ALEXANDRE DUMAS

CONTESA DE CHARNY

ALEXANDRE DUMAS

CONTESA DE CHARNY

*

În româneşte de SOFIA MARIAN şi BEN MARIAN

EDITURA CARTEA ROMÂNEASCĂ

Capitolul 1
TAVERNA „LA PODUL SEVRES”

De-ar binevoi să reia pentru o clipă romanul nostru *Ange-Pitou* şi, deschizînd al doilea volum, să-şi arunce ochii în treacăt asupra capitolului *Noaptea de 5 spre 6 Octombrie*[1] cititorul va regăsi acolo cîteva fapte care nu este deloc lipsit de importanţă să şi le amintească înainte de a începe lectura noii cărţi, care porneşte şi ea de la evenimentele din dimineaţa zilei de 6 a aceleiaşi luni.

După ce vom fi citit noi înşine cîteva rînduri importante din acest capitol, vom rezuma cît mai succint posibil faptele ce trebuie să preceadă reluarea povestirii noastre. Aceste rînduri, iată-le :

„La ora trei, cum am spus, calmul era deplin.

Adunarea Naţională însăşi, liniştită de raportul oamenilor săi de ordine, se retrăsese.

Se spera că acest calm nu va fi tulburat.

Speranţa era însă deşartă.

În aproape toate mişcările populare ce pregătesc marile revoluţii există o perioadă de oprire, în cursul căreia unii sînt înclinaţi să creadă că totul s-a sfîrşit şi că pot dormi liniştiţi. Dar se înşală.

În spatele oamenilor care iau primele iniţiative se găsesc cei ce aşteaptă ca primul pas să fie făcut şi ca, obosiţi sau satisfăcuţi — în ambele cazuri însă nevrînd să meargă mai departe — cei care au făcut acel prim pas să-şi acorde odihnă.

---

[1] *5 şi 6 Octombrie 1789* : Zile marcate prin răscoala populaţiei Parisului, care 1-a determinat pe Ludovic al XVI-lea să părăsească palatul de la Versailles şi să se stabilească la Paris,la Tuileries (N.T.).

De-abia atunci, la rîndul lor, aceşti oameni necunoscuţi, misterioşi agenţi ai pasiunilor nefaste, se strecoară prin întuneric, reiau acţiunea de acolo de unde a fost părăsită şi, împingînd-o pînă la ultimele sale consecinţe, înspăimîntă la deşteptare pe aceia ce le-au deschis calea şi au adormit la jumătatea drumului crezînd că l-au parcurs, că şi-au atins ţelul.”

Am numit trei dintre aceşti oameni în cartea din care am împrumutat cele cîteva rînduri citate mai sus.

Să ne fie îngăduit să introducem pe scena noastră, adică în pragul tavernei „La Podul Sèvres”, un personaj care, deşi rămas nemenţionat de noi pînă acum, n-a avut în nici un caz un rol mai mic de jucat în această noapte îngrozitoare.

Era un bărbat cam de patruzeci şi cinci, patruzeci şi opt de ani, îmbrăcat ca un muncitor, adică cu pantaloni scurţi de catifea şi şorţ de piele cu buzunare, la fel cu şorţurile potcovarilor şi lăcătuşilor. Era încălţat cu ghete cu catarame de aramă, purta ciorapi de culoare cenuşie, avea capul acoperit cu un fel de căciulă ca de ulan, retezată la jumătate. O claie de păr pe cale de încărunţire ieşea de sub căciulă şi se îmbina cu nişte sprîncene enorme, umbrind împreună ochii mari, bulbucaţi, vioi şi inteligenţi, a căror luciri repezi şi cu nuanţe schimbătoare îl puneau în încurcătură pe cel care ar fi vrut să stabilească dacă erau verzi sau cenuşii, albaştri sau negri. În rest, faţa era alcătuită dintr-un nas, mai degrabă mare decît obişnuit, buze groase, dinţi albi şi o piele arsă de soare.

Fără a fi înalt, acest om era foarte bine făcut ; încheieturile erau fine, piciorul mic, se putea vedea de asemenea că şi mîna îi era mică, chiar delicată, dacă pielea arsă a mîinii nu s-ar fi asemănat cu cea a muncitorilor obişnuiţi să prelucreze fierul.

Dar, urcînd de la mînă la cot şi de la cot pînă la acea parte a braţului unde mîneca suflecată a cămăşii

lăsa să se vadă capătul de jos al unui muşchi viguros, se putea observa că pielea care-l acoperea era fină, delicată, aproape aristocratică, cu toată robustetea muşchiului .

Stînd în picioare la intrarea tavernei „La Podul Sèvres”, acest om avea la îndemînă o armă cu două ţevi, bogat încrustată cu aur, pe ţeava căreia se putea citi numele armurierului Leclère, care începuse să aibă mare trecere printre cei ce se numeau „crema” vînătorilor parizieni.

Vom fi poate întrebaţi, cum de se putea găsi o armă atît de frumoasă în mîinile unui simplu lucrător ? La aceasta vom răspunde că în zile de răscoală — şi noi am văzut cîteva, slavă Domnului! —nu întotdeauna mîinile cele mai albe purtau cele mai frumoase arme.

Acest om sosise de la Versailles cam de un ceas şi ştia perfect ce se întîmplase ; căci, la întrebările puse de hangiu în timp ce-i servea sticla cu vin, din care nici nu gustase, îi răspunsese :

că regina venea cu regele şi cu delfinul ;

că plecaseră către prînz sau cam aşa ceva;

că se hotărîseră, în sfîrşit, să locuiască la palatul Tuileries, ceea ce însemna că în viitor Parisul nu va fi lipsit, probabil, de pîine, fiindcă îl va avea pe brutar, pe brutăriţă şi pe micul ucenic.

Şi că el aştepta să vadă cortegiul trecînd.

Această ultimă afirmaţie putea fi adevărată, şi totuşi era uşor de remarcat că privirea i se îndrepta cu mai multă curiozitate spre Paris decît spre Versailles ; ceea ce lăsa să se înţeleagă că nu se crezuse obligat să dea socoteală de intenţiile sale demnului hangiu, care-şi îngăduise să-l întrebe.

De altfel, după cîteva clipe, dorinţa i-a fost satisfă-cută. Un om îmbrăcat aproape la fel ca şi el, care părea să exercite o profesie similară cu a sa, se profila în vîrful urcuşului ce mărginea orizontul drumului.

Omul umbla cu pas greoi şi ca un călător care străbătuse un drum lung.

Pe măsură ce se apropia, i se puteau desluşi trăsăturile şi vîrsta.

Vîrsta putea fi aceea a necunoscutului, se putea adică afirma cu curaj că, aşa cum spun oamenii din popor, „a sărit peste patruşcinci”.

În ce priveşte trăsăturile chipului, erau cele ale unui om de rînd, cu porniri josnice, cu instincte vulgare.

Privirea necunoscutului se fixă, curioasă, asupra lui, cu o expresie ciudată, ca şi cum ar fi vrut să cîntărească dintr-o singură căutătură tot ce s-ar putea socoti imoral şi rău în sufletul acestui om.

Cînd muncitorul care venea dinspre Paris nu se mai afla decît la o distanţă de vreo douăzeci de paşi de personajul care aştepta în prag, acesta din urmă intră, vărsă primele picături de vin din sticlă, umplu unul din cele două pahare de pe masă şi, revenind la uşă cu paharul ridicat, spuse :

— Ei, colega ! vremea-i rece, drumu-i lung. Nu bem un pahar cu vin, să ne dea putere şi să ne încălzim ?

Muncitorul care venea de la Paris privi în jur, ca pentru a se convinge dacă este chiar el acela căruia i se adresează invitaţia.

— Cu mine vorbeşti ? întrebă el.

— Cu cine, mă rog, de vreme ce eşti singur ?

— Şi-mi oferi un pahar de vin ?

— De ce nu ?

— Ah !

— N-avem oare aceeaşi meserie, sau aproape ?

Muncitorul îl privi a doua oară pe necunoscut.

— Toată lumea, spuse el, poate fi de aceeaşi meserie; important este să ştii dacă în meserie eşti tovarăş sau stăpîn.

— Ei bine, iată ce vom verifica bînd un pahar de vin şi stînd de vorbă.

— Fie, hai ! spuse muncitorul îndreptîndu-se spre uşa tavernei.

Necunoscutul îi arătă masa şi-i făcu semn spre pahar.

Muncitorul luă paharul, privi vinul ca şi cum ar fi avut o oarecare neîncredere în el, care dispăru însă cînd necunoscutul îşi turnă un al doilea pahar, plin ochi ca şi primul.

— Ei bine, întrebă el, sîntem prea mîndri să ciocnim cu cel pe care l-am invitat ?

— Nu, pe legea mea, dimpotrivă. Pentru Naţiune !

Ochii cenuşii ai muncitorului se aţintiră un moment asupra celui care tocmai rostise toastul.

Apoi repetă :

— Eh ! Zău ! Da, bine zici dumneata : pentru Naţiune!

Şi, pe nerăsuflate, dădu paharul pe gît, după care îşi şterse buzele cu mîneca.

— Eh ! eh ! murmură el, e de Burgundia !

— Şi bătrîn, hai ? Mi-a fost recomandată cîrciuma. Trecînd pe aici am intrat şi nu-mi pare rău. Dar aşază-te, colega ! Mai e vin în sticlă, iar cînd sticla se va goli, se va mai găsi în pivniţă.

— Ei, da, spuse lucrătorul. Şi ce faci totuşi aici ?

— Vezi bine, vin de la Versailles şi aştept cortegiul, pentru a-l însoţi la Paris.

— Ce cortegiu ?

— Ei ! al regelui, al reginei şi al delfinului[1] care se înapoiază la Paris în tovărăşia precupeţelor din hale, a

---

[1] DELFIN (în franceză *Dauphin*) este un titlu feudal, care se pare că a fost la început o poreclă purtată în Franţa de conţii de Viennois de la Guigue al IV-lea şi după exemplul lor de conţii d'Auvergne din anul 1115. După ce Humbert a cedat Franţei regiunea Dauphiné în anul 1439, fiii cei mai mari ai regilor Franţei — deveniţi moştenitori ai tronului — purtau titlul de delfin. (N.T.)

două sute de membri ai Adunării şi sub protecţia gărzii naţionale şi a domnului de La Fayette.

— Aşadar burghezul s-a hotărît să vină la Paris ?

— N-a avut încotro.

— Bănuiam asta cînd am plecat spre Paris pe la trei dimineaţa.

— Ah ! ah ! ai pornit la drum în noaptea asta la trei dimineaţa şi ai plecat din Versailles aşa, fără să ai curiozitatea să ştii ce se va întîmpla acolo ?

— Cum nu ? Aveam şi eu un oarecare chef să ştiu ce se va întîmpla cu burghezul, mai ales că, fără să mă laud, e o veche cunoştinţă de-a mea. Dar, vei înţelege : munca înainte de toate ! Am nevastă şi copii, trebuie hrăniţi cu toţii, mai ales acum cînd nu vom mai avea făurăria regală.

Necunoscutul lăsă să treacă cele două aluzii fără a reacţiona la ele.

— Era aşadar o treabă urgentă pe care trebuia s-o faci la Paris ? stărui el.

— Pe legea mea, da, după cît se pare, şi încă bine plătită — adaugă muncitorul, făcînd să-i sune cîteva monede în buzunar — cu toate că mi-a fost plătită pur şi simplu de un servitor, ceea ce nu e politicos, şi încă de un servitor neamţ, ceea ce a făcut să nu pot schimba nici măcar o vorbă cu el.

— Şi dumitale nu-ţi displace să stai de vorbă, nu-i aşa ?

— Păi, cînd nu se spun lucruri rele despre alţii, asta te amuză.

— Şi chiar cînd se mai spun, nu-i aşa ?

Amîndoi începură să rîdă, necunoscutul arătîndu-şi dinţii albi, iar lucrătorul dinţii săi stricaţi.

— Aşadar, reluă necunoscutul — ca unul care înaintează, ce-i drept, pas cu pas, dar pe care nimic nu-l poate opri să înainteze — te-ai dus să faci o treabă urgentă şi bine plătită ?

— Da.

— Fiindcă e o treabă anevoioasă, fără îndoială.

— Anevoioasă, da.

— O închizătoare secretă, nu ?

— O uşă invizibilă... Închipuie-ţi, o casă într-o casă. Cineva care ar avea interesul să se ascundă, nu-i aşa? Este şi nu este casă. Cineva sună. Servitorul deschide : „Domnul ? — Lipseşte. — Ba nu, e acasă. — Ei bine, căutaţi !” Şi caută. Ei şi ? „Desfid pe oricine să-l găsească pe domnul.” O uşă de fier, înţelegi, care se îmbucă perfect cu o sculptură din zid. Peste toate un strat de lemn vechi de stejar, ceea ce face cu neputinţă să deosebeşti lemnul de fier.

— Da, dar dacă-l ciocăneşti?

— Aş ! Un strat de lemn pe metalul subţire, dar tocmai îndeajuns de gros pentru ca sunetul să fie la fel peste tot... Tac, tac, tac, tac... Vezi, după ce am terminat, eu însumi nu mai ştiam unde e uşa.

— Dar unde dracu ai fost să faci asta ?

— Asta-i bună !...

— Înseamnă că nu vrei să spui ?

— Înseamnă că nu pot spune, întrucît nu ştiu.

— Aşadar, te-au legat la ochi ?

— Exact! M-au aşteptat cu o trăsură la barieră. Mi s-a spus : „Eşti cutare ? Am spus : da. — Bine! dumneata eşti acela pe care-l aşteptăm; urcă! — Trebuie să urc ? — Da.” M-am urcat, m-au legat la ochi, trăsura a mers cam jumătate de oră, apoi s-a deschis o poartă, una mare: m-am izbit de prima treaptă a unui peron ; apoi am urcat zece trepte şi-am intrat într-un vestibul; acolo am găsit un servitor neamţ care a spus celorlalţi : „Pine, trebuie blecaţi toţi, nu mai e nefoie de foi”. Ceilalţi au plecat. Mi-a desfăcut legătura de la ochi şi mi-a arătat ce am de făcut. M-am pus pe treabă ca un bun lucrător. După o oră totul era gata. Mi s-a plătit în ludovici grei de aur, m-au legat iar la ochi, m-au aşezat din nou în trăsură, m-au dat jos apoi în acelaşi

loc unde m-am urcat, mi-au urat călătorie plăcută, şi iată-mă !

— Fără să fi văzut nimic, nici pe furiş ? Ce dracu ? O legătură la ochi nu e chiar atît de strînsă încît să nu tragi cu coada ochiului la dreapta şi la stînga.

— De ! de !

— Lasă ... lasă, recunoaşte că ai văzut, spuse cu vioiciune străinul.

— Iată : cînd am făcut pasul greşit, izbindu-mă de prima treaptă a peronului, am profitat de asta ca să fac un gest şi, făcînd gestul, am desfăcut puţin legătura de la ochi.

— Şi mişcînd legătura ? spuse necunoscutul cu aceeaşi vioiciune.

— Am văzut un şir de copaci la stînga mea, ceea ce m-a făcut să cred că imobilul se afla pe un bulevard. Cam asta-i tot.

— Asta-i tot?

— Ei, asta-i ! Pe cuvînt de onoare !

— Asta nu spune prea mult.

— Mai ales că bulevardele sînt lungi, începînd de la cafeneaua „Saint-Honoré” pînă la Bastilia, şi nu doar o singură casă are poartă mare şi peron...

— Prin urmare, n-ai mai recunoaşte clădirea ?

Lăcătuşul reflectă o clipă.

— Nu, pe legea mea, spuse el, n-aş fi în stare.

Cu toate că, de obicei, obrazul necunoscutului nu părea să arate decît ce voia el să lase să se vadă, de asta dată păru satisfăcut de această asigurare.

— Ah ! spuse el pe neaşteptate, trecînd parcă dintr-o dată la altă ordine de idei, nu mai sînt oare lăcătuşi în Paris, încît oamenii care doresc să-şi construiască uşi secrete să nu fie nevoiţi să caute lăcătuşi la Versailles ?

Şi, în acelaşi timp, umplînd cu vin paharul tovarăşului său, lovi masa cu sticla goală, pentru ca stăpînul tavernei să-i aducă alta plină.

Capitolul 2
MEŞTERUL GAMAIN

Lăcătuşul ridică paharul la înălţimea ochiului şi privi cu satisfacţie vinul în zare.

Apoi, gustîndu-l cu vădită plăcere, spuse :

— Ba bine că nu, sînt lăcătuşi în Paris.

Mai bău cîteva picături.

— Sînt chiar şi meşteri.

Şi iar mai bău.

— E tocmai ceea ce-mi spuneam şi eu.

— Da, dar sînt meşteri şi meşteri.

— Ah ! ah ! spuse necunoscutul zîmbind, văd că eşti ca sfîntul Eloi[1], nu numai meşter, dar meşter peste meşteri.

— Şi meşter peste toţi. Eşti de meserie ?

— Da, aproape.

— Ce eşti ?

— Sînt armurier.

— Ai ceva făcut de mîna dumitale ?

— Priveşte această armă.

Lăcătuşul luă arma din mîinile necunoscutului, o cercetă cu atenţie, îi încercă arcurile, aprobă cu o mişcare a capului pocnetul sec la manevrare ; apoi, citind numele înscris pe ţeavă şi pe placă zise :

— Leclère ! Cu neputinţă, prietene ! Leclère are cel mult douăzeci şi opt de ani, iar noi amîndoi, fără să ne fie cu supărare, ne îndreptăm spre cincizeci.

— E-adevărat, spuse el, nu sînt Leclère, dar e cam acelaşi lucru.

— Cum adică, acelaşi lucru ?

— Fără îndoială, pentru că sînt meşterul său.

---

[1] Eloi (aprox. 588—660), argintar şi trezorier al lui Clotar al II-lea şi Dagobert I, regi ai francilor ; protector al muncitorilor cu ciocanul. (N. T.)

— Bine, strigă rîzînd lăcătuşul, e ca şi cum aş spune : „Nu sînt eu regele, dar e cam acelaşi lucru.”

— Cum adică, e-acelaşi lucru? repetă necunoscutul.

— Ei, da ! fiindcă sînt meşterul său, spuse lăcătuşul.

— Oh ! oh ! făcu necunoscutul ridicîndu-se şi parodiind salutul militar. Am oare onoarea să stau de vorbă cu meşterul Gamain ?

— Chiar cu el în persoană, şi la dispoziţia dumitale, dacă mi-e cu putinţă, spuse lăcătuşul încîntat de efectul produs de numele său.

— Drace, spuse necunoscutul, nu ştiam că am de-a face cu o persoană atît de însemnată.

— Poftim ?

— Cu o persoană atît de însemnată, repetă necunoscutul.

— Atît de considerabilă, vrei să spui.

— A ! da ! iartă-mă, reluă rîzînd necunoscutul, dar dumneata ştii, un sărman armurier nu vorbeşte franceza ca un meşter, şi ce meşter ! Meşterul regelui Franţei !

Apoi, reluînd convorbirea pe un alt ton :

— Ia spune, aşa-i că nu prea are haz să fii meşterul regelui ?

— De ce ?

— Păi, dacă trebuie să te porţi cu mănuşi de cîte ori dai bună ziua sau bună seara...

— Aş, da de unde !

— Cînd trebuie să spui : „Majestate, luaţi această cheie cu mîna stîngă. — Sire, luaţi această pilă cu mîna dreaptă.”

— Ei vezi, tocmai ăsta-i farmecul său, căci, înţelegi dumneata, în fond e om de treabă. Cînd intră în fierărie, îşi pune şorţul dinainte şi îşi suflecă mînecile cămăşii, nu s-ar mai putea spune că e fiul cel mare al lui Ludovic cel Sfînt, cum i se zice.

— Într-adevăr, ai dreptate, e nemaipomenit cum regii seamănă cu ceilalţi oameni.

— Da, nu-i aşa ? Cei ce sînt în preajma lor şi-au dat seama de-acest lucru de multă vreme.

— Oh ! n-ar fi nimic dacă şi-ar fi dat seama numai cei ce sînt în preajma lor, zise necunoscutul cu un rîs straniu, dar încep să-şi dea seama mai ales cei ce se îndepărtează de ei.

Gamain îl privi pe interlocutorul său cu oarecare uimire. Dar acesta care, din vorbă în vorbă, îşi uitase rolul, nu-i lăsă timp să cîntărească toată greutatea frazei pe care tocmai o rostise şi, reluînd tema părăsită,spuse :

— Iată un motiv în plus. Un om ca oricare altul, căruia trebuie să i te adresezi cu *sire* şi *majestate !* Socot că e umilitor !

— Dar nu-i nevoie să i te adresezi cu *sire* şi *majestate !* Cînd se afla în fierărie dispăreau toate astea. Eu îi spuneam „burghezule” şi el mă striga Gamain. Singura deosebire era că eu nu-l tutuiam, iar el mă tutuia.

— Da, dar cînd se făcea ora prînzului sau a cinei, nu era trimis Gamain la bucătărie cu ceilalţi, cu lacheii ?

— Vai de mine, nici pomeneală ! N-a făcut niciodată asta, dimpotrivă, spunea să mi se aducă o masă cu de-ale mîncării în fierărie şi de multe ori, îndeosebi la dejun, se aşeza la masă cu mine şi spunea : „Aş ! nu mă duc să dejunez cu regina, ceea ce înseamnă că nu va trebui să mă spăl pe mîini...”

— Nu prea înţeleg bine.

— Nu înţelegi că atunci cînd regele venea să lucreze cu mine şi mînuia fierul, la naiba ! avea mîinile cum le-avem şi noi, ceea ce nu ne împiedică să fim oameni onorabili. Aşa că regina îi spunea, cu aerul ei de mironosiţă : „Pfui ! Sire, aveţi mîinile murdare !” Ca

şi cum s-ar putea să ai mîini curate cînd ai lucrat în fierărie !

— Nu mai spune ! zise necunoscutul, îţi vine să-i plîngi de milă...

— Vezi dumneata, acest om se simţea în adevăr bine numai acolo sau în cabinetul de geografie, cu mine sau cu bibliotecarul său. Cred însă că tot pe mine mă iubea mai mult.

— Şi ce dacă, n-are haz să fii meşterul unui elev prost.

— Un elev prost ? strigă Gamain. Ah ! nu ! nu trebuie să spui asta. Vezi dumneata, e destul de nefericit că s-a născut rege şi trebuie să se ocupe de toate prostiile de care se ocupă, în loc să facă mereu progrese în meseria sa. Nu va fi niciodată decît un biet rege, e prea cinstit, şi ar fi ieşit din el un minunat lăcătuş. De pildă, e unul pe care-l nesufeream pentru că-l face să-şi piardă atîta timp : domnul Neeker. El l-a făcut să piardă timp, Dumnezeule ! l-a făcut să piardă atîta timp !...

— Cu socotelile sale, nu-i aşa ?

— Da, cu basmele lui aiurite, cu socotelile lui gogonate, cum se spune.

— Ia zi, prietene...

— Ce?

— Un elev de-asemenea calibru trebuie să fi fost un muşteriu strălucit pentru dumneata.

— Ei bine, nu ! iată, tocmai aici greşiţi cu toţii, iată de ce-i port pică regelui vostru Ludovic al XVI-lea, părintelui patriei voastre, restauratorului naţiunii franceze; faptul că lumea mă crede bogat ca şi Cresus, cînd de fapt sînt sărac ca Iov.

— Eşti sărac ? Dar cu banii, cu banii ce făcea ?

— Află că dăruia jumătate din bani săracilor şi cealaltă jumătate bogaţilor, iar el n-avea niciodată o para chioară. Familiile Coigny, Vaudreuil şi Polignac îl măcinau, bietul de el ! Într-o zi a vrut să micşoreze

leafa domnului de Coigny. Acesta veni să-l aştepte la uşa fierăriei, iar regele, după cinci minute, se înapoie, alb ca varul, spunînd : „Doamne ! era gata-gata să mă bată. — Şi salariul, sire ? l-am întrebat. — I l-am lăsat, mi-a răspuns ; puteam face altfel ?” În altă zi a vrut să facă unele observaţii reginei în legătură cu o garnitură de scutece pentru doamna de Polignac, o garnitură de trei sute de mii de franci, chiar aşa !

— Frumos !

— Ei bine ! n-a fost de ajuns, regina a poruncit să i se dea o garnitură de cinci sute de mii. Şi-aşa, vezi, toţi aceşti Polignac, care cu zece ani în urmă n-aveau nici un sfanţ, iată-i că au părăsit de curînd Franţa încărcaţi cu milioane ! Măcar de-ar fi avut vreun talent oarecare, dar dă-le acestor fluşturatici o nicovală şi un ciocan şi vei vedea că nu-s în stare să facă o potcoavă. Dă-le o pilă şi o menghină şi vei vedea că nu vor fi în stare să-ţi facă un şurub pentru o broască... Sînt în schimb oratori grozavi, cavaleri, cum îşi spun ei, care l-au împins pe rege în faţă şi-l lasă acum să se descurce cum poate, cu domnii Bailly, La Fayette şi Mirabeau, în timp ce pe mine, pe mine, care i-aş fi putut da atîtea sfaturi bune dacă ar fi vrut să le asculte, mă lasă aici, cu o biată rentă de 1500 de livre pe care mi-a făcut-o mie, meşterul lui, mie, prietenul lui, mie care i-am pus pila în mînă !

— Da, dar cînd lucrezi cu el ai totdeauna un cîştig bun.

— Dar ce, mai lucrez acum cu el ? În primul rînd ar însemna să mă compromit ! După căderea Bastiliei n-am mai pus piciorul la palat. L-am întîlnit o dată sau de două ori şi s-a mărginit să mă salute. A doua oară era pe drumul spre Satory, eram singuri şi şi-a oprit trăsura. „Ei bine, bună ziua, sărmanul meu Gamain, spuse cu un oftat. — Ei da, nu-i aşa că lucrurile nu merg cum aţi dori ? Dar asta o să vă slujească de învăţătură... — Şi soţia ta, copiii tăi, mă întrerupse el,

se simt bine ?... — De minune ! Au o foame de lup, asta-i tot... — Ţine, spuse regele, le vei face acest cadou din partea mea.” S-a scotocit prin toate buzunarele, chiar prin toate, şi a strîns nouă ludovici. „Este tot ce am la mine, sărmanul meu Gamain, spuse el, şi mi-e ruşine să-ţi fac un dar atît de modest.” Într-adevăr, vei recunoaşte că avea de ce să se ruşineze ; un rege care nu are decît nouă ludovici în buzunar, un rege care-i face unui camarad, unui prieten, un cadou de nouă ludovici... ! Aşa că...

— Aşa că, ai refuzat ?

— Nu, căci mi-am spus : „Trebuie să-i iau, căci va întîlni un altul mai puţin ruşinos, care-i va primi !” Dar e tot una, poate fi absolut liniştit, nu voi mai pune piciorul la Versailles, doar dacă trimite să mă caute, şi poate nici atunci, nici atunci !

— Suflet recunoscător ! murmură necunoscutul.

— Ce-ai spus ?

— Spun, meştere Gamain, că e înduioşător cînd vezi un devotament ca al dumitale supravieţuind nenorocirii ! Să golim un ultim pahar cu vin în sănătatea elevului dumitale.

— Ah ! pe legea mea, nu-l merită deloc, dar n-are a face ! Oricum, în sănătatea lui !

Bău.

— Şi cînd mă gîndesc, continuă apoi, că mai avea în pivniţe peste zece mii de sticle, iar cel mai slab făcea de zece ori cît ăsta, şi că n-a spus niciodată unui lacheu: „Cutărică, ia un coş cu sticle şi du-le prietenului meu Gamain.” Ah, da, i-a plăcut mai degrabă să dea de băut celor care-l păzeau, gărzii elveţiene şi soldaţilor din regimentul Flandrei. Şi din asta s-a ales cu mai mult de-o grămadă !

— Ce vrei, spuse necunoscutul golind paharul cu înghiţituri mici, aşa sînt regii, nişte ingraţi. Dar, atenţie ! Nu mai sîntem singuri.

Într-adevăr, trei indivizi, doi oameni din popor şi o precupeaţă de peşte, intraseră şi se aşezaseră la o masă la fel ca cea la care necunoscutul termina de băut a doua sticlă împreună cu meşterul Gamain.

Lăcătuşul îşi aruncă privirea asupra lor şi-i cercetă cu multă atenţie, ceea ce-l făcu pe necunoscut să zîmbească.

Într-adevăr, cele trei personaje păreau demne de oarecare atenţie. Unul din bărbaţi era voinic doar de la mijloc în sus ; celălalt parcă n-avea decît picioare. Cît despre femeie, era greu de spus ce hram purta. Cel pieptos aducea cu un pitic : de-abia atingea înălţimea de un metru cincizeci. Te făcea să bănuieşti însă, din prima privire, că în vinele sale curge fiere în loc de sînge.

Spre deosebire de primul, al doilea, cu picioarele scurte şi strîmbe, semăna cu un bîtlan scorţos. Al treilea, sau a treia, cum doriţi, era o fiinţă amfibie, a cărei specie o puteai recunoaşte lesne, dar anevoie izbuteai să-i desluşeşti sexul. Era un bărbat, sau o femeie, de treizeci pînă la treizeci şi patru de ani, purtînd un costum elegant de vînzătoare de peşte, cu lanţ de aur şi cercei, cu volan şi batistă de dantelă.

Ciorapii şi ghetele celor doi bărbaţi, ca şi pantofii femeii, arătau că cei ce le purtau umblaseră multă vreme de colo-colo pe stradă.

— Ce surpriză, zise Gamain, iată o femeie pe care mi se pare c-o cunosc.

— Se poate, dar din moment ce aceste trei persoane sînt împreună, dragă domnule Gamain — spuse necunoscutul luîndu-şi arma şi înfundîndu-şi căciula pe-o ureche — înseamnă că au ceva de făcut. Şi din moment ce au ceva de făcut, trebuie să-i lăsăm împreună.

— Deci, îi cunoşti şi dumneata ? întrebă Gamain.

— Da, din vedere, răspunse necunoscutul. Dar dumneata ?

— Eu mi-aş pune capul că am văzut-o pe femeia asta undeva.

— Probabil la Curte ? spuse necunoscutul.

— Ei da, o precupeaţă !

— Astea se duc acolo cam des de cîtva timp încoace.

— Dacă îi cunoşti, spune-mi numele celor doi bărbaţi.

Asta mă va ajuta cu siguranţă să-mi aduc aminte cine-i femeia.

— Numele celor doi bărbaţi ?

— Da.

— Pe care doreşti să-l numesc în primul rînd ?

— Pe cel cu picioarele strîmbe.

— Jean-Paul Marat.

— Ah ! ah !

— Apoi ?

— Ghebosul.

— Prosper Verrières.

— Ah ! ah !

— Ei bine ! asta te pune pe urma precupeţei ?

— Pe cuvîntul meu, nu !

— Încearcă.

— Mă las păgubaş !

— Ei bine, precupeaţa...

— Aşteaptă... Ba nu, ba da, ba nu...

— Chiar aşa-i.

— Este... cu neputinţă !

— Da, pare cu neputinţă în primul moment.

— Este...

— Lasă, văd bine că n-ai să-i spui numele niciodată şi că trebuie să spun eu cine e ; precupeaţa e ducele d'Aiguillon.

La rostirea acestui nume precupeaţa tresări şi se întoarse, la fel ca şi ceilalţi doi bărbaţi.

Toţi trei făcură o mişcare ca pentru a se ridica, cum ar fi făcut-o în faţa unui şef căruia ar fi dorit să-i

arăţi un profund respect. Dar necunoscutul îşi puse un deget pe buze şi dădu să iasă. Gamain îl urmă, crezînd că visează. La uşă fu izbit de un individ care fugea, părînd că încearcă să scape de nişte oameni care-l urmăreau şi strigau :

— Coaforul reginei ! coaforul reginei !

Printre oamenii care fugeau şi strigau erau doi care purtau cîte un cap însîngerat în vîrful unei suliţe.

Erau capetele a doi nefericiţi ostaşi din trupele de pază, Varicourt şi Deshuttes, care, despărţite de corp de cel căruia i se spunea marele Nicolas, erau ţintuite fiecare în vîrful unei suliţe.

Aceste capete, cum am spus, făceau parte din trupa care alerga după nefericitul cu care se ciocnise Gamain.

— Ia te uită, domnul Léonard ! spuse acesta.

— Taci, nu-mi rosti numele, exclamă coaforul, năpustindu-se în tavernă.

— Ce-au cu el ? îl întrebă lăcătuşul pe necunoscut.

— Cine ştie ? răspunse acesta. Poate ar dori să onduleze părul de pe capetele acestor doi nenorociţi. Îţi vin idei atît de ciudate în timpul unei revoluţii !

Şi se amestecă în mulţime, lăsîndu-l pe Gamain — de la care, după toate probabilităţile, scosese tot ce avea nevoie — să se înapoieze în atelierul său din Versailles.

Capitolul 3
CAGLIOSTRO[1]

Necunoscutului i-a fost cu atît mai uşor să se piardă în mulţime cu cît gloata era foarte mare.

Era avangarda cortegiului regelui, reginei şi delfinului. Plecaseră din Versailles, cum le spusese regele, către ora unu după prînz.

Regina, delfinul, fiica regelui, contele de Provence, doamna Elisabeth şi Andrée[2] se aflau în caleaşca reginei.

Membrii Adunării Naţionale, care se declaraseră inseparabili de rege, urcaseră în o sută de trăsuri.

Contele de Charny şi Billot au rămas la Versailles pentru a-i aduce la înmormîntare ultimul omagiu baronului Georges de Charny, ucis în acea îngrozitoare noapte de 5 spre 6 octombrie, şi pentru a împiedica să-i fie mutilat corpul, aşa cum fuseseră mutilaţi cei doi gardieni ai regelui, Varicourt şi Deshuttes.

Această avangardă despre care am vorbit plecase din Versailles cu aproape două ore înaintea regelui şi era legată într-un fel de cele două capete ale gardienilor regelui, care-i serveau drept stindard.

După cum am văzut, aceste două capete se opriseră la taverna “La Podul Sèvres”, în acelaşi timp cu ele oprindu-se şi avangarda. Aceasta se compunea din nişte zdrenţăroşi nenorociţi, pe jumătate beţi,

---

[1] Giuseppe Balsamo (zis conte de Cagliostro), medic, aventurier italian născut la Palermo (1743—1795). Adept al ocultismului. A avut mare succes la curtea lui Ludovic al XVI-lea. Compromis în afacerea colierului, a fost exilat. (N.T.)

[2] Noi vorbim totdeauna cu convingerea, sau cel puţin cu speranţa, că cititorii noştri de azi sînt cititorii noştri de ieri şi, în consecinţă, sînt familiarizaţi cu personajele noastre. Nu credem că trebuie să le amintim altceva decît că domnişoara Andrée de Tavernay nu este altcineva decît contesa de Charny. (N.A.)

zgură murdară ce pluteşte la suprafaţa oricărei revărsări fie de apă, fie de lavă.

Deodată, în această mulţime se produse un imens tumult, deoarece se zăriră baionetele gărzii naţionale şi calul alb al lui La Fayette, care preceda trăsura regelui.

La Fayette iubea tare mult adunările populare ; în mijlocul poporului din Paris, al cărui idol era, domnea cu adevărat. Dar nu-i plăcea gloata. Găseai la Paris, ca şi în vechea Romă, *plebs* şi *plebecula*[1]. Mai ales nu-i plăcea genul de execuţii pe care gloata le făcea ea însăşi.

Această mulţime, care înainta puhoi pe şoseaua de la Versailles spre Paris — ca un canal de scurgere revărsat după furtună, ce tîrăşte în valurile sale negre şi mîloase locuitorii unui palat pe care l-a întîlnit în cale şi l-a făcut să se prăbuşească — această mulţime creă pe ambele părţi ale drumului un fel de masă agitată, formată din populaţia satelor din preajma şoselei, şi care venea în fuga mare să vadă ce se întîmplă. Cîţiva dintre cei ce se apropiau în grabă, puţini la număr, se amestecau în mulţime, întregind cortegiul regelui, adăugînd strigătele şi larma lor ţipetelor şi larmei generale ; dar cei mai mulţi rămîneau nemişcaţi şi tăcuţi pe ambele laturi ale şoselei.

Putem spune oare, din această cauză, că îl simpatizau pe rege şi pe regină ? Nu, căci în afara celor ce aparţineau aristocraţiei, toată lumea, chiar şi burghezia, suferea mai mult sau mai puţin de foametea cruntă care pusese stăpînire pe Franţa. Aşadar, dacă nu proferau insulte la adresa regelui, reginei şi delfinului, toţi aceşti oameni tăceau, iar tăcerea mulţimii este poate şi mai rea decît injuriile sale.

În schimb, sau dimpotrivă, mulţimea ţipa din rărunchi „Trăiască La Fayette !” — iar acesta îşi scotea

[1] Gloată şi popor de jos (lat.).

din cînd în cînd pălăria cu mîna stîngă şi saluta cu sabia din mîna dreaptă — şi „Trăiască Mirabeau !”, care-şi scotea din cînd în cînd capul prin portiera trăsurii în care era înghesuit cu încă cinci, ca să tragă în piept aerul după care tînjeau plămînii săi puternici.

Astfel, nefericitul Ludovic al XVI-lea, pe care nimeni nu-l aclama, auzea în faţa sa aplauzele adresate popularităţii, pe care-o pierduse, şi geniului, care-i lipsise întotdeauna.

Gilbert mergea laolaltă cu tot poporul lîngă portiera din dreapta trăsurii regale, adică pe partea reginei.

Maria-Antoaneta, care n-a putut nicicînd înţelege acest soi de stoicism al lui Gilbert, căruia rigiditatea americană îi adăugase un plus de severitate, îl privea cu uimire pe acest om care, fără dragoste şi fără devotament pentru suveranii săi, împlinea cu simplitate pe lîngă ei ceea ce numea el datorie, fiind cu toate acestea gata să facă pentru ei tot ce se face de regulă din devotament şi dragoaste. Ba mai mult, era gata să-şi dea şi viaţa, în timp ce multe „devotamente” şi „iubiri” nu merg chiar atît de departe.

Pe cele două laturi ale trăsurii regelui şi reginei — în afara şirului de oameni pe jos care apucaseră un loc fie din curiozitate, fie pentru a fi gata să-i ajute pe auguştii călători, foarte puţini cu intenţii rele, pe cele două margini ale şoselei mărşăluiau, bălăcindu-se în noroiul gros de şase degete, precupeţele şi hamalii din hale ; ei păreau să rostogolească din cînd în cînd în mijlocul acestui curent împestriţat de buchete şi panglici cîte un val mai compact. Era vorba de vreun tun sau vreun cheson încărcate cu femei care cîntau cu voce tare şi ţipau cât le ţinea gura.

Ceea ce cîntau era vechiul nostru cîntec popular !

Brutăriţa are avere
Care n-o costă nimic.

Ceea ce spuneau era această nouă formulă a speranţei lor :

„Nu ne va mai lipsi acum pîinea, căci i-am adus înapoi pe brutar, pe brutăriţă şi pe micul ucenic.”

Regina părea să asculte toate astea fără a înţelege mare lucru. Ţinea pe genunchii săi pe micul delfin, care privea mulţimea cu acel aer speriat cu care copiii de prinţi privesc mulţimea la ceasul revoluţiilor, aşa cum i-am văzut pe regele Romei, pe ducele de Bordeaux şi pe contele de Paris privind-o la rîndul lor.

Regele se uita la toate acestea cu privirea sa ştearsă şi obosită. De-abia putuse să adoarmă noaptea trecută ; mîncase prost la dejun ; n-avusese vreme să-şi aranjeze şi să-şi pudreze peruca, să-şi radă barba, avea lenjeria mototolită — toate acestea, fără îndoială foarte neplăcute pentru el. Vai ! sărmanul rege nu era omul care să facă faţă unor împrejurări dificile. De aceea îşi şi pleca grumazul în toate situaţiile de acest fel. L-a ridicat într-o singură zi pe eşafod, în momentul în care urma să fie decapitat.

Doamna Elisabeth era un înger de blîndeţe şi resemnare — aşezat de Dumnezeu lîngă aceste două fiinţe condamnate — care a trebuit să-l consoleze pe rege la Temple[1] de absenţa reginei şi s-o consoleze pe regină la Conciergerie[2] de moartea regelui.

Domnul de Provence, prezent ca întotdeauna, avea privirea piezişă şi falsă. Ştia foarte bine că, cel puţin pentru moment, nu era în primejdie. Acum era cel mai popular din familie — de ce ? nu se ştia : poate

[1] Veche mănăstire fortificată a templierilor din Paris, construită în sec. XII, unde a fost întemniţat Ludovic al XVI-lea. (N.T.)

[2] Partea medievală a Palatului de Justiţie din Paris, transformată în închisoare începînd din 1392. Aici au fost închişi în timpul Terorii (mai—iulie 1793) condamnaţii la moarte, înainte de a fi trimişi la eşafod. (N.T.)

fiindcă rămăsese în Franţa, pe cînd fratele său, contele d'Artois, fugise.

Dar dacă regele ar fi putut citi în adîncul sufletului domnului de Provence, râmîne de văzut dacă ceea ce ar fi descifrat acolo i-ar fi lăsat chiar neatinsă recunoştinţa ce i-o purta pentru ceea ce credea el că este devotamentul acestui om.

În ce o priveşte, Andrée părea de marmură. Nu dormise mai bine decît regina, nu mîncase mai bine decît regele, dar trebuinţele vieţii de toate zilele nu păreau să fie făcute pentru acest caracter excepţional. Nici ea nu avusese mai multă vreme să-şi aranjeze coafura sau să se schimbe, şi totuşi nici un fir din părul ei nu stătea anapoda, nici o cută din rochia ei nu arăta vreo mototolire neobişnuită. Părea o statuie ; aceste valuri care se scurgeau în jurul ei, fără ca ea să pară a le da vreo atenţie, o făceau parcă şi mai strălucitoare, şi mai albă. Era evident că această femeie avea în străfundurile inimii sau minţii un gînd ascuns, unic şi luminos, către care tindea sufletul ei, ca acul magnetic spre steaua polară. Arăta ca o umbră printre cei vii — un singur lucru trăda că trăieşte : străfulgerarea involuntară ce-i scăpa din privire de fiece dată cînd ochii ei îi întîlneau pe cei ai lui Gilbert.

Cu aproape o sută de paşi înainte de-a ajunge în faţa micii taverne pomenite, cortegiul se opri : strigătele se înteţiră de-a lungul întregului parcurs.

Regina se aplecă puţin în afara portierei şi această mişcare, ce semăna totuşi cu un salut, făcu să treacă prin mulţime un murmur îndelungat.

— Domnule Gilbert! spuse ea.

Gilbert se apropie de portieră. Întrucît chiar de la plecarea din Versailles îşi ţinea pălăria în mînă, n-a mai avut nevoie s-o scoată pentru a-şi manifesta respectul, faţă de regină.

— Doamnă ? spuse el.

Acest unic cuvînt demonstra, prin intonaţia cu care fusese pronunţat, că Gilbert era întru totul la ordinele reginei.

— Domnule Gilbert, reluă ea, ce cîntă, ce spune, ce strigă de fapt poporul dumitale ?

Se vede prin însăşi forma acestei fraze că regina o pregătise dinainte şi că, fără îndoială, o sucise şi răsucise de multă vreme înainte de a o împroşca prin portieră în obrazul mulţimii.

Gilbert scoase un suspin care însemna : “Rămîne aceeaşi !” Apoi, cu o profundă expresie de melancolie, rosti :

— Vai, doamnă ! acest popor, pe care-l numiţi poporul meu, a fost al dumneavoastră în trecut. Şi iată, cu mai puţin de douăzeci de ani în urmă, domnul de Brissac, un fermecător curtezan pe care-l caut zadarnic aici, vă arăta din balconul primăriei acelaşi popor care striga : „Trăiască moştenitoarea”, şi vă spunea : “Doamnă, aveţi înaintea voastră două sute de mii de îndrăgostiţi”.

Regina îşi muşcă buzele ; era imposibil să-l prindă pe acest om fără o replică promptă sau cu lipsă de respect.

— Da, e-adevărat, spuse regina ; asta arată numai că popoarele se schimbă.

De astă dată Gilbert se înclină, dar nu răspunse.

— V-am pus o întrebare, domnule Gilbert, spuse regina cu acea încăpăţînare pe care o punea în toate, chiar şi în lucrurile care-i puteau fi dezagreabile.

— Da, doamnă, spuse Gilbert, şi vă voi răspunde, deoarece Majestatea Voastră insistă. Poporul cîntă :

Brutărita *are avere*
care n-o costă nimic.

Ştiţi pe cine numeşte poporul *brutăriţă* ?

— Da, domnule, ştiu că-mi face această onoare, m-am obişnuit cu poreclele : mă numeau “doamna Deficit”. Este vreo analogie între prima şi a doua poreclă ?

— Da, doamnă, pentru a fi sigură, nu aveţi decît să cîntăriţi primele două versuri pe care tocmai vi le-am spus :

Brutărita *are avere*
care n-o costă nimic.

Regina repetă :

— Are avere care n-o costă nimic... Nu înţeleg, domnule.

Gilbert tăcu.

— Ei bine ! reluă regina cu nerăbdare, nu aţi auzit că nu înţeleg ?

— Şi Majestatea Voastră continuă să ceară cu insistenţă o explicaţie ?

— Fără îndoială.

— Asta înseamnă că Majestatea Voastră a avut miniştri deosebit de îndatoritori, miniştri de finanţe mai ales, pe domnul de Calonne spre exemplu. Poporul ştie că Majestatea Voastră n-avea decît să ceară pentru a i se da şi, cum nu costă mare osteneală să ceri cînd eşti regină, avînd în vedere că cerînd, ordonaţi de fapt, poporul cîntă :

Brutărita *are avere*
care n-o costă nimic.

adică, n-o costă decît osteneala de a cere.

Mîna albă a reginei, aşezată pe catifeaua roşie a portierei, se crispă.

— Ei bine, fie, spuse ea, asta în ce priveşte cîntecul. Acum vă rog, domnule Gilbert, deoarece le explicaţi atît de bine gîndul, să trecem la ce spune.

— Doamnă, poporul spune : „Nu ne va mai lipsi pîinea acum cînd îi avem în mînă pe *brutar*, pe *brutăriţă* şi pe *micul ucenic*.

— Îmi veţi explica la fel de limpede şi a doua insolenţă ca pe prima, nu-i aşa ? Contez pe asta.

— Doamnă, spuse Gilbert cu aceeaşi blîndeţe melancolică, dacă doriţi să cîntăriţi bine poate nu cuvintele, ci intenţia acestui popor, veţi vedea că nu aveţi a vă plînge atît de mult pe cît credeţi.

— Să vedem, spuse regina cu un surîs nervos. Ştiţi că nici nu cer altceva decît să fiu lămurită, domnule doctor. Să vedem deci, ascult şi aştept.

— Pe drept sau pe nedrept, doamnă, i s-a spus acestui popor că se face la Versailles un mare comerţ cu făină, şi din cauza asta făina nu mai ajunge la Paris. Cine hrăneşte acest biet popor ? Brutarul şi brutăriţa cartierului. Către cine îşi îndreaptă mîinile rugătoare părintele, soţul şi fiul, cînd, lipsiţi de bani, copilul, femeia sau părintele mor de foame ? Către brutar, către brutăriţă. Pe cine-l imploră, după Dumnezeu, care face să crească recolta ? Pe acei ce distribuie pîinea. Dumneavoastră, doamnă, regele, acest august copil însuşi, în sfîrşit, nu sînteţi toţi trei distribuitorii pîinii lui Dumnezeu ? Nu fiţi intrigată, aşadar, de acest dulce nume pe care vi-l dă poporul, şi aduceţi-i mulţumiri pentru speranţa ce-o are, că atunci cînd regele, regina şi domnul delfin vor fi în mijlocul celor o sută douăzeci de mii de înfometaţi, aceşti o sută douăzeci de mii de înfometaţi nu vor mai fi lipsiţi de nimic.

Regina închise o clipă ochii şi fu văzută făcînd o mişcare din maxilar şi din gît, ca şi cum ar fi încercat să-şi înghită ura în acelaşi timp cu saliva acră care-i ardea gîtlejul.

— Şi pentru ceea ce strigă acest popor, pentru ceea ce ţipă înaintea şi în spatele nostru, pentru

poreclele pe care ni le dă, pentru cîntecele pe care ni le cîntă trebuie să-i mulţumim ?

— Oh ! da, doamnă, şi chiar cu multă sinceritate, căci cîntecul pe care-l cîntă exprimă buna sa dispoziţie, iar poreclele ce vi le dă nu sînt decît manifestarea speranţelor sale. Strigătele pe care le scoate reprezintă însă expresia dorinţelor sale.

— Ah ! poporul doreşte ca domnii de La Fayette şi Mirabeau să trăiască?

După cum se vede, regina auzise şi înţelesese perfect cîntecele, vorbele şi chiar strigătele.

— Da, doamnă, spuse Gilbert, căci trăind, domnul de La Fayette şi domnul de Mirabeau care, după cum vedeţi, sînt separaţi în acest moment, separaţi de prăpastia deasupra căreia sînteţi suspendaţi — căci trăind, domnul de La Fayette şi domnul de Mirabeau se pot uni şi, unindu-se, pot salva monarhia.

— Asta ar însemna, domnule, exclamă regina, că monarhia a ajuns atît de rău încît nu poate fi salvată decît de aceşti doi oameni ?

Gilbert se pregătea să răspundă, cînd în rîndul mulţimii se făcură auzite strigăte de spaimă amestecate cu atroce hohote de rîs. În loc să-l îndepărteze, mişcarea agitată a mulţimii îl apropie şi mai mult pe Gilbert de portieră ; el se prinse zdravăn de ea, ghicind că se petrece sau urmează să se petreacă ceva de natură să-i necesite, eventual pentru apărarea reginei, forţa cuvîntului sau a muşchilor săi. Erau cei doi ce purtau în ţeapă capetele tăiate, pe care, după ce-l obligaseră pe nefericitul Léonard să le pudreze şi frizeze, voiau să-şi facă plăcerea de a le prezenta reginei, aşa cum alţii — sau poate chiar aceiaşi — îi prezentaseră lui Berthier capul socrului său Foulon.

Ţipetele erau ale mulţimii ce se îmbrîncea îngrozită la vederea celor două capete şi se dădea înapoi, spre a le face loc purtătorilor lor să treacă.

— În numele lui Dumnezeu, doamnă, spuse Gilbert, nu vă uitaţi la dreapta !

Regina nu era femeia care să asculte o asemenea comandă fără să cunoască pricina pentru care i-a fost făcută.

În consecinţă, prima ei mişcare fu să întoarcă privirea către punctul ce i-l interzisese Gilbert. Scoase un strigăt înfiorător. Dar ochii i se desprinseră imediat de pe oribilul spectacol, ca şi cum le-ar fi fost dat să vadă un spectacol şi mai oribil şi, ţintuiţi asupra unui cap de Meduză, nu s-ar mai fi putut desprinde de el.

Era capul necunoscutului pe care l-am văzut stînd de vorbă la un pahar de vin cu meşterul Gamain în taverna “La Podul Sèvres” şi care stătea în picioare, cu braţele încrucişate, sprijinit de un copac.

Mîna reginei se desprinse de portiera de catifea, sprijinindu-se de umărul lui Gilbert, se crispă o clipă pînă la a-şi înfige unghiile în carne.

Gilbert se întoarse. O văzu pe regină palidă, cu buzele livide şi tremurînde, cu privirea fixă. Ar fi atribuit poate această surescitare nervoasă prezenţei celor două capete, dacă privirea Mariei-Antoaneta s-ar fi oprit pe unul sau pe altul. Dar privirea îi era aţintită orizontal în faţa lui la un stat de om.

Gilbert urmări direcţia privirii şi, aşa cum regina scosese un ţipăt de groază, el scoase unul de mirare. Apoi murmurară amîndoi în acelaşi timp :

— Cagliostro !

Bărbatul sprijinit de copac o vedea la rîndul său foarte bine pe regină. Îi făcu lui Gilbert un semn cu mîna, ca şi cum i-ar fi spus : „Vino !”

În acest moment, trăsurile făcură o mişcare pentru a-şi relua drumul. Printr-un gest reflex instinctiv, natural, regina îl împinse pe Gilbert să nu fie strivit de roată. Gilbert crezu însă că regina îl împinge către acest om. În consecinţă rămase nemişcat şi lăsă să defileze cortegiul ; apoi, urmărindu-l pe falsul

muncitor, care se întorcea din timp în timp să vadă dacă este urmat, intră după el într-o străduţă ce urca spre Bellevue pe o pantă destul de abruptă şi dispăru în spatele unui zid exact în momentul în care cortegiul, ascuns şi el în întregime de o înclinaţie a dealului, dispărea spre Paris parcă scufundat într-o prăpastie.

Capitolul 4
FATALITATEA

Gilbert urmă călăuza, ce-l preceda cu aproape douăzeci de paşi, pînă la jumătatea urcuşului. Acolo, în faţa unei case mari şi frumoase, cel care mergea înainte scoase o cheie din buzunar şi deschise o portiţă destinată stăpînului casei să se servească de ea cînd voia să intre sau să iasă fără ca servitorii să ştie de sosirea sau plecarea sa.

Lăsă poarta întredeschisă, ceea ce însemna cît se poate de limpede că primul care intrase îl invita pe tovarăşul său de drum să-l urmeze.

Gilbert intră şi împinse poarta, care se învîrti uşor în ţîţîni şi se închise, fără a lăsa să se audă pocnetul broaştei.

O asemenea broască ar fi stîrnit admiraţia meşterului Gamain.

Odată intrat, Gilbert se pomeni într-un coridor cu perete dublu, în care erau încrustate, la înălţimea unui statele om — astfel încît ochiul să nu piardă nimic din minunatele lor detalii — panouri de bronz turnate după cele cu care Ghiberti a împodobit poarta baptisterului din Florenţa.

Picioarele se cufundau într-un covor moale de Turcia. La stînga era o uşă deschisă. Gilbert, socotind că uşa era înadins deschisă pentru el, intră într-un salon avînd pereţii îmbrăcaţi cu satin de India şi mobilă tapisată cu aceeaşi ţesătură. Una din acele păsări fantastice pe care le pictează şi brodează chinezii acoperea plafonul cu aripile sale de aur şi azur, şi ţinea între ghearele sale lustra care, împreună cu candelabrele minunat lucrate, în formă de tufe de crin, servea la luminatul salonului.

Salonul era împodobit cu un singur tablou aşezat în faţa oglinzii de deasupra căminului şi care reprezenta o fecioară de Rafael.

Gilbert tocmai admira această capodoperă cînd auzi, sau mai bine zis ghici, că o uşă se deschise în spatele său. Se întoarse şi-l recunoscu pe Cagliostro ieşind dintr-un fel de cabinet de toaletă.

O clipă îi fusese deajuns pentru a-şi şterge petele de pe braţe şi de pe obraz, pentru a da părului, încă negru, aspectul cel mai aristocratic cu putinţă şi a-şi schimba toată îmbrăcămintea.

Nu mai era muncitorul cu mîinile negre, cu părul întins, cu ghetele murdărite de noroi, cu pantalonii de catifea grosolană şi cu cămaşa de pînză neînălbită.

Costumul său bogat brodat, mîinile strălucind de diamante contrastau izbitor cu costumul negru al lui Gilbert şi cu inelul simplu de aur, cadou de la Washington, pe care-l purta în deget.

Cagliostro înaintă, cu chipul deschis şi zîmbitor, şi întinse braţele spre Gilbert.

Gilbert îl îmbrăţişă.

— Dragă maestre ! exclamă el.

— Oh ! stai aşa, spuse rîzînd Cagliostro, de cînd ne-am despărţit, dragul meu, ai făcut asemenea progrese, îndeosebi în filozofie, încît dumneata eşti acum maestrul iar eu de-abia sînt demn să-ţi fiu discipol.

— Mulţumesc pentru compliment, spuse Gilbert. Dar, presupunînd că am făcut asemenea progrese, cum de aţi aflat ? Sînt opt ani de cînd nu ne-am văzut.

— Crezi oare, dragă doctore, că faci parte din acea categorie de oameni pe care-i ignorăm fiindcă încetăm să-i vedem ? Nu te-am văzut de opt ani, e-adevărat, dar pot să-ţi spun aproape zi de zi tot ce ai făcut în aceşti opt ani.

— Chiar aşa ?

— Te mai îndoieşti deci şi-acum de darul meu de ghicitor ?

— Ştiţi doar că sînt matematician.

— Cu alte cuvinte, neîncrezător...Să vedem atunci : ai venit prima dată în Franţa, adus de treburi familiale ; treburile familiei dumitale nu mă privesc, în consecinţă...

— Nu, vă rog, spuse Gilbert, crezînd că-l pune în încurcătură ; spuneţi, dragă maestre !

— Ei bine, de astă dată era vorba să te ocupi de educaţia fiului dumitale, Sébastien, să-l dai în pensiune într-un orăşel aflat la optsprezece sau douăzeci de leghe de Paris şi să pui ordine în afacerile cu arendaşul dumitale, un om de treabă, pe care-l reţii la Paris împotriva dorinţei sale şi care, pentru o mie de motive, ar avea mare nevoie să stea lîngă soţia sa.

— Într-adevăr, maestre, sînteţi prodigios !

— Oh, mai stai... A doua oară ai revenit în Franţa solicitat, ca şi alţii, de interese politice ; apoi ai redactat unele broşuri pe care le-ai trimis regelui Ludovic al XVI-lea şi, cum mai stăruie în dumneata ceva dintr-un om de tip vechi, cum eşti mai mîndru de aprobarea regelui decît de a predecesorului meu întru educaţia dumitale. Jean-Jacques-Rousseau, şi care ar fi cu totul altceva decît un rege — dacă ar mai trăi ! — erai doritor să ştii ce gîndeşte despre doctorul Gilbert nepotul lui Ludovic al XIV-lea, al lui Henric al IV-lea şi al lui Ludovic cel Sfînt. Din nefericire, mai exista o mică afacere veche, la care nu te gîndiseşi şi din cauza căreia mi-a fost dat să te găsesc într-o bună zi plin de sînge, cu pieptul străpuns de un glonţ, într-o grotă din insulele Azore, unde ancorase din întîmplare vasul meu. Această mică afacere o privea pe domnişoara Andrée de Taverney, devenită — cu intenţii bune şi pentru a-i face un serviciu reginei — contesă de Charny. Or, cum regina nu-i mai putea refuza nimic femeii care se căsătorise cu contele de Charny, ceru şi

obţinu împotriva dumitale un mandat de arestare. Ai fost arestat pe şoseaua dintre Le Havre şi Paris, închis la Bastilia, unde ai fi continuat să rămîi încă, dragă doctore, dacă poporul n-ar fi răsturnat-o într-o zi dintr-o lovitură cu dosul palmei. De îndată, ca bun regalist ce eşti, te-ai alăturat regelui, devenind, din milă, medicul său. Ieri, sau mai degrabă azi dimineaţa, ai contribuit extrem de mult la salvarea familiei regale, alergînd să-l trezeşti pe bunul La Fayette, care dormea profund, şi cu cîteva minute înainte, cînd m-ai zărit, crezînd că regina — care, în paranteză fie spus, dragă Gilbert, te detestă — este în primejdie, te pregăteai să-i faci suveranei scut din trupul dumitale... Ăsta-i adevărul — nu-i aşa ? Ori mi-au scăpat cumva cîteva amănunte de mică importanţă, ca şedinţa de magnetism în prezenţa regelui, recuperarea unei anumite casete pe care puseseră stăpînire anumite mîini prin mijlocirea unui oarecare Pasdeloup ? Acum spune ce ai de spus şi dacă am comis vreo eroare sau am omis ceva, sînt gata să-mi recunosc greşeala.

Gilbert rămase uluit în faţa acestui om deosebit, care se pricepea atît de bine să-şi pregătească mijloacele de impresionare, încît acela asupra căruia acţiona era ispitit să creadă că, asemeni lui Dumnezeu, avea darul să cuprindă concomitent întregul lumii şi părţile sale, şi să citească totodată în sufletul oamenilor.

— Da, totul este exact, spuse el, iar dumneavoastră sînteţi totdeauna magicianul, vrăjitorul, fermecătorul Cagliostro !

Cagliostro zîmbi cu satisfacţie. Era evident mîndru de-a fi reuşit să producă asupra lui Gilbert impresia care, fără voia acestuia, i se putea citi pe faţă.

Gilbert continuă.

— Şi-acum, spuse el, cum ştiţi că vă iubesc tot atît de mult cît mă iubiţi şi dumneavoastră, scumpe maestre, şi că dorinţa mea de-a şti ce aţi făcut de la

despărţirea noastră este cel puţin tot atît de mare ca şi aceea care v-a făcut să vă informaţi asupra celor ce s-au petrecut cu mine, binevoiţi a-mi spune, dacă întrebarea mea nu este cumva indiscretă, în ce colţ al lumii v-aţi propagat geniul şi v-aţi exercitat puterea ?

Cagliostro zîmbi.

— Oh ! spuse el, am făcut ca şi dumneata, am văzut regi, chiar foarte mulţi, dar într-alt scop. Dumneata te apropii de ei ca să-i susţii, iar eu ca să-i răstorn. Dumneata încerci să faci un rege constituţional, şi nu vei reuşi, iar eu fac împăraţi, regi, prinţi, filozofi, şi reuşesc.

— Ah ! cu-adevărat ? întrerupse Gilbert cu un aer de neîncredere.

— Chiar aşa ! E drept că au fost admirabil pregătiţi de Voltaire, d'Alembert şi Diderot, aceşti noi Mesentius[1], aceşti sublimi denigratori de zei, ca şi de exemplul acestui scump rege Frederic, pe care am avut nenorocirea să-l pierdem. Dar, în sfîrşit, dumneata ştii că sîntem cu toţii muritori, în afară de cei ce nu mor, ca mine şi contele de Saint-Germain. Dar regina este frumoasă, dragul meu, ea recrutează soldaţi ce luptă împotriva lor înşişi, regi care împing la răsturnarea tronurilor mai tare decît au încercat vreodată să dărîme altarele acei Borgia, Bonifaciu al XIII-lea sau Clément al VIII-lea. Îl avem astfel, în primul rînd, pe împăratul Iosif al II-lea, fratele mult iubitei noastre regine, care desfiinţează aproape trei sferturi din mînăstiri, care acaparează bunurile ecleziastice, care le izgoneşte din chiliile lor pînă şi pe carmelite şi-i trimite surorii sale, Maria-Antoaneta, gravuri reprezentînd călugăriţe silite să-şi părăsească straiele probînd noi modele, şi călugări răspopiţi făcîndu-şi

[1] Mesentius, rege aproape legendar al cetăţii etrusce Caere, şeful rutulilor. Analiştii Romei, în frunte cu Caton, i-au atribuit un rol important în lupta contra lui Eneas, considerat întemeietorul naţiunii romane. (N. T.)

bucle-n păr. Îl avem pe regele Danemarcei, care a început prin a fi călăul propriului său medic, Struensee, şi care, filozof precoce, spunea la şaptesprezece ani : „Domnul de Voltaire m-a făcut om şi m-a învăţat să gîndesc”. O avem pe împărăteasa Ecaterina, care face progrese atît de mari în filozofie; dezmembrînd fireşte în acelaşi timp Polonia, încît Voltaire îi scrie : *Diderot, d'Alembert şi eu, noi trei vă ridicăm altare*. O avem pe regina Suediei ; avem, în sfîrşit, numeroşi principi ai Imperiului şi ai întregii Germanii.

— Nu vă rămîne decît să-l convertiţi pe papă, dragă maestre, şi cum socot că nimic nu-i cu neputinţă, sper că veţi reuşi.

— Ah ! în ce-l priveşte pe acesta, va fi cam greu ! Abia am scăpat din ghearele lui. Cu şase luni în urmă mă aflam în castelul Sant-Angelo[1] cum te aflai dumneata cu trei luni în urmă la Bastilia.

— Ei na ! Şi cei din Trastevere[2] au răsturnat oare castelul Sant-Angelo, aşa cum poporul din suburbia Saint-Antoine a răsturnat Bastilia ?

— Nu, dragă doctore, poporul Romei n-a ajuns încă pînă acolo. Of ! fii liniştit, va veni şi asta într-o zi, papalitatea va avea şi ea ale sale zile de 5 şi 6 octombrie şi, sub acest aspect, Versailles-ul şi Vaticanul îşi vor da mîna.

— Credeam că, odată intrat în castelul Sant-Angelo, nu mai ieşi de acolo...

— Aşi ! Dar Benvenuto Cellini ?

— V-aţi făcut aşadar, ca şi el, o pereche de aripi şi, ca un nou Icar, aţi zburat peste Tibru ?

---

[1] Castelul Sant-Angelo, citadelă din Roma, iniţial mausoleu al lui Hadrian, apoi loc de înmormântare pentru împăraţi pînă la Caracalla, mai tîrziu refugiu pentru papi şi, în sfîrşit, închisoare a statului. (N. T.)

[2] Cartier al Romei pe malul drept al Tibrului. (N. T.)

— Mi-ar fi venit foarte greu, avînd în vedere că, din maximum de precauţie ecleziastă, eram găzduit într-o temniţă foarte adîncă şi foarte întunecoasă.

— În sfîrşit, aţi scăpat ?

— După cum vezi.

— V-aţi corupt temnicerul cu aur ?

— Din nenorocire, am dat peste un temnicer incoruptibil.

— Incoruptibil ? Drace !

— Da, dar din fericire nu era nemuritor. Întâmplarea — unul mai credincios ca mine ar spune providenţa făcu ca el să moară a doua zi, după ce refuzase de trei ori să-mi deschidă porţile închisorii.

— A murit subit?

— Da.

— Oho !

— A trebuit să fie înlocuit, şi a fost înlocuit.

— Iar acesta n-a mai fost incoruptibil.

— Chiar în ziua intrării sale în funcţie, aducîndu-mi cina, îmi spuse : „Mîncaţi bine, prindeţi puteri, căci avem un drum lung de făcut în noaptea asta!” Şi acest om de treabă chiar nu minţea. În aceeaşi noapte am omorît în goană cîte trei cai fiecare şi am parcurs o sută de mile.

— Şi ce a spus guvernul cînd a observat fuga voastră ?

— Nimic. Au îmbrăcat cu hainele ce le lăsasem cadavrul celuilalt temnicer, care nu fusese încă înmormîntat ; i-au tras un glonte în plin obraz, au lăsat să cadă pistolul lîngă el şi au declarat că, procurîndu-mi nu se ştie cum un pistol, mi-am zburat creierii. Au constatat moartea mea şi l-au îngropat pe temnicier, sub numele meu. Astfel că am răposat după toate regulile, dragul meu Gilbert. Aş fi putut mult şi bine să susţin că sînt în viaţă, mi s-ar fi răspuns cu actul meu de deces şi mi s-ar fi dovedit că sînt mort. Dar nici n-am simţit nevoia să mi se facă vreo dovadă. Îmi

convenea de minune să dispar pentru moment din această lume. Am făcut aşadar un salt pe tărîmul întunecat, cum spune ilustrul abate Delille[1] şi am reapărut sub alt nume.

— Şi cum vă numiţi, dacă nu sînt indiscret ?

— Mă numesc baronul Zannone, sînt bancher genovez ; scontez bunurile prinţilor ; hîrtii bune, nu-i aşa, în genul celora ale cardinalului de Rohan ? Dar, din fericire, în împrumuturile ce le dau, nu dobînzile mă interesează. Apropo, ai nevoie de bani, dragă Gilbert ? Ştii bine că inima şi punga mea, acum ca şi întotdeauna, îţi stau LA dispoziţie.

— Mulţumesc.

— Ah ! Crezi poate că mă strîmtorezi, fiindcă m-ai întîlnit într-un costum sărăcăcios de muncitor ? N-avea grijă ; e unul din travestiurile mele. Cunoşti ideile mele despre viaţă : este un lung carnaval în care eşti mai mult sau mai puţin deghizat. În orice caz, ţine minte, dragă Gilbert, dacă vreodată ai nevoie de bani, iată, în acest scrin găseşti banii mei personali, înţelegi ? Casieria generală este la Paris, pe strada Saint-Claude, în cartierul Marais. Prin urmare, dacă ai nevoie de bani, fie că mă aflu aici sau nu, intră ! Îţi voi arăta cum să deschizi portiţa, vei apăsa apoi pe acest resort — iată cum trebuie făcut — şi vei găsi aici întotdeauna cam un milion.

Cagliostro apăsă pe resort : partea din faţă a scrinului coborî singură şi scoase la iveală o grămadă de monede de aur şi mai multe pachete de bancnote.

— Sînteţi cu adevărat un om prodigios ! spuse Gilbert rîzînd. Ştiţi însă foarte bine că renta mea de douăzeci de mii de livre mă face mai bogat decît regele. Şi-acum, nu credeţi oare că veţi fi hărţuit aici, la Paris ?

[1] Abatele Jacques Delille (1738—1813), poet francez, traducător al lui Virgiliu şi Milton. (N. T.)

— Eu, din cauza afacerii colierului ?[2] Fiţi liniştit, nu vor îndrăzni. În starea de spirit ce domneşte acum, n-aş avea decît o vorbă de spus, spre a provoca o răscoală.Uiţi oare că sînt puţin prieten cu toţi cei care se bucură de popularitate în momentul de faţă: cu La Fayette, cu domnul Necker, cu contele de Mirabeau şi cu dumneata însuţi ?

— Şi cu ce gînd aţi venit la Paris ?

— Cine ştie ? Poate cu acelaşi cu care te-ai dus dumneata în Statele Unite : acela de a face o republică.

Gilbert clătină din cap.

— Franţa n-are deloc spirit republican, zise.

— O să i-l creăm, iată tot ce-i de făcut.

— Regele va rezista.

— E posibil.

— Nobilimea va ridica armele.

— E probabil.

— Şi-atunci, ce veţi face dumneavoastră ?

---

[2] Scabroasa afacere a colierului contribui mult la ruina prestigiului moral al tronului şi al bisericii. O contesă de la Motte a primit de la cardinalul Louis de Rohan, episcop de Strasbourg şi „mare distribuitor al pomenilor” din regat, un magnific colier în valoare de un milion şase sute de mii de franci, acontat la giuvaergiul Boehmer, ca să-i mijlocească tainice întîlniri cu regina. De la Motte folosi un *quiproquo* ieftin : în locul reginei, la întîlnirile cu Rohan o trimise pe curtezana Oliva. Don Juan-ul în mantie de cardinal se întîlni cu cocota în umbra boschetelor Trianon-ului, convins că se întîlneşte cu regina însăşi. Dar cum nu avu cu ce achita colierul, giuvaergiul se plînse regelui. „Afacerea” se declanşă. Din cancan se transformă într-un scandal monstru, într-un proces de prestigiu. Morala familiei regale fu aprig disputată. Ultragiat, regele se adresă Parlamentului. Parlamentul o condamnă pe La Motte şi îl achită pe Rohan. Deşi nu era de fel uşă de biserică, Mirabeau se indigna totuşi de scabrozitatea morală a Curţii : „Infernul n-a vomitat niciodată mai multă corupţie şi mai multe primejdii ca această afacere. Ce ţară ? Ce oameni Ce concepţii !” Şi tot el sintetizase „Curtea e mormîntul naţiunii.” (Din *Căderea Bastiliei,* de Dumitru Almaş, Editura Tineretului, 1959.)

— Atunci nu vom face o republică, vom face o revoluţie.

Gilbert lăsă să-i cadă capul în piept.

— Dacă se va ajunge aici, Joseph, va fi îngrozitor, spuse el.

— Îngrozitor, da, dacă vom întîlni în calea noastră mulţi oameni de forţa dumitale, Gilbert.

— Nu sînt puternic, prietene ! spuse Gilbert. Sînt onest, asta-i tot.

— Vai ! Asta-i încă şi mai rău. Iată motivul pentru care aş vrea să te conving, Gilbert.

— Sînt convins.

— Că ai să te împotriveşti să ne desăvârşim opera?

— Sau că, cel puţin vă vom opri în drum.

— Eşti nebun, Gilbert; nu înţelegi misiunea Franţei! Franţa este creierul lumii; Franţa trebuie să gîndească şi să gîndească liber, pentru ca lumea, de asemenea liberă, să acţioneze cum gîndeşte ea. Ştii oare cine a dărîmat Bastilia, Gilbert ?

— Poporul.

— Dumneata nu mă înţelegi, iei efectul drept cauză. Timp de cinci sute de ani, prietene, au fost închişi în Bastilia conţi, seniori, prinţi, şi Bastilia a rămas în picioare, într-o zi, unui rege smintit i-a venit ideea să închidă acolo gîndirea, gîndirea care are nevoie de spaţiu, de orizont, de infinit ! Gîndirea a făcut să explodeze Bastilia şi i-a deschis poporului cale liberă.

— E-adevărat, murmură Gilbert.

— Îţi aminteşti ce-i scria Voltaire domnului de Chauvelin la 2 martie 1764, adică cu aproape douăzeci şi şase de ani în urmă ?

— Spuneţi, spuneţi.

— Voltaire scria :

„Tot ce văd aruncă sămînţa unei revoluţii care va veni fără doar şi poate şi căreia nu voi avea plăcerea să-i fiu martor. Francezii ajung cu întârziere la toate, dar ajung. Lumina se răspîndeşte atît de intens, din aproape în aproape, încît vom sări în aer la prima ocazie, şi atunci va fi o zarvă de toată frumuseţea.

Fericiţi sînt cei tineri, căci vor vedea lucruri frumoase!”

— Ce spui de zarva de ieri şi de azi ?

— Cumplită !

— Ce spui de lucrurile pe care le-ai văzut ?

— Înspăimântătoare !

— Ei bine, Gilbert, acesta nu este decît începutul.

— Profet al răului ce sînteţi !

— Iată, cu trei zile în urmă eram împreună cu un medic merituos, un filantrop. Ştii cu ce se ocupă în aceste momente ?

— Caută leac la una din bolile socotite drept incurabile ?

— Ah, da, desigur ! încearcă să ne vindece nu de moarte, ci de viaţă.

— Ce vreţi să spuneţi ?

— Vreau să spun, fără glumă, că el socoate — lăsînd la o parte ciuma, holera, frigurile galbene, variola, apoplexiile fulgerătoare, alte cinci sute şi ceva de boli considerate mortale, o mie sau o mie două sute care pot deveni fatale cînd sînt bine tratate ! lăsînd la o parte tunul, puşca, spada, sabia, pumnalul, apa, focul, căzăturile din înaltul acoperişurilor, spînzurătoarea, roata ! — el socoate că nu sînt încă suficiente mijloacele de a părăsi viaţa, în timp ce nu există decît o singură cale de a intra în ea, şi născoceşte chiar acum o maşinărie deosebit de ingenioasă, pe care intenţionează s-o ofere ca omagiu naţiunii, spre a trimite la moarte cincizeci, şaizeci, optzeci de persoane în mai puţin de o oră ! Ei bine, dragul meu, crezi că

dacă un medic atît de distins, un filantrop atît de uman ca doctorul Guillotin se ocupă de asemenea instrument, nu este cazul să recunoşti că nevoia unei asemenea maşini se făcea simţită ? Mai ales că eu o cunoşteam şi că nu era un lucru nou, ci doar ignorat. Iată şi dovada. Într-o zi mă aflam la baronul de Taverney — de fapt ar trebui să-ţi aminteşti de asta, căci şi dumneata erai acolo, dar atunci nu aveai ochi decît pentru o fetiţă numită Nicole. Regina, venind acolo din întîmplare — nu era decît moştenitoare sau mai degrabă nu era — în sfîrşit, ştiu că i-am arătat această maşinărie într-o carafă şi treaba asta a speriat-o atît de tare încît a scos un ţipăt şi a leşinat. Ei bine, dragul meu, această maşinărie era încă în stare embrionară la ora aceea. Acum, dacă ai dori cumva s-o vezi funcţionînd, o vom putea încerca într-o zi. În acea zi — te voi anunţa dinainte — dacă nu vei fi orb, va trebui să recunoşti mîna providenţei, care a prevăzut că va sosi momentul cînd călăul va fi depăşit dacă ne vom menţine la mijloacele cunoscute şi care a inventat un instrument nou pentru ca gîdele s-o poată scoate la capăt.

— Conte, conte, în America eraţi mai îngăduitor decît acum.

— Cred şi eu ! Eram în mijlocul unui popor care se deşteaptă, pe cînd aici mă găsesc în mijlocul unei societăţi care se stinge : totul se îndreaptă spre mormînt în lumea noastră învechită — nobilimea şi regalitatea — iar mormîntul acesta este o prăpastie.

— O ! Vă cedez nobilimea, dragă conte, sau, mai bine zis, nobilimea s-a cedat singură în faimoasa noapte de 4 august. Să salvăm însă regalitatea, ea este paladiul[1] naţiunii.

---

[1] Statuia de lemn a zeiţei Pallas” aflata în cetatea Troia şi socotită ocrotitoarea acesteia. Prin extensie, garanţie, scut de apărare. (N.T.)

— Vai, ce vorbe mari, dragă Gilbert ! A salvat oare paladiul Troia ? Să salvăm regalitatea ? Crezi dumneata că este uşor să salvezi monarhia cu un asemenea rege ?

— Dar, în sfîrşit, e descendentul unei mari seminţii.

— Da, se trage dintr-o rasă de vulturi care se termină cu papagali. Pentru ca utopişti, cum eşti dumneata, dragă Gilbert, să poată salva regalitatea, ar trebui mai întîi ca regalitatea să facă un oarecare efort pentru a se salva ea însăşi. Hai să nu ne ascundem după degete. Dumneata îl cunoşti pe Ludovic al XVI-lea, l-ai văzut deseori şi nu eşti omul care să vadă fără să studieze. Ei bine, spune cu toată sinceritatea, poate supravieţui regalitatea reprezentată de-un asemenea rege ? Aceasta este imaginea pe care ţi-o formezi despre un purtător de sceptru ? Crezi că regi cum au fost Carol cel Mare, Ludovic cel Sfînt, Filip-August, Francisc I, Henric al IV-lea şi Ludovic al XIV-lea aveau asemenea cărnuri moi, asemenea buze atîrnînde, o asemenea lipsă de viaţă în privire, o asemenea nesiguranţă în mers ? Nu, erau nişte bărbaţi, aveau sevă, sînge, viaţă sub mantia regală ; nu degeneraseră încă prin transmiterea unui unic element primordial. Aceşti oameni lipsiţi de perspicacitate au neglijat principiul medical cel mai simplu. Pentru a le păstra speciilor animale şi chiar vegetale o tinereţe lungă şi o vigoare constantă, natura însăşi a indicat încrucişarea raselor şi amestecul familiilor. După cum în regnul vegetal altoirea este principiul care conservă calitatea şi frumuseţea speciilor, la om căsătoria între rude apropiate este o cauză a decadenţei indivizilor. Natura suferă, lîncezeşte şi degenerează atunci cînd mai multe generaţii se reproduc cu acelaşi sînge. Dimpotrivă, natura este înviorată, regenerată şi întărită cînd în zămislire este introdus un element prolific străin şi nou. Ia priveşte cine sînt eroii care întemeiază marile

seminţii şi care sînt oamenii slabi ce le termină! Vezi-l pe Henric al III-lea, ultimul din familia Valois, pe Gaston, ultimul Medici, pe cardinalul de York, ultimul Stuart, vezi-l pe Carol al VI-lea, ultimul Habsburg ! Ei bine, această primă cauză a degenerării, căsătoria între rude, prezentă în toate familiile nobile pomenite, este resimţită în casa de Bourbon mai mult decît în oricare alta. Iată ce am calculat eu, care nu am altceva de făcut decît să calculez : printre cei treizeci şi doi de străbunici şi străbunice ale lui Ludovic ai XV-lea se găsesc şase persoane din casa de Bourbon, cinci persoane din casa de Medici, unsprezece din casa de Austria-Habsburg, trei din casa de Savoia, trei din casa Stuart şi o prinţesă daneză. Supune cel mai bun cîine şi cel mai bun cal de rasă unui asemenea experiment şi, la a patra generaţie, vei obţine o potaie şi o gloabă. Cum dracu ai vrea să-i rezistăm noi, care sîntem doar nişte oameni ? Ce spui de calculul meu, doctore, dumneata care eşti matematician?

— Spun, dragă vrăjitorule, zise Gilbert ridicîndu-se şi luîndu-şi pălăria, că sînt înspăimîntat de calculul dumneavoastră care mă face cu atît mai mult să socot că locul meu este lîngă rege.

Gilbert făcu cîţiva paşi spre uşă. Cagliostro îl opri şi îi spuse :

— Ascultă, Gilbert, ştii că te iubesc şi că pentru a te cruţa de o durere sînt gata să mă expun eu însumi la o mie de suferinţe... Ei bine, crede-mă... un sfat...

— Care ?

— Regele să fugă, regele să părăsească Franţa... cît mai e încă timp... În trei luni, într-un an, poate în şase luni va fi prea tîrziu.

— Conte, replică Gilbert, aţi sfătui un soldat să-şi părăsească postul pentru că, rămînînd pe loc, ar fi în pericol ?

— Dacă acest soldat ar fi într-atîta de prins, împresurat, strîns cu uşa şi dezarmat încît nu s-ar

putea apăra ; şi, mai ales, dacă expunîndu-şi viaţa ar pune în pericol viaţa a jumătate de milion de oameni... da, i-aş spune să fugă... Şi chiar dumneata, chiar dumneata, Gilbert... dumneata i-o vei spune regelui... Regele va fi dispus să te asculte, dar atunci va fi prea tîrziu... Nu aştepta aşadar ziua de mîine. Spune-i încă de azi. Şi nu aştepta seara, spune-i peste un ceas !

— Conte, ştiţi că aparţin şcolii fataliştilor. Întîmplă-se orice ! Atîta timp cît voi avea o oarecare putere asupra regelui, regele va rămîne în Franţa, iar eu lîngă rege. Adio, conte. Ne vom revedea în luptă şi poate că vom dormi alături pe cîmpul de bătălie.

— Ce să-i faci, murmură Cagliostro, s-ar părea că omul, oricît de inteligent ar fi, nu va putea scăpa niciodată de destinul său funest... Te-am căutat, să-ţi spun ce aveam a-ţi spune. Ai auzit ; ... Ca şi prevestirea Casandrei[1], şi a mea e inutilă... Adio !

— Să fim sinceri, conte, spuse Gilbert oprindu-se în pragul salonului şi privindu-l ţintă pe Cagliostro, aveţi şi aici, ca şi în America, pretenţia de a mă face să cred că citiţi viitorul oamenilor pe chipul lor ?

— Gilbert, spuse Cagliostro, sînt la fel de sigur ca dumneata atunci cînd citeşti pe cer traiectoria descrisă de stele, în timp ce oamenii de rînd le cred nemişcate sau rătăcind la întîmplare.

— Ia vedeţi... Cineva bate la uşă...

— E-adevărat !

— Spuneţi-mi soarta celui care bate la uşă, oricine ar fi. Spuneţi-mi de ce fel de moarte va muri, şi cînd va muri.

— Fie, spuse Cagliostro, să mergem să-i deschidem chiar noi.

---

[1] Casandra, eroină din poemele homerice, fiica lui Priam al Troiei Apollo a înzestrat-o cu darul profeţiei, dar a condamnat-o ipoi să nu fie crezută de nimeni, deoarece ea i-a respins dragostea. (N.T.)

Gilbert se îndreptă către extremitatea coridorului despre care am vorbit, cu o bătaie a inimii pe care n-o putea înăbuşi, deşi îşi spunea în sinea lui că era absurd din partea lui să ia în serios acest şarlatanism.

Uşa se deschise. Un om cu o ţinută distinsă, înalt, cu o expresie pronunţat voluntară, apăru în prag şi aruncă asupra lui Gilbert o privire rapidă, nu lipsită de îngrijorare.

— Bună ziua, marchize, spuse Cagliostro.

— Bună ziua, baroane, răspunse acesta.

Apoi, cum Cagliostro observă că privirea noului venit stăruia asupra lui Gilbert :

— Marchize, spuse el, acesta este domnul doctor Gilbert. un prieten de-al meu. Dragul meu Gilbert, iată-l pe domnul marchiz de Favras. unul din clienţii mei.

Cei doi bărbaţi se salutară. Apoi, adresîndu-se străinului, Cagliostro reluă :

— Marchize, binevoiţi a trece în salon şi a mă aştepta o clipă ; în cinci secunde sînt al dumneavoastră.

Marchizul salută a doua oară trecînd prin faţa celor doi bărbaţi şi dispăru.

— Ei bine ? întrebă Gilbert.

— Vrei să ştii de ce fel de moarte va muri marchizul?

— Nu v-aţi angajat să mi-o spuneţi ?

Cagliostro arboră un zîmbet straniu. Apoi, după ce se asigură că nu-l ascultă nimeni, întrebă :

— Ai văzut vreodată un gentilom spînzurat ?

— Nu.

— Ei bine, fiindcă este un spectacol neobişnuit, fii de faţă în piaţa Grève în ziua cînd va fi spînzurat marchizul de Favras.

Apoi, conducîndu-l pe Gilbert spre uşa dinspre stradă :

— Uite, spuse el, cînd vrei să vii la mine fără să suni, fără să fii văzut şi fără să întîlneşti pe un altul în

afară de mine, apasă pe acest buton de la dreapta la stînga şi de jos în sus, aşa... Adio, scuză-mă, nu trebuie să-i fac să aştepte pe cei care nu mai au prea mult de trăit.

Şi intră în casă, lăsîndu-l pe Gilbert ameţit de această siguranţă, care-i putea provoca mirarea fără să-i risipească însă neîncrederea.

Capitolul 5
TUILERIES

În acest timp, regele, regina şi familia regală îşi continuau drumul spre Paris.

Înaintarea era atît de lentă, întîrziată de garda personală pedestră a regelui, de precupeţele înarmate, călare pe caii lor, de acei bărbaţi şi femei din hale încălecaţi pe tunurile gătite cu panglici, de cele o sută de trăsuri ale deputaţilor, de cele două sau trei sute de căruţe cu grăunţe şi făină luate de la Versailles şi acoperite cu frunze îngălbenite de toamnă, încît trăsura regală — care purta atîta suferinţă, atîta ură, atîtea pasiuni şi atîta nevinovăţie — ajunse la barieră abia la orele şase după-amiază.

Pe drum, tînărului prinţ i se făcu foame şi ceru de mîncare. Atunci regina privi în jurul ei; nimic nu era mai uşor decît să procure un pic de pîine pentru delfin, căci fiecare om din popor purta o pîine în vîrful baionetei sale.

Îl căută din priviri pe Gilbert.

Gilbert, după cum se ştie, îl urmase pe Cagliostro.

Dacă Gilbert ar fi fost acolo, regina n-ar fi şovăit să-i ceară o bucată de pîine. Dar regina nu voi să adreseze o asemenea cerere vreunui om din popor, de care avea atîta oroare. Astfel încît, strîngîndu-l la piept pe delfin, îi spuse plîngînd :

— Copilul meu, nu avem pîine. Aşteaptă pînă diseară, cînd poate vom avea.

Delfinul îşi întinse mînuţele spre oamenii care duceau pîini în vîrful baionetelor.

— Oamenii ăştia au, spuse el.

— Da, dragul meu, dar această pîine e a lor şi nu a noastră, şi ei au venit s-o ia de la Versailles, deoarece, zic ei, la Paris n-au mai mîncat pîine de trei zile.

— De trei zile ! spuse copilul. Ei n-au mîncat, aşadar, de trei zile, mămico ?

De regulă, eticheta cerea ca delfinul să i se adreseze mamei sale cu apelativul doamnă ; dar sărmanului copil îi era foame ca oricărui copil de om sărac şi, fiindu-i foame, îi zicea mamei sale mămică...

— Nu, fiul meu, răspunse regina.

—În acest caz, răspunse copilul cu un suspin, trebuie să le fie tare foame.

Şi, curmînd văicăreala, încercă să doarmă.

La barieră se opriră din nou, dar de astădată nu spre a se odihni, ci spre a sărbători înapoierea.

Această sosire trebuia sărbătorită prin cîntec şi joc.

Straniu popor, aproape tot atît de ameninţător prin bucurie, cît au fost celelalte prin groază !

Într-adevăr, precupeţele de peşte descălecară de pe caii gărzii, legînd de oblîncul şeii săbiile şi carabinele. Femeile şi hamalii din hale coborîră de pe tunurile lor, care apărură astfel în teribila lor nuditate...

Atunci se formă un cerc care înconjură trăsura regelui, separînd-o de garda naţională şi de deputaţi, formidabil simbol a ceea ce avea să se întîmple mai tîrziu.

Acest cerc — format cu bune intenţii, spre a-şi demonstra bucuria faţă de familia regală — cînta, ţipa, urla, femeile sărutîndu-i pe bărbaţi şi aceştia săltînd femeile în sus, ca în cinicele chermeze ale lui Teniers[1].

Toate acestea se petreceau aproape de lăsarea nopţii, într-o zi întunecată şi ploioasă, astfel încît cercul, luminat doar de fitilele tunurilor şi de artificii, lua, în acest clar-obscur, nuanţe fantastice, aproape infernale.

După aproape o jumătate de oră de ţipete, urlete, cîntece şi dansuri în noroi, cortegiul scoase un imens

---

[1]Pictor flamand (1582—1649), a excelat în pictarea scenelor populare. (N. T.)

„ura” : toţi cei ce aveau în mîini o puşcă încărcată, bărbat, femeie, copil, le descărcară în aer, fără să le pese de gloanţele ce recădeau după o clipă, pleoscăind în băltoace ca o grindină grea.

Delfinul şi sora lui plîngeau. Le era atît de frică, încît uitaseră de foame.

Cortegiul merse de-a lungul cheiurilor şi ajunse în piaţa primăriei.

Acolo se formase un careu de trupe, pentru a împiedica să intre în primărie orice altă trăsură decît cea a regelui, orice persoană în afară de cele aparţinînd familiei regale sau Adunării Naţionale.

Regina îl zări atunci pe Weber, valetul ei de încredere, fratele ei de lapte, un austriac care o urmase de la Viena şi care făcea eforturi disperate să treacă peste consemn şi să intre împreună cu ea în primărie.

Îl strigă. Weber alergă spre ea. Văzînd la Versailles că la mare cinste în această zi era garda naţională, pentru a-şi da importanţă şi a fi util reginei, Weber se îmbrăcase într-o uniformă a gărzii naţionale şi aplicase pe costumul său de simplu voluntar însemnele de ofiţer de stat major. Maestrul de echitaţie şi grăjdarul reginei îi împrumutaseră un cal. Spre a nu trezi bănuieli, se ţinu de o parte pe tot parcursul drumului, bineînţeles cu intenţia de a se apropia în cazul în care regina ar fi avut nevoie de el.

Recunoscut şi strigat de regină, alergă de îndată.

— De ce încerci să calci consemnul, Weber ? îl întrebă regina, care păstrase obiceiul de a-l tutui.

— Dar, doamnă, pentru a fi aproape de Majestatea Voastră.

— Îmi vei fi cu totul inutil la primărie, spuse regina, dar îmi poţi fi folositor în altă parte.

— Unde, doamnă?

— La Tuileries, dragă Weber, la Tuileries, unde nimeni nu ne aşteaptă şi unde, dacă nu vei sosi înaintea

noastră, nu vom găsi nici pat, nici vreo cameră, nici o bucată de pîine.

— Ah ! spuse regele, iată o idee excelentă, doamnă!

Regina vorbise în germană şi regele, care înţelegea limba dar nu o vorbea, răspunsese în engleză.

Poporul auzi şi el, dar nu înţelese. Această limbă străină, pe care o detesta instinctiv, făcu să se işte în jurul trăsurii un murmur care ameninţa să se transforme în urlet, cînd careul se deschise în faţa trăsurii reginei şi se închise după ea.

Bailly, una din cele trei personalităţi mai puternice ale epocii, Bailly pe care l-am mai văzut cu prilejul primei călătorii a regelui — atunci cînd baionetele, puştile şi gurile tunurilor dispăreau sub buchetele de flori, uitate acum în această a doua călătorie — Bailly aştepta pe rege şi pe regină la picioarele unui tron improvizat. Un tron prost confecţionat, slab încheiat, scîrţîind sub catifelele ce-l acopereau, un veritabil tron de circumstanţă !

Primarul Parisului îi adresă regelui la această a doua călătorie cam aceleaşi cuvinte pe care i le adresase şi cu prilejul primei călătorii.

Regele răspunse :

— Vin întotdeauna cu plăcere şi încredere în mijlocul locuitorilor bunului meu oraş Paris.

Regele vorbise încet, cu vocea stinsă de oboseală şi de foame. Bailly repetă fraza cu voce tare, astfel încît toată lumea s-o poată auzi.

Numai că, voit sau nevoit, uită cele două cuvinte şi încredere.

Regina observă. Se bucură, în amărăciunea ei, că găseşte o cale prin care să se lămurească.

— Iertare, domnule primar, spuse ea destul de tare pentru ca cei ce o înconjurau să nu piardă vreun

cuvînt din fraza sa, ori aţi auzit greşit, ori nu vă ajută memoria.

— Poftim, doamnă ? bîigui Bailly, întorcînd spre regină ochiul său de astronom, care vedea atît de bine pe cer şi atît de rău pe pămînt.

La noi, orice revoluţie îşi are astronomul său, şi pe drumul acestui astronom este săpată groapa trădătoare în care trebuie să cadă.

Regina reluă.

— Regele a spus, domnule, că vine întotdeauna cu plăcere şi *încredere* în mijlocul locuitorilor acestui bun oraş Paris. Or, cum ar putea exista îndoieli asupra faptului că vine cu plăcere, trebuie să se ştie, cel puţin, că vine cu *încredere*.

Urcă apoi cele trei trepte ale tronului şi se aşeză lîngă rege pentru a asculta discursurile electorilor.

În acest timp Weber, căruia poporul îi lăsă cale liberă datorită uniformei sale de ofiţer de stat major, ajunse pînă la palatul Tuileries.

De multă vreme această reşedinţă regală din Tuileries, cum era denumită pe vremuri — construită de Caterina de Médicis dar locuită puţin timp de ea, abandonată apoi în favoarea Luvrului de Carol al IX-lea, Henric al III-lea, Henric al IV-lea şi Ludovic al XIII-lea, şi în favoarea Versailles-ului de Ludovic al XIV-lea, Ludovic al XV-lea şi Ludovic al XVI-lea — nu mai era decît o sucursală a palatelor regale în care locuiau oamenii de Curte, dar în care regele şi regina nu puseseră poate niciodată piciorul.

Weber vizită apartamentele şi, cunoscînd obiceiurile regelui şi ale reginei, alese pe cel pe care-l locuia contesa de la Marck şi cel al mareşalilor de Noailles şi de Mouchy.

Ocuparea apartamentului, pe care doamna de la Marck îl cedă de îndată, a avut partea sa bună : era gata pregătit s-o primească pe regină, cu mobile, cu lenjerie, perdele şi covoare, pe care Weber le cumpără.

Către ora zece se auzi zgomotul trăsurii Majestăţilor Lor. Totul era pregătit şi, alergînd înaintea auguştilor săi stăpîni, Weber exclamă :

— Siujiţi-l pe rege !

Regele, regina, fiica regelui, delfinul, doamna Elisabeth şi Andrée intrară.

Domnul de Provence se înapoiase la castelul Luxembourg.

Regele aruncă priviri îngrijorate în toate părţile, dar intrînd în salon văzu printr-o uşă întredeschisă, care dădea într-un coridor, cina gata pregătită la capătul coridorului.

În acelaşi timp, uşa se deschise şi apăru un aprod spunînd :

— Regele este servit.

— O ! ce om priceput este acest Weber ! spuse regele cu o exclamaţie de bucurie. Doamnă, îi veţi spune din partea mea că sînt foarte mulţumit de el.

— Negreşit, sire, spuse regina.

Şi, cu un suspin care răspundea exclamaţiei regelui, intră în sufragerie.

Masa era pusă pentru rege, regină, fiica lor, prinţul moştenitor şi doamna Elisabeth.

Pentru Andrée nu era pus un tacîm.

Flămînd, regele nu remarcă deloc această omisiune care, de altfel, nu avea nimic jignitor, deoarece respecta legile celei mai stricte etichete.

Dar regina, căreia nu-i scăpa nimic, îşi dădu seama din prima privire.

— Regele va permite, zise ea, ca doamna de Charny să cineze cu noi, nu-i aşa, sire ?

— Vai de mine ! strigă regele, azi luăm doar supeul în familie, şi contesa face parte din ea.

— Sire, spuse contesa, este un ordin pe care regele mi-l dă ?

Regele o privi pe contesă cu mirare.

— Nu, doamnă, spuse el, este o rugăminte pe care vi-o face regele.

— În acest caz, spuse contesa, rog pe rege să mă scuze, dar nu mi-e foame.

— Cum aşa ? Nu vă e foame ? exclamă regele, care nu putea înţelege că poate să nu-ţi fie foame la zece seara, după o zi atît de obositoare, şi cînd n-ai mai mîncat de la zece dimineaţa, oră la care se luase un mic dejun atît de frugal.

— Nu, sire, spuse Andrée.

— Nici mie, spuse regina.

— Nici mie, spuse doamna Elisabeth.

— Ah ! nu aveţi dreptate, doamnă, spuse regele. De buna funcţionare a stomacului depinde bunăstarea întregului organism şi chiar a spiritului. Există despre aceasta o fabulă a lui Tit-Liviu, reluată de Shakespeare şi de La Fontaine, asupra căreia vă invit să meditaţi.

— O cunoaştem, spuse regina. Este o fabulă spusă într-o zi de revoluţie de către bătrînul Menenius poporului roman. În acea zi poporul roman se revoltase, cum a făcut azi poporul francez. Aveţi aşadar dreptate, sire, da, această fabulă este absolut potrivită momentului.

— Ei bine, spuse regele, întinzînd farfuria pentru a i se servi a doua oară din supă, similitudinea istorică vă decide, contesă ?

— Nu, sire, şi mi-e într-adevăr ruşine că trebuie să-i spun Majestăţii Voastre că, dorind să mă supun, totuşi n-aş putea.

— Greşiţi, contesă, această supă este într-adevăr excelentă. De ce mi se serveşte pentru prima dată ceva atît de bun ?

— Deoarece aveţi un nou bucătar, sire, acela al contesei de La Marck, al cărei apartament îl ocupăm.

— Îl reţin în serviciul meu şi doresc să facă parte din casa mea... Acest Weber, doamnă, este într-adevăr un om miraculos !

— Da, murmură trist regina, ce păcat că nu poate fi făcut ministru !

Regele nu auzi sau nu voi să audă. Numai că, văzînd-o pe Andrée în picioare, foarte palidă — pe cînd regina şi doamna Elisabeth, care la rîndul lor nu mîncau mai mult ca Andrée erau aşezate la masă — se întoarse spre contesa de Charny.

— Doamnă, spuse el, dacă nu vă este foame nu veţi susţine că nu sînteţi obosită. Dacă refuzaţi să mîncaţi, sper că nu veţi refuza să dormiţi.

Apoi, îi spuse reginei :

— Doamnă, eliberaţi-o, vă rog, pe doamna contesă de Charny ; în loc de hrană, să se bucure de somn.

Şi, întorcîndu-se spre valetul său :

— Sper că nu există vreo problemă privind patul contesei de Charny aşa cum a fost cu masa, şi că nu s-a uitat să i se pregătească o cameră ?

— Ah ! sire, spuse Andrée, cum voiţi să se fi ocupat cineva de mine într-o asemenea situaţie ? Un fotoliu îmi va fi deajuns.

— Nu se poate, nu se poate, spuse regele. Aţi dormit puţin sau deloc noaptea trecută. Trebuie să dormiţi bine în noaptea asta. Regina are nevoie nu numai de forţele ei, dar şi de cele ale prietenilor ei.

În acest timp, valetul care ieşise să se informeze se înapoie.

— Domnul Weber, spuse el, cunoscînd bunăvoinţa cu care regina o onorează pe doamna contesă, a socotit că va răspunde intenţiilor Majestăţii Sale rezervînd doamnei contese o cameră alături de cea a reginei.

Regina tresări, gîndindu-se că dacă nu există decît o singură cameră pentru doamna contesă, în consecinţă nu exista decît o singură cameră pentru contesă şi pentru conte.

Andrée remarcă agitaţia care o cuprinsese pe regină. Nici una din senzaţiile ce le încerca pe una din aceste două femei nu-i scăpa celeilalte.

— În această noapte, dar numai în aceasta — spuse ea — voi accepta, doamnă. Apartamentul Majestăţii Sale e prea strîmt ca să doresc o cameră în dauna confortului său. Se va găsi, desigur, în mansardele palatului, un colţişor pentru mine.

Regina bîîbîi cîteva cuvinte de neînţeles.

— Contesă, spuse regele, aveţi dreptate, se va căuta ceva mîine şi veţi fi instalată cît mai bine cu putinţă.

Andrée salută respectuos pe rege, pe regină şi pe doamna Elisabeth şi ieşi, precedată de un valet.

Regele o urmări o clipă din priviri, ţinînd furculiţa suspendată la înălţimea gurii sale.

— Într-adevăr, o creatură fermecătoare această femeie, spuse el. Ce fericit trebuie să fie domnul conte de Charny că a găsit o asemenea raritate la Curte !

Regina se lăsă pe speteaza fotoliului spre a-şi ascunde paloarea, nu regelui, care oricum n-ar fi văzut-o, ci doamnei Elisabeth, care s-ar fi speriat de ea.

Era pe punctul de a i se face rău.

Capitolul 6
CELE PATRU LUMÎNĂRI

Astfel, îndată ce copiii terminară de mîncat, regina îi ceru la rîndul ei regelui permisiunea de a se retrage în camera sa.

— Desigur, bucuros, doamnă, spuse regele, doar trebuie să fiţi foarte obosită. Numai că, cum e imposibil să nu vi se facă foame de acum pînă mîine, cereţi să vi se pregătească o gustare.

Regina ieşi fără să-i răspundă, luîndu-i cu ea pe cei doi copii.

Regele rămase la masă, ca să-şi termine cina. Doamna Elisabeth rămase alături de rege spre a îndeplini micile atenţii care le scapă şi celor mai bine dresaţi servitori, deoarece, cu toată vulgaritatea lui Ludovic al XVI-lea în diferite ocazii, nimic nu putea să-i slăbească devotamentul.

Odată ajunsă în cameră, regina răsuflă uşurată. Nici una dintre însoţitoarele ei nu o urmase, căci le poruncise să nu părăsească Versailies-ul pînă nu le va chema.

Căută o canapea sau un fotoliu mai mare pentru ea, intenţionînd să-i culce pe cei doi copii în pat.

Micul delfin dormea de mult ; de cum apucă să-şi astîmpere foamea, bietul copil a şi adormit.

Fiica regelui nu dormea şi, dacă ar fi trebuit, ar fi rămas trează toată noaptea.

Regina se apropie întîi de una din uşi. Se pregătea tocmai s-o deschidă, cînd de cealaltă parte a uşii auzi un zgomot uşor. Ascultă şi auzi un suspin. Se aplecă la înălţimea broaştei şi prin gura cheii o zări pe Andrée îngenuncheată pe un scăunel, rugîndu-se.

Se dădu înapoi în vîrful picioarelor, avînd ochii aţintiţi în continuare asupra uşii, cu o stranie expresie de durere.

În faţa acestei uşi se afla alta. Regina o deschise şi intră într-o cameră plăcut încălzită şi luminată de o lampă mică, la lumina căreia, cu o tresărire de bucurie, văzu două paturi proaspăt înfăţate, ca două altare. Atunci inima i se uşură şi o lacrimă îi umezi pleoapa uscată şi arsă.

— Ah ! Weber, Weber, murmură ea, regina i-a spus regelui că e păcat că nu poate face din tine un ministru, dar mama din ea îţi spune că meriţi mai mult decît atîta.

Apoi, cum micul delfin dormea, voi s-o culce pe fiica regală. Dar aceasta, cu respectul pe care l-a purtat întotdeauna mamei sale, îi ceru permisiunea s-o ajute, pentru ca şi ea, la rîndul ei, să se poată culca mai repede.

Regina zîmbi trist. Fetiţa credea că mama va putea dormi bine după o asemenea noapte de spaimă, după o asemenea zi de umilinţă ! Regina n-a vrut să-i risipească această plăcută iluzie.

Îl culcară aşadar întîi pe moştenitor. Apoi, ca de obicei, fiica regelui îngenunche şi-şi făcu rugăciunea la picioarele patului. Regina aştepta.

— Mi se pare, Tereza, că rugăciunea ta durează mai mult ca de obicei, îi spuse regina tinerei prinţese.

— Din cauza fratelui meu, care a adormit fără să se gîndească să-şi facă rugăciunea, sărmanul copil ! răspunse aceasta. Şi cum în fiecare seară avea obiceiul să se roage pentru rege şi pentru dumneavoastră, am spus eu mica sa rugăciune, după a mea, ca să nu lipsească nimic din ce avem de cerut lui Dumnezeu.

Regina îşi îmbrăţişă fiica, o strînse aproape de inimă şi rămase lîngă patul ei pînă o văzu adormind. Apoi îi aşeză mîinile de-a lungul corpului, o acoperi cu cearşaful, să nu sufere de frig dacă peste noapte încăperea se va răci, şi sărutînd uşor, ca o adiere, fruntea adormită a viitoarei martire, se înapoie în camera ei.

Această cameră era luminată de un candelabru cu patru lumînări. Candelabrul era aşezat pe o masă, iar masa era acoperită de un covor roşu. Regina se aşeză în faţa mesei şi, cu ochii ficşi, lăsă să-i cadă capul între pumnii strînşi, fără să vadă altceva decît covorul roşu întins în faţa sa. De două sau trei ori îşi clătină maşinal capul în faţa acestei luciri însîngerate. I se părea că ochii i se injectează de sînge, că tîmplele îi bat de febră şi că urechile-i ard.

Apoi îi trecu pe dinainte, ca într-o ceaţă mişcătoare, întreaga viaţă.

Îşi amintea că s-a născut la 2 noiembrie 1755, în ziua cutremurului de la Lisabona, care ucise mai mult de cincizeci de mii de oameni şi distruse două sute de biserici.

Îşi amintea că în prima cameră în care se culcase la Strasbourg tapiseria reprezenta „Masacrul inocenţilor” şi că, în aceeaşi noapte, la lumina tremurătoare a candelei, i se păru că sîngele curgea din rănite tuturor acelor sărmani copii, în timp ce figura ucigaşilor lua o expresie atît de îngrozitoare încît, înspăimântată, a strigat după ajutor cerînd să plece chiar în zori din această localitate care avea să-i lase o amintire atît de îngrozitoare a primei nopţi petrecute în Franţa.

Îşi amintea că, urmîndu-şi drumul spre Paris, se oprise în casa baronului de Taverney ; că acolo îl întîlnise pentru prima oară pe acest infam Cagliostro, care a avut mai apoi, cu prilejul afacerii colierului, o influenţă atît de nefastă asupra destinului ei, şi care în timpul şederii ei aici — atît de prezentă în memoria ei încît i se părea că lucrurile s-au petrecut ieri, deşi trecuseră de atunci douăzeci de ani — stăruise şi o făcuse să privească şi să vadă într-o carafă ceva monstruos. Era o maşină a morţii, îngrozitoare şi neştiută de nimeni, iar sub această maşină se zărea

rostogolindu-se un cap desprins de trup şi care nu era altul decît al ei !

Îşi amintea că atunci cînd doamna Lebrun îi pictase fermecătorul portret de femeie tînără, frumoasă, fericită încă, îi dăduse, din neatenţie desigur, dar ca o îngrozitoare prevestire, aceeaşi atitudine pe care o avea în portretul ei Henrieta de Anglia, soţia lui Carol I.

Îşi amintea că în ziua în care a intrat pentru prima oară în Versailles şi cînd, coborînd din trăsură, şi-a pus piciorul pe funebrul pavaj al acestei curţi de marmură pe care în ajun cursese atîta sînge, răsună un tunet puternic şi un fulger brăzdă cerul în stînga ei, atît de înfricoşător, încît pînă şi mareşalul de Richelieu, care nu era deloc uşor de speriat, dădu din cap spunînd : „Semn rău !”

Îşi reamintea toate astea în timp ce vedea învolburîndu-se în faţa ochilor săi acest abur roşietic, ce i se părea că devine din ce în ce mai dens.

Senzaţia de întunecare era atît de puternică, încît regina ridică ochii la candelabru, şi văzu că una dintre lumînări se stinsese fără nici un motiv.

Tresări ; lumînarea mai fumega, şi nimic nu explica pricina stingerii ei.

Pe cînd privea cu stupoare candelabrul, i se păru că lumînarea de lîngă cea stinsă pălea uşor şi că, încet, încet, flacăra ei albă devenea roşie şi din roşie albăstrie ; apoi se micşoră şi se lungi, păru că părăseşte fitilul şi-şi ia zborul, în cele din urmă se balansă un moment ca agitată de o răsuflare invizibilă şi se stinse.

Regina urmări agonia acestei lumînări cu privirea rătăcită, cu respiraţia tot mai agitată, cu mîinile întinse, ce se apropiau tot mai mult de candelabru pe măsură ce lumînarea se stingea. În cele din urmă, cînd aceasta se stinse de-a binelea, regina închise ochii, se

lăsă pe speteaza fotoliului şi îşi trecu mîinile pe frunte, pe care o simţi şiroind de sudoare.

Rămase astfel, cu ochii închişi, timp de aproape zece minute ; cînd îi deschise văzu cu groază că lumina celei de-a treia lumînări începe să scadă ca şi a primelor două.

Maria-Antoaneta crezu mai întîi că visează şi că se află sub influenţa unei halucinaţii. Încercă să se ridice, dar i se păru că e înlănţuită de fotoliu. Încercă s-o cheme pe fiica sa, pe care cu zece minute în urmă n-ar fi trezit-o nici pentru o a doua coroană, dar vocea i se stinse în gîtlej. Încercă să-şi întoarcă fruntea, dar capu-i rămase ţeapăn şi nemişcat, ca şi cum această a treia lumînare ce se sfîrşea i-ar fi atras spre ea privirea şi suflarea. În cele din urmă, la fel ca şi a doua care-şi schimbase culoarea, şi a treia lumînare căpătă nuanţe diferite, păli, se alungi, pîlpîi de la dreapta spre stînga, apoi de la stînga spre dreapta, şi se stinse.

Atunci, de spaimă, regina reuşi să facă un asemenea efort încît simţi că-i revine graiul. Cu ajutorul cuvîntului încercă să recapete curajul ce-i lipsea.

— Nu mă îngrijorează, spuse ea cu glas tare ce s-a întîmplat cu aceste trei lumînări ; dar dacă se stinge şi a patra, ca şi celelalte trei, atunci vai, vai de mine !

Deodată, fără să treacă prin stadiile pregătitoare prin care trecuseră celelalte, fără ca flacăra să-şi schimbe culoarea, fără să se alungească sau să pîlpîie, se stinse şi a patra lumînare, ca şi cum ar fi atins-o în treacăt aripa morţii.

Regina scoase un ţipăt îngrozitor, se ridică, se răsuci de două ori în jur, agitîndu-şi braţele în întuneric, şi căzu în nesimţire.

În momentul în care zgomotul trupului ei căzut răsună pe parchet, uşa comunicantă se deschise şi Andrée, îmbrăcată într-o rochie de casă de borangic, apăru în prag, albă şi tăcută ca o umbră.

Se opri o clipă, ca şi cum în mijlocul acestei întunecimi ar fi văzut trecînd prin noapte un fel de abur. Ascultă, ca şi cum ar fi auzit agitîndu-se în aer faldurile unui giulgiu. Apoi, plecîndu-şi privirea, o zări pe regină prăbuşită la pămînt, fără cunoştinţă.

Făcu un pas îndărăt, ca şi cum primul său impuls ar fi fost acela de a se îndepărta. Dar de îndată, impunîndu-şi voinţa, fără a spune o vorbă, fără a o întreba pe regină ce are — întrebare care ar fi fost inutilă — o luă în braţe şi, cu o forţă de care nimeni n-ar fi crezut-o în stare, călăuzită numai de cele două lumînări care-i luminau camera şi a căror licărire se prelungea prin uşă pînă în camera reginei, o duse şi o culcă în pat.

Apoi, scoţînd din buzunar un flacon cu săruri, îl apropie de nările Măriei-Antoaneta.

Leşinul reginei era atît de profund încît în pofida eficacităţii acestor săruri scoase primul suspin abia după zece minute.

La acest suspin ce anunţa întoarcerea la viaţă a suveranei, Andrée fu ispitită din nou să se îndepărteze. Dar şi de astă dată, ca şi prima oară, sentimentul datoriei, atît de puternic la ea, o reţinu.

Îşi retrase doar braţul de sub capul Mariei-Antoaneta, pe care-l ridicase pentru ca nici o picătură din oţetul corosiv în care erau dizolvate sărurile să nu curgă pe obrazul şi pe pieptul reginei. Aceeaşi mişcare o făcu să îndepărteze braţul care ţinea sticluţa.

Capul recăzu însă pe pernă. Îndată ce sticluţa cu săruri fusese îndepărtată, regina păru că se scufundă într-un leşin şi mai profund decît acela din care fusese cît pe ce să se trezească.

La fel de rece, aproape nemişcată. Andrée o ridică din nou, apropie de ea a doua oară flaconul cu săruri, care-şi produse efectul.

Un freamăt uşor trecu prin întregul corp al reginei. Suspină, îşi deschise ochii, îşi adună gîndurile, îşi

aminti oribila prevestire şi, simţind o femeie lîngă ea, îşi aruncă braţele de gîtul ei strigîndu-i :

— Ah ! apără-mă ! salvează-mă !

— Majestatea Voastră nu are nevoie să fie apărată, deoarece se află în mijlocul prietenilor săi, răspunse Andrée, şi mi se pare că a ieşit din leşinul în care a căzut.

— Contesa de Charny ! exclamă regina dîndu-i drumul contesei pe care o îmbrăţişase şi pe care, printr-o primă mişcare, aproape o respinsese.

Nici această mişcare şi nici sentimentul care-o inspirase nu scăpaseră contesei Andrée. În primul moment rămase însă nemişcată, aproape impasibilă. Apoi, făcînd un pas înapoi, întrebă :

— Regina ordonă s-o ajut să se dezbrace ?

— Nu, contesă, mulţumesc, răspunse regina cu glas schimbat, am să mă dezbrac singură... Întoarceţi-vă la dumneavoastră; aveţi nevoie probabil de somn.

— Mă voi înapoia la mine nu ca să dorm, doamnă, răspunse Andrée, ci ca să veghez asupra somnului Majestăţii Voastre.

Şi, după ce o salută respectuos pe regină, se retrase la ea cu acel pas lent şi solemn care ar trebui să fie al statuilor, dacă statuile ar umbla.

Capitolul 7
DRUMUL SPRE PARIS

În aceeaşi seară în care se petrecuseră evenimentele povestite, o altă întîmplare, nu mai puţin gravă, iscă o mare frămîntare în colegiul abatelui Fortier.

Sébastien Gilbert dispăru către orele şase după-amiază şi, în ciuda cercetărilor minuţioase întreprinse în întreaga casă de abatele Fortier şi domnişoara Alexandrine Fortier, sora lui, nu putuse fi găsit pînă la miezul nopţii.

Întrebară pe toată lumea, dar nimeni nu ştia ce s-a întîmplat cu el. Numai mătuşii Angélique i se păruse, pe cînd ieşea din biserică, unde se dusese să rînduiască scaunele către opt seara, că l-a văzut luînd-o pe cărăruia dintre biserică şi închisoare, şi fugind înspre straturile de flori ale parcului.

Această relatare, departe de a-l linişti pe abatele Fortier, îi spori îngrijorarea. Nu-i erau necunoscute straniile halucinaţii, care-l cuprindeau uneori pe Sébastien, cînd îi apărea femeia pe care o numea mama sa, şi nu o dată, la plimbare, abatele, prevenit de acest soi de ameţeală, urmărea din priviri copilul cînd îl vedea afundîndu-se prea adînc în pădure, iar în clipa cînd începea să se teamă că-l va vedea dispărînd, îi punea pe urmele sale pe cei mai buni alergători din colegiu. Aceştia găseau mai întotdeauna copilul gîfîind, aproape leşinat, sprijinit de vreun copac sau întins pe muşchi, acest covor verde al minunatului codru.

Dar niciodată asemenea ameţeli nu-l cuprinseseră pe Sébastien seara. Niciodată nu fuseseră nevoiţi să alerge după el în timpul nopţii. Prin urmare, trebuie să se fi petrecut ceva cu totul ieşit din comun, dar oricît şi-a bătut capul, abatele Fortier tot n-a putut ghici ce s-a întîmplat.

Pentru a ajunge la un rezultat mai fericit decît abatele Fortier, îl vom urmări pe Sébastien Gilbert noi, care ştim unde s-a dus.

Mătuşa Angélique nu se înşelase deloc. Într-adevăr, Sébastien Gilbert era cel pe care-l văzuse cum lunecă prin umbră şi fuge mîncînd pămîntul spre straturile de flori. Odată ajuns acolo, pătrunse în crescătoria de fazani, apoi, ieşind din fazanerie, o luă pe drumeagul care duce drept spre Haramont.

În trei sferturi de oră ajunse în sat.

Din moment ce ştim că ţinta cursei lui Sébastien era satul Haramont, nu ne este deloc greu să ghicim ce căuta Sébastien în acest sat : se dusese să-l caute aici pe Pitou.

Din nenorocire, Pitou ieşea printr-un capăt al satului, în timp ce Sébastien Gilbert intra prin celălalt.

Căci Pitou, ne aducem bine aminte, după ce rămăsese în picioare ca un gladiator din antichitate, pe cînd ceilalţi zăceau doborîţi, ca urmare a festinului ce şi-l oferise garda naţională din Haramont, Pitou pornise în căutarea Catherinei, pe care o găsise leşinată pe drumul dintre Villers-Cotterêts şi Pisseleu, rămasă numai cu căldura ultimului sărut pe care i-l dăduse Isidore.

Sébastien Gilbert habar n-avea de toate astea şi se duse drept spre căsuţa lui Pitou, a cărei uşă o găsi deschisă.

În simplitatea vieţii pe care o ducea, Pitou nu credea necesar să-şi ţină uşa încuiată, fie că era acasă, fie că nu era. De altfel, chiar dacă ar fi avut obiceiul să-şi încuie conştiincios uşa, în astă seară era împovărat de preocupări atît de grave, încît ar fi uitat cu siguranţă să-şi ia o asemenea precauţie.

Sébastien cunoştea locuinţa lui Pitou ca pe a sa proprie: căută iasca şi piatra de scăpărat, găsi cuţitul care-i servea lui Pitou drept amnar, aprinse iasca, cu iasca aprinse lumînarea, apoi aşteptă. Era însă prea

agitat pentru a aştepta liniştit şi mai ales pentru a aştepta multă vreme. Umbla neîncetat de la vatră la uşă, de la uşă la colţul străzii ; apoi, ca sora Anne, nezărind nimic, intră în casă spre a vedea dacă Pitou nu se înapoiase cumva în absenţa sa.

În cele din urmă, dîndu-şi seama că timpul trece, se apropie de o masă şchioapă unde se găsea cerneală, pană de scris şi hîrtie. Pe prima pagina erau înscrise numele, prenumele şi vîrsta celor treizeci şi trei de bărbaţi care formau efectivul gărzii naţionale din Haramont şi se aflau sub comanda lui Pitou.

Sébastien puse la o parte cu atenţie această primă filă, operă de caligrafie a comandantului, căruia nu-i era ruşine să coboare pînă la gradul subaltern de furier pentru ca treaba să fie bine făcută.

Apoi scrise pe a doua pagină :

Dragul meu Pitou,

Am venit să-ţi spun că am auzit, sînt opt zile de-atunci, o convorbire între domnul abate Fortier şi vicarul din Villers-Cotterêts. Se părea că abatele Fortier este în complicitate cu aristocraţii din Paris; îi spunea vicarului că la Versailles se pregăteşte o contrarevoluţie.

Este exact ce am aflat între timp în privinţa reginei, care a pus cocarda neagră şi a călcat în picioare cocarda tricoloră.

Această ameninţare cu contrarevoluţia şi ceea ce am aflat apoi despre evenimentele care au urmat banchetului mă îngrijoraseră foarte tare în privinţa tatălui meu care, după cum ştii, este duşmanul aristocraţilor; dar în seara asta, dragul meu Pitou, a fost mult mai rău.

Vicarul s-a înapoiat să-l vadă pe preot şi, cum mi-a fost teamă pentru tatăl meu, n-am socotit că fac rău dacă ascult în mod intenţionat urmarea celor auzite din întîmplare în altă zi.

Se pare, dragă Pitou, că poporul s-a năpustit spre Versailles, a căsăpit mulţi oameni şi, printre aceştia, pe domnul Georges de Charny.

Abatele Fortier a adăugat:

— Să vorbim încet, pentru a nu-l îngrijora pe micul Gilbert, al cărui tată s-a dus şi el la Versailles, şi s-ar putea să fi fost ucis ca şi ceilalţi.

Înţelegi bine, dragul meu Pitou, că n-am stat să ascult în continuare.

M-am strecurat, încetişor din ascunzătoarea mea, fără ca cineva să mă fi auzit, am luat-o prin grădină, am ajuns în Piaţa Castelului şi, în fugă mare, am ajuns la tine pentru a te ruga să mă duci înapoi la Paris, ceea ce n-ai fi şovăit să faci, şi încă din toată inima, dacă ai fi fost aici.

Dar întrucît nu eşti aici, şi se poate să mai întîrzii — probabil că te-ai dus să pui laţuri în pădurea Villers-Cotterêts — şi cum în acest caz nu te vei înapoia decît în zori, îngrijorarea mea este prea mare ca să te mai aştept.

Plec deci singur. Fii liniştit, cunosc drumul. De altfel, din banii pe care mi i-a dat tata mi-au mai rămas doi ludovici, astfel încît voi putea lua un loc în prima trăsură pe care o voi întîlni în drum.

P. S. *Am scris o scrisoare cam lungă, în primul rînd spre a-ţi explica cauza plecării mele şi, apoi, deoarece am tot sperat că vei reveni înainte de a o termina.*

Acum am încheiat-o, tu nu te-ai înapoiat, plec ! Adio, sau mai bine la revedere. Dacă nu i s-a întîmplat nimic tatălui meu şi dacă nu-l paşte vreun pericol, voi reveni.

În caz contrar sînt hotărît să-l rog stăruitor să mă ţină pe lîngă el. Linişteşte-l pe abatele Fortier în legătură cu plecarea mea, dar, bagă de seamă, nu-l linişti decît mîine, cînd o să fie prea tîrziu să mai alerge după mine.

Hotărît, fiindcă n-ai revenit, plec. Adio, sau mai bine: la revedere.

După care Sébastien Gilbert, care cunoştea spiritul de economie al prietenului său Pitou, stinse lumînarea, închise uşa în urma lui şi plecă.

A spune că Sébastien Gilbert n-ar fi fost un pic emoţionat întreprinzînd în timpul nopţii o călătorie atît de lungă ar fi cu siguranţă o minciună. Dar această emoţie nu era aceeaşi pe care o asemenea ispravă ar fi stîrnit-o la un alt copil — frica : era pur şi simplu conştiinţa clară a acţiunii ce-o întreprindea şi care echivala cu nesupunerea la ordinele tatălui său, reprezentînd însă totodată o mare dovadă de dragoste filială, care ar fi făcut pe orice părinte să-i ierte neascultarea.

De altfel, de cînd ne ocupăm de el, Sébastien a crescut. Puţin palid, puţin plăpînd, cam nervos pentru vîrsta sa, urma să împlinească cincisprezece ani. La această vîrstă, cu temperamentul lui Sébastien şi fiind fiul lui Gilbert şi al contesei Andrée, eşti aproape bărbat.

Tînărul — fără alt sentiment decît emoţia legată strîns de acţiunea pe care o înfăptuia — începu să alerge spre Largny, pe care-l zări curînd la acea *palidă lumină care cade din stele*, cum spune bătrînul Corneille. Străbătu satul, ajunse la marea rîpă ce se întinde din acest sat pînă la Vauciennes şi ai cărei pereţi abrupţi mărginesc eleşteele din Walue ; la Vauciennes dădu de şosea şi începu să meargă mai liniştit, văzîndu-se pe drumul regelui.

Coborî cu pas mărunt primul şi urcă al doilea deal de la Vauciennes, apoi, ajungînd la drum drept, începu să meargă mai repede.

Poate că vioiciunea mersului lui Sébastien se datora apropierii de o porţiune primejdioasă a şoselei, care, în această epocă avea reputaţia unei capcane

perfecte, cu desăvîrşire dispărută azi. Această porţiune primejdioasă se numeşte Fontaine-Eau-Claire, fiindcă un izvor de apă limpede curge la douăzeci de paşi de cele două cariere de piatră care îşi deschid gurile întunecate pe şosea, ca două peşteri ale infernului.

Dacă lui Sébastien îi era sau nu teamă să treacă prin acest loc nu putem şti, căci nu grăbi pasul, şi, avînd posibilitatea să treacă pe cealaltă parte a şoselei, nu se depărtă de mijlocul acesteia. Îşi încetini puţin mai departe pasul, dar numai pentru că ajunse la un mic urcuş, şi atinse în cele din urmă răscrucea celor două drumuri ce duceau spre Paris şi Crespy.

Aici se opri brusc. Venind de la Paris, nu remarcase ce drum urmase ; înapoindu-se la Paris, nu ştia pe ce drum trebuia să apuce. Pe cel din stînga ? Pe cel din dreapta ? Amîndouă erau mărginite de copaci asemănători, amîndouă erau pietruite.

Nu era nimeni acolo să răspundă la întrebarea lui Sébastien.

Plecînd din acelaşi punct, drumurile se îndepărtau unul de celălalt vizibil şi prompt; însemna că, luînd-o pe drumul greşit în loc de cel bun, Sébastien va fi a doua zi dimineaţă foarte departe de ţelul său.

Sébastien se opri nehotărît. Căută să recunoască printr-un indiciu oarecare, care din cele două şosele era cea bună ; dar acest indiciu, care i-ar fi lipsit şi în timpul zilei, îi lipsea cu atît mai mult pe întuneric.

Tocmai se aşezase, descurajat, la răscrucea celor două drumuri, în parte pentru a se odihni, în parte pentru a se gîndi, cînd i se păru că aude în depărtare, dinspre Villers- Cotterêts, galopul unui cal sau chiar doi.

Îşi încordă auzul, ridicîndu-se.

Nu era nici o îndoială : zgomotul potcoavelor răsunînd pe şosea se auzea din ce în ce mai desluşit. Sébastien urma, aşadar, să aibă informaţia pe care o aştepta.

Se pregăti să-i oprească pe călăreţii în trecere şi să le ceară această informaţie.

Văzu curînd umbra lor răsărind în noapte, pe cînd de sub picioarele potcovite ale cailor scăpărau puzderie de scîntei.

Atunci se ridică, traversă şanţul şi aşteptă.

Grupul de călăreţi se compunea din doi oameni, dintre care unul galopa cu trei-patru paşi înaintea celuilalt. Sébastien socoti pe drept că primul trebuie să fie stăpînul, iar al doilea servitorul.

Făcu aşadar trei paşi pentru a se adresa primului.

Acesta, văzînd un om ţîşnind din şanţ, crezu că e vorba de o capcană şi duse mîna la oblînc.

Sébastien observă mişcarea.

— Domnule, spuse el, nu sînt un hoţ. Sînt un copil pe care ultimele evenimente petrecute la Versailles îl atrag spre Paris să-şi caute tatăl. Nu ştiu care din cele două drumuri mă duce la Paris. Vă rog să mi-l arătaţi şi vă asigur că-mi faceţi un mare serviciu.

Eleganţa exprimării lui Sébastien, strălucirea tinerească a glasului său care i se părea cunoscut călăreţului, îl făcu pe acesta să se oprească, oricît de grăbit părea

— Copilul meu: întrebă acesta cu bunăvoinţă, cine eşti şi cum te încumeţi s-o porneşti pe drum la o asemenea oră ?

— Eu nu vă întreb cine sînteţi, domnule... Vă întreb de drumul la capătul căruia voi şti dacă tatăl meu este mort sau trăieşte.

Era în acest glas aproape copilăresc un accent de fermitate care-l impresiona pe călăreţ.

— Prietene, drumul spre Paris este cel pe care-l urmăm şi noi, spuse el. Nu-l cunosc nici eu prea bine deoarece am fost doar de două ori la Paris. Sînt totuşi sigur că ăsta-i drumul cel bun.

Sébastien făcu un pas înapoi, mulţumind. Călăreţul porni din nou la drum, dar de astă dată mai încet, caii avînd nevoie să răsufle.

Servitorul îi urmă :

— Domnul viconte a recunoscut copilul ?

— Nu, dar mi se pare totuşi...

— Cum, e cu putinţă ca domnul viconte să nu-l fi recunoscut pe tînărul Sébastien Gilbert, care stă în gazdă la abatele Fortier ?

— Sébastien Gilbert ?

— Desigur, cel care venea din cînd în cînd la ferma domnişoarei Catherine cu marele Pitou.

— Aşa-i, ai dreptate.

Apoi, oprindu-şi calul şi întorcîndu-se, întrebă :

— Eşti chiar dumneata, Sébastien ?

— Da, domnule Isidore, răspunse copilul, care-l recunoscuse imediat pe călăreţ.

— Atunci vino încoa, tinere prieten, spuse vicontele, şi povesteşte-mi cum se face că te găsesc singur la o asemenea oră pe drum.

— V-am spus-o, domnule Isidore, mă duc la Paris să văd dacă tatăl meu a fost ucis sau mai trăieşte încă.

— Vai, sărman copil, spuse Isidore cu un profund sentiment de tristeţe, mă duc la Paris, dintr-o pricină asemănătoare, numai că eu nu mă mai îndoiesc !

— Da, ştiu... fratele dumneavoastră ?...

— Unul din fraţii mei... fratele meu Georges a fost ucis ieri dimineaţa la Versailles !

— Ah ! domnul de Charny !...

Sébastien făcu un pas înainte şi întinse mîinile spre Isidore.

Isidore i le luă şi le strînse.

— Ei bine, dragul meu copil, reluă Isidore, deoarece soarta noastră este asemănătoare, nu trebuie să ne mai despărţim. Dumneata, ca şi mine, probabil te grăbeşti să ajungi la Paris.

— Ah ! desigur, domnule.

— Nu vei putea merge pe jos.

— Aş merge eu şi pe jos, dar ar dura prea mult. De aceea, sper să-mi pot plăti mîine un loc în prima trăsură pe care o voi întîlni în cale.

— Şi dacă n-ai să întîlneşti nici una ?

— Voi merge pe jos.

— E mai bine, dragul meu copil, să încaleci în spatele lacheului meu.

Sébastien îşi retrase mîinile din cele ale lui Isidore.

— Mulţumesc, domnule viconte, spuse el.

Aceste cuvinte fură accentuate cu un timbru atît de expresiv, încît Isidore înţelese că jignise copilul oferindu-i să încalece în spatele servitorului.

— Sau mai bine, zise el, încalecă în locul lui. O să dea el de noi la Paris. Întrebînd la Tuileries, va afla oricînd unde să mă găsească.

— Mulţumesc încă o dată, domnule, spuse Sébastien cu un glas mai amabil, căci înţelesese delicateţea acestei noi propuneri. Mulţumesc, n-aş vrea să vă lipsesc de serviciile sale.

— Ei bine, atunci vom găsi o soluţie şi mai bună : urcă în spatele meu. Iată, se luminează de ziuă. La zece dimineaţa vom fi la Dammartin, adică la jumătatea drumului. Vom lăsa cei doi cai, care nu trebuie să ne ducă mai departe, în paza lui Baptiste şi vom lua un poştalion, care ne va duce la Paris. Aşa voiam să procedez în orice caz. Prin urmare, după cum vezi, dumneata nu-mi schimbi cu nimic intenţiile.

— E chiar adevărat, domnule Isidore ?

— Pe cuvînt de onoare.

— Atunci... spuse tînărul şovăind, dar arzînd de dorinţa de a accepta.

— Descalecă, Baptiste, şi ajută-l pe domnul Sébastien să încalece.

— Mulţumesc, nu-i nevoie, domnule Isidore, zise Sébastien care, sprinten ca un şcolar, sări, sau mai bine zis se aruncă pe crupa calului.

Apoi, cei trei bărbaţi şi cei doi cai porniră în galop şi dispărură curînd de cealaltă parte a urcuşului de la Gondreville.

Capitolul 8
APARIŢIA

Cei trei călăreţi îşi continuară drumul călare, cum se înţeleseseră, pînă la Dammartin, unde ajunseră către ora zece.

Fiecare avea nevoie să îmbuce cîte ceva. De altfel, trebuia să-şi facă rost de o trăsură şi de cai de poştă.

În timp ce lui Isidore şi Sébastien li se servea dejunul, acesta din urmă fiind pradă îngrijorării, iar Isidore plin de tristeţe, cei doi nu schimbară nici un cuvînt — Baptiste ţesălă caii stăpînului său şi se îngriji să găsească o brişcă şi cai de poştă.

La ora douăsprezece, prînzul era terminat, iar caii şi brişca aşteptau la uşă. Doar că Isidore, care călătorise numai cu propria-i trăsură, nu ştia că atunci cînd călătoreşti cu trăsuri aparţinînd administraţiei, trebuie să schimbi trăsura la fiecare popas.

Se întîmpla ca şefii popasurilor de schimbare a cailor, care pretindeau respectarea cu stricteţe a regulamentului, ferindu-se să-l respecte însă şi ei, să nu aibă totdeauna la dispoziţie cai în grajd sau trăsuri de schimb în remiză.

În consecinţă, cu toate că plecaseră la ora prînzului din Dammartin, călătorii nu ajunseră la bariera Parisului decît pe la patru şi jumătate, iar la porţile palatului Tuileries de-abia la cinci după-amiază.

Acolo a mai fost necesar să dovedească cine sînt. Domnul de La Fayette pusese stăpînire pe toate posturile de pază, căci în această vreme de tulburări se angajase în faţa Adunării Naţionale să răspundă de persoana regelui, şi-l păzea cu conştiinciozitate.

Totuşi, după ce Charny spuse cum se numeşte şi invocă numele fratelui său, dificultăţile se aplanară, iar

Isidore şi Sébastien fură introduşi în curtea gărzii elveţiene, de unde trecură în curtea centrală.

Sébastien voia să fie condus pe dată în strada Saint-Honoré, la locuinţa tatălui său. Dar Isidore îl făcu să înţeleagă că tatăl său, fiind medic al regelui, se va putea afla de la rege mai lesne decît oriunde dacă i se întîmplase ceva doctorului Gilbert.

Sébastien, a cărui judecată era dreaptă, se supuse acestui argument. În consecinţă, îl urmă pe Isidore.

Deşi familia regală ajunsese la Tuileries de-abia în ajun, se şi stabilise o oarecare etichetă în palatul Tuileries. Isidore a fost introdus pe scara de onoare şi un aprod îl rugă să aştepte într-un salon mare, tapisat cu verde, luminat slab de două candelabre.

Restul palatului era cufundat în semiîntuneric ; întrucît palatul a fost locuit totdeauna de particulari, marile iluminaţii care fac parte din luxul regal fuseseră omise.

Aprodul trebuia să se informeze totodată şi despre domnul conte de Charny şi despre doctorul Gilbert.

Copilul se aşeză pe canapea ; Isidore se plimba în lung şi-n lat.

Uşierul reapăru după zece minute.

Domnul conte de Charny se afla la regină.

În ce-l priveşte pe doctorul Gilbert, era bine, sănătos. Se credea chiar, fără să se poată confirma, că se afla la rege — regele se încuiase cu medicul său, răspunsese valetul de serviciu.

Numai că, deoarece regele avea patru medici de serviciu în afară de cel oficial al curţii, nu se ştia precis dacă medicul din apartamentul regelui este sau nu domnul Gilbert. Dacă el era, va fi prevenit că este aşteptat de cineva în anticamerele reginei.

Sébastien răsuflă uşurat. N-avea de ce să se mai teamă, deoarece tatăl său trăia şi era sănătos. Se duse la Isidore să-i mulţumească pentru că l-a adus aici.

Isidore îl îmbrăţişă plîngînd.

În acel moment uşa se deschise şi un uşier strigă :

— Domnul viconte de Charny ?

— Eu sînt, răspunse Isidore apropiindu-se.

— Domnul viconte este chemat la regină, spuse uşierul dîndu-se în lături.

— Mă aştepţi, Sébastien, nu-i aşa ? spuse Isidore. Dacă doctorul Gilbert nu va veni să te ia... Gîndeşte-te că răspund de dumneata în faţa părintelui dumitale.

— Da, domnule, zise Sébastien, şi vă rog din nou să primiţi mulţumirile mele.

Isidore îl urmă pe aprod şi uşa se închise după el.

Sébastien îşi reluă locul pe canapea. Atunci, ne mai avînd a-şi face griji pentru sănătatea tatălui său, nici pentru el însuşi, fiind sigur că doctorul îl va ierta ţinînd seama de buna sa intenţie, gîndurile sale se îndreptară spre abatele Fortier, spre Pitou şi spre îngrijorarea ce i-o va stîrni primului dispariţia sa şi celuilalt scrisoarea lăsată.

Nu putea înţelege cum, avînd în vedere numeroasele întîrzieri avute pe drum, n-au fost ajunşi din urmă de Pitou, care nu avea decît să dea frîu liber compasului picioarelor sale lungi, şi să meargă la fel de repede ca poştalionul.

Şi, în chip foarte firesc, prin simplul mecanism al ideilor, gîndindu-se la Pitou se gîndea la cadrul său obişnuit, adică la copacii stufoşi, la frumoasele drumuri umbrite, la zările albăstrii care încheie marginile pădurii. Apoi, printr-o asociaţie treptată de idei, îşi reaminti vedeniile stranii care-i apăreau uneori sub acei arbori mari, în adîncimea imenselor bolţi de verdeaţă.

Se gîndea la femeia pe care o văzuse de atîtea ori în vis şi doar o singură dată, cel puţin aşa credea, în realitate, în ziua în care se plimba prin pădurea Satory, unde veni, trecu şi dispăru ca un nor, dusă de-o caleaşcă minunată în galopul a doi cai superbi.

Reamintindu-şi emoţia profundă pe care i-o provoca totdeauna vederea ei şi, pe jumătate cufundat în acest vis, murmură de-abia auzit :

— Mama mea ! Mama mea ! Mama mea !

Deodată, uşa care se închisese în spatele vicontelui Isidore de Charny se deschise din nou. De astă dată apăru o femeie.

Ochii copilului erau aţintiţi din întîmplare asupra uşii în momentul în care aceasta se deschise.

Apariţia era atît de intim legată de ceea ce se petrecea în mintea sa încît, văzîndu-şi visul însufleţit de o fiinţă reală, copilul tresări. Dar aceasta nu era nimic pe lîngă ce a urmat cînd în femeia care tocmai intrase văzu concomitent umbra şi realitatea. Umbra visurilor sale, realitatea din pădurea Satory.

Se ridică brusc, ca şi cum un resort l-ar fi aruncat în picioare. Buzele i se întredeschiseră, ochii i se măriră, pupilele i se dilatară.

Încercă zadarnic să scoată vreun cuvînt din pieptu-i ce se zbătea puternic.

Femeia trecu, majestuoasă, mîndră, dispreţuitoare, fără să-i dea atenţie. Oricît de calmă să fi părut pe din afară, această femeie cu sprîncenele încruntate, cu chipul palid, cu respiraţia şuierătoare trebuie să fie sub imperiul unei mari iritări nervoase. Traversă în diagonală sala, deschise uşa opusă celei pe care intrase şi se îndepărtă pe coridor.

Sébastien înţelese că-i va scăpa iarăşi dacă nu se va grăbi. Ca şi cum ar fi vrut să se încredinţeze de realitatea trecerii ei, privi buimăcit uşa pe care intrase, uşa pe care dispăruse, şi se repezi în urma ei înainte ca poala rochiei ei mătăsoase să fi dispărut în colţul coridorului.

Dar ea, auzind paşi în urma ei, merse mai repede, de parcă i-ar fi fost frică de urmărire.

Sébastien se grăbi cît putu. Coridorul era întunecos, şi el se temea că viziunea dragă îşi va lua zborul şi de astă dată.

Ea, auzind paşi din ce în ce mai apropiaţi, acceleră ritmul şi se întoarse.

Sébastien scoase o uşoară exclamaţie de bucurie ; era cu adevărat ea, întotdeauna aceeaşi !

În ce o priveşte, văzînd un copil care o urmărea cu mîinile întinse şi neînţelegînd nimic din această urmărire, femeia ajunse la capul scării şi se repezi pe trepte în jos.

Dar de-abia apucase să coboare un etaj cînd Sébastien apăru la rîndul său la capătul coridorului, strigînd :

— Doamnă, doamnă !

Această voce produse o emoţie ciudată în întreaga fiinţă a tinerei femei. I se păru că o lovitură — în parte dureroasă, în parte încîntătoare — a atins-o în inimă şi că de aici, împreună cu sîngele care-i curge prin vine, se răspîndeşte un freamăt în întregul său trup.

Totuşi, neînţelegînd încă nimic din această chemare, nici din emoţia ce o încerca, ea grăbi pasul şi mersul se transformă aproape în fugă. Nu mai avea însă un avans suficient asupra copilului ca să-i scape. Ajunseră aproape împreună la capătul scării.

Tînăra femeie se repezi în curte. Acolo o aştepta o trăsură şi un servitor ţinea portiera deschisă. Urcă repede şi se aşeză.

Dar Sébastien se strecurase între servitor şi portieră înainte ca aceasta să se fi închis şi, prinzînd poalele rochiei fugarei, le sărută cu pasiune strigînd :

— O, doamnă, doamnă !

Atunci, tînăra femeie privi acest copil fermecător care o speriase la început şi zise cu glas mai blînd decît cel pe care îl avea de obicei, deşi glasul mai păstra încă un amestec de emoţie şi spaimă :

— Ei bine, prietene, de ce fugi după mine, de ce mă strigi ? Ce vrei de la mine ?

— Vreau, spuse copilul cu răsuflarea tăiată de emoţie, vreau să vă văd, vreau să vă îmbrăţişez.

Şi, foarte încet, ca numai tînăra femeie să-l poată auzi, adăugă :

— Vreau să vă numesc mama mea.

Tînăra femeie scoase un ţipăt, luă în mîinile sale capul copilului şi, ca sub imperiul unei subite revelaţii, apropiindu-l cu ardoare de ea, îşi lipi buzele arzătoare de fruntea lui.

Apoi, ca şi cum i-ar fi fost teamă că cineva i-ar putea răpi copilul pe care-l regăsise, îl atrase spre ea pînă ce intră de-a binelea în trăsură. Îl împinse în colţul opus, închise ea însăşi portiera şi, coborînd geamul, pe care-l ridică apoi imediat, spuse :

— Acasă la mine, în strada Coq-Héron, numărul 9, la prima poartă mare dinspre strada Plâtrière.

Şi, întorcîndu-se spre copil, îl întrebă :

— Cum te cheamă ?

— Sébastien.

— Ah ! vino, Sébastien, vino aici... lîngă inima mea!

Apoi, lăsîndu-se pe pernele trăsurii ca şi cum ar fi fost gata să leşine :

— Ah ! murmură ea, ce înseamnă oare această senzaţie necunoscută ? Se poate oare numi fericire ?

Capitolul 9
PAVILIONUL CONTESEI ANDRÉE

Drumul n-a fost decît o lungă îmbrăţişare între mamă şi fiu.

Iată că acest copil —căci inima ei nu s-a îndoit nici o clipă asupra identităţii lui — acest copil care-i fusese răpit într-o noapte îngrozitoare, o noapte de spaimă şi dezonoare ; acest copil care a dispărut fără ca răpitorul său să fi lăsat vreo altă urmă decît cea a paşilor săi pe zăpadă ; acest copil pe care ea l-a detestat, l-a blestemat întîi, pînă cînd nu i-a auzit primul strigăt, primul scîncet; acest copil pe care l-a chemat, l-a căutat, l-a cerut, pe care fratele ei l-a urmărit prin Gilbert pînă peste ocean ; acest copil pe care l-a regretat cincisprezece ani, pe care, disperată, nu a crezut că-l va mai revedea vreodată, la care nu se mai gîndea decît ca la un mort iubit, o umbră adorată ; iată că, deodată, acest copil e regăsit ca prin miracol, acolo unde se putea aştepta mai puţin să-l întîlnească. Şi, tot ca prin miracol, el o recunoaşte, aleargă după ea, o urmăreşte, o strigă : Mamă ! Iată că-l ţine pe acest copil lipit de inima ei, îl strînge la piept ! Iată că el, fără să o fi văzut vreodată, o iubeşte cu dragoste filială, după cum şi ea îl iubeşte cu dragoste maternă ! Iată că buzele ei, neatinse de sărut, regăsesc în primul sărut pe care-l dăruieşte copilului său toate bucuriile vieţii sale irosite !

Există aşadar deasupra oamenilor ceva ce înseamnă mai mult decît vidul în care se rostogolesc lumile ; există aşadar în viaţă şi altceva decît întîmplarea şi fatalitatea.

„Strada Coq-Héron, numărul 9, la prima poartă mare dinspre strada Plâtrière”, spusese contesa de Charny.

Stranie coincidenţă, care readuce copilul după mai mult de paisprezece ani chiar în casa în care s-a născut, unde a inspirat primul suflu al vieţii şi de unde a fost răpit de tatăl său !

Această casă mică, cumpărată pe vremuri de bătrînul Taverney, atunci cînd, datorită favorurilor acordate de regină, familia ajunsese la o oarecare bunăstare, a fost păstrată de către Philippe de Taverney şi îngrijită de către un bătrîn paznic, pe care foştii proprietari se pare că-l vînduseră odată cu casa. Ea slujea ca locuinţă de trecere tînărului bărbat cînd revenea din călătoriile sale, sau tinerei femei cînd înnopta la Paris.

După ultima scenă pe care Andrée o avusese cu regina, după noaptea petrecută lîngă ea, Andrée se hotărîse să se îndepărteze de această rivală, care-i dădea parcă o contralovitură pentru fiecare din durerile suferite şi la care nefericirile de regină, oricît de mari ar fi fost, rămîneau totdeauna dedesubtul neliniştei sufleteşti a femeii.

De aceea, încă de dimineaţă, contesa îşi trimisese servanta în mica locuinţă din strada Coq-Héron, cu porunca să pregătească pavilionul care, cum ne amintim, se compunea dintr-o anticameră, o mică sufragerie, un salon şi un dormitor.

Mai demult, pentru a o ţine pe Nicole lîngă ea, Andrée făcuse din salon o a doua cameră de dormit. Dar de atunci, nemaifiind nevoie de aşa ceva, fiecare încăpere îşi recăpătase destinaţia iniţială, iar jupîneasa, lăsînd parterul complet liber la dispoziţia stăpînei sale, care de altfel nu venea decît destul de rar aici, îşi aranjase o cameră mică la mansardă.

Drept urmare, Andrée îşi ceruse scuze faţă de regină pentru că nu mai putea rămîne mai departe în camera învecinată cu a acesteia, pe considerentul că apartamentul suveranei fiind oricum prea mic, ea avea mai mare nevoie să aibă lîngă ea pe una dintre

cameristele sale decît o persoană care *nu era în mod deosebit în serviciul său*.

Regina nu stărui să o reţină pe Andrée, mai bine zis nu stărui mai mult decît cereau convenienţele şi, către ora patru după-amiază, cînd camerista veni să-i comunice că pavilionul este pregătit, Andrée îi porunci să se ducă de îndată la Versailles, să-i strîngă lucrurile, pe care, în zorul plecării, le lăsase în apartamentul ocupat de ea în palat, şi să i le aducă a doua zi în strada Coq-Héron.

Astfel, la ora cinci, contesa de Charny părăsi palatul Tuileries, considerînd ca un rămas bun puţinele cuvinte pe care le spusese în acea dimineaţă reginei, dîndu-i astfel posibilitatea de a dispune de camera pe care o ocupase în cursul nopţii.

Ieşind de la regină, sau, mai degrabă, din camera de lîngă cea a reginei, străbătuse salonul verde în care aştepta Sébastien, şi, urmărită de acesta, fugise prin coridoare, pînă în momentul în care Sébastien se repezi după ea în trăsura dinainte comandată de cameristă şi care o aştepta la poarta Tuileries, în curtea prinţilor.

Se crease astfel un concurs de împrejurări menit să-i asigure contesei Andrée o seară plăcută, pe care nimic nu trebuia s-o tulbure. În locul apartamentului din Versailles sau a camerei din Tuileries, unde ar fi putut să-şi primească odrasla atît de miraculos regăsită, unde fără îndoială nu şi-ar fi putut manifesta întreaga ardoare a dragostei sale materne, se afla acum în casa ei, într-o aripă izolată, fără servitori, fără cameristă, în fine, fără nici o privire întrebătoare !

Iată de ce a indicat cu o expresie de intensă bucurie adresa pe care o cunoaştem şi care a constituit obiectul întregii noastre digresiuni.

Bătea de ora şase cînd poarta mare se deschise la chiotul vizitiului şi trăsura se opri la intrarea pavilionului.

Andrée nu aşteptă ca vizitiul să coboare de pe capră. Deschise portiera, sări pe prima treaptă a peronului şi-l trase pe Sébastien după ea. Apoi, dîndu-i bucuroasă vizitiului o monedă, aproape dublul de cît i se cuvenea, se avîntă, ţinînd mereu copilul de mînă, în interiorul pavilionului, nu înainte de a fi încuiat cu grijă uşa anticamerei.

Odată ajunsă în salon se opri. Salonul era luminat doar de focul din cămin şi de două lumînări aprinse, aşezate deasupra căminului.

Andrée îl trase pe fiul ei pe un fel de canapea mică, asupra căreia se concentra dubla lumină a focului şi a lumînărilor. Apoi zise, cu o explozie de fericire în care mai tremura o urmă de îndoială :

— Ah ! copilul meu, copilul meu. Tu eşti oare cu-adevărat ?

— Mamă ! spuse Sébastien cu un asemenea avînt al sufletului, încît acesta se revărsă ca o rouă binefăcătoare asupra inimii palpitînde şi în vinele înfierbîntate ale femeii.

— Şi încă aici, aici ! exclamă Andrée privind în jurul ei în salonul în care Sébastien văzuse lumina zilei şi aruncîndu-şi ochii cu spaimă spre camera de unde fusese răpit fiul ei.

— Aici ! repetă Sébastien. Ce înseamnă asta, mamă ?

— Asta înseamnă, copilul meu, că se împlinesc cincisprezece ani de cînd te-ai născut în camera în care ne aflăm, şi că binecuvîntez îndurarea celui atotputernic care, la capătul a cincisprezece ani, mi te-a readus aici printr-o minune.

— Da, chiar că printr-o minune, spuse Sébastien, căci dacă n-aş fi tremurat pentru viaţa tatălui meu, n-aş fi plecat singur, şi încă noaptea, spre Paris, nu l-aş fi oprit pe domnul Isidore de Charny... şi nu s-ar fi întîmplat toate cîte s-au întîmplat.

La aceste cuvinte ale lui Sébastien : „Dacă n-aş fi tremurat pentru viaţa tatălui meu”, Andrée simţi o ascuţită strîngere de inimă, închise ochii şi-şi lăsă capul pe spate. Dar fiul său mai zisese : „Domnul Isidore de Charny nu m-ar fi recunoscut, nu mi-ar fi oferit să mă ia cu el la Paris şi nu m-ar fi condus la palatul Tuileries” ; la amintirea acestor cuvinte, ochii i se redeschiseră, inima i se linişti, privirea sa mulţumea cerului ; căci, în adevăr, un miracol i-l înapoia pe Sébastien, condus de fratele soţului său.

— Da, da, ai dreptate, copilul meu, spuse ea.

Urmă un moment de tăcere, în timpul căruia nu se auzea decît dulcele freamăt al buzelor materne pe fruntea copilului.

— Dar, în sfîrşit, strigă deodată Andrée, este cu neputinţă ca totul să rămînă învăluit în mister, şi înlăuntrul meu şi în jurul meu. Mi-ai explicat clar cum ai ajuns aici, dar nu m-ai lămurit în ce fel m-ai recunoscut, cum de-ai fugit după mine, de ce m-ai strigat : *mamă !*...

— Credeţi că v-o pot spune ? răspunse Sébastien privind-o pe Andrée cu o nespusă expresie de dragoste. Dar nici eu însumi nu ştiu. Vorbiţi despre mistere ; totul este mister în mine, ca şi în dumneavoastră.

— Probabil că cineva ţi-a spus în momentul cînd treceam : „Copile, iat-o pe mama ta !”

— Da, inima mea.

— Inima ta ?...

— Ascultă, mamă, îţi voi spune un lucru care pare nefiresc.

Andrée se apropie şi mai mult de copilul său, aruncînd o privire spre cer, ca şi cum îi mulţumea că, înapoindu-i fiul, i-l înapoia astfel.

— Sînt zece ani de cînd vă cunosc, mamă.

Andrée tresări.

— Nu înţelegeţi ?

Andrée clătină din cap.

— Lăsaţi-mă să vă spun : am uneori vise stranii, pe care tatăl meu le numeşte halucinaţii.

La amintirea lui Gilbert, care trecu asemeni unui vîrf de oţel de pe buzele copilului în inima ei, Andrée se înfioră.

— De douăzeci de ori v-am văzut, mamă.

— Cum asta ?

— În visele de care v-am vorbit adineaori.

Andrée se gîndi la rîndu-i la acele vise îngozitoare care-i răscoliseră viaţa. Unui asemenea vis se datora naşterea fiului său.

— Închipuiţi-vă, mamă, continuă Sébastien, că, mic fiind, cînd mă jucam cu copiii din sat şi locuiam în sat, impresiile mele se asemuiau cu ale celorlalţi copii şi nu-mi apărea nimic în afara obiectelor reale şi adevărate. Dar, de îndată ce părăseam satul, de îndată ce treceam de ultimele grădini, de îndată ce depăşeam hotarul pădurii, simţeam trecînd pe lîngă mine atingerea uşoară a unei rochii. Întindeam mîinile s-o prind, dar nu prindeam decît aerul. Atunci, năluca se îndepărta. Însă, nevăzută cum era la început, devenea încetul cu încetul vizibilă. În prima clipă era o boare străvezie ca un nor, asemenea aceluia cu care Virgiliu o înveleşte pe mama lui Enea cînd îi apare fiului ei pe malul Cartaginei. Curînd, această boare se îngroşa şi căpăta formă omenească, iar această formă, care era cea a unei femei, mai degrabă aluneca decît mergea pe pămînt... Atunci, o putere necunoscută, stranie, de neînvins, mă atrăgea spre ea. Ea se afunda în colţurile cele mai întunecate ale pădurii, iar eu o urmăream cu mîinile întinse, fără grai, ca şi ea ; căci, cu toate că încercam s-o strig, niciodată glasul meu n-a izbutit să articuleze vreun sunet, şi o urmăream astfel fără ca ea să se oprească, fără să o pot ajunge, pînă cînd minunea care îmi vestise prezenţa îmi semnala plecarea ei. Năluca pierea, încetul cu încetul. Dar ea

părea să sufere ca şi mine de această voinţă a cerului care ne despărţea, căci se îndepărta privindu-mă, iar eu, frînt de oboseală, de parcă nu m-ar fi ţinut decît prezenţa ei, cădeam chiar în locul unde ea dispărea.

Această — într-un fel — a doua existenţă a lui Sébastien, acest vis trăit în viaţa lui de toate zilele, se asemăna prea mult cu ce i se întîmplase mamei, pentru ca ea să nu se recunoască în copilul său.

— Bietul meu prieten, spuse ea strîngîndu-l la piept, ura te-a alungat aşadar în zadar de lîngă mine ! Dumnezeu ne-a apropiat fără să bănui. Numai că, mai puţin fericită decît tine, copilul meu scump, eu nu te vedeam nici în vis nici în realitate. Şi totuşi, cînd am trecut prin salonul verde, m-a cuprins o mare tulburare; cînd am auzit paşii tăi în urma mea, ceva ca o ameţeală a trecut prin mintea şi sufletul meu ; cînd m-ai strigat: *doamnă*, era cît pe aci să mă opresc; cînd m-ai strigat *mamă*, eram gata să leşin ; cînd te-am atins, te-am recunoscut!

— Mamă ! mamă ! mamă ! repetă de trei ori Sébastien, ca şi cum ar fi voit s-o consoleze pe Andrée că nu auzise atîta vreme rostindu-se acest dulce nume.

— Da, da, sînt mama ta ! replică tînăra femeie cu o pornire drăgăstoasă cu neputinţă de descris.

— Şi-acum că ne-am regăsit, spuse copilul, de vreme ce eşti atît de mulţumită şi fericită să mă revezi, nu ne vom mai despărţi niciodată, nu-i aşa ?

Andrée tresări. Ea prinsese prezentul în trecere, închizînd pe jumătate ochii asupra trecutului şi închizîndu-i complet asupra viitorului.

— Sărmanul meu copil, murmură ea cu un suspin, cum te-aş binecuvînta dacă ai putea face un asemenea miracol!

— Lasă-mă să-l fac, spuse Sébastien, voi aranja toate astea chiar eu.

— Dar cum ? întrebă Andrée.

— Nu cunosc deloc cauzele care te-au despărţit de tatăl meu.

Andrée păli.

— Dar, reluă Sébastien, oricît de grave ar fi, ele vor dispărea în faţa rugăminţilor şi a lacrimilor mele, dacă va fi nevoie.

Andrée clătină din cap.

— Niciodată! Niciodată! spuse ea.

— Ascultă, spuse Sébastien — care, după cuvintele ce i le spusese Gilbert : *Copile, să nu-mi vorbeşti niciodată de mata ta*, credea că vina despărţirii o purta ea — ascultă, tatăl meu mă adoră !

Mîinile mamei, care le ţineau pe ale fiului său, se desprinseră ; copilul păru a nu da, şi poate chiar nu dădu atenţie acestui gest. El continuă :

— Îl voi pregăti să te revadă. Îi voi povesti toată fericirea ce mi-ai dat-o. Apoi, într-o zi, te voi lua de mînă, te voi conduce la el şi-i voi spune : „Iat-o ! priveşte, tată, cît e de frumoasă !”

Andrée îl împinse pe Sébastien şi se ridică.

Copilul o privi cu ochi plini de uimire. Era atît de palidă, încît se sperie.

— Niciodată ! repetă ea. Niciodată !

Şi de astă dată accentul ei exprima ceva mai mult decît spaima, exprima o ameninţare.

La rîndul său, copilul se trase înapoi pe canapea. Descoperise pe chipul acestei femei trăsăturile înfricoşătoare pe care Rafael le da îngerilor mînioşi.

— Şi de ce ? întrebă el cu glas înăbuşit, de ce te împotriveşti să-l vezi pe tatăl meu ?

La aceste cuvinte, ca la ciocnirea a doi nori în timpul unei furtuni, fulgerul izbucni.

— De ce ? spuse Andrée. Mă întrebi de ce ? Într-adevăr, sărmane copil, nu ştii nimic !

— Da, spuse Sébastien cu fermitate, întreb de ce.

— Ei bine, repetă Andrée incapabilă să se mai stăpînească sub muşcăturile şarpelui plin de ură care-i

rodea sufletul, fiindcă tatăl tău este un mizerabil! Fiindcă tatăl tău este un ticălos !

Sébastien sări de pe canapeaua pe care se cuibărise şi se ridică în picioare în faţa mamei.

— Despre tatăl meu spuneţi asta, doamnă ? strigă el. Despre tatăl meu, adică despre doctorul Gilbert, despre cel care m-a crescut, despre cel căruia îi datorez totul, despre cel pe care numai eu îl cunosc ? M-am înşelat, doamnă, nu sînteţi mama mea !

Copilul făcu o mişcare ca s-o zbughească pe uşă. Andrée îl opri şi îi spuse :

— Ascultă, tu nu poţi şti, tu nu poţi înţelege, tu nu poţi judeca !

— Nu ! dar pot simţi, şi simt că nu vă mai iubesc !

Andrée scoase un strigăt de durere. Dar, chiar în aceeaşi clipă, un zgomot de afară o smulse din emoţia pe care o încerca, deşi această emoţie o cuprinsese pentru moment în întregime. Era zgomotul porţii din stradă care se deschidea, şi a unei trăsuri care se oprea în faţa peronului.

La acest zgomot, prin trupul femeii trecu un asemenea tremur, încît acesta se transmise din trupul ei în cel al copilului.

— Aşteaptă, spuse ea, aşteaptă şi taci !

Copilul, dominat, îi dădu ascultare.

Se auzi deschizîndu-se uşa anticamerei şi paşi apropiindu-se de salon. Andrée se ridică, ţeapănă, mută, cu ochii îndreptaţi spre uşă, palidă şi rece ca o statuie a Aşteptării.

— Pe cine să anunţ doamnei contese ? întrebă glasul bătrînului portar.

— Anunţaţi-l pe contele de Charny şi întrebaţi-o pe contesă dacă doreşte să-mi facă onoarea de a mă primi.

— Oh ! strigă Andrée, în această cameră ! Copile ! în această cameră ! Nu trebuie să te vadă ! Nu trebuie să ştie că exişti !

Şi-l împinse pe copilul buimăcit în camera de alături. Apoi, închizînd uşa, îi zise :

— Rămîi aici ! Cînd va pleca îţi voi spune, îţi voi povesti... Nu ! nu ! nimic din toate astea ! Te voi săruta şi vei înţelege că sînt cu adevărat mama ta !

Sébastien nu răspunse decît printr-un fel de geamăt.

În acel moment uşa anticamerei se deschise şi, cu chipiul în mînă, bătrînul portar se achită de sarcina care-i fusese dată. În spatele lui, în penumbră, ochiul pătrunzător al contesei ghici o formă omenească.

— Poftiţi-l pe domnul conte de Charny, spuse ea cu glasul cel mai sigur pe care şi-l putu găsi.

Bătrînul portar se retrase, iar contele de Charny, cu pălăria în mînă, apăru la rîndul lui în prag.

Capitolul 10
SOŢ ŞI SOŢIE

În doliu după fratele său ucis cu doua zile în urmă, contele de Charny era îmbrăcat în negru din cap pînă-n picioare.

Apoi, cum acest doliu, asemenea celui al lui Hamlet, nu se mărginea la îmbrăcăminte, ci-i umplea încă sufletul, chipul său palid purta urmele lacrimilor vărsate şi durerii suferite.

Contesa cuprinse acest întreg printr-o privire rapidă. Niciodată oamenii frumoşi nu sînt atît de frumoşi ca după plîns. Niciodată Charny nu fusese mai frumos ca acum.

Ea închise o clipă ochii, dădu puţin capul pe spate, ca pentru a-şi ajuta plămînii să respire, şi îşi duse mîna la inimă, pe care o simţea gata să se frîngă.

Cînd redeschise ochii — după numai o secundă — îl găsi pe Charny în acelaşi loc.

Gestul şi privirea contesei îl întrebară atît de vizibil de ce nu intrase încă, încît el răspunse foarte firesc acestui gest şi acestei priviri :

— Doamnă, aşteptam.

Făcu un pas înainte.

— Trebuie să spun vizitiului domnului să plece ? întrebă portarul, rugat de servitorul contelui să pună această întrebare.

Contele căută în toată această statuie vie din faţa sa un semn care să-i arate ce trebuie să răspundă. Apoi, cum tremurul femeii putea însemna tot atît de bine teama că Charny nu va pleca cît şi dorinţa ca el să rămînă, răspunse :

— Spune-i vizitiului să aştepte.

Uşa se închise şi, poate pentru prima dată de la căsătoria lor, contele şi contesa rămaseră singuri.

Contele fu primul care rupse tăcerea.

— Scuzele mele, doamnă, spuse el, prezenţa mea neaşteptată aici este poate lipsită de tact ? Sînt în picioare, trăsura e la scară şi pot să plec aşa cum am venit.

— Nu, domnule, spuse cu vioiciune Andrée, dimpotrivă. Vă ştiam bine, sănătos, dar vă mărturisesc că sînt bucuroasă să vă revăd după evenimentele care au avut loc.

— Aţi avut aşadar bunătatea să vă informaţi de soarta mea, doamnă ? întrebă contele.

— Fără îndoială... ieri şi azi dimineaţă. Mi s-a răspuns că sînteţi la Versailles. Iar astă-seară mi s-a comunicat că sînteţi la regină.

Aceste cuvinte fuseseră rostite simplu, sau conţineau un oarecare reproş ? Era evident că însuşi contele, neştiind ce să creadă, căzu pe gînduri o clipă. Dar, aproape îndată, lăsînd probabil pe seama conversaţiei grija de a ridica vălul ce-i întunecase pentru un moment judecata, contele răspunse :

— Doamnă, o grijă tristă şi pioasă m-a reţinut ieri şi azi la Versailles. O datorie pe care o socot sacră în situaţia în care se găseşte regina m-a condus, îndată după sosirea la Paris, la Majestatea Sa.

Andrée la rîndul ei încerca vizibil să sesizeze, cu tot realismul, intenţia ultimelor cuvinte ale contelui. Apoi, socotind că trebuia să răspundă mai ales primelor cuvinte, spuse :

— Da, domnule. Vai ! Am aflat de pierderea grea...

Şovăi o clipă :

— Pe care aţi suferit-o.

Andrée era pe punctul să spună : „pe care *noi* am suferit-o”. Nu îndrăzni însă şi continuă :

— Aţi avut nenorocul să-l pierdeţi pe fratele *dumneavoastră*, baronul Georges de Charny.

S-ar spune că Charny aştepta să audă cele două cuvinte pe care le-am subliniat, căci tresări de fiece dată în momentul în care ele fură pronunţate.

— Da, doamnă ! Pierderea acestui tînăr este, aşa cum spuneţi, o lovitură îngrozitoare pentru mine. O pierdere pe care, din fericire, nu o puteţi aprecia, căci l-aţi cunoscut prea puţin pe sărmanul Georges.

În cuvintele *din fericire* se simţea un cald şi melancolic reproş. Andrée îl înţelese, dar nici un semn exterior nu lăsă să se vadă că le-ar fi dat vreo atenţie.

— În rest, un singur lucru mă mîngîie de această pierdere, reluă Charny, acela că sărmanul Georges a murit cum va muri Isidore, cum voi muri probabil şi eu — făcîndu-şi datoria.

Aceste cuvinte : *cum voi muri probabil şi eu* o afectară profund pe Andrée.

— Vai ! domnule, întrebă ea, consideraţi oare situaţia atît de disperată încît mai sînt necesare, pentru a îmblînzi mînia cerului, noi sacrificii de sînge ?

— Cred, doamnă, că dacă n-a bătut încă ceasul regilor, el va suna curînd. Cred că există un geniu rău care împinge monarhia în prăpastie. Cred, în sfîrşit, că dacă se prăbuşeşte, va fi însoţită în căderea ei de toţi cei care s-au bucurat şi au participat la strălucirea ei.

— E-adevărat, spuse Andrée. Iar cînd va veni ziua, credeţi-mă că mă va găsi, ca şi pe dumneavoastră, pregătită pentru orice sacrificiu.

— Oh, doamnă, spuse Charny, aţi dat nespus de multe dovezi de devotament în trecut, încît nimeni, şi mai puţin eu însumi, nu se poate îndoi de acest devotament în viitor, şi poate am cu atît mai puţin dreptul să mă îndoiesc eu de al domniei-voastre, întrucît devotamentul meu, pentru prima dată, poate, a pregetat în faţa unui ordin al reginei.

— Nu înţeleg, domnule, zise Andrée.

— Sosind de la Versailles, doamnă, mi s-a transmit ordinul de a mă prezenta de îndată la majestatea sa.

— Ah ! exclamă Andrée zîmbind trist.

Apoi, după un moment de tăcere, adăugă :

— E foarte simplu, regina vede viitorul, ca şi dumneavoastră, sumbru şi misterios, şi doreşte să-i aibă în jurul ei pe oamenii pe care ştie că se poate bizui.

— Vă înşelaţi, doamnă, răspunse Charny. Nu pentru a fi aproape de ea am fost chemat de regină, ci pentru a mă îndepărta.

— Să vă îndepărtaţi de ea ! spuse cu însufleţire Andrée făcînd un pas spre conte.

Apoi, după un moment, dîndu-şi seama că, de la începutul conversaţiei, acesta rămăsese în picioare lîngă uşă, spuse, arătîndu-i un fotoliu :

— Iertare, domnule conte, vă ţin în picioare !

Şi, spunînd aceste cuvinte, nemaiputînd sta în picioare atîta vreme, se lăsă să cadă pe canapeaua pe care cu o clipă în urmă şezuse lîngă Sébastien.

— Să vă îndepărteze ! repetă ea cu o emoţie nu lipsită de bucurie la gîndul că Charny şi regina urmează să se despartă. Dar în ce scop ?

— În scopul de a îndeplini o misiune la Torino, pe lîngă domnul conte d'Artois şi domnul duce de Bourbon, care au părăsit Franţa.

— Şi aţi acceptat ?

Charny o privi ţintă pe Andrée.

— Nu, doamnă.

Andrée păli atît de tare, încît Charny făcu un pas spre ea, ca pentru a o sprijini. Dar, la această mişcare a contelui, îşi adună puterile şi-şi reveni.

— Nu ? bolborosi ea. Aţi spus *nu* la un ordin al reginei... dumneavoastră, domnule ?...

Şi ultimele două cuvinte fură pronunţate cu un accent de îndoială şi de stupoare imposibil de redat.

— Am răspuns, doamnă, că socot prezenţa mea, mai ales în acest moment, mai necesară la Paris decît la Torino ; că oricine ar putea îndeplini misiunea cu care am fost onorat, şi că tocmai sosise aici din provincie un al doilea frate al meu, spre a se pune la dispoziţia Majestăţii Sale şi care e gata să plece în locul meu.

— Şi fără îndoială, domnule, regina a fost bucuroasă să accepte înlocuirea ! exclamă Andrée cu o expresie de amărăciune pe care nu şi-o putea ascunde şi care nu-i scăpă lui Charny.

— Nu, doamnă, dimpotrivă, întrucît refuzul meu păru s-o rănească profund. Aş fi fost, aşadar, nevoit să plec dacă, din fericire, regele n-ar fi intrat în acel moment şi nu l-aş fi rugat să decidă.

— Şi regele v-a dat cîştig de cauză, domnule ? reluă Andrée cu un surîs ironic. Şi regele a fost, ca şi dumneavoastră, de părere că trebuie să rămîneţi la Tuileries... Ah ! cît de bun este Majestatea Sa !

Charny nu se clinti.

— Regele a spus, continuă, că într-adevăr fratele meu Isidore este omul potrivit pentru această misiune, cu atît mai mult cu cît, venind pentru prima dată la Curte şi aproape pentru prima oară la Paris, absenţa sa nu va fi remarcată . Şi, a adăugat, ar fi o cruzime din partea reginei să pretindă ca eu să mă îndepărtez de dumneavoastră într-un asemenea moment.

— De mine ? exclamă Andrée. Regele a spus, de mine ?

— Vă repet propriile sale cuvinte, doamnă. Apoi, căutînd din priviri în jurul reginei, mi se adresă astfel : „Dar, într-adevăr, unde este contesa de Charny ? N-am mai văzut-o de aseară.” Cum întrebarea îmi fusese adresată mai ales mie, a trebuit să-i răspund eu : „Sire, am atît de rar plăcerea de a o vedea pe doamna de Charny, încît mi-ar fi cu neputinţă să vă spun în acest moment unde se află. Dar dacă Majestatea Voastră

doreşte să fie informată despre acest lucru, cred că ar fi bine să i se adreseze reginei. Regina ştie şi vă va răspunde.” Şi-am stăruit, deoarece văzînd cum sprîncenele reginei se încruntă, m-am socotit îndreptăţit să cred că ceva despre care nu ştiu nimic s-a petrecut între dumneavoastră şi ea.

Andrée părea atît de interesată să asculte, încît nici nu se gîndi măcar să răspundă.

Atunci Charny continuă.

— „Sire, răspunse regina, doamna contesă de Charny a părăsit palatul Tuileries cam de o oră. — Cum, spuse regele, a părăsit palatul ? — Da, Sire. — Desigur, pentru a reveni neîntîrziat. — Nu cred. — Nu credeţi, doamnă ? reluă regele. Dar ce motiv a avut doamna de Charny, prietena dumneavoastră cea mai bună, doamnă?...” Regina făcu o mişcare. „Da, spun, cea mai bună prietenă a dumneavoastră, repetă el, să părăsească palatul Tuileries într-un asemenea moment ? — Cred, spuse regina, că nu este mulţumitor instalată aici. — Nemuţumitor instalată, fără îndoială, dacă am fi avut intenţia s-o lăsăm să locuiască în camera alăturată de a noastră ; dar i-am fi găsit o locuinţă, ce Dumnezeu ! O locuinţă pentru ea şi pentru conte. Nu-i aşa, conte, sper că n-aţi fi fost chiar atît de pretenţios ? — Sire, am răspuns, regele ştie că voi fi în-totdeauna satisfăcut de postul ce mi-l va încredinţa, cu condiţia ca acest post să-mi dea prilejul să-l servesc. — Ei bine ! Eram sigur de asta, confirmă regele. Astfel deci, doamna de Charny s-a retras... unde oare, doamnă ? Ştiţi ? — Nu, Sire, nu ştiu. — Cum ? Prietena voastră vă părăseşte şi nu o întrebaţi unde se duce ? — Cînd prietenii mei mă părăsesc, le las libertatea să se ducă unde vor şi nu săvârşesc indiscreţia de a-i întreba unde se duc. — Bine ! îmi spuse regele, mofturi de femeie... Domnule de Charny, am cîteva cuvinte de spus reginei. Duceţi-vă să mă aşteptaţi la mine şi prezentaţi-mi-l pe fratele dumneavoastră. Va pleca la

Torino chiar în această seară. Sînt de părerea dumneavoastră, domnule de Charny. Am nevoie de dumneavoastră şi vă voi reţine aici !” Am trimis să-l caute pe fratele meu, care tocmai sosise şi despre care mi se spusese că mă aştepta în salonul verde.

La cuvintele *în salonul verde* Andrée, care aproape uitase de Sébastien, atît de mult părea interesată de relatarea soţului ei, se întoarse cu gîndul la tot ce se petrecuse între ea şi fiul ei şi aruncă o privire neliniştită spre uşa dormitorului, unde-l închisese.

— Dar, scuzaţi-mă, doamnă, spuse Charny, mă tem că vă reţin cu lucruri care vă interesează prea puţin şi vă întrebaţi, fără îndoială, cum de mă aflu aici şi de ce am venit.

— Nu, domnule, spuse Andrée, dimpotrivă, ceea ce mi-aţi făcut onoarea să-mi povestiţi este extrem de interesant pentru mine. Iar în ce priveşte prezenţa dumneavoastră în casa mea, ştiţi bine că în urma temerilor încercate pentru dumneavoastră, această prezenţă, care dovedeşte că personal nu vi s-a întîmplat nimic neplăcut, această prezenţă nu-mi poate fi decît agreabilă. Continuaţi, aşadar, vă rog ! Regele tocmai vă spusese să vă duceţi şi să-l aşteptaţi la el, şi dumneavoastră aţi trimis să vă fie înştiinţat fratele.

— Ne-am dus împreună la rege, doamnă. El sosi după zece minute şi, întrucît misiunea pentru prinţi era urgentă, despre ea începu să vobească regele. Avea drept scop să le pună la curent pe alteţele lor asupra evenimentelor care se petrecuseră recent. După un sfert de oră de la înapoierea regelui, fratele meu plecă spre Torino. Rââmaserăm singuri. Regele se preumblă o clipă gînditor, apoi, deodată, oprindu-se în faţa mea, îmi spuse : „Domnule conte, ştiţi ce s-a petrecut între regină şi contesă ? — Nu, sire, răspunsei. — Trebuie, totuşi, să se fi petrecut ceva, adăugă el, căci am găsit-o pe regină într-o dispoziţie groaznică şi în acelaşi timp

mi s-a părut nedreaptă în ce o priveşte pe contesă, ceea ce nu-i stă în obicei faţă de prietenii săi, pe care-i apără chiar şi atunci cînd au greşit. — Nu pot decît să repet Majestăţii Voastre ceea ce i-am spus mai înainte. Nu ştiu nimic despre cele petrecute între contesă şi regină, nu ştiu nici dacă s-a petrecut ceva. În orice caz, Sire, îndrăznesc să afirm dinainte că, dacă au fost nedreptăţiri de o parte sau de alta, presupunînd că o regină ar putea fi nedreaptă, convingerea mea rămîne că în nici un caz neajunsurile nu vin din partea contesei."

— Vă mulţumesc, domnule, spuse Andrée, că aveţi o părere atît de bună despre mine.

Charny se înclină.

— „În orice caz, continuă regele, dacă regina nu ştie unde se află contesa, dumneavoastră trebuie s-o ştiţi neapărat." Nu ştiam mai mult decît regina, cu toate acestea spusei : „Sire, ştiu că doamna contesă are o locuinţă provizorie în strada Coq-Héron. Poate acolo s-a retras. — Sigur, fără îndoială că-i acolo, spuse regele. Duceţi-vă, conte, vă dau liber pînă mîine, cu condiţia ca mîine să ne-o readuceţi pe contesă."

Rostind aceste cuvinte, privirea lui Charny stărui atît de mult asupra contesei, încît aceasta, stînjenită şi simţind că nu poate ocoli această privire, închise ochii.

— „Îi veţi spune, continuă Charny — vorbind mai departe în numele regelui — că vom găsi aici o locuinţă, chiar dacă va trebui să i-o caut eu însumi, fireşte mai puţin mare decît cea de la Versailles, dar cu siguranţă suficientă pentru un soţ şi o soţie. Duceţi-vă, domnule de Charny, duceţi-vă. Trebuie să fie îngrijorată de soarta dumneavoastră, iar dumneavoastră îngrijorat de soarta ei. Duceţi-vă !" Apoi, rechemîndu-mă după ce făcusem cîţiva paşi spre uşă, spuse întinzîndu-mi mîna pe care o sărutai : „Apropo, domnule de Charny, văzîndu-vă îmbrăcat în doliu ar fi trebuit să încep cu asta... aţi avut

nenorocirea să vă pierdeţi fratele. Chiar şi unui rege îi este cu neputinţă să consoleze pe cineva de asemenea nenorociri. Dar, ca rege, pot spune : fratele dumneavoastră era căsătorit ? Avea soţie, copii ? Femeia şi copiii lui pot fi oare adoptaţi de mine ? În acest caz, domnule, dacă există, aduceţi-mi-i să-mi fie prezentaţi. Regina se va ocupa de mamă, iar eu de copii.

Şi pentru că, rostind aceste cuvinte, în ochii lui Charny apărură lacrimi, Andrée întrebă :

— Fără îndoială, regele n-a făcut decît să repete ce vă spusese regina ?

— Regina, doamnă, răspunse Charny cu glas tremurat, nici nu mi-a făcut onoarea să-mi adreseze un singur cuvînt în legătură cu acest subiect, iată de ce amintirea celor spuse de rege m-a mişcat atît de mult.

— Ah ! domnule, strigă Andrée ridicîndu-se brusc, cu mîinile întinse spre Charny.

Charny le strînse cu putere între ale sale şi le sărută. Andrée scoase un ţipăt, ca şi cum aceste buze ar fi fost de foc, şi recăzu pe canapea. Dar mîinile ei crispate se prinseră de cele ale lui Charny, astfel încît, recăzînd pe canapea, îl trase după ea şi pe conte, care, fără ca ea să fi vrut, fără ca el însuşi să fi vrut, se pomeni stînd lîngă ea.

În acest moment, crezînd că aude un zgomot în camera de alături, Andrée se îndepărtă atît de iute de Charny încît acesta, neştiind cărui sentiment să-i atribuie nici ţipătul scos de contesă, nici mişcarea bruscă pe care o făcuse, se ridică pe dată şi rămase în picioare în faţa ei.

Capitolul 11
DORMITORUL

Charny se sprijini de speteaza canapelei, scoţînd un suspin. Andrée lăsă să-i cadă capul pe mînă. Suspinul lui Charny o făcu să şi-l reţină pe al său în străfundul pieptului.

Ceea ce se petrecea în acel moment în sufletul tinerei femei este pur şi simplu imposibil de descris.

Căsătorită de patru ani cu un bărbat pe care-l adora, fără ca acest bărbat, ocupat fără încetare de o altă femeie, să fi bănuit vreodată imensul sacrificiu pe care ea îl făcuse căsătorindu-se cu el, ea văzuse totul, îndurase totul, închisese totul în sine, cu abnegaţia dublei sale datorii, de soţie şi de supusă ; în sfîrşit, de cîtva timp i se păruse, după unele priviri mai duioase ale soţului, după cîteva cuvinte mai dure ale reginei, că devotamentul ei nu fusese cu totul zadarnic. În timpul ultimelor zile, zile îngrozitoare, pline de temeri neîncetate pentru toată lumea, Andrée era poate singura, în mijlocul tuturor curtenilor şi printre servitorii îngroziţi, care fusese cutremurată şi de bucurie şi de calde înfiorări ; aceasta se întîmplase în momentele excepţionale cînd printr-un gest, o privire, sau un cuvînt Charny părea să se ocupe de ea, căutînd-o cu îngrijorare şi întîlnind-o cu bucurie, cînd vreo fugară strîngere de mînă, comunicînd un sentiment neobservat de această lume care-i înconjura, îi făcea să trăiască numai ei doi un gînd comun ; erau, în sfîrşit, senzaţii delicioase, neîncercate de acest trup de gheaţă şi de acest suflet de diamant, care nu cunoscuse niciodată din dragoste decît partea ei dureroasă, adică singurătatea.

Şi iată că, deodată, în clipa în care sărmana făptură izolată îşi regăsise copilul şi redevenea mamă, se ridica la orizontul ei trist şi întunecat pînă atunci

ceva asemănător zorilor dragostei. Numai că — stranie coincidenţă şi care dovedea că fericirea nu era făcută pentru ea — aceste două evenimente se împleteau în asemenea chip încît unul îl distrugea pe celălalt şi, inevitabil, înapoierea soţului îndepărta dragostea copilului, la fel cum prezenţa copilului ucidea dragostea născîndă a soţului.

Iată ce nu putea ghici Charny din strigătul scăpat de Andrée, din această mînă care îl respinsese şi din tăcerea plină de tristeţe ce a urmat strigătului atît de asemănător unui strigăt de durere şi care era totuşi un strigăt de dragoste, şi gestului ce putea să pară inspirat de repulsie şi care, de fapt, se datora numai fricii.

Charny o privi un moment pe Andrée cu o expresie asupra căreia tînăra femeie nu s-ar fi înşelat dacă şi-ar fi ridicat ochii spre soţul ei. Charny scoase un suspin şi, reluînd conversaţia de acolo de unde o lăsase, întrebă :

— Ce trebuie să raportez regelui, doamnă ?

Andrée tresări la timbrul acestui glas, apoi, ridicînd asupra contelui privirea sa limpede şi deschisă, zise :

— Domnule, am suferit atît de mult de cînd locuiesc la Curte, încît am acceptat cu recunoştinţă concediul pe care regina a avut bunătatea să mi-l acorde. Nu sînt născută să trăiesc în lumea mare şi am găsit totdeauna în singurătate dacă nu bucuria, cel puţin liniştea. Cele mai frumoase zile din viaţa mea sînt acelea pe care le-am petrecut, ca fată tînără, în castelul Taverney şi, mai tîrziu, cele trăite în mînăstirea Saint-Dénis, în apropierea acelei nobile fiice a Franţei care se numea doamna Louise. Dar, cu îngăduinţa dumneavoastră, domnule, voi locui în acest pavilion plin de amintiri pentru mine care, cu toată tristeţea lor, nu sînt lipsite de o anumită frumuseţe.

La această permisiune cerută de Andrée, Charny se înclină ca un bărbat gata nu numai să împlinească o rugăminte, dar să şi asculte un ordin.

— Aşadar, doamnă, spuse el, hotărîrea este luată ?

— Da, domnule ! răspunse blînd, dar ferm, Andrée.

Charny se înclină din nou.

— Şi-acum, doamnă, spuse el, nu-mi rămîne decît să vă cer un singur lucru : mi se va îngădui să vin şi să vă vizitez aici ?

Andrée ţintui asupra lui Charny ochii ei limpezi, de obicei calmi şi reci, dar de astă dată, dimpotrivă, plini de uimire şi duioşie.

— Fără îndoială, domnule, spuse ea, şi întrucît nu mă voi vedea cu nimeni, atunci cînd obligaţiile pe care le aveţi la Tuileries vă vor permite să pierdeţi cîteva clipe, vă voi fi totdeauna recunoscătoare dacă mi le consacraţi, oricît de scurte ar fi.

Charny nu văzuse niciodată atîta farmec în privirea soţiei sale, nu remarcase niciodată acest accent de tandreţe în glasul ei. Ceva trecu prin vinele sale, asemenea fiorului catifelat ce ţi-l dă o primă mîngîiere.

Îşi fixă privirea asupra locului ce-l ocupase alături de Andrée şi care rămăsese gol după ce el se ridicase. Charny ar fi dat un an din viaţa lui să se aşeze acolo fără ca Andrée să-l respingă, aşa cum o făcuse adineauri. Dar, sfios ca un copil, nu îndrăzni să-şi permită această cutezanţă fără a fi încurajat.

Andrée ar fi dat nu un an, ci zece, pentru a-l simţi acolo, lîngă ea, pe acela care atîta timp fusese îndepărtat de ea.

Din nenorocire, nici unul dintre ei nu-l prea cunoştea pe celălalt, fiecare stătea nemişcat, într-o aşteptare aproape dureroasă.

Din nou Charny rupse primul tăcerea, a cărei interpretare reală ar fi putut-o găsi numai cineva în stare să citească în suflete.

— Spuneţi că aţi suferit mult de cînd locuiţi la Curte, doamnă ? întrebă el. N-a avut regele pentru dumneavoastră un respect care mergea pînă la veneraţie, iar regina o tandreţe care mergea pînă la idolatrie ?

— Oh ! desigur, domnule, spuse Andrée, regele s-a purtat fără cusur cu mine.

— Îmi permiteţi să vă atrag atenţia, doamnă, că nu răspundeţi decît la o parte din întrebarea mea. Regina s-a comportat mai puţin bine decît regele ?

Maxilarele i se strînseră ca şi cum firea-i revoltată refuza să dea un răspuns. În cele din urmă Andrée zise, cu mare efort :

— N-am nimic de reproşat reginei.

— Vă spun asta, insistă Charny, deoarece de cîtva timp... poate mă înşel... dar mi se pare că prietenia ce v-o purta a avut într-un fel de suferit.

— E posibil, domnule, spuse Andrée, şi iată de ce, după cum am avut onoarea să vă spun, doresc să părăsesc Curtea.

— Dar, în fine, doamnă, veţi fi foarte singură, foarte izolată !

— N-am fost oare totdeauna, domnule, răspunse Andrée, cînd eram copil... apoi ca domnişoară... şi ca... ?

Andrée se opri văzînd că nu putea merge prea departe.

— Isprăviţi fraza, doamnă, spuse Charny.

— Ah ! m-aţi ghicit... domnule. Urma să spun : şi ca soţie...

— Voi avea fericirea să binevoiţi a-mi face vreun reproş ?

— Un reproş, domnule ? reluă cu vioiciune Andrée, şi ce drept aş avea, Dumnezeule, să vă fac un

reproş ?... Credeţi că am uitat împrejurările în care am fost uniţi?... Contrar acelora care-şi jură dragoste şi protecţie reciprocă la picioarele altarului, noi ne-am jurat indiferenţă eternă, separaţie totală... N-am avea deci de ce să ne facem reproşuri, decît dacă unul din noi şi-ar fi uitat jurămîntul...

— Văd că hotărîrea dumneavoastră este luată, doamnă, spuse el. Dar, cel puţin, îmi veţi permite să mă preocupe felul în care veţi trăi aici ? Nu vă va fi oare prea greu ?

Andrée surîse trist.

— Casa tatălui meu era atît de sărăcăcioasă că, pe lîngă ea acest pavilion, oricît de modest vi s-ar părea, e mobilat cu un lux cu care nu eram obişnuită.

— Totuşi... fermecătoarea casă de la Trianon... palatul de la Versailles...

— Ah ! ştiam bine, domnule, că nu mă aflam decît în trecere în ele.

— Aveţi aici cel puţin tot ce vă e necesar ?

— Voi găsi tot ce-am avut altădată.

— Ia să vedem ! spuse Charny, care voia să-şi facă o idee despre apartamentul ce urma să fie locuit de Andrée, şi începu să privească în jur.

— Ce doriţi să vedeţi, domnule ? întrebă Andrée ridicîndu-se brusc şi aruncînd o privire rapidă şi îngrijorată spre dormitor.

— Dar acest pavilion nu e o locuinţă, doamnă... am traversat anticamera ; iată-mă în salon ; această uşă — şi deschise una laterală — ah ! da, această uşă dă în sufragerie, şi aceasta...

Andrée se repezi între contele de Charny şi uşa spre care se îndrepta acesta şi după care îl vedea în gînd pe Sébastien.

— Domnule ! strigă ea, vă rog, nici un pas mai mult !

Şi braţele sale deschise îi opreau trecerea.

— Da, înţeleg, spuse Charny cu un suspin, e dormitorul dumneavoastră.

— Da, domnule, îngăimă Andrée cu glas înăbuşit.

Charny o privi pe contesă, care era palidă şi tremura ; niciodată spaima nu se manifestase printr-o expresie mai pregnantă decît aceea care tocmai i se întipărise pe obraz.

— Ah ! doamnă, murmură contele cu glasul greu de lacrimi, ştiam bine că nu mă iubiţi, dar nu bănuiam că mă urîţi într-atîta !

Şi, incapabil să mai stea mult lîngă Andrée fără să izbucnească, se clătină o clipă ca un om beat ; apoi, adunîndu-şi toate forţele, părăsi în goană apartamentul, cu un strigăt de durere care răsună pînă în adîncul inimii contesei.

Tînăra femeie îl urmări din priviri pînă ce dispăru. Rămase ascultînd cu încordare, atîta timp cît putea urmări cu urechea zgomotul trăsurii care se îndepărta din ce în ce mai mult. Apoi, cum simţea că inima era gata-gata să i se frîngă şi înţelegea că nu avea destulă dragoste maternă pentru a combate cealaltă dragoste, se repezi spre dormitor strigînd :

— Sébastien ! Sébastien !

Dar nimeni nu-i răspunse, şi ea implora zadarnic un ecou consolator la acest strigăt de durere.

Privi cu nelinişte în jurul ei la licărirea lămpii mici care lumina camera şi-şi dădu seama că dormitorul este gol.

Cu toate acestea nu-i venea să-şi creadă ochilor. Strigă pentru a doua oară :

— Sébastien ! Sébastien !

Aceeaşi tăcere. De-abia atunci observă că fereastra este deschisă şi că aerul de-afară, intrînd în cameră, face să tremure flacăra lămpii.

Era aceeaşi fereastră care fusese deschisă şi atunci cînd, cu cincisprezece ani în urmă, copilul dispăruse pentru prima dată.

— Vai ! Aşa-i ! exclamă ea, nu mi-a spus oare că nu sînt mama lui ?

Atunci, înţelegînd că pierdea deodată copil şi soţ în momentul în care era gata să regăsească totul, Andrée se aruncă pe pat cu braţele întinse, cu mîinile crispate : era la capătul puterilor, la capătul resemnării, la capătul tuturor rugăciunilor. Nu-i mai rămăseseră decît gemetele, lacrimile, hohotele şi o nesfîrşită suferinţă.

Petrecu aproape o oră într-o totală prăbuşire, în acea uitare a lumii întregi, în acea dorinţă de anihilare a universului, proprie celor ce sînt nefericiţi, în speranţa că, dispărînd în neant, pămîntul îi va tîrî acolo şi pe ei.

Deodată i se păru că ceva mult mai îngrozitor decît durerea îşi făcea loc între această durere şi lacrimile sale. O senzaţie pe care o mai încercase de numai trei sau patru ori şi care precedase totdeauna crizele de cea mai înaltă intensitate ale existenţei sale cuprinse cu încetul tot ce mai rămăsese viu în ea. Se ridică încetişor, cu o mişcare aproape independentă de voinţa sa. Glasu-i înfiorat i se stinse în gîtlej. Trupul întreg, ascultînd parcă de o chemare neştiută, se roti în jurul lui însuşi. Prin ceaţa umedă a lacrimilor, ochii săi crezură a zări că nu mai era singură. Uscîndu-i-se de lacrimi, privirea reuşi să se fixeze şi să devină clară : un bărbat, care părea să fi sărit peste pervazul ferestrei pentru a intra în cameră, se găsea în picioare în faţa ei. Voi să cheme, să strige, să întindă mîna după cordonul soneriei, dar îi fu cu neputinţă... simţea iarăşi acea amorţeală de neînvins care-i semnala odinioară prezenţa lui Balsamo. Îl recunoscu, în sfîrşit, în omul aflat în faţa ei şi care o fascina prin gest şi privire, pe Gilbert.

Cum de se afla aici acest tată detestat, în locul fiului mult iubit pe care-l căuta ?

Este ceea ce vom încerca să-i explicăm cititorului.

Capitolul 12
UN DRUM CUNOSCUT

Chiar doctorul Gilbert era acela care se afla la rege în momentul în care, la ordinul lui Isidore şi la cererea lui Sébastien, aprodul se dusese să se informeze.

După vreo jumătate de oră Gilbert ieşi. Regele capăta din ce în ce mai multă încredere în el ; sufletul drept al regelui aprecia ceea ce era loial în inima lui Gilbert.

La ieşire, aprodul îl anunţă că e aşteptat în anticamera reginei. Tocmai trecea prin coridorul care ducea acolo, cînd o uşă se deschise şi se închise apoi la cîţiva paşi de el, lăsînd să iasă un tînăr care, necunoscînd fără îndoială locurile, şovăia între a o lua la stînga sau la dreapta.

Tînărul îl văzu pe Gilbert venind spre el şi se opri să-l întrebe. Gilbert se opri şi el deodată : flacăra unei lămpi lumina direct faţa tînărului.

— Domnul Isidore de Charny... exclamă Gilbert.

— Doctorul Gilbert !... răspunse Isidore.

— Dumneavoastră mi-aţi făcut onoarea să mă chemaţi ?

— Chiar aşa... da, doctore, eu... şi încă cineva...

— Cine e ?...

— Cineva pe care îl veţi revedea cu plăcere.

— Ar fi indiscret să vă întreb cine e ?

— Nu ! Ar fi însă o cruzime din partea mea să vă reţin mai multă vreme... Veniţi... sau mai degrabă, conduceţi-mă în acea parte a anticamerelor reginei care se numeşte salonul verde.

— Pe legea mea, spuse Gilbert zîmbind, nu sînt mult mai cunoscător ca dumneavoastră în topografia palatelor, mai ales la Tuileries. Voi încerca totuşi să vă servesc drept ghid.

Gilbert trecu primul şi, după cîteva dibuieli, împinse o uşă. Aceasta dădea în salonul verde.

Dar salonul verde era gol. Isidore căută din priviri în jurul său şi chemă un uşier. Zăpăceala era însă atît de mare la palat încît, împotriva tuturor regulilor de etichetă, nu se găsea nici un uşier în anticameră.

— Să aşteptăm un moment, spuse Gilbert, omul nu poate fi departe, şi aşteptînd, dacă nimic nu se opune acestei confidenţe, spuneţi-mi, domnule, cine mă aşteaptă?

Isidore privi cu îngrijorare în jurul său.

— Nu ghiciţi ? spuse el.

— Nu.

— Cineva pe care l-am întîlnit pe şosea, venind pe jos spre Paris, temător de ce ar fi putut să vi se întîmple... Cineva pe care l-am luat pe crupa calului şi pe care l-am adus aici.

— Sper că nu-mi vorbiţi de Pitou ?

— Nu, doctore. Vorbesc de fiul dumneavoastră, de Sébastien.

— De Sébastien !... exclamă Gilbert. Ei bine, dar unde e ?

Şi ochiul său parcurse repede toate unghiurile marelui salon.

— Era aici ; îmi făgăduise că mă va aştepta. Fără îndoială, aprodul căruia i l-am lăsat în grijă, nevoind să-l lase singur, l-a luat cu el.

În momentul acela, aprodul intră. Era singur.

— Ce s-a întîmplat cu tînărul pe care l-am lăsat aici ? întrebă Isidore.

— Care tînăr ?

Gilbert avea o mare stăpînire de sine. Simţea cum îl cuprinde tulburarea, dar se reţinu.

Se apropie la rîndul său.

— Ah ! Dumnezeule ! nu se putu opri să murmure baronul de Charny, pradă unui început de îngrijorare.

— Ia să vedem, domnule, spuse Gilbert cu glasul ferm, aminteşte-ţi bine... Acest copil e fiul meu... Nu cunoaşte deloc Parisul şi dacă, din nenorocire, a ieşit din palat, cum nu cunoaşte Parisul, riscă să se rătăcească.

— Un copil ? spuse un al doilea aprod care intra.

— Un copil, da, aproape un tînăr.

— De vreo cincisprezece ani ?

— Exact!

— L-am zărit pe coridoare urmînd o doamnă care ieşea de la Majestatea Sa.

— Ştii cine era această doamnă ?

— Nu. Purta gluga coborîtă pe ochi.

— Dar, în sfîrşit, ce făcea ?

— Părea că fuge, iar copilul o urmărea strigînd : „Doamnă !”

— Să coborîm, spuse Gilbert, portarul ne va spune dacă a ieşit.

Isidore şi Gilbert o luară pe acelaşi coridor pe care cu o oră în urmă trecuse Andrée urmărită de Sébastien. Ajunseră la poarta curţii prinţilor. Îl întrebară pe portar.

— Da, într-adevăr, răspunse acesta. Am văzut o femeie care mergea atît de repede, încît părea că fuge ; un copil venea după ea... Ea s-a urcat în trăsură ; copilul s-a repezit şi a ajuns-o.

— Bine, bine, şi-apoi ? întrebă Gilbert.

— Ei bine, doamna a tras copilul în trăsură, l-a sărutat fierbinte, şi-a dat adresa, a închis portiera şi trăsura a plecat.

— Ai reţinut cumva adresa ? întrebă cu teamă Gilbert.

— Da, perfect : *strada Coq-Héron, numărul 9, prima poartă dinspre strada Plâtrière*.

Gilbert tresări.

— Ei ! spuse Isidore, dar această adresă este cea a cumnatei mele, contesa de Charny.

— Fatalitate ! murmură Gilbert.

În vremea aceea oamenii erau prea filozofi pentru a spune : „Providenţă !”

Apoi adăugă ca pentru sine :

— A recunoscut-o probabil...

— Ei bine, spuse Isidore, să mergem la contesa de Charny.

Gilbert înţelese în ce situaţie ar pune-o pe Andrée dacă s-ar prezenta la ea cu fratele soţului său.

— Domnule, spuse el, din moment ce fiul meu este la doamna contesă de Charny, se află în siguranţă şi, întrucît am onoarea s-o cunosc, cred că în loc să mă însoţiţi, ar fi mult mai indicat să porniţi la drum, căci, după cele auzite la rege, presupun că dumneavoastră sînteţi acela care plecaţi la Torino.

— Da, domnule.

— Ei bine, atunci primiţi mulţumirile mele pentru ce aţi făcut pentru Sébastien şi porniţi fără să mai pierdeţi o clipă.

— Poate totuşi, doctore ?...

— Domnule, din momentul în care un părinte vă spune că nu este îngrijorat, plecaţi. În orice loc s-ar afla acum Sébastien, fie la doamna contesă de Charny, fie în altă parte, nu vă fie teamă, fiul meu va fi regăsit.

— Atunci, fiindcă aşa doriţi, doctore...

— Vă rog.

Isidore întinse mîna lui Gilhert care i-o strînse cu mai multă căldură decît o făcea de obicei cînd avea de-a face cu oameni din casta acestuia şi, în timp ce Isidore reintra în castel, el se îndrepta spre piaţa Caroussel, o luă pe strada Chartres, traversă în diagonală piaţa Palatului Regal, merse de-a lungul străzii Saint-Honoré şi, pierdut o clipă în labirintul micilor străzi care duc spre hale, se pomeni la încrucişarea a două străzi : era strada Plâtrière şi strada Coq-Héron.

Şovăi o clipă între cele două străzi, se decise în cele din urmă şi porni pe strada Coq-Héron. Poarta mare de la numărul 9 îi era bine cunoscută. Prin urmare, nu teama că s-ar putea înşela asupra intrării îl făcu să treacă de ea. Nu, era evident că îi era necesar un pretext să intre în această casă şi, negăsind vreunul, căută un alt mijloc.

Poarta, pe care o împinse pentru a vedea dacă datorită unuia din acele miracole prin care întîmplarea vine în ajutorul oamenilor aflaţi la ananghie nu era cumva deschisă, rezistase.

Merse de-a lungul zidului, care avea zece picioare înălţime.

Înălţimea o cunoştea bine, dar căuta vreo şaretă uitată de un căruţaş de-a lungul zidului, care să-i dea posibilitatea să ajungă pe creasta acestuia. Odată ajuns acolo, sprinten şi viguros cum era, i-ar fi fost uşor să sară înăuntru.

Nu se afla nici o şaretă de-a lungul zidului. În consecinţă, nici un mijloc de a intra.

Se apropie de poartă, întinse mîna, puse mîna pe ciocănel şi-l ridică. Apoi clătină din cap, lăsă ciocănelul să cadă uşor, fără să scoată vreun zgomot.

Era evident că o idee nouă, readucîndu-i speranţa aproape pierdută, îi lumină mintea.

— În adevăr, murmură el, e posibil.

Se întoarse îndată în strada Plâtrière.

Aruncă în trecere o privire şi un suspin spre fîntîna unde, cu şaisprezece ani în urmă venise de mai multe ori să înmoaie pîinea neagră şi tare pe care o avea datorită generozităţii Therezei şi ospitalităţii lui Rousseau.

Rousseau era mort. Thérèse era moartă. El crescuse, ajunsese să fie respectat, renumit, bogat. Vai ! era oare mai fericit, mai puţin frămîntat, mai puţin neliniştit pentru prezent şi viitor decît în vremea în

care, devorat de o pasiune nebună, venea să-şi înmoaie pîinea în această fîntînă ?

Îşi continuă drumul. În cele din urmă se opri fără ezitare în faţa unei porţi a cărei parte superioară era zăbrelită. Părea că-şi atinsese ţinta.

Plimbă mîna pe poartă şi simţi, cu un sentiment nespus de bucurie, un mic orificiu rotund din care atîrna şnurul cu care se deschidea poarta în timpul zilei.

Gilbert îşi amintea că uneori, noaptea, uitau să tragă înăuntru acest şnur şi că, întîrziind într-o seară, profită de această neglijenţă ca să intre în casă şi să se culce în mansarda pe care o ocupa la Rousseau.

Gilbert trase şnurul. Uşa se deschise, şi el se găsi în aleea întunecată şi umedă la capătul căreia, ca un şarpe care se ţinea drept pe coadă, se înălţa scara umedă şi lunecoasă.

Gilbert închise cu grijă poarta şi, bîjbîind, găsi primele trepte ale scării. După ce urcă zece trepte, se opri.

O lumină slabă trecea printr-un geamlîc murdar. Gilbert căută micul zăvor care închidea fereastra, îl deschise şi, pe acelaşi drum pe care-l parcursese cu alte două prilejuri, coborî în grădină.

Cu toate că trecuseră cincisprezece ani, grădina era atît de vie în memoria sa încît recunoscu totul: copacii, răzoarele, pînă şi colţul plantat cu viţă de vie în care grădinarul îşi ţinea scara.

Nu ştia dacă la această oră tîrzie din noapte uşile erau încuiate ; nu ştia dacă domnul de Charny se găsea alături de soţia sa sau, în lipsa contelui, nu se afla în preajma ei vreun servitor sau vreo femeie de serviciu.

Hotărît să facă orice pentru a-l găsi pe Sébastien, era însă nu mai puţin decis să n-o compromită pe Andrée decît în caz absolut extrem, făcînd întîi tot posibilul s-o întîlnească singură.

Prima sa încercare o făcu la uşa peronului : apăsă pe butonul uşii, care cedă. Uşa nu era închisă ; trase deci concluzia că Andrée nu era singură. Căci numai o gravă preocupare poate face ca o femeie care locuieşte singură într-un pavilion să omită să-i încuie uşa.

O deschise încet şi fără zgomot. Coborî scările peronului şi se grăbi să privească prin oblonul care, cu cincisprezece ani în urmă, deschis brusc de Andrée, îl lovise în frunte ; era în noaptea în care, cu cei o sută de mii de taleri primiţi de la Balsamo, îi propuse tinerei trufaşe să-l ia în căsătorie.

Oblonul era al salonului, şi salonul era luminat. Dar cum perdelele atîrnau în faţa ferestrelor era cu neputinţă să vadă ceva în interior.

Gilbert îşi continuă inspecţia. I se păru deodată că vede tremurînd pe pămînt şi pe copaci a slabă licărire venind de la o fereastră deschisă. Această fereastră deschisă era de la dormitor. O recunoştea, căci era aceea prin care răpise copilul pe care îl căuta aici.

Se îndepărtă, ca să iasă din raza de lumină proiectată prin fereastră şi să poată vedea, pierdut în întuneric, fără să fie văzut.

Ajuns într-un unghi, care-i permitea să-şi arunce privirea în interiorul camerei, văzu mai întîi uşa salonului deschisă, apoi, în cercul pe care-l parcurse ochiul său, privirea întîlni patul.

Pe pat se afla întinsă o femeie înţepenită, despletită, muribundă ; sunetele răguşite şi guturale, ca un horcăit de moarte, îi ieşeau din gură, întrerupte din timp în timp de strigăte şi hohote de plîns.

Gilbert se apropie încet, ocolind zona luminoasă în care şovăia să intre de teamă să nu fie văzut. Sfîrşi prin a-şi sprijini capul palid de cerceveaua ferestrei.

Nu mai exista nici o îndoială pentru Gilbert : această femeie era Andrée, şi Andrée era singură.

Dar de ce era singură ? De ce plîngea ?

Era tocmai ceea ce Gilbert nu putea afla decît întrebînd-o.

Atunci, fără zgomot, sări peste pervaz şi se găsi în spatele ei în momentul în care acea atracţie magnetică, căreia Andrée îi era atît de accesibilă, o sili să se întoarcă.

Cei doi duşmani se regăsiră aşadar încă odată faţă în faţă!

Capitolul 13
CE S-A ÎNTÎMPLAT CU SÉBASTIEN

Zărindu-l pe Gilbert, Andrée simţi nu numai un profund sentiment de groază, dar şi o repulsie de neînvins.

Pentru ea, americanul Gilbert, acest Gilbert al lui Washington şi al lui La Fayette, aristocratizat prin ştiinţă, prin studiu şi geniu, era acelaşi mizerabil mărunt Gilbert, himeră a pămîntului pierdut printre stîncile de la Trianon.

Dimpotrivă, în ce-l priveşte, cu tot dispreţul, injuriile şi chiar persecuţiile din partea ei, Gilbert păstrase pentru Andrée nu acea dragoste arzătoare care-l făcuse pe tînăr să comită o crimă, ci acel ataşament tandru şi profund care l-ar fi determinat pe bărbatul matur să-i facă servicii chiar cu preţul vieţii.

Căci cu acel profund bun-simţ cu care l-a înzestrat natura, cu spiritul neclintit de dreptate pe care l-a căpătat prin educaţie, Gilbert se judecase singur. Înţelesese că toate nenorocirile care au lovit-o pe Andrée proveneau de la el şi că nu se poate răscumpăra de această vină decît făcînd-o tot atît de fericită pe cît a fost de nenorocită datorită lui.

Or, cum şi pe ce cale putea Gilbert să influenţeze favorabil viitorul ei? Îi era cu neputinţă să-şi dea seama.

Regăsind aşadar această femeie, pe care o văzuse pradă atîtor deznădejdi, pradă unei noi deznădejdi, toate resursele de compasiune ale sufletului său vibrară pentru această mare nenoricire.

De aceea, în loc să recurgă imediat la acea putere magnetică pe care o mai verificase odată asupra ei, încercă să-i vorbească cu blîndeţe — hotărît totuşi, în cazul în care Andrée s-ar fi dovedit refractară ca

întotdeauna, să revină la acel mijloc de îmblînzire căruia ea nu i se putea sustrage.

Drept rezultat, Andrée, care fusese cuprinsă la început de fluidul magnetic, simţi cum încet, încet, prin voinţa sa şi, am putea spune noi, cu îngăduinţa lui Gilbert, acest fluid se împrăştia, la fel ca ceaţa care se ridică şi îngăduie ochilor să pătrundă în orizonturile îndepărtate. Ea fu prima care rupse tăcerea.

— Ce vreţi de la mine, domnule ? Cum aţi ajuns aici? Pe unde aţi intrat ?

— Pe unde am venit, doamnă ? răspunse Gilbert. Pe unde veneam altădată. Fiţi deci liniştită, nimeni nu bănuieşte prezenţa mea aici... De ce am venit ? Am venit să vă cer stăruitor o comoară indiferentă pentru dumneavoastră, preţioasă pentru mine — pe fiul meu. Ce doresc de la dumneavoastră ? Doresc să-mi spuneţi unde se află fiul meu, pe care l-aţi atras pe urmele dumneavoastră, l-aţi luat cu trăsura şi l-aţi adus aici.

— Ce s-a întîmplat cu el ? reluă Andrée. Credeţi că eu ştiu ?... A fugit de mine... l-aţi obişnuit atît de bine să-şi urască mama !

— Mama lui, doamnă ! Sînteţi într-adevăr mama lui?

— Ah ! exclamă Andrée, îmi vede durerea, mi-a auzit strigătul, mi-a privit îndelung disperarea şi mă mai întreabă dacă sînt mama lui.

— Prin urmare, nu ştiţi unde se află ?

— De vreme ce vă spun că a fugit! L-am lăsat în această încăpere, am revenit crezînd că-l găsesc, şi am găsit fereastra deschisă şi camera goală.

— Dumnezeule ! exclamă Gilbert, unde s-o fi dus?...Nenorocitul nu cunoaşte Parisul, şi e trecut de miezul nopţii !

— Ah ! exclamă la rîndul ei Andrée făcînd un pas spre Gilbert. Credeţi că i s-a întîmplat vreo nenorocire ?

— Acest lucru îl vom afla, spuse Gilbert. Acest lucru ni-l veţi spune.

Şi întinse o mînă spre Andrée.

— Domnule ! domnule ! exclamă ea făcînd un pas înapoi pentru a se sustrage influenţei magnetice.

— Doamnă, spuse Gilbert, nu vă fie teamă. Voi întreba o mamă despre ce s-a întîmplat cu fiul ei... îmi sînteţi sfîntă !

Andrée scoase un suspin şi căzu pe un fotoliu, murmurînd numele lui Sébastien.

— Dormiţi, spuse Gilbert, dar aşa adormită cum sînteţi vedeţi cu ajutorul inimii.

— Dorm, spuse Andrée.

— Trebuie să mă folosesc de toată puterea voinţei mele, întrebă Gilbert, sau sînteţi dispusă să răspundeţi de bunăvoie ?

— Veţi mai spune copilului meu că nu sînt mama lui ?

— Depinde... Îl iubiţi ?

— Oh ! Mă întreabă dacă-l iubesc pe acest copil, carne din carnea mea ? Sigur că da, îl iubesc din tot sufletul.

— Atunci îi sînteţi mamă cum îi sînt eu tată, doamnă, de vreme ce-l iubiţi cum îl iubesc şi eu.

— Ah ! făcu Andrée răsuflînd uşurată.

— Deci, spuse Gilbert, veţi răspunde de bunăvoie?

— Îmi veţi îngădui să-l mai văd după ce-l veţi găsi?

— Nu v-am spus că-i sînteţi mamă cum îi sînt eu tată ?... Vă iubiţi copilul, doamnă, deci îl veţi revedea.

— Mulţumesc, spuse Andrée cu o nespusă expresie de fericire, bătînd din palme. Acum, întrebaţi-mă, văd... Numai că...

— Ce?

— Urmăriţi-l de la plecare, să fiu mai sigură că nu pierd urma. —

— Fie. Unde v-a văzut ?

— În salonul verde.

— Pe unde v-a urmărit ?
— Prin coridoare.
— Cînd v-a ajuns ?
— În momentul în care mă urcam în trăsură.
— Unde l-aţi dus ?
— În salon... în salonul de alături.
— Unde s-a aşezat ?
— Lîngă mine, pe canapea.
— A rămas multă vreme ?
— Cam o jumătate de oră.
— De ce a ieşit din salon ?
— Deoarece s-a auzit zgomotul unei trăsuri.
— Cine era în trăsură ?

Andrée ezită.

— Cine era în această trăsură ? repetă Gilbert cu un ton mai apăsat şi cu o voinţă mai fermă.

— Contele de Charny.
— Unde aţi ascuns copilul ?
— L-am împins în această cameră.
— Ce v-a spus cînd a intrat ?
— Că nu-i mai sînt mamă.
— De ce v-a spus asta ?

Andrée tăcu.

— De ce v-a spus asta ? Vorbiţi, vreau să vorbiţi.
— Deoarece i-am spus...
— Ce i-aţi spus ?
— Pentru că i-am spus — Andrée făcu un efort — că sînteţi un mizerabil şi un infam.

— Priviţi în sufletul sărmanului copil, doamnă, şi daţi-vă seama de răul ce i l-aţi făcut.

— Ah ! Dumnezeule ! Dumnezeule !... murmură Andrée. Iertare, copilul meu, iertare !

— Domnul de Charny bănuia că băiatul se afla aici?

— Nu.
— Sînteţi sigură ?
— Da.

— De ce n-a rămas ?

— Fiindcă domnul de Charny nu stă la mine.

— Atunci de ce a venit ?

Andrée rămase o clipă gînditoare, cu ochii ficşi, ca şi cum încerca să vadă în întuneric.

— Ah ! spuse ea, Dumnezeule ! Dumnezeule !... Olivier, dragă Olivier !

Gilbert o privi cu mirare.

— Ah ! Nenorocita de mine ! murmură Andrée. Revenea la mine... refuzase această misiune, ca să rămînă lîngă mine. Mă iubeşte ! Mă iubeşte !

Gilbert începu să descifreze această teribilă dramă încă neclară, în care ochiul său pătrunsese primul.

— Dar dumneavoastră îl iubiţi ?

Andrée suspină.

— Îl iubiţi ? repetă Gilbert.

— De ce îmi puneţi această întrebare ? întrebă Andrée.

— Citiţi gîndurile mele.

— Ah ! da, văd, intenţia dumneavoastră e bună. Doriţi să-mi aduceţi cît mai multă bucurie, pentru a uita răul ce mi l-aţi făcut. Dar aş renunţa la fericire dacă aceasta ar trebui să-mi vină prin dumneavoastră. Vă urăsc şi voi continua să vă urăsc.

— Biată fire umană ! murmură Gilbert. Aşadar, îl iubiţi, adăugă el.

— Da.

— De cînd ?

— Din momentul în care l-am văzut, din momentul în care s-a întors de la Paris la Versailles în aceeaşi trăsură cu regina şi cu mine.

— Aşa că ştiţi ce înseamnă dragostea, Andrée ? murmură trist Gilbert.

— Ştiu că dragostea i-a fost dată omului ca să ştie cîtă suferinţă poate îndura.

— E bine aşa. Iată-vă femeie, iată-vă mamă. Diamant brut, v-aţi cizelat în sfîrşit în mîinile acestui teribil şlefuitor pe care-l numim durerea... Să revenim la Sébastien.

— Da, da, să revenim la el! Opriţi-mă să mă gîndesc la domnul de Charny ; asta mă tulbură şi, în loc să-mi urmăresc copilul, îl voi urmări poate pe conte.

— Bine ! Soţie, uită-ţi soţul; mamă, nu te gîndi decît la copilul tău.

Expresia de blîndeţe caldă, care pusese stăpînire pentru o clipă nu numai asupra fizionomiei, dar şi asupra întregii fiinţe a femeii dispăru, spre a face loc expresiei ei obişnuite.

— Unde era copilul în timp ce stăteaţi de vorbă cu domnul de Charny ?

— Era aici şi asculta... aici... aici... la uşă.

— Ce a auzit din această discuţie ?

— Prima parte.

— În ce moment s-a hotărît să plece din această cameră ?

— În momentul în care domnul de Charny...

Andrée se opri.

— În momentul în care domnul de Charny ?... repetă necruţător Gilbert.

— În momentul în care domnul de Charny, sărutîndu-mi mîna, am scos un ţipăt.

— Atunci, îl vedeţi bine ?

— Îl văd cu fruntea încruntată, cu buzele, crispate, cu un pumn strîns pe piept.

— Urmăriţi-l atunci şi, din acest moment, nu fiţi decît a lui, nu-l pierdeţi din ochi.

— Îl văd ! Îl văd ! spuse Andrée.

— Ce face ?

— Priveşte în jurul său, să vadă dacă nu există vreo uşă ce dă în grădină ; apoi, cum nu o vede, se îndreaptă spre fereastră, o deschide, aruncă pentru

ultima oară o privire spre salon, sare pe fereastră şi dispare.

— Urmăriţi-l prin întuneric.

— Nu pot.

Gilbert se apropie de Andrée şi-i trecu mîna prin faţa ochilor.

— Ştiţi bine că pentru dumneavoastră nu există noapte, spuse el. Vedeţi!

— Ah ! Iată-l fugind prin aleea care merge de-a lungul zidului; ajunge la poarta mare, o deschide fără ca cineva să-l vadă, se repede spre strada Plâtrière... Ah ! se opreşte. I se adresează unei femei care trece.

— Ascultaţi bine, spuse Gilbert, şi veţi auzi ce întreabă.

— Ascult.

— Şi ce întreabă ?

— Întreabă de strada Saint-Honoré.

— Da, acolo locuiesc eu. S-a întors probabil la mine. Mă aşteaptă, sărmanul copil !

Andrée clătină din cap.

— Nu, spuse ea cu o vizibilă expresie de teamă ; nu... nu s-a dus... nu... nu aşteaptă...

— Dar atunci unde e ?

— Lăsaţi-mă să-l urmăresc, altfel îl voi pierde.

— Ah ! Urmăriţi-l ! Urmăriţi-l ! exclamă Gilbert înţelegînd că Andrée presimte o nenorocire.

— Ah ! spuse ea, îl văd ! îl văd !

— Bine.

— Iată-l că intră în strada Grenelle... iată-l că intră în strada Saint-Honoré. Traversează, tot în fugă, piaţa Palais-Royal. Întreabă din nou să afle drumul; din nou o ia la goană. Iată-l pe strada Richelieu... iată-l pe strada des Frondeurs... iată-l pe strada Neuve-Saint-Roch. Opreşte-te, copile!Opreşte-te, nenorocitule !... Sébastien, Sébastien ! Nu vezi trăsura care vine prin strada de la Sourdière ? Eu o văd, eu o văd !... caii... Ah !

Andrée scoase un ţipăt îngrozitor şi se ridică drept în picioare, cu neliniştea maternă zugrăvită pe obrazul pe care se rostogoleau în picături mari sudoarea şi lacrimile.

— Ah ! exclamă Gilbert, aminteşte-ţi, de i se va întîmpla o nenorocire, vina va cădea pe capul tău.

— Ah !... spuse Andrée respirînd fără să asculte, fără să audă ce spunea Gilbert, ah, Dumnezeu din ceruri, fii lăudat ! Colacul de la hamul calului l-a lovit şi l-a aruncat departe de roata trăsurii... Iată-l acolo, căzut fără cunoştinţă, dar nu e mort... Ah ! nu... nu... nu e mort... leşinat... leşinat numai ! Ajutor ! ajutor ! e copilul meu... e copilul meu!

Şi, cu un ţipăt sfîşietor, Andrée recăzu pe fotoliu aproape leşinată ea însăşi.

Oricît de mult ar fi dorit Gilbert să afle mai multe, îi acordă femeii, care gîfîia, răgazul unei clipe de odihnă de care avea mare nevoie. Îi era teamă că, împingînd-o prea departe, să nu se rupă vreo fibră în inima ei sau vreo vînă în creierul ei.

Însă în momentul în care crezu că o poate interoga fără pericol, continuă :

— Ei bine ?...

— Aşteptaţi, aşteptaţi, răspunse Andrée, se face un mare cerc în jurul său. Ah ! vă rog din suflet, lăsaţi-mă să trec, lăsaţi-mă să văd : e fiul meu ! Sébastien al meu!... Ah ! Dumnezeule ! nu e printre dumneavoastră un chirurg sau un medic ?

— Ah ! alerg eu acolo, exclamă Gilbert.

— Aşteptaţi, mai spuse încă odată Andrée reţinîndu-l de braţ, iată că lumea se îndepărtează. Fără îndoială a venit cel pe care l-au chemat, cel aşteptat... Vino, vino, domnule ! vedeţi bine că nu e mort, vedeţi bine că poate fi salvat.

Apoi, scoţînd o exclamaţie care semăna cu un strigăt de groază :

— Ah ! exclamă ea.

— Ce se întîmplă, pentru numele lui Dumnezeu ? întrebă Gilbert.

— Nu vreau ca acest om să-mi atingă copilul, ţipă Andrée. Nu e un om, e un pitic... un gnom... un vampir... O ! ce hidos !... ce hidos !

— Doamnă... doamnă... murmură Gilbert tremurînd tot, nu-l pierdeţi din vedere pe Sébastien !

— Ah! răspunse Andrée cu ochiul imobil, cu buza tremurîndă, cu degetul întins, fiţi liniştit... eu sînt... eu sînt...

— Ce face cu el omul acela ?

— Îl ia cu el... Urcă strada de la Sourdière, intră la stînga în fundătura Sainte-Hyacinthe, se apropie de o uşă scundă rămasă întredeschisă, o împinge, se apleacă, coboară o scară. Îl culcă pe o masă unde se află o pană, cerneală, hîrtii scrise de mînă şi tipărite. Îi scoate haina, îi ridică mîneca, îi strînge braţul cu fîşii pe care i le aduce o femeie murdară şi la fel de hidoasă. Ah ! nu vreau să văd asta ! Nu vreau să văd curgînd sîngele fiului meu !

— Ei bine, urcaţi din nou, spuse Gilbert, şi număraţi treptele scării.

— Le-am numărat : sînt unsprezece.

— Examinaţi poarta cu atenţie şi spuneţi-mi dacă vedeţi ceva deosebit.

— Da... un mic geam pătrat închis de o bară în cruce.

— E bine, asta-i tot ce-mi trebuie.

— Alergaţi... alergaţi... şi-l veţi găsi acolo.

— Vreţi să vă treziţi de îndată şi să vă amintiţi ? Vreţi să nu vă treziţi decît mîine dimineaţă, şi să nu vă mai amintiţi nimic ?

— Treziţi-mă pe loc şi să-mi amintesc !

Gilbert îşi trecu cele două degete mari, urmînd curba descrisă de ele, peste sprîncenele femeii, îi suflă pe frunte şi pronunţă doar atît :

— Treziţi-vă.

Ochii tinerei femei se însufleţiră imediat; membrele i se destinseră ; îl privi pe Gilbert aproape fără teamă şi continuă, trează de astă dată, recomandările din somn :

— Alergaţi ! Alergaţi ! Şi scoteţi-mi-l din mîinile acestui om care mă înspăimîntă.

Capitolul 14
OMUL DIN PIAŢA LUDOVIC AL XV-LEA

Gilbert nu avea nevoie să fie încurajat în cercetările sale. Ieşi în grabă din cameră şi, cum ar fi durat prea mult să refacă drumul pe care venise, alergă drept la poarta din strada Coq-Héron, o deschise fără ajutorul portarului, o închise după el şi se găsi pe drumul regelui.

Reţinuse perfect itinerariul trasat de Andrée şi se repezi pe urmele lui Sébastien.

Ca şi copilul, traversă întîi piaţa Palais-Royal, merse de-a lungul străzii Saint-Honoré, acum pustie, căci era aproape ora unu după miezul nopţii. Ajuns la colţul străzii Sourdière, o luă la dreapta, apoi la stînga şi intră în fundătura Sainte-Hyacinthe.

Acolo începu să inspecteze mai temeinic împrejurimile.

În a treia poartă pe dreapta recunoscu, după deschizătura pătrată închisă în cruce printr-o bară, poarta descrisă de Andrée. Descrierea era atît de exactă încît orice confuzie era imposibilă. Bătu în poartă.

Nu răspunse nimeni. Bătu a doua oară.

Atunci i se păru că aude un pas temător şi bănuitor tîrîndu-se pe scară şi apropiindu-se de el.

Ciocăni şi a treia oară.

— Cine bate ? întrebă o voce de femeie.

— Deschideţi, răspunse Gilbert, şi nu vă fie teamă; sînt tatăl copilului rănit pe care l-aţi adăpostit.

— Deschide, Albertine, spuse o altă voce; e doctorul Gilbert.

— Tată, tată, strigă o a treia voce, în care Gilbert o recunoscu pe cea a lui Sébastien.

Gilbert răsuflă uşurat.

Uşa se deschise. Mormăind un fel de mulţumire, Gilbert se repezi în jos pe scări.

Ajungînd la ultima treaptă, se pomeni într-un fel de pivniţă, luminată de o lampă aşezată pe o masă încărcată cu hîrtii tipărite şi manuscrise, pe care o văzuse Andrée.

Gilbert îşi zări fiul în umbră, culcat pe un fel de targă, chemîndu-l cu braţele întinse. Oricît de puternică îi era stăpînirea de sine, dragostea părintească birui eticheta filozofică şi doctorul se repezi spre copil, îl strînse la pieptul său, avînd grijă să nu-i strivească braţul însîngerat sau pieptul lovit.

Apoi, după un lung sărut părintesc şi după ce îşi spuseseră totul fără să fi articulat vreun cuvînt, Gilbert se întoarse către gazda sa, pe care de-abia o zărise.

Omul stătea drept, cu picioarele desfăcute, o mînă sprijinită pe masă şi cealaltă pe şold, luminat de lampa căreia îi scosese abajurul spre a se bucura mai mult de scena ce se petrecea în faţa ochilor săi.

— Priveşte, Albertine, spuse el, şi mulţumeşte împreună cu mine întîmplării care mi-a îngăduit să-i fac un serviciu unuia dintre fraţii mei.

În momentul în care chirurgul rostea aceste cuvinte puţin cam emfatice, Gilbert se întoarse, cum am spus, şi aruncă o privire asupra făpturii diforme pe care o avea în faţă.

Era ceva galben şi verde, cu ochi cenuşii care-i ieşeau din orbite, unul din acei ţărani urmăriţi de mînia Latonei[1] şi care, pe cale să-şi desăvîrşească metamorfoza, nu mai sînt oameni, dar nici broaşte rîioase n-au apucat încă să ajungă.

Gilbert se înfioră fără să vrea ; i se părea că — poate într-un vis urît, poate printr-un văl de sînge— l-a mai văzut pe omul acesta.

---

[1] *Latona* (mitologie). Iubita lui Zeus, mama lui Apollo şi a Artemisei, rivala Junonei. La greci, se numea Leto (N. T.)

Se apropie de Sébastien şi-l strînse şi mai drăgăstos.

Totuşi, Gilbert triumfă asupra primului său impuls şi, întreptîndu-se spre acel om straniu, pe care Andrée îl văzuse în somnul ei magnetic şi care o înspăimîntase atît de tare, îi spuse :

— Domnule, primiţi toate mulţumirile unui părinte căruia i-aţi salvat fiul; ele sînt sincere şi vin din adîncul inimii.

— Domnule, răspunse chirurgul, nu mi-am făcut decît datoria, inspirată deopotrivă de sufletul meu şi de ştiinţă. Sînt om, şi cum spune Terenţiu, nimic din ce e omenesc nu-mi este străin. De altfel, am o inimă simţi-toare şi nu aş putea vedea suferind nici o gîză, cu atît mai mult pe aproapele meu.

— Aş putea avea cinstea să ştiu cărui respectabil filantrop am onoare să-i vorbesc ?

— Chiar nu mă cunoaşteţi, confrate ? spuse chirurgul cu un zîmbet pe care l-ar fi vrut binevoitor şi care nu era decît hidos. Ei bine, eu vă cunosc : sînteţi doctorul Gilbert, prietenul lui Washington şi al lui La Fayette — apăsă într-un mod straniu asupra ultimului nume — omul Americii şi al Franţei, onestul utopist care a scris despre regalitatea constituţională magnifice memorii pe care le-a adresat, din America, majestăţii sale Ludovic al XVI-lea, memorii pentru care regele v-a recompensat trimiţîndu-vă la Bastilia în momentul în care aţi păşit pe pămîntul Franţei. Aţi vrut să-l salvaţi, curăţindu-i dinainte drumul spre viitor, şi el v-a deschis pe cel al unei temniţe — adevărată recunoştinţă de rege!

Şi de astă dată chirurgul se puse iar pe rîs, dar cu un rîs groaznic şi ameninţător.

— Dacă mă cunoaşteţi, domnule, este un motiv în plus să stărui asupra cererii mele şi să am onoarea, la rîndul meu, să vă fac cunoştinţa.

— Ah ! e multă vreme de cînd am făcut cunoştinţă, domnule, spuse chirurgul. Sînt douăzeci de ani de atunci, a fost o noapte îngrozitoare, noaptea de 30 mai 1770. Aveaţi vîrsta acestui copil; mi-aţi fost adus, ca şi el, rănit, strivit, aproape mort. Mi-aţi fost adus de maestrul Rousseau, şi v-am luat sînge pe o masă înconjurată numai de cadavre şi de membre tăiate. Ah ! în această noapte îngrozitoare — şi e o frumoasă amintire pentru mine — am reuşit să salvez multe vieţi graţie cuţitului care ştie pînă unde trebuie să taie pentru a vindeca, pînă unde trebuie să pătrundă pentru a însănătoşi.

— Oh ! exclamă Gilbert, atunci, domnule, sînteţi Jean-Paul Marat.

Şi, fără să vrea, făcu un pas înapoi.

— Vezi, Albertine, spuse Marat, numele meu face efect.

Şi izbucni într-un rîs sinistru.

— Dar, reluă cu vioiciune Gilbert, de ce sînteţi aici, în această pivniţă, luminată de o lampă fumegîndă ?.... Vă credeam medicul domnului conte d'Artois.

— Veterinarul grajdurilor sale vreţi să spuneţi, răspunse Marat. Dar prinţul a emigrat. Dacă nu mai este prinţ, nu mai sînt nici grajduri; dacă nu mai sînt grajduri, nu mai e necesar veterinarul. De altfel, mi-am dat demisia, nu mai vreau să-i servesc pe tirani.

Şi piticul se îndreptă în toată înălţimea micimii sale.

— Dar în sfîrşit, spuse Gilbert, de ce aici, în această hrubă, în această pivniţă ?

— De ce, domnule filozof ? Fiindcă sînt patriot, fiindcă scriu pentru a-i denunţa pe ambiţioşi, fiindcă lui Bailly îi e teamă de mine, pentru că Necker mă urăşte, fiindcă La Fayette mă hărţuieşte, mă hăituieşte cu garda sa naţională, fiindcă a pus premiu pe capul meu, ambiţiosul, dictatorul. Dar îl sfidez ! Din fundul cavoului

meu îl urmăresc, îl denunţ, dictatorul ! Ştii ce a făcut de curînd ?

— Nu, răspunse cu naivitate Gilbert.

— A pus să se fabrice în cartierul Saint-Antoine cincisprezece mii de tabachere cu portretul său. Treaba asta are un dedesubt pare-mi-se, aşa-i ?... De aceea îi şi rog pe cetăţenii buni să le spargă cînd şi le vor putea procura. Vor găsi acolo cheia marelui complot regalist, căci — o ştiţi cu siguranţă — în timp ce Ludovic al XVI-lea plînge cu lacrimi fierbinţi din cauza prostiilor la care îl obligă austriaca, La Fayette conspiră cu regina.

— Cu regina ? repetă Gilbert gînditor.

— Da, cu regina. Nu veţi afirma că ea nu conspiră ; ea a împărţit în ultimele zile atîtea cocarde albe, încît cotul de panglică albă s-a scumpit cu trei scuzi. Lucrul e sigur, îl ştiu de la una din lucrătoarele Bertinei, modista reginei, primul ei ministru, acea care spune : „Am lucrat azi-dimineaţă cu Majestatea Sa”.

— Şi unde dezvăluiţi toate acestea ? întrebă Gilbert.

— În ziarul meu, în ziarul pe care l-am înfiinţat recent şi din care am şi scos douăzeci de numere, în *Prietenul Poporului* sau *Publicistul parizian*, ziar politic şi imparţial. Pentru a plăti hîrtia şi tiparul primelor numere — priviţi în spatele dumneavoastră — am vîndut pînă şi cuverturile şi cearşafurile patului pe care vă este culcat fiul.

Gilbert se întoarse şi văzu că într-adevăr micul Sébastien era întins pe drilul destrămat al unei saltele neînfăţate, pe care adormise, învins de durere şi oboseală.

Doctorul se apropie de copil, să constate dacă somnul nu era de fapt un leşin. Calmat de respiraţia sa liniştită şi egală, reveni spre acest bărbat care-i inspira aproape aceeaşi curiozitate pe care i-ar fi inspirat-o un animal sălbatic, un tigru sau o hienă.

— Şi cine sînt colaboratorii dumneavoastră în această operă gigantică ?

— Colaboratorii mei ? spuse Marat. Ah ! ah ! ah ! numai curcanii merg în stoluri ; vulturul umblă singur. Colaboratorii mei, iată-i !

Marat îşi arătă capul şi mîna.

— Vedeţi această masă? continuă el. Este atelierul unde Vulcan[1] — comparaţia se potriveşte bine, nu-i aşa? — unde Vulcan făureşte trăsnetul. În fiecare noapte scriu opt pagini în *octavo*[2], care se vînd dimineaţa. Opt pagini sînt deseori insuficiente, şi atunci dublez cantitatea. Chiar şi şaisprezece pagini sînt uneori insuficiente. Termin aproape totdeauna cu litere mici ceea ce am început cu caractere mari. Ceilalţi ziarişti scot publicaţiile lor la diferite intervale, se înlocuiesc unii pe ceilalţi, se ajută; eu niciodată. *Prietenul Poporului* — puteţi vedea un exemplar, iată-l aici — este scris în totalitate de aceeaşi mînă. De aceea nici nu este pur şi simplu un ziar ; nu, el este un om ; este o personalitate; este eul meu întreg !

— Dar, întrebă Gilbert, cum puteţi să nu aveţi nevoie de alţii la o asemenea muncă enormă ?

— Ah ! iată secretul legilor naturii !... E un pact încheiat între moarte şi mine... eu îi dau zece ani din viaţa mea şi ea îmi acordă zile în care nu am nevoie de odihnă, nopţi în care nu am nevoie de somn... Existenţa mea e simplă : scriu... scriu noaptea, scriu ziua. Poliţia lui La Fayette mă obligă să trăiesc ascuns, închis ; ea mă face să mă consacru, trup şi suflet, muncii, ea îmi dublează activitatea... Viaţa asta m-a apăsat la început; acum m-am deprins. Îmi place să văd societatea asta mizerabilă prin lumina zgîrcită şi oblică a pivniţei mele, prin răsuflătoarea umedă şi întunecoasă. Din adîncurile nopţii mele domnesc

[1] *Vulcan* : zeul roman al focului. (N. T.)

[2] *În octavo* : formatul unei cărţi sau gazete ale cărei coli sînt fălţuite în 8 foi formînd 16 pagini. (N. T.)

asupra lumii celor vii ; judec, fără drept de apel, ştiinţa şi politica... Cu o mînă îi dărîm pe Newton, Franklin, Laplace, Monge, Lavoisier ; cu cealaltă îi zdruncin pe Bailly, Necker, La Fayette.. Voi răsturna toate astea... da, ca Samson care a răsturnat templul, şi sub dărîmăturile care poate mă vor zdrobi şi pe mine, voi îngropa regalitatea...

Gilbert se înfioră fără să vrea. Acest om îi repeta, într-o pivniţă şi acoperit de zdrenţele mizeriei, aproape tot ce-i spusese Cagliostro într-un palat şi îmbrăcat cu hainele sale elegant brodate.

— De ce oare, spuse el, popular cum sînteţi, n-aţi încercat să fiţi numit membru al Adunării Naţionale ?

— Deoarece n-a venit încă ziua, spuse Marat.

Apoi, exprimînd un regret, adăugă aproape imediat!

— Ah ! dacă aş fi tribun al poporului, dacă aş fi susţinut de cîteva mii de oameni fermi, garantez că în şase săptămîni de aici încolo Constituţia ar fi perfectă ; că maşina politică ar funcţiona cît mai bine posibil şi că nici un găinar n-ar îndrăzni să-i stînjenească bunul mers; că naţiunea ar fi liberă şi fericită ; că în mai puţin de un an ar deveni înfloritoare şi de temut, şi că ar rămîne aşa atîta timp cît voi trăi.

Şi creatura vanitoasă se transforma sub privirea lui Gilbert; ochii i se injectau de sînge ; pielea sa galbenă strălucea de sudoare ; monstrul era mare în hidoşenia sa, cum este mare un altul în frumuseţea sa.

— Da, continuă apoi reluîndu-şi ideea acolo unde entuziasmul o întrerupsese — da, însă nu sînt tribun şi nu am acele cîteva mii de oameni de care aş avea nevoie... Nu, sînt însă ziarist... nu, dar am scrisul meu, hîrtia, pana... nu, dar îi am pe abonaţii mei, pe cititorii mei pentru care sînt un oracol, un profet, un ghicitor... Am poporul meu al cărui prieten sînt şi pe care-l conduc tremurînd tot din trădare în trădare, din demascare în demascare, din groază în groază... În

primul număr al *Prietenului Poporului* îi denunţam pe aristocraţi ; spuneam că sînt şase sute de vinovaţi în Franţa, că şase sute de capete de funie ar fi suficiente... Ah ! ah ! mă cam înşelasem acum o lună ! Au venit zilele de 5 şi 6 octombrie, care mi-au limpezit vederea... Aşa că nu şase sute de vinovaţi trebuie judecaţi, ci trebuie spînzuraţi zece mii, douăzeci de mii de aristocraţi.

Gilbert zîmbea. Furia, ajunsă la acest punct, i se părea nebunie.

— Luaţi seama, spuse el, nu se va găsi în toată Franţa destulă cînepă pentru ce vreţi să faceţi, iar funiile se vor scumpi peste măsură...

— De aceea şi sper, spuse Marat, că se vor descoperi mijloace noi, mai expeditive... Ştiţi pe cine-l aştept în astă-seară ?... Cine va bate la această uşă numai peste zece minute ?

— Nu, domnule.

— Ei bine, îl aştept pe unul din confraţii noştri... un membru al Adunării Naţionale pe care-l cunoaşteţi după nume, pe cetăţeanul Guillotin.

— Da, spuse Gilbert, acela care a propus deputaţilor să se reunească la „Jeu de Paume” atunci cînd au fost izgoniţi din sala de şedinţă ; un bărbat deosebit de învăţat.

— Ei bine, ştiţi ce a inventat cetăţeanul Guillotin?... A descoperit o maşină minunată, o maşină care ucide fără suferinţă — căci trebuie ca moartea să fie o pedeapsă şi nu o suferinţă ; a descoperit o asemenea maşină, şi într-una din dimineţile următoare o vom încerca.

Gilbert fu cuprins de un tremur. Era pentru a doua oară cînd omul din pivniţă îi reamintea de Cagliostro. Această maşină era, fără îndoială, aceeaşi despre care îi vorbise Cagliostro.

— Ia te uită, zise Marat, şi bate cineva la uşă. El e... Deschide, Albertine, deschide.

Femeia, mai bine zis femeia lui Marat, se ridică de pe scaunul de bucătărie pe care stătea chircită, pe jumătate adormită, şi se îndreptă maşinal, clătinîndu-se, spre uşă.

În ce-l priveşte pe Gilbert, acesta, zăpăcit şi îngrozit, pradă unei ameţeli, în pragul leşinului, se îndreptă instinctiv spre Sébastien, pregătindu-se să-l ia în braţe şi să-l ducă acasă.

— Vedeţi, continuă Marat cu entuziasm, vedeţi o maşină care funcţionează singură ! Care n-are nevoie decît de un singur om pentru a o face să funcţioneze ! Care poate, schimbîndu-i-se cuţitul, să taie sute de capete pe zi !

— Şi adăugaţi, spuse o voce blîndă şi piţigăiată din spatele lui Marat, că poate reteza aceste trei sute de capete fără suferinţă, fără vreo altă senzaţie decît o uşoară răcoare pe gît.

— Ah ! dumneata eşti, doctore, exclamă Marat întorcîndu-se către un bărbat mic de statură, de vreo patruzeci şi cinci de ani, a cărui ţinută vestimentară şi aer de blîndeţe contrasta straniu cu Marat, şi care avea în mînă o cutie ale cărei dimensiuni şi formă semănau cu cele ale unei cutii de jucării. — Ce-mi aduci acolo ?

— Un model din faimoasa mea maşină, dragul meu Marat... Dar cred că nu mă înşel, adăugă vizitatorul încercînd să desluşească prin întuneric, e chiar doctorul Gilbert ?

— Chiar el, domnule, spuse Gilbert înclinîndu-se.

— Încîntat să vă întîlnesc, domnule. Nu sînteţi de prisos, slavă Domnului, şi voi fi fericit să am părerea unei persoane atît de distinse ca dumneavoastră asupra invenţiei pe care o voi pune la punct. Căci trebuie să-ţi spun, dragul meu Marat, că am găsit un dulgher foarte abil, numit meşterul Guidon, care-mi fabrică maşina în mare... E scump : îmi cere cinci mii cinci sute de franci ; dar nici un sacrificiu nu e prea mare pentru binele umanităţii... În două luni va fi gata,

prietene, şi o vom putea încerca ; apoi o voi propune Adunării Naţionale. Sper că o vei susţine în excelentul dumitale ziar —cu toate că maşina mea se recomandă singură, cum veţi putea aprecia cu toţii personal — dar cîteva rînduri în *Prietenul Poporului* nu-i vor strica.

— Ah ! fii liniştit ! nu-i voi consacra numai cîteva rînduri, ci un număr întreg.

— Eşti bun, dragul meu Marat, dar, cum se spune, nu vreau să-ţi vînd pielea ursului din pădure.

Şi scoase din haină o a doua cutie, cu un sfert mai mică decît prima, şi care, după anumite zgomote care răzbăteau din ea, părea că conţine un animal, sau poate cîteva animale, neliniştite în închisoarea lor.

Aceste zgomote nu-i scăpară urechii fine a lui Marat.

— Ah ! eh ! ce avem acolo ? întrebă el.

— Veţi vedea, spuse doctorul.

Marat puse mîna pe cutie.

— Atenţie, exclamă repede doctorul, fii atent să nu fugă, nu-i vom putea prinde din nou. Sînt nişte şoareci cărora le vom tăia capul. Dar ce faceţi, doctore Gilbert... Ne părăsiţi ?...

— Vai ! da, domnule, răspunse Gilbert, şi cu cel mai mare regret. Dar fiul meu, rănit astă-seară de un cal care l-a răsturnat pe pavaj, a fost ridicat şi pansat de doctorul Marat, căruia, de altfel, îi datorez viaţa mea primejduită în împrejurări similare, şi căruia îi prezint din nou toate mulţumirile mele. Copilul are nevoie de un pat proaspăt, de odihnă, de îngrijire. Nu pot, aşadar, asista la interesanta dumneavoastră experienţă.

— Dar veţi asista, nu-i aşa, peste două luni la experienţa noastră în mare ? Îmi promiteţi, doctore ?

— Vă promit, domnule.

— Ţin minte cuvîntul dumneavoastră, m-aţi înţeles?

— Vi l-am dat.

— Doctore, spuse Marat, sper că nu e necesar să insist spre a păstra secretul ascunzătorii mele.

— Ah ! domnule...

— Prietenul dumneavoastră, La Fayette, dacă ar descoperi-o ar dispune să fiu împuşcat ca un cîine sau spînzurat ca un hoţ.

— Împuşcat! Spînzurat! exclamă Guillotin. Va trebui să se termine odată cu toate aceste execuţii canibalice. Va trebui să facem ca moartea să fie uşoară, blîndă, instantanee ; ca bătrînii dezgustaţi de viaţă şi voind s-o termine în filozofi sau înţelepţi, s-o prefere morţii naturale ! Vino şi vezi asta, dragul meu Marat, vino şi vezi !

Şi, fără a se mai ocupa de doctorul Gilbert, Guillotin deschise cutia cea mare şi începu să-şi instaleze maşina pe masa lui Marat, care-l privea cu o curiozitate care-i egala entuziasmul.

Gilbert profită de această preocupare pentru a-l ridica pe Sébastien adormit şi a-l duce în braţe. Albertine îl conduse pînă la uşă, pe care o încuie cu grijă după el.

Odată ajuns în stradă simţi, după frigul de pe obraz, că era acoperit de sudoare şi că vîntul nopţii îi îngheţa fruntea.

— Ah, Dumnezeule, murmură el! Ce va deveni acest oraş dacă pivniţele ascund poate la această oră cinci sute de filantropi ce se ocupă de opere asemănătoare cu aceea pe care am văzut-o pregătindu-se aici şi care, într-o bună zi vor năvăli la lumina zilei?...

Capitolul 15
CATHERINE

Din strada Sourdière pînă la casa în care locuia Gilbert, pe strada Saint-Honoré, nu era decît un pas. Casa se afla ceva mai departe de biserica Assomption, faţă în faţă cu un tîmplar numit Duplay.

Frigul şi mişcarea îl treziseră pe Sébastien. El ar fi vrut să meargă singur, dar tatăl său se opuse şi continuă să-l poarte în braţe.

Ajungînd la poartă, doctorul îl puse o clipă jos pe Sébastien, bătu destul de tare pentru ca, oricît de adormit să fi fost, portarul să audă şi să nu-l lase să stea prea mult în stradă.

Într-adevăr, de cealaltă parte a porţii se auzi de îndată un pas greoi dar grăbit.

— Dumneavoastră sînteţi, domnule Gilbert ? întrebă o voce.

— Ia te uită, zise Sébastien, e vocea lui Pitou.

— Ah ! Domnul fie lăudat ! exclamă Pitou deschizînd poarta. Sébastien e iar cu noi !

Apoi, întorcîndu-se spre scară în adîncimea căreia licărea raza unei lumînări, strigă :

— Domnule Billot ! domnule Billot ! Sébastien a fost găsit şi nu e rănit, sper — nu-i aşa. domnule Gilbert?

— În orice caz, accidentul nu e grav, spuse doctorul. Vino, Sébastien, vino !

Şi lăsîndu-i lui Pitou grija de a încuia poarta, îl luă din nou pe Sébastien în braţe şi începu să urce scările sub privirea uluită a portarului care apăruse în pragul gheretei sale, în cămaşă şi cu o tichie de pînză pe cap.

Billot mergea în faţa doctorului luminînd scările, iar Pitou îl urma.

Doctorul stătea la etajul al doilea. Uşile larg deschise arătau că era aşteptat. Îl aşeză pe Sébastien pe pat.

Pitou îi urma, îngrijorat şi timid. După noroiul care-i acoperea ghetele, ciorapii, pantalonii şi îi păta restul îmbrăcăminţii sale era uşor de văzut că abia-abia sosise după un drum lung.

Într-adevăr, după ce o condusese acasă pe Catherine, Pitou, căruia această durere îi săgeta inima de două ori — ca unui îndrăgostit şi unui prieten — îşi luă rămas bun de la Catherine, de la bătrîna Billot care plîngea la căpătîiul ei, şi se îndreptă spre Haramont, unde ajunse la amiază.

Ajuns acasă, îşi aruncă privirea în jur şi văzu aproape de foaia scrisă de mîna sa o a doua, acoperită cu un alt scris.

Se apropie de masă şi citi scrisoarea lui Sébastien.

Trebuie spus, spre lauda lui, că Pitou uită pentru o clipă grijile personale pentru a nu se gîndi decît la primejdiile prin care putea trece prietenul său în timpul călătoriei ce-o întreprindea. Plecă deci după el la nouă dimineaţa şi ajunse la opt seara.

Era exact ora, ne reamintim, la care Andrée îl lua pe Sébastien din Tuileries iar doctorul Gilbert stătea de vorbă cu regele. Aşadar, Pitou nu-l găsi acasă nici pe Sébastien şi nici pe doctorul Gilbert, dar îl găsi în schimb pe Billot.

Billot nu auzise deloc vorbindu-se de Sébastien şi nu ştia la ce oră se va înapoia doctorul Gilbert.

Timpul trecu astfel greu şi trist pentru Pitou şi Billot, de la opt seara pînă la două din zori.

În cele din urmă, am arătat cum, coborînd scările pentru ultima oară, în mai mare grabă decît ceilalţi, dorinţa îi fu satisfăcută cînd îi zări apărînd în acelaşi timp pe tată şi pe fiu.

Gilbert îi mulţumi lui Pitou, aşa cum o merita acest băiat de treabă, printr-o strîngere de mînă. Apoi,

gîndind că, după un marş forţat de optsprezece leghe şi o aşteptare de şase ore, drumeţul avea nevoie de repaos, îi ură noapte bună şi-l trimise la culcare.

Însă, liniştit în privinţa lui Sébastien, Pitou avea acum să-i spună unele taine lui Billot. Îi făcu aşadar semn să-l urmeze, şi Billot îl urmă.

În ce-l priveşte pe Gilbert, acesta nu voi să lase în seama nimănui grija de a-l culca şi de a-l veghea pe Sébastien. Examină singur rana de la pieptul copilului, îşi puse urechea pe mai multe puncte ale torsului, apoi, după ce se convinse că respira normal, se culcă pe o canapea lîngă copilul care, cu toată febra destul de mare, nu întîrzie să adoarmă.

Curînd însă, gîndindu-se la îngrijorarea de care trebuie să fie cuprinsă Andrée, pe potriva celeia prin care trecuse el însuşi, chemă servitorul şi-i porunci să arunce pe dată în prima cutie poştală o scrisoare care să-i ajungă cu primul curier, o scrisoare care cuprindea doar cîteva cuvinte :

Fiţi liniştită, copilul a fost găsit şi nu suferă de nimic.

A doua zi, Billot îi ceru de dimineaţă lui Gilbert permisiunea de a intra la el, ceea ce i se încuviinţă.

Chipul plin de bunătate al lui Pitou apăru surîzător în uşă, în spatele lui Billot, a cărui expresie tristă şi gravă Gilbert o remarcă imediat.

— Ce se întîmplă ? Ce ai, prietene ? întrebă doctorul.

— Ce să am ? Zic că bine aţi făcut să mă reţineţi aici de vreme ce pot fi de folos dumneavoastră şi ţării. Dar în timp ce stau la Paris, toate merg prost acolo.

Să nu se creadă, după aceste cuvinte, că Pitou ar fi revelat secretele Catherinei şi ar fi vorbit despre dragostea tinerei fete cu Isidore. Nu, sufletului onest al bravului comandant al gărzii naţionale din Haramont

era străin de orice delaţiune. Îi spusese lui Billot doar că recolta e proastă, că secara lipsea, că grîul a fost culcat de grindină, că hambarele sînt doar pe o treime pline şi că a găsit-o pe Catherine pe drumul de la Villers-Cotterêts spre Pisseleau.

Dar Billot se arătă destul de puţin îngrijorat de lipsa secarei şi a banilor pentru livrările de grîu scadente. Dar era cît pe ce să i se facă rău aflînd de leşinul Catherinei.

Ceea ce ştia bravul bătrîn Billot era că o fată tînără, de forţa şi temperamentul Catherinei, nu leşină fără motiv la drumul mare.

De altfel, îl întrebase multe pe Pitou şi, oricît de rezervat ar fi fost acesta în răspunsurile sale, Billot dădu din cap de mai multe ori spunînd :

— Lasă, lasă, cred că e timpul să mă înapoiez acolo.

Gilbert, care la rîndul său trecuse ca tată printr-o grea încercare, înţelese de astă dată ce se petrecea în sufletul de tată al lui Billot în timp ce acesta îi relata noutăţile aduse de Pitou.

— Du-te, aşadar, dragul meu Billot, îi răspunse el, deoarece ferma, pămîntul şi familia te solicită. Dar nu uita că în numele patriei, voi dispune de dumneata în caz de urgenţă.

— Un singur cuvînt, domnule Gilbert, răspunse bravul fermier, şi în douăsprezece ore sînt la Paris.

După ce-l îmbrăţişă pe Sébastien, care petrecuse o noapte liniştită şi era în afară de orice pericol, după ce strînse în mîinile sale mari mîna fină şi delicată a lui Gilbert, Billot o porni spre ferma pe care o părăsise pentru opt zile şi de unde lipsise trei luni.

Pitou îl urmă, ducînd cu el douăzeci şi cinci de ludovici, dar al doctorului Gilbert, destinat echipării gărzii naţionale din Haramont.

Sébastien rămase lîngă tatăl său.

Capitolul 16
ARMISTIŢIUL

A trecut o săptămînă între evenimentele pe care le-am relatat şi ziua în care-l vom lua din nou de mînă pe cititor să-l conducem la castelul Tuileries, de-acum înainte teatrul principal al marilor catastrofe ce se vor înfăptui.

O, Tuileries ! moştenire funestă transmisă de regina nopţii Sfîntului Bartolomeu, de străina Caterina de Médicis, descendenţilor şi urmaşilor săi; palat al ameţelii care atrage pentru a devora, ce fascinaţie exercită oare porticul tău larg deschis, prin care se prăvălesc în abis toţi aceşti nebuni încoronaţi, care vor să fie numiţi regi, care nu se cred cu adevărat încoronaţi decît atunci cînd dorm sub lambriurile tale regicide şi pe care tu îi respingi unul după altul, pe unii în chip de cadavre fără cap, pe ceilalţi în chip de fugari fără coroană ?

Fără îndoială, se află în pietrele tale, cizelate ca o bijuterie de Benvenuto Cellini, o anume vrajă fatală ; fără îndoială vreun talisman al morţii este îngropat în pragul tău. Enumeră ultimii regi pe care i-ai primit, şi spune ce ai făcut din ei ! Din cei cinci regi, unul singur a fost predat de tine cavoului în care-l aşteptau strămoşii săi, iar din cei patru de care istoria îţi cere socoteală unul a fost trimis pe eşafod şi ceilalţi trei în exil !

Într-o zi, o adunare întreagă a vrut să înfrunte primejdia şi să se aşeze în locul regilor, să se înscăuneze ca mandatar al poporului, acolo unde se aşezaseră aleşii monarhiei. Din acest moment a fost cuprinsă de ameţeală, din acest moment ea se distruse singură ; eşafodul îi înghiţi pe unii, exilul pe ceilalţi, şi o stranie fraternitate îi uni pe Ludovic al XVI-lea şi pe Robespierre, pe Collot d'Herbois şi pe Napoleon, pe

Billaud-Varennes şi pe Carol al X-lea, pe Vadier şi pe Ludovic-Filip.

O Tuileries ! Tuileries ! Smintit va fi aşadar acela care va îndrăzni să treacă pragul tău şi să intre pe unde au intrat Ludovic al XVI-lea, Napoleon, Carol al X-lea şi Ludovic-Filip, căci mai devreme sau mai tîrziu el va ieşi prin aceeaşi poartă prin care au ieşit şi ei.

Şi totuşi, palat funebru ! fiecare din ei a intrat înlăuntrul zidurilor tale, în mijlocul aclamaţiilor poporului şi balconul tău dublu i-a văzut, unii după alţii, surîzînd acestor aclamaţii, crezînd în dorinţele şi în urările mulţimii care-i împingea înainte; ceea ce făcea ca, de-abia aşezat sub baldachinul regal, fiecare să înceapă să lucreze pentru interesul său propriu în loc să lucreze pentru binele poporului ; iar poporul, dîndu-şi seama de asta, într-o bună zi, l-a zvîrlit afară ca pe un arendaş necinstit sau l-a pedepsit ca pe un răufăcător ingrat.

Astfel se întîmplă că, după acest marş cumplit din 6 Octombrie, în noroi, sînge şi ţipete, soarele palid al zilei următoare găsi curtea Tuileriilor plină de o mulţime emoţionată de înapoierea regelui său, dornică să-l vadă.

Ludovic al XVI-lea primi în tot cursul zilei corpurile constituite, şi în acest timp mulţimea aştepta afară, îl căuta, îl pîndea printre ferestre ; acel care credea a-l fi zărit, scotea un strigăt de bucurie şi-l arăta vecinului său spunînd :

— Îl vedeţi ? Îl vedeţi ? Iată-l!

La prînz fu nevoit să se arate în balcon, şi a fost aplaudat unanim de cei prezenţi.

Seara fu nevoit să coboare în grădină, şi acolo, pe lîngă aclamaţii şi aplauze, avură loc manifestaţii înduioşetoare, curseră lacrimi.

Suflet tînăr, pios şi naiv, doamna Elisabeth îi arătă fratelui său mulţimea spunînd :

— Mi se pare totuşi că nu e prea greu să guvernezi asemenea oameni.

Elisabeth şedea la parter. Seara, se porunci să fie deschise ferestrele, cina desfăşurîndu-se în faţa tuturor.

Bărbaţi şi femei priveau, aplaudau şi salutau prin ferestrele deschise — mai ales femeile ; ele îşi arătau copiii, aşezîndu-i pe pervaz, punîndu-i pe aceşti micuţi nevinovaţi să trimită sărutări nobilei doamne şi să-i spună că e foarte frumoasă.

Iar copiii repetau : „Sînteţi foarte frumoasă, doamnă!”, şi cu mînuţele lor durdulii îi trimiteau sărutări fără număr şi fără sfîrşit.

Fiecare spunea : „Revoluţia s-a terminat ; iată-l pe rege izbăvit de Versailles-ul său, de curtizanii şi de consilierii săi. Vraja care ţinea departe de capitală regalitatea captivă în această lume de automate, de statui şi de tisă cioplită, în această lume numită Versailles, era frîntă. Slavă Domnului, regele este reintegrat în viaţă şi în adevăr, ceea ce înseamnă în adevărata natură a omului. Veniţi, Sire, veniţi printre noi ! Pînă în această zi n-aţi avut — înconjurat cum eraţi — decît libertatea de a face rău. Azi, în mijlocul nostru, în mijlocul poporului vostru, aveţi toată libertatea să faceţi mult bine !”

Deseori masele şi chiar indivizii se înşală asupra a ceea ce sînt, mai bine zis asupra a ceea ce vor deveni. Spaima încercată în zilele de 5—6 Octombrie readuse alături de rege nu numai un mare număr de suflete, dar şi multe inteligenţe, multe interese. Aceste strigăte în întuneric, trezirea în mijlocul nopţii, focurile aprinse în curtea de marmură, care luminau marile ziduri de la Versailles cu reflexele lor funebre, toate acestea impresionară puternic imaginaţia celor oneşti. Adunarea naţională fusese tare înspăimîntată, mai înspăimîntată cînd fusese ameninţat regele decît cînd fusese ea însăşi. Atunci i se mai părea că depindea de

rege ; nici şase luni n-aveau să treacă şi va simţi că, dimpotrivă, regele depinde de ea. O sută cincizeci de membri cerură paşaport. Meunier şi Lally fugiră.

La Fayette şi Mirabeau, cei mai populari oameni din Franţa, reveniră la Paris regalişti.

Mirabeau îi spusese lui La Fayette : „Să ne unim şi să-l salvăm pe rege !”

Din nefericire, La Fayette, om cinstit prin excelenţă dar spirit mărginit, dispreţuia caracterul lui Mirabeau şi nu-i înţelegea geniul.

Şi se mulţumi să se ducă la ducele de Orléans.

Se spuseseră multe lucruri despre Alteţa Sa regală. Se zicea că în timpul nopţii ducele fusese văzut cu o pălărie cu borurile lăsate, cu o vargă în mînă, agitînd grupurile în curtea de marmură, împingîndu-i să jefuiască castelul, în speranţa că acest jaf va duce în acelaşi timp la asasinat.

Mirabeau era cu totul de partea ducelui de Orléans.

La Fayette, în loc să se înţeleagă cu Mirabeau, se duse la ducele de Orléans şi-i ceru să părăsească Parisul. Ducele de Orléans luptă, discută, ţinu piept cu îndîrjire. Dar La Fayette era cu adevărat rege şi pînă la urmă trebui să i se supună.

— Şi cînd mă voi întoarce ? îl întrebă pe La Fayette.

— Cînd vă voi spune că e timpul să reveniţi, prinţe, răspunse el.

— Şi dacă mă plictisesc şi mă înapoiez fără permisiunea dumneavoastră, domnule ? întrebă trufaş ducele.

— Atunci, răspunse La Fayette, sper că a doua zi după înapoiere, Alteţa Voastră îmi va face cinstea să se bată în duel cu mine.

Ducele de Orléans plecă şi nu reveni decît chemat.

La Fayette era doar puţin regalist înainte de 6 Octombrie ; dar după 6 Octombrie deveni regalist în mod real, sincer ; el o salvase pe regină şi-l protejase pe rege.

Te ataşezi mai mult prin serviciile pe care le faci decît prin serviciile ce ţi se fac. Ceea ce înseamnă că în sufletul omului există mult mai mult orgoliu decît recunoştinţă.

Cu toate că simţeau că dedesubtul şi poate chiar deasupra acestui întreg popor există un element fatal, care nu voia să se amestece cu ei — ceva duşmănos şi răzbunător, ca furia unui tigru care rage în timp ce mîngîie — regele şi doamna Elisabeth fuseseră realmente mişcaţi.

Nu acelaşi lucru se întîmplă însă cu Maria-Antoaneta. Proasta dispoziţie în care se afla sufletul femeii dăuna inteligenţei reginei. Lacrimile ei erau lacrimi de ciudă, de durere şi de gelozie. Din lacrimile pe care le vărsa tot atîtea erau pentru Charny, pe care-l simţea cum îi scapă din braţe, cît şi pentru sceptrul pe care-l simţea scăpîndu-i din mînă.

De aceea şi vedea toată această mulţime, auzea toate aceste strigăte cu inimă seacă, cu mintea întărîtată. Ea era în realitate mai tînără decît doamna Elisabeth, sau cam de aceeaşi vîrstă, dar neprihănirea sufletului şi trupului îi crease acesteia un veşmînt de nevinovăţie şi prospeţime pe care nu-l lepădase încă, pe cînd arzătoarele patimi ale reginei, ura şi dragostea, îi îngălbeniseră mîinile asemenea fildeşului, îi strînseră buzele palide pe dantură şi întinseră peste ochi acele ape sidefii şi violacee care trădează o suferinţă profundă, incurabilă, permanentă.

Regina era bolnavă, cu-adevărat bolnavă de o boală de care nu te însănătoşeşti, căci singurul său leac este fericirea şi liniştea, iar sărmana Maria-Antoaneta simţea că s-a terminat şi cu liniştea şi cu fericirea ei.

Învingătorii de la Bastilia se prezentaseră la ea, dar regina refuză să-i primească.

Precupeţele din Hale veniseră şi ele. Ea le primise, dar de la distanţă, despărţită de ele prin uriaşe zăbrele de sîrmă. De altfel, femeile din serviciul ei, ca o avangardă menită s-o apere de orice contact, se aruncaseră în faţa ei.

Era o mare greşeală pe care o făcea Maria-Antoaneta. Precupeţele din Hale erau regaliste. Multe din ele dezaprobaseră actul de la 6 Octombrie.

Atunci aceste femei îi vorbiră — căci în asemenea grupuri există întotdeauna oratori.

O femeie mai îndrăzneaţă decît celelalte făcu pe sfetnica :

— Doamnă regină, spuse această femeie, îmi daţi voie să vă dau un sfat, o părere în felul nostru, la dracu ! cum s-ar spune, din inimă.

Regina făcu din cap un semn atît de imperceptibil încît femeia nu-l văzu.

— Nu răspundeţi ? spuse ea. N-are a face ! Vi-l voi da oricum ! Iată-vă printre noi, în mijlocul poporului dumneavoastră, adică în sînul adevăratei voastre familii. Trebuie să-i îndepărtaţi acum de dumneavoastră pe toţi aceşti curteni care-i duc pe regi la pierzanie şi să-i iubiţi puţin pe aceşti sărmani parizieni care, de douăzeci de ani de cînd sînteţi în Franţa, nu v-au văzut poate nici de patru ori.

— Doamnă, răspunse regina cu răceală, vorbiţi astfel deoarece nu-mi cunoaşteţi sufletul. Vă iubeam şi cînd stăteam la Versailles, vă voi iubi la fel şi aici, la Paris.

Nu era o făgăduială prea mare. Aşa încît, un alt orator spuse :

— Da, da, ne iubeaţi pe cînd vă aflaţi la Versailles ! Aşadar din dragoste aţi vrut să asediaţi şi să bombardaţi oraşul la 14 Iulie? Din dragoste aţi vrut să

fugiţi peste frontieră la 6 Octombrie, sub pretextul că mergeţi, în mijlocul nopţii, la palatul Trianon ?

— Înseamnă că, reluă regina, vi s-au spus asemenea lucruri şi le-aţi crezut: iată ceea ce face deopotrivă nenorocirea poporului şi a regelui!

Şi totuşi, în pofida rezistenţei orgoliului şi în mijlocul sfîşierii sufletului ea găsi o ieşire bine inspirată.

Una dintre aceste femei, alsaciană de felul ei, i se adresă în limba germană.

— Doamnă, îi răspunse regina, am devenit atît de franceză încît am uitat limba maternă.

Era drăguţ ce spusese, dar din păcate o spusese prost.

Precupeţele din Hale s-ar fi putut îndepărta strigînd din inimă : „Trăiască regina !” Ele se îndepărtară strigînd din vîrful buzelor şi mîrîind între dinţi.

Seara, aflîndu-se împreună regele şi doamna Elisabeth, spre a se consola, încercau să-şi amintească tot ce găsiseră bun şi încurajator în acest popor. Regina nu găsi nimic de adăugat decît o vorbă a delfinului, pe care-o repetă de mai multe ori în ziua aceea şi în cele următoare.

Intrînd în apartamentele reginei în clipa în care se auzea gălăgia făcută de precupeţe, copilul alergă spre mamă şi, strîngînd-o în braţe, exclamă :

— Dumnezeule, mamă, oare azi mai este încă ieri?...

Micul moştenitor se afla acolo şi, mîndru că se vorbea despre el, ca orice copil care vede că cei din jur se ocupă de persoana lui, se apropie de rege şi-l privi cu un aer gînditor.

— Ce doreşti, Ludovic ? întrebă regele.

— Aş vrea, tată, răspunse delfinul, să vă întreb ceva foarte serios.

— Ei bine, spuse regele atrăgîndu-l între genunchi, să vedem ce vrei să întrebi. Vorbeşte !

— Aş dori să ştiu, continuă copilul, de ce poporul, care vă iubea atît de mult, s-a supărat, şi ce i-aţi făcut ca să se înfurie într-atît ?

— Ludovic ! murmură regina cu un accent de reproş.

— Lăsaţi-mă să-i răspund, spuse regele.

Doamna Elisabeth îi zîmbea copilului.

Ludovic al XVI-lea îşi ridică fiul pe genunchi şi, explicînd politica momentului la puterea de înţelegere a copilului îi spuse :

— Fiul meu, am vrut să fac acest popor şi mai fericit decît era. Am avut nevoie de bani să plătesc cheltuielile pricinuite de război. Am cerut aceşti bani poporului meu, aşa cum au făcut întotdeauna regii, înaintaşii mei. Înalţii dregători care alcătuiesc parlamentul s-au opus şi au spus că numai poporul are dreptul să voteze aceste cheltuieli. I-am întrunit la Versailles pe fruntaşii fiecărui oraş, fruntaşi după nobleţe, avere şi merite. Această adunare este ceea ce se numeşte *Etats généraux*[1]. Cînd s-au întrunit, mi-au cerut lucruri pe care nu le pot satisface nici pentru mine, nici pentru dumneata care vei fi urmaşul meu. S-au găsit oameni răi, care au ridicat poporul împotriva mea, şi excesele care au avut loc în ultimele zile reprezintă opera lor !... Fiule, poporului nu trebuie să-i aduci nici o vină.

La această ultimă recomandare, Maria-Antoaneta îşi încleştă dinţii ; era evident că, ocupîndu-se de educarea delfinului, n-ar fi dirijat această educaţie spre uitarea injuriilor.

A doua zi, delegaţi ai primăriei Parisului şi ai gărzii naţionale o rugară pe regină să vină la spectacol, ca

---

[1] Statele generale, adunare a nobilimii, clerului şi stării a treia în Franţa pînă în 1789. (N. T.)

poporul să constate, prin prezenţa ei şi a regelui, că locuiesc cu plăcere în capitală.

Regina răspunse că ar da curs cu plăcere invitaţiei oraşului Paris, dar că mai are nevoie de timp să i se şteargă amintirea zilelor care au trecut. Poporul uitase ; era mirat că cineva îşi mai aminteşte.

Cînd află că duşmanul ei, ducele de Orléans, a fost îndepărtat din Paris, încercă un moment de bucurie, dar nu-i fu deloc recunoscătoare lui La Fayette pentru aceasta. Credea că era o afacere personală între prinţ şi general. Crezu sau se prefăcea a crede, nevrînd să-i datoreze ceva lui La Fayette. Adevărată prinţesă din Casa de Lorena prin trufie şi pizmă, ea voia să învingă şi să se răzbune.

„Reginele nu se pot îneca", spusese doamna Henriette a Angliei în toiul unei furtuni, şi ea era de părerea acesteia.

De altfel, Maria-Tereza nu era oare mai aproape de moarte decît ea cînd îşi luase copilul în braţe şi-l arătase ungurilor ei fideli ?

Această amintire eroică a mamei o înrîuri pe fiică. A fost o greşeală — o greşeală îngrozitoare a acelora care compară situaţiile fără să le judece !

Maria-Tereza avea de partea ei poporul ; Maria-Antoaneta îl avea împotrivă-i.

Apoi, ea era înainte de toate femeie, şi poate că, vai! ar fi judecat mai bine situaţia dacă inima i-ar fi fost mai liniştită ; poate că ar fi urît mai puţin poporul dacă Charny ar fi iubit-o mai mult !

Iată aşadar ce se petrecea la Tuileries în aceste cîteva zile în care revoluţia făcea un popas, cînd patimile dezlănţuite se mai răceau şi cînd, ca într-un armistiţiu, prieteni şi duşmani se recunoşteau pentru a reîncepe, la prima declarare a ostilităţilor, o nouă luptă şi mai îndîrjită, o nouă bătălie şi mai devastatoare.

Această luptă este cu atît mai probabilă, această bătălie e cu atît mai iminentă cu cît i-am pus la curent

pe cititori nu numai cu ceea ce se poate vedea la suprafaţa societăţii, ci mai ales cu tot ce se urzeşte în adîncurile ei.

Capitolul 17
PORTRETUL LUI CAROL I

În timpul celor cîteva zile care s-au scurs şi în care noii oaspeţi ai palatului Tuileries se instalară şi-şi reluară obiceiurile, Gilbert, nefiind chemat la rege, nu a crezut de cuviinţă să se ducă acolo ; dar pînă la urmă sosi ziua sa de vizită.

Abia apucă să treacă pragul şi valetul de serviciu se ridică şi-l conduse în dormitorul regelui.

Regele se plimba de colo-colo, atît de preocupat, încît nu observă intrarea doctorului, după cum nu auzise anunţul ce o precedase. Gilbert se opri la uşă, nemişcat şi tăcut, aşteptînd ca regele să-i remarce prezenţa şi să-i adreseze cuvîntul.

Obiectul preocupării regelui — uşor de văzut, căci din timp în timp se oprea gînditor în faţa lui — era un mare tablou al regelui Carol I, pictat de Van Dyck, acelaşi care se află acum la Luvru şi pe care un englez propusese să-l acopere complet cu monezi de aur dacă se consimţea să-i fie vîndut.

Cunoaşteţi acest portret, nu-i aşa, dacă nu pînza, cel puţin gravura ?

Carol I e în picioare, sub unul din acei arbori subţiri şi rari care cresc pe plaje. Un paj îi ţine calul acoperit de valtrap. Marea închide orizontul. Chipul regelui este marcat de o deplină melancolie. La ce se gîndeşte acest Stuart, care a avut ca predecesor pe frumoasa şi nefericita Maria, şi care va avea ca urmaş pe Ioan al II-lea ? Sau, mai bine zis, la ce se gîndea pictorul, acest om de geniu, care a avut destulă minte să împrumute şi fizionomiei regelui ceva din prisosul său ? La ce se gîndea cînd îl picta ca simplu cavaler,

gata să pornească din nou în campanie împotriva „capetelor rotunde” ?[1]

Dacă am întoarce tabloul în care Van Dyck a pus această profundă nuanţă de tristeţe, n-am putea găsi oare pe dos vreo schiţă a eşafodului de la White-Hall ?

De trei ori îşi întrerupse regele plimbarea spre a se opri în faţa portretului, şi şi-o reluă de trei ori. Fatal, se regăsea totdeauna în faţa acestui tablou.

În cele din urmă, Gilbert înţelese că există împrejurări în care un spectator este mai puţin indiscret anunţîndu-şi prezenţa decît rămînînd tăcut. Făcu o mişcare. Ludovic al XVI-lea tresări şi se întoarse.

— Ah ! dumneata eşti, doctore, spuse el. Vino, vino, sînt fericit să te văd.

Gilbert se apropie, înclinîndu-se.

— De cîtă vreme eşti aici, doctore ?

— De cîteva minute, Sire.

— Ah ! spuse regele recăzînd pe gînduri.

Apoi, după o pauză, conducîndu-l pe Gilbert în faţa operei lui Van Dyck, îl întrebă :

— Doctore, cunoşti acest portret ?

— Da, Sire.

— Unde l-ai văzut ?

— Cînd eram copil, la doamna du Barry. Dar, oricît de copil eram la vremea aceea, m-a impresionat profund.

— Da, la doamna du Barry, asta e, murmură Ludovic al XVI-lea.

Apoi, după o altă pauză de cîteva secunde, întrebă?

— Cunoşti istoria acestui portret, doctore ?

---

[1] Poreclă dată în 1646 partizanilor Parlamentului cel Lung, care aveau părul scurt, pe cînd partizanii lui Carol I al Angliei purtau păr lung şi ondulat, sau peruci. (N. T.)

— Majestatea Sa vorbeşte despre istoria regelui pe care-l înfăţişează, sau despre însăşi istoria portretului ?

— Vorbesc despre istoria portretului.

— N-o cunosc, Sire, ştiu doar că a fost pictat la Londra prin 1645 sau 1646. Iată tot ce pot spune. Dar nu ştiu cum a ajuns în Franţa şi cum de se află în momentul de faţă în camera Majestăţii Voastre.

— Cum a ajuns în Franţa am să ţi-o spun. Cum de a ajuns în camera mea n-o ştiu nici eu.

Gilbert se uită mirat la rege.

— Cum de se găseşte în Franţa, repetă regele, iată: nu am a spune nimic nou asupra fondului, dar multe asupra amănuntelor. Vei înţelege atunci de ce mă tot opream în faţa acestui portret şi la ce mă gîndeam.

Gilbert se înclină, în semn că ascultă cu atenţie.

— Cu aproape treizeci de ani în urmă, spuse regele, exista în Franţa un guvern fatal ţării, dar mai ales mie, adăugă el suspinînd la amintirea tatălui său, despre care a crezut întotdeauna că a fost otrăvit de austrieci. Era guvernul condus de domnul de Choiseul. Se hotărîse să fie înlocuit de guvernul domnilor d'Aiguillon şi Maupeau, zdrobind din aceeaşi lovitură şi parlamentele. Dar desfiinţarea parlamentelor era o acţiune care-l speria enorm pe bunicul meu, regele Ludovic al XV-lea. Pentru a zdrobi parlamentele îi trebuia o voinţă pe care o pierduse. Din ce mai rămăsese din acest moşneag trebuia făcut un nou om şi, pentru a face din acest bătrîn un om nou, nu exista decît un mijloc : acela de a închide ruşinosul harem care, sub numele de Parc-aux-Cerfs, a costat atîţia bani Franţa şi a dăunat atît de mult popularităţii monarhiei. Trebuia ca în locul acestei adunări de tinere fete, unde se vlăguiau resturile bărbăţiei sale, să i se dea regelui Ludovic al XV-lea o singură iubită care să le înlocuiască pe toate, care să nu aibă atîta influenţă încît să-l facă

să urmeze o anumită linie politică, dar care să aibă destulă memorie să-i repete clipă de clipă o lecţie bine învăţată. Bătrînul mareşal de Richelieu ştia unde să găsească o femeie de acest gen. El o căută acolo unde trebuie, şi o găsi. Ai cunoscut-o, doctore, căci acum cîteva clipe mi-ai spus că ai văzut acest portret la ea.

Gilbert se înclină.

— Noi, Regina şi cu mine, n-am iubit-o pe această femeie ! Regina poate mai puţin decît mine, căci regina, austriacă fiind, pregătită de Maria-Tereza pentru această mare politică europeană în care Austria ar fi centrul, vedea în numirea domnului d'Aiguillon prăbuşirea prietenului său, domnul de Choiseul. Noi n-am iubit-o, zic, trebuie totuşi să fiu drept şi să recunosc că, distrugînd ceea ce fusese înainte, ea acţiona potrivit dorinţelor mele şi, aş spune cu toată convingerea, pentru binele general. Era o actriţă abilă ! Îşi juca minunat rolul ; îl uimi pe Ludovic al XV-lea printr-o familiaritate îndrăzneaţă, necunoscută pînă atunci de regalitate ; îl amuză zeflemisindu-l, şi-l făcu bărbat făcîndu-l să creadă că era...

Regele se opri brusc, ca şi cum îşi reproşa imprudenţa de a fi vorbit astfel despre bunicul său în faţa unui străin. Dar, aruncînd o privire asupra chipului sincer şi deschis al lui Gilbert, văzu că acest om ştia atît de bine să înţeleagă totul, încît putea să-i spună totul.

Gilbert ghici ce se petrecea în mintea regelui şi, fără nerăbdare, fără să întrebe măcar, deschizînd ochii larg şi privind în ochii regelui, care-l scrutau, aşteptă.

— Ceea ce-ţi spun, domnule, zise Ludovic cu o oarecare nobleţe a gestului şi a capului care nu-i era obişnuită, n-ar fi trebuit să ţi-o spun, deoarece reprezintă gîndurile mele intime, şi un rege nu trebuie să le îngăduie să-i pătrundă în suflet decît pe aceia în sufletul cărora poate citi el însuşi. Îmi vei plăti cu aceeaşi monedă, domnule Gilbert ? Şi dacă regele

Franţei îţi va spune întotdeauna ce gîndeşte, îi vei spune şi dumneata întotdeauna ce gîndeşti ?

— Sire, răspunse Gilbert, vă jur că dacă Majestatea Voastră îmi va face această onoare, îi voi face, la rîndul meu, acest serviciu. Medicul se ocupă de trup ca preotul de suflet. Însă, mut şi de nepătruns pentru alţii, voi socoti o crimă să nu-i spun tot adevărul regelui, care-mi face onoarea să mi-l ceară.

— Aşadar, domnule Gilbert, nu vei face niciodată vreo indiscreţie ?

— Sire, îmi puteţi spune că din ordinul dumneavoastră peste un sfert de oră va trebui să fiu executat, şi voi considera că nu am dreptul să fug dacă nu veţi adăuga : „Fugi !”.

— Faci bine că-mi spui asta, domnule Gilbert. Cu cei mai buni prieteni ai mei, cu regina însăşi, vorbesc adeseori încet, ca pentru mine. Cu dumneata îmi voi spune gîndurile cu glas tare, fără înconjur.

Continuă apoi :

— Ei bine, această femeie, care ştia că la Ludovic al XV-lea nu se putea conta decît pe veleităţile sale regale, nu-l părăsea niciodată, pentru a profita pînă şi de cea mai măruntă dintre aceste veleităţi. Ea îl urma în consilii şi se apleca peste fotoliul său ; în faţa cancelarului, în faţa tuturor personajelor importante, în faţa demnitarilor bătrîni, se culca la picioarele lui şi se sclifosea ca o maimuţă ; era guralivă ca un papagal, lipsindu-l astfel în cele din urmă ziua şi noaptea de atributele regalităţii. Dar asta încă nu era destul, şi ciudata Egerie[1] şi-ar fi pierdut poate timpul, dacă domnul de Richelieu n-ar fi avut ideea să confere consistenţă acestor cuvinte greu inteligibile, ceea ce făcu ca lecţia pe care ea o repeta să devină materială. Sub pretextul că pajul ce se vede în tablou se numeşte Barry, pînza aceasta fu cumpărată pentru ea, ca şi cum

---

[1] Nimfă de la care, potrivit unei legende romane, regele Numa primea în taină sfaturi. (N. T.)

ar fi fost vorba de un tablou de familie. Acest chip melancolic, care parcă ghiceşte ziua de 30 ianuarie 1649, aşezat în budoarul fetei, auzi hohotele ei neruşinate de rîs, asistă la zbenguiala ei lascivă ; căci iată la ce-i servea tabloul : rîzînd, îl lua pe Ludovic al XV-lea de cap şi arătîndu-i-l pe Carol I, îi zicea : „Vezi tu, iată un rege căruia i s-a tăiat capul fiindcă a fost slab faţă de parlamentul său ; cruţă-l încă pe alt tău !” Ludovic al XV-lea îşi desfiinţă parlamentul şi muri liniştit pe tron. Atunci noi am exilat această femeie faţă de care ar fi trebuit poate să ne arătăm mai indulgenţi. Tabloul rămase în mansardele Versailles-ului şi nu m-am gîndit niciodată să întreb măcar ce s-a întîmplat cu el... Cum se face că-l găsesc acum aici ? Cine a pus să fie adus ? De ce mă urmează, mai bine zis, de ce mă urmăreşte ?

Şi, după ce scutură trist din cap, regele spuse :

— Doctore, nu se ascunde oare o ursită rea în această întîmplare ?

— O ursită rea, dacă acest portret nu vă spune nimic, Sire, dar o salvare, dacă el vă spune ceva.

— Cum ai vrea ca un asemenea tablou să nu-i vorbească unui rege aflat în situaţia mea, doctore ?

— După ce mi-a îngăduit să-i spun adevărul, Majestatea Voastră îmi îngăduie să-i pun şi cîteva întrebări?

Regele păru că ezită o clipă.

— Întreabă, doctore, spuse apoi.

— Ce vă spune acest portret, Sire ?

— Îmi spune că regele Carol I şi-a pierdut capul pentru că a pornit război împotriva poporului său, şi că Iacob al II-lea a pierdut tronul pentru că l-a părăsit pe al său.

— În acest caz, portretul, ca şi mine, Sire, vă spune adevărul.

— Ei bine ?... întrebă regele îndemnîndu-l pe Gilbert din privire.

— Ei bine ! Deoarece regele mi-a permis să-i pun întrebări, îl voi întreba ce răspuns îi dă acestui portret care-i vorbeşte atît de loial ?

— Domnule Gilbert, răspunse regele, îţi dau cuvîntul meu de gentilom că n-am luat încă nici o hotărîre. Voi lua o decizie în raport cu împrejurările.

— Poporului îi e teamă că regele se gîndeşte să-i facă război.

Ludovic al XVI-lea se împotrivi clătinînd din cap.

— Nu, domnule, nu, nu pot face război poporului decît cu sprijinul străinătăţii, şi cunosc prea bine situaţia din Europa ca să mă încred în ea. Regele Prusiei se oferă să intre în Franţa cu o sută de mii de oameni ; dar cunosc spiritul intrigant şi ambiţios al acestei mici monarhii care năzuieşte să devină un mare regat, care incită peste tot la tulburări, sperînd că acestea îi vor da posibilitatea să mai acapareze o Silezie. În ce o priveşte, Austria îmi pune la dispoziţie o altă sută de mii de oameni ; dar nu-l iubesc pe cumnatul meu Leopold, un Ianus cu două feţe, un filozof bigot, a cărui mamă, Maria-Tereza, a uneltit otrăvirea tatălui meu. Fratele meu, d'Artois, îmi propune sprijinul Sardiniei şi al Spaniei ; dar nu mă încred în aceste două puteri conduse de fratele meu, d'Artois ; el îl are lîngă sine pe domnul de Calonne, adică pe cel mai neînduplecat duşman al reginei, acelaşi care a adnotat — am văzut manuscrisul — pamfletul doamnei de La Motte împotriva noastră în acea urîtă afacere a colierului. Ştiu tot ce se petrece acolo. În penultimul consiliu s-a pus chestiunea să mă detroneze şi să numească un regent, care ar fi, probabil, celălalt scump frate al meu, contele de Provence ; în ultimul consiliu, domnul de Condé, vărul meu, a propus să pătrundă în Franţa şi să înainteze spre Lyon, *orice i s-ar întîmpla regelui!*... În ce o priveşte pe marea Caterină e o altă treabă ; ea se mărgineşte doar la sfaturi — vă imaginaţi doar că stă

la masă, ocupată să înghită Polonia, şi că nu se poate ridica înainte de a-şi fi terminat prînzul. Ea îmi dă un sfat care vizează sublimul şi care nu poate fi calificat decît drept ridicol, mai ales după cele întîmplate în ultimele zile. „Regii, spune ea, trebuie să-şi urmeze calea, fără să le pese de strigătele poporului, ca şi luna care-şi urmează cursul fără să-i pese de lătratul cîinilor.” Se pare că în ţara ei cîinii se mulţumesc să latre. Să-i întrebe pe Deshuttes şi Varicourt dacă ai noştri nu muşcă.

— Poporului îi e teamă că regele are de gînd să fugă, să părăsească Franţa...

Regele şovăi să răspundă.

— Sire, continuă Gilbert zîmbind, greşeşti totdeauna luînd chiar întocmai permisiunea dată de un rege. Văd că sînt indiscret, dar prin întrebarea mea, eu exprim pur şi simplu o temere.

Regele puse mîna pe umărul lui Gilbert.

— Domnule, spuse el, ţi-am promis adevărul, ţi-l voi spune pe de-a întregul. Da, a fost vorba de aşa ceva, da, mi s-a propus această treabă. Da, mulţi slujitori loiali care mă înconjură sînt de părere că trebuie să fug. Dar în noaptea de 6 Octombrie, în momentul în care, plîngînd în braţele mele şi strîngîndu-şi cei doi copii la sîn, aştepta, ca şi mine, moartea, regina m-a pus să jur că nu voi fugi niciodată singur, că vom pleca cu toţii împreună, ca să ne salvăm, sau să pierim împreună. Am jurat, domnule, şi-mi voi ţine cuvîntul. Şi cum nu cred că e cu putinţă să fugim cu toţii împreună fără să fim arestaţi de zece ori înainte de a ajunge la frontieră, nu vom fugi.

— Sire, spuse Gilbert, admir profund perspicacitatea judecăţii Majestăţii Voastre. Ah ! de ce nu vă poate auzi întreaga Franţă, cum v-am auzit eu în acest moment ? Cum s-ar potoli duşmăniile care-l urmăresc pe Majestatea Voastră ! Cum s-ar micşora primejdiile care-l înconjură !...

— Duşmănii ! spuse regele. Crezi aşadar că poporul meu mă urăşte ? Primejdii ! Neluînd prea în serios gîndurile sumbre care mi-au fost inspirate de acest portret, ţi-aş spune că cele mai mari pericole au trecut.

Gilbert îl privi pe rege cu un profund sentiment de melancolie.

— Nu eşti de aceeaşi părere, domnule Gilbert ? întrebă regele.

— Părerea mea, Sire, este că Majestatea Voastră de-abia a intrat în luptă şi că 14 iulie şi 6 octombrie nu sînt decît primele două acte din teribila dramă pe care Franţa o va juca în faţa naţiunilor.

Ludovic al XVI-lea păli uşor.

— Sper că te înşeli, domnule, spuse el.

— Nu mă înşel, Sire.

— Cum poţi şti dumneata mai multe decît mine în aceste probleme, cînd eu am poliţia şi contrapoliţia în mînă ?

— Sire, e-adevărat că n-am la dispoziţie nici poliţia nici contrapoliţia. Dar prin poziţia mea sînt intermediarul firesc între ceea ce atinge cerul şi ceea ce se ascunde încă în măruntaiele pămîntului. Sire, Sire, ceea ce am suferit noi nu e decît o mişcare tectonică ; ne mai rămîne să luptăm cu focul, cenuşa şi lava vulcanului.

— Ai spus, *să luptăm*, domnule ; nu te-ai fi exprimat mai corect zicînd *să fugim* ?

— Am spus, *să luptăm*, Sire.

— Cunoşti opinia mea cu privire la străinătate. Nu voi chema niciodată pe vreun străin în Franţa, doar dacă viaţa soţiei şi a copiilor mei ar fi cu adevărat în primejdie.

— Aş vrea să mă prostern la picioarele dumneavoastră, Sire, şi să vă mulţumesc pentru asemenea sentimente. Nu, Sire, nu avem nevoie de străini. La ce bun străinătatea atîta vreme cît n-aţi

epuizat resursele proprii ? Vă temeţi să nu fiţi depăşit de revoluţie, nu-i aşa, Sire ?

— Aşa e, o mărturisesc.

— Ei bine, sînt două mijloace de a salva în acelaşi timp şi regele şi Franţa.

— Spuneţi-le, domnule, şi veţi binemerita de la amîndoi.

— Primul, Sire, este să vă puneţi în fruntea revoluţiei şi s-o conduceţi.

— Mă voi tîrî după ei, domnule Gilbert, şi nu vreau să merg în direcţia în care merg ei.

— Al doilea este de a-i pune revoluţiei o zăbală destul de solidă, pentru a o îmblînzi.

— Cum se va numi această zăbală, domnule ?

— Popularitatea şi geniul.

— Şi cine-i va fi fierarul ?

— Mirabeau !

Ludovic aLXVI-lea îl privi pe Gilbert în faţă, ca şi cum ar fi înţeles greşit.

Capitolul 18
MIRABEAU

Gilbert îşi dădu seama că trebuia să susţină o luptă, dar era pregătit.

— Mirabeau, repetă el, da, Sire, Mirabeau !

Regele se întoarse spre portretul lui Carol I.

— Ce ai fi răspuns, Carol Stuart — întrebă el poetica pînză a lui Van Dyck — dacă, simţind că-ţi tremură pămîntul sub picioare ţi s-ar fi propus să te sprijini pe Cromwell ?

— Carol Stuart ar fi refuzat şi bine ar fi făcut, răspunse Gilbert, deoarece nu există nici o asemănare între Cromwell şi Mirabeau.

— Nu ştiu cum priviţi lucrurile, doctore, spuse regele. Pentru mine însă nu există grade de comparaţie în trădare. Un trădător e un trădător, şi nu pot să deosebesc dacă unul e doar puţin trădător, iar altul ceva mai mult.

— Sire ! spuse Gilbert cu un profund respect dar, în acelaşi timp, cu o fermitate de neînvins. Nici Cromwell nici Mirabeau nu sînt trădători !

— Dar ce sînt ? exclamă regele.

— Cromwell este un supus rebel, iar Mirabeau un nobil nemulţumit.

— Nemulţumit de ce ?

— De toate... de tatăl său care l-a întemniţat în castelul If şi în donjonul[1] de la Vincennes ; de tribunalele care l-au condamnat la moarte ; de rege, care nu i-a apreciat geniul şi nu i-l recunoaşte nici acum.

— Geniul omului politic, domnule Gilbert, spuse cu vioiciune regele, este onestitatea.

---

[1] Turn principal în sistemul de apărare al unui castel medieval.(N. T.)

— Răspunsul e frumos, Sire, demn de Titus, de Traian sau de Marc-Aureliu. Din nefericire, experienţa îl infirmă.

— Cum asta ?

— Era oare om onest Augustus, care împărţea lumea cu Lepidus şi Antoniu şi care-l exilă pe Lepidus şi-l ucise pe Antoniu pentru a avea întreaga lume numai pentru el ? Era oare un om onest Carol-cel-Mare, care-l trimise pe fratele său, Carloman, să moară într-o mănăstire şi care, pentru a isprăvi odată cu duşmanul său, Witikind, personalitate aproape tot atît de mare ca şi el, dispuse să se taie capetele tuturor saxonilor care depăşeau în înălţime sabia sa ? Era oare un om onest Ludovic al XI-lea, care se revoltă împotriva tatălui său pentru a-l detrona şi care, chiar dacă dădu greş, îi inspiră sărmanului Carol al VII-lea o asemenea groază încît, de teamă să nu fie otrăvit, se lăsă să moară de foame ? Era oare un om onest Richelieu, care urzea în alcovurile Luvrului şi pe scările palatului Cardinal conspiraţii al căror deznodămînt avea loc pe Piaţa Greve[1]. Era oare un om onest Mazarin, care semnă un pact cu lordul-protector[2] şi care nu numai că i-a refuzat lui Carol al II-lea suma de o jumătate de milion şi un număr de cinci sute de oameni, dar l-a şi izgonit din Franţa ? Era oare un om onest Colbert, care-l trădă, îl acuză, îl răsturnă pe Fouquet, protectorul său, şi care în timp ce Fouquet era aruncat de viu într-o temniţă de unde n-avea să mai iasă decît în chip de cadavru, se aşeză, nepedepsit şi arogant în fotoliul cald încă al acestuia ? Şi, cu toate acestea, nici unii nici alţii, Domnul fie lăudat ! n-au greşit cu nimic nici faţă de regi, nici faţă de regalitate !

---

[1] *Place de Grève*: piaţă a Parisului, care, din vremea lui Carol al VI-lea pînă la Restauraţie, a fost locul execuţiilor capitale. (N.T.)

[2] Lord protector, titlu purtat de Cromwell. (N.T.)

— Dar, domnule Gilbert, ştii bine că domnul de Mirabeau nu poate fi al meu fiindcă este al ducelui de Orléans.

— Ei ! Sire, ducele de Orléans fiind exilat, domnul de Mirabeau nu mai este al nimănui.

— Cum vrei să am încredere într-un om care se vinde ?

— Cumpărîndu-l. Nu puteţi oare să-i daţi mai mult decît orice pe lume ?

— E nesăţios. Va cere un milion !

— Dacă Mirabeau se vinde pentru un milion, Sire, se va dărui. Credeţi că valorează două milioane mai puţin decît un sau o Polignac ?

— Domnule Gilbert !

— Regele îmi retrage cuvîntul, spuse Gilbert înclinîndu-se, voi tăcea.

— Nu, dimpotrivă, vorbeşte !

— Am vorbit, Sire !

— Atunci să discutăm.

— Nici nu doresc altceva. Îl cunosc pe Mirabeau cum îmi cunosc buzunarul, Sire.

— Îi eşti prieten !

— Nu am, din nefericire, această onoare. De altfel, domnul de Mirabeau nu are decît un prieten, care este în acelaşi timp şi prietenul reginei.

— Da, domnul conte de La Marck, ştiu asta. I-o reproşăm destul în fiecare zi.

— Majestatea Voastră ar trebui, dimpotrivă, să-i interzică, sub pedeapsa cu moartea, să se certe vreodată cu el.

— Şi ce importanţă poate avea în marile treburi publice un mic nobil ca domnul Riqueti de Mirabeau ?

— În primul rînd, Sire, permiteţi-mi să vă spun că domnul de Mirabeau este un gentilom şi nu un mic nobil. Sînt puţini gentilomi în Franţa a căror familie datează din secolul al XI-lea. Nu, Sire, nu eşti un nobil mărunt cînd descinzi din familia Arrighetti din Florenţa.

— Un desfrînat, întrerupse regele, un călău de renume, o mînă spartă.

— Ah ! Sire, trebuie să luaţi oamenii aşa cum i-a făcut natura. Cei din familia Mirabeau au fost întotdeauna violenţi şi destrăbălaţi în tinereţe, dar se cuminţesc la bătrîneţe. Ca tineri sînt din păcate aşa cum îi descrie Majestatea Voastră ; cînd devin capi de familie sînt autoritari, trufaşi, dar austeri. Un rege care nu le-ar recunoaşte meritele ar fi ingrat, căci ei au furnizat armatei terestre soldaţi neînfricaţi şi flotei de război marinari curajoşi. Ştiu bine că spiritul lor provincial, duşmănos oricărui fel de centralizare, ştiu bine că opoziţia lor semifeudală şi semirepublicană îi făcea să sfideze din înălţimea donjonului lor autoritatea miniştrilor, uneori chiar pe aceea a regilor ; ştiu bine că au aruncat nu odată în rîul Durance pe agenţii fiscali care voiau să ia biruri de pe pămînturile lor. Dar toate acestea, Sire, nu seamănă cîtuşi de puţin a mic nobil, dimpotrivă, seamănă cu trăsăturile celei mai înalte nobilimi.

— Lasă, lasă, domnule Gilbert, spuse regele cu un fel de năduf, căci era convins că-şi cunoaşte mai bine ca oricine oamenii de seamă ai regatului. Dar de vreme ce ai afirmat că-i cunoşti pe dinafară, continuă pentru mine, care nu-i cunosc pe aceşti Mirabeau ai dumitale. Înainte de a te sluji de oameni e bine să-i cunoşti.

— Da, Sire, reluă Gilbert, stimulat de nuanţa de ironie pe care o descoperea în tonul cu care-i vorbea regele. Şi depănă în amănunţime istoria acestei familii.

După ce-i urmărise cu atenţie istorisirea, regele întrebă :

— Dacă-! Aşa, ce interes au cei din jurul meu să-l calomnieze pe domnul de Mirabeau ?

— Ce interes au, Sire ? Interesul ce-l are orice mediocritate să-şi păstreze locul pe lîngă tron. Mirabeau nu e unul dintre acei oameni care pot intra în templu fără să-i izgonească din el pe toţi zarafii.

Mirabeau lîngă dumneavoastră, Sire, înseamnă pieirea micilor intrigi ; Mirabeau lîngă dumneavoastră înseamnă exilarea intriganţilor mărunţi ; este geniul care croieşte drum probităţii. Ce vă interesează dacă Mirabeau are datorii de o jumătate de milion ? Plătiţi această jumătate de milion, Sire ; adăugaţi la aceşti cinci sute de mii de franci un milion, două, zece dacă trebuie ! Mirabeau e liber, nu-l lăsaţi să vă scape. Luaţi-l, faceţi-l consilier, ministru. Ascultaţi ce vă va spune glasul lui puternic şi ceea ce vă va fi spus, repetaţi poporului, Europei, întregii omeniri !

— Domnul de Mirabeau, care s-a făcut negustor de postavuri la Aix spre a fi ales de popor ; domnul de Mirabeau nu-i poate minţi pe cei care l-au ales reprezentantul lor părăsind partidul poporului pentru acel al Curţii.

— Sire, Sire, vă repet : nu-l cunoaşteţi pe Mirabeau. Mirabeau este un aristocrat, un nobil, un regalist înainte de toate. Dacă s-a lăsat ales de popor, a făcut-o deoarece nobilimea îl dispreţuia. Nu va părăsi partidul poporului pentru partidul Curţii, spune Majestatea Voastră? Eh! Sire, de ce există un partid al poporului şi unul al Curţii? De ce aceste două partide nu ar deveni unul singur ? Este ceea ce va face Mirabeau, Sire ! Mîine, descurajat de dispreţul dumneavoastră, vi se va întoarce împotrivă, şi atunci, Sire — eu, eu sînt acela ce v-o spun, şi tabloul lui Carol I v-o va spune după mine aşa cum v-a spus-o înaintea mea — atunci totul va fi pierdut!

— Mirabeau se va întoarce împotriva mea, spui dumneata ? N-a şi făcut-o, domnule ?

— Da, în aparenţă, poate. Dar în fond Mirabeau este de partea dumneavoastră. Sire, întrebaţi-l pe contele de La Marck ce i-a spus după acea faimoasă şedinţă din 21 iunie, căci Mirabeau e singurul care citeşte în viitor cu o înspăimîntătoare perspicacitate.

— Ei bine, ce i-a spus ?

— Îşi frîngea mîinile de durere, Sire, şi exclama : „Aşa sînt duşi regii la eşafod !” — ca să adauge după trei zile : „Aceşti oameni nu văd prăpastia ce-o sapă monarhiei! Regele şi regina vor pieri în ea şi poporul va bate din palme pe cadavrele lor !”

Regele se cutremură, păli, aruncă o privire spre portretul lui Carol I, păru gata o clipă să se decidă, apoi deodată spuse :

— Voi discuta aceasta cu regina. Poate se va hotărî să-i vorbească domnului de Mirabeau. Dar eu nu-i voi vorbi. Îmi place să strîng mîinile oamenilor cu care vorbesc, domnule Gilbert, şi n-aş vrea, chiar cu preţul tronului, al libertăţii şi al vieţii mele, să strîng mîna domnului Mirabeau.

Gilbert era gata să-i răspundă. Poate că ar mai fi stăruit, dar în acel moment intră un aprod.

— Sire, spuse el, persoana pe care Majestatea Voastră trebuie s-o primească în această dimineaţă a sosit şi aşteaptă în anticameră.

Ludovic al XVI-lea făcu o mişcare de îngrijorare privindu-l pe Gilbert.

— Sire, spuse acesta, dacă nu trebuie să văd persoana pe care o aşteptaţi, voi ieşi pe o altă uşă.

— Nu, domnule, spuse Ludovic, treci pe aici. Ştii că te consider prieten şi că nu am secrete faţă de dumneata. De altfel, persoana pe care o aştept este un simplu gentilom care era ataşat pe vremuri casei fratelui meu şi mi-a fost recomandat de el. Du-te, domnule Gilbert. Ştii bine că oricînd vei voi să mă vezi, vei fi binevenit, chiar dacă vei veni să-mi vorbeşti despre domnul Riqueti de Mirabeau.

— Sire, întrebă Gilbert, trebuie să mă socotesc înfrînt cu desăvârşire ?

— Ţi-am spus, domnule, că-i voi vorbi reginei şi că voi reflecta. Vom vedea mai tîrziu.

— Mai tîrziu, Sire ? Din acest moment mă voi ruga lui Dumnezeu să fie destul de devreme.

— Oh ! Oh ! credeţi, aşadar, că primejdia este atît de iminentă ?

— Sire, spuse Gilbert, nu scoateţi niciodată din camera dumneavoastră portretul lui Carol Stuart. E un bun sfetnic.

Şi, înclinîndu-se, ieşi exact în momentul cînd persoana aşteptată de rege se prezentă la uşă spre a intra.

Gilbert nu-şi putu reţine un strigăt de surpriză. Acest gentilom era marchizul de Favras, pe care-l întîlnise cu opt sau zece zile în urmă la Cagliostro, a cărui moarte inevitabilă şi apropiată fusese prezisă de acesta.

Capitolul 19
FAVRAS

În timp ce Gilbert se îndepărta, pradă unei groaze necunoscute ce-i inspira nu latura reală ci latura invizibilă şi misterioasă a evenimentelor, marchizul de Favras se afla, cum am arătat în capitolul precedent, în cabinetul regelui Ludovic al XVI-lea.

Aşa cum făcuse şi doctorul Gilbert, se opri în uşă, dar regele, care-l văzuse de cum intrase, îi făcu semn să se apropie.

Favras înaintă şi se înclină, aşteptînd respectuos ca regele să-i adreseze cuvîntul.

Ludovic al XVI-lea fixă asupra lui acea privire scrutătoare care pare a face parte din educaţia regilor şi care este mai mult sau mai puţin superficială, mai mult sau mai puţin profundă, după capacităţile aceluia care o utilizează şi o aplică.

Thomas Mahi, marchiz de Favras, era un nobil înalt de statură, în vîrstă de patruzeci şi cinci de ani, cu o ţinută elegantă şi fermă în acelaşi timp, cu o fizionomie sinceră şi o figură deschisă.

Examenul făcut îi fu favorabil şi ceva ca un zîmbet trecu pe buzele regelui înainte de a-l întreba :

— Sînteţi marchizul de Favras, domnule ?

— Da, Sire, răspunse marchizul.

— Aţi solicitat să-mi fiţi prezentat ?

— Am exprimat alteţei sale, domnului conte de Provence, dorinţa mea vie să depun omagiile mele la picioarele regelui.

— Fratele meu are, pare-se, o mare încredere în dumneavoastră.

— Cred, Sire, şi mărturisesc că dorinţa mea cea mai arzătoare este ca această încredere să fie împărtăşită de Majestatea Voastră.

— Fratele meu vă cunoaşte de multă vreme, domnule Favras...

— În timp ce Majestatea Voastră nu mă cunoaşte... Înţeleg. Dar dacă binevoiţi să-mi puneţi întrebări, în zece minute mă veţi cunoaşte tot atît de bine ca şi augustul dumneavoastră frate.

— Vorbiţi, marchize ! spuse Ludovic al XVI-lea, aruncînd o privire piezişă asupra portretului lui Carol Stuart, care nu-i putea ieşi cu desăvîrşire nici din minte şi nici din raza ochiului. Vorbiţi, vă ascult.

— Ce doreşte să ştie Majestatea Voastră ?

— Cine sînteţi şi ce aţi făcut.

— Cine sînt, Sire ? Sînt Thomas Mahi, marchiz de Favras. M-am născut la Blois în 1745 ; am intrat în corpul de muşchetari la cincisprezece ani şi am făcut astfel campania din 1761 ; am fost apoi căpitan şi locţiitor de maior în regimentul din Belzunce, apoi locotenent în garda elveţiană a domnului conte de Provence.

— Şi l-aţi cunoscut pe fratele meu în această calitate ? întrebă regele.

— Sire, am avut onoarea să-i fiu prezentat cu un an înainte, astfel încît mă cunoştea deja.

— Şi aţi plecat din serviciul său ?...

— În 1775, Sire, pentru a mă duce la Viena, unde am obţinut ca soţia mea să fie recunoscută fiica unică şi legitimă a prinţului de Anhalt-Schauenburg.

— Soţia dumitale nu a fost niciodată prezentată la Curte ?

— Nu, Sire, dar are onoarea, chiar în acest moment, să se afle la regină, împreună cu fiul meu cel mai mare.

Regele făcu o mişcare de îngrijorare, care părea a spune : „Ah ! Va să zică şi regina e amestecată !”

Apoi, după un moment de tăcere pe care-l folosi plimbîndu-se de colo-colo, aruncînd în acelaşi timp o privire fugară spre portretul lui Carol I, întrebă :

— Şi după aceea ?

— După aceea, Sire, cu trei ani în urmă, cînd a avut loc insurecţia împotriva guvernatorului, am comandat o legiune în Olanda şi am contribuit la restabilirea autorităţii. Apoi, întorcîndu-mi privirea spre Franţa şi văzînd cum spiritul răului a început să dezorganizeze totul, am revenit la Paris spre a pune la dispoziţia regelui sabia şi viaţa mea.

— Ei bine, domnule, aţi văzut într-adevăr lucruri triste, nu-i aşa ?

— Sire, am văzut zilele de 5 şi 6 octombrie.

Se părea că regele vrea să abată conversaţia.

— Şi spuneţi, aşadar, domnule marchiz, continuă el, că fratele meu are o atît de mare încredere în dumneavoastră, încît v-a însărcinat să-i procuraţi un împrumut foarte mare ?

La această întrebare neaşteptată, o terţă persoană ce-ar fi fost prezentă ar fi văzut fluturînd de un tremur nervos draperia care închidea pe jumătate alcovul regelui, ca şi cum cineva se afla ascuns în spatele acestei perdele ; l-ar fi văzut pe domnul de Favras tresărind, aşa cum ar face un om pregătit pentru o întrebare şi căruia, pe neaşteptate, i se pune alta.

— Da, Sire, într-adevăr, spuse el. Este o dovadă de încredere să i se acorde unui gentilom împuternicirea de a rezolva afaceri băneşti. Alteţa Sa regală mi-a făcut onoarea să-mi dea această dovadă de încredere.

Regele aştepta continuarea, uitîndu-se la Favras ca şi cum direcţia pe care o imprimase discuţiei oferea curiozităţii sale un interes mai mare decît îl avusese la început.

Marchizul continuă deci, dar ca un om dezamăgit.

— Alteţa Sa regală fiind lipsită de veniturile sale, ca urmare a unor operaţiuni ale Adunării Naţionale şi gîndind că a sosit momentul în care ar fi bine ca,

pentru însăşi siguranţa lor, prinţii să aibă la dispoziţie sume mai importante, fratele dumneavoastră, zic, mi-a remis unele contracte.

— Pe baza cărora aţi găsit împrumuturi, domnule?

— Da, Sire.

— O sumă considerabilă, cum spuneaţi ?

— Două milioane.

— Şi de la cine ?

Favras ezită aproape să răspundă regelui, într-atît conversaţia îi părea că iese din normal şi trece de la marile interese cu caracter general la interese particulare, coborînd în cele din urmă de la politică la poliţie.

— Vă întreb de la cine aţi împrumutat, repetă regele.

— Sire, întîi m-am adresat bancherilor Schaumel şi Sartorius ; dar tratativele eşuînd, am recurs la un bancher străin care, avînd cunoştinţă de dorinţa Alteţei Sale regale, mi-a oferit ce ceream, din dragoste pentru părinţii noştri şi din respect pentru rege.

— Ah !... Şi veţi spune numele acestui bancher ?

— Sire, spuse şovăind Favras.

— Înţelegeţi bine, stărui regele, că este folositor să cunoşti un asemenea om, şi că doresc să-i aflu numele chiar şi numai pentru a-i mulţumi pentru devotamentul său, cînd s-ar prezenta prilejul.

— Sire, spuse de Favras, se numeşte baronul Zannone.

— Ah ! spuse regele, e un italian ?

— Un genovez, Sire.

— Şi unde locuieşte ?

— Locuieşte la Sèvres, Sire — continuă Favras care spera că, dînd astfel pinteni conversaţiei, îi va conferi mai mult avînt — exact în faţa locului unde s-a oprit trăsura Majestăţii Voastre la 6 octombrie cînd se înapoia de la Versailles, cînd ucigaşii conduşi de Marat, Verrière şi ducele de Aiguillon şi aflaţi în mica tavernă

de la podul Sèvres l-au obligat pe coaforul reginei să onduleze capetele tăiate ale lui Varicourt şi Deshuttes.

Regele păli şi, dacă şi-ar fi întors în acest moment privirea spre alcov, ar fi văzut că acum draperia mobilă se agita şi mai nervos decît prima dată.

Era evident că această conversaţie îl apăsa şi ar fi fost mulţumit să n-o fi început. De aceea şi hotărî s-o încheie pe dată.

— Văd bine, domnule, că sînteţi un fidel servitor al monarhiei şi vă promit să n-o uit la momentul oportun.

Şi făcu acel semn din cap care înseamnă la prinţi : „E destulă vreme de cînd vă fac onoarea să vă ascult şi să vă răspund, sînteţi liber să vă retrageţi”.

Favras înţelese prea bine.

— Scuzaţi-mă, Sire, spuse el, dar am crezut că Majestatea Voastră a vrut să mă întrebe altceva.

— Nu, spuse regele clătinînd din cap, ca şi cum ar fi căutat în minte ce întrebări i-ar mai putea pune. Nu, marchize, asta-i tot ce am vrut să ştiu.

— Vă înşelaţi, domnule, răsună o voce dinspre alcov, care-i făcu pe amîndoi să se întoarcă într-acolo. Aţi dorit să ştiţi în ce fel bunicul domnului marchiz de Favras a reuşit să-l salveze pe regele Stanislas din Danzig şi să-l ducă nevătămat pînă la frontiera Prusiei.

Amîndoi scoaseră un strigăt de supriză. Această a treia persoană, care apăru intervenind în discuţie, era regina. Palidă, cu buzele crispate şi tremurînde, regina, care nu era mulţumită de cele cîteva informaţii date de Favras şi care se îndoia că regele, lăsat singur, va îndrăzni să meargă pînă la capăt, venise pe scara ascunsă şi coridorul secret, să continue convorbirea în momentul în care regele va avea slăbiciunea s-o întrerupă.

În rest, intervenţia reginei şi felul de a relua convorbirea legînd-o de fuga lui Stanislas îi permitea regelui să înţeleagă totul sub vălul transparent al

alegoriei, chiar şi oferta care tocmai i-o făcea Favras lui Ludovic al XVI-lea în privinţa fugii sale proprii.

În ce-l priveşte, Favras înţelese pe loc posibilitatea ce i se oferea, de a-şi desfăşura planul şi, cu toate că nici unul din strămoşii sau părinţii săi nu contribuise la fuga regelui Poloniei, se grăbi să răspundă înclinîndu-se:

— Majestatea Voastră vrea, fără îndoială, să vorbească de vărul meu, generalul Steinflicht, care-şi datorează marele renume acelui uriaş serviciu făcut regelui său ; serviciu care a avut o influenţă fericită asupra soartei lui Stanislas. Întîi prin aceea că l-a smuls din mîinile duşmanilor săi, şi-apoi printr-un concurs fericit de împrejurări, care l-a făcut bunic al Majestăţii Voastre.

— Asta este ! Asta este, domnule ! spuse cu vioiciune regina, pe cînd Ludovic al XVI-lea, scoţînd un suspin, se uita la portretul lui Carol Stuart.

— Ei bine, zise Favras, Majestatea Voastră ştie... scuzaţi, Sire, Majestăţile Voastre ştiu că regele Stanislas, aflîndu-se liber în Danzig, dar împresurat de armata moscovită, ar fi fost cam pierdut dacă nu s-ar fi hotărît să fugă neîntârziat.

— Oh ! Ar fi fost pierdut de-a binelea, întrerupse regina, puteţi spune chiar complet pierdut, domnule Favras.

— Doamnă, spuse regele cu o oarecare severitate, providenţa, care veghează asupra regilor, face ca ei să nu fie niciodată complet pierduţi.

— Eh ! domnule, spuse regina, cred că sînt la fel de cucernică şi încrezătoare în providenţă ca şi dumneavoastră, dar în acelaşi timp părerea mea este că ea trebuie puţin ajutată.

— Era şi părerea regelui Poloniei, Sire, adăugă Favras, căci el declară ferm prietenilor săi că, socotind poziţia sa de neapărat şi văzînd că viaţa îi este în pericol, doreşte să i se prezinte mai multe proiecte de

fugă. Cu toate dificultăţile, i-au fost prezentate trei proiecte. Spun, Sire, cu toate dificultăţile, căci veţi observa că îi era cu totul altfel dificil regelui Stanislas să fugă din Danzig, decît i-ar fi domniei-voastre dacă Majestăţii Voastre i-ar veni de pildă ideea să iasă din Paris... Cu o trăsură de poştă — dacă Majestatea Voastră vrea să treacă neobservat, fără tapaj — într-o zi şi o noapte ar putea ajunge pînă la graniţă. Sau, dacă ar vrea să plece ca rege, ar trebui să ordone unui gentilom, pe care l-ar onora cu încrederea sa, să adune treizeci de mii de oameni care să vină să-l ia din palatul Tuileries... Într-un caz sau într-altul, reuşita ar fi sigură...

— Sire, reluă regina, ceea ce vă spune acum domnul de Favras, o ştie şi Majestatea Voastră, este adevărul adevărat.

— Da, spuse regele, dar situaţia mea, doamnă, este departe de a fi atît de disperată pe cît a fost aceea a regelui Stanislas. Danzig-ul era împresurat de moscoviţi, cum spune marchizul ; fortăreaţa Wechselmund, ultimul său refugiu, capitulase, în timp ce eu...

— În timp ce dumneavoastră, întrerupse cu nerăbdare regina, sînteţi în mijlocul parizienilor care au luat Bastilia la 14 iulie, care, în noaptea de 5 spre 6 octombrie au vrut să vă asasineze şi care v-au adus cu forţa la Paris, insultîndu-vă pe dumneavoastră şi întreaga voastră familie tot timpul cît a durat călătoria... Ah ! fapt este că situaţia e minunată şi merită să fie preferată celei a regelui Stanislas !

— Cu toate acestea, doamnă...

— Regele Stanislas nu risca decît închisoarea, poate moartea, pe cînd noi...

O privire a regelui o opri.

— În rest, continuă regina, dumneavoastră sînteţi stăpînul, Sire. Rămîne ca dumneavoastră să hotărîţi.

Şi se duse, nerăbdătoare, să se aşeze în faţa portretului lui Carol I.

— Domnule de Favras, spuse ea, tocmai am stat de vorbă cu marchiza şi fiul dumneavoastră cel mai mare. I-am găsit pe amîndoi plini de curaj şi hotărîre, cum se cuvine să fie soţia şi fiul unui brav gentilom. Orice s-ar întîmpla — presupunînd că se va întîmplă ceva — ei se pot bizui pe regina Franţei. Regina Franţei nu-i va părăsi. Ea e fiica Mariei-Tereza şi ştie să aprecieze şi să recompenseze curajul.

Regele reluă, stimulat parcă de această vorbă de duh a reginei :

— Spuneaţi, domnule, că regelui Stanislas i-au fost propuse trei mijloace de evadare.

— Da, Sire.

— Şi care erau aceste mijloace ?

— Primul, Sire, era, să se deghizeze în ţăran ; contesa Chapska, guvernatoarea Pomeraniei, care vorbea germana ca limba maternă, îi propuse — încredinţîndu-se unui om pe care-l încercase şi care cunoştea perfect terenul — să se deghizeze în ţărancă şi Stanislas să treacă drept soţul ei. Era mijlocul despre care am vorbit acum cîteva clipe regelui Franţei, spunîndu-i ce înlesniri ar exista pentru el în cazul în care ar trebui să fugă incognito şi noaptea...

— Şi-al doilea ? spuse Ludovic al XVI-lea, ca şi cum ar fi urmărit cu oarecare nelinişte compararea propriei sale situaţii cu aceea în care se găsise Stanislas.

— Al doilea, Sire, era să ia o mie de oameni şi să rişte cu ei o spărtură prin liniile moscovite. E aceeaşi propunere pe care am prezentat-o acum regelui Franţei, atrăgînd atenţia asupra faptului că Majestatea Sa are la dispoziţie nu o mie, ci treizeci de mii de oamenii.

— Aţi văzut la ce mi-au servit aceşti treizeci de mii de oameni la 14 iulie, domnule de Favras, răspunse regele. Să trecem la al treilea mijloc.

— Al treilea mijloc, acel pe care Stanislas l-a acceptat, a fost să se deghizeze în ţăran şi să iasă din Danzig nu cu o femeie, care ar fi putut duce la încurcături, nu cu o mie de oameni, care ar fi putut fi ucişi de la primul pînă la ultimul, fără a se reuşi să se facă o spărtură, ci numai cu doi sau trei oameni siguri, care se strecoară totdeauna peste tot. Acest al treilea mijloc a fost propus de domnul Monti, ambasadorul Franţei, şi sprijinit de către ruda mea, generalul Steinflicht.

— Acesta a fost adoptat ?

— Da, Sire. Şi dacă un rege găsindu-se, sau crezînd că se găseşte în situaţia regelui Poloniei s-ar opri asupra acestei soluţii şi mi-ar face onoare să-mi acorde aceeaşi încredere pe care augustul dumneavoastră bunic a acordat-o generalului Steinflicht, cred că aş putea răspunde de el cu capul meu, mai ales dacă drumurile ar fi atît de libere cum sînt cele ale Franţei şi dacă regele ar fi tot atît de bun călăreţ cum este Majestatea Voastră.

— Sigur ! spuse regina. Dar în noaptea de 5 spre 6 octombrie regele mi-a jurat să nu plece niciodată fără mine, ba chiar să nu facă vreun proiect la care să nu fiu părtaşă. Cuvîntul regelui este dat, domnule, şi regele îl va respecta.

— Doamnă, spuse Favras, acest lucru va îngreuna călătoria, dar nu o face imposibilă şi, dacă aş avea onoarea să conduc o asemenea expediţie, m-aş angaja să duc regina, regele şi întreaga familie nevătămaţi la Montmédy sau la Bruxelles, aşa cum generalul Steinflicht l-a dus pe regele Stanislas teafăr şi nevătămat la Marienwerder.

— Auziţi, sire ! exclamă regina. Cred că putem întreprinde orice fără teamă, alături de un om ca domnul de Favras.

— Da, doamnă, răspunse regele, e şi părerea mea. Numai că nu este încă momentul.

— E bine, domnule, spuse regina, aşteptaţi, cum a făcut şi cel din portretul care ne priveşte, şi a cărui contemplare — am sperat cel puţin — trebuia să vă fi dat un sfat mai bun... Aşteptaţi să fiţi obligat să ajungeţi la o bătălie ; aşteptaţi ca bătălia să fie pierdută ; aşteptaţi să fiţi luat prizonier ; aşteptaţi ca eşafodul să se înalţe sub fereastra dumneavoastră, şi atunci dumneavoastră, care spuneţi azi : „E prea devreme !” veţi fi nevoit să spuneţi : „E prea tîrziu !...”

— În orice caz, Sire, la orice oră şi la primul său cuvînt, regele mă va găsi pregătit, spuse Favras înclinîndu-se — căci se temea ca prezenţa sa, care adusese cu sine un fel de conflict între regină şi rege, să nu-l stînjenească pe acesta din urmă. Nu am decît viaţa s-o ofer regelui şi nu voi spune că i-o ofer, voi spune că dintotdeauna a avut şi întotdeauna va avea dreptul să dispună de ea, că această viaţă îi aparţine.

— E bine, domnule, spuse regele, şi, dacă va fi cazul, reînnoiesc promisiunea făcută de regină marchizei şi copiilor dumneavoastră.

De astă dată convorbirea era cu adevărat terminată. Marchizul fu obligat să plece şi, oricît ar fi dorit să insiste, negăsind nici o altă încurajare decît privirea reginei, se retrase mergînd de-a-ndărătelea.

Regina îl urmări cu privirea pînă cînd draperia căzu din nou în faţa lui.

— Ah ! domnule, spuse ea întinzînd mîna spre pînza lui Van Dyck, cînd am pus să fie agăţat acest tablou în camera dumneavoastră am crezut că vă va inspira mai bine.

Şi trufaşă, ca şi cum era sub demnitatea ei să continue această convorbire, se îndreptă spre uşa alcovului. Apoi, oprindu-se deodată, zise :

— Sire, recunoaşteţi că marchizul de Favras nu e prima persoană pe care aţi primit-o în această dimineaţă.

— Nu, doamnă, aveţi dreptate, înaintea marchizului de Favras l-am primit pe doctorul Gilbert.

Regina tresări.

— Ah ! spuse ea, mi-am închipuit. Şi doctorul Gilbert, după cum se pare...

— Este de părerea mea, doamnă, că nu trebuie să părăsim Franţa.

— Dar, nefiind de părere să părăsim Franţa, domnule, v-a dat, fără îndoială, un sfat care să ne facă posibilă şederea aici ?

— Da, doamnă, a dat unul. Din nefericire, îl găsesc dacă nu rău, cel puţin irealizabil.

— În sfîrşit, care e acest sfat ?

— Vrea să-l cumpărăm pe Mirabeau pentru un an.

— Şi la ce preţ ? întrebă regina.

— Cu şase milioane... şi cu un surîs al dumneavoastră.

Fizionomia reginei luă un aer profund meditativ.

— Poate că, spuse ea, ar fi un mijloc...

— Da, dar un mijloc pe care l-aţi refuza, nu-i aşa, doamnă ?

— Nu răspund nici da nici nu, Sire, spuse regina cu acea expresie sinistră pe care o ia îngerul răului, sigur de triumful său . Merită să ne gîndim...

Apoi, cu glas scăzut adăugă, retrăgîndu-se :

— Şi mă voi gîndi !

Capitolul 20
ÎN CARE REGELE SE OCUPĂ DE TREBURI DE FAMILIE

Rămas singur, regele stătu o clipă nemişcat în picioare, apoi, ca şi cum i-ar fi fost teamă că retragerea reginei era numai simulată, se duse la uşa prin care ea ieşise, o deschise şi scrută cu privirea anticamerele şi coridoarele. Zări numai personalul de serviciu.

— François ! spuse cu jumătate de glas.

Un valet, care se ridicase în momentul cînd se deschisese uşa apartamentului regal şi care stătea în picioare aşteptînd ordine, se apropie de îndată şi-l urmă pe rege în camera acestuia.

— François, spuse Ludovic al XVI-lea, cunoşti apartamentele domnului de Charny ?

— Sire, răspunse valetul, domnul de Charny n-are nici un fel de apartament ; are doar o mansardă în vîrful aripii Flore.

— Şi de ce o mansardă unui ofiţer de asemenea importanţă ?

— I s-a propus domnului conte ceva mai bun, el a refuzat însă, spunînd că mansarda îi e deajuns.

— Bine, spuse regele. Ştii unde e această mansardă?

— Da, Sire.

— Du-te şi cheamă-l la mine pe domnul de Charny. Doresc să-i vorbesc.

Valetul ieşi trăgînd uşa după el şi se urcă la mansarda domnului de Charny, pe care-l găsi sprijinit de pervazul ferestrei, plimbîndu-şi privirea asupra oceanului de acoperişuri care se pierde în zare, în valuri de ţiglă şi ardezie.

Valetul bătu de două ori fără ca domnul de Charny, adîncit în gînduri, să-l audă ; ceea ce îl determină, cheia fiind în uşă, să intre fără să mai

aştepte, sigur de ordinul ce-l primise de la rege. La zgomotul ce-l făcu intrînd, contele se întoarse.

— Ah ! dumneata eşti, domnule Hul, spuse el. Vii să mă cauţi din partea reginei ?

— Nu, domnule conte, răspunse valetul, vin din partea regelui.

— Din partea regelui ! reluă Charny cu oarecare mirare.

— Din partea regelui, repetă valetul.

— S-a făcut, domnule Hul, spune Majestăţii Sale că sînt la dispoziţia sa.

Valetul se retrase cu rigiditatea cerută de etichetă, pe cînd domnul de Charny — cu acea politeţă ce o avea vechea nobilime faţă de orice persoană venită din partea regelui, fie că purta la gît lanţul de argint, fie că era îmbrăcat în livrea — îl conduse pînă la uşă.

Rămas singur, de Charny stătu un moment cu capul strîns între mîini, ca şi cum ar fi vrut să-şi constrîngă gîndurile confuze şi agitate să-şi reia locul. Apoi, restabilind ordinea în capul său, se încinse cu sabia ce se afla aruncată pe un fotoliu, îşi luă pălăria sub braţ şi coborî.

Îl găsi pe Ludovic al XVI-lea în dormitor unde, cu spatele la tabloul lui Van Dyck, servea dejunul.

Regele ridică fruntea zărindu-l pe Charny.

— Ah ! Dumneavoastră sînteţi, conte, spuse el. Foarte bine. Doriţi să luaţi masa cu mine ?

— Sire, mă văd obligat să refuz această onoare, deoarece tocmai mi-am luat dejunul, spuse contele înclinîndu-se.

— În acest caz, spuse Ludovic, întrucît v-am rugat să treceţi pe la mine pentru a discuta unele treburi şi încă treburi serioase, aşteptaţi o clipă. Nu-mi place deloc sa mă ocup de afaceri cînd mănînc.

— Sînt la ordinele dumneavoastră, răspunse Charny.

— Atunci, în loc să discutăm despre treburi, să vorbim despre altceva, despre dumneavoastră spre exemplu.

— Despre mine, Sire ? Prin ce am meritat ca regele să se ocupe de persoana mea ?

— Cînd l-am întrebat cu cîteva clipe în urmă unde vă este apartamentul în Tuileries, ştiţi ce mi-a răspuns François, dragă conte ?

— Nu, Sire.

— Mi-a răspuns că aţi refuzat apartamentul ce vi s-a oferit şi că nu aţi acceptat decît o mansardă.

— E adevărat, Sire.

— De ce, conte ?

— Dar, Sire... deoarece, fiind singur, am judecat că nu e util să-l lipsesc pe domnul majordom al palatului de un apartament, cînd o simplă mansardă este tot ce-mi trebuie.

— Pardon, dragă conte, răspundeţi din punctul dumneavoastră de vedere, ca şi cum aţi fi un simplu ofiţer şi burlac. Dar aveţi — şi în zilele de primejdie n-o uitaţi, slavă Domnului — o îndatorire importantă pe lîngă noi. Pe de altă parte, sînteţi căsătorit. Cum poate contesa locui într-o mansardă ?

— Sire, răspunse Charny cu un accent de melancolie, care nu-i scăpă regelui oricît de străin să-i fi fost acest sentiment, nu cred că doamna de Charny îmi va face onoarea să împartă cu mine apartamentul, fie el mare sau mic.

— Dar în sfîrşit, domnule conte, doamna de Charny, fără să aibă vreo sarcină pe lîngă regină, e prietena ei. Regina, doar o ştiţi, nu se poate lipsi de doamna de Charny — cu toate că de la o vreme mi se pare, am observat, că există între ele o oarecare răceală. Cînd doamna de Charny va veni la palat, unde va locui?

— Sire, cred că fără un ordin expres al Majestăţii Sale, doamna de Charny nu va reveni vreodată la palat.

— Ah ! Ce spui ?

Charny se înclină.

— Imposibil ! spuse regele.

— Să fiu iertat, spuse Charny, dar cred că sînt sigur de ceea ce spun.

— Ei bine, aceasta mă miră mai puţin decît vă închipuiţi, dragul meu conte. V-am spus doar că am observat o oarecare răceală între regină şi prietena ei.

— Într-adevăr, Majestatea Voastră a binevoit s-o menţioneze.

— Îmbufnări femeieşti ! Vom încerca să dregem toate astea. Dar pînă atunci se pare că, fără să ştiu, mă port tiranic cu dumneavoastră, dragul meu conte.

— Cum aşa, Sire ?

— Obligîndu-vă să locuiţi la Tuileries în timp ce contesa locuieşte... unde, conte ?

— Pe strada Coq-Héron, Sire.

— Vă întreb asta din obişnuinţa pe care o au regii să chestioneze, dar poate şi din dorinţa pe care o am de a cunoaşte adresa contesei, căci, necunoscînd Parisul ca şi cum aş fi un rus din Moscova sau un austriac din Viena, nu ştiu dacă strada Coq-Héron este aproape sau departe de Tuileries.

— E aproape, Sire.

— Cu atît mai bine. Asta îmi explică de ce dumneavoastră n-aveţi decît o locuinţă de trecere aici în Tuileries.

— Camera pe care o am la Tuileries, Sire, răspunse Charny cu acelaşi accent de melancolie pe care regele îl mai remarcase, nu este o simplă locuinţă provizorie. Dimpotrivă, e o locuinţă permanentă, unde voi putea fi găsit la orice oră din zi sau din noapte, dacă Majestatea Voastră îmi va face onoarea să mă cheme.

— O ! o ! exclamă regele, rezemîndu-se de speteaza fotoliului, fiind pe cale de a-şi termina dejunul. Ce vrea să însemne asta, domnule conte ?

— Rog să fiu iertat, dar nu înţeleg prea bine interogatoriul la care sînt supus.

— Aş ! nu ştiţi oare că sînt bonom ? Că sînt tată, soţ înainte de toate şi că cele ce se petrec în interiorul palatului mă preocupă aproape la fel de mult ca şi cele ce se petrec în regat şi în afara lui ?... Ce înseamnă asta, dragă conte ? După abia trei ani de căsătorie, domnul de Charny are o locuinţă stabilă la Tuileries, şi contesa o locuinţă stabilă în strada Coq-Héron !

— Sire, nu am altceva să vă răspund decît că contesa doreşte să locuiască singură.

— Dar, în sfîrşit, o vedeţi în fiecare zi ?... Nu... De două ori pe săptămână ?...

— Sire, n-am avut onoarea s-o văd pe doamna de Charny decît în ziua în care mi-aţi ordonat să mă interesez ce face.

— Ei asta!... Dar sînt opt zile de-atunci !

— Sînt zece, Sire, răspunse Charny cu glas uşor emoţionat.

Regele înţelegea mai bine durerea decît melancolia şi desluşi în accentul contelui nuanţa de emoţie care-i scăpase.

— Conte, zise Ludovic cu acea înţelegere care-i şedea atît de bine omului de familie, cum îşi zicea uneori, conte, e şi din vina dumneavoastră.

— Din vina mea ! spuse Charny agitat, roşind fără să vrea.

— Da, da, din vina dumneavoastră, insistă regele.

— Sire !

— Îmi veţi spune că asta nu mă priveşte, dragul meu conte, iar eu vă voi răspunde : „Ba da, mă priveşte. Un rege poate face multe lucruri prin cuvîntul său.” Haide, fiţi sincer, aţi fost ingrat faţă de această

sărmană domnişoară de Taverney, care vă iubeşte atît de mult !

— Care mă iubeşte atît de mult !... Sire... să mă iertaţi...

— Domnişoara de Taverney, sau doamna contesă de Charny, presupun că e tot una.

— Da şi nu, Sire.

— Ei bine, am spus că doamna de Charny vă iubeşte, şi nu dezic.

— Sire, ştiţi că nu e permis să dezminţi un rege.

— Ah ! dezminţiţi cît vreţi, eu mă pricep.

— Şi Majestatea Voastră şi-a dat seama de anumite semne, vizibile numai pentru ea fără îndoială, care o fac să creadă că doamna de Charny mă iubeşte... mă iubeşte mult ?...

— Nu ştiu dacă semnele despre care vorbiţi au fost vizibile doar pentru mine, dragă conte, dar ceea ce ştiu este că în acea teribilă noapte de 6 octombrie, din momentul în care ni s-a alăturat, nu v-a pierdut nici o clipă din ochi şi că ochii ei exprimau atît de intens toate temerile sufletului său, încît, în clipa în care ferestruica rotundă era gata să fie spartă, am văzut-o pe sărmana femeie pregătindu-se să se arunce între dumneata şi primejdie.

Inima lui Charny se strînse. I se păru a fi observat la contesă ceva din cele ce-i spunea regele, dar fiecare amănunt al ultimei sale întrevederi cu Andrée era prea prezent în minte pentru a nu birui vaga impresie a sufletului său şi afirmaţia sigură a regelui.

— I-am dat cu atît mai multă atenţie, continuă Ludovic, cu cît încă în cursul călătoriei mele la Paris, cînd regina v-a trimis la primăria capitalei, ea mi-a afirmat cu certitudine că doamna contesă era gata să moară de durere în lipsa dumneavoastră şi de bucurie la înapoierea dumneavoastră.

— Sire, spuse Charny zîmbind cu tristeţe. Dumnezeu a îngăduit ca cei născuţi din neam mai

mare decît al nostru să aibă, fără îndoială drept privilegiu al spiţei, acea privire care descoperă în adîncul sufletelor taine care rămîn neştiute de ceilalţi oameni. Regele şi regina au văzut astfel : aşa trebuie să fie. Dar slăbiciunea privirii mele m-a făcut să văd altfel. Iată de ce l-aş ruga pe rege să nu se îngrijoreze prea mult de această mare dragoste a doamnei de Charny pentru mine dacă vrea să mă folosească în vreo acţiune primejdioasă sau îndepărtată. Absenţa sau pericolul vor fi deopotrivă de binevenite, cel puţin în ce mă priveşte.

— Cu toate acestea, cînd cu opt zile în urmă regina a vrut să vă trimită la Torino, mi s-a părut că aţi ţinut să rămîneţi la Paris !

— Am socotit că fratele meu poate duce la bun sfîrşit această misiune, iar eu m-am păstrat pentru una mai grea sau mai primejdioasă.

— Ei bine, dragă conte, tocmai pentru că a sosit momentul să vă încredinţez o misiune dificilă azi, şi poate nu lipsită de pericol mîine, v-am vorbit despre izolarea contesei, şi aş fi dorit s-o văd alături de o prietenă, deoarece îi răpesc bărbatul.

— Îi voi scrie contesei, Sire, să-i împărtăşesc bunele sentimente ale Majestăţii Voastre.

— Cum ? veţi scrie ? Socotiţi deci că n-o veţi mai vedea pe contesă înainte de plecare ?

— M-am prezentat doar o singură dată la doamna de Charny, fără să-i cer în prealabil permisiunea, Sire, şi după felul în care m-a primit, acum ar fi necesar, pentru a-i cere această simplă permisiune, nu mai puţin decît de ordinul expres al Majestăţii Voastre.

— Hai să nu mai vorbim despre asta. Voi discuta toate acestea cu regina în timpul absenţei dumitale, spuse regele ridicîndu-se de la masă.

Apoi, tuşind de două-trei ori cu satisfacţia omului care a mîncat bine şi e sigur de digestia sa.

— Într-adevăr, observă el, medicii au dreptate cînd zic că orice lucru are două feţe : cea sub care i se prezintă, morocănoasă, unui stomac gol, supărat, şi cea sub care se prezintă, radioasă, unui stomac plin... Treceţi în cabinetul meu de lucru, dragul meu conte, mă simt în dispoziţia de a vă vorbi deschis.

Contele îl urmă pe Ludovic al XVI-lea gîndind de cîtă măreţie poate ştirbi un cap încoronat acea latură materială şi vulgară pe care mîndra Maria-Antoaneta nu se putea împiedica să i-o tot reproşeze soţului său.

Capitolul 21

ÎN CARE REGELE SE OCUPĂ DE TREBURI DE STAT

Cu toate că regele nu se instalase la Tuileries decît doar de cincisprezece zile, două camere din apartamentul său erau complet puse la punct, nelipsindu-le nimic din mobilierul necesar

Cele două camere erau atelierul de fierărie şi cabinetul de lucru.

Mai tîrziu, şi cu un prilej care n-a avut o influenţă mai mică asupra destinului nefericitului prinţ decît cel de acum, îl vom introduce pe cititor în fierăria regală ; dar, pentru moment, avem treabă în cabinetul de lucru. Să intrăm deci după Charny, care stă în picioare în faţa biroului la care se aşezase regele.

Biroul este încărcat de hărţi, cărţi de geografie, ziare englezeşti şi hîrtii, printre care se deosebesc — prin numărul mare de rînduri ce le acoperă şi care nu lasă nici un pic de spaţiu liber nici jos, nici sus şi nici pe margine — cele scrise de Ludovic al XVI-lea.

Caracterul unui om se dezvăluie prin cel mai mic amănunt : parcimoniosul Ludovic al XVI-lea nu numai că nu lăsa să se piardă nici cea mai mică părticică din hîrtia albă dar, mai mult încă, sub mîna sa, această hîrtie albă se acoperea cu atîtea litere cîte puteau materialmente cuprinde.

Charny, care se afla de trei-patru ani în intimitatea celor doi auguşti soţi, era prea obişnuit cu toate aceste detalii pentru a mai observa cele consemnate aici de noi. De aceea, fără ca ochiul său să se oprească în mod deosebit asupra vreunui obiect, aştepta respectuos ca regele să-i adreseze cuvîntul.

Însă, ajuns la acest punct, deşi anunţase dinainte că avea de făcut o confidenţă, regele părea să încerce o oarecare jenă în a intra în subiect.

Mai întîi, şi parcă pentru a-şi da curaj, el trase un sertar al biroului şi scoase din despărţitura secretă a acestui sertar cîteva hîrtii pe care le aşeză pe birou şi le acoperi cu mîna.

— Domnule de Charny, spuse el în cele din urmă, am remarcat un lucru...

Se opri, privindu-l fix pe Charny, care aştepta respectuos ca regele să continue.

— Şi anume, că în noaptea de 5 spre 6 octombrie, avînd de ales între garda reginei şi a mea, l-aţi plasat pe fratele dumneavoastră lîngă regină şi aţi rămas lîngă mine.

— Sire, spuse Charny, eu sînt cap de familie ; cum dumneavoastră sînteţi capul statului, aveam prin urmare dreptul să mor alături de dumneavoastră.

— Ceea ce m-a făcut să cred, continuă Ludovic al XVI-lea, că dacă voi avea vreodată de dat cuiva o misiune secretă, dificilă şi periculoasă în acelaşi timp, voi putea s-o încredinţez loialităţii dumneavoastră de francez şi sufletului dumneavoastră de prieten.

— O ! Sire, exclamă Charny, oricît de mult m-ar înălţa regele, n-am pretenţia să cred că poate face altceva din mine decît un supus credincios şi recunoscător.

— Domnule de Charny, sînteţi un om serios cu toate că n-aţi împlinit încă nici treizeci şi şase de ani. N-aţi trecut deloc prin toate evenimentele care s-au desfăşurat în jurul nostru fără să fi tras o anumită concluzie... Domnule de Charny, ce credeţi despre situaţia mea şi, dacă aţi fi primul meu ministru, ce mijloace mi-aţi propune pentru a o îmbunătăţi ?

— Sire, spuse Charny mai mult şovăitor decît încurcat, sînt un soldat... un marinar... aceste înalte

probleme sociale depăşesc posibilităţile inteligenţei mele.

— Domnule, spuse regele întinzîndu-i mîna cu o demnitate ce părea să ţîşnească deodată din chiar situaţia în care se pusese, sînteţi un om. Şi un alt om, care vă consideră prietenul său, vă întreabă pur şi simplu, pe dumneavoastră, suflet drept, spirit sănătos, supus, loial : ce aţi face în locul său ?

— Sire, răspunse Charny, într-o situaţie nu mai puţin gravă decît aceasta, regina mi-a făcut într-o zi onoarea, cum mi-o face regele în acest moment, să-mi ceară părerea : era în ziua căderii Bastiliei. Ea voia să-i trimită împotriva celor o sută de mii de parizieni înarmaţi pe cei opt sau zece mii de soldaţi străini. Dacă aş fi fost mai puţin cunoscut de regină, dacă ea ar fi văzut mai puţin devotament şi respect în sufletul meu, răspunsul meu m-ar fi învrăjbit, fără îndoială, cu ea... Vai! Sire, nu trebuie să mă tem oare azi că, întrebat de rege, răspunsul meu prea sincer l-ar putea jigni ?

— Ce i-aţi răspunde reginei, domnule ?

— Că Majestatea Voastră, nefiind îndeajuns de puternic pentru a intra în Paris ca învingător, ar trebui să intre ca părinte.

— Ei bine ! domnule, răspunse regele, nu acesta este oare sfatul pe care l-am urmat ?

— Aşa-i, Sire.

— Acum rămîne de văzut dacă am făcut bine urmîndu-l ; căci, spuneţi-o chiar dumneavoastră, de data asta am intrat ca rege sau ca prizonier ?

— Sire, îmi permite regele să-i vorbesc cu toată sinceritatea ?

— Da, domnule, din moment ce vă cer sfatul, vă cer în acelaşi timp şi părerea.

— Sire, am dezaprobat ospăţul de la Versailles. Am rugat-o stăruitor pe regină să nu meargă la teatru în lipsa dumneavoastră. Sire, am fost disperat cînd

Majestatea Sa a călcat în picioare cocarda naţiunii pentru a arbora cocarda neagră, cocarda Austriei...

— Credeţi, domnule de Charny, că aceasta este adevărata cauză a evenimentelor de la 5 şi 6 octombrie ?

— Nu, Sire, dar acesta a fost cel puţin pretextul. Sire, nu sînteţi nedrept cu poporul, nu-i aşa ? Poporul e bun, poporul vă iubeşte, poporul e regalist. Dar poporul suferă, poporului îi e frig, poporului îi e foame. El are peste el, sub el, lîngă el sfetnici periculoşi care-l aruncă înainte. El merge, el împinge, el răstoarnă, căci el însuşi nu-şi cunoaşte puterea. Odată scăpat din mînă, împrăştiat, năpădind totul, se produce o inundaţie sau un incendiu, poporul îneacă sau arde.

— Ei bine, domnule Charny, presupuneţi că, ceea ce e absolut firesc, nu vreau să fiu nici înecat nici ars. Ce ar trebui să fac ?

— Sire, nu trebuie să-i oferiţi inundaţiei nici un pretext să se întindă, nici focului vreunul să se aprindă... Dar, iertaţi-mă, spuse Charny oprindu-se, era să uit că, la un ordin al regelui...

— Vreţi să spuneţi, la o rugăminte. Continuaţi, domnule, continuaţi, regele vă roagă.

— Ei bine, Sire, aţi văzut acest popor al Parisului atîta vreme văduvit de suveranii săi, atît de dornic să-i revadă. L-aţi văzut ameninţător, incendiator, asasin la Versailles, sau mai degrabă aţi crezut că-l vedeţi aşa, căci la Versailles nu a fost poporul ! L-aţi văzut, zic, la Tuileries, salutîndu-i sub balconul dublu al palatului pe rege, pe regină şi familia regală, intrind în apartamentele dumneavoastră prin intermediul delegaţilor săi, delegaţi ai precupeţelor din Hale, ai gărzii civile, ai municipalităţii, iar cei care n-au avut fericirea de a face parte din delegaţii, de a putea pătrunde în apartamentele dumneavoastră, de a sta de vorbă cu dumneavoastră, pe aceia i-aţi văzut îmbulzindu-se la ferestrele sufrageriei, unde mamele

ofereau — dulci ofrande — iluştrilor comeseni sărutul copiilor lor.

— Da, spuse regele, am văzut toate astea, şi de aici vine nedumerirea, ezitarea mea. Mă întreb, care este adevăratul popor : acela care arde şi asasinează, sau acela care mîngîie şi aclamă.

— Ah ! Al doilea, Sire, al doilea. Încredinţaţi-vă acestuia şi el vă va apăra de celălalt.

— Conte, îmi repetaţi la distanţă de două ore ceea ce mi-a spus azi-dimineaţă doctorul Gilbert.

— Ei bine, Sire, după ce v-aţi consultat cu un om atît de profund, atît de savant şi de serios ca doctorul Gilbert, cum de binevoiţi a cere sfatul meu, un sărman ofiţer ?

— Am să vă spun, domnule. Cred că este o mare deosebire între voi doi. Dumneavoastră sînteţi devotat regelui, iar doctorul Gilbert e devotat doar regalităţii.

— Nu înţeleg prea bine, Sire.

— Vreau să spun că, el l-ar părăsi cu inima uşoară pe rege, adică pe om, cu condiţia ca regalitatea, adică principiul, să fie salvat.

— În acest caz, Majestatea Voastră are dreptate, reluă Charny, există această deosebire între noi doi: pentru mine, Sire, sînteţi în acelaşi timp şi regele şi regalitatea. Vă rog, prin urmare, să dispuneţi de mine în această calitate.

— Înainte de toate vreau să ştiu de la dumneavoastră, domnule de Charny, cui v-aţi adresa în acest moment de calm în care ne găsim, poate între două furtuni, pentru a şterge urmele furtunii care a trecut şi a îndepărta furtuna ce se pregăteşte.

— Dacă aş avea în acelaşi timp onoarea şi nenorocirea de a fi rege, Sire, mi-aş aminti de strigătele care mi-au împresurat trăsura la înapoierea de la Versailles şi mi-aş întinde mîna dreaptă domnului de La Fayette şi mîna stîngă domnului de Mirabeau.

— Conte, exclamă regele, cum îmi puteţi spune acest lucru cînd îl detestaţi pe primul şi-l dispreţuiţi pe celălalt.

— Sire, azi nu se pune problema simpatiilor mele ; este vorba de salvarea regelui şi de viitorul monarhiei.

— Exact ce mi-a spus şi doctorul Gilbert, murmură regele ca pentru sine.

— Sire, continuă Charny, sînt fericit că mă întîlnesc în opinii cu un om atît de eminent ca doctorul Gilbert.

— Credeţi prin urmare că din unirea acestor doi oameni ar putea rezulta liniştea naţiunii şi securitatea regelui ?

— Cu ajutorul lui Dumnezeu, Sire, aş pune mari speranţe în unirea acestor doi bărbaţi.

— Dar dacă, în cele din urmă, m-aş învoi la această misiune, dacă aş consimţi la acest pact şi dacă, în ciuda dorinţei mele, poate chiar şi a lor, combinaţia ministerială care ar trebui să-i reunească ar eşua, ce credeţi că ar trebui să fac ?

— Cred că după ce a epuizat toate mijloacele pe care providenţa le-a pus în mîinile sale, după ce a îndeplinit toate obligaţiile impuse de poziţia sa, va fi timpul ca regele să se gîndească la siguranţa sa şi a familiei sale.

— Atunci, îmi propuneţi să fug ?

— Aş propune Majestăţii Voastre să se retragă împreună cu regimentele sale şi nobilii pe care crede că se poate bizui, în vreun oraş fortificat, ca Metz, Nancy sau Strasbourg.

Figura regelui se ilumină.

— Ah ! ah ! spuse el, dintre toţi generalii care mi-au dat dovezi de devotament, spuneţi-mi cu toată sinceritatea, dragă Charny, dumneavoastră, care-i cunoaşteţi pe toţi, căruia dintre ei i-aţi încredinţa

periculoasa misiune de a-l scoate de aici sau a-l primi pe regele său ?

— Ah ! Sire, murmură Charny, e o gravă răspundere să-l îndrumi pe rege într-o asemenea alegere Sire, îmi recunosc ignoranţa, slăbiciunea, neputinţa... Sire, mă declar incompetent.

— Ei bine, vă voi linişti, domnule, spuse regele. Alegerea e făcută. Vreau să vă trimit la acest om. Iată scrisoarea pe care veţi avea misiunea să i-o predaţi. Numele pe care mi-l veţi recomanda nu va influenţa deci în nici un fel hotărîrea mea, numai că el îmi va indica un slujitor credincios în plus care, la rîndul său, va avea neîndoios prilejul să-şi demonstreze fidelitatea. Ia să vedem, domnule de Charny, ce om aţi alege în cazul în care ar trebui să-l încredinţaţi pe rege curajului, loialităţii, inteligenţei unui om ?

— Sire, răspunse Charny după ce reflectă o clipă, există în armată un om cunoscut pentru marele său devotament faţă de rege, un om căruia i s-au încredinţat diferite comandamente importante şi care este, cred, în acest moment generalul-guvernator al oraşului Metz. Acest om, Sire, este marchizul de Bouillé.

Oricît de puţin expresiv i-ar fi fost chipul, Ludovic urmărea cuvintele contelui cu o vădită nelinişte şi se putea lesne observa cum se lumina la faţă pe măsură ce-şi dădea seama că recunoştea personajul de care voia să-i vorbească Charny. La rostirea numelui acestui personaj nu-şi putu reţine un strigăt de bucurie.

— Priviţi, ia priviţi, conte! zise el. Citiţi cui îi este adresată această scrisoare şi spuneţi dacă nu providenţa însăşi mi-a inspirat ideea de a mă adresa dumneavoastră ?

Charny luă scrisoarea din mîna regelui şi citi următoarea adresă :

Domnului François-Claude-Amour, marchiz de Bouillé, general-comandant al oraşului Metz

Lacrimi de bucurie şi mîndrie umplură ochii lui Charny.

— Sire ! exclamă. N-aş putea să vă spun altceva decît că sînt gata să mor pentru Majestatea Voastră.

— Iar eu, domnule, vă voi spune că, după toate cele ce s-au petrecut acum, aici, nu mai am dreptul să am secrete faţă de dumneavoastră ; şi că în momentul decisiv sînteţi acela, şi singurul — mă-nţelegeţi bine ? — căruia îi voi încredinţa persoana mea, pe a reginei şi a copiilor mei. Ascultaţi-mă deci : iată ce mi se propune şi iată ce refuz să fac.

Charny se înclină şi ascultă cu toată atenţia cele ce urma să-i spună regele.

— Nu este prima oară, vă închipuiţi, domnule de Charny, că mie personal, şi chiar celor ce mă înconjură ne-a venit în gînd să executăm un proiect similar cu cel pe care-l discutăm în acest moment. În noaptea de 5 spre 6 octombrie m-am gîndit să pregătesc evadarea reginei : o trăsură ar fi condus-o la Rambouillet. Aş fi ajuns-o călare şi, de acolo, am fi putut cu uşurinţă să ajungem la frontieră, căci supravegherea din jurul nostru nu era încă organizată. Proiectul dădu greş, deoarece regina n-a vrut să plece fără mine şi mi-a cerut să jur că, la rîndul meu, nu voi pleca fără ea.

— Sire, eram de faţă cînd acest pios jurămînt a fost făcut între rege şi regină, sau mai degrabă între soţie şi soţ.

— De atunci, domnul de Breteuil a întreprins negocieri cu mine prin intermediul contelui d'Innisdal şi, cu opt zile în urmă, am primit o scrisoare de la Soleure.

Regele se opri şi, văzînd că Charny rămîne tăcut şi imobil, întrebă :

— Nu răspundeţi, conte ?

— Sire, ştiu că domnul baron de Breteuil este omul Austriei şi mă tem să nu aduc vreo jignire simpatiilor legitime ale regelui faţă de regină, soţia sa, şi de împăratul Iosif al II-lea, cumnatul său.

Regele îl prinse pe Charny de mînă şi, aplecîndu-se spre el, îi spuse pe şoptite :

— Nu vă fie teamă de nimic, nu iubesc Austria mai mult decît o iubiţi dumneavoastră.

Mîna contelui tresări de surpriză între mîinile regelui.

— Conte, conte ! cînd un om de valoarea dumneavoastră se devotează, adică este dispus să-şi sacrifice viaţa unui alt om care are faţă de el doar tristul avantaj de a fi rege, trebuie să-l cunoască pe acela căruia i se devotează. Conte, v-am spus şi vă repet, nu iubesc Austria ; n-o iubesc pe Maria-Tereza, care ne-a împins în războiul de şapte ani, pierzînd astfel două sute de mii de oameni, două sute de milioane şi o suprafaţă de o mie şapte sute de leghe în America. Maria-Tereza care o numea pe madame de Pompadour — o prostituată! — „verişoară” şi care l-a otrăvit pe tatăl meu — un sfînt ! — prin domnul de Choiseul ; care se servea de fiicele sale ca de nişte agenţi diplomatici ; care, prin arhiducesa Carolina, guverna regatul Neapole ; care prin arhiducesa Maria-Antoaneta avea de gînd să guverneze Franţa.

— Sire, sire ! spuse Charny, uitaţi că sînt un străin, un simplu supus al regelui şi al reginei Franţei.

Şi Charny sublinie printr-un ton apăsat cuvîntul *regină*, aşa cum noi l-am subliniat cu pana.

— V-am mai spus, conte, reluă regele, sînteţi un prieten căruia îi pot vorbi cu atît mai multă sinceritate cu cît părerea preconceput pe care o aveam despre regină a dispărut complet în momentul de faţă din mintea mea. Fără voia mea am primit să mă căsătoresc cu o femeie din această Casă, de două ori duşmană Casei noastre, duşmană ca Austria, duşmană

ca Lorena; fără voia mea l-am văzut venind la Curte pe acest abate de Vermond, în aparenţă preceptorul soţiei delfinului, în realitate spionul Mariei-Tereza, de care mă loveam de două sau trei ori pe zi, căci avea misiunea să se vîre peste tot, şi căruia timp de nouăsprezece ani nu i-am adresat un singur cuvînt; fără voia mea a trebuit să lupt zece ani pînă să-i încredinţez domnului de Breteuil conducerea treburilor casei regale şi guvernarea Parisului ; fără voia mea l-am luat ca prim-ministru pe arhiepiscopul de Toulouse, un ateu; în sfîrşit, fără voia mea am plătit Austriei milioanele pe care voia să le stoarcă Olandei. Încă şi azi, în momentul în care vă vorbesc, urmîndu-i Mariei-Tereza care a murit, cine o sfătuieşte şi o conduce pe regină ? Fratele ei, Iosif al II-lea, care din fericire e pe moarte. Prin cine o sfătuieşte ? O ştiţi ca şi mine : prin mijlocirea aceluiaşi abate de Vermond, prin baronul de Breteuil şi prin ambasadorul Austriei, Mercy d'Argentau. În spatele acestui bătrîn este ascuns un alt bătrîn, Kaunitz, ministru septuagenar al Austriei centenare. Aceşti doi bătrîni neghiobi, sau mai bine zis aceste două hoaşte bătrîne o conduc pe regina Franţei, prin domnişoara Bertin, modista ei, şi prin Léonard, coaforul ei, cărora le oferă subsidii. Şi încotro o împing ? Către alianţa cu Austria ! Cu Austria, care i-a fost funestă Franţei, atît ca prietenă cît şi ca duşmană ; care a pus un cuţit în mîna lui Jacques-Clément[1], un pumnal în mîna lui Ravaillac[2], un briceag în mîinile lui Damiens[3]. Austria ! Austria catolică şi altădată bigotă, care reneagă azi şi se face pe jumătate filozoafă sub

---

[1] Jacques Clément (1566—1589), asasinul lui Henric al III-lea în 1589. A fost ucis de garda regelui. (N. T.)

[2] François Ravaillac (1578—1610), asasin al lui Henric al IV-lea. Osîndit la moarte, a suferit supliciul sfîrtecării. (N. T.)

[3] Robert-François Damiens (1715—1757). Fiindcă l-a lovit pe Ludovic al XV-lea cu un briceag a fost osîndit la moarte prin sfîrtecare. (N. T.)

Iosif al II-lea ; Austria imprudentă, care-şi ridică împotrivă-i propria-i sabie, Ungaria ; Austria neprevăzătoare, care permite să i se răpească de către preoţii belgieni cea mai frumoasă parte a coroanei sale, Ţările de Jos ; Austria vasală, care întoarce spatele Europei, pe care n-ar fi trebuit s-o piardă din vedere, şi utilizează cele mai bune trupe ale sale împotriva turcilor, aliaţii noştri, spre folosul Rusiei. Nu, nu, nu, domnule de Charny, urăsc Austria, nu m-aş putea încrede în ea !

— Sire, sire, murmură Charny, asemenea confidenţe sînt o mare onoare dar, în acelaşi timp, şi foarte periculoase pentru acela căruia i-au fost făcute ! Sire, dacă veţi regreta într-o zi că le-aţi făcut ?

— Ah ! nu mi-e teamă de asta, domnule, şi dovada este că continui.

— Sire, Majestatea Voastră mi-a ordonat să ascult, ascult.

— Această propunere de a fugi nu e singura care mi-a fost făcută. Îl cunoaşteţi pe domnul de Favras, conte ?

— Pe marchizul de Favras, fostul căpitan al regimentului din Belzunce, fostul locotenent[1] al gărzii lui Monsieur[2] ? Da, Sire.

— Despre el este vorba, reluă regele subliniind ultima calitate, *fostul locotenent al gărzii lui Monsieur*. Ce gîndiţi despre el ?

— E un soldat viteaz, un gentilom loial, Sire, ruinat din nenorocire, ceea ce îl face să fie neliniştit şi-l împinge la nenumărate tentative hazardate şi planuri nesăbuite ; dar un om de onoare, Sire, care ar muri fără să dea un pas înapoi, fără să se plîngă, pentru a-şi ţine cuvîntul. Este un bărbat în care majestatea sa ar

---

[1] Denumire dată în secolele XVII-XVIII ofiţerului care îl secondează şi îl înlocuieşte pe comandant. (N. T.)

[2] *Monsieur* : titlu purtat de al doilea frate al regelui Franţei. (N. T.)

avea motive să se încreadă dacă ar fi vorba să-i dea o mînă de ajutor, dar care, teamă mi-e, n-ar face deloc faţă ca şef al unei acţiuni mai complicate.

— De altfel, continuă regele cu oarecare amărăciune, conducătorul acţiunii nu e el, ci Monsieur... da, Monsieur este cel care dă banii ; Monsieur este cel care pregăteşte totul ; Monsieur este cel care, devotîndu-se pînă la capăt, rămîne cînd voi fi plecat eu — dacă plec cu Favras.

Charny făcu o mişcare.

— Ei bine, ce aveţi, conte ? reluă regele. Acesta nu este partidul Austriei, e partidul prinţilor, al emigranţilor, al nobilimii.

— Sire, scuzaţi-mă, v-am spus că nu mă îndoiesc nici de loialitatea nici de curajul domnului de Favras. Oriunde promite domnul de Favras că-l va conduce pe rege, îl va conduce, sau se va lăsa ucis apărîndu-l pe drum. Dar de ce Monsieur nu pleacă cu Majestatea Voastră ? De ce Monsieur rămîne ?

— Din devotament, v-am spus, şi poate pentru ca — dacă s-ar simţi nevoia ca regele să fie detronat şi să fie numit un regent — poporul, obosit de a fi fugit în zadar după rege, să nu fie nevoit să-şi caute regentul prea departe.

— Sire, exclamă Charny, îmi spuneţi lucruri inspăimîntătoare.

— Vă spun ceea ce ştie toată lumea, dragul meu conte, şi ceea ce mi-a scris ieri fratele dumitale, şi-anume, că la ultimul consiliu al prinţilor, la Torino, s-a pus chestiunea să fiu detronat şi să fie numit un regent; adică, în acest consiliu, vărul meu, contele de Condé, a propus un marş asupra Lyonului orice i s-ar întîmpla regelui... Vedeţi deci bine că nici măcar în caz extrem nu l-aş putea accepta mai degrabă pe Favras decît pe Breteuil, mai degrabă Austria decît prinţii. Iată, dragul meu conte, ce n-am spus nimănui în afară de dumneavoastră, iar ceea ce vă spun nu trebuie să

afle nimeni, *nici chiar regina*, — Ludovic apăsă, fie întîmplător, fie intenţionat asupra ultimelor cuvinte — pentru ca nimănui, nici chiar reginei, care nu v-a arătat o încredere egală celeia ce vi-o arăt, nimănuia să nu-i fiţi devotat ca mie.

— Sire, întrebă Charny înclinîndu-se, secretul călătoriei mele trebuie să fie păstrat faţă de toată lumea?

— N-are importanţă, dragă conte, dacă se ştie că plecaţi, cu condiţia ca scopul pentru care plecaţi să rămînă necunoscut.

— Şi scopul trebuie dezvăluit numai domnului de Bouillé.

—Numai domnului de Bouillé, după ce vă veţi fi asigurat de sentimentele sale. Scrisoarea către el e o simplă scrisoare de introducere. Cunoaşteţi poziţia mea, temerile mele, speranţele mele, mai bine decît regina, soţia mea, mai bine decît domnul Necker, ministrul meu, mai bine decît domnul Gilbert, consilierul meu. Vă las soarta mea în mîinile dumneavoastră. Acţionaţi în consecinţă.

Apoi, prezentînd contelui scrisoarea deschisă, adăugă :

— Cititi !

Charny luă scrisoarea şi citi :

Palatul Tuileries, la 29 octombrie

Sper, domnule, că sînteţi în continuare mulţumit de poziţia dumneavoastră de guvernator la Metz. Domnul conte de Charny, locotenent în gărzile mele, care trece prin acest oraş, vă va întreba dacă doriţi să mai fac ceva pentru dumneavoastră ; în acest caz, mă voi folosi de primul prilej să vă fiu agreabil, după cum îl folosesc pe acesta pentru a vă asigura din nou de cele mai alese sentimente de stimă ce vi le port.

Ludovic

— Şi-acum, spuse regele, duceţi-vă, domnule de Charny. Aveţi puteri depline să faceţi domnului de Bouillé orice promisiune, dacă consideraţi că e nevoie să-i faceţi. În orice caz, nu mă angajaţi decît în măsura în care pot face faţă.

Şi îi întinse pentru a doua oară mîna.

Charny sărută această mînă, cu o emoţie care-l scuti de noi proteste, şi ieşi din cabinet, lăsîndu-l pe rege convins — şi aceasta era într-adevăr situaţia — că prin încrederea arătată a cucerit sufletul contelui mai sigur decît ar fi putut-o face prin toate bogăţiile şi favorurile de care dispusese în zilele atotputerniciei sale.

Capitolul 22
LA REGINĂ

Charny ieşi de la rege cu inima plină de sentimente contradictorii. Însă primul din aceste sentimente, acela care urca la suprafaţa valurilor de gînduri ce se învolburau tumultuos în mintea sa, era profunda recunoştinţă pentru încrederea fără margini pe care regele i-o dovedise.

Profitînd de răceala care intervenise de cîteva zile în relaţiile sale cu regina, se întorcea în camera sa, hotărît să-i anunţe plecarea printr-o simplă scrisoare, cînd, la uşă, îl găsi pe Weber care-l aştepta.

Regina voia să-i vorbească şi să-l vadă de îndată.

Nu exista nici o posibilitate de a se sustrage acestei dorinţe a reginei. Dorinţele capetelor încoronate sînt porunci.

Charny dădu cîteva ordine valetului privind înhămarea cailor şi coborî după fratele de lapte al reginei.

Maria-Antoaneta se afla într-o dispoziţie cu totul opusă celei a lui Charny ; ea îşi reamintea duritatea cu care îl tratase şi devotamentul acestuia dovedit la Versailles. Şi chiar presupunînd că Charny nu i-ar fi dovedit doar devotament, ea tot răsplătise urît acest devotament. Apoi, nu avea oare dreptul să-i ceară lui Charny şi altceva în afară de devotament ?...

Pe de altă parte, reflectînd, se întreba : avea oare Charny într-adevăr faţă de ea vinovăţiile pe care i le atribuia ? N-ar fi trebuit să pună pe seama doliului după frate acel aer de indiferenţă pe care Charny îl manifestase la înapoierea sa de la Versailles ? De altfel, această indiferenţă nu exista decît la suprafaţă şi poate că, iubită temătoare, prea se grăbise să-l condamne pe Charny cînd îi oferise misiunea la Torino pentru a-l îndepărta de Andrée, misiune pe care el o

refuzase ? Prima ei reacţie, de gelozie şi răutate, era provocată de presupunerea că refuzul contelui s-ar putea datora înfiripării dragostei pentru Andrée şi dorinţei sale de a rămîne aproape de soţia sa.

La început, toată această situaţie i se păru reginei o combinaţie de pe urma căreia avea de suferit atît dragostea ei, cît şi amorul ei propriu. Dar nici cea mai amănunţită investigaţie nu l-a putut surprinde pe Charny în afara palatului, în afara unor obligaţii de serviciu.

S-a mai constatat că, de la plecarea din castel, Andrée nu reapăruse acolo.

Dacă Andrée şi Charny s-au întîlnit, întrevederea n-a depăşit un ceas şi s-a putut petrece doar în ziua în care el refuzase misiunea la Torino.

Este adevărat că în tot acest răstimp Charny nu încercase s-o vadă nici pe regină. Dar, în loc de a identifica în această abţinere o dovadă de indiferenţă, un ochi clarvăzător n-ar fi zărit în ea, dimpotrivă, o dovadă de dragoste ? Jignit de bănuielile nedrepte ale reginei, Charny putea să se fi ţinut deoparte nu dintr-un exces de răceală ci, mai degrabă, dintr-unul de iubire !

Acestea erau aşadar sentimentele reginei faţă de conte cînd Charny apăru, se înclină şi rămase aproape de prag.

Regina privi în jurul ei ca pentru a se întreba ce cauză îl reţinea astfel pe tînărul bărbat la celălalt capăt al apartamentului şi, dîndu-şi seama că voinţa lui Charny era singura cauză a distanţei păstrate, spuse :

— Apropiaţi-vă, domnule de Charny, sîntem singuri.

Charny se apropie, apoi, cu o voce blîndă, dar în acelaşi timp atît de fermă încît era imposibil să se desluşească în ea cea mai slabă emoţie, spuse :

— Iată-mă la ordinele Majestăţii Voastre, doamnă !

— Conte, reluă regina cu un glas deosebit de afectuos, n-aţi auzit deloc cînd v-am spus că sîntem singuri?

— Ba da, doamnă, spuse Charny, dar nu văd de ce această singurătate poate schimba maniera cu care un supus trebuie să se adreseze suveranei sale.

— Cînd am trimis să vă caute, conte, şi cînd am aflat de la Weber că-l urmaţi, am crezut că un prieten vine să-i vorbească unei prietene.

Un surîs amar arcui uşor buzele lui Charny.

— Da, conte, spuse regina, înţeleg acest zîmbet şi ştiu ce vă spuneţi. Vă spuneţi că am fost nedreaptă la Versailles şi că sînt capricioasă la Paris.

— Nedreptate sau capriciu, doamnă, spuse Charny, orice îi este permis unei femei. Cu atît mai mult unei regine,

— Vai, prietene ! spuse Maria-Antoaneta cu tot farmecul pe care-l putea pune în ochi şi în glas. Ştiţi prea bine un lucru : indiferent dacă acest capriciu vine de la o femeie sau de la o regină — regina nu se poate lipsi de dumneavoastră în calitate de sfătuitor, femeia nu se poate lipsi de dumneavoastră ca prieten.

Şi îi întinse mîna sa albă, prelungă, puţin slăbită, dar încă demnă să-i servească drept model unui sculptor.

Charny luă mîna regală şi, după ce o sărută cu respect, se pregăti s-o lase să cadă, cînd simţi că Maria-Antoaneta îl reţine.

— Ei bine, da, spuse sărmana femeie răspunzînd prin aceste cuvinte la mişcarea pe care el o făcuse, da, am fost nedreaptă, mai mult decît nedreaptă, crudă ! Dumneavoastră v-aţi pierdut fratele în slujba mea, un frate pe care-l iubeaţi cu o dragoste aproape paternă. Acest frate a murit pentru mine şi trebuia să-l plîng împreună cu dumneavoastră. În acel moment însă groaza, furia, gelozia — ce vreţi, Charny, sînt femeie ! — au oprit lacrimile din ochii mei... Dar, rămasă

singură în aceste zece zile în care nu v-am văzut, v-am plătit datoria plîngînd. Şi drept dovadă, priviţi-mă, prietene, încă mai plîng.

Şi Maria-Antoaneta îşi dădu uşor pe spate capul frumos, astfel ca Charny să poată vedea lacrimile, limpezi ca diamantele, alunecînd în cutele pe care durerea începuse să le sape pe obrazul ei.

De altfel, trecuse prea puţină vreme de cînd Charny sărutase mîna regelui pentru ca sărutul pe care tocmai îl depusese pe mîna reginei să însemne altceva decît un simplu gest de respect.

— Credeţi-mă, doamnă, că vă sînt foarte recunoscător pentru amintirea ce mi se adresează mie şi pentru durerea ce i se adresează fratelui meu. Din păcate, de-abia am timp să vă exprim recunoştinţa mea...

— Cum adică, ce vreţi să spuneţi ? întrebă MariaAntoaneta uimită.

— Vreau să spun, doamnă, că părăsesc Parisul peste o oră.

— Părăsiţi Parisul peste o oră?

— Da, doamnă.

— Oh, Doamne, ne părăsiţi şi dumneavoastră ca şi ceilalţi ? exclamă regina. Emigraţi, domnule de Charny ?

— Vai ! spuse Charny, prin această întrebare crudă Majestatea Voastră îmi dovedeşte că, neîndoios, fără să-mi dau seama, am greşit mult faţă de ea...

— Scuze, prietene, dar mi-aţi spus că plecaţi... De ce plecaţi ?

— Pentru a îndeplini o misiune pe care regele mi-a făcut onoarea să mi-o încredinţeze.

— Şi părăsiţi Parisul ? întrebă regina cu îngrijorare.

— Da, doamnă, părăsesc Parisul.

— Pe cîtă vreme ?

— Nu ştiu.

— Dar cu opt zile în urmă, mi se pare, aţi refuzat o misiune.

— E-adevărat, doamnă.

— De ce atunci, după ce înainte cu opt zile aţi refuzat o misiune, acceptaţi azi alta ?

— Pentru că în opt zile, doamnă, se pot petrece multe schimbări în viaţa unui om şi, în consecinţă, în hotărîrile sale.

Regina păru să facă un efort pentru a-şi înfrîna atît voinţa, cît şi diferitele organe supuse acestei voinţe şi avînd funcţia de a o transmite.

— Şi plecaţi... singur?

— Da, doamnă, singur.

Maria-Antoaneta respiră uşurată. Apoi, copleşită parcă de efortul făcut se prăbuşi o clipă în ea însăşi, închise ochii şi, ştergîndu-şi fruntea cu batista mai întrebă :

— Şi unde plecaţi deci ?

— Doamnă, răspunse respectuos Charny, ştiu că regele nu are secrete faţă de dumneavoastră. Să-l întrebe regina pe augustul său soţ şi despre scopul călătoriei mele şi despre obiectivul misiunii mele şi nu mă-ndoiesc o clipă că i le va spune.

Maria-Antoaneta făcu ochi mari şi se uită la Charny cu o privire mirată.

— De ce m-aş adresa lui, cînd mă pot adresa dumneavoastră ?

— Pentru că secretul ce-l port în mine este al regelui şi nu al meu.

— Mi se pare, domnule, spuse regina cu oarecare semeţie, că dacă e secretul regelui, e şi al reginei.

— Nu mă îndoiesc, doamnă, spuse Charny înclinîndu-se, de aceea şi îndrăznesc să afirm Majestăţii Voastre că regele nu va face nici o dificultate să vi-l încredinţeze.

— Dar, în sfîrşit, această misiune este în Franţa sau în străinătate ?

— Singur regele poate da Majestăţii Voastre lămuririle pe care le cere.

— Prin urmare, spuse regina, stăpînită de o durere profundă care pentru moment birui supărarea ce i-o provoca reţinerea lui Charny, prin urmare plecaţi, veţi fi departe de mine, veţi înfrunta primejdii, iar eu nu voi şti nici unde sînteţi şi nici ce primejdii vă ameninţă !

— Doamnă, oriunde mă voi afla veţi avea acolo, vă jur, un supus credincios şi un suflet devotat.

Şi înclinîndu-se, contele nu părea să aştepte pentru a se retrage decît permisiunea reginei.

— Bine, domnule, spuse ea, plecaţi.

Charny se înclină din nou şi se îndreptă cu pas ferm spre uşă.

Dar în momentul în care contele puse mîna pe clanţă :

— Charny!exclamă regina cu braţele întinse spre el.

Contele tresări şi se întoarse, pălind.

— Charny, continuă Maria-Antoaneta, vino aici !

El se apropie, clătinîndu-se.

— Vino aici, mai aproape, spuse regina, priveşte-mă în ochi... Nu mă mai iubeşti, nu-i aşa?

Charny simţi un tremur trecîndu-i prin vine. Crezu o clipă că va leşina. Era pentru prima oară că această femeie mîndră, suverana se pleca în faţa sa. În orice altă împrejurare, în orice alt moment, ar fi căzut la picioarele Mariei-Antoaneta, i-ar fi cerut iertare. Dar amintirea celor petrecute între el şi rege îl susţinu, şi, adunîndu-şi toate forţele, zise :

— Doamnă, după dovezile de încredere şi bunătate cu care m-a copleşit puţin mai înainte regele, aş fi un mizerabil dacă aş asigura acum pe Majestatea Voastră de altceva decît de respectul şi devotamentul meu.

— Bine, conte, spuse regina, sînteţi liber, plecaţi.

Charny părăsi aproape în fugă camera, cu o mînă la frunte, cu cealaltă la piept, murmurînd cuvinte fără şir care, oricît să fi fost de incoerente, ar fi schimbat într-un surîs de triumf lacrimile Mariei-Antoaneta, dacă aceasta le-ar fi auzit.

Regina îl urmări din priviri, tot mai sperînd că se va întoarce şi va reveni la ea. Dar ea văzu uşa deschizîndu-se şi închizîndu-se în urma lui.

Cinci minute după ce dispăruse şi zgomotul paşilor săi se stinsese, ea mai continua să privească şi să asculte.

Deodată atenţia îi fu atrasă de un zgomot nou, care venea din curte. Era zgomotul unei trăsuri. Alergă la fereastră şi recunoscu trăsura de călătorie a lui Charny, care traversa curtea gărzii elveţiene şi se îndepărta spre strada Carrousel.

Îl sună pe Weber. Acesta intră.

— Dacă n-aş fi prizonieră în castel, spuse ea, şi dacă aş vrea să mă duc în strada Coq-Héron, pe ce drum ar trebui să merg ?

— Doamnă, spuse Weber, ar trebui să ieşiţi prin poarta curţii elveţienilor, să treceţi pe strada Carrousel, s-o luaţi apoi pe strada Saint-Honoré, pînă la...

— E bine... ajunge. — „Se duce să-şi ia rămas bun de la ea”, murmură.

Apoi, cu glas tare :

— Weber, te vei duce în strada Coq-Héron, la numărul 9, unde locuieşte doamna de Charny şi îi vei spune că doresc să-i vorbesc în astă-seară.

— Scuzaţi, doamnă, spuse valetul, dar credeam că Majestatea Voastră a reţinut seara aceasta pentru doctorul Gilbert.

— Ah ! e-adevărat, spuse regina ezitînd.

— Ce dispune Majestatea Voastră ?

— Contramandează-l pe doctorul Gilbert şi fixează-i primirea pentru mîine dimineaţă.

Apoi, ca pentru sine :

— Da, asta e, spuse ea, pe mîine politica. De altfel, convorbirea cu doamna de Charny ar putea avea o oarecare influenţă asupra hotărîrii ce o voi lua.

Şi cu un semn din mînă îl concedie pe Weber.

Capitolul 23
PERSPECTIVE SUMBRE

Regina se înşela. Charny nu se ducea la contesă. Se ducea la poşta regală să i se înhame cai de poştă la trăsură.

Numai că, în timp ce i se executa porunca, intră la şeful poştei, ceru o pană, cerneală şi hîrtie, şi scrise o scrisoare contesei, însărcinîndu-l pe servitorul care-i ducea caii înapoi să i-o înmîneze.

Contesa, pe jumătate culcată pe canapeaua aşezată în colţul salonului, cu o măsuţă rotundă în faţa ei, citea tocmai această scrisoare cînd fu introdus Weber fără să fi fost anunţat în prealabil, potrivit privilegiului de care se bucurau cei ce veneau din partea reginei sau a regelui.

— Domnul Weber, spuse camerista deschizând uşa.

Weber apăru odată cu ea.

Contesa împături cu repeziciune scrisoarea pe care o ţinea în mînă şi o strînse la piept, ca şi cum valetul reginei ar fi venit să i-o ia.

Weber se achită de misiunea sa în limba germană.

Una din cauzele care l-au făcut pe Weber să regrete plecarea contesei şi despărţirea ei de regină era prilejul ce-l pierdea acest german demn să vorbească în limba sa maternă.

De aceea insistă cu multă căldură— sperînd fără îndoială că din întrevedere va rezulta o apropiere — ca Andrée să nu lipsească sub nici un pretext de la întîlnirea ce i-a fost fixată, amintindu-i în repetate rînduri că regina contramandase întrevederea pe care urma s-o aibă în aceeaşi seară cu doctorul Gilbert, pentru a-şi face întreaga seară liberă.

Andrée răspunse simplu că se va supune ordinului Majestăţii Sale.

Weber ieşi, iar contesa rămase o clipă nemişcată şi cu ochii închişi, ca cineva care vrea să alunge din mintea sa orice gînd străin celui ce-o ocupă, şi continuă citirea scrisorii abia după ce reuşi să se concentreze iar asupra ei însăşi.

După ce citi scrisoarea, o sărută cu tandreţe şi o puse pe inimă. Zise apoi, cu un surîs plin de tristeţe :

— Dumnezeu să vă aibă în pază, inimă dragă a vieţii mele ! Nu ştiu unde sînteţi, dar Dumnezeu o ştie, iar rugăciunile mele ştiu unde este Dumnezeu.

Apoi, cu toate că-i era imposibil să ghicească pentru ce anume o cheamă regina, aşteptă fără grabă şi fără teamă momentul prezentării la Tuileries.

Nu acelaşi lucru se petrecea cu regina. Într-un fel prizonieră la castel, pentru a-şi consuma nerăbdarea rătăcea între pavilionul Flore şi pavilionul Marsan.

Regina se retrase devreme şi se închise în apartamentele sale. Spuse că are de scris şi-l puse pe Weber de gardă la uşă.

De altfel, nici regele nu observă această retragere, preocupat el însuşi de evenimente, de mai mică importanţă, e-adevărat, dar destul de îngrijorătoare în ce priveşte situaţia din Paris, despre care şeful poliţiei, ce-l aştepta în cabinetul său de lucru, era pe cale să-l informeze.

În cîteva cuvinte, iată ce se întîmplase.

După cum am văzut, Adunarea se declarase inseparabilă de rege şi, odată ce regele sosise la Paris, venise să-l întîlnească.

Pînă să fie gata sala Manège, care-i era destinată, Adunarea alese ca loc de şedinţe sala arhiepiscopiei.

Acolo, schimbase printr-un decret titlul de *rege al Franţei şi al Navarrei* în cel de *rege al francezilor*. Ceea ce dovedea că Adunarea Naţională, la fel ca toate adunările parlamentare, se ocupa deseori de lucruri inutile cînd ar fi trebuit să se ocupe de lucruri serioase.

Ea ar fi trebuit de pildă, să întreprindă ceva spre a asigura hrană pentru toţi cetăţenii Parisului, care mureau literalmente de foame.

Înapoierea de la Versailles şi instalarea *brutarului, a brutăriţei şi a ucenicului brutar* la Tuileries nu produsese efectul aşteptat.

Făina şi pîinea continuau să lipsească.

În fiecare zi mulţimea se îmbulzea la porţile brutăriilor, şi aceste îmbulzeli produceau mari dezordini. Dar cum puteau fi oare combătute aceste îngrămădiri zgomotoase de oameni ?

Adunarea nu ştia însă nimic despre toate astea. Membrii săi nu erau deloc obligaţi să facă coadă la porţile brutăriilor şi cînd, din întîmplare, vreunuia din membrii săi i se făcea foame în şedinţă, era întotdeauna sigur că va găsi la o sută de paşi depărtare chifle proaspete la un brutar numit François, locuind în apropiere, pe strada Marché-Palu din districtul Notre-Dame şi care, făcînd aproape opt sute de bucăţi pe zi, avea întotdeauna o rezervă pentru *domnii de la Adunare*.

Aşadar, pe cînd şeful poliţiei era ocupat să-l informeze pe rege de temerile sale în privinţa tulburărilor ce s-ar putea transforma într-o bună zi în răscoală, Weber deschise uşa micului cabinet al reginei şi anunţă încet:

— Doamna contesă de Charny.

Capitolul 24
SOŢIE FARĂ SOŢ — IUBITĂ FĂRĂ IUBIT

Cu toate că regina ceruse ea însăşi să vină Andrée, cu toate că o aştepta, tot corpul ei tresări la cele patru cuvinte rostite de Weber. Căci regina nu putea să se înşele pe ea însăşi şi să nu vadă că în cadrul acelui pact încheiat între ea şi Andrée, din prima zi în care, fete tinere fiind, se întîlniseră la castelul Taverney, a avut loc un schimb de prietenie şi de servicii, în care ea Maria-Antoaneta rămînea mereu îndatorată.

Or, nimic nu stinghereşte mai mult capetele încoronate decît asemenea obligaţii, mai ales cînd ele ţin de cele mai profunde tainiţe ale sufletului.

Şi astfel regina, care trimisese s-o cheme pe Andrée, crezînd că are să-i facă mari reproşuri, nu-şi mai aminti, găsindu-se în faţa ei, decît de obligaţiile ce i le datora. În ce o priveşte pe Andrée, ea rămăsese ca întotdeauna aceeaşi : rece, calmă, pură ca diamantul, dar tăioasă şi invulnerabilă ca acesta.

Regina şovăi o clipă, neştiind cum să i se adreseze acelei apariţii albe care trecea din umbra de sub uşă în penumbra apartamentului şi care intra, încet-încet, în cercul de lumină proiectat de cele trei lumînări ale candelabrului aşezat pe masa de care se sprijinea.

În cele din urmă, întinzînd mîna spre vechea ei prietenă, spuse :

— Fiţi binevenită azi ca întotdeauna, Andrée !

Oricît de tare şi de pregătită să se prezinte la Tuileries, Andrée la rîndul ei tresări, recunoscînd în cuvintele ce i le adresa regina accentul cu care-i vorbea pe vremuri moştenitoarea tronului.

— Este necesar să-i spun Majestăţii Voastre, răspunse Andrée abordînd chestiunea cu sinceritate şi claritatea ei obişnuită, că dacă mi-ar fi vorbit

totdeauna cum a făcut-o acum, n-ar fi fost necesar să mă caute, pentru a-mi putea vorbi, în afara palatului în care locuieşte ?

Nimic nu o putea servi pe regină mai bine decît această manieră cu care Andrée intra în materie şi de care avea să profite.

— Vai ! îi spuse ea, dumneavoastră ar trebui să ştiţi, dumneavoastră care sînteţi atît de frumoasă, atît de castă şi pură, că n-am uitat că v-am cerut ajutorul pe care mi l-aţi acordat cu atîta generozitate...

— Regina, răspunse Andrée, vorbeşte de vremuri pe care le-am uitat şi pe care credeam că nu şi le mai aminteşte.

— Răspunsul e aspru, Andrée, răspunse regina. Cu toate acestea, îl merit şi aveţi dreptate să mi-l daţi. E-adevărat că atîta timp cît am fost fericită, nu mi-am amintit de devotamentul dumneavoastră, dar ceea ce vi s-a părut ingratitudine, nu a fost poate decît neputinţă.

— Aş fi avut dreptul să vă acuz, doamnă, spuse Andrée, dacă vreodată aş fi dorit sau v-aş fi cerut ceva, iar regina s-ar fi opus dorinţei mele şi ar fi refuzat cererea mea. Dar cum vrea Majestatea Voastră să mă plîng, dacă n-am dorit şi n-am cerut nimic ?

— Ei bine, vreţi să v-o spun, dragă Andrée ? Tocmai acest fel de indiferenţă cu care priviţi lucrurile din lumea noastră mă înspăimîntă la dumneavoastră. Dar, într-un moment de profundă durere, oamenii fac tocmai ce am făcut şi eu : am căutat fiinţa supraomenească, de a cărei dezaprobare mă temusem, pentru a-i cere consolare.

— Vai ! doamnă, spuse Andrée, dacă într-adevăr aceasta este ceea ce îmi cereţi, mi-e tare teamă că rezultatul nu va răspunde aşteptărilor.

— Andrée ! Andrée ! Uitaţi în ce împrejurări îngrozitoare m-aţi susţinut şi consolat ! spuse regina.

Andrée păli vizibil. Văzînd-o clătinîndu-se, cu ochii închişi, ca un om care-şi pierde puterile, regina făcu o mişcare cu braţul pentru a o atrage pe canapeaua pe care şedea ea, dar Andrée rezistă şi rămase în picioare.

— Doamnă, spuse ea, dacă Majestăţii Voastre i-ar fi milă de fidela ei slujitoare, cruţaţi-o de amintirile de care aproape că reuşise să se desprindă. Nu este o bună consolatoare aceea care nu mai are compasiunea nimănui, nici măcar a lui Dumnezeu, îndoindu-se că Dumnezeu însuşi ar putea-o consola pentru anumite dureri.

Regina o ţintui cu privirea-i limpede şi profundă.

— Anumite dureri ! spuse ea. Mai aveţi dar şi alte dureri în afara celor pe care mi le-aţi încredinţat ?

Andrée nu răspunse.

— Haide, spuse regina, a sosit momentul să ne explicăm, şi am trimis după dumneavoastră în acest scop. Îl iubiţi pe domnul de Charny ?

Andrée deveni palidă ca o moartă, dar rămase mută.

— Îl iubiţi pe domnul de Charny ? repetă regina.

— Da !... spuse Andrée.

Regina scoase un strigăt de leoaică rănită.

— Ah! spuse ea, bănuiam!... Şi de cînd îl iubiţi?

— Din prima clipă în care l-am văzut.

Regina se dădu înapoi, înspăimîntată, în faţa acestei statui de marmură care recunoştea că are un suflet.

— O ! spuse ea, şi aţi tăcut!

— O ştiţi mai bine decît oricine, doamnă.

— Şi de ce ?

— Pentru că mi-am dat seama că-l iubiţi.

— Vreţi să spuneţi, prin urmare, că l-aţi iubit mai mult ca mine, deoarece eu n-am observat nimic ?

— Ah ! făcu Andrée cu amărăciune. N-aţi observat nimic pentru că el vă iubea, doamnă.

— Da... şi văd acum, fiindcă nu mă mai iubeşte. Asta aţi vrut să opuneţi, nu-i aşa ?

Andrée rămase mută.

— Dar răspundeţi odată ! spuse regina apucînd-o de braţ. Mărturisiţi că nu mă mai iubeşte !

Andrée nu răspunse cu nici un cuvînt, cu nici un gest, cu nici un semn.

— Într-adevăr, exclamă regina, să mori, nu altceva!... Mai bine omorîţi-mă imediat spunîndu-mi că nu mă mai iubeşte !... Nu mă mai iubeşte, nu-i aşa?

— Dragostea sau indiferenţa contelui de Charny sînt secretele sale. Eu nu sînt chemată să le dezvălui, răspunse Andrée.

— Ah ! secretele sale... nu numai ale sale, căci, presupun că îi sînteţi confidentă, spuse regina cu amărăciune.

— Contele de Charny nu mi-a spus niciodată un singur cuvînt despre dragostea sau indiferenţa sa pentru dumneavoastră.

— Nici chiar în dimineaţa asta ?

— Nu l-am văzut azi-dimineaţă pe domnul conte de Charny.

Regina fixă asupra tinerei femei o privire care căuta să pătrundă în cele mai profunde cute ale inimii.

— Vreţi să spuneţi că nu ştiţi despre plecarea contelui ?

— Nu vreau să spun asta.

— Dar cum ştiţi de plecarea lui dacă nu l-aţi văzut?

— Mi-a scris să mi-o comunice.

— Ah ! spuse regina, v-a scris ?...

Şi, ca şi Richard al III-lea, care a strigat într-un moment suprem : „Coroana mea pentru un cal!”, Maria-Antoaneta era gata să strige : „Coroana mea pentru această scrisoare !”

Andrée înţelese această dorinţă arzătoare a reginei, dar dori să-şi facă plăcerea de a-şi lăsa măcar un moment rivala într-o mare nelinişte.

— Şi, sînt sigură, nu aveţi asupra dumneavoastră scrisoarea pe care contele v-a scris-o în momentul plecării.

— Vă înşelaţi, doamnă, spuse Andrée, iat-o.

Şi, scoţînd scrisoarea, călduţă încă de căldura ei şi înmiresmată de parfumul pieptului ei, o întinse reginei.

Aceasta o luă tremurînd, o strînse o clipă între degete neştiind dacă trebuie s-o păstreze sau s-o înapoieze şi, privind-o pe Andrée cu sprîncenele încruntate, în cele din urmă lăsă orice ezitare deoparte şi spuse :

— Ah ! spuse ea, tentaţia e prea mare !

Deschise scrisoarea şi, aplecîndu-se spre lumina candelabrului, citi cele ce urmează :

Doamnă,

Părăsesc Parisul într-o oră, din ordinul expres al regelui.

Nu vă pot spune unde mă duc, de ce plec şi nici cît timp voi lipsi din Paris. Sînt lucruri care, probabil, vă interesează prea puţin, dar pe care aş fi dorit totuşi să fiu autorizat să vi le împărtăşesc.

Am avut o clipă intenţia să mă prezint la dumneavoastră pentru a vă anunţa personal plecarea; dar n-am îndrăznit s-o fac fără permisiunea dumneavoastră...

Regina aflase ce dorea să ştie, şi voi să înapoieze scrisoarea ; dar Andrée, ca şi cum ea ar fi fost aceea care comanda şi nu aceea care trebuia să se supună, zise :

— Citiţi-o pînă la capăt, doamnă.

Regina reluă lectura :

Am refuzat ultima misiune ce mi-a fost oferită, deoarece credeam atunci, sărman nebun! că o oarecare simpatie m-ar reţine la Paris; dar de-atunci, vai! am căpătat dovada contrariului şi am acceptat cu bucurie acest prilej de a mă îndepărta de inimile cărora le sînt indiferent.

Dacă în cursul acestei călătorii mi s-ar întîmplă ceva asemănător celor petrecute nefericitului Georges, toate măsurile mele au fost luate, doamnă, spre a fi înştiinţată prima de nenorocirea care m-ar lovi şi de libertatea ce vă va fi redată. Numai atunci veţi şti, doamnă, ce admiraţie profundă a făcut să se nască în sufletul meu sublimul dumneavoastră devotament, atît de rău răsplătit de către aceea căreia — tînără, frumoasă şi născută pentru a fi fericită — i-aţi sacrificat tinereţea, fumuseţea şi fericirea.

Şi-aşa, doamnă, tot ce-i cer lui Dumnezeu şi dumneavoaslră este să-i păstraţi un gînd bun nefericitului care şi-a dat seama atît de tîrziu de valoarea comorii ce o poseda.

Cu toată veneraţia,
Conte OLIVIER DE CHARNY

Regina întinse scrisoarea, pe care Andrée o luă de astă dată, şi lăsă să-i cadă, cu un suspin, mîna inertă, aproape neînsufleţită.

— Ei bine, doamnă, murmură Andrée, aţi fost trădată ? Am încălcat oare, n-aş zice promisiunea ce v-am făcut-o, căci nu v-am făcut nici o promisiune, dar încrederea ce-aţi avut în mine ?

— Iertaţi-mă, Andrée, spuse regina ! Ah ! am suferit atît de mult !...

— Aţi suferit !... Îndrăzniţi să spuneţi în faţa mea că aţi suferit, doamnă ! Şi eu, ce aş mai putea spune ?... Ah ! n-aş vrea să spun că am suferit, căci nu vreau să folosesc un cuvînt de care s-a servit o altă femeie pentru a reda aceeaşi idee... Nu, mi-ar trebui

un cuvînt nou, necunoscut, nemaiauzit, care să cuprindă în sine toate durerile, să exprime toate chinurile... Aţi suferit... şi cu toate acestea, doamnă, nu aţi văzut cum omul pe care-l iubiţi devine nepăsător la dragostea dumneavoastră, întorcîndu-se în genunchi şi cu sufletul în mîini către o altă femeie. Nu l-aţi văzut pe fratele dumneavoastră gelos de cealaltă femeie pe care o adora în tăcere, cum îşi adoră un păgîn divinitatea, bătîndu-se cu omul pe care-l iubiţi. Nu aţi auzit omul pe care-l iubiţi, rănit de fratele dumneavoastră, avînd o rană ce s-a crezut o clipă mortală, cum o strigă în delirul său numai pe cealaltă femeie, a cărei confidentă eraţi. Nu aţi văzut-o pe cealaltă femeie alunecînd ca o umbră pe coridoarele prin care rătăceaţi şi dumneavoastră pentru a asculta spusele lui în delir, care dovedeau că dacă o dragoste nebună nu supravieţuieşte vieţii, o însoţeşte cel puţin pînă în pragul mormîntului. Nu l-aţi văzut pe acest om, revenit la viaţă printr-un miracol al naturii şi al ştiinţei, ridicîndu-se din pat numai pentru a cădea la picioarele rivalei dumneavoastră... — rivala dumneavoastră, da, doamnă, căci în dragoste egalitatea dintre ranguri se măsoară numai prin intensitatea dragostei. Din disperare nu v-aţi retras atunci, la douăzeci şi cinci de ani, într-o mănăstire, căutînd să stingeţi la picioarele reci ale unui crucifix această dragoste care vă devora. Apoi, într-o zi, cînd după un an de rugăciuni, de insomnii, de post, de doruri neputincioase, de strigăte de durere, să fi sperat că, dacă nu aţi stins, cel puţin aţi adormit flacăra ce vă mistuia — nu v-aţi întîlnit rivala, vechea dumneavoastră prietenă, care nu înţelesese nimic, care nu bănuise nimic, venind să vă caute în singurătatea dumneavoastră pentru a vă cere... ce?... în numele unei vechi prietenii pe care suferinţele nu o putuseră slăbi, în numele salvării ei ca soţie, în numele majestăţii regale compromise, pentru a vă cere să fiţi soţia... cui ?... a omului pe care de trei

ani îl adoraţi ! — bine înţeles soţie fără soţ, un simplu văl aruncat între privirile mulţimii şi fericirea altcuiva, ca un linţoliu întins între un cadavru şi lume. Nu aţi auzit preotul întrebîndu-vă dacă luaţi ca soţ un bărbat care nu vă va fi soţ niciodată. Nu aţi simţit cum acest bărbat vă pune în deget verigheta de aur care, zălog al unei uniuni eterne, nu era, pentru dumneavoastră, decît un simbol fals şi neînsemnat. Nu v-aţi părăsit soţul la o oră după ce s-a celebrat căsătoria pentru a nu-l mai revedea... decît ca amant al rivalei dumneavoastră !... Ah ! doamnă, cei trei ani care s-au scurs au fost, v-o spun, trei ani cumpliţi !...

Regina ridică mîna slăbită, căutînd mîna femeii îndurerate, dar Andrée şi-o îndepărtă.

— Eu n-am făgăduit nimic, spuse ea, şi iată că mi-am ţinut cuvîntul. Dumneavoastră, doamnă, continuă tînăra femeie transformîndu-se în acuzatoare, mi-aţi făgăduit două lucruri...

— Andrée, Andrée ! exclamă regina,

— Mi-aţi promis să nu-l mai revedeţi pe domnul de Charny. Promisiune cu atît mai sfîntă cu cît nu v-am cerut-o.

— Andrée !

— Apoi mi-aţi promis — ah ! de astă dată în scris — mi-aţi promis să mă trataţi ca pe o soră, promisiune cu atît mai sfîntă cu cît nu o solicitasem.

— Andrée !

— E necesar să vă reamintesc termenii acestei promisiuni pe care mi-aţi făcut-o într-un moment solemn, într-un moment în care vă sacrificasem viaţa, mai mult decît viaţa, dragostea mea... Ei bine, în momentul în care vă sacrificasem totul, mi-aţi dat o scrisoare. Văd şi acum această scrisoare, fiecare literă străluceşte ca o flacără în faţa ochilor mei. Scrisoarea a fost concepută în aceşti termeni :

Andrée, m-aţi salvat! Vă datorez onoarea, viaţa mea vă aparţine ! În numele onoarei care mă costă atît de scump vă jur că mă puteţi numi sora dumneavoastră : încercaţi, şi nu mă veţi vedea roşind.

Pun aceste rînduri în mîinile dumneavoastră. Este zălogul recunoştinţei mele. Este zestrea ce vi-o dau.

Inima dumneavoastră este cea mai nobilă dintre toate. Ea îmi va fi recunoscătoare pentru darul ce vi-l ofer.

MARIA-ANTOANETA

Regina scoase un suspin de descurajare.

— Da, vă înţeleg, spuse Andrée. Credeaţi că dacă am ars această scrisoare, am şi uitat-o ?... Nu, doamnă, nu, vedeţi că am reţinut fiecare cuvînt şi, pe măsură ce dumneavoastră păreaţi a nu vă mai aminti de ea... oh ! eu mi-o aminteam tot mai bine...

— Ah ! iartă-mă, iartă-mă Andrée... Credeam că te iubeşte !

— Aţi crezut că dacă vă iubeşte mai puţin, doamnă, după o aşa zisă lege a inimii, trebuie să iubească o altă femeie ?

Andrée suferise atît de mult încît devenea nemiloasă.

— Prin urmare şi dumneavoastră v-aţi dat seama că mă iubeşte mai puţin ?... spuse regina cu o exclamaţie de durere.

Andrée nu răspunse. Numai că, privind-o pe regină aproape prăbuşită, i se desenă pe buze ceva ce aducea a un surîs.

— Dar, ce e de făcut, Doamne ! Ce e de făcut pentru a păstra această dragoste, mai bine zis viaţa mea care se duce ? Ah ! dacă ştii asta, Andrée, sora mea, prietena mea, spune-mi-o, te implor, te rog fierbinte...

Şi regina întinse mîinile spre Andrée. Andrée se trase un pas înapoi.

— Pot şti asta eu, doamnă, eu pe care el n-a iubit-o niciodată ?

— Da, dar te poate iubi... Într-o zi poate veni în genunchi să-şi mărturisească greşelile din trecut, să-ţi ceară iertare pentru toată suferinţa ce ţi-a pricinuit-o. Iar suferinţele sînt atît de repede uitate, Doamne ! în braţele celui pe care-l iubeşti ! Iertarea e atît de repede acordată celui ce ne-a făcut să suferim !

— Ei bine, dacă această nenorocire s-ar produce — da, ar fi probabil o nenorocire pentru amîndouă, doamnă ! — uitaţi oare că înainte de a fi soţia lui Charny ar trebui să-i aduc la cunoştinţă un secret... să-i fac o confidenţă... un secret îngrozitor, o mărturisire mortală, care ar ucide pe loc această dragoste de care vă temeţi ? Uitaţi că ar trebui să-i povestesc ceea ce v-am povestit dumneavoastră ?

— I-aţi spune că aţi fost violată de Gilbert ?... I-aţi spune că aveţi un copil ?

— Ah ! dar în definitiv drept cine mă luaţi, doamnă, dacă puteţi avea o asemenea îndoială ?

Regina răsuflă.

— Aşadar, zise, nu veţi face nimic pentru a încerca să vi-l apropiaţi pe domnul de Charny ?

— Nimic, doamnă. Nimic mai mult în viitor decît am făcut în trecut.

— Nu-i veţi spune ? Nu-l veţi lăsa să bănuiască că-l iubiţi ?

— Nu, doamnă, doar în cazul în care ar veni el să-mi spună că mă iubeşte.

— Şi dacă vine să vă spună că vă iubeşte, dacă îi spuneţi că-l iubiţi, îmi juraţi...

— Oh ! doamnă, spuse Andrée întrerupînd-o pe regină.

— Da, spuse regina, da, aveţi dreptate, Andrée, sora mea, prietena mea. Iar sînt nedreaptă, pretenţioasă, crudă. Dar, vai ! cînd totul mă părăseşte, prietenii, puterea, reputaţia, aş vrea să-mi rămînă cel

puţin această dragoste, căreia i-aş sacrifica reputaţia, puterea, prietenii, aş vrea ca măcar această dragoste să-mi rămînă.

— Şi-acum, doamnă, spuse Andrée cu acea răceală de gheaţă care n-o părăsise decît un singur moment, cînd vorbise de chinurile sufleteşti îndurate, mai aveţi să-mi cereţi alte informaţii ?.... Sau să-mi transmiteţi noi dispoziţii ?

— Nu, nimic. Mulţumesc. Am dorit să vă redau prietenia mea, dar mi-o refuzaţi... Adio, Andrée ! Primiţi cel puţin recunoştinţa mea.

Andrée făcu un gest cu mîna, gest care părea să respingă acest al doilea sentiment, la fel cum îl respinsese pe primul şi, făcînd o reverenţă, rece şi profundă, ieşi încet şi liniştit, ca o arătare.

— Ah ! ai desigur dreptate, trup de gheaţă, inimă de diamant, suflet de foc, să nu doreşti nici recunoştinţa, nici prietenia mea, căci simt, şi-i cer iertare Domnului, că te urăsc cum n-am urît pe nimeni vreodată... căci, chiar dacă nu te iubeşte încă... sînt sigură că te va iubi într-o zi !...

Apoi, chemîndu-l pe Weber, îl întrebă :

— Weber, l-ai văzut pe domnul Gilbert?

— Da, majestate, răspunse valetul.

— La ce oră va veni mîine dimineaţă ?

— La ora zece, doamnă.

— E bine, Weber. Te rog să previi femeile mele de serviciu că mă voi culca în astă-seară fără ajutorul lor şi că, fiind suferindă şi obosită, doresc să fiu lăsată mîine să dorm pînă la ora zece... Prima şi singura persoană pe care o voi primi va fi domnul doctor Gilbert.

Capitolul 25
BRUTARUL FRANÇOIS

Nu vom încerca să arătăm cum au petrecut această noapte cele două femei.

O vom regăsi pe regină abia la nouă dimineaţa, cu ochii înroşiţi de lacrimi, cu obrazul palid de nesomn. La ora opt, adică aproape la revărsatul zorilor — căci lucrurile se petrecuseră în acea perioadă tristă a anului cînd zilele sînt scurte şi întunecoase — ea părăsi patul în care căutase zadarnic odihna în primele ore ale nopţii şi în care, în timpul ultimelor ceasuri nu reuşise să găsească decît un somn febril şi agitat.

De cîteva clipe, deşi după ordinul ce-l dăduse nimeni nu îndrăznea să intre în camera sa, auzea în jurul apartamentului acel du-te-vino, acele zgomote bruşte şi zumzete prelungite care vestesc întotdeauna că afară se petrece ceva neobişnuit.

Exact în momentul cînd toaleta reginei fu terminată, pendula sună ora nouă. În mijlocul tuturor zgomotelor nedesluşite, care păreau să alerge prin coridoare, auzi vocea lui Weber, care cerea să se facă linişte. Îl strigă pe fidelul valet. În acelaşi moment, zgomotele încetară. Apoi uşa se deschise.

— Ce se întîmplă, Weber ? întrebă regina. Ce se petrece în castel şi ce înseamnă toată această rumoare?

— Doamnă, spuse Weber, se pare că e zarvă mare în cartierul Cité.

— Zarvă ! Şi de ce ?

— Nu se ştie încă, doamnă. Se spune că e pe cale să izbucnească o răscoală din cauza lipsei de pîine.

Altădată reginei nu i-ar fi venit ideea că există oameni care mor de foame, dar de cînd, în timpul călătoriei de la Versailles la Paris îl auzise pe delfin

cerîndu-i pîine fără ca ea să-i poată da, începea să înţeleagă ce înseamnă disperarea şi cumplita foamete.

— Sărmanii oameni ! murmură ea amintindu-şi cuvintele ce le auzise pe drum şi explicaţia dată de doctorul Gilbert acestor cuvinte. Acum îşi dau seama că nu e vina nici a *brutarului*, nici a *brutăriţei* dacă nu au pîine.

Apoi adăugă cu glas tare :

— Şi există temeri că situaţia poate deveni gravă ?

— N-aş putea să vă spun, doamnă. Nu există nici două rapoarte care să semene între ele, răspunse Weber.

— Ei bine, continuă regina, repede-te pînă în Cité, Weber. Nu e departe de aici. Vezi cu ochii dumitale ce se întîmplă şi vino să-mi spui.

— Şi domnul doctor Gilbert ?

— Previn-o pe Campan sau Misery că-l aştept, şi una din ele îl va introduce.

Apoi mai făcu o ultimă recomandare în momentul cînd Weber era gata să dispară.

— Spune-le să nu fie lăsat să aştepte. El, care este la curent cu toate, ne va explica ce se întîmplă.

Weber ieşi din castel, trecu pe poarta Luvrului, traversă podul şi, condus de urletele de protest, urmînd valul care se rostogolea spre arhiepiscopie, ajunse în piaţa din faţa catedralei Notre-Dame.

Pe măsură ce înainta spre vechiul Paris, mulţimea de oameni se îngroşa şi urletele deveneau mai puternice. Se auzeau glasuri care ţipau :

— Asta-i unul dintre cei ce înfometează poporul ! La moarte cu el ! La moarte ! La spînzurătoare ! La spînzurătoare !

Şi mii de glasuri care nici măcar nu ştiau ce se întîmplă, printre care se desluşeau voci de femei, repetau cu toată convingerea şi în aşteptarea unuia

dintre acele spectacole care fac totdeauna bucuria mulţimii :

— E un ticălos ! La moarte ! La spînzurătoare !

Deodată Weber se simţi izbit de un şoc violent, aşa cum se produc într-o gloată mare în care porneşte un curent şi văzu sosind prin strada Chanoinesse un val de oameni, în mijlocul căruia se zbătea un nenorocit, palid şi cu hainele sfîşiate.

Un singur om îl apăra împotriva acestei mulţimi, un singur om făcea dig acestui torent uman. Acest om, care îşi asumase o sarcină de compătimire peste puterile a zece, a douăzeci sau a o sută de oameni, era Gilbert,

E-adevărat că unii din mulţime recunoscîndu-l, începură să strige :

— E doctorul Gilbert, un patriot, prietenul lui La Fayette şi al domnului de Bailly. Să-l ascultăm pe doctorul Gilbert !

La aceste strigăte se făcu un moment de linişte, ceva ca un calm trecător care se întinde peste valuri între două rafale.

Weber profită pentru a-şi croi drum pînă la doctorul Gilbert. Reuşi cu mare greutate.

— Ah ! dumneata eşti, Weber ?

Apoi, făcîndu-i semn să se apropie, îi spuse în şoaptă :

— Du-te şi anunţ-o pe regină că voi veni poate ceva mai tîrziu, şi o rog să mă aştepte. Trebuie să salvez un om.

— Ah ! da, da, spuse nenorocitul auzind ultimele cuvinte, mă veţi salva, nu-i aşa, doctore ? Spuneţi-le că sînt nevinovat ! Spuneţi-le că tînăra mea soţie este însărcinată !... Vă jur că nu ascundeam pîine, doctore.

Dar, ca şi cum acest plînset şi această rugăminte ar fi stîrnit din nou ura şi furia pe jumătate stinse, urletele şi strigătele se înzeciră iar ameninţările încercară să se transforme în fapte.

— Prieteni, exclamă Gilbert, luptînd cu o putere supraomenească împotriva furioşilor, acest om e un francez, un cetăţean ca şi voi. Nu se poate, nu trebuie sugrumat un om fără să fie ascultat. Duceţi-l la circumscripţie şi apoi vom vedea.

— Da ! strigară cîteva glasuri aparţinînd celor ce-l recunoscuseră pe doctor.

— Domnule doctor, ţineţi-vă bine, spuse valetul reginei. Îi voi preveni pe ofiţerii circumscripţiei... e la doi paşi de aici ; în cinci minute vor sosi.

Şi se strecură, pierzîndu-se în mulţime, fără să mai aştepte aprobarea lui Gilbert.

Din fericire, peste cinci minute în mulţime începu o mişcare, urmă un murmur, şi acest murmur se traduse în cuvinte :

— Ofiţerii de circumscripţie ! Ofiţerii de circumscripţie !

În faţa lor, ameninţările se stinseră, mulţimea se depărta.

Nenorocitul fu condus la primărie. Se agăţase de doctor, ţinîndu-l de braţ, nevoind să-i dea drumul.

Dar cine este acest om ? Vă vom spune îndată.

E un amărît de brutar, numit Dénis François, care furnizează chifle domnilor de la Adunarea Naţională.

Dimineaţa, o femeie bătrînă intrase în magazinul său din piaţa Palu, în momentul în care începuse să distribuie al şaselea cuptor de pîine şi să-l coacă pe al şaptelea. Bătrîna ceru o pîine.

— Nu mai am, spuse François, dar aşteptaţi al şaptelea cuptor şi veţi fi servită prima.

— Vreau imediat, spuse femeia, iată banii.

— Dar dacă vă spun că nu mai am, spuse brutarul...

— Lasă-mă să văd.

— Ah ! spuse brutarul, intraţi, căutaţi, vedeţi, nici nu doresc altceva.

Bătrîna intră, caută, adulmecă, iscodi, deschise un dulap în care găsi trei pîini reci de cîte trei livre, pe care lucrătorii le opriseră pentru ei. Luă una şi ieşi fără să plătească. La protestul brutarului, instigă poporul, strigînd că François e un ticălos dintre cei care înfometează poporul şi că ascunde jumătate din pîinea coaptă.

Acest calificativ îl trimitea la moarte sigură pe cel la care se referea.

Un fost recrutor de dragoni, Fleur-d'Epine pe nume, care se afla într-o cîrciumă vecină, ieşi şi repetă strigătul bătrînei, cu glas răguşit de om beat.

La acest strigăt dublu, poporul vine în goană, află despre ce este vorba, repetă strigătul auzit, se năpusteşte asupra prăvăliei brutarului, trece peste garda de patru oameni pe care poliţia o postase la uşa sa, ca şi a celorlalţi confraţi ai săi, pătrunde în magazin şi, în afara celor două pîini vechi lăsate de bătrînă, găseşte două duzini de chifle proaspete, rezervate deputaţilor care-şi ţin şedinţele la arhiepiscopie, adică la o sută de paşi mai încolo.

Din acel moment, nenorocitul este condamnat. Nu un singur glas, ci o sută, două sute, o mie de glasuri, urlă : „La spînzurătoare !”

În acel moment doctorul, care revenea de la vizita făcută fiului său, pe care-l condusese la abatele Bérardier, la colegiul „Louis-le-Grand”, este atras de zarvă, vede toată acea mulţime care cere moartea unui om şi se avîntă în ajutorul acestuia. Află din cîteva cuvinte cele petrecute cu François şi, convins de nevinovăţia brutarului, încearcă să-l apere.

Era momentul în care Weber, trimis de regină, ajunsese în piaţa Notre-Dame şi-l recunoscuse pe Gilbert.

Am văzut că după plecarea lui Weber au sosit ofiţerii de la circumscripţie, că nefericitul brutar a fost adus, sub escorta lor, pînă la primărie.

Abia dispăruse François sub arcadele larg deschise ale primăriei cînd strigătele se înteţiră. Indivizi cu figură sinistră străbăteau mulţimea şi insinuau :

— E un ticălos plătit de Curte ! Iată de ce vor să-l salveze.

Din nenorocire, era încă prea devreme dimineaţa şi nici unul din oamenii care aveau putere asupra poporului, Bailly sau La Fayette, nu erau de faţă.

În cele din urmă, pentru că acuzatul nu reapăru, strigătele se transformară într-un urlet general.

Oamenii despre care v-am vorbit se strecurară sub portic, se tîrîră de-a lungul scărilor, pătrunseră pînă în sala în care se afla nefericitul brutar pe care Gilbert îl apăra cum putea.

Pe de altă parte, vecinii lui François, veniţi şi ei în goană, arătară că el a dat numeroase dovezi de zel de la începutul revoluţiei, că a copt pînă la zece cuptoare pe zi.

La sfîrşitul depoziţiilor s-a demonstrat că în locul unei pedepse, acest om merita o recompensă.

Totuşi, în piaţă, pe scări, pînă şi în sală, continua să se strige şi să se ceară moartea vinovatului.

Deodată, pe neaşteptate, oamenii năvăliră în sală, rupseră gardul viu format din garda naţională care-l înconjura pe François, separîndu-l astfel de protectorii săi. Aruncat înapoi spre tribunalul improvizat, Gilbert văzu întinzîndu-se douăzeci de braţe... Prins, tras, înhăţat de acestea, acuzatul ţipă după ajutor, întinde mîinile rugătoare, dar zadarnic... Inutil este şi efortul disperat al lui Gilbert pentru a ajunge pînă la el. Spărtura din gardul viu prin care nenorocitul dispăruse se închidea în urma lui !

Din acel moment este pierdut.

Rostogolit din susul scării, rănit pe fiecare treaptă, cînd ajuns jos la portic, întregul său corp era doar o

imensă plagă. Nu mai cerea să fie lăsat în viaţă, cerea moartea !...

Într-o secundă, capul nenorocitului François este separat de corp şi ridicat în vîrful unei suliţe.

La strigătele străzii, instigatorii aflaţi pe scări şi în săli se grăbesc să iasă. Spectacolul trebuie văzut pînă la sfîrşit.

E curios un cap într-o suliţă. Nu s-a mai văzut aşa ceva de la 6 octombrie, şi sîntem în 21.

— O, Billot! Billot ! murmură Gilbert repezindu-se afară din sală. Ce fericit eşti că ai părăsit Parisul !

Tocmai traversase piaţa Grève urmînd malul Senei, lăsînd să se îndepărteze suliţa, capul însîngerat şi convoiul ce-l însoţea peste podul Notre-Dame cînd, la jumătatea cheiului Pelletier, simţi că cineva îi atinge braţul.

Ridică privirea, scoase un strigăt, vru să se oprească şi să vorbească, dar omul pe care-l recunoscuse îi strecură un bilet în mînă, puse un deget pe buze şi se îndepărtă spre arhiepiscopie.

Fără îndoială, acest personaj dorea să-şi păstreze anonimatul, dar, zărindu-l, o precupeaţă din Hale îl recunoscu şi bătînd din palme exclamă :

— Eh ! e mămica noastră, Mirabeau !

— Trăiască Mirabeau ! strigară în acelaşi timp cinci sute de glasuri ! Trăiască apărătorul poporului ! Trăiască oratorul patriot !

Şi, auzind acest strigăt, coada cortegiului care urma suliţa cu capul nenorocitului François se întoarse, făcînd escortă lui Mirabeau; pe care îl însoţi pînă la poarta arhiepiscopiei.

Era chiar Mirabeau care, ducîndu-se la şedinţa Adunării Naţionale, îl întîlnise pe Gilbert şi-i dăduse biletul pe care-l scrisese pentru el pe tejgheaua unui negustor de vinuri şi pe care avea de gînd să i-l trimită la domiciliu.

Capitolul 26
CE SE POATE REALIZA DE PE URMA UNUI CAP TĂIAT

Gilbert citi repede biletul pe care i-l strecurase Mirabeau, îl reciti apoi mai încet, îl puse în buzunarul vestei, chemă o trăsură şi porunci să fie condus la Tuileries.

Cînd ajunse acolo, găsi toate porţile închise şi sentinelele dublate din ordinul domnului de La Fayette. Ştiind că la Paris sînt tulburări, acesta luase măsuri pentru siguranţa regelui şi a reginei, şi se îndreptase apoi spre locul unde i se spusese că au loc aceste tulburări.

Gilbert se legitimă la portarul din strada Echelle şi pătrunse în apartamentele regale.

Zărindu-l, doamna Campan, care primise dispoziţie de la regină, îi ieşi în întîmpinare şi-l introduse de îndată. Potrivit ordinului primit de la regină, Weber plecase iar după noutăţi.

La vederea lui Gilbert, regina scoase un ţipăt. O parte din haina şi jaboul doctorului fuseseră sfîşiate în lupta în care încercase să-l salveze pe nefericitul François, iar cămaşa îi era pătată de sînge.

— Doamnă, spuse Gilbert, cer scuze Majestăţii Voastre că mă prezint astfel, dar v-am făcut şi aşa să aşteptaţi mult şi n-am vrut să vă mai prelungesc aşteptarea.

— Şi acel nenorocit, domnule Gilbert ?

— E mort, doamnă ! A fost asasinat, făcut bucăţi...

— Era cel puţin vinovat ?

— Era inocent, doamnă.

— Ah ! domnule, iată rodul revoluţiei voastre ! După ce au fost ucişi marii seniori, funcţionarii, gărzile,

iată că acum se omoară între ei. Chiar nu există mijloace ca asasinii să fie pedepsiţi ?

— Ne vom da silinţă, doamnă. Ar fi totuşi mai bine să prevenim omorurile decît să-i pedepsim pe ucigaşi.

— Şi cum s-ar putea realiza asta, pentru Dumnezeu ? Regele şi cu mine nici nu dorim altceva.

— Doamnă, toate aceste nenorociri se datorează marii neîncrederi a poporului în reprezentanţii puterii. Puneţi în fruntea guvernului oameni în care poporul are încredere şi aşa ceva nu se va mai întîmplă.

— Ah ! da, pe domnul de Mirabeau sau pe domnul de La Fayette, nu-i aşa ?

— Speram că regina a trimis după mine să-mi spună că a obţinut de la rege să nu mai fie ostil combinaţiei pe care i-o propusesem.

— În primul rînd, doctore, spuse regina, sînteţi pradă unei mari erori, în care de altfel cad şi mulţi alţii : credeţi că am vreo influenţă asupra regelui. Credeţi că regele urmează sugestiile mele ? Vă înşelaţi. Dacă cineva are influenţă asupra regelui, aceasta este numai doamna Elisabeth, nici într-un caz eu. Ca dovadă, chiar ieri l-a trimis în misiune pe unul din devotaţii mei, domnul de Charny, fără să ştiu nici unde se duce, nici în ce scop a plecat.

— Şi totuşi, dacă regina ar binevoi să-şi învingă repulsia faţă de domnul Mirabeau, o asigur că l-ar putea aduce pe rege aproape de dorinţele mele.

— Doar nu vreţi să afirmaţi, domnule Gilbert, continuă regina cu însufleţire, că repulsia mea este nemotivată ?

— În politică, doamnă, nu trebuie să existe simpatii şi antipatii. Trebuie să existe doar relaţii principiale sau combinaţii de interese. Şi trebuie să spun Majestăţii Voastre că, spre ruşinea oamenilor, combinaţiile de interese sînt mult mai sigure decît relaţiile principiale.

— Doctore, îmi propuneţi chiar serios să mă încred în omul care a iniţiat cele petrecute la 5 şi 6 octombrie şi să pactizez cu un orator care mi-a adus insulte în public, de la tribună ?

— Credeţi-mă, doamnă, nu domnul Mirabeau este cel care a făcut zilele de 5 şi 6 octombrie. Foamea, lipsurile, mizeria au pregătit faptele acestor zile. Domnul Mirabeau n-are nici un amestec în aceste zile îngrozitoare şi a aflat în Adunarea Naţională, ca şi ceilalţi, poate puţin înaintea lor, dintr-un bilet ce i-a fost predat, că poporul se îndreaptă spre Versailles.

— Aţi fi poate în stare să negaţi şi faptul de notorietate publică, că m-a insultat de la tribună ?

— Doamnă, domnul de Mirabeau face parte din acei oameni care-şi cunosc propria valoare şi ajung la exasperare cînd, ştiind cît de folositori pot fi, văd că regii se încăpăţînează în a nu-i folosi.

— Credeţi aşadar, domnule Gilbert, că acest om ar consimţi să fie de partea noastră ?

— E al dumneavoastră în întregime, doamnă. Cînd Mirabeau se îndepărtează de regalitate, e ca şi un cal care face salturi într-o parte şi care n-are nevoie decît să simtă căpăstrul şi pintenii călăreţului pentru a reveni pe drumul drept.

— Dar, fiind de partea ducelui de Orléans, nu poate fi în acelaşi timp de partea tuturor.

— Iată unde e greşeala, doamnă.

— Domnul Mirabeau nu e de partea ducelui de Orléans ? repetă regina.

— E atît de puţin de partea domnului duce de Orléans, încît atunci cînd a aflat că prinţul s-a retras în Anglia în urma ameninţărilor domnului de La Fayette, a spus, mototolind în mîinile sale scrisoarea prin care domnul de Lauzun îi comunica această plecare: „Se pretinde că sînt de partea acestui om! Nu mi-aş da lacheul meu pentru el !”

— Iată ceva care mă mai împacă puţin cu el, spuse regina schiţînd un zîmbet. Şi, dacă aş crede cu adevărat că se poate conta pe el ?...

— Ei bine ?

— Ei bine, poate m-aş arăta mai puţin refractară decît regele la ideea de a ne întoarce spre el.

— Doamnă, a doua zi după ce poporul a readus de la Versailles la Paris familia regală m-am întîlnit cu domnul Mirabeau...

— Îmbătat de triumful său din ajun.

— Îngrozit de primejdiile la care sînteţi expusă şi mai ales de cele ce ar putea urma.

— Cu adevărat ? Sînteţi sigur ? întrebă regina cu un aer de îndoială.

— Doriţi să vă repet ce mi-a spus ?

— Da, mi-ar face plăcere.

— Ei bine, iată totul, cuvînt cu cuvînt. Mi le-am întipărit în memorie, sperînd că voi avea într-o zi prilejul să le repet Majestăţii Voastre : „Dacă aveţi vreun mijloc să vă faceţi ascultat de rege şi de regină, convingeţi-i că Franţa şi ei sînt pierduţi dacă familia regală nu părăseşte Parisul. Lucrez la un plan care să le dea posibilitatea să plece. Sînteţi în măsură să vă duceţi şi să le daţi asigurarea că pot conta pe mine

Regina rămase gînditoare.

— Aşadar, spuse ea, e şi părerea domnului Mirabeau? că trebuie să părăsim Parisul ?

— Era părerea lui în acea vreme.

— Şi de-atunci şi-a schimbat-o ?

— Da, dacă pot crede cele scrise în biletul ce l-am primit acum o jumătate de oră.

— De la cine ?

— De la el personal.

— Poate fi văzut acest bilet ?

— E destinat Majestăţii Voastre.

Şi Gilbert scoase hîrtia din buzunar.

— Majestatea Voastră va scuza, spuse el, dar biletul e scris pe hîrtie de şcolar şi pe tejgheaua unui negustor de vinuri.

— Ah ! nu vă faceţi grijă pentru atîta lucru. Hîrtia şi pupitrul, toate se sincronizează perfect cu politica dusă în momentul de faţă.

Regina luă biletul şi citi :

Evenimentele de azi schimbă înfăţişarea lucrurilor. Se poate trage un mare folos de pe urma acestui cap tăiat.

Adunării Naţionale i se va face frică şi va cere aplicarea legii marţiale.

Domnul de Mirabeau o poate sprijini şi poate determina votarea legii marţiale.

Domnul de Mirabeau poate susţine că nu există altă ieşire decît să se redea puterii executive forţa necesară.

Domnul de Mirabeau poate să-l atace pe domnul Necker în chestiunea alimentelor şi să-l răstoarne.

În locul guvernului Necker să se facă un guvern Mirabeau — La Fayette, în care caz domnul de Mirabeau răspunde de toate.

— Bine, bine, spuse regina, dar acest bilet nu e semnat !

— Dar n-am avut onoarea să-i spun Majestăţii Voastre că mi l-a dat domnul Mirabeau în persoană ?

— Ce credeţi despre toate acestea ?

— Părerea mea, doamnă, este că domnul de Mirabeau are perfectă dreptate şi că alianţa pe care o propune este singura care poate salva Franţa.

— Fie ! Domnul de Mirabeau să-mi trimită prin dumneavoastră un memoriu asupra situaţiei şi un proiect de alcătuire a guvernului. Voi prezenta toate acestea regelui.

— Şi Majestatea Voastră va sprijini propunerea ?

— O voi sprijini.

— Prin urmare, pînă atunci, şi ca o primă garanţie dată, domnul de Mirabeau poate susţine legea marţială şi poate cere ca puterii executive să-i fie redate toate atribuţiile ?

— Poate.

— În schimb, în cazul cînd va trebui grăbită căderea domnului Necker, un guvern al domnilor La Fayette şi Mirabeau nu va fi primit cu ostilitate ?

— De către mine ? Nu. Vreau să dovedesc că sînt gata să-mi sacrific toate resentimentele personale pentru binele statului. Numai că, o ştiţi, nu pot răspunde de rege.

— Monsieur ne va sprijini în această chestiune ?

— Cred că Monsieur îşi are proiectele proprii, care-l vor împiedica să le sprijine pe ale altora.

— Şi regina n-are nici o idee despre proiectele lui Monsieur ?

— Cred că e de acord cu prima părere a domnului Mirabeau, deci că regele trebuie să părăsească Parisul.

— Regina mă autoriză să-i spun domnului Mirabeau că memoriul şi proiectul de alcătuire a guvernului sînt cerute de Majestatea Voastră ?

— Las la aprecierea domnului Gilbert măsura ce trebuie s-o păstreze faţă de un om care este prietenul nostru de ieri şi care poate redeveni duşmanul nostru mîine.

— Ah ! în privinţa asta, încredeţi-vă în mine, doamnă. Doar că situaţia fiind gravă n-avem timp de pierdut. Permiteţi-mi, aşadar, să mă duc la Adunare să încerc să-l văd chiar azi pe domnul de Mirabeau. Dacă reuşesc, în două ore Majestatea Voastră va avea răspunsul.

Regina făcu un gest de asentiment şi în acelaşi timp de încheiere a întrevederii, Gilbert ieşi.

Peste un sfert de oră se afla la Adunarea Naţională.

Adunarea era în mare agitaţie din cauza crimei comise chiar în faţa porţilor sale. Membrii săi umblau agitaţi între tribună şi băncile lor, între bănci şi coridor. Numai Mirabeau stătea nemişcat pe locul său. Aştepta, cu ochii aţintiţi asupra tribunei publice. Zărindu-l pe Gilbert, chipul său leonin se lumină.

Gilbert îi făcu un semn căruia îi răspunse cu o mişcare a capului de sus în jos. Gilbert rupse o pagină din carneţelul său şi scrise :

Propunerile dumneavoastră au fost acceptate dacă nu de ambele părţi, cel puţin de aceea pe care şi dumneavoastră, ca şi mine, o consideraţi mai influentă.

Se cere un memoriu pentru mîine şi un proiect de guvern pentru azi.

Faceţi ca puterea executivă să-şi recapete forţa, şi puterea executivă va ţine seama de dumneavoastră.

Îndoi apoi hîrtia în formă de scrisoare, scrise adresa: *Domnului de Mirabeau*, chemă un aprod şi trimise biletul la destinatar.

Din tribuna în care se găsea, Gilbert îl văzu pe aprod intrînd în sală, îndreptîndu-se direct spre deputatul de Aix şi predîndu-i biletul.

Mirabeau îl citi cu o expresie atît de indiferentă, încît chiar şi celui mai apropiat vecin de bancă i-ar fi fost imposibil să ghicească dacă biletul pe care-l primise corespundea dorinţelor sale cele mai arzătoare. Şi, cu aceeaşi indiferenţă, scrise cîteva rînduri pe o jumătate foaie de hîrtie ce o avea în faţă, trase cîteva linii, îndoi neglijent hîrtia şi, cu aceeaşi aparentă nepăsare, o dădu aprodului, spunîndu-i.

— Du-i-l persoanei care ţi-a dat biletul pe care mi l-ai adus.

Gilbert desfăcu hîrtia cu nerăbdare. Conţinea aceste cîteva rînduri, care ar fi implicat poate un alt

viitor pentru Franţa dacă planul propus ar fi putut fi pus în aplicare :

Voi vorbi.
Mîine voi trimite memoriul.
Iată lista cerută ; se vor putea modifica două sau trei nume :
Domnul Necker, prim ministru...

Acest nume îl făcu pe Gilbert să se îndoiască aproape că biletul a fost scris de mîna lui Mirabeau.
Cum însă o notă pusă între paranteze urma după acest nume, ca şi după celelalte, Gilbert reluă lectura :

Domnul Necker, prim ministru. (Trebuie făcut la fel de neputincios pe cît este de incapabil; păstrîndu-se în acelaşi timp popularitatea de care se bucură pe lîngă rege.)
Arhiepiscopul de Bordeaux, cancelar. (I se va recomanda să-şi aleagă cu mare grijă redactorii.)
Ducele de Liancourt, la ministerul de război. (E om de onoare, are fermitate, afecţiune personală pentru rege, ceea ce îi va da acestuia un sentiment de securitate.)
Ducele de La Rochefoucault, pentru casa regală şi oraşul Paris. (Thouret împreună cu el.)
Contele de La Marck, la marină. (Nu poate avea departamentul războiului, care trebuie dat domnului de Liancourt. Domnul de La Marck e un om credincios, are caracter şi eficienţă.)
Episcopul d'Autun, ministru de finanţe. (Moţiunea sa privind preoţimea i-a cucerit acest loc. Laborde împreună cu el.)
Contele de Mirabeau, consilier regal. Fără portofoliu. (Micile scrupule ale respectului uman nu sînt oportune. Guvernul trebuie să afirme răspicat că

primele sale ajutoare vor fi de acum înainte principiile înalte, caracterul şi talentul.)

Target, primarul Parisului. (Tagma oamenilor legii îl va conduce întotdeauna.)

La Fayette, în consiliu, mareşal al Franţei, generalisim pe viaţă, pentru a reface armata.

Domnul de Montmorin, duce şi pair. (Cu datoriile plătite.)

Domnul de Ségur (din Rusia), la afacerile externe.

Domnul Mounier, la biblioteca regelui.

Domnul Chapelier, la construcţii.

Dedesubtul acestei prime note era scrisă această a doua :

Din partea lui La Fayette

Ministru al justiţiei, ducele de la Rochefoucault.

Ministru al afacerilor externe, episcopul d'Autun.

Ministru al finanţelor, Lambert, Haller sau Clavières.

Ministru al Marinei...

Din partea reginei

Ministru de război sau de marină, La Marck.

Şeful Consiliului de instrucţie şi educaţie publică, abatele Sièyes.

Depozitarul sigiliului privat al regelui...

Această a doua notă indica evident schimbările şi modificările care se puteau aduce combinaţiei propuse de Mirabeau fără a se contraveni vederilor sale sau a-i încurca planurile[1].

---

[1] Aceste note, găsite în hîrtiile lui Mirabeau după moartea sa, au fost strînse de atunci în lucrarea publicată de domnul de Bacourt, care aruncă o lumină foarte lămuritoare asupra ultimilor

Toate acestea erau notate cu un scris uşor tremurat, care dovedea că Mirabeau, în aparenţă, nepăsător, era în fond destul de emoţionat.

Gilbert citi repede, rupse o nouă foaie din carneţel şi scrise următoarele trei sau patru rînduri, pe care le predă apoi uşierului, pe care-l rugase să nu plece.

Mă înapoiez la proprietara apartamentului pe care vrem să-l închiriem şi-i duc condiţiile în care sînteţi de acord să închiriaţi şi să reparaţi casa.

Aduceţi-mi la cunoştinţă acasă la mine — în strada Saint-Honoré, mai sus de biserica Assomption, în faţa prăvăliei unui tîmplar numit Duplay — rezultatul şedinţei imediat ce se va fi încheiat.

Întotdeauna dornică de mişcare şi agitaţie, sperînd să combată prin intrigi politice pasiunile inimii sale, regina aştepta cu nerăbdare înapoierea lui Gilbert, ascultînd noua relatare a lui Weber.

Povestirea ce o asculta era deznodămîntul îngrozitoarei scene căreia Weber îi văzuse începutul şi apucase apoi să-i vadă şi sfîrşitul.

Gilbert se prezentă la regină. Aceasta aruncă o privire asupra notei lui Mirabeau, însă, prea tulburată încă de cele auzite de la Weber, spuse doar atît :

— Bine, doctore, lăsaţi-mi această notă. Voi reflecta şi vă voi da răspunsul mîine.

Apoi, aproape fără să-şi dea seama, întinse mîna lui Gilbert, o mînă pe care acesta, uimit la culme, o atinse cu vîrful degetelor şi al buzelor sale.

Trebuie recunoscut că se petrecuse o uriaşă schimbare în mîndra Maria-Antoaneta dacă discuta formarea unui guvern din care să facă parte La Fayette şi Mirabeau, şi îşi întindea mîna pentru a-i fi sărutată de doctorul Gilbert.

---

doi ani ai vieţii lui Mirabeau. (N. A.)

La ora şapte seara, un valet fără livrea îi predă lui Gilbert următorul bilet :

Şedinţa a fost agitată.

Legea marţială este votată.

Buzot şi Robespierre cereau crearea unei Înalte curţi.

Am obţinut să se decreteze ca toate crimele de leznaţiune (e un cuvînt pe care l-am inventat pe loc) să fie judecate de tribunalul regal de la Châtelet.

Am afirmat, fără înconjur, că salvarea Franţei stă în puterea regalităţii, şi trei sferturi din Adunare a aplaudat.

Sîntem în 21 octombrie. Sper că regalitatea a făcut un drum bun din ziua de 6.

„Vale et me ama”

Biletul nu era semnat, dar scrisul era acelaşi cu cel care alcătuise lista ministerială şi cel din cursul dimineţii, ceea ce era în definitiv acelaşi lucru, deoarece acest scris era al lui Mirabeau.

Capitolul 27
CHÂTELET[1]

Pentru a se înţelege întreaga amploare a victoriei repurtate de Mirabeau şi, ca urmare indirectă, de regalitate, al cărei mandatar era, trebuie să le spunem cititorilor noştri ce însemna Châtelet.

Châtelet, care avea din secolul al XIII-lea o mare însemnătate istorică atît ca tribunal cît şi ca închisoare, îi datora bunului rege Ludovic al IX-lea puterea suverană pe care a exercitat-o timp de cinci secole.

Un alt rege, Filip-August, a fost un constructor. A construit Notre-Dame. A întemeiat spitalele Trinité, Sainte-Catherine şi Saint-Nicolas din Luvru. A pavat străzile Parisului care, acoperite de noroi şi mîl, din cauza mirosului lor fetid, spune cronica, îl împiedicau să stea la fereastră.

Ce-i drept, pentru toate aceste cheltuieli, avea resurse bogate la dispoziţie, resurse pe care, din nenorocire, urmaşii săi le epuizară : evreii.

În 1189 a fost atins de ceea ce se numea în acea vreme nebunia timpului.

Nebunia timpului era dorinţa de a recuceri Ierusalimul de la sultanii Asiei. Se alie cu Richard-Inimă-de-Leu şi plecă în cruciadă spre locurile sfinte.

Dar, înainte de a pleca, pentru ca bunii săi parizieni să nu-şi piardă timpul şi, în clipele lor de răgaz, să nu se revolte împotriva lui, le lăsă un plan şi le porunci să înceapă să-l execute îndată după plecarea sa.

Acest plan prevedea construirea unei noi incinte a oraşului lor şi care trebuia să se compună, potrivit programului întocmit chiar de rege, dintr-un zid solid, un

---

[1] Numele a două fortăreţe din vechiul Paris. Micul Châtelet, de pe malul stîng al Senei, servea drept închisoare şi a fost dărîmat în 1782. (N. T.)

adevărat zid împrejmuitor din secolul al XII-lea, prevăzut cu turle şi porţi.

Acest zid era al treilea care înconjura Parisul.

Cum bine se poate înţelege, inginerii însărcinaţi cu această construcţie nu măsurară chiar exact dimensiunile capitalei lor. Ea crescuse foarte repede în timpul lui Hugues-Capet şi dădea semne că în curînd va face să pirîie şi să-i plesnească şi cea de-a treia centură, cum s-a întîmplat şi cu primele două. De aceea, din grijă faţă de viitor, i s-a lăsat centura mai largă, cuprinzîndu-se în ea numeroase mici cătune amărîte, destinate să devină mai tîrziu părţi ale acestui mare întreg.

Aceste cătune şi sate, oricît de sărace ar fi fost, aveau fiecare justiţia lor seniorială. Or, dat fiind că toate aceste jurisdicţii senioriale, care se contraziceau de cele mai multe ori, erau acum închise în aceeaşi incintă, opoziţia dintre ele se ascuţi şi sfîrşiră prin a se ciocni atît de categoric, încît produseră un mare haos în această stranie capitală.

În acea vreme exista un senior din Vincennes care, se pare, avînd mai mult decît alţii să se plîngă de acest conflict, se hotărî să-i pună capăt.

Acest senior era Ludovic al IX-lea. El porunci, în calitate de rege, ca toate pricinile judecate de către aceste mici judecătorii senioriale să fie aduse, în caz de apel, în faţa micului său castel întărit (*Châtelet*) din Paris.

Jurisdicţia acestui Châtelet deveni astfel atotputernică, avînd sarcina să judece în ultimă instanţă.

Châtelet rămase deci tribunal suprem pînă în momentul cînd Parlamentul, încălcînd la rîndul său drepturile justiţiei regale, declară că va revizui pe cale de apel cauzele judecate de Châtelet.

Dar Adunarea Naţională suspendă parlamentele locale.

— I-am îngropat de vii, spunea Lameth ieşind din şedinţă.

Şi, în locul parlamentelor, la stăruinţa lui Mirabeau, redară Châtelet-ului vechea sa putere, adăugîndu-i-se drepturi noi.

Era o mare victorie pentru monarhie făptul că toate crimele de leznaţiune, intrînd în legea marţială, urmau să fie judecate de un tribunal care-i aparţinea.

Prima crimă asupra căreia trebui să se pronunţe Châtelet a fost aceea pe care v-am relatat-o mai sus.

În chiar ziua promulgării legii, doi dintre asasinii nefericitului François fură spînzuraţi în piaţa Grève fără alte formalităţi decît acuzaţia publică şi notorietatea crimei.

Un al treilea, care era recrutorul Fleur-d'Epine, despre care am avut ocazia să pomenim, a fost judecat cu toate formele, degradat şi condamnat la Châtelet. El a parcurs acelaşi drum spre veşnicie ca şi cei doi prieteni ai săi.

Măi rămîneau de judecat două procese : acela al lui Augeard, contracciul general al birurilor, şi acela al lui Pierre-Victor de Besenval, inspector general al gărzilor elveţiene.

Erau doi oameni devotaţi Curţii, de aceea cauza lor a şi fost transferată în mare grabă la Châtelet.

Augeard era acuzat că a furnizat fondurile cu care camarila reginei plătise, în iulie, trupele strînse în Champs-de-Mars. Augeard era puţin cunoscut şi arestarea lui nu făcuse mare vîlvă, astfel norodul nu era pornit împotrivă-i.

La Châtelet fu achitat fără mare scandal.

Rămînea Besenval. Cu Besenval era altceva : numele său era foarte popular, în sensul rău al cuvîntului. El comandase trupele elveţiene la Réveillon, la Bastilia şi la Champs-de-Mars. Poporul îşi amintea că în toate aceste trei împrejurări Besenval îl atacase şi de aceea se bucura că îşi poate lua revanşa.

Cele mai stricte ordine fuseseră date de Curte tribunalului de la Châtelet. Nici regele, nici regina nu voiau ca Besenval să fie condamnat, sub nici un motiv.

El însuşi se recunoscuse vinovat, deoarece fugise după căderea Bastiliei. Arestat la jumătatea drumului spre frontieră fusese readus la Paris. Astfel că, în momentul cînd intră în sală, strigătele „la moarte” îl salutară într-un cor aproape unanim.

— Besenval la spînzurătoare !

— Linişte ! strigară aprozii.

Liniştea fu restabilită cu multă greutate.

Unul din asistenţă profită şi începu să strige cu un splendid glas de bas cantabil :

— Cer să fie tăiat în treisprezece bucăţi şi să se trimită cîte una fiecărui canton.

Dar, în ciuda învinuirilor acuzării, în ciuda animozităţii auditoriului, Besenval fu achitat.

Unul din oamenii care ieşeau împreună cu mulţimea grăbită şi care, după îmbrăcăminte, putea fi luat drept un simplu burghez din cartierul Marais, i se adresă vecinului său şi, punîndu-i mîna pe umăr, deşi acesta părea că aparţine unei clase superioare a societăţii, îi spuse:

— Ei bine, domnule doctor Gilbert, ce credeţi despre aceste două achitări ?

Cel căruia i se adresase tresări, îl privi pe interlocutorul său şi, recunoscîndu-i chipul cum îi recunoscuse şi glasul, răspunse :

— Dumneavoastră şi nu mie ar trebui să i se pună întrebarea, maestre. Dumneavoastră, care le ştiţi pe toate, prezentul, trecutul şi viitorul !...

— Ei bine, cred că după ce aceşti doi vinovaţi vor fi achitaţi trebuie să spunem : „Vai de nevinovatul care va fi al treilea!”

— Şi de ce credeţi că va fi un nevinovat cel care le va urma, întrebă Gilbert, şi că cel care le va urma va fi pedepsit ?

— Păi, pentru simplul motiv că, răspunse interlocutorul său cu ironia care-l caracteriza, intră în obiceiurile acestei lumi ca cei buni să pătimească în locul celor răi.

— Adio, maestre ! zise Gilbert întinzînd mîna lui Cagliostro, căci din cele cîteva cuvinte pe care le rostise acesta cititorul l-a recunoscut, fără îndoială, pe teribilul sceptic.

— Şi de ce „adio” ?

— Pentru că am treabă, răspunse zîmbind Gilbert.

— O întîlnire ?

— Da.

— Cu cine ? Cu Mirabeau, cu La Fayette sau cu regina ?

Gilbert se opri, uitîndu-se la Cagliostro cu un aer îngrijorat.

— Ştiţi că uneori mă înspăimîntaţi ? spuse.

— Dimpotrivă, ar trebui să vă simţiţi liniştit, spuse Cagliostro.

— Cum adică ?

— Nu sînt oare unul din prietenii dumneavoastră ?

— Sper.

— Fiţi sigur şi, dacă vreţi o dovadă...

— Care-i aceea ?

— Veniţi cu mine şi vă voi da asupra acestor negocieri, ce le credeţi foarte secrete şi pe care vă închipuiţi că le conduceţi, nişte amănunte atît de secrete încît vă sînt total necunoscute.

— Ascultaţi ! spuse Gilbert. Poate vă bateţi joc de mine cu ajutorul acestui soi de vrăjitorie ce vă este familiar. Dar n-are importanţă, situaţia în care ne găsim este atît de gravă, încît aş accepta lămuriri chiar dacă mi le-ar oferi diavolul în persoană. Vă urmez deci oriunde voiţi să mă duceţi.

— Ah ! fiţi liniştit, nu va fi prea departe şi va fi, mai cu seamă, un loc ce nu vă e necunoscut. Permiteţi-mi numai să chem trăsura care trece. Îmbrăcămintea

cu care am ieşit nu mi-a permis să cer trăsura şi caii mei.

Şi făcu semn unei trăsuri care trecea pe cealaltă parte a cheiului. Trăsura se apropie şi urcară amîndoi în ea.

— Unde trebuie să-l conduc pe onoratul burghez? întrebă vizitiul pe Cagliostro.

— Unde ştii, spuse el făcîndu-i un fel de semn secret.

Vizitiul îl privi cu mirare.

— Iertaţi, monseniore, spuse el răspunzîndu-i cu un alt semn, nu v-am recunoscut.

— Mie nu mi s-a întîmplat însă acelaşi lucru, spuse Cagliostro cu glas puternic şi mîndru.

Vizitiul închise portiera, se sui pe capră şi conduse trăsura în galop întins prin acel labirint de străzi ce duce de la Châtelet pînă în bulevardul Filles-du-Calvaire. De acolo, continuîndu-şi drumul spre Bastilia, nu se opri decît la colţul străzii Saint-Claude.

După ce trăsura se opri, portiera fu deschisă cu o rapiditate care mărturisea zelul respectuos al vizitiului.

— N-ai nimic să-mi spui ?

— Ba da, monseniore, răspunse vizitiul, şi v-aş fi făcut raportul în această seară dacă nu aş fi avut norocul să vă întîlnesc.

— Atunci, vorbeşte !

— Ceea ce am să vă spun nu trebuie să fie auzit de urechi profane.

— Ah! spuse Cagliostro zîmbind. Cel ce ne ascultă nu e chiar un profan.

Atunci Gilbert, discret, se îndepărtă. Totuşi nu se putea abţine să nu privească cu un ochi şi să nu asculte cu o ureche. La povestirea vizitiului, văzu un surîs amar pe obrazul lui Cagliostro. Auzise două nume : al lui Monsieur şi al lui Favras. După încheierea raportului, Cagliostro scoase din buzunar o monedă de

doi ludovici şi vru să i-o dea vizitiului. Dar acesta scutură din cap.

— Monseniorul ştie doar că ne este interzis să ni se plătească rapoartele.

— Nici nu-ţi plătesc raportul, zise Balsamo, ci cursa.

— Sub acest titlu accept, răspunse vizitiul.

Şi, sărind sprinten pe capră, plecă în trap, plesnind din bici şi lăsîndu-l uimit pe Gilbert de cele văzute şi auzite.

— Ei bine ! spuse Cagliostro care ţinea uşa deschisă de cîteva secunde fără ca Gilbert să se fi gîndit să intre. Binevoieşti să treci, dragă doctore?

— Iată-mă, spuse Gilbert, scuzaţi-mă.

Şi trecu pragul atît de ameţit încît se clătina ca un om beat.

Capitolul 28
DIN NOU CASA DE PE STRADA SAINT-CLAUDE

Cunoaştem însă puterea ce o avea Gilbert asupra lui însuşi. Nici n-ajunse să traverseze marea curte pustie, cînd îşi şi reveni şi urcă treptele peronului cu un pas tot atît de ferm pe cît fusese de şovăitor cînd trecuse pragul porţii.

De altfel, casa îi era cunoscută, căci o mai vizitase înainte, într-o perioadă a vieţii sale care lăsase urme adînci în inima sa.

În anticameră găsi acelaşi servitor german pe care-l întîlnise cu şaisprezece ani în urmă. Stătea în acelaşi loc şi purta o livrea asemănătoare. Numai că şi el, şi Gilbert, ca şi contele, ca şi anticamera însăşi îmbătrîniseră cu şaisprezece ani.

Fritz — ne reamintim că acesta era numele bătrînului servitor — ghici din ochi locul unde stăpînul său dorea să-l conducă pe Gilbert şi, deschizînd repede ambele uşi, se opri pe pragul celei de-a treia, pentru a se asigura dacă Cagliostro nu avea să-i dea vreun ordin.

Această a treia uşă dădea înspre salon.

Cagliostro îi făcu semn cu mîna lui Gilbert că poate intra în salon, iar din cap făcu un alt semn lui Fritz că se putea retrage. Adăugă doar în germană :

— Nu sînt aici pentru nimeni pînă la noi dispoziţii.

Apoi, întorcîndu-se spre Gilbert :

— Nu-i vorbesc servitorului meu în limba germană ca să nu înţelegi dumneata, ştiu bine că cunoşti această limbă. Dar Fritz, care e tirolez, înţelege mai bine germana decît franceza. Acum sînt cu totul la dispoziţia dumitale, dragă doctore.

Gilbert nu se putu opri să arunce o privire curioasă în jurul său şi, timp de cîteva clipe, ochii i se

opriră pe rînd asupra diferitelor mobile şi tablouri care împodobeau salonul. Fiecare dintre aceste obiecte părea că-i revine, pe rînd, în memorie.

Salonul era la fel ca odinioară : cele opt tablouri ale marilor maeştri tot mai atîrnau pe pereţi ; fotoliile tapisate cu brocart roşu-cireşiu întreţesut cu fir de aur ale căror flori, ca şi pe vremuri, străluceau discret în penumbra irizată de perdelele groase ; masa cea mare, lucrată de preţuitul ebenist Boule, era la locul ei, iar măsuţele rotunde, încărcate cu porţelanuri de Sèvres, mai erau aşezate şi acum între ferestre.

Gilbert scoase un suspin şi lăsă să-i cadă capul în mîini. Curiozităţii momentului îi urmară, cel puţin pentru moment, amintirile trecutului.

Cagliosto îl privea pe Gilbert cum îl privea probabil Mefisto pe Faust cînd filozoful german avea imprudenţa să se lase dus de vise în faţa sa. Deodată zise, cu glasul său strident :

— Se pare, dragă doctore, că recunoşti acest salon.

— Da, spuse Gilbert, şi-mi aminteşte şi obligaţiile ce le am faţă de dumneavoastră.

— Aşi ! Himere !

— Într-adevăr, continuă Gilbert vorbind deopotrivă pentru el şi pentru Cagliostro, sînteţi un om straniu şi, dacă raţiunea atotputernică îmi permite să dau crez miracolelor de magie despre care vorbesc poeţii şi cronicarii evului mediu, aş fi tentat să cred că sînteţi vrăjitor ca Merlin sau fabricant de aur ca Nicolas Flamel !

— Da, pentru toată lumea sînt ceea ce spui, dar nu pentru dumneata, Gilbert. Pe dumneata n-am încercat niciodată să te orbesc prin vrăji. Ştii bine că te-am făcut totdeauna să sesizezi fondul lucrurilor, şi dacă, uneori, te-am făcut să vezi, la chemarea mea, adevărul ieşind din adîncuri ceva mai împodobit şi ceva mai bine îmbrăcat decît este de obicei, aceasta s-a

datorat faptului că, adevărat sicilian ce sînt, îmi place strălucirea falsă.

— Vă amintiţi, conte, că aici i-aţi dat o sută de mii de arginţi unui copil nenorocit, în zdrenţe, cu aceeaşi uşurinţă cu care aş da eu un bănuţ unui om sărac.

— Uiţi un lucru mult mai extraordinar, Gilbert, spuse Cagliostro cu glas grav : că acest băiat în zdrenţe mi-a înapoiat cei o sută de mii de arginţi mai puţin doi ludovici, pe care i-a folosit să-şi cumpere haine.

— Copilul n-a fost decît cinstit, în timp ce dumneavoastră aţi fost măreţ !

— Şi cine îţi spune că nu e mai uşor să fii măreţ decît cinstit, să dai o sută de mii cînd ai milioane decît să înapoiezi o mie de scuzi celuia ce ţi-a împrumutat-o, cînd nu ai un ban ?

— Poate-i adevărat, spuse Gilbert.

— De altfel, totul depinde de dispoziţia sufletească în care te afli. Mă lovise atunci cea mai mare nenorocire din viaţa mea, Gilbert. Nu mai ţineam la nimic şi, dacă mi-ai fi cerut viaţa, cred — Dumnezeu să mă ierte ! — că ţi-aş fi dat-o cum ţi-am dat cei o sută de mii de arginţi.

— Aşadar, sînteţi supus nenorocirii ca şi ceilalţi oameni ? întrebă Gilbert, privindu-l pe Cagliostro cu o oarecare uimire.

Cagliostro scoase un suspin.

— Vorbeşti de amintirile pe care ţi le trezeşte acest salon. Dacă ţi-aş spune de ce-mi aminteşte mie... dar mai bine nu. Restul părului meu ar încărunţi înainte de sfîrşitul povestirii ! Să vorbim despre altceva. Să lăsăm evenimentele ce s-au scurs să doarmă în pace. Să vorbim despre prezent. Să vorbim chiar despre viitor, dacă vrei.

— Chiar acum m-aţi adus la realitate, conte, şi acum rostiţi iarăşi cuvîntul sonor : viitor ! ca şi cum acest viitor ar fi în mîinile dumneavoastră, ca şi cum

ochii dumneavoastră ar putea citi indescifrabilele sale hieroglife !

— Vezi, uiţi din nou că, avînd la dispoziţie mai multe mijloace decît alţi oameni, nu e deloc surprinzător să văd mai bine şi mai departe decît ei.

— Vorbe, mereu vorbe, conte !

— Cam uiţi faptele, doctore.

— Ce vreţi ? Dacă raţiunea mea refuză să creadă !

— Îţi aminteşti de acel filozof care nega mişcarea?

— Da.

— Ce făcea adversarul său ?

— Mergea în faţa lui... Mergeţi ! Vă privesc. Sau, mai bine, vorbiţi ! Vă ascult.

— Într-adevăr, pentru asta am venit şi uite cît timp am pierdut pentru altceva. Să vedem, doctore, unde am ajuns cu guvernul nostru de coaliţie ?

— Cum adică cu guvernul nostru de coaliţie ?

— Da, guvernul Mirabeau-La Fayette.

— Sîntem în faţa unor zvonuri neîntemeiate pe care le-aţi auzit repetate, ca şi alţii, şi al căror adevăr vreţi să-l cunoaşteţi interogîndu-mă.

— Doctore, eşti îndoiala întruchipată. Trebuie deci să-ţi spun ceea ce ştii la fel de bine ca şi mine ? Fie... După aceea îţi voi spune ceea ce ştiu mai bine decît dumneata.

— Vă ascult, conte.

— Acum cincisprezece ani i-ai vorbit regelui despre domnul Mirabeau ca despre singurul om care poate salva monarhia. În acea zi, îţi aminteşti ? Ieşeai de la rege cînd domnul Favras intra.

— Ceea ce înseamnă că nu era încă spînzurat la ora aceea, spuse rîzînd Gilbert.

— Ah ! eşti grăbit, doctore ! Nu te ştiam atît de crud. Mai lasă-i cîteva zile acestui biet nenorocit : ţi-am prezis moartea lui la 6 octombrie, azi sîntem în 6 noiembrie ; nu e decît o lună de atunci. Sper să-i acorzi

sufletului său timpul necesar să iasă din trup, atît cît se acordă oricărui locatar să se mute din apartamentul său — adică un trimestru. Dar mă obligi să observ, doctore, că mă îndepărtezi de la drumul drept.

— Întoarceţi-vă la el, conte. Nu doresc altceva decît să vă urmez.

— I-ai vorbit, aşadar, regelui despre domnul de Mirabeau ca despre singurul om care poate salva monarhia.

— E părerea mea, conte, iată de ce i-am propus regelui această combinaţie.

— Şi a mea, doctore ! Iată de ce combinaţia va eşua.

— Va eşua ?

— Fără îndoială... Ştii bine că, în ce mă priveşte, eu nu doresc ca monarhia să fie salvată !

— Continuaţi !

— Destul de cutremurat de cele ce i-ai spus, regele... — iartă-mă, dar sînt obligat să iau lucrurile de la început, ca să-ţi dovedesc că nu ignor nici o fază a negocierilor. Regele, zic, destul de cutremurat de cele ce i-ai spus, i-a vorbit reginei despre combinaţia dumitale şi — spre marea uimire a minţilor superficiale — regina se opuse mai puţin proiectului propus decît o făcuse regele însuşi. A trimis după dumneata, a discutat cu dumneata tot ce ar fi pro şi contra şi termină autorizîndu-te să vorbeşti cu domnul de Mirabeau. E-adevărat, doctore ? spuse Cagliostro privindu-l în faţă pe Gilbert.

— Trebuie să mărturisesc, conte, că pînă acum nu v-aţi abătut nici o clipă de la drumul drept.

— După care dumneata, domnule orgolios, te-ai retras încîntat şi cu profunda convingere că această schimbare de opinie regală se datora logicii dumitale de necombătut şi argumentelor dumitale irezistibile.

La acest ton ironic, Gilbert nu se putu abţine să nu-şi muşte uşor buzele.

— Şi cărei alte cauze se datora schimbarea, dacă nu logicii şi argumentelor mele ? Spuneţi, conte.

— Ţi-am spus că nu am secrete faţă de dumneata, doctore. Ei bine, regina a cedat din două cauze : prima, fiindcă în ajun a fost încercată de o mare durere sufletească, şi a-i propune realizarea unei intrigi însemna a o distrage ; a doua, fiindcă regina este femeie, şi i s-a vorbit despre domnul de Mirabeau ca despre un leu, un tigru, un urs, iar o femeie nu poate rezista niciodată dorinţei, atît de măgulitoare pentru amorul ei propriu, de a domestici un urs, un tigru sau un leu. Ea şi-a zis : „Ar fi interesant să-l îngenunchez la picioarele mele pe acest om care mă urăşte. Să-l fac pe acest tribun care m-a insultat să-şi mărturisească în public greşeala făcută. Îl voi vedea la picioarele mele, asta îmi va fi răzbunarea. Iar dacă de aici va rezulta ceva bun pentru Franţa şi regalitate, cu atît mai bine.” Sper să înţelegi însă că acest ultim sentiment era cu totul secundar.

— Construiţi pe ipoteze, conte, şi aţi făgăduit să mă convingeţi prin fapte.

— Să revenim atunci la lucrurile materiale, la acele lucruri care pot fi văzute cu ochiul liber, la datoriile domnului de Mirabeau, de exemplu.

— Ei bine, conte, aici aveţi prilejul să vă arătaţi generozitatea !

— Plătind datoriile domnului de Mirabeau ?

— De ce nu ? Doar le-aţi plătit într-o zi pe acelea ale domnului cardinal de Rohan !

— Ah ! nu-mi reproşa această speculaţie. E una din cele ce mi-au reuşit cel mai bine.

— Şi cu ce v-aţi ales de pe urma ei ?

— Cu afacerea colierului... E frumoasă, mi se pare. Pentru un asemenea preţ plătesc datoriile domnului de Mirabeau. Dar pentru moment, ştii bine, el nu se bizuie pe mine. Se bizuie pe viitorul generalisim La Fayette, care-l face să sară ca un cîine după un

oscior pentru nişte biete cincizeci de mii de franci, pe care de altfel nu i le va da.

— Ah ! conte.

— Sărmane Mirabeau ! Iată cum toţi aceşti proşti, toţi aceşti neghiobi cu care ai de-a face, îţi obligă geniul să plătească nebuniile tinereţii tale ! Este adevărat că toate acestea ţin de providenţă şi că Dumnezeu este şi el obligat să folosească procedee omeneşti. „Imoralul Mirabeau !”, spune Monsieur, care e neputincios. „Mirabeau, risipitorul !” spune contele d'Artois, căruia fratele i-a plătit de trei ori datoriile. — Sărman om de geniu ! da, poate vei salva monarhia ; dar cum monarhia nu trebuie salvată : „Mirabeau este un monstruos limbut !”, zice Rivarol. „Mirabeau e un calic !”, afirmă Mably. „Mirabeau e un extravagant !” spune La Poule. „Mirabeau e un scelerat !” zice Guillermy. „Mirabeau e un asasin!” spune abatele Maury. „Mirabeau e un om mort !” afirmă Target. „Mirabeau e ca şi înmormîntat !” spune Duport. „Mirabeau e un orator mai mult fluierat decît aplaudat !” spune Pelletier. „Mirabeau are sufletul ciupit de vărsat !” spune Champcenetz. „Mirabeau trebuie trimis la galere !” spune Lambesc. “Mirabeau trebuie spînzurat !” spune Marat. Şi dacă Mirabeau moare mîine, poporul îl va glorifica, iar toţi aceşti pitici pe care-i depăşeşte preţ de un bust şi pe care-i striveşte, îi sîcîie atît timp cît trăieşte, vor urma convoiul mortuar cîntînd şi strigînd : „Vai de Franţa, care şi-a pierdut tribunul ! Vai de regalitate, care şi-a pierdut sprijinul !”

— Îmi veţi prezice cumva şi moartea lui Mirabeau ? exclamă Gilbert aproape speriat.

— Să fim sinceri, doctore, îi prevezi o viaţă lungă acestui om cu sînge arzător, cu un suflet ce nu-i încape în piept,cu un geniu devorator ? Crezi oare că forţa, oricît de gigantică ar fi, nu se vlăguieşte luptînd fără contenire împotriva curentului mediocrităţii ? Opera în-treprinsă de el e o muncă de Sisif. De doi ani nu-l stri-

vesc neîncetat cu acest cuvînt : imoralitate ? De fiece dată cînd, după eforturi nebănuite, crede că şi-a împins stînca în vîrful muntelui, acest cuvînt cade asupra lui mai greu ca oricînd. Ce i s-a spus regelui, care aproape adoptase opinia reginei în privinţa lui Mirabeau ca prim-ministru ? „Sire, Parisul va striga : imoralitate ; Franţa va striga : imoralitate ; Europa va striga : imoralitate !” Ca şi cum Dumnezeu i-ar creea pe oamenii mari după acelaşi tipar ca şi pe muritorii de rînd, Gilbert, dumneata şi alţi doi-trei oameni inteligenţi vă veţi istovi de moarte să faceţi din Mirabeau ministru — adică ceea ce au fost domnul Turgot, un neghiob ; domnul Neeker, un pedant ; domnul de Calonne, un sclivisit ; domnul de Brienne, un ateu ; — şi Mirabeau nu va fi ministru, deoarece are o sută de mii de franci datorii, care ar fi plătite dacă el ar fi fiul unui simplu contracciu general, şi deoarece a fost condamnat la moarte pentru că a răpit soţia unui bătrîn imbecil, care a sfîrşit prin a se asfixia pentru un frumos căpitan ! Ce comedie e tragedia umană ! Şi cum aş plînge dacă n-aş fi luat hotărîrea să rîd !

— Şi ce prevestire îmi faceţi în această privinţă ? întrebă Gilbert.

— Îţi spun, repetă Cagliostro cu acel ton de profet care nu-i aparţinea decît lui şi care nu admitea replice, îţi spun că Mirabeau, omul de geniu, omul de stat, marele orator îşi va irosi viaţa şi va intra în mormînt fără să fi putut deveni ceea ce ar fi devenit oricine, adică ministru. Ah ! Ce grozavă protecţie este mediocritatea, dragul meu Gilbert !

— Dar, în fine, întrebă acesta, regele se opune ?

— Pe dracu ! Se fereşte s-o facă ! Ar trebui discutat cu regina, căreia aproape i-a şi dat acordul. Ştii că politica regelui stă în cuvîntul *aproape* : el este aproape constituţional, aproape filozof, aproape popular şi chiar aproape subtil, cînd este sfătuit de

Monsieur. Du-te mîine la Adunare, dragă doctore, şi vei vedea ce se întîmplă.

— Nu mi-aţi putea spune dinainte ?

— Ar însemna să te privez de plăcerea surprizei.

— Pînă mîine e cam mult.

— Atunci să facem altfel. E ora cinci. Peste o oră se deschide clubul iacobinilor[1]... Sînt păsări de noapte, o ştii, aceşti domni iacobini. — Faci parte din societatea lor ?

— Nu, Camille Desmoulins şi Danton mi-au mijlocit primirea la cordelieri[2].

— Ei bine, cum îţi spuneam, peste o oră clubul iacobinilor se va deschide. E o societate foarte bine alcătuită şi în care, fii sigur, nu te vei simţi nelalocul dumitale. Vom lua masa împreună. După aceea vom lua o trăsură şi ne vom lăsa duşi în strada Saint-Honoré şi, ieşind din vechea mănăstire, vei fi edificat... De altfel, prevenit cu douăsprezece ore înainte, poate vei avea vreme să parezi lovitura.

— Cum ? întrebă Gilbert, mîncaţi la ora cinci ?

— La ora cinci fix. Sînt un precursor în toate. Peste zece ani, în Franţa nu se vor lua decît două mese : un dejun la zece dimineaţa şi un prînz la şase seara.

— Şi cine va aduce această schimbare a obiceiurilor ?

— Foametea, dragul meu.

— Sînteţi într-adevăr un profet al nenorocirilor !

— Nu, căci îţi prezic un prînz bun.

— Aveţi aşadar invitaţi ?

— Sînt absolut singur. Dar cunoşti zicala astronomului antic : „Lucullus prînzeşte la Lucullus.”

---

[1] Clubul reprezentanţilor aripii democrat-revoluţionare în timpul revoluţiei franceze din 1789—1794, care îşi ţineau şedinţele în biblioteca mînăstirii Sf. Iacob din Paris. (N.T.)

[2] Denumirea membrilor Societăţii drepturilor omului şi ale cetăţeanului (1790—1794), alcătuită din elemente democratice.(N. T.)

— Monseniorul e servit ! spuse un valet deschizînd cele două canaturi ale uşii sufrageriei splendid luminată şi cu masa somptuos pusă.

— Haide, vino, domnule pitagorician, spuse Cagliostro luîndu-l de braţ pe Gilbert. În definitiv, o dată e ca şi cum n-a fost !

Gilbert îl urmă pe vrăjitor, subjugat de magia cuvintelor sale, dar poate şi în speranţa de a vedea strălucind, în conversaţia acestuia vreo străfulgerare care să-l poată eventual călăuzi în mijlocul întunecimii în care bîjbîia.

Capitolul 29
CLUBUL IACOBINILOR

Două orc după discuţia pe care am reprodus-o, o trăsură fără servitor şi fără blazoane se oprea în faţa peronului bisericii Saint-Roch, a cărei faţadă nu fusese încă mutilată de ghiulelele din 13 vendemiar[1].

Din trăsură coborîră doi bărbaţi îmbrăcaţi în negru, aşa cum se îmbrăcau pe atunci toţi cei din starea a treia, şi urmînd, la lumina galbenă a felinarelor care străpungeau din loc în loc ceaţa de pe strada Saint-Honoré, un fel de curent trasat de mulţime, merseră pe partea dreaptă a străzii pînă la mica poartă a mînăstirii ordinului iacobinilor.

Dacă cititorii noştri au ghicit, ceea ce e probabil, că cei doi bărbaţi erau doctorul Gilbert şi contele Cagliostro, sau bancherul Zanonne cum îşi zicea în perioada aceea — n-avem nevoie să le explicăm de ce s-au oprit în faţa acestei mici porţi, deoarece această mică poartă era chiar ţinta drumului lor.

În rest, după cum am spus, cei doi noi veniţi nu aveau decît să urmeze mulţimea, care era numeroasă.

— Vrei să intri în naos, sau te mulţumeşti cu un loc la balcon ? întrebă Cagliostro.

— Credeam că naosul este rezervat exclusiv membrilor societăţii, răspunse Gilbert.

— Fără îndoială. Dar eu nu fac parte din toate societăţile ? spuse Cagliostro rîzînd. Şi dacă fac eu parte, prietenii mei nu fac şi ei parte ? Iată o legitimaţie pentru dumneata, dacă vrei. În ce mă priveşte, n-am de spus decît un cuvînt.

— Ne vor recunoaşte că sîntem străini şi ne vor da afară.

— Trebuie să-ţi spun, dragul meu, un lucru pe care nu-l ştii : că societatea iacobinilor, înfiinţată cu

[1] *Vendemiar* : prima lună din calendarul republican. (N.T.)

trei luni în urmă, numără aproape şaizeci de mii de membri în Franţa şi va număra patru sute de mii înainte de a fi împlinit un an.

— N-are a face, spuse Gilbert, îmi place mai mult balconul.

— Hai atunci la balcon, acceptă Cagliostro.

Şi o luă pe scara din dreapta, care ducea la nişte balcoane improvizate.

Balcoanele erau pline, dar Cagliostro nu avu decît un semn de făcut şi un cuvînt de pronunţat pe şoptite, şi doi bărbaţi aflaţi în faţă se şi ridicară imediat, ca şi cum s-ar fi aflat acolo numai ca să le păstreze locurile.

Cei doi proaspăt sosiţi îi înlocuiră.

Şedinţa nu se deschisese încă : membrii adunării erau răspîndiţi în naosul întunecos, unii discutau în grupuri, alţii se plimbau în locul strîmt lăsat liber de numeroşii lor colegi, în sfîrşit, alţii erau adînciţi în gînduri fie şezînd, în umbră, fie în picioare, sprijiniţi de cîte un stîlp masiv.

Din lămpi rare se revărsau fîşii semiluminoase asupra acestei mulţimi, ale cărei individualităţi nu apăreau decît atunci cînd obrazul sau întreaga lor făptură se găsea din întîmplare în bătaia acestor slabe cascade luminoase.

Numai că, în penumbră chiar, puteai vedea bine că te afli în mijlocul unei reuniuni aristocratice. Forfoteau acolo hainele brodate şi uniformele ofiţerilor de uscat şi de marină, împestriţînd mulţimea cu reflexe de aur şi argint.

Într-adevăr, la acea dată nici un muncitor, nici un om din popor, poate chiar nici un burghez nu democratiza ilustra adunare. Pentru oamenii simpli exista o altă sală, dedesubtul primei. Această sală se deschidea la altă oră, în aşa fel încît poporul şi aristocraţia să nu se atingă. Pentru instruirea acestor oameni a fost înfiinţată o frăţie. Membrii acestei

societăţi aveau misiunea să le explice Constituţia şi să le interpreteze drepturile omului.

În ce-i priveşte pe iacobini, am spus-o, ei erau atunci o societate de militari, aristocraţi, intelectuali, dar mai ales de literaţi şi artişti, care formau majoritatea. Ca oameni de litere erau aici La Harpe, autorul dramei *Mélanie*; Chénier, autorul tragediei *Carol al IX-lea*; Andrieux, autorul *Nechibzuiţilor*; apoi Sedaine, fostul cioplitor de piatră, protejatul reginei, regalist în suflet, ca majoritatea celor ce se aflau aici ; Chamfort, poetul laureat, fost secretar al prinţului de Condé, lectorul doamnei Elisabeth ; Laclos, omul ducelui de Orléans, autorul, *Legăturilor primejdioase*, care ţine locul patronului său şi are misiunea, în funcţie de împrejurări, să-l reamintească prietenilor săi sau să-l facă uitat de duşmanii săi.

Ca artişti erau de faţă Talma, care va face revoluţia în rolul lui Titus ; graţie lui, oamenii îşi vor tăia părul aşteptînd ca, prin Collot d'Herbois, colegul său, să fie tăiate capete ; David, care visează la *Leonida* şi la *Răpirea Sabinelor*, David, care-şi schiţează marea pînză *Jurămîntul de la „Jeu de Paume”* [1] şi care-şi cumpărase poate tocmai atunci pensula cu care va picta cea mai frumoasă pînză şi cel mai hidos tablou al său : *Moartea lui Marat* ; Vernet, care fusese primit la Academie cu doi ani în urmă pentru tabloul său *Triumful lui Paul-Emile*, care se amuză pictînd cai şi cîini, fără să-i dea prin minte că la patru paşi de el se găseşte, în adunare, la braţul lui Talma, un tînăr locotenent corsican, cu părul lins şi nepudrat, care-l pregăteşte, fără să-şi dea seama singur, cinci dintre cele mai frumoase tablouri ale sale : *Trecerea muntelui*

[1] Jurămînt pe care-l depuseseră deputaţii, la 20 iunie 1780, „să nu se despartă înainte de a da o Constituţie Franţei”. Regele, interzicîndu-le accesul în sala numită „Menus-Plaisirs”, unde deliberau în mod obişnuit, ei se mutară într-o sală vecină, aceea denumită „Jeu de Paume”. (N. T.)

Saint-Bernard *şi* *Bătăliile* *de* *la* *Rivoli*, *Marengo*, *Austerlitz* şi *Wagram*; Larive, reprezentant al şcolii declamatorii în actorie, care nu binevoieşte încă să vadă în tînărul Talma un rival, care-l preferă pe Voltaire lui Corneille şi pe de Belloy lui Racine ; Laïs, cîntăreţul care face deliciile Operei ; apoi La Fayette, Lameth, Duport, Sièyes, Thouret, Chapellier, Lanjuinais, Montloisier ; mai departe, în mijlocul tuturor acestora, cu atitudine provocătoare şi cu nasul în vînt, figura înfumurată a deputatului de Grenoble, Barnave, pe care oamenii mediocri îl consideră rivalul lui Mirabeau, şi pe care Mirabeau îl zdrobeşte ori de cîte ori binevoieşte să pună piciorul pe el.

Gilbert aruncă o privire stăruitoare asupra acestei strălucitoare adunări, recunoscu pe fiecare, cîntărind în minte toate aceste valori diferite şi deloc liniştit de pe urma examenului făcut.

Totuşi, această adunare regalistă îl reconfortă puţin.

— La urma urmei, îi spuse deodată lui Cagliostro, pe care dintre toţi aceşti oameni îl vedeţi cu adevărat ostil monarhiei ?

— Trebuie să văd cu ochii tuturor acestora, cu ochii dumitale, cu cei ai domnului Necker, cu ai abatelui Maury — sau cu ai mei ?

— Cu ai dumneavoastră, spuse Gilbert. N-am căzut de acord că aveţi ochi de vrăjitor ?

— Ei bine, aici sînt doi.

— Ah ! Nu e mult în mijlocul a patru sute de oameni.

— E suficient dacă unul dintre ei trebuie să fie ucigaşul lui Ludovic al XVI-lea, iar celălalt succesorul său !

Gilbert tresări.

— Ah ! ah ! murmură el, avem aici un viitor Brutus şi un viitor Cezar ?

— Nici mai mult nici mai puţin, dragul meu doctor.

— Mi-i veţi arăta, nu-i aşa, conte ? spuse Gilbert cu un surîs de îndoială pe buze.

— O, apostol cu ochi acoperiţi de solzi ! murmură Cagliostro. Voi face chiar mai mult, dacă vrei, îţi voi da posibilitatea să-i atingi. Cu care vrei să încep ?

— Păi, să zicem cu cel care-l va răsturna pe rege. Am un mare respect pentru ordinea cronologică. Să-l vedem întîi pe Brutus.

— Ştii, spuse Cagliostro însufleţindu-se ca şi cum ar fi fost atins de suflul inspiraţiei, ştii că oamenii nu folosesc niciodată aceleaşi mijloace, chiar dacă trebuie să împlinească o faptă aproape identică ? Brutus al nostru nu va semăna deloc cu Brutus din antichitate.

— Un motiv în plus să fiu curios să-l văd.

— Ei bine, spuse Cagliostro, priveşte, iată-l !

Şi întinse braţul în direcţia unui om sprijinit de amvon. Numai capul acestuia era luminat în acel moment, restul corpului fiind pierdut în umbră.

Acest cap, palid şi livid, părea, ca în zilele prescripţiilor antice, un cap tăiat, ţintuit pe tribună. Numai ochii păreau să trăiască într-o expresie de ură aproape dispreţuitoare, expresia unei vipere care ştie că dintele ei conţine o otravă mortală. Aceşti ochi îl urmăreau, în nenumăratele sale evoluţii, pe zgomotosul şi limbutul Barnave.

Gilbert simţi un fior trecîndu-i prin tot trupul.

— Într-adevăr, spuse el, m-aţi prevenit. Nu e nici capul lui Brutus nici cel al lui Cromwell.

— Nu, spuse Cagliostro, dar, poate, e cel al lui Cassius. Ştii, dragul meu, ce spunea Cezar : „Nu mă tem de toţi aceşti oameni graşi, care-şi petrec zilele la masă şi nopţile în orgii. Nu, dacă mă tem de cineva, apoi mă tem de acei visători cu trupul slab şi cu obrazul palid.”

— Acela ce mi-l arătaţi aici îndeplineşte toate condiţiile stabilite de Cezar.

— Nu-l cunoşti ? întrebă Cagliostro.

— Ba da ! spuse Gilbert privindu-l cu atenţie. Îl cunosc, sau mai bine zis îl recunosc ca fiind un membru al Adunării Naţionale.

— Aşa e !

— Unul dintre cei mai încîlciţi oratori ai stîngii.

— Aşa e !

— Pe care nimeni nu-l ascultă cînd vorbeşte.

— Exact.

— Un mic avocat din Arras, nu-i aşa ? Numit de Robespierre.

— Exact. Ei bine, priveşte acest cap cu multă atenţie.

— Îl privesc.

— Ce vezi ?

— Conte, nu sînt Lavater[1].

— Nu, dar îi eşti discipol.

— Îi văd pe figură expresia de ură a mediocrităţii împotriva geniului.

— Înseamnă că şi dumneata îl judeci ca toată lumea... Da, e-adevărat, glas fără vlagă, puţin acru ; figură uscăţivă şi tristă ; pielea frunţii care pare lipită de craniu ca un pergament galben şi imobil ; ochi sticloşi, care nu lasă să scape decît cîte o ţîşnire verzuie ce se stinge aproape pe loc; continua încordare a muşchilor şi a glasului ; fizionomie obositoare chiar prin imobilitatea ei; acelaşi costum măsliniu, costum unic, sobru, periat cu grijă; da, toate acestea, înţeleg, trebuie să impresioneze prea puţin o Adunare bogată de oratori, care are dreptul să fie pretenţioasă, fiind obişnuită cu figura leonină a lui Mirabeau, cu suficienţa îndrăzneaţă a lui Barnave, cu replica promptă şi tăioasă a abatelui Maury, cu ardoarea lui Cazalès şi cu logica lui Sièyes. Dar acestuia nu i se va reproşa defel,

[1] Johann Caspar Lavater (1741—1801), scriitor şi teolog elveţian protestant, descoperă *fizionomonia*, pretinsă ştiinţă care caută să determine caracterul şi tipul oamenilor după înfăţişarea lor fizică, în special după trăsăturile feţei. (N. T.)

ca lui Mirabeau, imoralitatea. Acesta e omul cinstit. Nu încalcă niciodată principiile şi, dacă va încălca vreodată legalitatea, o va face numai spre a ucide textul vechi cu ajutorul legii noi.

— Bine, bine, dar în definitiv, cine e acest Robespierre ? întrebă Gilbert.

— Ah ! Iată-te aristocrat al celui de-al XVIII-lea secol ! „Cine e acest Cromwell ?”, întreba contele de Straford, căruia protectorul avea să-i taie capul. Un negustor de bere, mi se pare !

— Vreţi să spuneţi că şi capul meu se expune aceloraşi riscuri ca şi cel al lui Sir Thomas Wentworth ? spuse Gilbert, schiţînd un zîmbet care-i îngheţă pe buze.

— Cine ştie ? spuse Cagliostro.

— Atunci, un motiv în plus să iau informaţii, spuse doctorul.

— Cine e Robespierre ? Ei bine, nimeni în Franţa nu-l cunoaşte poate ca mine. Îmi place să ştiu de unde vin aleşii fatalităţii. Asta mă ajută să ghicesc încotro se îndreaptă. Familia Robespierre este irlandeză. Poate că bunicii au făcut parte din acele colonii irlandeze care, în secolul al XVI-lea, au venit să populeze seminariile şi mănăstirile de pe litoralul nostru nordic. Acolo au primit de la iezuiţi această severă educaţie de chiţibuşari, pe care cucernicii părinţi o dădeau elevilor lor. Cei din familia Robespierre erau notari din tată în fiu. O ramură a familiei, acea din care descinde acesta, se stabili la Arras, mare centru, precum se ştie, al nobilimii şi al bisericii. Se aflau în oraş doi seniori, mai bine zis doi regi : unul, abatele de Saint-Waast, celălalt, episcopul de Arras, al cărui palat pune în umbră jumătate din oraş. În acest oraş s-a născut cel pe care-l vezi, în anul 1758. Ce a făcut în copilărie, ce a făcut în tinereţe, ce face în acest moment îţi voi spune în două cuvinte. Ce va face în viitor ţi-am spus-o într-un singur cuvînt. Erau patru copii în casă. Capul familiei, avocat

în consiliul din Artois, îşi pierdu soţia, căzu într-o tristeţe neagră, încetă să pledeze, plecă într-o călătorie de plăcere şi nu se mai întoarse. La unsprezece ani, cel mai mare dintre copii — cel despre care vorbim — deveni la rîndul său cap de familie, tutore al unui frate şi a două surori. La această vîrstă, lucru ciudat, copilul îşi înţelese sarcina şi deveni bărbat. În douăzeci şi patru de ore deveni ceea ce a rămas : un obraz care zîmbeşte uneori, un suflet care nu rîde niciodată. Era cel mai bun elev din colegiu. Se obţinu pentru el, de la abatele de Saint-Waast, una din bursele de care acesta dispunea la colegiul Louis-le-Grand. Sosi singur la Paris, recomandat unui canonic de la Notre-Dame. În cursul anului, canonicul muri. Aproape în acelaşi timp murea la Arras cea mai mică dintre surorile sale, cea mai iubită. Umbra iezuiţilor, care fuseseră expulzaţi din Franţa, se mai proiecta încă pe zidurile colegiului Louis-le-Grand. Cunoşti această clădire în care se află în momentul de faţă băiatul dumitale, Sébastien. Curţile sale întunecate şi îngrădite, ca şi cele ale Bastiliei, decolorează cele mai proaspete chipuri. Acela al tînărului Robespierre era palid, şi îl făcură livid. Ceilalţi copii ieşeau uneori. Pentru ei, anul avea duminici şi sărbători. Pentru orfanul bursier, fără protecţie, toate zilele erau la fel. Pe cînd ceilalţi respirau aerul familial, el respira aerul singurătăţii, al tristeţii şi plictiselii — trei stări de spirit care aprind invidia şi ura şi sting primăvara din suflete. Toate acestea făcură ca băiatul să se ofilească şi să devină un tînăr searbăd. Într-o zi, în viitor, nu se va mai crede că a putut exista un portret al lui Robespierre la vîrsta de douăzeci şi patru de ani, ţinînd un trandafir într-o mînă şi apăsînd-o pe cealaltă pe piept, cu această deviză : *Totul pentru prietena mea* !

Gilbert zîmbi trist privindu-l pe Robespierre.

— E-adevărat, continuă Cagliostro, că atunci cînd a adoptat această deviză şi s-a lăsat pictat astfel,

domnişoara jurase să nimic în lume nu-i va despărţi. El jurase la fel, ca un bărbat hotărît să-şi ţină jurământul. Făcu o călătorie de trei luni şi, la înapoiere, o găsi căsătorită ! În rest, abatele de Saint-Waast rămase protectorul său, dădu bursa de la colegiul Louis-le-Grand fratelui său, iar lui îi făcu rost de un post de judecător la tribunalul penal. Veni ziua judecării unui proces, a pedepsirii unui asasin. Ros de remuşcări pentru a fi îndrăznit împreună cu alţi doi să hotărască soarta unui om, cu toate că acest om fusese găsit vinovat, îşi dădu demisia. Se făcu avocat, căci trebuia să trăiască şi să-şi hrănească sora. Fratele era, ce-i drept, prost hrănit la colegiu, dar era totuşi hrănit. Deabia se înscrisese pe lista avocaţilor, că ţăranii din împrejurimi îl şi rugară să le pledeze cauza împotriva episcopului de Arras. Ţăranii erau în dreptul lor, lucru de care Robespierre se convinsese examinînd dosarul. Pledă, cîştigă cauza ţăranilor şi, îndată după acest succes, fu trimis în Adunarea Naţională. Aici, Robespierre se trezi aşezat între o ură puternică şi un dispreţ profund. Ura preoţimii pentru avocatul care a îndrăznit să pledeze împotriva episcopului de Arras şi dispreţul nobililor din Artois pentru avocăţelul crescut din milă.

— Dar, întrerupse Gilbert, ce a făcut pînă azi?

— Ah ! Dumnezeule, aproape nimic pentru alţii, dar suficient pentru mine. Dacă n-ar intra în vederile mele ca acest om să fie sărac, mîine i-aş da un milion.

— Vă mai întreb odată, ce a făcut ?

— Îţi aminteşti ziua în care preoţimea a venit în mod ipocrit la Adunare, cerînd deputaţilor stării a treia, suspendaţi de *veto*-ul regelui, să-şi înceapă lucrările ?

— Da.

— Ei bine, reciteşte discursul rostit atunci de micul avocat din Arras şi vei vedea dacă nu se ascunde un întreg viitor în această vehemenţă acidă, care-l făcu aproape elocvent.

— Şi de atunci ?

— De atunci... Ah ! e-adevărat. Sîntem obligaţi să sărim din luna mai în octombrie. Cînd, în ziua de 5, Maillard, delegatul femeilor din Paris, veni în numele clientelor sale să ia cuvîntul în Adunare, ei bine ! toţi membrii prezenţi ai acestei Adunări rămaseră nemişcaţi şi muţi. Micul nostru avocat nu se dovedi doar acid, ci mai îndrăzneţ ca oricine. Toţi pretinşii apărători ai poporului tăceau. El se ridică de două ori : prima dată în mijlocul tumultului, a doua oară în mijlocul liniştii. Îl susţinu pe Maillard, care vorbea în numele foametei şi care cerea pîine.

— Da, într-adevăr, spuse Gilbert gînditor, asta devine foarte grav. Dar poate că se va schimba.

— Ah ! dragul meu doctor, dumneata nu-l cunoşti pe *incoruptibil*, cum va fi numit într-o zi. De altfel, cine ar vrea să-l cumpere pe acest mic avocat de care toată lumea rîde ? Acest om, care va fi mai tîrziu — ţine bine minte ce spun, Gilbert ! — teroarea Adunării, este acum ţinta batjocurilor ei. Nobilii iacobini au convenit că domnul de Robespierre este omul ridicol al Adunării, cel ce amuză şi trebuie să amuze pe toată lumea, de care fiecare poate şi aproape trebuie să-şi bată joc. Marile adunări se plictisesc uneori, şi au nevoie de un netot să le înveselească... în ochii unor Lameth, Cazalès, Maury, Barnave sau Duport domnul de Robespierre este un netot. Prietenii săi îl trădează zîmbind pe ascuns, inamicii săi îl huiduie rîzînd în gura mare. Cînd vorbeşte, toată lumea vorbeşte. Cînd ridică glasul, fiecare ţipă. Apoi, cînd a pronunţat — totdeauna în favoarea dreptului, totdeauna pentru a apăra un principiu — un discurs pe care nimeni nu-l ascultă, un membru ignorat al Adunării, asupra căruia oratorul fixează o clipă privirea sa ameninţătoare, cere sarcastic textul tipărit al discursului. Unul singur dintre colegii săi îl descifrează şi-l înţelege, unul singur !Ghici care ? Mirabeau. „Acest om va merge departe, îmi

spunea alaltăieri, căci acest om crede în ce spune." Lucru care, înţelegi bine, i se pare cu totul neobişnuit lui Mirabeau.

— Dar eu am citit discursurile acestui om, spuse Gilbert, şi le-am găsit mediocre şi plate.

— Ei ! Dumnezeule, doar nu-ţi spun că e un Demostene sau un Cicero, un Mirabeau sau un Barnave! Nu, e pur şi simplu domnul de Robespierre, cum se obişnuieşte să i se spună. De altfel, discursurile lui sînt tratate cu tot atît de puţină consideraţie la tipografie ca şi la tribună. La tribună sînt întrerupte, la tipografie sînt mutilate. Ziariştii nici nu-l numesc măcar domnul de Robespierre : Nu, ziariştii nici nu-i cunosc numele : îl numesc d. B... d. N... sau d. ***. Ah ! singur Dumnezeu, poate şi eu, ştim cîtă fiere se adună în acest piept slab, cîte furtuni se adună în acest creier strîmt. Căci, pentru a uita toate aceste injurii, toate aceste insulte, toate aceste trădări, oratorul huiduit, care simte totuşi că e o forţă, n-are nici compensaţia bucuriilor lumeşti, nici alinarea familiei. În tristul său apartament din tristul cartier Marais, în casa sa rece, săracă, nemobilată, din strada Saintonge, unde locuieşte modest din salariul său de deputat, e singur ca şi în curţile umede ale colegiului Louis-le-Grand. Pînă anul trecut, figura sa era încă tînără şi blîndă. Priveşte, după un an s-a uscat. Nu-i mai părăseşte pe iacobini şi, ca urmare a emoţiilor, invizibile pentru alţii, pe care le încearcă, face hemoragii care l-au lăsat de două-trei ori în nesimţire. Eşti un mare specialist în algebră, Gilbert, ei bine, te desfid să calculezi, recurgînd la cele mai exagerate înmulţiri, cît sînge o va costa pe această nobilime care-l insultă, pe această preoţime care-l persecută, pe acest rege care-l ignoră, sîngele ce-l pierde Robespierre.

— Dar de ce vine la iacobini ?

— Fiindcă, huiduit în Adunare, iacobinii îl ascultă. Iacobinii, dragul meu doctor, reprezintă minotaurul co-

pil. Acum suge la o vacă, mai tîrziu va devora un popor. Ei bine, Robespierre e prototipul iacobinilor. Societatea îşi găseşte în el esenţa concentrată, iar el este expresia societăţii : nici mai mult, nici mai puţin. Merge în acelaşi pas cu ea, fără să rămînă în urma ei, fără să i-o ia înainte. Ţi-am promis — nu-i aşa ? — să te fac să vezi un mic instrument de care se ocupă unii în acest moment şi care are drept scop să facă să cadă un cap, poate două, într-un minut. Ei bine, dintre toate personajele aici prezente, acela care va da cel mai mult de lucru acestui instrument al morţii este micul avocat din Arras, domnul de Robespierre.

— Într-adevăr, conte, spuse Gilbert, sînteţi funebru. Şi dacă acest Cezar al dumneavoastră nu mă consolează nici un pic de acel Brutus al dumneavoastră, sînt pe cale să uit motivul pentru care am venit. Apropo, dar ce se întîmplă cu Cezar ?

— Uite, îl vezi acolo jos ? Vorbeşte cu un om pe care încă nu-l cunoaşte şi care va avea mai tîrziu o mare influenţă asupra destinului său. Acest om se numeşte Barras : reţine acest nume şi amînteşte-ţi de el cînd va fi cazul.

— Nu ştiu dacă vă înşelaţi ori nu, conte, dar, în orice caz, vă alegeţi bine tipurile. Cezar-ul dumneavoastră are o frunte parcă făcută pentru a purta o coroană şi nişte ochi a căror expresie nu prea reuşesc s-o sesizez...

— Da, fiindcă privesc în interior. Asemenea ochi ghicesc viitorul, doctore.

— Şi ce-i spune lui Barras ?

— Îi spune că dacă ar fi apărat-o, Bastilia n-ar fi fost cucerită.

— Aşadar, nu e un patriot ?

— Oamenii ca el nu vor fi nimic înainte de a fi totul.

— Susţineţi prin urmare gluma cu privire la acest mic sublocotenent ?

— Gilbert, spuse Cagliostro întinzînd mîna spre Robespierre, pe cît este de adevărat că acesta va ridica eşafodul lui Carol I, tot atît este de adevărat că celălalt — îi întinse mîna spre corsicanul cu părul neted — va reconstrui tronul lui Carol cel Mare.

— Atunci, exclamă Gilbert descurajat, lupta noastră pentru libertate este inutilă ?

— Şi cine vă spune că unul nu va face tot atîtea pentru ea cu tronul său cît celălalt cu eşafodul său ?

— Va exista deci un Titus, un Marc-Aureliu, un zeu al păcii venind să izbăvească lumea de epoca bubuitului tunurilor ?

— Va fi în acelaşi timp Alexandru şi Hanibal. Născut în toiul bătăliei, va creşte prin război şi va cădea prin război. Am spus că te desfid să calculezi cît sînge va costa nobilimea şi clerul sîngele ce-l pierde Robespierre. Ia tot sîngele ce-l vor pierde, înmulţeşte-l de cîte ori vrei şi nu vei ajunge să afli rîul, lacul, oceanul de sînge ce-l va vărsa acest om cu armatele sale de cinci sute de mii de soldaţi, în bătăliile sale de trei zile, în care se vor trage o sută cincizeci de mii de lovituri de tun.

— Şi ce va rezulta din acest vacarm, din acest fum, din acest haos ?

— Ceea ce rezultă din orice geneză, Gilbert. Avem misiunea să îngropăm lumea veche. Copiii noştri vor vedea născîndu-se o lume nouă. Acest om este gigantul care-i păzeşte poarta. Ca şi Ludovic al XIV-lea, ca şi Leon al X-lea, ca şi Augustus, secolul care începe va purta numele lui.

— Şi cum se numeşte acest om ? întrebă Gilbert subjugat de profunda convingere cu care vorbea Cagliostro.

— Deocamdată se numeşte Bonaparte, răspunse profetul, dar într-o zi se va numi Napoleon !

Gilbert îşi lăsă capul în mîini şi căzu într-o visare atît de adîncă, încît nu-şi dădu seama — captivat cum

era de cursul gîndurilor sale — că şedinţa se deschisese şi un orator se urca la tribună...

Trecuse o oră fără ca zgomotul adunării şi al balcoanelor, oricît de furtunoasă fusese şedinţa, să-l fi putut rupe pe Gilbert din meditaţia sa. La un moment dat simţi cum o mîna puternică şi încordată îl prinde de umăr. Se întoarse. Cagliostro dispăruse. În locul său îl văzu în schimb pe Mirabeau.

Mirabeau, cu obrazul răvăşit de furie. Gilbert îl privi cu un aer interogator.

— Ei bine ? spuse Mirabeau.

— Ce se întîmplă ? întrebă Gilbert

— Iată ce : am fost păcăliţi, batjocoriţi, trădaţi. Curtea nu mă vrea. Pe dumneavoastră v-a luat bun de tras pe sfoară şi pe mine bun de prostit.

— Nu vă înţeleg, conte.

— Chiar n-aţi auzit ?

— Ce anume ?

— Hotărîrea care a fost adoptată.

— Unde ?

— Aici !

— Ce hotărîre ?

— Cum, dormeaţi ?

— Nu, spuse Gilbert, visam.

— Ei bine, mîine, ca răspuns la moţiunea mea de azi, care propune ca miniştrii să fie invitaţi să asiste la deliberări, trei prieteni ai regelui vor cere ca nici un membru al Adunării să nu poată fi ministru în cursul acestei sesiuni. Înseamnă că această combinaţie, elaborată atît de minuţios de noi, se prăbuşeşte din cauza îmbufnării capricioase a Majestăţii Sale Ludovic al XVI-lea. Dar, continuă Mirabeau ridicîndu-şi, ca Ajax, pumnul strîns către cer, pe numele meu de Mirabeau, le-o voi plăti, şi dacă toanele lor pot răsturna un ministru, vor vedea că ale mele pot răsturna un tron !

— Sper, spuse Gilbert, că vă veţi duce totuşi la Adunare, că veţi lupta pînă la capăt.

— Mă voi duce şi voi lupta pînă la capăt !... Fac parte dintre acei oameni ce nu se lasă îngropaţi decît sub ruine.

Şi Mirabeau plecă fulminînd, mai frumos şi mai teribil, cu acea cută divină pe care tunetul i-l brăzdase pe frunte.

Într-adevăr, a doua zi, ca urmare a propunerii lui Lanjuinais, în pofida eforturilor supraomeneşti ale lui Mirabeau, Adunarea Naţională adoptă cu o mare majoritate următoarea moţiune : „Nici un membru al Adunării nu va putea fi ministru în cursul acestei sesiuni.”

— Iar eu, strigă Mirabeau cînd decretul era votat, propun un amendament care nu va schimba cu nimic legea voastră... Iată-l : „Toţi membrii acestei Adunări pot fi miniştri, cu excepţia domnului conte de Mirabeau.”

Toţi se priviră ca ameţiţi de această îndrăzneală. Apoi, în mijlocul liniştii generale, Mirabeau coborî de pe estradă, cu acel pas cu care mersese spre domnul de Dreux-Brézé cînd îi spusese : „Sîntem aici din voinţa poporului ; nu vom ieşi decît cu baioneta în pîntece !”

Ieşi din sală.

Înfrîngerea lui Mirabeau se asemăna cu triumful celuilalt.

Gilbert nici nu venise la Adunare. Rămăsese acasă, visînd la straniile prevestiri ale lui Cagliostro, fără să creadă în ele. Totuşi nu şi le putea şterge din minte. Preizentul i se părea destul de mic faţă de viitor !

Poate că mă veţi întreba cum aş putea explica prevestirile lui Cagliostro relativ la Robespierre şi Napoleon, eu, un simplu istoric al timpurilor ce s-au scurs ?

Voi cere aceluia ce-mi va pune această întrebare să-mi explice prevestirea domnişoarei Lenormand făcută reginei Joséphine.

Întîlnim în această lume la fiecare pas cîte un lucru inexplicabil. Pentru cei ce nu şi le pot explica şi nu vor să creadă în ele a fost inventată îndoiala.

Capitolul 30
METZ ŞI PARIS

Cum spusese Cagliostro, cum ghicise Mirabeau, regele era acela datorită căruia eşuaseră toate proiectele lui Gilbert.

Mobilul propunerilor făcute de regină lui Mirabeau fusese mai degrabă năduful unei amante, dublat de curiozitatea unei femei, decît politica unei regine. Aşa încît ea asistă fără mare regret la prăbuşirea acestui întreg eşafodaj constituţional, care-i rănea întotdeauna atît de dureros orgoliul.

În ce-l priveşte pe rege, politica sa ferm hotărîtă era aceea de expectativă. Voia să cîştige timp şi să profite de împrejurări. De altfel, două negocieri în curs îi ofereau fie una, fie cealaltă, şansa de a fugi din Paris şi a se retrage într-un oraş fortificat — care era planul său preferat.

Aceste negocieri începute erau, o ştim, pe de o parte cele angajate de Favras, omul lui Monsieur, pe de altă parte de Charny, mesagerul propriu al lui Ludovic al XVI-lea.

Charny făcuse călătoria de la Paris la Metz în două zile. Îl găsi pe domnul Bouillé la Metz şi-i remise scrisoarea regelui. Această scrisoare, ne-o amintim, nu era decît un mijloc de a stabili contactul între Charny şi domnul de Bouillé. Acesta, cu toate că-şi manifesta nemulţumirea faţă de lucrurile care se petreceau, se arătă la început foarte rezervat.

Într-adevăr, propunerile făcute în acest moment domnului Bouillé îi răsturnau toate planurile. Împărăteasa Caterina îi făcuse recent o ofertă şi cînd sosi scrisoarea lui Ludovic al XVI-lea el era tocmai pe cale să-i scrie regelui pentru a-i cere permisiunea să plece şi să se angajeze în Rusia.

Prima reacţie a domnului de Bouillé a fost, de aceea, una de ezitare. Dar, la numele lui Charny şi în amintirea rudeniei acestuia cu domnul de Suffren, la zvonul care circula că regina îl onora cu toată încrederea, se simţi pătruns, ca fidel regalist, de dorinţa de a-l smulge pe rege din această libertate aparentă, pe care mulţi o priveau ca o captivitate adevărată.

Între timp, înainte de a lua vreo hotărîre cu Charny, pretinzînd că împuternicirile acestuia nu erau suficient de largi, domnul de Bouillé decise să-şi trimită fiul, contele de Bouillé, pentru a discuta direct cu regele despre acest important proiect.

Charny urma să rămînă la Metz în timpul acestor negocieri. Nici o dorinţă personală nu-l rechema la Paris, iar simţul onoarei, poate puţin exagerat, îl obliga aproape să rămînă la Metz ca un fel de ostatec.

Contele Louis sosi la Paris la mijlocul lui noiembrie. Pe-atunci, regele era păzit îndeaproape de domnul La Fayette, iar contele Louis de Bouillé era vărul domnului La Fayette.

Trase la unul din prietenii săi, ale cărui opinii patriotice erau foarte cunoscute şi care se afla atunci în călătorie în Anglia.

Să intre în castel fără ştirea domnului La Fayette era, aşadar, pentru tînărul mesager, un lucru dacă nu imposibil, cel puţin foarte primejdios şi foarte dificil.

Pe de altă parte, cum lui La Fayette îi era cu totul necunoscută legătura stabilită de Charny între rege şi domnul de Bouillé, nimic nu era mai simplu decît ca tînărul conte Louis să-i fie prezentat regelui chiar de La Fayette.

Împrejurările păreau să vină spontan în întîmpinarea dorinţelor tînărului ofiţer.

Se afla de trei zile la Paris fără să fi hotărît ceva, chibzuind mijlocul prin care să ajungă pînă la rege şi întrebîndu-se, cum spuneam, dacă n-ar fi mai sigur să i

se adreseze direct lui La Fayette, cînd i se înmînă un bilet din partea acestuia, prin care-l anunţa că sosirea sa la Paris era cunoscută şi îl invita să-l întîlnească la statul major al gărzii naţionale sau la palatul Noailles.

Într-un fel, providenţa răspundea cu glas tare rugăminţii ce i-o adresase în şoaptă domnul Bouillé. Era o zînă bună, cum sînt multe în frumoasele povestiri ale lui Perrault, care, luînd cavalerul de mînă, îl conduce la ţintă.

Contele se duse în grabă la statul major.

Generalul tocmai plecase la primărie, unde avea de primit o comunicare din partea domnului Bailly. În absenţa generalului îl întîlni pe aghiotantul acestuia, domnul Romeuf.

Romeuf îşi făcuse serviciul în acelaşi regiment ca şi tînărul conte şi cu toate că unul aparţinea democraţiei şi celălalt aristocraţiei, între ei se înnodaseră anumite relaţii. De atunci, Romeuf, care trecuse într-unul din regimentele desfiinţate după 14 iulie, nu-şi mai reluă activitatea militară decît în garda naţională, unde ocupa postul de aghiotant preferat al generalului La Fayette.

Cei doi tineri, cu toate că aveau opinii diferite asupra multor lucruri, erau de acord asupra unuia : amîndoi îl iubeau şi îl respectau pe rege.

Numai că unul îl iubea în felul patrioţilor, adică cu condiţia să refuze jurămîntul şi, dacă va fi necesar, să cheme armate străine pentru a le băga rebelilor minţile în cap.

Prin rebeli domnul de Bouillé înţelegea trei sferturi din membrii Adunării, garda naţională, electorii, etc. etc., adică cinci şesimi din Franţa.

Romeuf avea douăzeci şi şase de ani, iar contele Louis douăzeci şi doi, aşa că era greu să vorbească multă vreme despre politică. De altfel, contele Louis nici nu voia să fie bănuit că-l preocupă vreo problemă serioasă. Încredinţă un mare secret amicului său

Romeuf, şi-anume că a părăsit Metz-ul cu o simplă permisie, pentru a veni să întîlnească la Paris o femeie pe care o adora.

În timp ce contele Louis făcea această confidenţă aghiotantului, generalul La Fayette apăru în pragul uşii, care rămăsese deschisă. Deşi îl văzuse foarte bine pe noul sosit printr-o oglindă aşezată în faţa sa, domnul de Bouillé îşi continuă povestirea. În ciuda semnelor ce i le făcea Romeuf şi pe care se făcea că nu le înţelege, ridică glasul, astfel încît generalul să nu piardă nici un cuvînt din ce spunea.

Generalul auzise totul : era exact ceea ce voia contele Louis. La Fayette continuă să înainteze în spatele povestitorului şi, punîndu-i mîna pe umăr cînd acesta terminase, îl apostrofă :

— Ah ! domnule libertin, iată de ce te ascunzi de respectabilele dumitale rude.

Nu era cu adevărat un judecător sever, un mentor încruntat acest tînăr general de treizeci şi doi de ani, foarte la modă el însuşi printre toate femeile la modă ale epocii. De aceea, contele Louis nu părea prea speriat de dojana ce-l aştepta.

— Mă ascundeam atît de puţin de ele, dragul meu văr, încît chiar azi voiam să am onoarea să mă prezint în faţa celui mai ilustru dintre ele, dacă nu m-ar fi chemat chiar dînsul prin mesajul trimis.

Şi-i arată generalului scrisoarea pe care o primise.

— Ei bine, puteţi afirma domnilor din provincie că poliţia Parisului e rău informată? întrebă generalul cu un aer de satisfacţie, care dovedea că punea în asta un oarecare amor-propriu.

— Ştim că nu putem ascunde nimic, generale, celui ce veghează asupra libertăţii poporului şi binelui regelui.

La Fayette îşi privi vărul pieziş, cu acel aer de om în acelaşi timp bun, spiritual şi puţin ironic, pe care i l-am cunoscut şi noi. Ştia că binele regelui era foarte

important pentru această ramură a familiei căreia îi păsa însă prea puţin de soarta poporului. De aceea nici nu răspunse decît la o parte a frazei.

— Şi vărul meu, domnul marchiz de Bouillé, spuse, apăsînd pe titlul la care el renunţase din noaptea de 4 august, nu l-a însărcinat pe fiul său cu vreun mesaj pentru acest rege asupra binelui căruia veghez ?

— M-a însărcinat să depun la picioarele sale omagiul sentimentelor sale cele mai respectuoase, răspunse tînărul, dacă generalul La Fayette nu mă va găsi nedemn să fiu prezentat suveranului meu.

— Să vă prezint... şi cînd asta ?

— Cît mai repede cu putinţă, generale. Cu atît mai mult cu cît cred că am avut onoarea să v-o spun, dumneavoastră şi lui Romeuf, că fiind aici fără concediu...

— I-ai spus lui Romeuf, dar este acelaşi lucru, fiindcă am auzit şi eu. Ei bine, să vedem, tot ce e bun nu trebuie amînat. Acum e ora unsprezece dimineaţa. În fiecare zi, la prînz, am onoarea să văd pe rege şi pe regină. Mănîncă ceva cu mine dacă n-ai luat decît o primă gustare, şi te voi conduce la Tuileries.

— Dar, spuse tînărul, aruncîndu-şi privirea asupra uniformei şi a cizmelor sale, sînt oare în ţinută corespunzătoare, dragă vere ?

— În primul rînd, răspunse La Fayette, îţi voi spune, sărman copil, că această mare problemă, a etichetei, care ţi-a fost doică, s-a îmbolnăvit grav, dacă nu cumva chiar a murit de la plecarea dumitale. Apoi, mă uit la dumneata : uniforma ţi-e ireproşabilă, cizmele de ţinută. Ce îmbrăcăminte i se potriveşte mai bine unui gentilom gata să moară pentru regele său decît uniforma de război ? Haide, Romeuf, vezi dacă putem fi serviţi. Îl iau cu mine pe domnul Bouillé la Tuileries imediat după dejun.

Acest proiect corespundea de minune dorinţei tînărului ofiţer ca să mai facă vreo obiecţie serioasă. De aceea se înclină în semn de consimţămînt, de răspuns şi de mulţumire totodată.

O jumătate de oră mai tîrziu, sentinelele de la poarta palatului prezentau onorul generalului La Fayette şi tînărului conte de Bouillé, fără să bănuiască că dădeau în acelaşi timp onorul militar revoluţiei şi contrarevoluţiei.

Capitolul 31
REGINA

Domnul de La Fayette şi contele Louis de Bouillé urcară mica scară a aripii Marsan şi ajunseră în faţa apartamentelor de la primul etaj, locuite de rege şi regină.

Toate uşile se deschideau în faţa domnului de La Fayette, sentinelele dădeau onorul, servitorii se aplecau. Recunoşteau cu uşurinţă pe regele regelui, pe primarul palatului cum zicea domnul Marat.

La Fayette fu introdus întîi la regină. În ce-l priveşte pe rege, el se afla în atelierul de fierărie şi servitorul urma să-l anunţe la Majestatea Sa.

Trecuseră trei ani de cînd domnul Louis de Bouillé n-o văzuse pe Maria-Antoaneta. În aceşti trei ani fuseseră reunite Statele generale. Bastilia căzuse şi avuseseră loc evenimentele din 5 şi 6 octombrie.

Regina împlinise treizeci şi patru de ani, „vîrstă emoţionantă”, spune Michelet, „pe care Van Dyck îşi făcuse plăcerea s-o picteze de atîtea ori, vîrstă de femeie, vîrstă de mamă şi, la Maria-Antoaneta mai ales, vîrstă de regină”.

În aceşti trei ani regina suferise mult cu sufletul şi mintea, de amor şi de amor propriu. Cei treizeci şi patru de ani apăreau clar gravaţi în jurul ochilor săi, prin acele fine nuanţe sidefii şi violacee care trădează ochii ce se umplu des de lacrimi, nopţile fără somn ; ce trădează mai ales acea durere profundă a inimii de care femeia — femeie sau regină — nu se mai însănătoşeşte odată ce a fost atinsă.

Era vîrsta Mariei-Stuart prizonieră, vîrsta la care încercase cele mai profunde pasiuni, la care Douglas, Mortimer, Norfolk şi Babington se îndrăgostiseră, i se devotaseră şi muriseră pentru ea.

La vederea acestei regine prizoniere, detestate, calomniate, ameninţate — ziua de 5 octombrie dovedise că ameninţările nu erau deşarte — sufletul cavaleresc al tînărului Louis de Bouillé fu adînc impresionat.

Femeile nu se înşală deloc asupra efectului ce-l produc şi, cum reginele şi regii au pe deasupra o bună memorie a figurilor, care fac parte într-un fel din educaţia lor, îndată ce-l zări pe domnul de Bouillé, Maria-Antoaneta îl şi recunoscu. Abia îşi aruncă ochii asupra lui şi avu certitudinea că se găseşte în faţa unui prieten.

Astfel încît, chiar înainte ca generalul să fi făcut prezentările, înainte de a fi ajuns la picioarele divanului pe care regina şedea pe jumătate culcată, aceasta apucase să se ridice şi, aşa cum se procedează în faţa unei vechi cunoştinţe pe care ai plăcerea s-o revezi, exclamă :

— Ah ! Domnul de Bouillé !

Apoi, fără a se preocupa de generalul La Fayette, întinse mîna spre tînărul bărbat.

Contele şovăi o clipă, neputînd crede că i se face o asemenea onoare. Mîna regală rămase totuşi întinsă, contele puse un genunchi la pămînt şi atinse această mînă cu buzele sale fremătînde.

Era o greşeală ce o făcea regina prin această bunăvoinţă arătată domnului de Bouillé în faţa lui La Fayette, care nu fusese onorat niciodată în felul acesta. Ea trasa o linie de demarcaţie şi-l jignea pe omul de a cărui prietenie avea cea mai mare nevoie. Iar acesta remarcă, cu amabilitatea la care îi era imposibil să renunţe, dar cu glasul uşor schimbat :

— Pe onoarea mea, dragă vere, eu m-am oferit să te prezint Majestăţii Sale, dar mi se pare că mai degrabă dumneata erai acela care trebuia să mă prezinţi pe mine.

Regina era atît de bucuroasă de a se afla în faţa unui om, a unui slujitor în care se putea încrede încît, întorcîndu-se spre La Fayette îi spuse, cu unul din acele surîsuri de la Trianon şi Versailles :

— Domnule general, contele Louis nu e un republican sever ca dumneavoastră. Vine de la Metz şi nu din America. N-a venit la Paris să sprijine Constituţia. A venit doar să-mi prezinte omagiile sale. Nu vă miraţi deci că îi acord eu, o sărmană regină pe jumătate detronată, favoarea care pentru el, biet provincial, mai merită poate acest nume, în timp ce pentru dumneavoastră...

Şi regina făcu o strîmbătură fermecătoare, aproape de fată tînără, care voia să spună : „În timp ce dumneavoastră, domnule Scipio, în timp ce dumneavoastră, domnule Cincinatus, vă bateţi joc de asemenea gesturi galante."

— Doamnă, spuse La Fayette, am trecut mereu respectuos şi devotat prin faţa reginei, fără ca regina să fi înţeles vreodată acest respect, fără ca regina să fi apreciat vreodată devotamentul meu. Va fi o mare nenorocire pentru mine, poate o nenorocire şi mai mare pentru ea.

Apoi salută.

Regina îl privi cu ochii ei adînci şi limpezi. Nu odată La Fayette îi spusese asemenea cuvinte, nu odată ea se gîndise la cele spuse de La Fayette, dar spre nenorocirea ei, avea — aşa cum spusese generalul — o repulsie instinctivă faţă de acest om.

— Haide, generale, spuse ea, fiţi generos, iertaţi-mă.

— Eu, doamnă, să vă iert ? Şi de ce ?

— Pentru elanul meu către această bună familie de Bouillé, care mă iubeşte din tot sufletul.

La Fayette salută din nou.

— Şi-acum, spuse regina, după iertare pace. O bună strîngere de mînă, generale, în maniera

englezească sau americană. Şi-i întinse mîna, dar deschisă şi cu palma înainte.

La Fayette atinse cu o mînă rece mîna reginei spunînd :

— Regret că nu vreţi deloc să ţineţi minte că sînt francez, doamnă. Nu e prea departe 6 octombrie de 16 noiembrie.

— Aveţi dreptate, generale, spuse regina făcînd un efort să se stăpînească, şi îi strînse mîna. Sînt o ingrată.

Şi lăsîndu-se să cadă pe canapea ca istovită de emoţie, spuse :

— De altfel, n-ar trebui să vă mire, ştiţi bine că asta este ceea ce mi se impută.

Apoi, clătinînd din cap :

— Ei bine, generale, ce e nou în Paris ?

La Fayette avea prilejul unei mici răzbunări şi se folosi de ea :

— Ah ! doamnă, spuse el, ce rău îmi pare că nu aţi fost ieri la Adunare ! Aţi fi văzut o scenă înduioşătoare şi care cu siguranţă v-ar fi emoţionat profund : un moşneag venind să mulţumească Adunării de fericirea ce-i datora reginei şi regelui, căci Adunarea nu poate face nimic fără sancţiune regală.

— Un moşneag ? repetă regina distrată.

— Da, doamnă. Dar ce moşneag ! Decanul de vîrstă al omenirii, un bătrîn de o sută douăzeci de ani, din Jura, adus la bara Adunării de cinci generaţii de descendenţi şi venind să mulţumească pentru decretele din 4 august, înţelegeţi, doamnă, un om care a fost şerb o jumătate de secol, sub Ludovic al XIV-lea şi optzeci de ani după aceea !

— Şi ce a făcut Adunarea pentru acest om ?

— S-a ridicat toată în picioare şi l-a obligat pe el să se aşeze şi să se acopere.

— Ah ! spuse regina cu acel ton ce-i era propriu numai ei, trebuie să fi fost, într-adevăr, mişcător. Din

păcate, n-am fost acolo. Dar ştiţi mai bine ca oricine, generale, adăugă surînzînd, că nu sînt totdeauna acolo unde vreau.

Generalul făcu un gest ca şi cum ar avea ceva de răspuns, dar regina continuă fără să-i lase timp să vorbească.

— Nu, eram aici şi o primeam pe biata văduvă a lui François, brutarul Adunării, pe care Adunarea l-a lăsat să fie asasinat în faţa porţilor sale.

— Doamnă, răspunse generalul, vorbiţi de una din nenorocirile care i-au îndurerat cel mai mult pe reprezentanţii Franţei. Adunarea nu a putut preveni asasinatul, dar i-a pedepsit cel puţin pe vinovaţi.

— Da, vă jur însă că pedeapsa n-a putut-o consola pe sărmana femeie.

La Fayette ridică mîna, ca un om care e gata să ceară cuvîntul şi care e încîntat că îi este acordat.

— Tocmai, spuse el, este a doua aluzie ce o faceţi într-un răstimp foarte scurt la această pretinsă captivitate în care vă ţin. Doamnă, mă grăbesc s-o spun faţă de vărul meu şi o voi repeta, dacă e nevoie, în faţa întregului Paris, a întregii Europe, a întregii lumi, că sînteţi liberă şi nu am decît o dorinţă : să dovediţi aceasta, regele reluîndu-şi vînătorile şi călătoriile, iar dumneavoastră însoţindu-l.

Regina zîmbi, ca o persoană puţin convinsă.

— Pentru azi nu am altă rugăminte să vă fac, dragă generale, decît să-l invitaţi pe vărul dumneavoastră, dacă mai rămîne cîteva zile la Paris, la unul din cenaclurile doamnei de Lamballe. Ştiţi că primeşte lume atît pentru ea cît şi pentru mine ?

— Iar eu voi profita de invitaţie şi pentru mine, spuse La Fayette.

Regina răspunse printr-o înclinare a capului şi printr-un surîs.

Însemna că întrevederea se terminase.

Fiecare luă ceea ce îi revenea : La Fayette salutul ; contele Louis surîsul.

Amîndoi ieşiră mergînd de-a îndărătelea, ducînd cu ei din această întrevedere unul ceva mai multă amărăciune, celălalt şi mai mult devotament.

Capitolul 32
REGELE

La uşa apartamentului reginei, cei doi vizitatori îl găsiră pe valetul regelui, François Hue, care-i aştepta.

Regele lăsase vorbă pentru domnul de La Fayette că, deoarece începuse, pentru a se distra, o nouă lucrare de lăcătuşerie, foarte importantă, îl ruga să urce pînă la fierărie.

Sosind la Tuileries, regele se informase în primul rînd dacă exista o fierărie. Aflînd că acest lucru de indispensabilă necesitate pentru el fusese omis în planul de construcţie de către Caterina de Médicis şi Philbert de Lorme, alesese la al doilea etaj, deasupra camerei sale de dormit, o mare mansardă, cu scară exterioară şi interioară, pentru a-şi instala atelierul de fierărie.

În toiul gravelor preocupări ce-l asaltară în ultimele aproape cinci săptămîni de cînd se afla la Tuileries, Ludovic al XVI-lea n-a uitat nici o clipă de fierăria sa. Asta era ideea lui fixă. A participat la instalarea ei, a marcat el însuşi locul foalelor, vetrei, nicovalei, bancului şi menghinei. În sfîrşit, fierăria fusese definitiv instalată în ajun. Unelte de toate felurile erau rînduite pe poliţe, atîrnate în cuie — totul la îndemînă. Ludovic n-a putut rezista multă vreme şi încă de dimineaţă s-a pus cu ardoare la această treabă care-l distra atît de mult şi în care fără îndoială ar fi devenit maestru dacă, spre marele regret al meşterului Gamain nu i l-ar fi sustras ceata de pierde-vară, domnul Turgot, domnul de Calonne sau domnul Necker, vorbindu-i nu numai de treburile Franţei, ceea ce la rigoare ar fi admis pînă şi Gamain, dar, ceea ce i se părea absolut inutil, de treburile Brabantului, Austriei, Angliei, Americii şi Spaniei.

Aceasta explică de ce regele Ludovic al XVI-lea, în primul elan al muncii, în loc să coboare şi să-l primească pe La Fayette, îl rugă pe acesta să urce la el.

Pentru a-i conduce la fierăria regală, valetul socoti că e mai bine ca vizitatorii să nu treacă prin apartamente, ci să urce direct pe scara particulară a regelui, ceea ce le lungi mult drumul.

Din această deviere de la linia dreaptă, tînărul conte Louis cîştigă timpul necesar de gîndire.

Oricît de plin i-ar fi fost sufletul de buna primire ce i-o făcuse regina, nu putea să nu-şi dea seama că ea nu-l aşteptase. Nici un cuvînt cu dublu sens, nici un gest tăinuit nu i-a dat de înţeles că augusta prizonieră, cum afirma singură că este, ar fi avut cunoştinţă de misiunea care-i era încredinţată, şi era clar că nu conta în nici un caz pe el ca pe cineva care ar fi putut-o smulge din captivitate.

Îi rămînea contelui să observe cu atenţie dacă în primirea regelui, în cuvintele şi gesturile acestuia există vreun semn pe care numai el l-ar putea înţelege şi care i-ar arăta că Ludovic al XVI-lea era mai bine informat decît La Fayette asupra cauzelor călătoriei sale la Paris.

La uşa fierăriei, valetul se întoarse şi, cum nu cunoştea numele domnului de Bouillé, întrebă :

— Pe cine să anunţ ?

— Anunţaţi-l pe generalul şef al gărzii naţionale. Voi avea onoarea să-l prezint eu însumi pe domnul Majestăţii Sale.

— Domnul comandant şef al gărzii naţionale, anunţă valetul.

Regele se întoarse :

— Ah ! ah ! dumneavoastră sînteţi, domnule de La Fayette ? Vă cer scuze că v-am făcut să urcaţi pînă aici, dar fierarul vă asigură că sînteţi bine venit în fierăria sa.

— Sire, răspunse La Fayette, în orice împrejurare aş avea onoarea să mă prezint la rege, la orice etaj şi în orice haină mă primeşte, regele va fi întotdeauna rege pentru mine.

— Nu mă îndoiesc, marchize. Dar văd că nu sînteţi singur. V-aţi schimbat aghiotantul ?

— Acest tînăr ofiţer — şi rog să-mi permiteţi să vi-l prezint — este vărul meu, contele Louis de Bouillé, căpitan de dragoni în regimentul lui Monsieur.

— Ah ! ah ! făcu regele lăsînd să-i scape o uşoară tresărire pe care tînărul gentilom o remarcă. Da, domnul conte Louis de Bouillé, fiul marchizului de Bouillé, comandant al cetăţii Metz.

— Este exact, Sire, spuse cu vioiciune tînărul conte.

— Ah ! domnule conte Louis de Bouillé, scuzaţi-mă că nu v-am recunoscut. Am vederea slabă... Şi aţi plecat de multă vreme din Metz ?

— De cinci zile, Sire. Şi aflîndu-mă la Paris fără concediu oficial, dar cu o permisie specială dată de tatăl meu, am solicitat rudei mele, domnul de La Fayette, să vă fiu prezentat.

— Bine aţi făcut, conte.

Puţinele cuvinte rostite de rege fuseseră suficiente pentru tînărul conte spre a înţelege că trebuie să fie prudent. Mai ales această întrebare : „Aţi plecat de multă vreme din Metz ?” însemna : „Aţi părăsit oraşul Metz după sosirea contelui de Charny ?”

Răspunsul mesagerului trebuie să-l fi lămurit suficient pe rege : „Am plecat din Metz de cinci zile şi sînt la Paris fără concediu oficial, dar cu permisiunea specială a tatălui meu”, voia să spună : „Da, Sire, l-am văzut pe domnul Charny, şi tatăl meu m-a trimis la Paris pentru a mă înţelege cu Majestatea Voastră, şi pentru a obţine în acelaşi timp certitudinea că domnul conte vine într-adevăr din partea regelui”.

Domnul de La Fayette aruncă o privire curioasă în jur. Mulţi intraseră în cabinetul de lucru al regelui, în sala sa de consiliu. În bibliotecă, sau chiar în camera de rugăciune. Puţini au avut însă această favoare deosebită, de a fi admişi în fierărie, unde regele devenea ucenic şi unde adevăratul rege, adevăratul stăpîn, era domnul Gamain.

Generalul remarcă perfecta ordine în care erau rînduite toate uneltele — ceea ce nu era de mirare, căci regele se apucase de lucru abia de dimineaţă.

Valetul Hue îi servise drept ucenic şi trăsese la foale.

— Şi Majestatea Voastră, spuse La Fayette, destul de încurcat de subiectul ce trebuia să-l abordeze cu un rege care-l primea cu mînecile suflecate, cu pila în mînă şi cu şorţul de piele în faţă, şi Majestatea Voastră realizează o lucrare importantă ?

— Da, generale. Realizez marea operă a lăcătuşeriei : o broască.

— Ce fel de broască face Majestatea Voastră ? întrebă tînărul conte cu acea cvasi-familiaritate la care-l autoriza îmbrăcămintea regelui şi locul unde se găsea.

—O, pur şi simplu o închizătoare secretă, ce se deschide pe ambele laturi, dar mi-e teamă că mi-am supraevaluat forţele. Dacă l-aş mai avea pe sărmanul Gamain, care-şi spune meşterul meşterilor !

— Acest om de treabă a murit, Sire ?

— Nu, răspunse regele aruncînd tînărului conte o clipire a ochiului ce voia să spună : „Înţelege din două-trei vorbe”. Nu, e la Versailles, pe strada Réservoire. Dragul de el, nu a îndrăznit să vină să mă vadă la Tuileries.

— De ce, Sire ? întrebă La Fayette.

— De teamă să nu se compromită ! Un rege al Franţei este deosebit de compromiţător în acest moment. Ca dovadă, toţi prietenii mei sînt fie la

Londra, fie la Coblentz, fie la Torino. Totuşi, dragă generale, continuă regele, dacă nu vedeţi nici un inconvenient ca el să vină aici cu unul din ucenicii săi, aş trimite după el zilele acestea.

— Sire, răspunse cu vioiciune de La Fayette, Majestatea Voastră ştie bine că este liber să cheme pe cine doreşte şi să se întîlnească cu cine-i place.

— Da, cu condiţia ca sentinelele dumneavoastră să-i percheziţioneze pe vizitatori cum se procedează cu contrabandiştii la frontieră. Sărmanul Gamain s-ar crede cu siguranţă pierdut dacă trusa sa ar fi luată drept cartuşieră, iar pilele drept pumnale !

— Sire, într-adevăr nu ştiu cum să mă scuz, dar răspund de viaţa regelui în faţa Franţei şi Europei, şi nici o măsură de precauţie nu este exagerată pentru ca această viaţă preţioasă să fie în siguranţă. În ce-l priveşte pe Gamain, puteţi da ordinele ce le veţi crede de cuviinţă.

— Foarte bine, vă mulţumesc, domnule de La Fayette. Deocamdată nu este urgent. Abia peste opt sau zece zile voi avea nevoie de el, spuse regele aruncînd o privire grăitoare către domnul de Bouillé — de el şi de ucenicul său. Îl voi anunţa prin valetul meu Durey, care e unul din prietenii săi.

— Nu va avea decît să se prezinte, Sire, pentru a fi introdus la rege. Numele său va servi drept permis de trecere. Dumnezeu să mă păzească. Sire, de reputaţia de temnicer, de portar, de purtător de chei ce mi se face ! Niciodată regele nu a fost atît de liber cît este în acest moment. Am venit chiar să-l conjur pe Majestatea Voastră să-şi reia vînătorile şi călătoriile.

— O ! vînătorile mele, nu, mulţumesc ! De altfel, după cum vedeţi, pentru moment am altceva în cap. În ce priveşte călătoriile, e altă poveste. Ultima pe care am făcut-o, de la Versailles la Paris, m-a vindecat de dorinţa de a călători, cel puţin într-o societate atît de numeroasă.

Şi regele aruncă din nou o privire contelui de Bouillé, care printr-o anume clipire a pleoapelor lăsă să se înţeleagă că a priceput.

— Şi-acum, domnule, spuse Ludovic al XVI-lea adresîndu-se tînărului, părăsiţi în curînd Parisul pentru a vă înapoia lîngă tatăl dumneavoastră ?

— Sire, părăsesc Parisul peste două-trei zile, dar nu pentru a mă înapoia la Metz. Bunica mea stă la Versailles, pe strada Réservoire, şi trebuie să mă duc să-i prezint omagiile mele. Apoi, sînt însărcinat de tatăl meu să rezolv o chestiune de familie destul de importantă, şi abia peste opt sau zece zile mă voi putea vedea cu persoana de la care trebuie să primesc dispoziţiile necesare. Nu mă voi înapoia la tatăl meu decît în primele zile ale lui decembrie. În afara cazului în care regele ar dori, dintr-un motiv oarecare, să-mi grăbesc întoarcerea la Metz.

— Nu, domnule, staţi liniştit, duceţi-vă la Versailles, ocupaţi-vă de treburile de care v-a vorbit marchizul şi, după ce le veţi fi terminat, înapoiaţi-vă şi spuneţi-i tatălui dumneavoastră că nu l-am uitat, că-l ştiu ca pe unul dintre cei mai credincioşi prieteni şi că într-o zi îl voi prezenta domnului de La Fayette, pentru ca generalul şef să-l recomande domnului de Portail.

La Fayette zîmbi din vîrful buzelor la auzul acestei noi aluzii la omnipotenţa sa.

— Sire, zise el, vi i-aş fi recomandat de mai multă vreme pe domnii de Bouillé dacă n-aş fi avut onoarea să le fiu rudă. Teama că s-ar putea spune că vreau să obţin favorurile regelui pentru familia mea m-a împiedicat pînă acum de a le face această onoare.

— Ei bine, lucrurile au luat acum o întorsătură bună, domnule de La Fayette. Vom mai vorbi despre asta, nu-i aşa ?

Şi regele încheie convorbirea cu cei doi gentilomi cu un aer de majestate care făcea un contrast destul de ciudat cu îmbrăcămintea vulgară pe care o purta.

Apoi, după ce uşa se închise, îşi spuse în sinea sa :

—Cred că tînărul m-a înţeles şi că în *opt sau zece zile* îl voi avea aici pe meşterul Gamain şi pe ucenicul său pentru a mă ajuta să pun broasca.

Capitolul 33
OEDIP ŞI LOT

Era aproape de miezul nopţii cînd un bărbat, venind dinspre strada Royale şi intrînd pe strada Saint-Antoine, se opri în umbra fîntînii Sainte-Catherine, pentru a se asigura că nu e urmărit, apucă apoi pe o străduţă ce ducea spre „palatul Saint-Paul” şi, ajungînd la capătul ei, se opri în faţa zăbrelelor cimitirului Saint-Jean.

Aici aşteptă, ştergîndu-şi cu mîneca tunicii de sergent sudoarea ce-i curgea pe frunte. Într-adevăr, în clipa cînd suna de miezul nopţii, ceva ca o umbră apăru alunecînd printre tise şi chiparoşi. Umbra se apropie de zăbrelele de fier şi introduse o cheie în broască. La acest scîrţîit, militarul se trase înapoi.

— Ei bine, domnule Beausire, spuse vocea ironică a lui Cagliostro, nu mă recunoşti sau ai uitat că avem întîlnire ?

— Ah ! dumneavoastră eraţi, spuse Beausire răsuflînd uşurat, cu atît mai bine !

— Aş, făcu Cagliostro, dumitale să-ţi fie frică de ceva ? Treci de partea asta a gardului şi vei fi liniştit, fiindcă nu vei întîlni pe altcineva în afară de mine.

Beausire se execută.

— Mergi pe potecă, dragă domnule, spuse Cagliostro, la douăzeci de paşi de aici vom găsi un fel de altar ruinat, pe scările căruia vom putea discuta de minune despre micile noastre treburi.

Beausire era gata să-i dea ascultare lui Cagliostro, dar, după un moment de ezitare, întrebă :

— Unde dracu vedeţi un drum ?

— Adevărul este că acest cimitir este unul dintre cele mai prost întreţinute. Dar nu e de mirare. Ştii doar că sînt înmormîntaţi aici numai condamnaţii care au fost executaţi în piaţa Grève.

Beausire îl urmă pas cu pas pe Cagliostro.

— În sfîrşit, spuse Cagliostro oprindu-se aproape de nişte ruine, am ajuns.

Şi, aşezîndu-se pe nişte dărîmături, îi arătă cu degetul o piatră pe care să se aşeze.

— Acum, că sîntem aici, bine instalaţi, hai să trecem la chestiune, domnule Beausire. Cîţi eraţi sub arcadele din piaţa Royale ?

— Şase, împreună cu mine.

— Să vedem dacă sînt oamenii la care mă gîndisem. Primul ai fost dumneata, aici nu încape îndoială. Apoi, prietenul dumitale Tourcaty, un fost ofiţer recrutor care se angajează să ridice legiunea din Brabant. Al treilea, un bun regalist, Morquié, fost sergent în gărzile franceze, acum sublocotenent într-o companie de centru. Apoi domnul de Favras, apoi omul mascat. Poţi să-mi dai ceva informaţii în ce-l priveşte pe acesta ?

Beausire îl privi atît de fix pe Cagliostro încît ochii săi păreau că se aprind în întuneric.

— Dar, spuse el, nu este ?...

Şi se opri, ca şi cum i-ar fi fost teamă să comită un sacrilegiu dacă ar spune mai mult.

— Cine să fie ? întrebă Cagliostro.

— Nu este ?...

— Ei drăcie, parc-ai avea un nod în gît, dragă domnule Beausire. Fii atent, nodurile în gît aduc cîteodată un nod pe gît...

— Dar, în sfîrşit, reluă Beausire, nu e... domnul ?

— Care domn ? întrebă Cagliostro.

— Monsieur... Domnul, fratele regelui.

— Ah ! dragă domnule Beausire. Dacă marchizul de Favras, care are interesul să lase să se creadă că a pus mîna pe un prinţ de sînge pentru această afacere, afirmă că omul mascat e Monsieur, asta se înţelege : cine nu ştie să mintă, nu ştie să conspire. Dar dacă doi oameni ca dumneata şi prietenul dumitale, Tourcaty,

doi recrutori, obişnuiţi să cîntărească oamenii din ochi, se lasă astfel înşelaţi, nu prea e de crezut.

— Cam aşa-i, zise Beausire.

— Monsieur e înalt de cinci picioare, trei degete şi şape linii, iar mascatul, de aproape cinci picioare şi şase degete.

— Într-adevăr, spuse Beausire. Dar, dacă nu e Monsieur, cine poate fi ?

— Ah ! aş fi bucuros şi mîndru, dragă domnule Beausire, să am ceva să-ţi comunic, dar eu speram să aflu ceva de la dumneata.

— Totuşi, dumneavoastră, domnule conte, ştiţi cine e acest om ?

— Te cred !

— Ar fi o indiscreţie să vă întreb ?

— Numele lui ?

Beausire făcu un semn că asta era ceea ce dorea.

— Un nume e întotdeauna un lucru grav de spus, domnule Beausire. De fapt, aş fi mai mulţumit dacă l-ai ghici.

— Să ghicesc... Sînt cincisprezece zile de cînd încerc.

— Ah ! fiindcă nimeni nu te ajută.

— Ajutaţi-mă, domnule conte.

— Asta şi doresc. Cunoşti povestea lui Oedip ?

— Puţin. Am văzut jucîndu-se o singură data piesa la Comedia franceză, din păcate însă, pe la sfîrşitul actului patru, am adormit.

— Ei bine, îţi voi spune în două cuvinte ce a fost cu Oedip. I se proorocise că va deveni ucigaşul tatălui său şi soţul mamei sale. Dar crezînd că tatăl său este Polybos, l-a părăsit fără să-i spună un cuvînt. A luat-o pe drumul ce ducea de la Daulis spre Delfi şi, la încrucişarea acestuia cu drumul spre Teba, s-a întîlnit cu un om urmat de cinci sclavi. Bărbatul se afla într-o trăsură care bara tot drumul. Totul s-ar fi aranjat dacă omul din trăsură s-ar fi învoit s-o ia puţin la stînga şi

Oedip puţin la dreapta, dar fiecare voia să ţină mijlocul drumului. Omul cu trăsura avea un temperament coleric. Oedip era mai răbdător din fire. Cei cinci sclavi se aruncară, unul după altul, în faţa stăpînului lor şi căzură unul după altul. La rîndul lui căzu şi stăpînul. Oedip trecu peste şase cadavre şi printre aceste şase cadavre se afla şi cel al tatălui său.

— Drace ! spuse Beausire.

— Apoi luă drumul spre Teba. Or, pe drumul Tebei se înălţa muntele Phicion, iar pe lîngă o cărare şi mai îngustă decît aceea pe care Oedip îşi ucisese tatăl şedea într-o grotă un animal neobişnuit. Acest animal avea aripi de vultur, cap şi sîni de femeie, trup şi gheare de leu.

— Ah ! ah ! făcu Beausire, credeţi că există asemenea monştri ?

— N-aş putea să-ţi spun, dragă domnule Beausire, răspunse cu gravitate Cagliostro, deoarece cînd m-am dus la Teba pe acelaşi drum, o mie de ani mai tîrziu, sfinxul era mort. Pe scurt, pe vremea lui Oedip era în viaţă, şi una din maniile sale era, să se proţăpească în drum, propunînd trecătorilor dezlegarea unei ghicitori şi înghiţindu-i în momentul în care n-o puteau dezlega. Or, cum treaba asta dura de trei secole, trecătorii deveneau din ce în ce mai rari, iar sfinxul era lihnit de foame. Cînd îl văzu pe Oedip, se duse în mijlocul drumului şi, ridicînd laba pentru a-i face semn să se oprească îi spuse : „Drumeţule, eu sînt sfinxul. — Şi ce dacă ? întrebă Oedip. — Ei bine, destinul m-a trimis pe pămînt pentru a propune muritorilor dezlegarea unor ghicitori. Dacă nu ghicesc, îmi aparţin. Dacă ghicesc, aparţin eu morţii şi mă azvîrl singur în prăpastia în care am azvîrlit pînă acum cadavrele tuturor acelora care au avut nenorocul să mă găsească în calea lor”. Oedip aruncă o privire în fundul abisului şi văzu albul osemintelor. „Bine, spuse tînărul, care e ghicitoarea ? — Iat-o, spuse pasărea-

leu : *Care este animalul care merge în patru labe dimineaţa, în două la prînz şi în trei seara*?" Oedip chibzui o clipă, apoi, cu un surîs care nu putu să nu-l neliniştească pe sfinx, îi spuse : „Şi dacă ghicesc, te vei azvîrli de bună voie în prăpastie? — E lege, răspunse sfinxul. — Bine, răspunse Oedip, acest animal este omul."

— Cum omul ? întrerupse Beausire, pe care începuse să-l intereseze povestirea, ca şi cum ar fi fost vorba de un fapt contemporan.

— Da, omul ! Omul, care în copilărie, adică în dimineaţa vieţii, merge în mîini şi în picioare ; care la vîrsta matură, adică la prînz, merge în două picioare şi care seara, adică la bătrîneţe, se sprijină într-un baston.

— Ah! exclamă Beausire, e adevărat, pe naiba!... Necăjit trebuie să fi fost sfinxul !

— Da, scumpul meu domn Beausire, atît de necăjit încît se aruncă cu capul înainte în prăpastie, avînd loialitatea să nu se folosească de aripile sale, şi-şi zdrobi capul de stînci. În ce-l priveşte pe Oedip, el îşi continuă drumul, ajunse la Teba, găsi pe Jocasta văduvă, se însură şi împlini astfel profeţia oracolului, care spusese că îşi va ucide tatăl şi se va însura cu mama sa.

— Dar, în fine, domnule conte, spuse Beausire, ce analogie vedeţi între povestea lui Oedip şi aceea a omului mascat ?

— Ah ! una mare... ai să vezi ! Mai întîi, ai vrut să-i cunoşti numele.

— Da.

— Iar eu ţi-am zis că vreau să-ţi spun o ghicitoare : e-adevărat că sînt dintr-un aluat mai bun decît sfinxul şi că nu te voi înghiţi dacă vei avea ghinionul să nu ghiceşti. Atenţie, ridic laba : *Cine e nobilul de la Curte care este nepotul tatălui său, fratele mamei sale şi unchiul, surorilor sale ?*

— Ah ! drace, făcu Beausire căzînd într-o meditaţie nu mai puţin profundă ca aceea a lui Oedip.

— Să vedem, caută, stimate domn, spuse Cagliostro.

— Ajutaţi-mă puţin, domnule conte.

— Cu plăcere... Te-am întrebat dacă cunoşti povestea lui Oedip.

— Mi-aţi făcut această onoare.

— Acum vom trece de la istoria păgînă la cea sacră. Cunoşti povestea lui Lot.

— Cu fiicele sale ?

— Exact.

— Fireşte că o cunosc. Dar aşteptaţi puţin... Eh !... da... Ceea ce se spunea despre bătrînul rege Ludovic al XV-lea şi despre fiica sa, doamna Adelaida !...

— Frige, frige, dragul meu.

— Atunci, omul mascat ar fi... ?

— Înalt de cinci picioare şi şase degete.

— Contele Louis...

— Dă-i înainte !

— Contele Louis de...

— Tăcere !

— Dar, de vreme ce aţi spus că aici nu sînt decît morţi...

— Da, dar pe mormîntul lor creşte iarba, şi creşte chiar mai bine decît în altă parte. Ei bine, dacă aceeaşi iarbă, ca trestiile regelui Midas... cunoşti povestea regelui Midas ?

— Nu, domnule conte.

— Ţi-o voi spune altă dată. Pentru moment, să revenim la a noastră !

Apoi, redevenind serios :

— Spuneai aşadar ?

— Scuzaţi-mă, credeam că dumneavoastră puneţi întrebările.

— Ai dreptate.

Şi în timp ce Cagliostro îşi pregătea întrebarea, Beausire murmură :

— Pe legea mea, e-adevărat. Nepotul tatălui său, fratele mamei sale, unchiul surorilor sale... e contele Louis de Nar !...

— Atenţie ! spuse Cagliostro.

Beausire se întrerupse din monologul său şi-şi ciuli urechile.

— Acum, cînd nu ne rămîne nici o îndoială în ce priveşte identitatea conjuraţilor — mascaţi sau nemascaţi — să trecem la scopul complotului.

Beausire făcu un semn din cap, care voia să spună că era gata să răspundă.

— Scopul complotului este probabil răpirea regelui, nu-i aşa ?

— Într-adevăr.

— Şi ducerea lui la Péronne ?

— La Péronne.

— Care sînt mijloacele ?

— Băneşti ?

— În primul rînd cele băneşti.

— Avem două milioane.

— Pe care vi-i împrumută un bancher genovez. Îl cunosc pe acest bancher. Nu sînt şi alţii ?

— Nu am de unde să ştiu.

— În ce priveşte banii, e bine. Dar nu e suficient să ai bani. Mai trebuie şi oameni.

— Domnul de La Fayette a dat autorizaţie să se ridice o legiune pentru a merge în ajutorul Brabant-ului, care se revoltă împotriva imperiului.

— Ah! bunul La Fayette, murmură Cagliostro, îl recunosc în asta.

Apoi, cu glas tare :

— Bine ! Vom avea o legiune. Dar nu de o legiune e nevoie spre a executa un asemenea proiect, ci de o armată.

— Avem şi o armată.

— Ah ! Să vedem armata.

— O mie două sute de cai vor fi strînşi la Versailles. În ziua desemnată vor pleca la unsprezece noaptea. La două dinspre dimineaţă vor sosi la Paris, în trei coloane.

— Bine !

— Prima va intra prin gardul de fier al porţii Chaillot, a doua prin bariera Roule, iar a treia prin cea din Grenelle. Coloana care va intra prin strada Grenelle îi va ucide pe generalul La Fayette ; cea care va intra prin poarta Chaillot îl va ucide pe domnul Necker ; în fine, cea ce va intra prin bariera Roule îl va omorî pe domnul Bailly.

— Bine ! repetă Cagliostro.

— După lovitură, tunurile vor fi stricate, toată lumea se va aduna pe Champs-Elysées şi se va mărşălui asupra palatului Tuileries, care va fi al nostru.

— Cum, al vostru ? Dar garda naţională ?

— Acolo va trebui să acţioneze coloana din Brabant. Unită cu o parte a gărzii, plătită în acest scop, cu patru sute de soldaţi din garda elveţiană şi cu trei sute de conjuraţi din provincie, ea va pune mîna, graţie complicilor pe care-i avem înăuntru — pe porţile interioare şi exterioare ale palatului. Se va intra la rege strigîndu-se : „Sire, cartierul Saint-Antoine e în plină insurecţie... o trăsură cu cai înhămaţi vă aşteaptă... trebuie să fugiţi !” Dacă regele consimte să fugă, treaba merge fără greutăţi : dacă nu consimte, va fi luat cu forţa şi va fi dus la Saint-Denis.

— Bine !

— Acolo se vor găsi douăzeci de mii de oameni din infanterie, cărora li se vor alătura cei o mie două sute de oameni din cavalerie, legiunea din Brabant, cei patru sute de elveţieni, trei sute de conjuraţi, zece, douăzeci, treizeci de mii de regalişti recrutaţi pe drum şi, cu această forţă, regele va fi dus la Pérrone.

— Din bine în mai bine ! Şi la Péronne, ce se va face, dragul meu domn de Beausire ?

— La Péronne se vor găsi douăzeci de mii de oameni care sosesc în acelaşi timp din Flandra maritimă, din Picardia, din Artois, Champagne, Bourgogne, Lorena, Alsacia şi din Cambrésis. Sîntem în tratative pentru încă douăzeci de mii de elveţieni, douăsprezece mii de germani şi douăsprezece mii de oameni din Sardinia care, alăturaţi primei escorte a regelui, vor totaliza un efectiv de o sută cincizeci de mii de oameni.

— Frumoasă cifră ! spuse Cagliostro.

— În cele din urmă, cu aceşti o sută cincizeci de mii de oameni se va merge asupra Parisului. Vor fi ocupate malurile din sudul şi nordul rîului, pentru a se tăia aprovizionarea oraşului. Înfometat, Parisul va capitula. Va fi dizolvată Adunarea Naţională şi regele va fi reînscăunat ca rege adevărat, pe tronul părinţilor săi.

— Amin ! spuse Cagliostro.

Şi, ridicîndu-se, adăugă :

— Dragă domnule de Beausire, ai o conversaţie dintre cele mai plăcute, dar cu dumneata e ca şi cu cei mai mari oratori — cînd au spus totul, nu mai au nimic de zis. Ai spus totul, nu-i aşa ?

— Da, domnule conte, pentru moment.

— Atunci, bună seara. Dacă vei mai avea nevoie odată de zece ludovici, tot cu titlul de cadou, desigur, vino să mă cauţi la Belleuve.

— Şi să întreb de domnul conte de Cagliostro ?

— Nu ! Nu se va înţelege ce vrei să spui. Întreabă de baronul Zannone.

— Baronul Zannone ! exclamă Beausire, dar acesta e numele bancherului genovez care a scontat poliţa de două milioane de franci a lui Monsieur.

— E posibil, spuse Cagliostro.

— Cum adică: e posibil ?

— Da. Numai că făcînd atîtea afaceri, aceasta s-o fi amestecat printre celelalte. Iată de ce, la început nu mi-am amintit de ea. Dar cred că acum mi-o amintesc.

Beausire era uluit în faţa acestui om, care uita o afacere de două milioane, şi începu să creadă, chiar şi numai din punct de vedere bănesc, că este mai bine să fie în serviciul celui ce dă decît al celui ce ia cu împrumut.

Dar cum această uluire nu mergea chiar pînă acolo încît să-l facă să uite unde se află, după primii paşi ai lui Cagliostro se puse în mişcare şi-l urmă, potrivindu-şi atît de perfect pasul după al acestuia. Încît, văzîndu-i mergînd aproape lipiţi unul de altul, s-ar fi putut spune că sînt două automate dirijate cu acelaşi resort.

Doar la poartă, după ce grila fusese închisă, cele două trupuri se separară vizibil.

— Şi-acum, spuse Cagliostro, în ce direcţie o iei, domnule de Beausire ?

— Dar dumneavoastră ?

— În cea opusă.

— Eu mă duc la Palais Royal, domnule conte.

— Iar eu spre Bastilia, domnule de Beausire.

Cu aceste cuvinte cei doi bărbaţi se despărţiră, Beausire salutîndu-l pe conte cu o profundă reverenţă iar Cagliostro salutîndu-l pe Beausire cu o uşoară înclinare a capului. Şi amîndoi dispărură aproape instantaneu în întuneric. Cagliostro pe strada Temple, iar Beausire pe strada de la Verrerie.

Capitolul 34
ÎN CARE GAMAIN DOVEDEŞTE CĂ ESTE CU ADEVĂRAT MEŞTER ÎNTRE MEŞTERI

Ne amintim de dorinţa ce şi-o exprimase regele în faţa domnului de La Fayette şi a contelui de Bouillé, de a-l avea pe lîngă el pe meşterul Gamain, care să-l ajute la o importantă lucrare de lăcătuşerie. Adăugase chiar — şi nu considerăm inutil să consemnăm aici acest amănunt — că un ucenic îndemînatic n-ar fi fost de prisos pentru a completa această trilogie de făurari. Numărul trei, plăcut zeilor, nu-i displăcu lui La Fayette, care dădu în consecinţă dispoziţiile necesare pentru ca meşterul Gamain şi ucenicul său să aibă intrarea liberă la rege şi să fie conduşi la fierărie de îndată ce se vor prezenta.

Nimeni nu va fi prin urmare mirat văzîndu-l, la cîteva zile după această convorbire, pe meşterul Gamain — care nu le este străin cititorilor noştri, deoarece am avut grijă să-l prezentăm, în dimineaţa de 6 octombrie, golind împreună cu un armurier necunoscut o sticlă de Bourgogne în taverna „La Podul Sèvres” — văzîndu-l deci pe meşterul Gamain, însoţit de un ucenic, îmbrăcaţi în haine de lucru, prezentîndu-se la poarta palatului Tuileries. După ce au fost primiţi fără nici o dificultate, ei ocoliră, mergînd pe coridorul comun, apartamentele regale, urcară scara ce ducea la mansardă şi, ajungînd la uşa fierăriei, îşi spuseră valetului numele şi calitatea, adică : Nicolas-Claude Gamain, maestru lăcătuş, şi Louis Lacomte, ucenic.

Îndată ce le auzi numele şi calitatea, Ludovic al XVI-lea alergă singur la uşă strigînd:

— Intraţi ! Ah ! tu eşti, dragul meu Gamain ! Sînt foarte bucuros să te văd. De fapt, nu prea mai contam pe tine. Credeam că m-ai uitat !

— Dar de ce oare, întrebă Gamain, aţi luat un ucenic? Aţi făcut bine, e dreptul dumneavoastră, fiindcă eu lipseam. Din nefericire, adăugă el cu un gest maliţios, un ucenic nu e un meşter, nu-i aşa ?

Ucenicul îi făcu un semn regelui.

— Ce vrei, dragă Gamain, zise regele, mi s-a spus că nu mai vrei să mă vezi nici de aproape nici de departe. Se spunea că ţi-e teamă să nu te compromiţi...

— Pe legea mea, Sire, v-aţi putut convinge la Versailles că nu e bine să te numeri printre prietenii regelui...

Un nor trecu pe fruntea lui Ludovic, iar ucenicul plecă fruntea.

— Dar, continuă Gamain, se spune că lucrurile s-au îndreptat de cînd v-aţi înapoiat la Paris.

În ce-l priveşte, tînărul părea să sufere enorm de familiarităţile ce şi le permitea Gamain. De aceea, apropiindu-se de rege, spuse :

— Sire, Majestatea Voastră îmi permite să-i povestesc cum s-a întîmplat că meşterul Gamain şi eu împreună cu el avem onoarea să ne găsim în faţa sa ?

— Da, dragul meu Louis, răspunse regele.

— Ah ! asta e : *dragul meu Louis*, murmură nemulţumit Gamain.

— Dumitale îţi voi spune : „Bunul meu Gamain!” Îl strig pe acest tînăr *dragul meu Louis* nu pentru că se exprimă mai elegant decît tine, ci pentru că a găsit mijlocul să te readucă lîngă mine.

— Ah ! nu eu n-am vrut să vă mai văd. Soţia mea îmi spunea în fiecare clipă : „Gamain, ai cunoştinţe prea înalte pentru tine. Nu e bine. În aceste vremuri, să ai de-a face cu aristocraţii. Avem un oarecare avut, să-l păstrăm. Avem copii, să-i creştem. Iar dacă delfinul vrea să înveţe şi el lăcătuşeria, să se adreseze altora, nu nouă. Franţa nu duce lipsă de lăcătuşi.”

Ludovic îl privi pe ucenic înăbuşind un suspin pe jumătate ironic, pe jumătate melancolic :

— Da, fără îndoială. Franţa nu duce lipsă de lăcătuşi, dar nu sînt mulţi lăcătuşi ca tine.

— Asta i-am spus-o şi eu meşterului, Sire, îl întrerupse ucenicul, cînd m-am prezentat la el din partea dumneavoastră. I-am spus că regele lucrează la o închizătoare secretă, că a avut nevoie de un ajutor de lăcătuş, i s-a vorbit de mine şi m-a luat la el. Este o mare onoare pentru mine, dar de cîte ori dădeam de greu, Majestatea Sa exclama : „Of, dacă ar fi Gamain aici!” Atunci i-am promis să vă caut şi să vă aduc la rege.

— Fiţi bineveniţi, spuse regele, mulţumindu-i cu o privire rapidă tînărului. Şi acum, prietene Gamain, cum mi se pare că eşti grăbit, să nu pierdem timpul.

— Aşa e, spuse meşterul lăcătuş. De altfel, i-am promis doamnei Gamain să mă înapoiez încă în astă-seară. Ia să vedem, unde e faimoasa broască ?

Regele puse în mîinile meşterului o broască pe trei sferturi terminată.

— Nu merge ? Ei bine, cu meşterul Gamain va trebui să meargă.

Şi Gamain încercă să învîrtă cheia.

— Ah ! Uite ! Uite, spuse el.

— Ai găsit cusurul, dragul meu ?

— Cum să nu !

— Ia să vedem. Arată-mi şi mie.

— Se face repede, priviţi ! Dacă mă lăsaţi singur şi munca este destul de bine stropită, în două ore e gata, zise Gamain zîmbind cu subînţeles.

Ceea ce cerea Gamain era exact ce-şi dorea regele. Gamain lăsat singur, îi oferea prilejul să rămînă şi el singur cu ucenicul. În acelaşi timp însă el vru să facă nazuri :

— Dar dacă vei avea nevoie de ceva ?

— Dacă voi avea nevoie de ceva, voi chema valetul şi-i voi cere tot ce-mi trebuie.

Regele se duse el însuşi la uşă.

— François, spuse deschizînd uşa, rămîi te rog aici. Îi vei da meşterului tot ajutorul de care va avea nevoie, şi în special una sau două sticle de Bordeaux din cel mai bun.

— Sire, vreau să vă reamintesc că prefer vinul de Burgundia. Bordeaux-ul ăsta e ca şi cum ai bea apă călduţă,

— A, da ! Aşa e, uitasem... spuse regele rîzînd. Am ciocnit amîndoi nu o dată... Ai înţeles, François, adu Bourgogne !

— Bine ! spuse Gamain lingîndu-şi buzele.

— Îţi lasă gura apă, ai ?

— Nu-mi vorbiţi de apă, Sire. Nu ştiu la ce poate sluji apa. Poate doar să răceşti fierul roşu...

— Fii liniştit. Cît vei fi aici nu vei auzi vorbindu-se de apă. După ce termini, trimite după noi.

— Şi de ce vă veţi ocupa cît voi fi eu aici ?

— De dulapul căruia îi e destinată broasca.

— E o treabă care vă place : spor la lucru !

Făcînd din cap un semn de rămas bun, regele ieşi cu ucenicul Louis Lecomte, sau contele Louis cum, fără îndoială, va prefera să-i zică cititorul, pe care-l presupunem destul de perspicace pentru a-l fi recunoscut în falsul ucenic pe fiul marchizului de Bouillé.

Capitolul 35
ÎN CARE SE VORBEŞTE DESPRE CU TOTUL ALTCEVA DECÎT DESPRE LĂCĂTUŞERIE

De astă dată regele nu ieşi din fierărie prin scara exterioară, comună tuturor, ci coborî prin scara secretă, rezervată numai lui, care ducea la cabinetul său de lucru.

O masă din acest cabinet era acoperită cu o imensă hartă a Franţei, care dovedea că regele studiase deseori drumul cel mai scurt pe unde şi-ar putea părăsi regatul. Dar abia în josul scării şi după ce închise uşa în urma sa şi a celui ce-l întovărăşea, regele păru să-l recunoască pe cel care îl urma cu vesta pe umăr şi cascheta în mînă:

— În sfîrşit, iată-ne singuri, dragă conte. Daţi-mi voie mai întîi să vă felicit pentru îndemînare şi să vă mulţumesc pentru devotament.

— Iar mie, Sire, permiteţi-mi să vă cer scuze pentru felul cum sînt îmbrăcat şi modul în care i-am vorbit Majestăţii Voastre, chiar dacă am făcut-o în interesul cauzei.

— Nu-i nimic. N-avem timp de pierdut. Toată lumea, chiar şi regina, ignoră prezenţa dumneavoastră aici. Nimeni nu ne aude. Spuneţi-mi repede ce vă aduce la mine.

— Majestatea Voastră nu i-a făcut tatălui meu onoarea de a-i trimite un ofiţer de la Curtea sa ?

— Da, pe domnul de Charny.

— Care a avut de predat o scrisoare...

— Lipsită de importanţă, întrerupse regele. Era doar o introducere pentru misiunea verbală.

— Această misiune a îndeplinit-o. Şi, ca urmare a ordinului tatălui meu, şi în speranţa de a putea vorbi

între patru ochi cu Majestatea Voastră, am venit la Paris.

— Înseamnă că sînteţi informat ?

— Ştiu că regele doreşte, la un moment dat, să fie sigur că poate părăsi Franţa.

— Şi că se bizuie pe marchizul de Bouillé ca pe omul cel mai capabil să-l ajute în planul său.

— Iar tatăl meu e mîndru şi recunoscător de încrederea ce i se arată.

— Să trecem la problema principală. Ce spune despre plan ?

— Că e riscant, cere mari precauţii, dar nu e imposibil de realizat.

— În primul rînd, pentru ca eficienţa sprijinului domnului de Bouillé să fie pe măsura loialităţii şi a devotamentului său, n-ar fi cazul să i se afecteze mai multe provincii comandamentului său de la Metz şi în primul rînd Franche-Comté ?

— E şi părerea tatălui meu, Sire.

— Ia să vedem atunci dacă v-a vorbit despre calea care ar trebui urmată.

— Înainte de toate, tatăl meu se teme de un lucru.

— De care ?

— Iată de care : este posibil ca Majestăţii Voastre să-i fi fost prezentate mai multe proiecte, fie din partea Spaniei, fie din partea Imperiului austriac, sau din partea emigranţilor din Torino, şi ca toate aceste proiecte să se contracareze, astfel încît al său să eşueze din cauza unei împrejurări fortuite, care sînt atribuite în general fatalităţii, dar care sînt însă aproape totdeauna rezultatul invidiilor sau al imprudenţei partidelor.

— Dragul meu Louis, vă promit să las toată lumea să facă intrigi în jurul meu. Este în primul rînd o necesitate pentru partide. Apoi, pe cînd grija lui La Fayette şi privirile Adunării Naţionale vor urmări toate

aceste fire, care nu vor avea alt scop decît de a-i deruta, noi ne vom urma drumul fără alţi confidenţi decît persoanele strict necesare executării planului, şi pe care putem conta fără nici o îndoială, siguranţa noastră fiind cu atît mai mare cu cît acţiunea va fi mai secretă.

— Sire, după aceste lămuriri, iată ce propune tatăl meu Majestăţii Voastre.

— Vorbiţi, spuse regele aplecîndu-se pe harta Franţei, pentru a urmări din ochi diferitele proiecte ce urmau să-i fie expuse de tînărul conte.

— Sire, sînt mai multe puncte pe unde regele s-ar putea retrage.

— Fără îndoială.

— Regele şi-a făcut alegerea ?

— Deocamdată nu. Aştept sfatul domnului de Bouillé şi presupun că mi-l aduceţi.

Tînărul făcu un semn respectuos şi afirmativ totodată.

— Vorbiţi.

— În primul rînd e Besançon, Sire, a cărui citadelă oferă o poziţie puternică şi avantajoasă pentru a aduna o armată şi a da semnalul elveţienilor. Aceştia, unindu-se cu armata, vor putea înainta prin Bourgogne, unde regaliştii sînt numeroşi, şi de acolo spre Paris.

Regele făcu o mişcare din cap care însemna : „Mi-ar plăcea mai mult altceva.”

Tînărul conte continuă :

— După aceea, mai e Valenciennes, Sire, sau oricare alt oraş din Flandra care ar avea o garnizoană sigură. Domnul de Bouillé ar veni acolo cu trupele sale fie înainte, fie după sosirea regelui.

Ludovic făcu o altă mişcare a capului care voia să spună : „Altceva, domnule !”

— Regele poate de asemenea ieşi, continuă tînărul, prin munţii Ardeni şi Flandra austriacă, şi să reintre apoi prin aceeaşi frontieră spre unul din oraşele

fortificate, în care domnul de Bouillé s-ar îngriji dinainte să adune trupe.

— Vă voi spune imediat ce mă face să vă întreb dacă nu aveţi ceva mai bun să-mi propuneţi.

— În sfîrşit, regele se poate duce direct la Sédan, sau la Montmédy. Acolo, aflîndu-se în centrul comandamentului său, generalul va avea toată libertatea de acţiune pentru a da ascultare dorinţei regelui, fie de a trece frontiera, fie, dacă-i convine, de a porni asupra Parisului.

— Dragă conte, vă voi spune în cîteva cuvinte ce mă face să refuz primele trei propuneri şi care e cauza care mă va determina probabil să mă opresc la a patra. Întîi, Besançon e prea departe şi, în consecinţă, e mult mai probabil să fiu arestat înainte de a ajunge acolo. Valenciennes este la o distanţă potrivită şi mi-ar conveni, datorită excelentei atitudini faţă de mine a acestui oraş. Dar domnul de Rochambeau, care comandă la Hainaut, adică la porţile oraşului, e total devotat spiritului democratic. În ce priveşte a ieşi prin Ardeni şi prin Flandra şi a recurge la ajutorul Austriei, nu ! Lăsînd la o parte faptul că nu iubesc Austria, care se amestecă în treburile noastre doar pentru a le încurca, ea are acum destule necazuri cu boala cumnatului meu, războiul cu turcii şi revolta din Brabant ca să-i mai dau pe deasupra alte necazuri. De altfel, nu vreau să plec din Franţa. Odată ce a pus piciorul în afara regatului său, un rege nu ştie niciodată dacă se va mai înapoia vreodată. Vedeţi cele întîmplate cu Carol al II-lea, cu Ioan al II-lea. Unul nu s-a întors decît după treisprezece ani, iar al doilea niciodată. Nu, prefer Montmédy. Montmédy e la o distanţă convenabilă, în centrul comandamentului tatălui dumneavoastră... Spuneţi-i marchizului că alegerea mea e făcută şi că mă voi retrage la Montmédy.

— Regele a şi luat hotărîrea să fugă, sau acesta nu este decît un proiect ? îndrăzni să întrebe tînărul conte.

— Dragă Louis, răspunse Ludovic, încă nu e nimic hotărît şi totul va depinde de împrejurări. Dacă voi vedea că regina şi copiii vor fi din nou în pericol, ca în zilele de 5 şi 6 octombrie, mă voi hotărî. Spuneţi-i tatălui dumneavoastră că, odată hotărîrea luată, ea va rămîne irevocabilă.

— Şi-acum, Sire, continuă tînărul conte, dacă mi-e îngăduit să supun înţelepciunii regelui părerea tatălui meu în ce priveşte felul în care să decurgă călătoria...

— Spuneţi, spuneţi !

— Părerea lui este că primejdiile călătoriei ar fi diminuate dacă le-am fracţiona.

— Explicaţi-vă.

— Sire, dumneavoastră aţi pleca cu Madame Royale şi cu Madame Elisabeth într-o parte, iar regina cu delfinul în altă parte... astfel încît...

Regele nu-l lăsă pe domnul de Bouillé să-şi termine fraza.

— Inutil să discutăm asupra acestui punct, spuse el. Regina şi cu mine am hotărît într-un moment solemn, că nu ne vom despărţi. Dacă tatăl dumneavoastră vrea să ne salveze, să ne salveze pe toţi împreună, sau deloc.

Tînărul conte se înclină.

— La momentul potrivit regele va da ordinele necesare, zise, şi ordinele sale vor fi executate. Dar, fie-mi permis să observ că va fi greu să se găsească o trăsură atît de mare în care să meargă comod întreaga familie regală şi cele două sau trei persoane de serviciu care trebuie s-o însoţească.

— Nu vă neliniştiţi de asta. Se va construi una specială. E prevăzut.

— Încă ceva, Sire : două drumuri duc la Montmédy. Trebuie să vă întreb pe care din cele două

îl preferaţi, pentru ca un inginer de încredere să-l poată studia.

— Avem inginerul de încredere. Domnul de Charny, care ne este total devotat, a determinat pe hartă împrejurimile Chandernagor-ului cu o fidelitate şi un talent remarcabile. Cu cît vom amesteca mai puţine persoane în secretul nostru, cu atît va fi mai bine. În ce priveşte drumul, vedeţi că m-am ocupat de el. Întrucît alesesem dinainte Montmédy, cele două drumuri care duc într-acolo sînt punctate pe această hartă.

— Sînt chiar trei, Sire, spuse respectuos domnul de Bouillé.

— Da, ştiu, cel ce duce de la Paris la Metz şi pe care îl părăseşti după ce ai traversat Verdun-ul, pentru a o lua de-a lungul Meusei, pe drumul prin Stenay, care e doar la trei leghe distanţă de Montmédy.

— Mai e drumul spre Reims, prin Isle, Rethel şi Stenay.

— Ah ! spuse regele, se pare că e drumul pe care-l preferaţi.

— Oh, nu eu, Sire. Nu îmi permit eu, care sînt aproape un copil, să-mi dau părerea într-o chestiune atît de gravă. Nu, sire, e părerea tatălui meu, care preferă acest drum, deoarece regiunea prin care trece e săracă, aproape pustie şi, în consecinţă, cere mai puţine precauţii.

— Da, întrerupse regele, dar va trebui să trecem prin Reims, unde am fost încoronat şi unde mă poate recunoaşte primul venit... Nu, dragul meu conte, hotărîrea mea e luată.

Şi regele rosti ultimele cuvinte cu glas ferm.

— Aşadar, regele a optat... ?

— Pentru şoseaua Châlons prin Varennes, evitînd oraşul Verdun. În ce priveşte regimentele, ele vor fi eşalonate în micile oraşe situate între Montmédy şi Châlons. Nu voi vedea vreun inconvenient, adăugă

regele, ca primul detaşament să mă aştepte în acest ultim oraş.

— Sire, cînd vom ajunge în această fază, va fi o problemă de discutat pînă la ce oraş trebuie să se hazardeze regimentele. Dar regele ştie probabil că nu există cai de poştă la Varennes.

— Sînt bucuros că vă văd atît de bine informat, spuse rîzînd regele. Nu vă îngrijoraţi, vom găsi mijloacele să avem cai pregătiţi înainte sau după oraş. Inginerul nostru ne va spune unde va îi mai bine.

— Şi-acum, sire, deoarece totul este aproape hotărît, îmi permiteţi să citez, în numele tatălui meu, cîteva rînduri dintr-un autor italian, atît de potrivite situaţiei în care se găseşte regele, încît tata mi-a poruncit să le învăţ pe de rost ca să i le pot reproduce ?

— Spuneţi-le, domnule.

— Iată-le : „În toate treburile ce se întreprind, amînarea este totdeauna dăunătoare şi nu există niciodată împrejurări întru totul favorabile. Astfel încît, cine aşteaptă pînă ce găseşte o ocazie desăvîrşită, nu va întreprinde niciodată un lucru, sau, dacă-l întreprinde, adesea va ieşi foarte rău.” Autorul spune asta. Sire !

— Da, şi acest autor e Machiavelli. Voi ţine seama, credeţi-mă, de sfaturile ambasadorului magnificei republici... Dar, linişte, aud paşi pe scări... e Gamain care coboară. Să-i ieşim în întîmpinare să vadă că nu ne-am ocupat de altceva decît de dulap.

La aceste cuvinte, regele deschide uşa scării secrete.

Era şi timpul, căci meşterul lăcătuş se găsea pe ultima treaptă, cu broasca în mînă.

Capitolul 36
ÎN CARE SE DEMONSTREAZĂ CĂ EXISTĂ ÎNTR-ADEVĂR UN DUMNEZEU AL BEŢIVILOR

În aceeaşi zi, către ceasurile opt seara, un bărbat îmbrăcat în lucrător şi ţinîndu-şi mîna cu grijă pe buzunarul hainei ca şi cum în acest buzunar s-ar fi aflat, în acea seară, o sumă mai mare decît conţine în mod obişnuit buzunarul unui mic muncitor, ieşi pe poarta palatului Tuileries şi ajunse în scurt timp pe cheiul Savonnerie.

Trecu de prima cîrciumă întîlnită în cale, deşi era ispitit să intre, ceea ce făcu şi cu a doua. Dar, întîlnind în drumul său şi o a treia, nu se mai putu abţine şi intră.

Este adevărat că, intrînd în această tavernă, rămase în picioare la tejghea şi ceru doar un sfert de vin.

În rest, demonul vinului, împotriva căruia lupta, părea a fi victorios reprezentat de către un necunoscut care-l urmărea de la distanţă, cu grija de a rămîne ascuns în întuneric, fără să-l piardă însă din ochi.

Fără îndoială că, spre a se bucura de această perspectivă, care părea să-i fie cu deosebire agreabilă, se aşeză pe parapet, exact în faţa uşii cîrciumii în care muncitorul îşi sorbea vinul, şi se puse în mişcare la cinci secunde după ce acesta trecu pragul localului, pentru a-şi continua drumul.

Abia făcuse o sută de paşi şi muncitorul fu cuprins din nou de o sete cumplită, astfel încît fu nevoit să se oprească din nou pentru a o potoli. De astă dată însă înţelese că un sfert n-o să-i mai ajungă şi ceru o jumătate de sticlă.

Umbra, care părea că se lipise nevăzută de el, nu se arăta defel mulţumită din cauza întîrzierilor

provocate de nevoia de a se răcori şi continuă să-l urmeze peste un sfert de oră, cînd băutorul nostru îşi terminase porţia, de data asta aşezat la masă.

La capătul altor o sută de paşi, uriaşa sa răbdare fu din nou şi mai greu pusă la încercare. Lucrătorul făcu o a treia haltă şi — cum setea nu i se potolea, dimpotrivă — ceru o sticlă întreagă.

Vigilentul urmăritor, care se lipise de el, avu de aşteptat încă o jumătate de oră. Apoi, la o sută de paşi de bariera oraşului, omul nostru trebui să se felicite de ingenioasa sa precauţie, căci începînd de aici cîrciumile deveneau din ce în ce mai rare, pentru a dispare în cele din urmă complet de pe şosea.

După bucuria de a sorbi ultima sticlă, beţivul începu să cînte şi, încet, încet, cîntecul se prefăcu în mormăit, degenerînd pînă la urmă în blesteme.

Aceste ocări se adresau unor persecutori necunoscuţi de care se plîngea, împleticindu-se, nefericitul nostru drumeţ.

— Ah ! nenorocitul ! spunea el. Ah ! nenorocitul... unui fost prieten, unui meşter, să-i dai să bea vin contrafăcut... ptiu ! Să mai mă cheme el să-i verific şi să-i repar broaştele, să mă mai cheme prin trădătorul său de ajutor care mă părăseşte... şi-atunci am să-i spun : „Bună-seara, Sire, Majestatea Ta să-şi verifice singur broaştele”. Şi vom vedea dacă o broască se face aşa, ca un decret... Ah ! nenorocitul!... ah! nenorocita!... cu siguranţă că m-au otrăvit.

Şi după aceste cuvinte, învins fără îndoială de puterea otrăvii, nefericita victimă căzu cît era de lungă, pentru a treia oară, pe caldarîmul şoselii acoperite cu un strat gros de noroi.

Necunoscutul care-l urmase cu atîta perseverenţă, după ce asistă un timp la eforturile infructuoase făcute de muncitor de a se ridica, se apropie cu precauţie de el şi, chemînd o trăsură, îi spuse vizitiului :

— Hei, amice, iată un camarad de-al meu care nu se simte bine. Uite şase franci, pune-l pe amărîtul ăsta în trăsură şi du-l la taverna „La podul Sèvres”. Eu mă voi urca lîngă dumneata.

— Şase franci ! Dar unde ţi-s francii ? răspunse vizitiul.

— Iată-i, prietene, spuse el fără a se formaliza cîtuşi de puţin.

— Şi cînd ajungem acolo, burghezul nostru va mai da şi un mic bacşiş ?

— Cum te vei purta, mă voi purta şi eu.

— Bravo, ei vezi, spuse vizitiul, iată ce înseamnă să ştii să răspunzi.

Vizitiul îl ridică pe beţiv cu toată delicateţea de care era capabil, îl culcă încetişor între cele două banchete ale trăsurii, închise portiera, se urcă pe capră, unde-l găsi pe necunoscut, întoarse trăsura, dădu bici cailor, care-i duseră, într-o oră de marş, în faţa tavernei „La Podul Sèvres”.

În interiorul acestei taverne îl vom regăsi, după zece minute de descărcare, pe cetăţeanul Gamain — pe care cititorul, fără îndoială, l-a recunoscut de multă vreme — pe domnul meşter între meşteri, la aceeaşi masă, în faţa aceluiaşi muncitor armurier cu care-l mai văzusem stînd la masă în primul capitol al acestei povestiri.

Capitolul 37
CE ÎNSEAMNĂ ÎNTÎMPLAREA

Acum, după ce se cam trezise, ne întrebăm cum trecuse meşterul Gamain din starea aproape cataleptică în care l-am văzut înainte, la starea aproape normală în care-l regăsim ?

Proprietarul tavernei dormea, şi nici cea mai mică rază de lumină nu străbătea prin vreo crăpătură a oblonului, cînd primele lovituri ale pumnului filantropului care-l culesese pe meşterul Gamain răsună în uşă.

Buimac, poticnindu-se, mormăind, cîrciumarul veni el însuşi să deschidă celor ce-l trezeau astfel, promiţîndu-şi să le aplice o despăgubire demnă de deranjul ce-l făceau dacă, cum îşi spunea singur, daraua n-ar face cît ocaua.

Părea însă că daraua egala cel puţin valoarea ocalei; căci, la primul cuvînt şoptit de bărbatul care bătea la uşă atît de ireverenţios, patronul tavernei îşi scoase boneta de pînză şi, făcînd reverenţe care datorită hainelor ce le purta păreau de un grotesc rar, îi introduse pe meşterul Gamain şi pe însoţitorul său în micul cabinet unde l-am mai văzut degustînd sticla de Bourgogne. Dar de astă dată, deoarece degustase prea mult, meşterul era aproape fără cunoştinţă.

Mai întîi, cum vizitiul şi caii făcuseră fiecare ce putură, unul cu biciul iar ceilalţi cu picioarele, necunoscutul se achită faţă de ei, adăugînd un bacşiş peste cei şase franci daţi drept plată.

Apoi, văzîndu-l pe meşterul Gamain aşezat ritos pe un scaun, cu capul sprijinit de lambriu, în faţa unei mese, îi ceru îndată patronului să-i aducă două clondire de vin şi o cană de apă, şi deschise el însuşi fereastra şi obloanele, pentru a primeni aerul împuţit din interiorul tavernei.

După ce adusese cu destul zel cele două clondire de vin şi cu încetineală cana de apă, gazda se retrase cu respect, lăsîndu-l pe necunoscut între patru ochi cu meşterul Gamain.

Cum am văzut, primul avu grijă înainte de toate să deschidă fereastra pentru a primeni aerul ; apoi, chiar înainte ca fereastra să fie închisă din nou, apropie o sticluţă de nările dilatate şi şuierătoare ale meşterului lăcătuş, pradă acelui dezgustător somn al beţiei, care i-ar vindeca cu siguranţă pe beţivani de dragostea de băutură dacă le-ar fi dat vreodată să se vadă dormind astfel.

Respirînd mirosul pătrunzător al licoarei din sticluţă, meşterul Gamain deschise ochii mari şi strănută îndată cu putere, murmură apoi cîteva cuvinte de neînţeles pentru oricine în afară de filologul experimentat care, ascultîndu-le cu o deosebită atenţie, ajunse să distingă trei sau patru cuvinte :

— Nenorocitul... m-a otrăvit... otrăvit!...

Armurierul păru să ia cunoştinţă cu satisfacţie de faptul că meşterul Gamain continua să fie stăpînit de aceeaşi idee.

— Să otrăveşti un prieten !... un prieten !...

— Este într-adevăr oribil, observă armurierul.

— Oribil bîlbîi Gamain.

— Infam, reluă primul.

— Infam, repetă al doilea.

— Din fericire, spuse armurierul, am fost aici să-ţi dau un antidot.

— Da, din fericire.

— Cum o singură doză nu e suficientă pentru o asemenea otrăvire, ţine — continuă necunoscutul — mai ia odată.

Şi-i turnă într-o jumătate de pahar cu apă cinci-şase picături din lichidul aflat în sticluţă, care nu era altceva decît o soluţie de amoniac.

Apropie apoi paharul de buzele lui Gamain.

— Ah ! oh ! bîigui acesta, prefer să beau decît să miros.

Şi înghiţi conţinutul.

De-abia apucă însă să înghită licoarea diabolică din pahar cînd şi deschise ochii peste măsură şi exclamă între două strănuturi :

— Ah ! tîlharule ! ce mi-ai dat să beau ? Pfui ! Pfui!

— Dragul meu, spuse necunoscutul, ţi-am dat să bei o licoare care-ţi salvează pur şi simplu viaţa.

Recunoscînd locul în care se afla, Gamain zise mai liniştit :

— Eh ! eh ! am făcut jumătate din drumul spre casă după cît se pare.

— Da, datorită mie, răspunse armurierul.

— Cum datorită dumitale ? îngăimă Gamain. Cine eşti dumneata ?

— Dragul meu, iată o întrebare care-mi dovedeşte că ai memorie scurtă.

Gamain îl privi pe interlocutorul său cu mai multă atenţie decît prima dată.

— Stai puţin, spuse, mi se pare într-adevăr că te-am mai văzut.

— Ce spui ? Cu atît mai bine.

— Da, da, dar cînd şi unde ? Iată întrebarea.

— Unde ? Poate, privind în jurul dumitale, vei vedea obiectele de aici care te vor ajuta puţin să-ţi reaminteşti...

— Da, te-am văzut... unde te-am văzut ?... Ei bine, chiar aici.

— Minunat.

— Cînd te-am văzut ? Aşteaptă un pic. A, da, era în ziua în care mă întorceam la Paris să fac o lucrare... secretă.

— Foarte bine. Şi-acum, cine sînt ?...

— Cine eşti ? Eşti omul care mi-a dat să beau, în consecinţă un om cumsecade. Da, îmi amintesc, era în

ziua de 6 octombrie, ziua în care regele revenea la Paris ; am şi vorbit atunci cîte ceva despre el.

— Şi am găsit conversaţia noastră dintre cele mai interesante, meştere Gamain. Ceea ce mă face să te întreb, fiindcă ţi-a revenit memoria, şi, desigur, dacă nu comit vreo indiscreţie, ce făceai cu o oră în urmă întins pe şosea cît eşti de lung şi la douăzeci de paşi în faţa unei trăsuri de transportat mărfuri, care era cît pe ce să te taie în două dacă n-aş fi intervenit. Ai necazuri, meştere Gamain, şi ai luat cumva funesta hotărîre de a te sinucide ?

— Să mă sinucid eu ? Pe legea mea, nu. Ce făceam culcat pe caldarîm în mijlocul drumului ? Eşti sigur că eram acolo ?

— Zău ! priveşte-te.

Gamain aruncă o privire asupra sa.

— Ah! făcu el, doamna Gamain va ţipa la mine, tocmai ea care mi-a spus ieri : „Nu-ţi îmbrăca haina cea nouă ; pune-o pe cea veche, că e destul de bună pentru Tuileries."

— Cum, pentru Tuileries ? spuse necunoscutul. Veneai de la Tuileries cînd te-am întîlnit ?

Gamain îşi scarpină capul, căutînd să-şi amintească.

— Da, da, asta e, spuse el, cu siguranţă că veneam de la Tuileries. De ce ? Nu e un mister că am fost meşterul lăcătuş al domnului Véto.

— Cum, al domnului Véto ? Pe cine-l numeşti astfel?

— Nu ştii că pe rege îl cheamă aşa ? Ei bine, de unde vii, din China ?

— Ce vrei ? Eu mă ocup de treburile mele, nu fac politică.

— Eşti un om fericit. Eu, din nenorocire, mă ocup, mai bine zis sînt obligat să mă ocup. Tocmai asta mă va pierde.

Şi Gamain ridică ochii spre cer şi scoase un suspin.

— Aş ! spuse necunoscutul. Ai fost cumva chemat iar la Paris să execuţi o lucrare asemănătoare cu aceea pe care o făcuseşi cînd ne-am întîlnit prima oară ?

— Chiar aşa-i, numai că atunci nu ştiam încotro merg, căci eram legat la ochi, în timp ce acum ştiam unde merg şi aveam ochii deschişi.

— Înseamnă că n-ai avut greutăţi să recunoşti palatul Tuileries.

— Tuileries ! Dar cine-ţi spune că am fost la Tuileries ?

— Chiar dumneata, la dracu ! Cum altfel aş fi ştiut că ieşeai din Tuileries dacă nu mi-ai fi spus ?

— E-adevărat, spuse Gamain vorbindu-şi singur. Cum ar fi ştiut, dacă nu i-aş fi spus ?

Apoi, revenind spre necunoscut :

— Poate că am greşit că ţi-am spus, dar pe legea mea, cu atît mai rău. Dumneata nu eşti fitecine. Ei bine, fiindcă tot ţi-am spus, nu mă dezic, am fost la Tuileries.

— Şi, continuă necunoscutul, ai lucrat cu regele, care ţi-a dat cei douăzeci şi cinci de ludovici ce-i ai în buzunar.

— Cum ? spuse Gamain. În adevăr, aveam douăzeci şi cinci de ludovici în buzunar.

— Şi îi mai ai încă, prietene.

Gamain îşi băgă repede mîna în fundul buzunarului de la piept şi scoase un pumn de aur amestecat cu ceva argint şi mărunţiş.

— Aşteaptă puţin, aşteaptă puţin, spuse el. Cinci, şase, şapte... şi numără pînă la capăt. Mulţumesc lui Dumnezeu, îi am pe toţi.

— Dacă ţi-am spus, puteai avea încredere în mine.

— În dumneata ? Şi cum ştiai că aveam douăzeci şi cinci de ludovici ?

— Dragă domnule Gamain, am avut onoarea să-ţi spun că te-am găsit culcat în mijlocul drumului şi te-am ferit să fii călcat ; am oprit apoi o trăsură care trecea ; am scos un felinar de la trăsură şi, la lumina lui, am zărit doi sau trei ludovici rostogoliţi pe caldarîm. Cum aceşti galbeni erau în apropierea buzunarului dumitale, am presupus că ieşiseră de acolo. Am băgat mîna în buzunar şi am găsit restul de ludovici. Atunci insă vizitiul a declarat : „Pe acest om nu-l iau. — De ce nu-l iei ? — Fiindcă e un hoţ, fiindcă e prea bogat pentru hainele ce le poartă.” Se pare că te-au surprins cuvintele vizitiului, deoarece ai răspuns : „Eu, hoţ ? Am douăzeci şi cinci de ludovici de aur fiindcă am lucrat cu regele Franţei, care mi i-a dat.” Mi s-a părut că te recunosc după ce ai rostit aceste cuvinte ; am apropiat felinarul de obrazul dumitale : „Eh ! exclamai eu, totul se explică ! E domnul Gamain, meşterul lăcătuş al regelui...” Ţi-am pus la loc banii în buzunar, te-am adus pînă aici şi nu te-ai mai plîns decît de ucenicul care te-a părăsit.

— Eu, am vorbit de ucenicul meu ?

— Asta-i bună ! Iată că nu-şi mai aminteşte ce-a spus.

— Eu ?

— N-ai spus dumneata, în aceeaşi clipă chiar : „E vina acestui caraghios de...”

— Louis Lecomte.

— Asta e... Ai zis : „E vina acestui caraghios de Louis Lecomte, care mi-a promis că se întoarce cu mine la Versailles şi, în momentul plecării, a spălat putina.”

— Poate că am spus, fiindcă e-adevărat.

— De fapt, şi data trecută cînd am fost împreună aici mi-ai spus o poveste interesantă.

— Ce poveste ?

— Povestea uşii secrete pe care ai ferecat-o la acel mare senior...

— Ei bine, poţi să mă crezi sau să nu mă crezi, dar şi de astă dată a fost vorba de o uşă.

— La rege ?

— Da. Numai că în locul unei uşi de scară era uşa unui dulap.

— Vrei chiar să mă faci să cred că regele te-a chemat spre a-i fereca o uşă ? Las-o baltă !

— Şi totuşi aşa e. Sărmanul om, a crezut că se poate lipsi de mine. A început să lucreze la broască, fuga-fuguţa...

— Apoi a trimis să te cheme printr-unul din valeţii săi de încredere.

— Ei bine, iată că te înşeli. A luat, să-l ajute, o calfă care se pricepea şi mai puţin decît el şi pe care l-a trimis să mă cheme ; şi cînd i-am spus : „Nu e adevărat, nu vii din partea regelui ; vrei să mă atragi într-o capcană”, el mi-a răspuns : „Bine ! ca dovadă că regele m-a trimis, iată douăzeci şi cinci de ludovici ce m-a însărcinat să ţi-i dau. Sper că nu mai ai nici o îndoială”. Şi mi-a dat banii.

— Dar, în sfîrşit, reluă necunoscutul, odată ajuns la rege, ce-ai făcut ?

— Se părea că eram aşteptaţi. Am fost poftiţi în fierărie. Acolo m-au lăsat singur cu broasca, iar regele şi ucenicul au coborît în cabinet să pregătească dulapul.

— Pe scara mare ? întrebă într-o doară armurierul.

— Nu, pe scara mică, secretă, care e numai a regelui. Cînd am isprăvit cu broasca, mi-am zis : „Dulapul e un pretext ; s-au închis împreună ca să urzească vreun complot. Voi coborî încetişor ; voi deschide uşa cabinetului şi hop ! voi vedea ce fac.”

— Şi ce făceau ? întrebă necunoscutul.

— Se pare că erau atenţi şi ascultau. Eu n-am pas de dansator şi, cu toate că mergeam încetişor, m-au

auzit, şi în momentul în care puneam mîna pe clanţă, prrr ! uşa se deschise.

— Astfel că n-ai aflat nimic ?

— Aşteaptă puţin ! „Ah ! ah ! Gamain, spuse regele, tu eşti ? — Da, sire, am răspuns, am terminat. — Şi noi am terminat, spuse el. Vino, am să-ţi dau acum o altă treabă. Şi m-a făcut să traversez repede cabinetul, dar nu atît de repede încît să nu fi văzut pe masă o hartă mare, care cred că era a Franţei, dat fiind că avea într-un colţ trei flori de crin.

— Şi n-ai observat nimic deosebit la această hartă a Franţei ?

— Ba da : trei şiruri de ace cu gămălie care plecau din centru, mergeau unul lîngă altul la o mică distanţă şi înaintau spre extremitate : ca şi cum nişte soldaţi ar merge spre frontieră pe trei drumuri diferite.

— Într-adevăr, dragul meu Gamain, spuse necunoscutul prefăcîndu-se căzut în mare admiraţie, ai o perspicacitate căreia nu-i scapă nimic... Şi crezi că în loc să se ocupe cu dulapul lor, regele şi calfa dumitale se ocupaseră de această hartă ?

— Sînt sigur.

— Nu poţi fi sigur de asta.

— Ba da.

— Cum ?

— E foarte simplu : acele cu gămălie aveau capul de ceară — unele de ceară neagră, altele de ceară albastră şi celelalte, de ceară roşie ; ei bine, regele ţinea cu mîna un ac cu gămălie cu capul roşu şi-şi curăţa dinţii cu el fără să-şi dea seama.

— Ah ! Gamain, prietene, spuse necunoscutul. Dacă descopăr un nou sistem de armurărie, n-am să te las să intri în atelierul meu nici cît să treci prin el, căci, cu toate că atunci cînd ai fost dus la acei mare senior erai legat la ochi, ai observat că peronul avea zece trepte şi că locuinţa dădea în bulevard.

— Aşteaptă puţin, spuse Gamain încîntat de elogiile ce le primea, n-ai ajuns încă la capăt. Acolo se afla într-adevăr un dulap !

— Ah ! ah ! şi unde asta ?

— Unde? Ia încearcă să ghiceşti!... Înzidit, dragul meu prieten.

— În care zid ?

— În zidul coridorului interior, care duce din alcovul regelui în camera delfinului.

— Ştii că e ciudat ce-mi spui acum ?... Şi acest dulap era complet deschis ?

— Asta s-o crezi dumneata... Adică, puteam să tot privesc cu amîndoi ochii şi tot nu vedeam nimic. Am întrebat : „Ei bine, unde e dulapul?” Atunci regele aruncă o privire în jur şi-mi spuse : „Gamain, am avut întotdeauna încredere în tine, de aceea n-am vrut ca un altul în afara ta să-mi cunoască secretul : iată-l !” Şi spunînd aceste cuvinte, în timp ce ucenicul ne lumina — căci coridorul este totdeauna întunecos — regele ridică un panou al lambriului cu care este acoperit peretele. Zării acolo o gaură rotundă, cu diametrul de o jumătate metru. Apoi, văzînd uimirea mea : „Prietene, spuse el, făcînd cu ochiul spre calfă, vezi această gaură ? Am făcut-o să ascund bani în ea ; acest tînăr m-a ajutat în cele patru sau cinci zile pe care le-a petrecut la castel. Acum trebuie montată broasca la această uşă de fier, care s-o închidă, astfel încît panoul să-şi reia locul şi s-o ascundă cum ascundea şi gaura... Dacă ai nevoie de un ajutor, acest tînăr te va ajuta ; dacă te poţi lipsi de el, îl voi folosi la altceva, dar tot pentru nevoile mele.” — „O ! răspunsei, ştiţi bine că dacă pot face un lucru singur, nu cer ajutor. Sînt patru ore de lucru pentru un muncitor bun ; cum eu sînt meşter, înseamnă că în trei ore totul va fi gata. Du-te, tinere, la treburile dumitale, iar domnia-voastră, Sire, la ale domniei-voastre ; şi dacă aveţi ceva de ascuns aici, reveniţi peste trei ore”.

Trebuie să credem, cum spunea regele, că avea pentru ucenicul nostru altă treabă, căci nu l-am mai revăzut; peste trei ore, regele se întoarse singur să mă întrebe : „Ei bine, Gamain, unde ai ajuns cu lucrul ? — Am isprăvit, Sire, i-am răspuns.” Şi i-am arătat uşa : mergea fără nici un scîrţîit, de ţi-era mai mare dragul, şi broasca se învîrtea ca un automat. „Bine, mi-a spus el. Atunci, ai să mă ajuţi, Gamain, să număr banii pe care vreau să-i ascund înăuntru.”

Şi a cerut valetului să-i aducă patru saci de ludovici şi mi-a spus : „Să numărăm”. Apoi am numărat un milion ; şi cum rămăseseră din greşeală douăzeci şi cinci : „Ţine, Gamain, pentru osteneala ta”, ca şi cum n-ar fi o ruşine să pui să numere un milion de ludovici pe un biet om care are cinci copii şi să-i dai drept recompensă douăzeci şi cinci !... Ei, ce zici de asta ?

Necunoscutul făcu o mişcare din buze :

— Adevărul e că-i meschin.

— Aşteaptă, că asta nu e totul. Iau cei douăzeci şi cinci de ludovici, îi pun în buzunar şi spun : „Vă mulţumesc, Sire, dar cu treaba asta n-am mîncat şi n-am băut nimic de dimineaţă, şi mor de sete !” Nici n-am terminat de vorbit, că regina intră printr-o uşă mascată, şi aşa, deodată, pe nepusă masă, vine în faţa mea ţinînd în mînă o farfurie pe care era un pahar de vin şi o brioşă. „Dragul meu Gamain, îmi spuse ea, vă e sete ; beţi acest pahar cu vin ; vă e foame, mîncaţi această brioşă. — Ah ! zic eu salutînd-o, nu trebuia să vă deranjaţi pentru mine, doamnă regină”. Ia zi, ce crezi despre asta ?

— Ai refuzat-o ?

— Aş fi făcut mai bine s-o refuz... nu, am băut. În ce priveşte brioşa, am învelit-o în batistă şi mi-am spus : „Ce nu-i bun pentru tată, e bun pentru copii”. Apoi i-am mulţumit Majestăţii Sale atît cît merita osteneala, şi am pornit la drum, jurînd că nu mă vor mai prinde în Tuileries !...

— Şi de ce spui că era mai bine dacă ai fi refuzat paharul de vin ?

— Pentru că trebuie să fi pus otravă în el ! De-abia trecusem de podul turnant, cînd am fost cuprins de o sete... dar de o sete !... încît avînd rîul la stînga şi pe negustorii de vin în dreapta mea, am şovăit un moment dacă să nu mă arunc în apă... Mi-am dat curînd seama de proasta calitate a vinului ce mi l-au dat să-l beau. Cu cît beam mai mult, cu atît mi-era mai sete ! Asta a durat pînă ce am leşinat. De-acum pot fi liniştiţi dacă vreodată voi fi chemat să depun mărturie împotriva lor, voi spune că mi-au dat douăzeci şi cinci de ludovici pentru o muncă de patru ore şi pentru a fi numărat un milion şi că, de teamă să nu denunţ locul unde-şi ascund tezaurul, m-au otrăvit ca pe un cîine ![1]

— Şi eu, dragul meu Gamain, spuse ridicîndu-se armurierul, care aflase ce dorise să afle, voi sprijini mărturia spunînd că ţi-am dat antidotul datorită căruia ai scăpat cu viaţă.

— De-acum înainte, spuse Gamain luîndu-i mîinile în ale sale, noi doi ne-am legat pe viaţă şi moarte !

Şi, refuzînd cu o sobrietate spartană paharul de vin ce i-l oferea pentru a treia sau a patra oară acest prieten necunoscut, căruia îi jurase o dragoste eternă, Gamain — asupra căruia amoniacul realizase efectul dublu, de a-l trezi pe loc din beţie şi a-l scîrbi de băutură pentru douăzeci şi patru de ore — îşi reluă drumul spre Versailles, unde ajunse teafăr şi nevătămat la orele două dimineaţa, cu cei douăzeci şi cinci de ludovici ai regelui în buzunarul vestei şi cu brioşa reginei în buzunarul hainei.

Rămas în urma lui în tavernă, falsul armurier scoase din buzunar un carneţel cu scoarţe de sidef încrustat cu aur şi înscrise în el această dublă notă :

---

[1] A fost, într-adevăr, acuzaţia pe care acest nenorocit a adus-o reginei în faţa Convenţiei. (N. A.)

În spatele alcovului regelui, în coridorul care duce la camera delfinului — un dulap de fier.

A se verifica dacă Louis Lecomte, ajutor lăcătuş, nu e pur şi simplu contele Louis, fiul marchizului de Bouillé, sosit acum unsprezece zile de la Metz.

Capitolul 38
O SERATĂ ÎN ARIPA „FLORE”

În ajunul Crăciunului, adică la 24 decembrie, avea loc o recepţie în aripa palatului, numită „Flore”.

Întrucît regina n-a vrut ca recepţia să se desfăşoare la ea, prinţesa de Lamballe era aceea care făcea onorurile de gazdă pînă la venirea reginei. După sosirea Mariei-Antoaneta lucrurile îşi reluară cursul normal, ca şi cum serata s-ar fi desfăşurat în aripa Marsan şi nu în aripa Flore.

În cursul dimineţii se întorsese de la Torino tînărul baron Isidore de Charny, care fusese introdus îndată după sosirea sa mai întîi la rege şi apoi la regină. A găsit la amîndoi multă bunăvoinţă ; la regină însă, două motive făceau această bunăvoinţă remarcabilă.

În primul rînd, Isidore era fratele lui Charny ; apoi, el aducea din partea prinţului de Condé şi a contelui d'Artois mesaje care se aflau într-o perfectă armonie cu cele mai intime dorinţe ale ei.

Cei doi prinţi îi recomandau reginei proiectele domnului de Favras şi o invitau să profite de devotamentul acestui curajos gentilom pentru a fugi şi a veni la ei, la Torino.

Mai era însărcinat de cei doi prinţi să-i transmită domnului de Favras toată simpatia lor pentru proiectul său şi urări de reuşită.

Regina îl reţinu pe Isidore lîngă ea mai mult de-o oră, îl invită la serata doamnei de Lamballe şi nu-i îngădui să se retragă decît pentru a se achita de misiunea ce o avea pentru domnul de Favras. La plecare îi spuse să-i comunice domnului Favras că nimic nu se schimbase după ultima lor discuţie.

Plecînd de la regină, Isidore se îndreptă de îndată spre strada Royale numărul 21, unde fu primit de doamna de Favras. Ea îi spuse mai întîi că soţul ei era

plecat ; însă, după ce luă cunoştinţă de numele vizitatorului şi află din partea căror auguste personaje vine să vorbească, recunoscu că soţul ei se afla în casă şi trimise să-l cheme.

Marchizul intră, cu chipul destins şi ochii surîzători. Fusese prevenit direct de la Torino şi ştia din partea cui venea Isidore.

Mesajul reginei, transmis prin tînărul de Charny, izbuti ca bucuria conspiratorului să ajungă la culme. Într-adevăr, toate se desfăşurau potrivit speranţelor sale : complotul mergea de minune ; cei o mie două sute de călăreţi erau adunaţi la Versailles, fiecare dintre ei urmînd să ia în crupă un infanterist, ceea ce însemna două mii patru sute de soldaţi. Se renunţase la triplul asasinat, vizîndu-i pe Necker, Bailly şi La Fayette, care trebuia executat simultan de către cele trei coloane ce urmau să intre în Paris, considerîndu-se că era suficient să se descotorosească de La Fayette. Pentru această expediţie erau deajuns patru oameni bine înarmaţi ; ei trebuiau să aştepte la unsprezece seara trăsura lui La Fayette care părăsea de obicei Tuileries la această oră ; doi trebuiau să meargă de-a lungul străzii, la dreapta şi la stînga, iar doi trebuiau să apară în faţa trăsuri. Unul dintre aceştia, cu o hîrtie în mînă, urma să-i facă semn vizitiului să oprească, spunînd că are de predat o înştiinţare importantă generalului. Atunci trăsura s-ar fi oprit, La Fayette ar fi scos capul prin portieră, şi de îndată i s-ar fi zburat creierii cu un pistol.

Era de altfel singura schimbare importantă care se făcuse în organizarea complotului. Altfel banii fuseseră plătiţi, oamenii erau preveniţi, regele n-avea decît să spună : „Da !” şi, la un semn al lui Favras, treaba putea începe.

Un singur lucru îl îngrijora pe marchiz : tăcerea regelui şi a reginei în ceea ce-l priveşte. Această tăcere fusese ruptă din partea reginei prin Isidore şi, oricît de

vagi erau cuvintele ce îi fuseseră transmise, ieşite dintr-o gură regală ele aveau o importanţă deosebită.

Isidore făgăduise domnului de Favras să transmită în aceeaşi seară reginei şi regelui expresia devotamentului său.

Tînărul baron plecase, după cum se ştie, la Torino chiar în ziua sosirii sale la Paris. Nu avea, aşadar, altă locuinţă decît camera pe care o ocupa fratele său la Tuileries.

La ora nouă seara el intră în apartamentele prinţesei de Lamballe.

Nu fusese încă prezentat prinţesei, aceasta nici nu-l cunoştea. Dar, prevenită în cursul zilei de regină, la anunţarea numelui său, doamna de Lamballe se ridică şi, cu acea graţie ce-i ţinea loc de inteligenţă, îl atrase de îndată în cercul intimilor săi.

Nici regele, nici regina nu sosiseră încă. Fratele regelui, care părea îngrijorat, discuta într-un colţ cu doi intimi ai săi, domnii de la Châtre şi d'Avaray. Contele Louis de Narbonne mergea de la un grup la altul, cu siguranţa unui om care se simte în familie.

Acest cerc de intimi se compunea din tineri nobili care rezistaseră maniei emigraţiei. Erau domnii de Lameth, care datorau mult reginei şi care nu luaseră încă atitudine împotriva ei ; d'Ambly, unul din capetele bune sau rele ale epocii, cum era taxat ; de Castries, de Fersen, Suleau, redactor şef al spiritualului ziar *Les Actes des Apôtres*: toţi erau suflete loiale, dar în acelaşi timp capete înfierbîntate, unii dintre ei chiar puţin nebune.

Isidore nu cunoştea nici unul din aceşti tineri, dar la rostirea numelui său, binecunoscut, toate mîinile se întinseră spre el; mai ales că el aducea noutăţi din partea celeilalte Franţe, aceea care trăia în străinătate. Fiecare din cei prezenţi avea o rudă sau un prieten printre prinţii aflaţi peste hotare.

Am spus că Suleau se număra printre cele mai înfierbîntate capete. El susţinea conversaţia şi se rîdea foarte tare. Suleau asistase în ziua aceea la şedinţa Adunării. Domnul Guillotin se urcase la tribună, lăudînd blîndeţea maşinii pe care o inventase, şi povestise amănunte privind operativitatea ghilotinei, cerînd ca aceasta să înlocuiască toate instrumentele morţii — roata, spînzurătoarea, rugul, sfîrtecarea — care îngroziseră pe rînd lumea în piaţa Grève.

Cucerită de blîndeţea acestei noi maşini, Adunarea era pe cale s-o adopte.

Suleau compusese, în legătură cu Adunarea, cu domnul Guillotin şi maşina sa, o şansonetă pe melodia menuetului *Exaudet*, text ce urma să apară a doua zi în ziarul său.

Este de la sine înţeles că în momentul în care un majordom anunţă sosirea regelui şi altul a reginei, toate şuşotelile, conversaţiile şi hohotele de rîs încetară, pentru a face loc celei mai respectuoase tăceri.

Augustele personaje intrară.

Doamnele de Lamballe şi Elisabeth o acaparară pe regină.

Monsieur se îndreptă direct spre rege spre a-i prezenta respectele sale şi, înclinîndu-se, îi spuse :

— N-ar fi de acord fratele meu să organizăm un joc, un whist de exemplu, împreună cu regina şi cîţiva intimi, pentru a discuta confidenţial unele lucruri ?

— Cu plăcere, frate, răspunse regele ; aranjaţi cu regina.

Monsieur se apropie de Maria-Antoaneta, căreia Charny tocmai îi prezenta omagiile sale, spunîndu-i încet :

— Doamnă, l-am văzut pe domnul de Favras şi am să transmit comunicări de cea mai mare importanţă Majestăţii Voastre.

— Scumpa mea soră, spuse Monsieur, regele doreşte să jucăm un whist în patru ; vom juca împreună împotriva dumneavoastră, lăsîndu-vă să vă alegeţi partenerul.

— Ei bine, spuse regina, care nu se îndoia că această partidă nu era decît un pretext, alegerea mea e făcută. Domnule baron de Charny, veţi juca cu noi, şi în timpul jocului ne veţi povesti noutăţi de la Torino.

— Ah ! veniţi de la Torino ? întrebă Monsieur.

— Da, monseniore, şi revenind acasă am trecut prin piaţa Royale şi m-am văzut cu un om foarte devotat regelui, reginei şi Alteţei Voastre.

Monsieur roşi, tuşi şi se îndepărtă. Era un bărbat plin de ocolişuri şi precauţii ; acest spirit drept şi limpede îi producea teamă.

Aruncă o privire domnului de La Châtre, care se apropie de el, îi primi ordinele şi ieşi.

În acest timp, regele saluta şi primea omagiile nobililor şi a puţinelor femei care mai continuau să frecventeze Tuileries.

Regina se duse şi-l luă de braţ, atrăgîndu-l la joc.

Regele se apropie de masa de joc, căutînd din ochi un al patrulea jucător şi nu-l zări decît pe Isidore.

— Ah ! domnul de Charny, spuse el, în absenţa fratelui dumneavoastră sînteţi al patrulea. De altfel, el nu ar putea fi mai bine înlocuit. Fiţi binevenit.

O invită pe regină să se aşeze, se aşeză după aceea, apoi se aşeză şi Monsieur.

La rîndul ei, regina îi făcu un semn lui Isidore, care se aşeză ultimul.

Doamna Elisabeth îngenunchie pe o canapeluţă în spatele regelui şi-şi sprijini braţele de speteaza fotoliului acestuia.

Făcură două-trei ture de whist, rostind numai cuvintele de rigoare.

Apoi, tot jucînd şi remarcînd că respectul ţinea la distanţă toată lumea de la masa de joc, regina i se adresă cumnatului ei :

— Frate, v-a spus baronul că soseşte de la Torino ?

— Da, mi-a spus o vorbă despre asta.

— V-a spus că prinţul de Condé şi contele d'Artois ne invită insistent să venim la ei ?

Regele lăsă să-i scape un gest de iritare.

— Dragă frate, murmură doamna Elisabeth cu blîndeţea ei de înger, ascultaţi, vă rog.

— Şi dumneavoastră, soră ? întrebă regele.

— Da, eu mai mult ca oricine, dragă Louis, fiindcă vă iubesc mai mult ca oricine şi mă tem.

— Am mai adăugat, se hazardă Isidore, că am fost în strada Royale numărul 21, unde am rămas aproape o oră.

— La numărul 21 ? întrebă regele. Ce mai e şi asta?

— La acest număr, Sire, locuieşte un gentilom ce vă este foarte devotat, gata să moară pentru Majestatea Voastră, şi care a pregătit un proiect.

— Ce proiect, domnule ? întrebă regele ridicînd capul.

— Dacă aş crede că am nenorocul să-i displac regelui repetîndu-i despre ce e vorba, aş tăcea pe moment.

— Nu, nu, domnule, vorbiţi, spuse cu vioiciune regina. Prea mulţi fac proiecte împotriva noastră ; e bine să cunoaştem cel puţin pe acelea care se fac pentru noi. Spuneţi, baroane, cum se numeşte acest gentilom ?

— Domnul marchiz de Favras, doamnă.

— Ah ! spuse regina, îl cunoaştem. Şi credeţi în devotamentul său, domnule baron ?

— Doamnă, nu numai că cred în devotamentul său, dar şi sînt sigur de el.

— Fiţi atent, domnule, spuse regele. Vă avîntaţi prea mult.

— Inima sa judecă cu inima, Sire. Răspund de devotamentul domnului de Favras.

— Şi acest proiect, ia să vedem, în ce stadiu se găseşte ? întrebă regina.

— Doamnă, se află în execuţie, şi dacă regele binevoieşte să spună un cuvînt în această seară, mîine, la această oră, va fi la Péronne.

Regele rămase tăcut. Monsieur rupse coastele unui biet valet de cupă ce-l avea în mînă.

— Sire, auziţi ce spune baronul ? spuse regina adresîndu-se soţului ei.

— Sigur că aud, răspunse regele încruntîndu-şi sprîncenele.

— Şi dumneavoastră, frate ? îl întrebă regina pe Monsieur.

— Nu sînt mai surd decît regelec

— Ei bine, ce părere aveţi ? S-ar părea că e o propunere.

Regele se întoarse brusc spre Monsieur şi, ţintuindu-l cu privirea, îl întrebă :

— Şi dacă plec, mergeţi cu mine ?

Monsieur păli. Obrazul începu să-i tremure, agitat de o mişcare pe care n-o putea stăpîni.

— Eu ? spuse el.

— Da, dumneavoastră, frate, spuse Ludovic al XVI-lea, dumneavoastră, care mă îndemnaţi să părăsesc Parisul, vă întreb : „Dacă plec, mergeţi cu mine ?”

— Dar, bîigui Monsieur, eu n-am fost prevenit şi n-am făcut nici o pregătire.

— Cum, tocmai dumneavoastră să nu fi fost prevenit, cînd dumneavoastră aţi pus la dispoziţia domnului de Favras banii necesari ? Nu sînteţi pregătit, cu toate că sînteţi informat, oră cu oră, de mersul complotului ?

— Complotul ? repetă Monsieur, pălind şi mai tare.

— Fără îndoială, complotul... căci e un complot, un complot atît de real, care, dacă e descoperit, îl va duce pe domnul de Favras la închisoare, la Châtelet, la moarte — doar dacă, cu ajutorul intervenţiilor şi al banilor nu-l veţi salva, cum l-am salvat noi pe domnul de Besenval.

— Dar dacă regele l-a salvat pe domnul de Besenval, îl va salva cu siguranţă şi pe domnul de Favras.

— Nu, fiindcă ce am putut face pentru unul nu voi putea face, probabil, pentru celălalt. De altfel, domnul de Besenval era omul meu, aşa cum domnul de Favras e al dumneavoastră. Or, fiecare şi-l salvează pe al său, frate, astfel că amîndoi ne vom fi făcut datoria.

Şi, rostind aceste cuvinte, regele se ridică.

Regina îl reţinu de poala hainei.

— Sire, spuse ea, fie că acceptaţi, fie că refuzaţi, îi datoraţi un răspuns domnului de Favras.

— Eu?

— Da. Ce va răspunde baronul Charny în numele regelui ?

— Va răspunde, spuse Ludovic eliberîndu-şi haina din mîinile reginei, va răspunde că regele nu-şi poate îngădui să se lase răpit.

Şi se îndepărtă.

— Ceea ce înseamnă, continuă Monsieur, că dacă marchizul de Favras îl răpeşte pe rege fără permisiunea sa, va fi binevenit — în orice caz, cu condiţia să reuşească ; căci oricine nu reuşeşte e un prost, şi în politică proştii merită o pedeapsă dublă.

— Domnule baron, spuse regina, chiar în această seară, fără să pierdeţi vreun moment, alergaţi la domnul de Favras şi repetaţi-i chiar cuvintele proprii ale regelui . „Regele nu-şi poate îngădui să se lase

răpit.” Rămîne ca el să le înţeleagă, sau ca dumneavoastră să le explicaţi... Puteţi pleca.

Baronul, care consideră pe drept cuvînt răspunsul regelui şi recomandarea reginei ca un dublu consimţămînt, îşi luă pălăria, ieşi repede şi se aruncă într-o trăsură, strigîndu-i vizitiului :

— Piaţa Royale, numărul 21.

Capitolul 39
CE VĂZUSE REGINA ÎNTR-O CARAFĂ LA CASTELUL TAVERNEY,CU DOUĂZECI DE ANI ÎN URMĂ

Ridicîndu-se de la masa de joc, regele se îndreptă spre grupul tinerilor, al căror rîs vesel îi atrăsese atenţia chiar înainte de a fi intrat în salon.

La apropierea sa se făcu cea mai deplină linişte.

— Ei bine, domnilor, întrebă el, regele este deci atît de nefericit încît îşi duce tristeţea cu el ?

— Sire... murmurară tinerii.

— Veselia era mare şi rîsul zgomotos cînd am intrat aici, regina şi cu mine.

Apoi, dînd din cap, spuse :

— Vai de regii în faţa cărora oamenii nu îndrăznesc să rîdă.

— Sire, spuse domnul de Lameth, respectul...

— Dragul meu Charles, spuse regele, cînd ieşeaţi din internat, joia şi duminica, şi vă invitam la Versailles, vă lipseaţi de rîs fiindcă eram eu acolo ? Spuneam adîneauri : „Vai de regii în faţa cărora oamenii nu îndrăznesc să rîdă !” Spun acum : „Fericiţi regii în faţa cărora se rîde!”

— Sire, spuse domnul de Castries, poate că subiectul care ne făcea să rîdem nu i se va părea dintre cele mai comice Majestăţii Voastre.

— Despre ce vorbeaţi deci, domnilor ?

— Sire, spuse Sukeau apropiindu-se, îl predau pe vinovat Majestăţii Voastre.

— Ah ! dumneavoastră sînteţi, domnule Suleau ? Am citit ultimul număr din revista dumneavoastră *Actes des Apôtres*. Fiţi atent! fiţi atent !

— La ce, Sire ? întrebă tînărul ziarist.

— Sînteţi puţin cam prea regalist. Totuşi, de ce făceaţi atîta haz ?

— De Adunarea Naţională.

— Ah ! ah ! domnilor ! atunci e bine că aţi devenit serioşi văzîndu-mă. Nu pot permite să se facă haz de Adunarea Naţională în prezenţa mea.

— Ştie regele despre ce s-a vorbit azi în tot timpul şedinţei Adunării Naţionale ?

— Da, şi m-a interesat foarte mult. Nu s-a vorbit despre o nouă maşină pentru executarea criminalilor ?

— Oferită naţiunii de domnul Guillotin... da, Sire, spuse Suleau.

— Şi vă băteaţi joc de domnul Guillotin, de un filantrop ? Asta-i bună ! Uitaţi oare că şi eu sint filantrop?

— Ah ! Sire, sînt filantropi şi filantropi. Sînt unii care, medici fiind şi avînd în mîinile lor mii de mijloace, mai ingenioase sau mai puţin ingenioase de a-i face pe bolnavi să dea ortul popii caută noi mijloace prin care să ia viaţa celor sănătoşi. Ah ! pe legea mea, Sire, lăsaţi-i pe mîna mea.

— Şi ce veţi face cu ei, domnule Suleau ? Îi veţi decapita *fără durere* ? întrebă regele făcînd aluzie la pretenţia emisă de doctorul Guillotin.

— Este ceea ce le doresc, dar nu şi ce le promit, spuse Suleau.

— Cum ! ceea ce le doriţi ?

— Am avut ideea, Sire, să-i dedic acestui mare binefăcător al omenirii două cîntece pe melodia menuetului *Exaudet*, ale căror texte se imprimă în această noapte în ziarul meu...

— Atunci, vă ascult.

Şi Suleau cîntă cu glas stins, pe aria menuetului *Exaudet*, compoziţiile sale.

— Ei bine, domnilor, spuse regele, rîdeţi. Şi totuşi, această maşină este destinată să-i cruţe de îngrozitoare suferinţe pe nenorociţii condamnaţi ! Ce cere societatea cînd reclamă moartea unui vinovat ? Suprimarea pur şi simplu a individului. Dacă această

suprimare este însoţită de suferinţă, nu mai acţionează justiţia, ci răzbunarea.

— Dar, Sire, observă Suleau, cine-i spune Majestăţii Voastre că durerea este suprimată prin tăierea capului ?

— Asta este o chestiune de discutat între oamenii de artă. De altfel, cred că azi dimineaţă chiar s-a făcut o experienţă. Nici unul din cei de faţă n-a asistat la această experienţă ?

— Nu, Sire, nu — pronunţară aproape simultan douăsprezece sau cincisprezece voci batjocoritoare.

— Ba eu am fost acolo, Sire, se auzi o voce gravă.

Regele se întoarse şi-l recunoscu pe Gilbert.

— Ah, dumneata erai, doctore, spuse regele tresărind. Ai fost acolo ?

— Da, Sire.

— Şi cum a reuşit experienţa ?

— Perfect pe primii doi, Sire ; dar la al treilea, cu toate că coloana vertebrală era retezată, a fost nevoie de cuţit pentru a termina despărţirea capului de trup.

Tinerii ascultau cu gura deschisă şi privirea rătăcită.

— Cum se poate, Sire, spuse Charles Lameth, vorbind vizibil în numele tuturor celor de faţă ; au fost executaţi trei oameni în această dimineaţă ?

— Da, domnilor. Numai că aceşti trei oameni erau trei cadavre furnizate de spitalul principal. Şi părerea dumitale, domnule Gilbert ?

— Cu privire la ce, Sire ?

— La instrument.

— Sire, este evident un progres faţă de toate maşinile de acest gen inventate pînă acum ; dar accidentul survenit celui de-al treilea cadavru dovedeşte că maşina mai are nevoie de perfecţionări.

— Şi cum e construită ? întrebă regele, în care se trezise pasiunea pentru mecanică.

Atunci Gilbert încercă să dea o explicaţie, dar cum regele nu putea sesiza forma exactă a instrumentului, spuse :

— Veniţi, veniţi, doctore ; iată pe masă pene, cerneală şi hîrtie... Sper că desenezi ?

— Da, Sire.

— Atunci, fă-mi o schiţă, să înţeleg mai bine.

Şi cum tinerii nobili, din respect, nu îndrăzneau să-l urmeze pe rege neinvitaţi, Ludovic le spuse :

— Dar veniţi, veniţi, domnilor. Această chestiune interesează întreaga omenire.

— Şi-apoi, cine ştie, spuse Suleau cu jumătate de glas, cine ştie dacă unul dintre noi nu e predestinat onoarei de a se căsători cu domnişoara Guillotine ? Să mergem, domnilor, să facem cunoştinţă cu logodnica noastră.

Şi cu toţii, urmîndu-l pe rege şi pe Gilbert, se grupară în jurul mesei. La invitaţia regelui, Gilbert luă loc la masă pentru a executa mai uşor desenul. El începu să schiţeze maşina, urmărit cu cea mai scrupuloasă atenţie de Ludovic al XVI-lea.

De-abia terminase ultimul detaliu, cînd regele îl opri.

— Zău aşa ! spuse el, nici nu e de mirare că experienţa n-a reuşit, mai ales a treia oară.

— De ce, Sire ? întrebă Gilbert.

— Asta ţine de forma cuţitului. Doar dacă n-ai nici o idee de mecanică, poţi da formă de corn unui obiect menit să taie ceva ce opune rezistenţă.

— Dar ce formă i-ar da Majestatea Voastră ?

— E foarte simplu, aceea a unui triunghi.

Gilbert încercă să rectifice desenul.

— Nu, nu, nu aşa. Dă-mi pana dumitale.

— Sire, spuse Gilbert, iată pana şi scaunul.

— Aşteptaţi, aşteptaţi, spuse regele, lăsîndu-se ambalat de pasiunea sa pentru mecanică ; uite, tăiaţi-mi marginea fierului oblic, aşa... şi vă garantez că veţi

tăia douăzeci şi cinci de capete, unul după altul, fără ca cuţitul să greşească vreodată.

De-abia îşi terminase fraza, cînd un strigăt sfîşietor, un strigăt de spaimă, aproape de durere, răsună deasupra capului său.

Se întoarse repede şi o văzu pe regină, palidă, clătinîndu-se, înnebunită, căzînd leşinată în braţele lui Gilbert.

Atrasă, ca şi ceilalţi, de curiozitate, ea se apropiase de masă şi, aplecîndu-se peste scaunul pe care şedea regele, recunoscu, peste umărul său, chiar în clipa în care corecta principalul detaliu, hidoasa maşină pe care Cagliostro i-o arătase cu douăzeci de ani în urmă la castelul de Taverney-Maison-Rouge.

La vederea acesteia ea nu avu puterea decît să scoată teribilul ţipăt — ca şi cum fatala maşină ar fi lucrat asupra ei — şi căzu leşinată, cum am spus, în braţele lui Gilbert.

Capitolul 40
MEDICUL TRUPULUI ŞI MEDICUL SUFLETULUI

Se înţelege că după un asemenea eveniment serata se întrerupse.

Cu toate că nimeni nu şi-a putut da seama de cauzele care au dus la leşinul reginei, faptul rămînea.

Gilbert dădu reginei primele îngrijiri.

Doamna Lamballe nu voi ca regina să fie transportată în apartamentele ei. De altfel, ar fi fost greu, deoarece doamna de Lamballe locuia în aripa Flore, iar Maria-Antoaneta în aripa Marsan ; castelul ar fi trebuit traversat în toată lungimea sa.

În consecinţă, augusta bolnavă fu culcată pe un şezlong în dormitorul prinţesei care, cu acea intuiţie proprie femeilor, bănuind că un sumbru mister se ascunde în această întîmplare, îndepărtase toată lumea, chiar şi pe rege. Ea aştepta, cu privirea drăgăstos îngrijorată, ca regina să-şi revină în urma îngrijirilor date de doctorul Gilbert.

Încetul cu încetul, regina începu să-şi mişte molatic capul de la dreapta la stînga, cum se întîmplă în timpul unui coşmar, scoase un suspin şi deschise ochii. Observînd că doctorul Gilbert este gata să se retragă, întinse mîna, îi apucă braţul şi-i spuse, cu o voce tot atît de nervoasă ca şi gestul făcut :

— Rămîneţi !

Gilbert se opri, foarte mirat. Nu ignora că regina avea foarte puţină simpatie pentru el, şi totuşi, pe de altă parte, remarcase influenţa ciudată, aproape magnetică, ce o avea asupra ei.

— Sînt la dispoziţia reginei, spuse el; dar cred că ar fi bine să risipim îngrijorarea regelui şi a persoanelor rămase în salon, dacă, bine înţeles, Majestatea Voastră permite...

— Thérèse, spuse regina, adresîndu-se prinţesei de Lamballe, anunţă-l pe rege că mi-am revenit ; şi veghează să nu fim întrerupţi ; am de discutat cu doctorul Gilbert.

Prinţesa se supuse.

Sprijinită în cot, regina o urmări cu privirea, ca şi cum ar fi voit să-i dea timp să se achite de însărcinarea primită. Apoi, întorcîndu-se spre Gilbert şi fixîndu-şi privirea în a sa, îl întrebă :

— Doctore, nu vă miră deloc întîmplarea care vă pune aproape totdeauna faţă în faţă cu mine în crizele fizice sau morale ale vieţii mele ?

— Vai, doamnă, răspunse Gilbert, nu ştiu dacă trebuie să-i mulţumesc întîmplării, sau să mă plîng de ea.

— De ce, domnule ?

— Pentru că citesc destul de profund în suflet ca să-mi dau seama că nici dorinţei şi nici voinţei dumneavoastră nu-i datorez această apropiere ce mă onorează.

— De aceea am şi vorbit de întîmplare... Ştiţi că sînt sinceră. Şi totuşi, doctore, în ultimele împrejurări care ne-au făcut să acţionăm împreună, mi-aţi dovedit un veritabil devotament; nu-l voi uita şi vă mulţumesc pentru el.

Gilbert se înclină.

Regina urmări mişcarea corpului şi obrazului său.

— Şi eu sînt fizionomistă, spuse ea. Ştiţi ce mi-aţi răspuns fără să fi rostit vreun cuvînt ?

— Doamnă, aş fi disperat dacă tăcerea mea ar fi mai puţin respectuoasă decît vorbele mele.

— Mi-aţi răspuns : „Mi-aţi mulţumit, e bine, iată o socoteală încheiată ; să trecem la alta.” Şi-acum, doctore, ce credeţi despre cele ce mi s-au întîmplat ?

— Doamnă, spuse Gilbert, sînt un spirit pozitivist, un om de ştiinţă ; aveţi bunătatea să-mi puneţi întrebarea într-o formă mai precisă.

— Vă întreb, domnule, dacă socotiţi că leşinul meu a fost pricinuit de una din acele crize nervoase la care sînt supuse sărmanele femei din cauza constituţiei lor, sau bănuiţi că accidentul are o cauză mai serioasă ?

— Voi răspunde Majestăţii Voastre că fiica Mariei-Tereza, femeia pe care am văzut-o atît de calmă şi curajoasă în noaptea de 5 spre 6 octombrie, nu e o femeie obişnuită şi, în consecinţă, nu a putut fi influenţată de unul din acele accidente cărora le sînt expuse femeile obişnuite.

— Aveţi dreptate, doctore. Credeţi în presentimente?

— Ştiinţa respinge toate aceste fenomene, care ar tinde să răstoarne cursul firesc al lucrurilor. Şi totuşi, uneori faptele vin să dezmintă ştiinţa.

— Ar fi trebuit să spun : credeţi în prevestiri ?

— Cred că suprema *Bunătate* a acoperit viitorul, pentru fericirea noastră, cu un văl de nepătruns ; de cînd religia a abolit fatalitatea, de cînd filozofia a pus limite credinţei, profeţii au pierdut trei sferturi din magia lor. Şi totuşi... adăugă Gilbert.

— Şi totuşi ? relua regina văzîndu-l ca se oprise gînditor.

— Şi totuşi, doamnă, continuă el, ca şi cum ar fi făcut un efort pentru a aborda probleme pe care raţiunea sa le izgonea în domeniul îndoielii — şi totuşi, există un om...

— Un om ? spuse regina, care urmărea cu interes avid cuvintele lui Gilbert.

— Există un om care uneori a redus la tăcere, prin fapte irecuzabile, întreaga argumentaţie a inteligenţei mele.

— Şi acest om este ?...

— Nu îndrăznesc să-i pronunţ numele în faţa Majestăţii Voastre.

— Acest om e maestrul dumneavoastră, nu-i aşa, domnule Gilbert ? Omul atotputernic, omul nemuritor, divinul Cagliostro !

— Doamnă, unicul, singurul, veritabilul meu maestru e natura. Cagliostro nu e decît salvatorul meu. Atins de un glonte care-mi străpunsese pieptul, pierzînd tot sîngele dintr-o rană pe care acum, cu ochi de medic şi după douăzeci de ani de studii, o consider nevindecabilă, m-a vindecat în cîteva zile cu un balsam a cărui compoziţie mi-e necunoscută ; de aici recunoştinţa mea, aş spune chiar admiraţia mea.

— Şi acest om v-a făcut preziceri care s-au împlinit?

— Bizare, de necrezut, doamnă. Acest om parcurge prezentul cu o certitudine care te-ar face să crezi că vede viitorul.

— Aşadar, dacă acest om v-ar fi prezis ceva, în prezicerea sa aţi crede ?

— Aş acţiona cel puţin ca şi cum ar trebui să se realizeze.

— Astfel încît, dacă v-ar fi prevestit o moarte prematură, îngrozitoare, infamantă, v-aţi pregăti pentru o asemenea moarte ?

— După ce totuşi, doamnă, spuse Gilbert privind-o insistent pe regină, aş fi căutat să scap, prin toate mijloacele posibile.

— Să scap ? Nu, doctore, nu ! Văd bine că sînt condamnată, spuse regina. Această revoluţie este o prăpastie care trebuie să înghită tronul. Acest popor este un leu care mă va devora.

— Ah ! doamnă, depinde numai de dumneavoastră să-l vedeţi culcat la picioare ca un miel pe acest leu care vă înspăimîntă.

— Nu l-aţi văzut la Versailles ?

— Nu l-aţi văzut la Tuileries ? E oceanul, doamnă, lovind fără încetare, pînă la a o dezrădăcina, stînca ce-i

barează drumul ; mîngîind ca o doică barca ce i se încredinţează.

— Doctore, de multă vreme totul e rupt între acest popor şi mine. El mă urăşte, iar eu îl dispreţuiesc !

— Deoarece nu vă cunoaşteţi cu adevărat unul pe celălalt. Încercaţi să fiţi pentru ei o regină, deveniţi o mamă. Uitaţi că sînteţi fiica Mariei-Tereza, vechea noastră duşmană ; sora lui Iosif al II-lea, falsul nostru prieten. Fiţi franceză şi veţi auzi glasul acestui popor ridicîndu-se spre a vă binecuvînta, şi veţi vedea braţele acestui popor deschizîndu-se spre dumneavoastră spre a vă mîngîia.

Maria-Antoaneta ridică din umeri.

— Da, ştiu asta... binecuvîntează ieri, mîngîie azi, iar mîine îi înăbuşe pe aceiaşi pe care i-a binecuvîntat şi i-a mîngîiat.

— Deoarece simte că există în aceştia o rezistenţă la voinţa sa, o ură ce se opune dragostei sale.

— Dar oare ştie el ce iubeşte şi ce urăşte, acest popor, element distrugător ; distrugător ca vîntul, ca apa şi focul deopotrivă, şi care are capriciile unei femei ?

— Pentru că îl vedeţi de la mal, doamnă, aşa cum vede oceanul cel ce vizitează falezele ; pentru că, avansînd şi trăgîndu-se înapoi fără vreo cauză vizibilă, îşi sparge spuma la picioarele dumneavoastră şi vă învăluie cu gemetele sale pe care le luaţi drept răgete. Dar nu astfel trebuie să-l vedeţi : trebuie să-l vedeţi purtat de spiritul Domnului, care pluteşte pe întinderile de apă ; trebuie să-l vedeţi cum îl vede Dumnezeu, înaintînd spre unire şi zdrobind în cale tot ce-l împiedică în a atinge acest scop. Sînteţi regina francezilor, doamnă, şi ignoraţi ce se petrece la această oră în Franţa. Ridicaţi-vă vălul, doamnă, în loc să-l coborîţi, şi veţi admira în loc să vă temeţi.

— Şi ce voi vedea atît de frumos, atît de măreţ, atît de splendid ?

— Veţi vedea lumea nouă ieşind din găoace în mijlocul ruinelor vechii lumi. Veţi vedea leagănul Franţei viitorului plutind ca cel al lui Moise pe un fluviu mai mare ca Nilul, ca Mediterana, ca Oceanul... Dumnezeu să te apere, o, leagăn ! Dumnezeu să te păzească, o, Franţă !

Şi, oricît de puţin entuziast să fi fost Gilbert, ridică braţele şi ochii spre cer.

Regina îl privea cu uimire. Nu pricepea.

— Şi unde va acosta acest leagăn ? întrebă ea. Oare la Adunarea Naţională, această reuniune de vorbăreţi, de dărîmători, de nivelatori ? Oare vechea Franţă trebuie s-o ghideze pe cea nouă ? Tristă mamă pentru un copil atît de frumos, domnule Gilbert !

— Nu, doamnă, locul unde trebuie să acosteze acest leagăn într-o zi sau alta, azi sau poate mîine, este un pămînt necunoscut pînă în acest moment, şi care se numeşte patria. Acolo va găsi viguroasa doică care face puterea popoarelor, şi care se numeşte libertatea.

— Ah ! cuvinte mari, spuse regina. Credeam că abuzul le-a ucis.

— Nu, doamnă, spuse Gilbert, sînt lucruri mari ! Priviţi Franţa în momentul în care totul e sfărîmat şi încă nimic n-a fost reconstruit ; cînd nu are încă municipalităţi după regulă şi abia dacă are cîteva departamente ; cînd nu are legi, dar îşi face legea sa. Vedeţi-o trecînd, cu privirea fixă şi pasul sigur, pe drumul ce o duce de la o lume la alta, peste această punte îngustă aruncată peste prăpastie ; vedeţi, această punte îngustă, ca aceea a lui Mahomed, o trece fără să se poticnească... Încotro merge această bătrînă Franţă ? Spre unitatea patriei ! Tot ce a crezut pînă acum că e greu, chinuitor, de netrecut i-a devenit nu numai cu putinţă, dar chiar uşor.

Provinciile noastre erau un mănunchi de prejudecăţi diferite, de interese opuse, de amintiri individuale. Se credea că nimic nu va prevala asupra acestor douăzeci şi cinci sau treizeci de naţionalităţi care respingeau naţionalitatea unică. Vechile provincii Languedoc, Toulouse, Bretagne ar consimţi ele să devină Normandie, Bourgogne sau Dauphiné ? Nu, doamnă, dar toate vor deveni Franţa. De ce se agăţau aceşti provinciali cu atîta încăpăţînare de drepturile lor, de privilegiile lor, de legislaţia lor ? Fiindcă nu aveau patrie. Or, v-am spus, doamnă, patria le-a apărut, poate departe încă, poate în viitor, dar au văzut-o chemîndu-i cu braţele deschise ; au avut umilinţa de a se crede languedocieni, provensali, normanzi, bretoni, burgunzi. Nu, se înşelau cu toţii : erau francezi !

— Ascultîndu-vă, doctore, spuse regina cu un accent ironic, Franţa, această bătrînă Franţă, fiica mai mare a bisericii, cum o numesc papii începînd cu al nouălea secol, n-ar exista decît de ieri ?

— Într-adevăr, chiar în aceasta constă minunea, doamnă. Exista o Franţă, dar acum există francezi. Nu numai francezi, dar mai ales fraţi. Fraţi care se ţin cu toţii de mînă. Dumnezeule ! Oamenii sînt mai puţin răi, doamnă, decît se spune. Ei încearcă să se socializeze. Pentru a-i dezbina, pentru a-i opri să se apropie a fost necesar un întreg univers de invenţii împotriva firescului: vămi interioare, bariere pe şosele, bacuri pe rîuri ; o mare diversitate de legi, de reguli, de măsuri şi greutăţi ; rivalităţi între provincii, între regiuni, între oraşe şi sate. Într-o zi se produce un cutremur, care zdruncină tronul şi dărîmă toate aceste vechi ziduri, distruge toate aceste obstacole. Atunci oamenii se privesc în faţa cerului, sub blînda şi buna lumină a soarelui, care face să rodească nu numai pămîntul, dar şi sufletele. Fraternitatea creşte ca un rod sfînt, iar duşmanii înşişi, uimiţi de ura care-i stăpînise atîta vreme, înaintează, nu unii împotriva celorlalţi, ci unii

spre alţii, cu braţele nu înarmate, ci deschise. Nimic oficial, nimic comandat. Sub acest flux care urcă dispar rîurile şi munţii, geografia este ucisă ; accentele sînt încă diferite, dar limba este aceeaşi, iar imnul unic ce-l cîntă treizeci de milioane de francezi se compune din aceste cîteva cuvinte :

Laudă Domnului care ne-a făcut o patrie !

— Ei bine, unde vreţi să ajungeţi, doctore ? Credeţi că mă liniştiţi oferindu-mi viziunea acestei federaţii generale a treizeci de milioane de rebeli împotriva reginei şi regelui lor ?

— O ! doamnă, deschideţi ochii ! exclamă Gilbert. Nu poporul este acela care s-a răzvrătit împotriva regelui şi a reginei, ci regina şi regele se răzvrătesc împotriva poporului, continuînd să vorbească limba privilegiilor şi a regalităţii, pe cînd în jurul lor se vorbeşte limba fraternităţii şi a devotamentului. Aruncaţi-vă privirea asupra unei asemenea sărbători improvizate, doamnă, şi veţi vedea aproape totdeauna în mijlocul unei cîmpii întinse, sau în vîrful unei coline, un altar. Un altar pur, ca acela al lui Abel, iar pe acest altar un copil mic pe care îl adoptă toţi şi care — înzestrat cu urările, harul şi lacrimile tuturor — devine copilul tuturor. Ei bine, doamnă, Franţa, aceasta Franţă născută ieri şi despre care v-am vorbit, este copilul de pe altar. Numai că în jurul acestui altar nu se mai adună oraşele şi satele, ci popoarele şi naţiunile. Italia, Polonia, Irlanda, Spania privesc acest copil nou-născut, purtător al viitorului lor. Şi, cu ochii în lacrimi, îi întind mîinile lor înlănţuite, strigînd : „Franţă, Franţă ! sîntem liberi prin tine!” Doamnă, doamnă ! continuă Gilbert, mai e timp încă, luaţi copilul de pe altar şi deveniţi-i mamă !

— Doctore, răspunse regina, uitaţi că am alţi copii, carne din carnea mea, şi că, făcînd ceea ce-mi

spuneţi, îi dezmoştenesc pentru a adopta un copil străin.

— Atunci, dacă aşa este, doamnă, spuse Gilbert cu o profundă tristeţe, înfăşuraţi aceşti copii în mantia dumneavoastră regală, în mantia de război a Mariei-Tereza, şi luaţi-i cu dumneavoastră în afara Franţei. Căci adevărat aţi grăit : poporul vă va devora, cu copii cu tot. Numai că nu e timp de pierdut, grăbiţi-vă, doamnă, grăbiţi-vă !

— Şi nu vă opuneţi acestei plecări, domnule ?

— Departe de mine, spuse Gilbert. Acum, cînd cunosc adevăratele dumneavoastră intenţii, vă voi ajuta, doamnă.

— Ei bine, asta se nimereşte de minune, spuse regina, căci există un nobil gata să acţioneze, să se devoteze, să moară !

— Ah ! doamnă, spuse Gilbert stăpînit de groază; sper că nu despre domnul de Favras vreţi să vorbiţi.

— Cine v-a spus numele ? Cine v-a dezvăluit proiectul său ?

— Oh, doamnă, luaţi seama ! Şi pe acesta îl urmăreşte o prevestire fatală !

— Tot de la acelaşi profet ?

— Acelaşi, doamnă !

— Şi, după acest profet, ce soartă îl aşteaptă pe marchiz ?

— O moarte prematură, îngrozitoare, infamantă ! Ca şi aceea despre care aţi vorbit adîneauri.

— Atunci aţi spus adevărul, nu e timp de pierdut pentru a-l dovedi mincinos pe acest profet al nenorocirii. Îl veţi anunţa pe domnul Favras că acceptaţi ajutorul său ? Mesagerul se află la el în acest moment, domnule Gilbert, şi aştept răspunsul său.

În acest moment, cînd, speriat el însuşi de împrejurările în care se afla amestecat, Gilbert îşi trecu mîna peste frunte ca pentru a-şi limpezi gîndurile, intră

doamna de Lamballe şi spuse încet două vorbe la urechea reginei.

— Să intre, să intre, exclamă regina, doctorul ştie totul. Doctore, continuă ea, e domnul Isidore de Charny, care-mi aduce răspunsul marchizului de Favras. Mîine regina va părăsi Parisul ; poimîine vom fi în afara Franţei. Veniţi, baroane, veniţi... Dumnezeule, ce aveţi? De ce sînteţi atît de palid ?

— Doamna prinţesă de Lamballe mi-a spus că pot vorbi în prezenţa doctorului Gilbert ? întrebă Isidore.

— Este adevărat : da, da, vorbiţi. V-aţi văzut cu domnul de Favras ?... Marchizul e pregătit... Îi acceptăm oferta... vom părăsi Parisul, vom părăsi Franţa...

— Marchizul de Favras a fost arestat acum o oră în strada Beaurepaire şi a fost dus la Châtelet, răspunse Isidore.

Privirea reginei se încrucişă cu cea a lui Gilbert, luminoasă, disperată, plină de mînie. Dar întreaga forţă a Mariei-Antoaneta părea să se fi epuizat în acest fulger. Gilbert se apropie de ea şi-i spuse, cu un ton de profundă compătimire :

— Doamnă, pot să vă fiu de folos eu ceva ? Dispuneţi de mine : inteligenţa, devotamentul, viaţa mea, toate le pun la picioarele dumneavoastră.

Regina ridică ochii încet asupra doctorului. Apoi, cu o voce înceată şi resemnată, spuse :

— Domnule Gilbert, dumneavoastră, care sînteţi atît de învăţat şi care aţi asistat la experienţa din această dimineaţă, sînteţi de părere că moartea ce o dă această maşină odioasă poate fi atît de blîndă cum pretinde inventatorul ei ?

Gilbert scoase un suspin şi-şi acoperi ochii cu mîinile.

În acest moment, Monsieur, care aflase tot ce voia să ştie — căci zvonul arestării marchizului de Favras se răspîndise în cîteva secunde în întregul palat — îşi ceru

trăsura şi se pregătea să plece în grabă, fără să-i mai pese de starea sănătăţii reginei şi aproape fără să-şi fi luat rămas bun de la rege.

Ludovic al XVI-lea îi tăie drumul :

— Frate, spuse el, presupun că nu sînteţi chiar atît de grăbit să vă înapoiaţi la Luxembourg, încît să n-aveţi timp să-mi daţi un sfat. După părerea dumneavoastră, ce trebuie să fac ?

— Vreţi să mă întrebaţi, ce aş face în locul dumneavoastră ?

— Da.

— L-aş părăsi pe domnul de Favras şi aş jura fidelitate Constituţiei.

— Cum vreţi să jur credinţă pe o constituţie care nu e încă terminată ?

— Un motiv în plus, frate, spuse Monsieur cu acea privire ambiguă şi falsă care ieşea din cele mai profunde sinuozităţi ale sufletului său, un motiv în plus să nu vă consideraţi obligat să vă ţineţi jurămîntul.

Regele rămase o clipă gînditor.

— Fie, spuse el, asta nu mă opreşte să-i scriu domnului de Bouillé că proiectul nostru rămîne mai departe în picioare, dar că deocamdată e amînat. Această amînare îi va da timp contelui de Charny să stabilească exact ruta pe care va trebui s-o urmăm.

Capitolul 41
MONSIEUR ÎL RENEAGĂ PE FAVRAS, IAR REGELE DEPUNE JURĂMÎNT PE CONSTITUŢIE

A doua zi după arestarea domnului de Favras o circulară ciudată era răspîndită în tot Parisul :

Marchizul de Favras (din Piaţa Royale) a fost arestat împreună cu soţia sa, în noaptea de 24 spre 25, pentru un plan pe care l-a urzit de a răzvrăti treizeci de mii de oameni în scopul asasinării domnului de La Fayette şi a primarului Parisului şi al împiedicării aprovizionării noastre cu alimente.

Monsieur, fratele regelui, era în fruntea răscoalei.

Semnat: BARAUZ

Se înţelege ce agitaţie ieşită din comun a produs în Parisul anului 1790, atît de uşor supus emoţiilor, o asemenea circulară.

O dîră de pulbere aprinsă n-ar fi iscat o flacără mai iute ca aceea ce se ridica pretutindeni pe unde trecuse hîrtia incendiară. La început, se afla în mîinile tuturor ; peste două ore o ştia fiecare pe dinafară.

În seara zilei de 26, mandatarii Comunei erau adunaţi în consiliu la primărie, unde citeau hotărîrea comitetului de investigaţii care tocmai le fusese înmînată, cînd uşierul anunţă pe neaşteptate că Monsieur cerea să fie primit.

— Monsieur ! repetă bunul Bailly, care prezida Adunarea, care Monsieur ?

— Fratele regelui, răspunse uşierul.

La aceste cuvinte, membrii Comunei se priviră surprinşi. Numele lui Monsieur se afla, de seara pînă

dimineaţa, pe buzele tuturor. Dar, privindu-se, se ridicară în picioare.

Bailly aruncă o privire întrebătoare în jurul său şi, cum răspunsul mut ce-l citea în ochii colegilor săi îi păru unanim, spuse :

— Anunţă-l pe Monsieur, că, deşi cam miraţi de onoarea ce ne-o face, sîntem gata să-l primim.

Cîteva secunde mai tîrziu, Monsieur fu introdus în sală. Era singur. Obrazul îi era palid iar mersul, de obicei destul de nesigur, era şi mai şovăitor în această seară. Din fericire pentru el, fiecare dintre membrii Comunei avînd lumînări în preajma sa pe imensa masă în formă de potcoavă la care lucrau, mijlocul acestei potcoave rămînea relativ întunecos. Aceasta nu-i scăpă lui Monsieur, care păru că se linişteşte. Îşi plimbă privirea încă timidă asupra acestei adunări numeroase, la care afla cel puţin respect în lipsa simpatiei, şi spuse cu glas tremurător la început, dar care se întărea treptat:

— Domnilor, dorinţa de a respinge o calomnie cumplită mă aduce în mijlocul dumneavoastră. Domnul de Favras a fost arestat alaltăieri din ordinul Comitetului dumneavoastră de investigaţii, iar azi se răspîndeşte, cu un anumit scop, zvonul că aş avea legături strînse cu el.

Cîteva zîmbete trecură pe chipurile auditorilor şi această primă parte a spuselor fratelui regelui fu întîmpinată cu şuşoteli. Acesta continuă :

— În calitate de cetăţean al Parisului am socotit de datoria mea să vă informez personal asupra unicului aspect sub care am avut de-a face cu domnul de Favras.

Nu este greu de înţeles că atenţia domnilor membri ai Comunei spori. Doreau să audă din gura proprie a lui Monsieur, chit că tot ce voiau credeau, care erau raporturile dintre Alteţa Sa regală şi domnul de Favras.

Alteţa Sa regală continuă în felul următor :

— În 1772, domnul de Favras a intrat în corpul meu de gardă, de unde a plecat, în 1775. N-am mai vorbit cu el de la data aceea.

Un murmur de neîncredere trecu prin auditoriu, dar o privire a lui Bailly curmă acest murmur, şi Monsieur se îndoi dacă el era aprobativ sau nu. El reluă astfel:

— Lipsit de mai multe luni de posibilitatea de a mă folosi de veniturile mele, îngrijorat din cauza plăţilor considerabile ce le-am făcut în ianuarie, am dorit să pot satisface angajamentele luate fără să solicit nimic de la vistieria publică. Am hotărît, în consecinţă, să fac un împrumut. În urmă cu cincisprezece zile, domnul La Châtre mi-a spus că domnul de Favras ar putea obţine acest împrumut pentru mine printr-un bancher din Genova. În consecinţă, am semnat o poliţă de două milioane, sumă necesară pentru a mă putea achita de angajamente şi a asigura întreţinerea casei mele. Fiind vorba de o chestiune pur financiară, l-am însărcinat pe intendentul meu s-o urmărească. Nu m-am văzut cu domnul de Favras, nu i-am scris deloc, n-am comunicat în nici un fel cu el. De altfel, ceea ce a făcut mi-e total necunoscut[1].

Un rînjet iscat în rîndurile publicului dovedea că nu toată lumea era dispusă să creadă pe cuvînt această stranie aserţiune a prinţului, de a-i fi încredinţat, fără să-l vadă personal, unui mijlocitor — mai ales unui mijlocitor care era veteran al gărzii sale personale — o poliţă în valoare de două milioane.

Monsieur roşi şi, grăbindu-se fără îndoială să pună capăt situaţiei dificile pe care singur şi-o crease, continuă agitat :

---

[1] Reproducem, fără să schimbăm vreo silabă, cuvintele rostite de Monsieur. (N. A.)

— Cu toate acestea, domnilor, am aflat ieri că se difuzează în cantitate mare în capitală o hîrtie concepută în aceşti termeni...

Şi Monsieur citi apoi — ceea ce era cu totul inutil, deoarece toată lumea îl avea în mînă sau în memorie — conţinutul buletinului pe care l-am citat mai sus.

La cuvintele : „Monsieur, fratele regelui, era în capul răscoalei”, toţi membrii Comunei se înclinară. Voiau să spună că erau de acord cu circulara ? Voiau să spună, pur şi simplu, că erau la curent cu acuzaţia ?

Monsieur continuă :

— Fără îndoială că nu aşteptaţi din partea mea să mă înjosesc într-atît încît să mă dezvinovăţesc de o crimă atît de mîrşavă. Dar într-o vreme în care calomniile cele mai absurde pot face cu uşurinţă pe cei mai buni cetăţeni să fie confundaţi cu duşmanii revoluţiei, am socotit, domnilor, că datorez regelui, dumneavoastră şi mie însumi expunerea tuturor amănuntelor pe care le-aţi auzit, astfel încît opinia publică să nu rămînă o singură clipă în nesiguranţă. Din ziua în care, în a doua Adunare a notabililor, mi-am spus părerea asupra chestiunii fundamentale care învrăjbea încă spiritele, n-am încetat să cred că o mare revoluţie se săvîrşeşte ; că regele, prin intenţiile, prin virtuţile şi rangul său suprem trebuie să-i fie conducătorul, deoarece revoluţia nu ar putea fi salutară naţiunii fără să-i fie şi monarhului ; în sfîrşit, că autoritatea regală trebuie să fie citadela libertăţii naţionale, iar libertatea naţională baza autorităţii regale...

Cu toate că sensul frazei nu fusese prea clar, datorită obişnuinţei ce se crease de a se aplauda anumite combinaţii de cuvinte, şi aceasta fu aplaudată.

Încurajat, prinţul ridică glasul şi adăugă, adresîndu-se cu ceva mai mult curaj membrilor Adunării:

— Referiţi-vă la o singură acţiune de-a mea, la un singur discurs de natură să dezmintă principiile enunţate şi să demonstreze că, în orice împrejurare m-aş fi aflat, unicul obiect al preocupărilor şi voinţei mele nu ar fi fost fericirea regelui, a poporului. Pînă acum am dreptul să fiu crezut. Niciodată nu mi-am schimbat sentimentele şi principiile, şi nu mi le voi schimba vreodată !

Bailly răspunse :

— Monsieur, este o mare satisfacţie pentru reprezentanţii municipalităţii pariziene de a-l avea în sînul lor pe fratele unui rege îndrăgit, al unui rege care a restaurat libertatea franceză. Monsieur a fost primul cetăţean al regalităţii care a votat pentru starea a treia în a doua adunare a notabililor. El este aşadar primul autor al regalităţii civile. Şi o dovedeşte azi, încă o dată, venind în mijlocul reprezentanţilor Comunei, unde pare a dori să fie apreciat numai după sentimentele sale patriotice. Aceste sentimente sînt consemnate în explicaţiile pe care Monsieur a binevoit să le dea adunării. Monsieur vine în faţa opiniei publice. Cetăţeanul pune preţ pe opinia concetăţenilor săi, iar eu îi ofer, în numele acestei adunări, tributul de respect şi de recunoştinţă ce-l datorăm sentimentelor sale, onoarei pe care ne-o face prin prezenţa sa aici şi, mai ales, înaltei preţuiri pe care o arată stimei oamenilor liberi.

Apoi, cum Monsieur înţelese, fără îndoială, că în pofida elogiului ce i-l făcea Bailly pentru comportarea sa, această comportare va fi felurit apreciată, răspunse cu acel aer patern pe care se pricepea să şi-l ia în împrejurările în care acesta îi putea fi folositor :

— Domnilor, datoria pe care am împlinit-o a fost penibilă pentru un suflet plin de virtute. Dar sînt pe deplin despăgubit prin sentimentele pe care adunarea mi le mărturiseşte, şi gura mea nu trebuie să se mai

deschidă decît pentru a ruga să fie iertaţi cei ce m-au ofensat.

Precum se vedea, Monsieur nu se angaja, nici nu angaja adunarea. Pentru cine cerea iertare ? Nici într-un caz pentru Favras, căci nimeni nu ştia dacă Favras era vinovat, şi, dealtfel, Favras nu-l ofensase pe prinţ.

Nu, prinţul cerea pur şi simplu iertarea autorului anonim al circulării acuzatoare, dar autorul nu avea nevoie de iertare, fiindcă era necunoscut.

Istoricii trec atît de des pe lîngă infamiile prinţilor fără a le evidenţia, încît ne rămîne nouă, romancierilor, să facem acest oficiu în locul lor, cu riscul de a vedea un întreg capitol al romanului devenind la fel de plicticos ca şi istoria. Se înţelege de la sine că atunci cînd vorbim despre istorici orbi, sau istorii plicticoase cititorii ştiu despre care istorici şi despre care istorii vorbim.

Monsieur pusese prin urmare în aplicare, pe cont propriu, o parte din sfatul ce i-l dăduse fratelui său Ludovic al XVI-lea. Îl renegase pe domnul Favras şi, după cum se vede din elogiile ce i le aduce virtuosul Bailly, obţinuse pe această cale un succes deplin. Ceea ce îl determină, fără îndoială, pe regele Ludovic al XVI-lea să hotărască a jura credinţă Constituţiei.

Într-o frumoasă dimineaţă, uşierul veni să-i spună preşedintelui Adunării, care era în acea zi domnul Bureaux de Puzy, că regele, împreună cu unul sau doi miniştri şi trei sau patru ofiţeri, bătea la poarta Manejului, la fel cum prinţul bătuse la poarta primăriei.

Reprezentanţii poporului se priviră miraţi. Ce-ar avea să le spună regele, care se îndepărtase de ei de atîta vreme ?

Îl poftiră pe Ludovic al XVI-lea, şi preşedintele îi cedă fotoliul.

Sala izbucni în aplauze la întîmplare. În afară de Pétion, Camille Desmoulins şi Marat, întreaga Franţă mai era sau se mai credea încă regalistă.

Regele simţise nevoia să vină şi să felicite Adunarea pentru lucrările sale. Lăuda această frumoasă împărţire a Franţei în departamente. Dar ceea ce nu voia mai ales să întîrzie a exprima era — căci acest sentiment îl sufoca — dragostea sa arzătoare pentru Constituţie.

Începutul discursului — să nu uităm că, negru sau alb, regalist sau constituţional, aristocrat sau patriot, nici un singur reprezentant nu ştia încotro bătea regele — începutul discursului provocă oarecare îngrijorare, mijlocul predispuse spiritele spre recunoştinţă, dar sfîrşitul — oh ! sfîrşitul ! — purtă sentimentele Adunării pînă la entuziasm.

Regele nu putea rezista dorinţei de a-şi exprima dragostea pentru această Constituţie mică din 1791, care nu se născuse încă. Şi cum ar mai fi fost dacă ea ar fi văzut lumina zilei în totalitate ? Atunci n-ar fi fost din partea regelui doar dragoste, ci desigur un total fanatism.

Nu vom reproduce discursul regelui — la dracu ! are şase pagini — e deajuns că am citat discursul lui Monsieur, care avea doar una şi care, totuşi, ni s-a părut teribil de lung.

Adevărul este că Ludovic al XVI-lea nu-i păru prea prolix Adunării, care plînse de înduioşare ascultîndu-l. Cînd zicem că Adunarea plînse, nu recurgem la vreo metaforă : Barnave plîngea, Lameth plîngea, Duport plîngea, Mirabeau plîngea, Barrère plîngea ; era un adevărat potop.

Adunarea îşi pierdu capul. Se ridică în picioare ; balcoanele se ridicară la rîndul lor ; fiecare întinse mîna şi jură fidelitate acestei Constituţii, care nu exista încă.

Regele ieşi. Dar regele şi Adunarea nu se puteau despărţi astfel; ea iese în urma lui, se îmbulzeşte ; îi face un cortegiu, soseşte la Tuileries, regina o primeşte.

Regina ! Ea, aspra fiică a Mariei-Tereza, nu e entuziastă ; ea, demna soră a lui Leopold, nu plînge ; ea îşi prezintă fiul deputaţilor naţiunii şi spune :

— Domnilor, împărtăşesc toate sentimentele regelui. Mă alătur din inimă şi cu întreaga mea afecţiune pasului ce i l-a dictat marea-i dragoste pentru poporul său. Iată-l pe fiul meu. Nu voi neglija să-l învăţ de mic să imite virtuţile celui mai bun dintre toţi, să respecte libertatea publică şi să vegheze la respectarea legilor, sperînd ca el să le fie cel mai zelos susţinător.

Era necesar un entuziasm foarte real pentru ca un asemenea discurs să nu-l îngheţe. Cel al Adunării era însă încins pînă la incandescenţă. Se propuse ca jurămîntul să fie făcut chiar în acea clipă. El fu formulat pe loc. Primul dintre toţi, preşedintele, făcu să fie auzite următoarele cuvinte :

— Jur să fiu credincios naţiunii, legii şi regelui, şi să menţin cu toate puterile mele Constituţia, decretată de Adunarea naţională şi acceptată de rege.

Şi toţi membrii Adunării, cu excepţia unuia singur, ridicară mîna pe rînd şi repetară : „Jur !”

Cele zece zile care urmară acestei fericite intervenţii care adusese bucurie Adunării, calm la Paris, pace în Franţa, se scurseră în sărbători, în baluri, în iluminaţii. Se auzeau din toate părţile numai jurăminte depuse. Se jura peste tot : se jura în piaţa Grève, la primărie, în biserici, pe străzi, în pieţele publice ; se înălţau altare patriei ; acolo erau conduşi şcolarii, şi şcolarii jurau ca şi cum ar fi fost bărbaţi şi ar fi ştiut ce înseamnă un jurămînt.

Adunarea comandă un *Te Deum*, la care asistă în masă : acolo, la altar, reînnoiră în faţa lui Dumnezeu jurămîntul făcut.

Numai că regele nu se duse la Notre-Dame şi, în consecinţă, nu jură.

Absenţa sa fu remarcată, dar toţi erau atît de fericiţi, atît de încrezători, încît se mulţumiră cu primul pretext ce binevoi să-l invoce.

— De ce totuşi n-aţi fost la *Te Deum* ? De ce n-aţi jurat pe altar, ca ceilalţi ? întrebă ironic regina.

— Pentru că sînt dispus să mint, doamnă, răspunse Ludovic al XVI-lea, dar nu vreau deloc să comit un sperjur.

Regina răsuflă uşurată.

Pînă atunci, ca toată lumea, crezuse în sinceritatea regelui.

Capitolul 42
UN GENTILOM

Această vizită a regelui la Adunarea naţională a avut loc la 4 februarie 1790. Douăsprezece zile mai tîrziu, adică în noaptea de 17 spre 18 a aceleiaşi luni, în absenţa guvernatorului palatului Châtelet, care ceruse şi obţinuse în aceeaşi zi un concediu spre a se duce la Soissons, să-şi vadă mama aflată pe moarte, se prezentă la poarta închisorii un om purtînd un ordin semnat de prefectul poliţiei, care-l autoriza să stea de vorbă fără martor cu domnul de Favras.

Dacă ordinul era real sau fals nu îndrăznim să spunem, dar, în orice caz, directorul, trezit din somn spre a-i fi supus, îl recunoscu valabil, deoarece dădu dispoziţie de îndată ca, în ciuda orei foarte tîrzii, purtătorul acestui ordin să fie introdus în celula domnului de Favras. După care, încrezîndu-se în vigilenţa gardienilor din interior şi a sentinelelor din exterior, se înapoie în patul său pentru a-şi termina noaptea atît de neplăcut întreruptă.

Sub pretextul că ar fi pierdut o hîrtie importantă cînd a scos ordinul din portofel, vizitatorul luă lampa şi căută pe jos, pînă ce îl văzu pe subdirectorul Châtelet-ului intrînd în camera sa. Atunci spuse că-şi lăsase probabil hîrtia pe noptieră dar că, în orice caz, dacă ea va fi totuşi găsită, roagă să-i fie înapoiată la plecare.

După care, înapoind lampa temnicerului care aştepta, îl invită să-l conducă la celula domnului de Favras.

Temnicerul deschise o uşă, îl lăsă pe vizitator să intre, intră şi el şi încuie uşa. Coborîră douăsprezece trepte şi pătrunseră într-un coridor subteran. Apoi fu descuiată şi încuiată o a doua uşă, la fel ca prima.

Necunoscutul şi ghidul său ajunseră pe un fel de palier, avînd în faţa lor un al doilea rînd de trepte de

coborît. Necunoscutul se opri, îşi cufundă privirea în profunzimile coridorului sumbru şi, cînd se asigură că obscuritatea este pe cît de solitară pe atît de mută, întrebă :

— Dumneata eşti temnicerul Louis ?

— Da.

— Ai fost trimis aici acum opt zile de o persoană misterioasă spre a îndeplini o sarcina necunoscută ?

— Da.

— Eşti gata s-o împlineşti ?

— Sînt gata.

— Trebuie să primeşti ordine de la un bărbat ?

— Da.

— După ce trebuie să-l recunoşti ?

— După trei litere brodate pe plastronul său.

— Eu sînt acela... Iată cele trei litere !

Şi, la aceste cuvinte, necunoscutul îşi desfăcu jaboul de dantelă şi, pe piept, arătă cele trei litere.

— Maestre, spuse temnicerul înclinîndu-se, sînt la ordinele dumneavoastră.

— Bine. Deschide uşa celulei domnului de Favras şi fii gata să te supui.

Temnicerul se înclină fără să răspundă, trecu înainte spre a lumina drumul şi, oprindu-se în faţa unei uşi scunde, murmură :

— Aici e.

Necunoscutul făcu un semn din cap ; cheia introdusă în broască scîrţîi de două ori şi uşa se deschise.

Cu toate că se luaseră faţă de acest prizonier cele mai riguroase măsuri de siguranţă, pînă la a-l pune într-o celulă îngropată la douăzeci de picioare sub pămînt, s-a ţinut totuşi seama de rangul său. Avea un pat curat şi lenjerie albă. Aproape de pat se afla o masă încărcată cu mai multe cărţi, cerneală, hîrtie şi pene, destinate fără îndoială pregătirii unui memoriu în apărarea sa.

O lampă stinsă domina toate cele din jur.

Într-un colţ, pe o altă masă, străluceau articole de toaletă scoase dintr-o elegantă trusă purtînd blazonul marchizului. Pe perete era agăţată o mică oglindă scoasă din aceeaşi trusă.

Domnul de Favras dormea atît de adînc încît uşa se deschise, necunoscutul se apropie de el, temnicerul puse a doua lampă lîngă prima şi ieşi la un gest al vizitatorului, fără ca zgomotul şi mişcările făcute să-l fi putut trezi.

Necunoscutul îl privi o clipă pe acest om adormit, cu un sentiment de profundă melancolie. Apoi, ca şi cum şi-ar fi reamintit că timpul este preţios, cu toate că părea să regrete că-i tulbură odihna, îi puse mîna pe umăr.

Prizonierul tresări şi se ridică brusc, cu ochii larg deschişi, cum fac de obicei acei ce adorm cu gîndul că vor fi treziţi de o veste proastă.

— Liniştiţi-vă, domnule de Favras, spuse necunoscutul, sînt un prieten.

De Favras îl privi o clipă pe vizitatorul nocturn, cu un aer de îndoială ce exprima mirarea că un prieten vine să-l caute la douăzeci de picioare sub pămînt. Apoi deodată, amintindu-şi, spuse :

— Ah ! ah ! Domnul baron Zannone...

— Chiar eu, dragă marchize.

Zîmbind, Favras aruncă o privire în jurul său şi, arătînd cu degetul un scăunel liber, fără cărţi şi haine pe el, spuse :

— Vă rog să binevoiţi a vă aşeza.

— Dragul meu marchiz, spuse baronul, vin să vă propun o treabă care nu permite o discuţie lungă. Şi apoi, nu avem timp de pierdut...

— Ce doriţi să-mi propuneţi, dragă baroane ?... Sper că nu un împrumut ?

— Şi de ce nu ?

— Pentru că garanţiile ce vi le-aş putea da îmi par prea puţin sigure...

— N-ar fi un motiv pentru mine, marchize, şi aş fi, dimpotrivă, gata să vă ofer un milion !

— Mie ? spuse Favras zîmbind.

— Dumneavoastră, da. Dar, cum ar trebui să pun unele condiţii pe care nu le-aţi accepta, nu vă voi face această ofertă.

— Atunci, întrucît m-aţi prevenit că sînteţi grăbit, dragă baroane, să trecem la fapte.

— Ştiţi că vă judecă mîine, marchize ?

— Da, am auzit vorbindu-se de aşa ceva, răspunse Favras.

— Ştiţi că judecătorii în faţa cărora veţi apare sînt aceiaşi care i-au achitat pe Augeard şi Besenval ?...

— Da.

— Ştiţi că nici unul, nici celălalt n-a fost achitat decît după intervenţia atotputernică a Curţii ?...

— Da, răspunse pentru a treia oară Favras, fără ca glasul să fi suferit cea mai mică schimbare în toate aceste trei răspunsuri.

— Speraţi, fără îndoială, că şi de astă dată Curtea va face ce a făcut pentru predecesorii dumneavoastră ?...

— Acei cu care am avut onoarea să fiu în relaţii întru punerea în aplicare a proiectului pentru care mă aflu aici ştiu ce trebuie să facă în ce mă priveşte, domnule baron ; iar ceea ce vor face va fi bine făcut.

— Au luat de-acum o hotărîre în această privinţă, domnule marchiz, şi vă pot informa ce au hotărît.

Favras nu manifesta nici un fel de curiozitate să afle.

— Monsieur, continuă vizitatorul ; s-a prezentat la primărie şi a declarat că aproape că nu vă cunoaşte ; că în 1772 aţi făcut parte din garda sa personală ; că aţi plecat în 1775 şi că de atunci nu v-a mai văzut.

Favras înclină capul în semn de confirmare.

— În ce-l priveşte pe rege, nu numai că nu se gîndeşte să fugă, dar din ziua de 4 a acestei luni s-a raliat Adunării Naţionale şi a jurat pe Constituţie !

Un surîs trecu pe buzele lui Favras.

— Vă îndoiţi ? întrebă baronul.

— Nu spun asta, răspunse Favras.

— Vedeţi astfel, marchize, nu trebuie să vă bizuiţi pe Monsieur... nu trebuie să vă bizuiţi pe rege...

— Treceţi la fapte, domnule baron.

— Vă veţi înfăţişa în faţa judecătorilor...

— Mi-aţi făcut onoarea de a-mi spune.

— Veţi fi condamnat !...

— E probabil.

— La moarte !...

— E posibil.

Favras se înclină ca un om gata să primească lovitura, oricare ar fi ea.

— Ştiţi oare, spuse baronul, la ce fel de moarte?…

— Se poate muri în două feluri, dragul meu baron?

— Vai ! sînt zece : ţeapa, sfîrtecarea, roata, spînzurătoarea, tăierea capului... sau, poate, toate aceste feluri de moarte mai existau săptămîna trecută ! Azi, cum spuneţi, nu mai e decît un singur fel de moarte: spînzurătoarea.

— Spînzurătoarea ?

— Da. După ce a proclamat în faţa regelui egalitatea în faţa legilor, Adunarea Naţională a găsit cu cale să proclame egalitatea în faţa morţii ! Acum, nobili şi hoţi pleacă din această lume pe aceeaşi poartă : sînt spînzuraţi, marchize.

— Vai ! vai ! făcu Favras.

— Condamnat la moarte, veţi fi spînzurat... lucru deosebit de trist pentru un gentilom căruia, sînt sigur, nu-i e teamă de moarte, dar căruia îi repugnă spînzurătoarea.

— Domnule baron, spuse Favras, aţi venit numai pentru a-mi comunica toate aceste veşti bune, sau aveţi şi ceva mai bun să-mi spuneţi ?

— Am venit să vă anunţ că totul este pregătit pentru evadarea dumneavoastră şi să adaug că în zece minute, dacă vreţi, veţi putea fi în afara închisorii şi, în douăzeci şi patru de ore, în afara Franţei.

Favras chibzui o clipă fără ca oferta făcută de baron să-i fi provocat vreo emoţie vizibilă. Apoi, adresîndu-se interlocutorului său :

— Această ofertă vine din partea regelui, sau a Alteţei Sale regale ? întrebă el.

— Nu, domnule, vine din partea mea.

Favras îl privi pe baron.

— De la dumneavoastră, domnule ? Şi de ce de la dumneavoastră ?

— Din cauza interesului ce vi-l port, marchize.

— Ce interes îmi puteţi purta, domnule ? spuse Favras. M-aţi văzut de două ori.

— Nu e necesar să vezi un om de două ori spre a-l cunoaşte, dragul meu marchiz. Or, adevăraţii gentilomi sînt rari, şi vreau să păstrez unul — n-aş spune pentru Franţa, ci pentru umanitate.

— Nu aveţi vreun alt motiv ?

— Numai acela, domnule, că negociind cu dumneavoastră un împrumut de două milioane şi dîndu-vă banii v-am asigurat mijloacele necesare pentru a merge înainte cu organizarea complotului descoperit azi şi, în consecinţă, am contribuit involuntar la moartea dumneavoastră.

Favras surîse.

— Dacă n-aţi comis decît această crimă, dormiţi liniştit, vă absolv.

— Cum adică ? exclamă baronul. Refuzaţi să fugiţi?...

Favras îi întinse mîna.

— Vă mulţumesc din suflet, domnule baron, răspunse el. Vă mulţumesc în numele soţiei mele şi al copiilor mei, dar refuz...

— Credeţi poate, marchize, că măsurile luate nu sînt corespunzătoare şi vă temeţi ca o evadare eşuată să nu vă agraveze situaţia ?

— Cred, domnule, că sînteţi un om prudent şi, aş adăuga, unul gata să rişte, fiindcă aţi venit personal să-mi propuneţi această evadare. Dar, repet, nu vreau să fug.

— Fără îndoială, domnule, vă e teamă că, nevoit să fugiţi din Franţa, vă veţi lăsa soţia şi copiii în mizerie... Am prevăzut şi asta, domnule, şi vă pot oferi acest portofel, în care se găsesc o sută de mii de franci în bancnote.

Favras privi pe baron cu oarecare admiraţie. Apoi, scuturînd din cap :

— Nu-i asta, domnule, spuse el. Fără să fi fost necesar să-mi daţi aceşti bani, numai pe cuvîntul dumneavoastră aş fi părăsit Franţa, dacă ar fi stat în intenţia mea să fug. Dar, vă repet, hotărîrea mea e luată : nu voi fugi.

Baronul îl privi pe acel ce-l refuza, ca şi cum s-ar fi îndoit că e în toate minţile.

— Asta vă miră, domnule, spuse Favras cu o seninătate stranie, şi vă întrebaţi, fără să îndrăzniţi să mă întrebaţi şi pe mine, de unde-mi vine această hotărîre ciudată de a merge pînă la capăt şi de a muri, dacă trebuie, de orice fel de moarte.

— Vă mărturisesc că aşa este, domnule.

— Ei bine, am să v-o spun. Sînt regalist, domnule, dar nu de felul acelora care emigrează sau care se ascund la Paris. Adeziunea mea nu se reazemă pe un calcul de interese, este un cult, o credinţă, o religie, domnule, şi regii nu sînt altceva pentru mine decît ceea ce înseamnă un episcop sau un papă, adică reprezentanţii vizibili ai religiei despre care tocmai v-am vorbit. Dacă

fug, se va presupune că fie regele, fie Monsieur mi-a înlesnit fuga. Or, dacă m-au ajutat să fug, sînt complicii mei, iar Monsieur, care m-a renegat de la tribună, regele, care s-a prefăcut a nu mă cunoaşte, vor fi atinşi de lovitura dată în gol. Religiile cad, domnule baron, cînd nu mai au martiri. Ei bine, eu o ridic pe a mea murind pentru ea ! Va fi un reproş făcut trecutului, un avertisment oferit viitorului !

— Dar gîndiţi-vă totuşi, marchize, ce moarte vă aşteaptă !

— Cu cît va fi mai infamă moartea, domnule, cu atît sacrificiul va fi meritoriu : Cristos a murit răstignit pe cruce între doi hoţi !

— Aş înţelege asta, domnule, spuse baronul, dacă moartea dumneavoastră ar putea avea pentru monarhie efectul pe care moartea lui Cristos a avut-o pentru omenire. Dar păcatele regilor sînt atît de mari, marchize, încît teamă mi-e că nu numai sîngele unui gentilom, dar nici chiar al unui rege n-ar fi suficient să le răscumpere !

— Va fi după voia lui Dumnezeu, domnule baron, dar în această epocă de nehotărîri şi de îndoieli, în care atîţia oameni nu-şi fac datoria, voi muri consolat la ideea că eu mi-am făcut-o pe a mea.

— Ba nu, domnule ! spuse baronul cu un aer de iritare. Veţi muri pur şi simplu cu regretul de a fi murit fără nici un folos !

— Cînd soldatul dezarmat nu vrea să fugă, cînd îşi aşteaptă duşmanul, cînd bravează moartea, cînd o primeşte, ştie bine că această moarte e inutilă. Îşi spune doar că fuga va fi ruşinoasă şi preferă să moară !...

— Domnule, spuse baronul, nu mă dau bătut...

Îşi scoase ceasul : arăta trei dimineaţa.

— Mai avem o oră, continuă el. Mă voi aşeza la această masă şi voi citi o jumătate de oră. În acest

timp, gîndiţi-vă. Într-o jumătate de oră îmi veţi da un răspuns definitiv.

Şi, luînd un scaun, se aşeză în faţa mesei, cu spatele spre prizonier, deschise o carte şi citi.

— Noapte bună, domnule ! spuse Favras.

Şi se întoarse spre perete să reflecteze, neinfluenţat de nimic.

Baronul trase de două sau de trei ori ceasul din buzunarul vestei, mai nerăbdător decît prizonierul. Apoi, trecînd jumătatea de oră, se ridică şi se apropie de pat. Dar aşteptă degeaba, căci Favras nu se mişca. Atunci baronul se aplecă asupra lui şi-şi dădu seama, după respiraţia calmă şi regulată a acestuia, că prizonierul dormea.

— Asta-i, îşi spuse vorbindu-şi singur, sînt înfrînt. Dar sentinţa nu s-a pronunţat încă. Poate se mai îndo-ieşte...

Şi, nevoind să-l trezească pe nenorocitul pe care-l aştepta peste cîteva zile un somn atît de profund şi îndelungat, luă o pană şi scrise pe o foaie de hîrtie albă :

Cînd sentinţa va fi fost pronunţată, cînd domnul de Favras va fi fost condamnat la moarte, cînd nu-şi va mai putea pune speranţa nici în judecătorii săi, nici în Monsieur, nici în rege, dacă în acel moment îşi schimbă părerea, nu va avea decît să-l cheme pe temnicerul Louis şi să-i spună: „Sînt hotărît să fug !” şi se vor găsi mijloace să i se înlesnească fuga.

Cînd domnul de Favras va fi în furgonul funest, cînd domnul de Favras îşi va mărturisi în public greşeala în faţa bisericii Notre-Dame, cînd domnul de Favras va traversa, cu picioarele goale şi mîinile legate, micul spaţiu care desparte treptele primăriei — unde va fi dus să-şi facă testamentul — de spînzurătoarea ridicată în piaţa Grève, nu va avea

decît să pronunţe cu voce tare aceste cuvinte : „Vreau să fiu salvat!” şi va fi salvat.

CAGLIOSTRO

După care vizitatorul luă lampa, se apropie pentru a doua oară de prizonier spre a se convinge dacă se trezise şi, văzînd că dormea mai departe, se înapoie, nu înainie de a se întoarce de mai multe ori spre uşa celulei îndărătul căreia stătea în picioare nemişcat temnicerul Louis.

— Ei bine, stăpîne, ce trebuie să fac ? întrebă acesta.

— Să rămîi aici şi să te supui tuturor poruncilor domnului de Favras.

Temnicerul se înclină, luă lampa din mîinile lui Cagliostro şi merse respectuos înaintea lui, ca un valet care luminează calea stăpînului său.

Capitolul 43
ÎN CARE PREVESTIREA LUI CAGLIOSTRO SE ÎMPLINEŞTE

În aceeaşi zi, la unu după-amiază, grefierul de la Châtelet coborî cu patru oameni înarmaţi în celula domnului de Favras şi-l înştiinţă că urmează să apară în faţa judecătorilor săi.

Domnul de Favras fusese prevenit de Cagliostro în timpul nopţii şi aproape de ora nouă a acelei dimineţi de către subdirectorul Châtelet-ului.

Raportul general al procesului începu la nouă jumătate dimineaţa şi continua încă la trei după-amiaza.

Încă de la nouă, sala de şedinţă era plină de curioşi, care se îngrămădiseră să-l vadă pe cel a cărui sentinţă urma să fie pronunţată. Spunem de cel a cărui sentinţă urma să fie pronunţată, ţinînd seama de faptul că nimeni nu se îndoia de condamnarea acuzatului.

În conspiraţiile politice există dintotdeauna nenorociţi dinainte sacrificaţi. Se simte că e necesară o victimă ispăşitoare şi că această victimă e fatalmente dinainte desemnată.

Patruzeci de judecători erau aşezaţi în cerc în partea de sus a sălii. Preşedintele stătea sub un baldachin. Un tablou reprezentîndu-l pe Isus răstignit se afla în spatele său, iar în faţa sa, la celălalt capăt al sălii, portretul regelui.

Un gard viu de grenadieri umplea circuitul pretoriului, în interior şi în exterior. Uşa era păzită de patru oameni.

La ora trei şi un sfert judecătorii dădură ordin să fie adus acuzatul.

Un detaşament de doisprezece grenadieri cu puşca la picior, care aştepta acest ordin, se puse în mişcare.

Din acel moment, toate capetele, chiar cele ale judecătorilor, se întoarseră spre uşa prin care trebuia să intre domnul de Favras.

Peste zece minute apărură patru grenadieri. După ei mergea marchizul de Favras. Ceilalţi opt grenadieri îl urmau.

Prizonierul intră în mijlocul unei tăceri înspăimântătoare, pe care ştiu s-o facă două mii de persoane înghesuite în aceeaşi sală cînd, în sfîrşit, apare omul sau lucrul care este obiectul aşteptării generale.

Chipul său era cu desăvîrşire calm. Se îmbrăcase cu cea mai mare grijă : purta o haină de mătase brodată, cenuşiu-deschis, o vestă de satin alb, pantaloni la fel ca şi haina, ciorapi de mătase, pantofi cu cataramă şi crucea Saint-Louis la butonieră.

Era mai ales coafat cu o rară cochetărie, peruca foarte bine pudrată, şi *nici un fir de păr nu-l depăşea pe altul* spun, în *Istoria revoluţiei*, cei doi Prieteni ai libertăţii.

În scurtul răstimp ce se scurse cît domnul de Favras traversă spaţiul dintre uşă şi banca acuzaţilor, toţi rămaseră cu respiraţia tăiată.

Trecură cîteva secunde între sosirea acuzatului şi primele cuvinte ce i le adresă preşedintele.

În cele din urmă, făcînd inutil din mînă gestul cu care judecătorii cer în mod obişnuit tăcere, preşedintele întrebă emoţionat:

— Cine sînteţi ?

— Sînt acuzat şi prizonier, răspunse Favras cu cel mai mare calm.

— Cum vă numiţi ?

— Thomas Mahi, marchiz de Favras.

— De unde sînteţi ?

— Din Blois.

— Ce profesiune aveţi ?

— Colonel în serviciul regelui.

— Unde locuiţi ?
— Piaţa Royale numărul 21.
— Ce vîrstă aveţi ?
— Patruzeci şi şase de ani.
— Aşezaţi-vă.

Marchizul se supuse.

Numai atunci păru că asistenţa îşi recapătă respiraţia. Prin aer trecu ceva ca un suflu de groază, ca un suflu de răzbunare.

Acuzatul nu se înşela în privinţa atmosferei. Privi în jurul său : toţi ochii străluceau de focul urii; toţi pumnii ameninţau ; se simţea că acestui popor din mîinile căruia fuseseră smulşi Augeard şi Besenval, şi care cerea în fiecare zi, în gura mare, să fie spînzurat, cel puţin în efigie, prinţul de Lambesc, că acestui popor îi trebuie o victimă. În mijlocul acestor chipuri mînioase, în mijlocul acestor priviri scînteietoare, acuzatul recunoscu figura calmă şi ochii plini de compasiune ai vizitatorului său nocturn.

Îl salută cu un gest imperceptibil şi îşi continuă trecerea în revistă.

— Acuzat, spuse preşedintele, pregătiţi-vă să răspundeţi.

Favras se înclină.

— Sînt la ordinele dumneavoastră, domnule preşedinte, spuse el.

Atunci începu al doilea interogatoriu, susţinut de acuzat cu acelaşi calm ca şi primul. Continuă apoi audierea martorilor acuzării.

Favras, care refuza să-şi salveze viaţa prin fugă, voia s-o apere prin dezbatere. Citase patrusprezece martori în apărare.

După audierea martorilor acuzării se aştepta să-i vadă venind pe ai săi, cînd, deodată, preşedintele rosti aceste cuvinte :

— Domnilor, declar dezbaterile închise.

— Iertaţi-mă, domnule, spuse Favras cu politeţea sa obişnuită, aţi uitat un lucru, ce-i drept, de mică importanţă : aţi uitat să-i chemaţi la depoziţie pe cei patrusprezece martori citaţi la cererea mea.

— Curtea, răspunse preşedintele, a hotărît să nu fie audiaţi.

Ceva ca un nor trecu pe fruntea acuzatului, apoi un fulger ţîşni din ochii săi.

— Am crezut că sînt judecat de tribunalul Châtelet din Paris, spuse el, dar m-am înşelat : sînt judecat, după cît se pare, de inchiziţia spaniolă !

— Luaţi-l pe acuzat, spuse preşedintele.

Favras a fost dus înapoi la închisoare. Calmul său, politeţea sa, curajul său făcură o oarecare impresie asupra acelor spectatori care veniseră acolo fără păreri preconcepute. Trebuie spus însă că aceştia erau prea puţini. Plecarea lui Favras a fost însoţită de strigăte, ameninţări, huiduieli.

— Nici o milă ! Nici un fel de milă ! strigară cinci sute de glasuri la trecerea lui.

Aceste vociferări îl însoţiră şi de cealaltă parte a porţii închisorii. Apoi, ca şi cum îşi vorbea sieşi, murmură :

— Iată ce înseamnă să conspiri cu prinţii !

Îndată după plecarea acuzatului, judecătorii intrară în deliberare.

La ora obişnuită, Favras se culcă. Fu trezit în jurul orei unu după miezul nopţii.

Era temnicerul Louis. Venise sub pretextul că-i aduce prizonierului o sticlă cu vin de Bordeaux, pe care acesta nu o ceruse.

— Domnule marchiz, îi spuse el, judecătorii pronunţă chiar în acest moment sentinţa.

— Prietene, spuse Favras, dacă pentru asta m-ai trezit, mai bine mă lăsai să dorm.

— Nu, domnule marchiz, v-am trezit să vă întreb dacă nu aveţi nimic să-i transmiteţi persoanei care a venit să vă viziteze noaptea trecută.

— Nimic.

— Gîndiţi-vă bine, domnule marchiz. După ce sentinţa va fi pronunţată, veţi fi supravegheat şi, oricît de puternică ar fi acea persoană, voinţa sa va fi pusă în imposibilitate de a se înfăptui.

— Mulţumesc, prietene, spuse Favras, dar nu am nimic să-i cer nici acum, nici mai tîrziu.

— Atunci, spuse temnicerul, regret că v-am trezit ; dar aţi fi fost oricum trezit peste o oră...

— Aşa că, spuse Favras zîmbind, părerea dumitale este că nu mai este cazul să mă culc din nou, nu-i aşa ?

— Ascultaţi şi judecaţi singur, spuse temnicerul.

Într-adevăr, se auzea mare zarvă la etajele superioare.

Uşi se deschideau şi se închideau, paturi de puşti izbeau pămîntul

— Ah ! ah ! spuse Favras, pentru mine e toată această rumoare ?

— Vin să vă citească sentinţa, domnule marchiz.

— Drace ! Ai grijă, te rog, să am timp să-mi trag pantalonii pînă vine domnul raportor.

Temnicerul ieşi, închizînd uşa după el.

În acest timp, domnul de Favras îşi puse ciorapii de mătase, pantofii cu cataramă şi pantalonii. Pînă aici ajunsese cu toaleta cînd se deschise uşa.

Se gîndi că nu era bine să continue şi aşteptă. Era într-adevăr frumos, cu capul răsturnat pe spate, părul pe jumătate zbîrlit, cu jaboul de dantelă deschis pe piept. În momentul cînd raportorul intră, îşi lăsă în jos pe umeri gulerul cămăşii.

— Vedeţi, domnule, spuse el raportorului, vă aşteptam, şi încă în ţinută de război.

Şi îşi trecu mîna peste gîtul descoperit, pregătit pentru sabia aristocratică sau pentru ştreangul omului de rînd.

— Vorbiţi, domnule, vă ascult.

Raportorul citi, mai bine zis bîigui sentinţa.

Marchizul era condamnat la moarte. Trebuia să mărturisească în public greşeala în faţa catedralei Notre-Dame şi apoi să fie *spînzurat* în piaţa Grève.

Favras ascultă cu cel mai mare calm lectura sentinţei pînă la capăt şi nu încruntă măcar din sprîncene la cuvîntul *spînzurat*, cuvînt atît de dureros pentru urechea unui nobil.

Numai că, după un moment de tăcere, privindu-l în faţă pe raportor îi spuse :

— Ah ! domnule, cum vă plîng că aţi fost *obligat* să condamnaţi un om pe baza unor asemenea dovezi !

Raportorul eludă răspunsul :

— Domnule, îi spuse el, ştiţi că nu vă mai rămîn alte consolări în afara celor ale religiei...

— Vă înşelaţi, domnule, răspunse condamnatul ; îmi mai rămîne conştiinţa şi tot ce izvorăşte din ea.

După aceste cuvinte, Favras îl salută pe raportor care, nemaiavînd altceva de spus, se retrase.

Totuşi, în faţa uşii se întoarse :

— Doriţi să vă trimit un duhovnic ? îl întrebă pe condamnat.

— Un duhovnic din partea celor ce mă asasinează? Nu, domnule, mi-ar părea suspect. Consimt să vă dau viaţa, dar îmi rezerv mîntuirea !... Îl cer pe preotul de la Saint-Paul.

Două ore mai tîrziu, venerabilul eclesiast pe care-l solicitase se afla lîngă el.

Capitolul 44
PIAŢA GRÈVE

Aceste două ore au fost bine folosite. După raportor, intraseră doi bărbaţi cu înfăţişarea întunecată, în costume de gîde. Favras înţelese că are de-a face cu predecesorii morţii, avangarda călăului.

— Urmaţi-ne ! spuse unul din cei doi.

Favras se înclină în semn de aprobare. Apoi, arătînd cu mîna restul îmbrăcăminţii sale care se afla pe un scaun :

— Îmi acordaţi timpul necesar să mă îmbrac ? întrebă.

— Daţi-i drumul ! spuse unul din ei.

Favras se apropie atunci de masa pe care se aflau înşirate diferitele piese ale trusei sale şi, privindu-se în mica oglindă de pe perete, îşi încheie gulerul cămăşii, aranjă cutele jaboului şi dădu o formă cît mai aristocratică cu putinţă nodului cravatei sale. Apoi îşi îmbrăcă vesta şi haina.

— Trebuie să-mi iau pălăria, domnilor ? întrebă prizonierul.

— E inutil, răspunse acelaşi om care-i mai vorbise.

Unul din cei doi, care tăcuse, îl privea pe Favras cu o fixitate care atrase atenţia marchizului. I se păru chiar că acesta îi făcuse un semn imperceptibil din ochi. Dar acest semn fusese atît de rapid, încît Favras rămase în dubiu.

De altfel, ce-i putea spune ? Nu-şi făcu de aceea griji în continuare şi, făcînd un semn amical temnicerului Louis, zise :

— E în regulă, domnilor. Mergeţi înainte, vă urmez.

La uşă aştepta un aprod. Aprodul porni primul, apoi Favras, urmară cei doi oameni sumbri. Sinistrul

cortegiu se îndreptă spre parter. Între cele două uşiţe aştepta un pluton al gărzii naţionale. Atunci, simţindu-se acoperit, aprodul spuse :

— Domnule, predaţi-mi crucea Saint-Louis ce o purtaţi.

— Credeam că sînt condamnat la moarte, nu la degradare, spuse Favras.

— E ordin, domnule, spuse aprodul.

Favras scoase crucea şi, nevrînd s-o înmîneze acestui om al justiţiei, o depuse între mîinile sergentului-major ce comanda plutonul gărzii naţionale.

— E bine aşa, spuse aprodul, fără să insiste ca decoraţia să-i fie înmînată personal. Acum, urmaţi-mă.

Urcară vreo douăzeci de trepte şi se opriră în faţa unei uşi de stejar armată cu fier ; era una din acele uşi care îngheaţă vinele condamnaţilor cînd o privesc ; una din acele uşi, cum sînt două sau trei în drumul spre mormînt, în spatele cărora, fără să ştii ce te aşteaptă, poţi ghici că e un lucru îngrozitor.

Uşa se deschise.

Lui Favras nu i se lăsă nici măcar timpul să intre. Fu împins. Apoi uşa se închise brusc ca sub impulsul unui braţ de fier.

Favras se pomeni în camera de tortură.

— Ah ! ah ! domnilor, spuse el pălind uşor. Ce dracu ! Cînd oamenii sînt aduşi în asemenea locuri, sînt cel puţin anunţaţi dinainte.

Nu-şi terminase fraza, cînd cei doi oameni care-l urmau se aruncară asupra lui. Îi smulseră haina şi vesta, îi desfăcură cravata atît de artistic înnodată şi-i legară mîinile la spate.

Numai că, făcîndu-şi datoria împreună cu camaradul său, unul din schingiuitori — acela de la care i se păruse a percepe un semn — îi murmură încet de tot la ureche :

— Vreţi să fiţi salvat ? Mai e încă timp !

Această ofertă readuse surîsul pe buzele lui Favras, amintindu-i de măreţia misiunii sale. Clătină uşor şi negativ din cap.

O masă de tortură era gata pregătită. Condamnatul fu întins pe această masă.

Schingiuitorul se apropie, cu şorţul plin de pene de stejar şi cu un ciocan de fier în mînă.

Favras întinse singur piciorul său fin, încălţat cu pantoful cu toc roşu şi ciorapul de mătase.

În acel moment aprodul ridică mîna.

— Ajunge, spuse el. Curtea îl iartă pe condamnat de tortură.

— Ah ! spuse Favras, se pare că tribunalului îi e teamă ca nu cumva să vorbesc. Oricum, îi mulţumesc. Voi merge la spînzurătoare pe două picioare sănătoase, ceea ce, recunosc, e ceva. Şi-acum, domnilor, ştiţi bine că sînt la dispoziţia dumneavoastră.

— Trebuie să rămîneţi o oră în această sală, răspunse aprodul.

— Nu e odihnitor, dar e interesant, spuse Favras.

Şi începu să facă înconjurul sălii, examinînd una după alta toate uneltele hidoase, asemănătoare unor uriaşi păianjeni de fier, unor gigantici scorpioni.

Se simţea că la un moment dat, şi în urma unor ordine date de un glas lugubru, toate acestea se pot anima, căpăta viaţă şi muşca cu cruzime.

Se găseau aici unelte de toate formele şi din toate timpurile, de pe vremea lui Filip-August, pînă la Ludovic al XVI-lea. Se aflau aici cîrligele cu care fuseseră sfîşiaţi evreii în secolul al XIII-lea ; roţile pe care fuseseră traşi protestanţii în al XVII-lea.

Favras se oprea în faţa fiecăimi trofeu, întrebînd de numele fiecărei unelte.

Acest sînge rece îi făcu pînă la urmă să se mire chiar pe schingiuitori, oameni care, după cum se ştie, nu se miră atît de uşor.

— Cu ce scop puneţi toate aceste întrebări ? întrebă unul dintre ei pe Favras.

Acesta îl privi cu acel aer batjocoritor, familiar nobililor.

— Domnule, spuse el, e posibil să-l întîlnesc pe Satana în drumul ce-l voi străbate, şi nu voi fi supărat să mi-l fac prieten recomandîndu-i, pentru a-i tortura pe damnaţii săi, unelte pe care nu le cunoaşte.

Prizonierul îşi terminase tocmai turul. Orologiul Châtelet-ului bătu ora cinci.

Trecuseră două ore de cînd părăsise temniţa. Fu adus înapoi în celulă, unde îl aştepta preotul de la Saint-Paul.

Se putea vedea că nu-şi pierduse zadarnic cele două ore de aşteptare şi că dacă ceva putea să-l pregătească de-a binelea pentru moarte, apoi acela era spectacolul ce i se oferea privirii.

Zărindu-l, preotul îi deschise braţele.

— Părinte, spuse Favras, scuzaţi-mă că nu vă pot deschide decît inima mea. Aceşti domni au orînduit atît de bine lucrurile, încît nu v-o pot deschide decît pe aceasta.

Şi-i arătă mîinile legate strîns la spate.

— Nu puteţi să-i dezlegaţi mîinile, întrebă preotul, cît timp e cu mine ?

— Nu stă în puterea noastră, răspunse aprodul.

— Părinte, spuse Favras, întrebaţi-i dacă n-ar putea să mi le lege în faţă şi nu în spate. Va fi la fel de bine, iar cînd va veni momentul voi putea ţine o lumînare în mînă şi-mi voi putea citi judecata.

Cei doi ajutori se uitară la aprod, care făcu un gest ce însemna că nu vede nici un inconvenient, şi marchizului îi fu acordată favoarea solicitată.

Fu lăsat apoi singur cu preotul.

Ceea ce se petrecu în timpul acestei întrevederi supreme dintre omul de lume şi omul lui Dumnezeu nimeni nu ştie. Favras şi-a deschis oare în faţa religiei

sufletul, rămas zăvorît în faţa majestăţii justiţiei ? În faţa consolărilor ce i le oferea cealaltă lume în care urma să intre, ochii săi uscaţi de ironie s-au umezit oare de lacrimile strînse în sufletul său şi pe care avea nevoie să le picure pe fiinţele dragi pe care urma să le lase singure şi părăsite în această lume din care pleca ? Nimic din toate acestea nu putură descifra cei ce intrară în celula sa la trei după-amiază, găsindu-l cu gura zîmbitoare, cu pleoapele uscate, cu sufletul închis.

Veniră să-l anunţe că sosise ceasul morţii.

— Domnilor, spuse el, vă rog să mă scuzaţi, dar dumneavoastră m-aţi făcut să aştept.

Atunci, cum era fără haină şi fără vestă şi avea mîinile legate, îi scoaseră pantofii şi ciorapii şi-i traseră o cămaşă albă peste restul îmbrăcăminţii.

Apoi îi puseră pe piept o tăbliţă cu următoarea inscripţie :

Conspirator împotriva statului.

La poarta palatului Châtelet îl aştepta un furgon înconjurat de o gardă numeroasă. În acest furgon se afla o torţă aprinsă.

Zărindu-l pe condamnat, mulţimea bătu din palme.

Sentinţa era cunoscută de la şase dimineaţa şi mulţimea socotea că se scurge un timp prea lung între sentinţă şi execuţie. Oameni fugeau pe străzi, cerînd bacşişuri trecătorilor.

— În legătură cu ce, bacşişul ? întrebau aceştia.

— În legătură cu execuţia domnului de Favras, răspundeau aceşti cerşetori ai morţii.

Favras se urcă cu un pas sigur în furgon. Se aşeză în partea în care era sprijinită torţa, înţelegînd bine că acea torţă era acolo pentru el.

Urcă apoi preotul de la Saint-Paul şi se aşeză la stînga sa. Ultimul urcă executorul, şi se aşeză în spatele său. Era acelaşi om cu privirea tristă şi blîndă care asistase la încercarea maşinii domnului Guillotin în curtea spitalului Bicètre, şi pe care vom avea prilejul să-l mai vedem. E veritabilul erou al epocii în care intrăm.

Înainte de a se aşeza, călăul trecu în jurul gîtului lui Favras funia cu care acesta urma să fie spînzurat. Capătul frînghiei îl păstră în mînă.

În momentul în care furgonul se puse în mişcare, se produse o agitaţie în mulţime. Cum era şi firesc, Favras îşi îndreptă privirea spre locul în care se produsese agitaţia. Văzu oameni care se împingeau să ajungă în faţă şi să fie mai bine plasaţi la trecerea sa.

Tresări deodată fără voia sa, căci îl recunoscu în mijlocul a cinci sau şase prieteni, care reuşiseră să-şi facă loc prin mulţime, pe vizitatorul său nocturn, deghizat în hamal din Hale, şi care-i spusese că va veghea asupra sa pînă în ultima clipă.

Condamnatul îi făcu un semn din cap, dar numai un semn de recunoaştere, fără nici o altă semnificaţie.

Furgonul îşi continuă drumul şi nu se opri decît în faţa catedralei Notre-Dame. Portalul din mijloc era deschis şi lăsa să se vadă în fundul bisericii întunecoase altarul strălucind de lumina lumînărilor aprinse.

Era o asemenea îmbulzeală de curioşi, încît căruţa era nevoită să se oprească în fiecare moment şi nu-şi relua mersul decît după ce garda reuşea să-i deschidă drumul închis mereu de valul de oameni care rupea cordonul slab ce se opunea.

Acolo, în piaţa catedralei, după mari eforturi, se reuşi în sfîrşit să se creeze un spaţiu liber.

— Trebuie să coborîţi, domnule, spuse executorul, şi să mărturisiţi vina.

Favras se supuse fără să răspundă.

Preotul coborî primul, apoi condamnatul, apoi executorul, ţinînd în continuare capătul funiei.

Braţele erau legate de încheietură, ceea ce-i îngădui marchizului să se folosească de mîini. I se puse în mîna dreaptă torţa şi în mîna stîngă sentinţa.

Condamnatul înaintă pînă în piaţă şi îngenunchie.

În mijlocul celor ce-l înconjurau recunoscu în faţă de tot pe acelaşi hamal din Hale şi pe prietenii săi pe care-i văzuse la ieşirea din Châtelet.

Această perseverenţă păru că-l înduioşază, dar nici un cuvînt nu-i scăpă din gură.

Un grefier de la Châtelet părea să-l aştepte acolo.

— Citiţi, domnule, îi spuse cu voce tare.

Apoi, foarte încet :

— Domnule marchiz, ştiţi că dacă vreţi să fiţi salvat, nu aveţi de rostit decît un cuvînt ?

Condamnatul începu să citească fără să răspundă. Lectura fu făcută cu glas puternic, şi nimic din accentul acestui glas nu trăda nici cea mai mică emoţie. Apoi, terminînd lectura, se adresă mulţimii ce-l înconjura :

— Fiind pregătit să apar în faţa lui Dumnezeu, îi iert pe oamenii care, împotriva conştiinţei lor, m-au acuzat de planuri criminale. Îl iubeam pe regele meu şi voi muri credincios acestui sentiment. Este un exemplu ce-l dau şi care, sper, va fi urmat de cîteva suflete nobile. Poporul cere moartea mea cu strigăte violente. Îi trebuie o victimă. Fie ! Prefer ca alegerea fatalităţii să cadă asupra mea, decît asupra altuia cu sufletul slab, pe care un supliciu nemeritat l-ar arunca în braţele disperării. Aşadar, dacă n-am altceva de făcut aici decît ceea ce am făcut, să ne continuăm drumul, domnilor.

Şi drumul fu continuat.

De la porticul catedralei Notre-Dame pînă la piaţa Grève distanţa nu e mare, furgonului îi trebui totuşi o oră întreagă s-o parcurgă. Ajungînd în piaţă, Favras întrebă :

— Domnilor, n-aş putea urca cîteva momente în primărie ?

— Aveţi de mărturisit ceva, fiul meu ? întrebă preotul cu vioiciune.

— Nu, părinte, dar trebuie să-mi dictez testamentul înainte de moarte. Am auzit spunîndu-se că nu i se refuză niciodată unui condamnat luat prin surprindere această ultimă favoare, de a-şi face testamentul înainte de a muri.

Furgonul, în loc să se ducă direct spre spînzurătoare, se îndreptă spre primărie.

Un imens urlet se ridică din mijlocul mulţimii.

— Va face mărturisiri ! Va face mărturisiri ! se ţipa din toate părţile.

La acest strigăt puteai vedea pălind un tînăr frumos, îmbrăcat în negru, ca un preot, şi care stătea în picioare pe o bornă, la colţul cheiului Pelletier.

— Oh ! nu vă fie teamă, domnule conte Louis, spuse lîngă el un glas batjocoritor, condamnatul nu va spune nici o vorbă despre cele petrecute în piaţa Royale.

Tînărul îmbrăcat în negru se întoarse cu repeziciune. Cuvintele ce i se adresaseră fuseseră spuse de un hamal din Hale, al cărui chip nu îl putu vedea pentru că, după ce spusese cuvintele, îşi lăsase peste ochi borul pălăriei. De altfel, dacă tînărului i-ar fi rămas vreo îndoială, aceasta i-ar fi fost repede risipită.

Ajuns în capul peronului primăriei, Favras făcu un semn că vrea să vorbească.

În aceeaşi clipă zumzetul se stinse, ca şi cum rafala vîntului de apus care trecea în acel moment l-ar fi dus cu ea.

— Domnilor, spuse Favras, aud repetîndu-se în jurul meu că mă duc la primărie ca să fac mărturisiri. Nu este vorba de aşa ceva şi, în cazul cînd printre dumneavoastră ar fi, cum e posibil, cineva căruia îi e teamă de asemenea destăinuiri, să fie liniştit. Mă duc

la primărie pentru a-mi dicta testamentul înaintea morţii.

Şi începu să urce cu pas sigur treptele de sub bolta sumbră. Urcă scara, intră în camera unde erau duşi de obicei condamnaţii şi care era denumită, din această cauză, camera mărturisirilor.

Acolo aşteptau trei oameni îmbrăcaţi în negru, printre care Favras îl recunoscu pe grefierul ce-i vorbise în piaţa Notre-Dame.

Atunci, condamnatul, care avea mîinile legate şi nu putea scrie, începu să-şi dicteze testamentul.

S-a vorbit mult despre testamentul lui Ludovic al XVI-lea, fiindcă se vorbeşte mult despre testamentul regilor. Noi avem în faţă testamentul domnului de Favras şi-i vom spune publicului un singur lucru : „Citiţi şi comparaţi”.

După ce a dictat testamentul, domnul Favras ceru să-l citească şi să-l semneze.

I se dezlegară mîinile. Citi testamentul, corectă trei greşeli de ortografie, pe care le făcuse grefierul, şi semnă în josul fiecărei pagini : „Mahi de Favras”.

După care întinse mîinile pentru a-i fi legate din nou, operaţie pe care o îndeplini călăul, care nu se îndepărtase nici un moment de el.

Totuşi, dictarea testamentului ţinuse mai bine de două ore. Poporul, care aştepta de dimineaţă, îşi pierduse răbdarea : erau aici mulţi oameni cumsecade, care veniseră cu burta goală, zicîndu-şi că vor mînca după execuţie şi care mai posteau încă.

Astfel că se murmura cu acel murmur ameninţător şi îngrozitor care mai fusese auzit în aceeaşi piaţă în ziua asasinării lui de Launay, a spînzurării lui Foulon şi a spintecării lui Berthier. De altfel, poporul începea să creadă că Favras a fost ajutat să evadeze prin vreo poartă dosnică.

În această conjunctură, unii au şi început să propună ca în locul lui Favras să fie spînzuraţi cîţiva consilieri municipali şi să se dărîme primăria.

Din fericire, către nouă seara, condamnatul reapăru. Soldaţilor care formau cordonul li se distribuiseră torţe ; au fost iluminate toate ferestrele pieţii ; numai spînzurătoarea rămase într-o misterioasă şi cumplită întunecime.

Apariţia condamnatului fu salutată cu un strigăt unanim şi printr-o mare forfotă iscată în mijlocul celor cincizeci de mii de persoane care se îmbulzeau în piaţă. De astă dată erau siguri nu numai că nu evadase, dar că nici nu va mai putea scăpa.

Favras îşi aruncă ochii în jurul său. Apoi, vorbindu-şi singur, cu acel zîmbet ironic care-i era propriu, zise :

— Nici o trăsură. Ah ! Cît de uitucă e nobilimea. A fost mult mai politicoasă cu contele Horn decît cu mine.

— Deoarece contele Horn era un asasin, în timp ce dumneavoastră sînteţi un martir, îi răspunse un glas.

Favras se întoarse şi-l recunoscu pe hamalul din Hale pe care-l mai întîlnise de două ori în calea sa.

— Adio, domnule ! îi spuse Favras. Sper că, la nevoie, veţi depune mărturie pentru mine.

Şi, cu pas sigur, coborî scările şi se îndreptă spre eşafod.

În momentul în care punea piciorul pe prima treaptă a spînzurătorii, o voce strigă :

— Sări, marchize !

Vocea gravă şi sonoră a condamnatului răspunse !

— Cetăţeni, mor nevinovat. Rugaţi-vă lui Dumnezeu pentru mine !

La a patra treaptă se opri iar şi repetă cu un ton la fel de ferm şi de puternic ca şi prima dată :

— Cetăţeni, cer ajutorul rugăciunilor voastre... Mor nevinovat !

La a opta treaptă, adică de unde trebuia să fie împins, reluă el pentru a treia oară :

— Cetăţeni, mor nevinovat. Rugaţi-vă lui Dumnezeu pentru mine !

— Deci, îi spuse unul din cele două ajutoare ale călăului care ridica scara lîngă el, chiar nu vreţi să fiţi salvat ?

— Mulţumesc, prietene, spuse Favras. Dumnezeu să vă răsplătească bunele intenţii !

Apoi, ridicînd capul spre călău care părea să aştepte ordine în loc să le dea, îi spuse :

— Faceţi-vă datoria !

De-abia pronunţase aceste cuvinte, că şi fu împins de călău, şi trupul său se şi legăna în vid.

În timp ce, la această privelişte, în piaţa Grève se producea o mare agitaţie ; în timp ce cîţiva strigau *bis*, cum ar fi făcut după un bun cuplet de vodevil sau după o cunoscută arie de operă, tînărul bărbat îmbrăcat în negru îşi dădu drumul de pe borna pe care se urcase, îşi făcu loc prin mulţime şi, la colţul ce dădea spre Pont-Neuf, se urcă grăbit într-o trăsură fără lacheu şi stemă, strigînd vizitiului :

— La Luxembourg, în goană mare !

Trăsura porni în galop.

Într-adevăr, trei oameni aşteptau cu mare nerăbdare sosirea acestei trăsuri. Aceşti trei oameni erau contele de Provence şi doi dintre gentilomii săi, pe care i-am menţionat în cursul acestei povestiri şi pe care credem că e inutil să-i numim din nou aici. Ei aşteptau cu o nerăbdare cu atît mai mare, cu cît ar fi trebuit să se aşeze la masă la orele două după-amiază şi, de îngrijorare, rămăseseră nemîncaţi.

La rîndul său, bucătarul era disperat : era al treilea dejun pe care-l pregătea, dar şi acest dejun, gata în următoarele zece minute, urma să se strice în următorul sfert de oră.

Ne aflăm deci în acest moment suprem cînd se auzi, în sfîrşit, huruitul unei trăsuri în interiorul curţii.

Contele de Provence se repezi la fereastră, dar nu putu vedea decît o umbră sărind de pe ultima treaptă a scării unei trăsuri pe prima treaptă a scării palatului.

În consecinţă, părăsi fereastra şi alergă spre uşă, dar înainte să fi ajuns acolo, viitorul rege al Franţei văzu uşa deschizîndu-se şi lăsînd să treacă un tînăr îmbrăcat în negru.

— Monseniore, spuse acesta, totul s-a sfîrşit ! Domnul Favras a murit fără să scoată o vorbă.

— Atunci putem să ne aşezăm liniştiţi la masă, dragul meu Louis.

— Da, monseniore... Pe legea mea, ce mai gentilom a fost acesta !

— Sînt de părerea dumitale, dragul meu, spuse Alteţa Sa regală. De aceea, vom bea la desert un pahar de Constance în sănătatea lui. La masă, domnilor !

În acest moment cele două canaturi ale uşii se deschiseră de perete şi iluştrii comeseni trecură din salon în sufragerie.

Capitolul 45
MONARHIA E SALVATĂ

Cîteva zile după execuţia pe care am povestit-o, intrînd în toate detaliile sale pentru a-i edifica pe cititorii noştri asupra recunoştinţei la care trebuie să se aştepte din partea regilor şi a prinţilor cei ce se sacrifică pentru ei, un bărbat călare pe un cal pag urca încet pe drumul spre Saint-Cloud.

Această încetineală nu trebuie atribuită nici plictiselii călăreţului, nici oboselii calului : şi unul şi celălalt făcuseră o cursă scurtă ; era uşor de văzut, căci spuma de pe botul animalului se datora nu faptului că a fost gonit peste măsură, ci, dimpotrivă, faptului că a fost reţinut cu încăpăţânare. În ce-l priveşte pe călăreţ, acesta era — se vedea din prima ochire — un nobil. Costumul pe care-l purta, ferit cu grijă de murdărie, dovedea precauţiile luate pentru a-şi păzi hainele de noroiul ce acoperea drumul.

Ceea ce-l întîrzia pe călăreţ era meditaţia profundă de care era vizibil absorbit şi, poate, nevoia de a nu ajunge la destinaţie decît la o anumită oră, care nu sosise încă.

Era un bărbat cam de patruzeci de ani, a cărui urîţenie nu era lipsită de expresivitate. Un cap prea mare, obrazul buhăit, pielea ciupită de varicelă, un ten care se colora cu uşurinţă, ochi gata să arunce fulgere, o gură obişnuită să mestece şi să scuipe sarcasm ; astfel se prezenta acest om pe care-l simţeai din primul moment destinat să ocupe un loc important şi să facă mare zarvă în jurul său.

Numai că întreaga fizionomie părea acoperită de un văl aruncat asupra ei de una din acele boli organice, împotriva căreia luptă în van cele mai viguroase temperamente : un ten întunecat şi cenuşiu, ochi roşii, obosiţi, obraji scofîlciţi, un început de obezitate

nesănătoasă ; astfel apărea omul pe care l-am înfăţişat cititorilor noştri.

Ajuns la capătul aleii, trecu fără ezitare peste poarta ce dădea în curtea palatului, cercetînd cu privirea adîncimile acestei curţi. La dreapta, între două clădiri care formau un fel de fundătură, aştepta un alt bărbat, care îi făcu semn călăreţului să înainteze. O poartă era deschisă. Omul care aştepta îl pofti sub această poartă. Călăreţul îl urmă şi, tot urmîndu-l, se pomeni într-o altă curte.

Acolo omul se opri — era îmbrăcat în haină, pantaloni şi vestă de culoare neagră — apoi, privind în jurul său şi văzînd că această curte este cu totul pustie, se apropie de călăreţ, cu pălăria în mînă.

Călăreţul îi veni într-un fel în întîmpinare, căci, înclinîndu-se peste coama calului, întrebă cu jumătate glas !

— Domnul Weber ?

— Domnul conte de Mirabeau ? răspunse acesta.

— Chiar el.

Şi descălecă mai uşor decît s-ar fi putut crede.

— Intraţi, spuse repede Weber, şi binevoiţi a aştepta o clipă, cît să duc calul la grajd.

Deschise în acelaşi timp uşa unui salon ale cărui ferestre şi o a doua uşă dădeau spre parc.

Mirabeau intră în salon şi folosi cele cîteva minute cît Weber îl lăsă singur, spre a-şi descălţa un fel de cizme de piele, de sub care ieşiră la iveală ciorapii de mătase intacţi şi pantofii cu un lustru ireproşabil.

Cum promisese, Weber se înapoie după cinci minute.

— Veniţi, domnule conte, spuse el, regina vă aşteaptă.

— Regina mă aşteaptă ! răspunse Mirabeau. Am oare nenorocul de a mă fi făcut aşteptat ? Credeam totuşi că am sosit la vreme.

— Vreau să spun că regina e nerăbdătoare să vă vadă... Veniţi, domnule conte.

Weber deschise uşa ce dădea spre grădină şi o luă prin labirintul de alei care duceau spre locul cel mai singuratic şi cel mai înalt din parc. Acolo, în mijlocul arborilor care-şi întindeau ramurile triste şi desfrunzite, apărea într-o atmosferă cenuşie şi posomorîtă un fel de pavilion cunoscut sub numele de chioşc. Obloanele acestui pavilion erau ermetic închise, cu excepţia a două care, rezemate numai unul de celălalt, lăsau să intre, ca printr-o ferăstruică de turn, două raze de lumina abia suficiente pentru a lumina interiorul. În vatră ardea un foc mare şi două candelabre erau aprinse pe şemineu.

Weber îl pofti într-un fel de anticameră pe acela căruia îi servea drept călăuză. După ce bătu încet, deschise uşa chioşcului.

— Domnul conte Riqueti de Mirabeau, anunţă el.

Şi făcu loc contelui să treacă înaintea lui.

La anunţarea sosirii contelui, o femeie se ridică din unghiul cel mai îndepărtat al chioşcului şi, cu un fel de ezitare, chiar de frică, făcu cîţiva paşi spre el.

Această femeie era regina. Inima îi bătea violent : îl avea în faţa ochilor pe acest om detestat, defăimat, funest ; acest om acuzat că a organizat evenimentele din 5 şi 6 octombrie ; acest om spre care se îndreptaseră la un moment dat, care fusese însă apoi respins de cei de la Curte şi care de-atunci îi convinsese, prin două lovituri fulgerătoare, de necesitatea de a trata cu el.

Prima fusese severa apostrofare a clerului.

A doua, discursul în care explicase în ce fel reprezentanţii poporului s-au transformat din deputaţi ai Tribunalului regal în Adunare Naţională.

Mirabeau se apropie cu o graţie şi o politeţe pe care regina se miră să le afle la el de la prima privire şi

pe care constituţia sa energică părea să le excludă. După ce făcu aceşti paşi, salută respectuos şi aşteptă.

Regina rupse prima tăcerea şi spuse cu un glas care nu-i putea tempera emoţia :

— Domnule de Mirabeau, domnul Gilbert ne-a asigurat mai de mult de intenţia dumneavoastră de a vă alătura nouă.

Mirabeau se înclină în semn de asentiment. Regina continuă :

— Prima dată vi s-a făcut o propunere la care aţi răspuns printr-un proiect al unui nou guvern.

Mirabeau se înclină pentru a doua oară.

— Nu e vina noastră, domnule conte, dacă primul proiect n-a putut reuşi.

— O cred, doamnă, răspunse Mirabeau, mai ales în ce o priveşte pe Majestatea Voastră. Este însă greşeala oamenilor care afirmă că sînt devotaţi intereselor monarhiei!

— Ce putem face, domnule conte ? Iată una din nenorocirile poziţiei noastre. Regii nu mai au puterea să-şi aleagă nici prietenii, nici duşmanii. Uneori sînt nevoiţi să accepte devotamentele fatale. Sîntem înconjuraţi de oameni care vor să ne salveze şi care ne pierd. Moţiunea lor care-i exclude din viitoarea legislatură pe membrii actualei Adunări este un exemplu împotriva dumneavoastră. Vreţi să vă citez unul împotriva mea ? Aţi putea crede că unul din oamenii noştri, cei mai fideli, un om care, sînt sigură, s-ar fi lăsat ucis pentru noi, i-a adus la dineul nostru public, fără să ne fi spus nimic dinainte despre această intenţie a sa, pe văduva şi pe copiii domnului de Favras, toţi trei în doliu ? Văzîndu-i, primul meu impuls a fost să mă ridic, să mă duc spre ei şi să-i aşez pe copiii acestui om care a murit atît de curajos pentru noi — căci eu, domnule conte, nu sînt dintre aceia care-şi reneagă prietenii — între rege şi mine... Ochii tuturor erau aţintiţi asupra noastră. Aşteptau să vadă ce vom

face. Mă întorc... Ştiţi cine era în spatele meu, la patru paşi de fotoliul pe care-l ocupam ? Santerre ! Omul mahalalelor !... Am recăzut pe fotoliu plîngînd de furie şi neîndrăznind măcar să arunc o privire asupra acestei văduve şi acestor orfani. Regaliştii mă vor blama că n-am bravat totul ca să-mi manifest interesul pentru această familie nenorocită ; revoluţionarii vor fi furioşi crezînd că familia Favras mi-a fost prezentată cu permisiunea mea. Ah ! domnule, domnule, continuă regina clătinînd din cap, trebuie să pieri cu siguranţă cînd eşti atacat de oameni de geniu şi apărat de oameni vrednici de stimă, ce-i drept, dar care habar n-au de poziţia noastră.

Şi regina duse batista la ochi, cu un suspin.

— Doamnă, spuse Mirabeau mişcat de această mare nefericire care nu se ascundea de el şi care, fie dintr-un calcul abil al reginei, fie din slăbiciunea femeii, îşi arăta neliniştile şi lăsa să-i vadă lacrimile, cînd vorbiţi de oamenii care vă atacă, sper să nu mă aveţi în vedere pe mine. Am militat pentru principiile monarhiste cînd nu vedeam Curtea decît prin slăbiciunea ei şi cînd nu cunoşteam nici sufletul nici gîndurile augustei fiice a Mariei-Tereza. Am luptat pentru drepturile tronului cînd nu inspiram decît neîncredere şi cînd toate acţiunile mele, otrăvite de răutatea oamenilor, păreau tot atîtea capcane. L-am slujit pe rege pe cînd ştiam prea bine că nu mă puteam aştepta din partea acestui rege, drept, însă înşelat, nici la binefaceri nici la recompense. Ce voi face prin urmare acum, cînd încrederea îmi înalţă curajul şi cînd recunoştinţa ce mi-o inspiră primirea făcută de Majestatea Voastră face din principiile mele o datorie ? Ştiu, e tîrziu, doamnă, foarte tîrziu, continuă Mirabeau clătinind din cap la rîndul său. Poate că monarhia, venind să-mi propună s-o salvez, nu-mi propune în realitate decît să mă pierd împreună cu ea ! Dacă aş fi reflectat, poate aş fi ales, pentru a accepta onoarea

acestei audienţe, un alt moment decît acesta, în care Majestatea Sa a predat Camerei faimoasa carte roşie, adică onoarea prietenilor săi.

— Ah ! domnule, exclamă regina. Îl credeţi aşadar pe rege complice în această trădare şi chiar ignoraţi felul cum s-au desfăşurat lucrurile ? Cartea roşie, cerută imperios regelui, n-a fost predată de el comitetului decît cu condiţia ca acesta să-i păstreze secretul. Comitetul a tipărit-o, ceea ce reprezintă o încălcare a datoriei faţă de rege din partea comitetului şi nu o trădare a prietenilor săi din partea regelui.

— Vai ! doamnă, cunoaşteţi cauza care a determinat comitetul să treacă la publicare, cauză pe care o dezaprob ca om de onoare, pe care o reneg ca deputat. În momentul în care regele jura dragoste eternă Constituţiei, avea un agent permanent la Torino, în mijlocul duşmanilor de moarte ai acestei Constituţii. La ora la care vorbea de reforme financiare şi părea să le accepte pe acelea ce i le propunea Adunarea, la Trier exista marele şi micul său grajd, plătit şi echipat de el, sub comanda prinţului de Lambesc, duşmanul de moarte al parizienilor, pe care poporul îl cere în fiecare zi să fie spînzurat cel puţin în efigie. Se plătesc contelui d'Artois, prinţului de Condé, tuturor emigranţilor pensii enorme, şi aceasta fără nici o consideraţie faţă de decretul dat cu două luni în urmă şi care prevede suprimarea acestor pensii. E-adevărat că regele a uitat să sancţioneze decretul. Ce vreţi, doamnă ! S-a încercat să se elucideze în aceste două luni felul în care au fost folosite şaizeci de milioane, şi nu s-a reuşit. Rugat, implorat să spună unde au dispărut aceşti bani, regele a refuzat să răspundă. Comitetul s-a crezut eliberat de promisiunea făcută şi a dat la tipar cartea roşie. De ce dă regele din mînă arme care pot să se întoarcă atît de cumplit împotriva sa ?

— Aşadar, exclamă regina, dacă vi s-ar fi făcut onoarea să fiţi acceptat consilier al regelui, nu l-aţi fi sfătuit să comită asemenea acte de slăbiciune care-l pierd, prin care... ei da, să pronunţăm cuvîntul... prin care este dezonorat ?

— Dacă aş avea cinstea să fiu chemat în calitate de consilier al regelui, doamnă, spuse Mirabeau, aş fi pe lîngă el apărător al puterii monarhice reglementate de lege şi apostol al libertăţii garantate de puterea monarhică. Această libertate, doamnă, are trei duşmani: clerul, nobilimea şi parlamentele. Clerul nu mai face parte din acest secol şi a fost ucis de moţiunea domnului de Talleyrand ; nobilimea e din toate secolele, de aceea cred că trebuie să se ţină seama de ea, căci fără nobilime nu poate exista nici monarhie, dar ea trebuie ţinută în frîu, şi acest lucru nu e posibil decît coalizînd poporul cu autoritatea regală. Or, autoritatea regală nu se va coaliza niciodată de bunăcredinţă cu poporul atîta timp cît vor exista parlamentele, căci acestea păstrează, atît în legătură cu regele, cît şi cu nobilimea, speranţa fatală că le va restaura vechile orînduieli. Aşadar, după anihilarea clerului ar urma distrugerea parlamentelor, reanimarea puterii executive, regenerarea autorităţii regale şi concilierea ei cu libertatea. Iată toată politica mea, doamnă. Dacă ea este şi a regelui, s-o adopte ; dacă nu este a sa, s-o respingă.

— Domnule, domnule, spuse regina izbită de lumina ce o arunca în acelaşi timp asupra trecutului, prezentului şi viitorului, strălucirea acestei vaste inteligenţe — nu ştiu dacă această politică este cea a regelui, dar ceea ce ştiu e că dacă aş avea oarecare putere, ar fi a mea. Aşa că, domnule conte, aduceţi-mi la cunoştinţă mijloacele de a atinge acest scop. Vă ascult, n-aş spune cu atenţie, ci cu interes ; aş spune, cu recunoştinţă.

Mirabeau aruncă iute o privire asupra reginei, privire de vultur care sonda adîncurile inimii ei, şi văzu că, dacă nu era chiar convinsă, era în orice caz entuziasmată. Acest triumf asupra unei femei superioare ca Maria-Antoaneta flata cît se poate de plăcut vanitatea lui Mirabeau.

— Doamnă, spuse el, am pierdut Parisul sau aproape l-am pierdut, dar ne mai rămîn în provincie mari mulţimi răzleţe, pe care le putem înmănunchea. Iată de ce, doamnă, părerea mea este că regele trebuie să părăsească Parisul, dar nu Franţa. Să se retragă la Rouen, în mijlocul armatei. De acolo să publice ordonanţe mai populare decît decretele Adunării. Din acea clipă nu mai poate fi vorba de nici un fel de război civil, fiindcă regele va deveni mai revoluţionar decît Revoluţia.

— Dar această revoluţie, fie că ne precede fie că ne urmează, nu vă înspăimîntă ? întrebă regina.

— Vai ! doamnă, cred că ştiu mai bine decît oricine că trebuie să-i dai partea ce i se cuvine, să-i arunci o pradă. Am mai spus-o reginei : este mai presus de forţele omeneşti să vrei să restabileşti monarhia pe bazele învechite pe care revoluţia le-a măturat. La această revoluţie au contribuit toţi oamenii din Franţa, începînd cu regele şi pînă la ultimul supus, prin intenţie, acţiune, sau omisiune. Nu pretind, prin urmare, că voi apăra vechea monarhie, dar mă gîndesc s-o modific, s-o regenerez, să stabilesc în cele din urmă o formă de guvernămînt mai mult sau mai puţin asemănătoare cu aceea care a dus Anglia pe culmea puterii şi gloriei sale. După ce a întrevăzut — cel puţin după cîte mi-a relatat domnul Gilbert — închisoarea şi eşafodul lui Carol I, regele nu se va mai mulţumi oare cu tronul lui Wilhelm al III-lea sau al lui George I ?

— Ah ! domnule conte, exclamă regina, căreia un cuvînt al lui Mirabeau îi reaminti ca printr-un tremur mortal viziunea castelului Taverney şi schiţa

instrumentului morţii inventat de domnul Guillotin — ah ! domnule conte, înapoiaţi-ne monarhia şi veţi vedea dacă sîntem în adevăr nişte ingraţi, aşa cum se spune.

— Ei bine, exclamă la rîndul său Mirabeau, este ceea ce voi face, doamnă. Să mă susţină regele, să mă încurajeze regina, şi depun aici, la picioarele dumneavoastră, jurămîntul meu de nobil, că ori îmi voi ţine promisiunea ce o fac Majestăţii Voastre, ori voi muri muncind !

— Conte, conte ! spuse Maria-Antoaneta, nu uitaţi că jurămîntul v-a fost auzit nu numai de o femeie, ci de o dinastie de cinci secole !... Sînt şaptezeci de regi ai Franţei care, de la Pharamond la Ludovic al XV-lea dorm în mormîntul lor, şi care vor fi detronaţi odată cu noi dacă tronul nostru se prăbuşeşte !

— Sînt conştient de angajamentul ce mi-l iau, doamnă. Ştiu, e imens, dar nu e mai mare decît voinţa mea, nu mai puternic decît devotamentul meu. Am nevoie doar să fiu sigur de simpatia reginei mele şi de încrederea regelui meu, şi vă asigur că voi întreprinde această mare operă.

— Dacă nu vă trebuie decît atîta, domnule de Mirabeau, vă făgăduiesc şi una şi alta.

Şi ea îl salută pe Mirabeau cu acel surîs de sirenă care cucerea inimile.

Mirabeau înţelese că audienţa e terminată. Orgoliul omului politic era satisfăcut, dar îi lipsea ceva vanităţii nobilului.

— Doamnă, spuse el cu o politeţă respectuoasă şi îndrăzneaţă totodată, cînd augusta dumneavoastră mamă, împărăteasa Maria-Tereza, îl admitea pe unul dintre supuşii ei în preajma sa, nu-l concedia niciodată fără a-i întinde mîna să fie sărutată.

Şi rămase în picioare, aşteptînd.

Regina privi acest leu înlănţuit, care nu cerea altceva decît să se culce la picioarele ei. Apoi, cu

zîmbetul triumfului pe buze, îşi întinse încet mîna frumoasă, rece ca alabastrul şi aproape la fel de transparentă ca acesta.

Mirabeau se înclină, îşi apăsă buzele pe această mînă şi, ridicînd capul cu mîndrie, grăi :

— Doamnă, prin acest sărut monarhia e salvată !

Şi ieşi foarte emoţionat, foarte fericit, sincer încrezător — sărman om de geniu, — în împlinirea profeţiei făcute.

Capitolul 46
ÎNTOARCEREA LA FERMĂ

Pe cînd Maria-Antoaneta îşi redeschide speranţei inima profund îndurerată şi uită, pentru o clipă, suferinţele femeii ocupîndu-se de salvarea reginei ; pe cînd Mirabeau, ca şi atletul Alcidamas, visează să susţină singur bolta monarhiei gata să se prăbuşească şi care, prăbuşindu-se, ameninţă să-l zdrobească şi pe el, să îndreptăm atenţia cititorului, obosit de atîta politică, către personaje mai umile şi spre orizonturi mai limpezi.

Am văzut cîte temeri sugerate de Pitou lui Billot — în timpul celei de-a doua călătorii a lui La Fayette de la Haramont spre capitală — l-au rechemat pe arendaş la fermă, mai bine zis pe tată lîngă fiică. Aceste temeri nu erau deloc exagerate.

Înapoierea avea loc în a treia zi după faimoasa noapte în care se petrecuse triplul eveniment : fuga lui Sébastien Gilbert, plecarea vicontelui Isidore de Charny şi leşinul Catherinei pe drumul de la Villers-Cotterêts spre Pisseleu.

Cît dură drumul de înapoiere, Billot se frămîntă, făcînd presupuneri peste presupuneri asupra cauzei accidentului. Aceste presupuneri se traduceau în întrebări adresate lui Pitou, la care acesta răspundea diplomatic : „Nu ştiu”, cu toate că, ne amintim, Catherine avusese cruda sinceritate de a-i mărturisi totul şi, în consecinţă, *Pitou ştia*.

Ştia că fata leşinase pe locul unde o găsise, cu inima sfîşiată de plecarea lui Isidore. Dar Pitou nu i-ar fi spus nimic arendaşului nici pentru tot aurul din lume.

Abia se oprise trăsura şi Billot sări jos şi intră repede în casă. Dar un obstacol la care nu se aştepta îl opri în pragul dormitorului fiicei sale.

Era doctorul Raynal care declară că, în starea în care se găsea Catherine, orice emoţie era nu numai periculoasă, dar putea fi şi fatală. Era o nouă lovitură pe care o primi Billot.

Ştia de leşin dar, de vreme ce ştia de asemenea că Pitou o văzuse pe Catherine deschizînd ochii şi revenindu-şi, nu mai era preocupat, dacă ne putem exprima astfel, decît de cauzele şi urmările morale ale evenimentului.

Şi iată că norocul făcea ca, în afara cauzelor şi urmărilor morale, să existe şi o consecinţă fizică. Era o febră cerebrală care se declarase către dimineaţă şi care ameninţa să se ridice la cel mai înalt grad de intensitate.

Doctorul Raynal combătea această febră cerebrală prin toate mijloacele la care recurge în asemenea cazuri medicina tradiţională, adică luare de sînge şi cataplasme cu muştar. Dar acest tratament, oricît de activ ar fi fost, n-a făcut pînă acum decît să meargă, să spunem aşa, pe lîngă boală. Lupta între boală şi medicaţie de-abia începuse. De dimineaţă Catherine era pradă unui violent delir.

Şi tînăra fată spunea, fără îndoială, lucruri stranii în acest delir. De aceea, sub pretextul de a o cruţa de emoţii, doctorul Raynal o îndepărtase pe mamă, cum încerca în acest moment să-l îndepărteze pe tată din preajma ei.

— Ce se întîmplă aici ? întrebă el, cu sudoarea spaimei pe frunte.

— Se întîmplă, răspunse doctorul Raynal, că fiica dumitale are ceea ce noi numim o meningită acută. Şi cînd ai aşa ceva, nu numai că nu trebuie să iei decît anumite lucruri, dar mai ales nu trebuie să vezi decît anumite persoane.

— Dar, întrebă Billot, e periculoasă această boală ? Se poate muri de ea, doctore Raynal ?

— Se moare din orice boală cînd nu eşti bine îngrijit : Lăsaţi-mă s-o îngrijesc cum ştiu, şi nu va muri.

— Adevărat, doctore ?

— Răspund de ea, dar, începînd de azi, trebuie ca timp de două-trei zile, nimeni să nu intre în camera ei, în afară de mine şi persoanele ce le voi indica.

— N-aş putea cel puţin s-o văd ? întrebă tatăl cu tonul cu care un copil ar fi cerut o ultimă favoare.

— Şi dacă o vedeţi şi o îmbrăţişaţi, mă veţi lăsa trei zile liniştit, fără să mai cereţi ceva ?

— Vă jur, doctore.

— Ei bine, veniţi.

Deschise uşa camerei în care se găsea Catherine, şi Billot o putu vedea pe fată cu un bandaj umezit în apă rece pe frunte, cu ochii rătăciţi, cu obrazul arzînd de febră.

Rostea cuvinte întretăiate şi cînd Billot îşi aşeză buzele palide şi tremurătoare pe fruntea umedă, i se păru că desluşeşte printre cuvintele incoerente numele de Isidore.

Credincios promisiunii făcute, Billot se retrase după ce îşi îmbrăţişă copila, numai că se retrase cu sprîncenele încruntate, privirea sumbră şi murmurînd :

— Văd bine că era timpul să mă întorc.

Şi se întoarse în bucătărie unde-l urmă maşinal soţia şi unde era gata să-l urmeze şi Pitou, cînd doctorul îl trase de poala hainei şi-i spuse :

— Nu părăsi ferma. Am să-ţi vorbesc.

Pitou se întoarse, foarte mirat şi vrînd să-l întrebe pe doctor cu ce-i poate fi de folos, dar acesta îşi puse misterios degetul pe gură, în semn de tăcere.

Peste cinci minute uşa dormitorului se redeschise şi se auzi glasul doctorului chemîndu-l pe Pitou.

— Ce-i ? spuse acesta ca trezit dintr-un adînc vis în care părea cufundat. Ce doriţi de la mine, domnule Raynal ?

— Vino s-o ajuţi pe doamna Clément s-o ţină pe Catherine cît timp îi voi lua pentru a treia oară sînge.

— A treia oară, murmură doamna Billot, Doamne, Doamne !

— Femeie, femeie, murmură Billot cu o voce aspră, toate astea nu s-ar fi întîmplat dacă ai fi vegheat mai bine asupra copilului tău.

Şi intră în camera lui, din care lipsise trei luni, pe cînd Pitou, ridicat de doctorul Raynal la rang de ucenic în chirurgie, intra în dormitorul Catherinei.

Capitolul 47
PITOU INFIRMIER ŞI CONFIDENT

Pitou era foarte mirat că-i putea fi de folos cu ceva doctorului Raynal, dar ar fi fost şi mai mirat dacă acesta i-ar fi spus că aştepta de la el pentru bolnavă mai mult un sprijin moral decît unul medical.

Într-adevăr, doctorul remarcase că, în delirul său, Catherine alătura, aproape totdeauna, numele lui Pitou de acela al lui Isidore. Ne amintim că fuseseră ultimele două chipuri care rămăseseră întipărite în mintea tinerei fete : Isidore, cînd închise ochii, Pitou, cînd îi redeschise.

Totuşi, cum bolnava nu pronunţa cele două nume cu acelaşi accent, doctorul Raynal îşi spuse că între aceste două nume — Isidore de Charny şi Ange Pitou — rostite de fată cu accente diferite, dar în acelaşi timp într-o formă expresivă, numele lui Ange Pitou trebuie să fie cel al prietenului, iar al lui Isidore de Charny, cel al iubitului şi, în consecinţă, nu văzu nici un inconvenient, dimpotrivă, considera avantajos să aducă lîngă bolnavă un prieten cu care să poată vorbi despre iubit.

Pornind de la această presupunere, doctorul îşi făcu următorul raţionament :

Cum se poate linişti sufletul Catherinei ? Aflînd ce s-a întîmplat cu iubitul. Şi cine e acela care poate şti ? Pitou, care sosea de la Paris.

Astfel că Pitou ocupă mai întîi locul de ajutor-chirurg, apoi, după ce doctorul luă sînge Catherinei, îşi luă locul de infirmier. Doctorul Raynal părăsi camera bolnavei, lăsîndu-i pe amîndoi singuri. Cam peste o oră Catherine dădu unele semne de agitaţie, scoase un suspin şi deschise ochii.

— Dumneata eşti ? întrebă Catherine.

— Da, eu, răspunse Pitou.

— L-ai văzut pe Isidore ?

— Nu, domnişoară, dar ştiu că a ajuns sănătos la Paris.

— Şi de unde ştii asta ? spuse ea cu privirea strălucind de dragoste.

— Ştiu, domnişoară, prin tînărul meu prieten Sébastien Gilbert, pe care domnul Isidore l-a întîlnit în noaptea aceea aproape de Fontaine-Eeau-Claire, şi l-a dus în şa pînă la Paris.

— Deci, întrebă cu vioiciune Catherine, este la Paris ?

— De fapt, obiectă Pitou, la ora actuală probabil că nu mai e acolo.

— Şi unde poate fi ?

— Nu ştiu. Ştiu doar că urma să plece în misiune în Spania, sau în Italia.

La cuvintele să plece, Catherine lăsă să-i recadă capul pe pernă, cu un suspin care fu de îndată urmat de lacrimi.

— Domnişoară, spuse Pitou, dacă ţineţi neapărat să ştiţi unde se află, mă pot informa.

— La cine ?

— La domnul doctor Gilbert, de care s-a despărţit la Tuileries... Şi dacă vreţi, mă pot duce la Paris.

— Nu, Pitou, îţi mulţumesc, e inutil. Este cu neputinţă să nu primesc o scrisoare de la el mîine dimineaţă.

— O scrisoare de la el ?

— Fără îndoială, o scrisoare de la el. Ce ţi se pare atît de uimitor dacă îmi scrie? reluă Catherine. Dumneata, care ştii aproape tot, adăugă ea murmurînd.

— Nu sînt uimit că-ţi scrie, dar mi-e teamă...

— Teamă de ce, prietene ?

— Ca scrisoarea să nu cadă în mîinile tatălui dumitale.

— Ale tatălui meu ?

Pitou făcu din cap un semn întreit, care voia să spună de trei ori da.

— Cum, ale tatălui meu ? întrebă Catherine din ce în ce mai mirată. Tatăl meu nu e la Paris ?

— Tatăl dumitale e aici, la Pisseleu, la fermă, în camera de alături. Numai că doctorul Raynal i-a interzis să intre în camera dumitale deoarece delirai. Şi cred că bine a făcut.

— De ce a făcut bine ?

— Pentru că domnul Billot nu prea pare să-l simpatizeze pe domnul Isidore şi odată, cînd i-ai pronunţat numele şi el l-a auzit, a făcut o strîmbătură urîtă, te asigur.

— Ah ! Doamne ! murmură Catherine toată înfiorată, ce-mi tot spui, domnule Pitou ?

— Adevărul... L-am auzit mormăind printre dinţi : „Bine, bine, nu vom zice nimic cît timp va fi bolnavă, dar apoi vom,vedea !”

— Domnule Pitou, ai dreptate, nu trebuie ca scrisorile să-i cadă în mînă... Tatăl meu m-ar ucide ! Dar ce e de făcut ? A, da. Să mergi la bătrîna Colombe, care, în afară că are prăvălie, mai e şi poştăriţă, şi să-i spui să-ţi încredinţeze scrisorile ce-mi sînt adresate.

— Mă voi duce mîine...

— E prea tîrziu mîine, dragă Pitou, trebuie să te duci imediat !

— Fie, mă voi duce de îndată, domnişoară.

— Vezi ce oră e, spuse Catherine.

— Cinci şi jumătate dimineaţa.

— Cred că e timpul...

— Să mă duc după scrisori? La dispoziţia dumitale, domnişoară.

Catherine, epuizată de această lungă conversaţie, lăsă să-i cadă capul pe pernă.

Întrebat de soţii Billot unde se duce, răspunse că merge la Villers-Cotterêts, să-i comunice doctorului Raynal că fata se simte mai bine. Pitou plecă şi se

îndreptă spre prăvălia bătrînei Colombe. Ajunse cînd ea tocmai deschidea uşa.

Intrînd în prăvălia plină de turtă dulce şi acadele, Pitou înţelese pentru prima oară că dacă voia să reuşească să obţină de la poştăriţă scrisorile sosite pentru Catherine, trebuia să recurgă dacă nu la corupere, cel puţin la seducere.

Cumpără o turtă dulce şi două acadele. După ce plăti, îndrăzni să-şi formuleze cererea, deşi dificultăţile erau mari în sensul că scrisorile nu se puteau înmîna decît persoanelor cărora le erau adresate, eventual şi altor persoane dacă aveau procură scrisă.

Bătrîna Colombe nu se îndoia de cuvîntul lui Pitou, dar pretinse o procură scrisă. Pitou făgădui să aducă a doua zi confirmarea de primire — dacă exista o scrisoare — şi autorizaţia Catherinei de a primi scrisorile următoare, promisiune ce o însoţi de cumpărarea altor acadele şi turtă dulce.

Bătrînă Colombe făcu doar unele obiecţii fără convingere şi termină prin a-i îngădui lui Pitou s-o urmeze la poştă, unde-i va înmîna eventuala scrisoare sosită pentru Catherine.

În teancul de scrisori venite se afla un plic elegant, cochet sigilat cu o pecete de ceară. Această scrisoare era adresată Catherinei Billot. Era, evident, scrisoarea pe care o aştepta Catherine.

Potrivit înţelegerii, această scrisoare îi fu predată cumpărătorului de acadele, care părăsi poşta în aceeaşi clipă.

Catherine îl aştepta la fereastra uşor întredeschisă.

— O scrisoare ! îngînă tînăra fată. O scrisoare !

— Ssst !... spuse Pitou.

Şi privind în jur, cu ochiul unui braconier care vrea să depisteze toţi pădurarii ocolului, aruncă scrisoarea prin fereastra întredeschisă. Apoi, fără să aştepte vreo

mulţumire, se întoarse şi îşi continuă drumul spre poarta fermei, în pragul căreia îl găsi pe Billot.

Dacă n-ar fi existat un fel de curbă ce o făcea zidul, arendaşul ar fi văzut ce făcuse Pitou, şi Dumnezeu ştie ce s-ar fi putut întîmpla, în starea de spirit în care se afla Billot, dacă simpla sa bănuială ar fi dat loc certitudinii.

Cinstitul Pitou nu se aştepta să se găsească faţă-n faţă cu arendaşul şi simţi, fără voia sa, cum roşeşte pînă-n vîrful urechilor.

— Ah ! domnule Billot, spuse el, vă mărturisesc că m-aţi speriat.

— Speriat, tu, Pitou ? Un căpitan al gărzii naţionale, un învingător al Bastiliei ? Teamă !...

— Ce vreţi ? spuse Pitou. Există clipe ca astea, de ! cînd nu eşti pregătit...

— Da... spuse Billot, şi cînd te aştepţi s-o întîlneşti pe fiică şi-l întîlneşti pe tatăl ei, nu-i aşa ?

— Ah ! domnule Billot, nu e vorba de asta. Nu mă aşteptam s-o întîlnesc pe domnişoara Catherine, deşi sper că se simte din ce în ce mai bine, dar cred că e încă prea bolnavă pentru a se ridica din pat.

— Chiar n-ai nimic să-i spui ? întrebă Billot.

— Ba da. Vreau să-i comunic că domnul Raynal a spus că va veni în cursul zilei.

— De altfel, cred că trebuie să-ţi fie foame, nu-i aşa?

— Foame ? spuse Pitou. Aş !

— Cum, nu ţi-e foame ?... exclamă fermierul.

Pitou văzu că spusese o prostie. Pentru ca lui Pitou să nu-i fie foame la opt dimineaţa trebuie să se fi produs o răsturnare a echilibrului naturii.

— Desigur că mi-e foame, spuse el.

— Ei bine, intră şi mănîncă. Zilerii tocmai stau la masă şi ţi-au oprit cu siguranţă un loc.

Pitou intră, Billot îl urmări din privire, deşi atitudinea blajină a acestuia îi îndepărtase oarecum bănuielile.

Pitou nu ştia să facă mai multe lucruri în acelaşi timp, dar făcea bine ceea ce făcea. Însărcinat de Catherine să facă un comision, l-a făcut bine ; invitat de Billot să mănînce, mîncă bine.

Billot continuă să-l observe, dar văzînd că nu-şi ridică ochii din farfurie, văzînd că preocupările i se limitează la sticla de cidru, remarcînd că nici o singură dată privirea sa nu se opreşte asupra uşii Catherinei, sfîrşi prin a crede că mica excursie a lui Pitou la Villers-Coterets nu avusese alt ţel decît cel declarat de acesta.

Spre sfîrşitul dejunului, Pitou observă că uşa Catherinei se deschide. Ieşi doamna Clément, infirmiera, să-şi ia şi dînsa ceaşca de cafea. Văzînd-o, atît doamna cît şi domnul Billot se apropiară şi se informară de starea sănătăţii Catherinei.

— Merge tot mai bine, spuse doamna Clément. Totuşi, cred că în acest moment delirează puţin.

— Cum aşa ?... răspunse Billot. I-a revenit ?

Pitou se ridică şi ascultă.

— Da, reluă doamna Clément, vorbeşte de un oraş Torino, de o ţară Sardinia, şi-l cheamă pe domnul Pitou să-i spună ce e acest oraş şi această ţară.

— Iată-mă, spuse Pitou sorbind ultima picătură din cana sa cu cidru şi ştergîndu-şi gura cu mîneca.

Privirea lui Billot îl opri.

— Dacă domnul Billot găseşte cu cale, spuse el, să dau explicaţiile ce le doreşte domnişoara Catherine...

— De ce nu, spuse doamna Billot. Dacă te cheamă sărmana copilă, du-te, băiatul meu ! Mai ales că domnul Raynal zise că eşti un bun elev în medicină.

— Vă cred ! făcu naiv Pitou.

— Bine ! spuse Billot. Deoarece Catherine te cheamă, du-te la ea. Poate că va veni momentul să ne cheme şi pe noi, pe mama ei şi pe mine.

Pitou simţea instinctiv furtuna în aer şi, ca păstorul pe cîmp, deşi era gata să înfrunte furtuna dacă trebuia, îşi căuta din timp un adăpost să-şi ascundă capul. Acest adăpost era Haramont. La Haramont era rege. Ce spun, rege ? Era mai mult decît un rege : era comandantul gărzii naţionale ! Era La Fayette !

Astfel îşi promitea că, după ce va rezolva cu Catherine, să se înapoieze neîntîrziat la Haramont.

Reţinînd în minte acest plan şi dînd urmare permisiunii verbale a domnului Billot şi permisiunii tacite a doamnei Billot, intră în camera bolnavei.

Catherine îl aştepta cu nerăbdare. După înfrigurarea din privire, după culoarea obrajilor se putea crede, cum spusese doamna Clément, că se afla sub imperiul febrei.

După ce închise uşa camerei, Catherine, recunoscîndu-i paşii, aşteptîndu-i de altfel de aproape o oră şi jumătate, se întoarse repede spre el şi îi întinse amîndouă mîinile.

— Ah ! tu eşti, Pitou, spuse tînăra. Ce mult ai întîrziat !

— Nu e vina mea, domnişoară, spuse Pitou. Tatăl dumitale m-a reţinut.

— Tatăl meu ?

— El însuşi... Se pare că bănuieşte ceva. Şi-apoi, adăugă Pitou cu un suspin, nu m-am grăbit ; ştiam că aveai ce-ai dorit să ai.

— Da, Pitou... da, şi-ţi mulţumesc !

Apoi adăugă în şoaptă.

— Eşti Pitou al meu şi te iubesc mult !

— Şi dumneata eşti bună, domnişoară Catherine, răspunse Pitou gata să plîngă, căci simţea că toată această prietenie pentru el nu era decît un reflex al

dragostei ei pentru altul şi, în străfundul sufletului său, oricît de modest să fi fost acest băiat de treabă, era umilit de-a fi doar umbra lui Charny.

Adăugă cu repeziciune :

— Am venit să te deranjez, domnişoară Catherine, deoarece mi s-a spus că doreai să afli ceva...

Catherine duse mîna la inimă : căuta scrisoarea lui Isidore, pentru a lua de acolo fără îndoială curajul de a-i pune întrebări lui Pitou. În cele din urmă, făcînd un efort, întrebă :

— Pitou, tu, care eşti atît de învăţat, poţi să-mi spui ce este Sardinia ?

Pitou făcu un efort să-şi reamintească cunoştinţele de geografie şi în cele din urmă spuse :

— Sardinia, una dintre cele trei mari insule din Mediterana, la sud de insula Corsica, de care o desparte strîmtoarea Bonifaciu, face parte din Statele Sarde, de unde-şi trage şi numele, şi care sînt numite regatul Sardiniei. Are şaizeci de leghe de la nord la sud şi şaisprezece de la est la vest ; e populată de cincizeci şi patru de mii de locuitori ; capitala : Cagliari !... Iată ce e Sardinia, domnişoară Catherine.

— Şi-acum, îndrăzni Catherine, dar cu mai puţină timiditate, acum după ce mi-ai spus ce e Sardinia, vrei să-mi spui ce este Torino ?

— Torino... spuse el, Torino... Păi ! domnişoară, e mai greu ca Sardinia... Sardinia e una dintre cele trei mari insule din Mediterara ; Sardinia aparţine regelui Neapole-lui ; pe cînd Torino e o simplă capitală...

— Cum ai spus despre Sardinia, dragul meu Pitou?...

— Am spus că Sardinia aparţine regelui Piemont-ului, şi nu cred că mă înşel, domnişoară.

— Asta e... exact, dragă Pitou. Isidore spune că de la Torino se duce în Piemont...

— Ah ! spuse Pitou, acum înţeleg... Bine ! Bine ! Bine !... Domnul Isidore a fost trimis de rege la Torino şi, pentru a şti unde se duce în continuare, mă întrebaţi...

— Pentru ce aş întreba dacă nu pentru asta ? Ce mă interesează pe mine Sardinia, Piemontul, Torino ? Şi care e distanţa între Torino şi Pisseleu, domnule Pitou ?

— De ! făcu Pitou, v-aş spune care e distanţa de la Torino la Paris, dar pînă la Pisseleu e mai greu...

— Ei bine ! spune mai întîi la Paris, Pitou... şi vom adăuga cele optsprezece leghe dintre Pisseleu şi Paris.

— Distanţa de Paris, spuse el, două sute şase leghe : de Roma, o sută patruzeci ; de Constantinopole...

— N-am nevoie decît de Paris... dragă prietene. Înseamnă că e la o distanţă de două sute douăzeci şi patru de leghe de mine.

— Nu încă, se hazardă timid Pitou. N-a plecat decît alaltăieri... şi nu e decît la jumătatea drumului...

— Unde se află ?

— Habar n-am, răspunse Pitou. Dar dacă se duce la Torino, unde se află vizuina aristocraţilor !...

— Ce înseamnă asta ?

— Înseamnă că la Torino sînt reuniţi toţi prinţii, toate prinţesele, toţi emigranţii, domnul conte de Artois, prinţul de Condé, doamna de Polignac, în sfîrşit, o grămadă de tîlhari care conspiră împotriva naţiunii şi cărora li se va tăia capul într-o zi, să sperăm, cu o maşină foarte ingenioasă inventată de domnul Guillotin.

— Oh ! domnule Pitou.

— Ce e, domnişoară ?

— Iată că redevii crud ca la prima înapoiere de la Paris.

— Crud !... eu ? spuse Pitou. Ah ! e-adevărat... Da, da. da ! Domnul Isidore e aristocrat ! Şi vă temeţi pentru el...

Apoi, cu unul din acele profunde suspine pe care le-am mai consemnat nu o dată :

— Să nu mai vorbim despre asta... adăugă Pitou. Să vorbim despre dumneata, domnişoară Catherine, şi despre felul în care îţi pot fi de folos.

— Dragul meu Pitou, scrisoarea primită azi-dimineaţă nu e probabil singura pe care o voi primi...

— Şi doreşti să le iau şi pe celelalte ?

— Pitou... dacă ai început să fii atît de bun...

— E cazul să continui, nu-i aşa ?

— Da... ştii bine că supravegheată cum voi fi de tatăl meu, nu mă voi putea duce în oraş...

— Dar trebuie să-ţi spun că papa Billot mă supraveghează un pic şi pe mine. Am văzut asta în ochii lui.

— Da, dar pe dumneata, Pitou, nu te poate urmări la Haramont, şi ne putem înţelege asupra, unui loc unde vei depune scrisorile.

— Foarte bine, răspunse Pitou, de pildă, salcia scobită care este aproape de locul unde te-am găsit leşinată ?

— Perfect, spuse Catherine. E aproape de fermă şi, în acelaşi timp, în afara razei ferestrelor. Ne-am înţeles, aşadar, că le pui acolo ?...

— Da, domnişoară Catherine.

— Numai să ai grijă să nu fii văzut.

— Întreabă paznicii dacă m-au văzut cînd am şterpelit duzini de iepuri...

În acel moment uşa se deschise şi apăru doctorul Raynal. Această vizită venea la timp pentru a înlesni ieşirea lui Pitou. Medicul se apropie de bolnavă nu fără să-şi fi dat seama de evidenta schimbare ce se produsese la ea din ajun. Catherine îi zîmbi doctorului şi-i întinse braţele.

— Oh ! spuse doctorul, dacă nu mi-ar face plăcere să ating frumoasa dumitale mînă, draga mea Catherine, nu ţi-aş mai lua pulsul. Pariez că nu depăşeşte şaptezeci şi cinci de bătăi pe minut.

— E adevărat, mă simt mult mai bine, doctore. Tratamentul dumneavoastră a făcut minuni.

— Tratamentul meu... Hm ! hm ! făcu doctorul, dar trebuie să las o parte din această onoare elevului meu Pitou, oricît de vanitos aş fi.

Şi întorcîndu-se spre uşă, spuse :

— Veniţi ! Veniţi ! Intraţi, tată cu figura întunecată, mamă cu ochii neliniştiţi, şi vedeţi-o pe bolnava iubită. Pentru a se însănătoşi pe de-a-ntregul nu mai are nevoie decît de dragostea şi mîngîierile voastre.

La chemarea doctorului, tatăl şi mama veniră în fugă : Billot, cu un rest de bănuială pe faţă ; mama, cu o figură radioasă.

În timp ce-şi făceau intrarea, Pitou ieşi şi se îndreptă spre poartă, pentru a-i aduce doamnei Colombe autorizaţia, aproape ilizibilă, ce i-o dăduse Catherine, spre a putea ridica în numele ei toate scrisorile ce-i vor sosi.

Odată această problemă rezolvată, nemaiavînd ce face în *oraş*— cum era denumit în mod pompos Villers-Cotterêts — Pitou se îndreptă spre sat.

Înapoierea lui Pitou la Haramont fu un eveniment. Plecarea sa precipitată spre capitală stîrnise nenumărate comentarii, iar după cele petrecute în legătură cu ordinul trimis de la Paris printr-un aghiotant al lui La Fayette, de a pune mîna pe armele ce se aflau depozitate la abatele Fortier, haramontezii nu mai aveau nici o îndoială asupra importanţei politice a lui Pitou. Unii spuneau că fusese chemat la Paris de doctorul Gilbert ; alţii, de către generalul La Fayette. În sfîrşit alţii — trebuie spus că erau cei mai puţini — în sfîrşit alţii spuneau că fusese chemat de rege !

Cu toate că Pitou ignora zvonurile ce se răspîndiseră în lipsa sa, zvonuri favorabile importanţei sale personale, revenea totuşi în ţinutul său natal cu o înfăţişare atît de demnă, încît fiecare fu uimit de această demnitate.

Fără a socoti cei cinci sau şase ludovici ce i se cuveneau personal în calitatea sa de căpitan, aducea cu el, ne-o reamintim, douăzeci şi cinci de ludovici pe care îi oferise atît de generos doctorul Gilbert pentru echiparea gărzii naţionale din Haramont.

De aceea, abia intrat în casă, şi cum toboşarul venise să-l viziteze, Pitou îi ordonă să anunţe pentru poimîine, duminică la prînz, o trecere în revistă oficială, cu arme şi tot calabalîcul, în marea piaţă din Haramont.

Din acel moment, nimeni nu se mai îndoia că Pitou avea de făcut gărzii naţionale din Haramont o comunicare din partea guvernului.

Pitou trecu apoi pe la meşterul Dulauroy, ca să afle dacă va consimţi să facă îmbrăcămintea gărzii naţionale din Haramont la un preţ global, şi care ar fi acest preţ. După o oarecare tocmeală, Dulauroy se angajă să furnizeze pentru sîmbăta următoare, pentru cei douăzeci şi cinci de ludovici, treizeci şi una de uniforme de soldat, două tunici şi două perechi de pantaloni de sergent şi de locotenent, precum şi o tunică şi o pereche de pantaloni de căpitan, tunica avînd epoleţii respectivi.

La nouă dimineaţa, această mare afacere era încheiată. La ora unsprezece, toboşarul bătea adunarea. La amiază, garda naţională înarmată făcea, cu obişnuita sa preciziune, exerciţii în piaţa publică a satului.

După o oră de exerciţii, care aduseră acestei brave gărzi naţionale elogiile şefului ei, uralele femeilor, copiilor şi bătrînilor ce priveau acest emoţionant spectacol cu cel mai mare interes, Pitou

chemă la el pe sergentul Claude Tellier şi pe locotenentul Désiré Maniquet, ordonîndu-le, în numele său, al doctorului Gilbert, al generalului La Fayette şi, în sfîrşit, al regelui, să se ducă la meşterul Dulauroy, croitor în Villers-Cotterêts, care avea să le facă o comunicare importantă.

Peste cinci minute, cei treizeci şi unu de soldaţi din garda civilă, plus sergentul şi locotenentul, alergau ca din puşcă pe drumul spre Villers-Cotterêts.

Seara, cei doi lăutari din Haramont îi cîntau o serenadă căpitanului. Văzduhul era brăzdat de petarde şi de artificii, şi cîteva voci, uşor deformate de vin, strigau din cînd în cînd :

— Trăiască Ange Pitou, părintele poporului !

Capitolul 48
ÎN CARE ABATELE FORTIER DĂ O NOUĂ DOVADĂ A SPIRITULUI SĂU CONTRAREVOLUŢIONAR

Duminica următoare, locuitoriii din Villers-Cotterêts au fost treziţi încă de la cinci dimineaţa de toboşar, care bătea cu îndîrjire semnalul de adunare.

După părerea mea, nimic nu este mai deplasat decît această manieră de a trezi oamenii, care, în marea lor majoritate, preferă aproape totdeauna să-şi termine liniştit noaptea, făcîndu-şi cele şapte ore de somn de care, potrivit igienei populare, are nevoie orice om pentru a rămîne bine dispus şi sănătos.

Dar aşa se petrec lucrurile în toate epocile revoluţionare, şi cînd se intră într-o asemenea perioadă de agitaţie şi progres, somnul trebuie adăugat în mod filozofic numeroaselor sacrificii făcute patriei.

Mulţumiţi şi nemulţumiţi, patrioţi sau aristocraţi, locuitorii din Viliers-Cotterêts fură aşadar treziţi, duminică 18 octombrie 1789, la ora cinci dimineaţa.

Ceremonia nu începea totuşi decît la ora zece, dar cinci ore nu erau mult pentru a termina tot ce mai rămăsese de făcut.

O mare estradă, ridicată cu zece zile în urmă, trona în mijlocul pieţei, însă această estradă, a cărei construcţie rapidă atesta zelul muncitorilor tîmplari, nu era, ca să spunem aşa, decît scheletul marelui monument.

Monumentul era un altar ridicat patriei, unde abatele Fortier fusese invitat, în urmă cu cincisprezece zile, să-şi ţină slujba la 18 octombrie, şi nu în biserică. Or, pentru a face momentul demn de dubla sa destinaţie, religioasă şi socială, era nevoie să se pună la contribuţie toate resursele comunei. Şi, trebuie s-o spunem, fiecare îşi oferise cu generozitate bogăţiile

pentru această mare solemnitate : unul un covor, celălalt o faţă de masă pentru altar ; unul perdele de mătase, celălalt o icoană.

Cum însă stabilitatea vremii nu e o calitate a lunii octombrie, nimeni n-a riscat să-şi aducă ofranda dinainte, fiecare aşteptînd ziua sărbătorii pentru a-şi aduce tributul.

Soarele se ridică la şase şi jumătate, ca de obicei în această epocă a anului, prevestind prin limpezimea şi căldura razelor sale una din acele zile de toamnă care se pot lua la întrecere cu cele mai frumoase zile de primăvară. În consecinţă, încă de la nouă dimineaţa, altarul patriei fusese învelit cu un minunat covor de Aubusson, acoperit de o faţă de masă împodobită toată cu dantelă, dominat de o pictură reprezentînd predica în pustiu a sfîntului Ioan Botezătorul şi apărat de un baldachin de catifea, cu franjuri de aur, de care atîrnau minunate perdele de brocart.

Obiectele necesare celebrării slujbei urmau să fie furnizate, fireşte, de biserică, aşa că nu se ocupară de ele.

În sfîrşit, după slujbă, oamenii urmau să depună jurămîntul pe Constituţie.

Aşa cum am mai spus, la ora nouă altarul patriei era gata împodobit şi nu lipseau decît sfeşnicele, tabernacolul, crucea şi celelalte obiecte necesare serviciului divin. La nouă jumătate aceste obiecte nu fuseseră încă aduse.

Primarul începu să se neliniştească şi îşi trimise secretarul să se informeze la biserică dacă cineva se ocupa de transportul obiectelor de cult. Secretarul se înapoie spunînd că găsise uşa bisericii închisă de două ori cu cheia.

Primarul, domnul de Longpré, se oferi să-l găsească pe abatele Fortier. În consecinţă, bătu la uşa locuinţei abatelui, pe strada Soissons. Aceasta era însă la fel de bine zăvorîtă ca şi cea a bisericii.

Domnul de Longpré crezu atunci că e necesar să solicite intervenţia forţei armate. Dădu ordin să fie prevenit sergentul detaşamentului de cavalerie şi brigadierul jandarmeriei. Amîndoi alergară la apelul primarului, urmaţi de mulţime.

Cum nu aveau nici balistă nici catapultă pentru a sparge uşa, trimiseră, pur şi simplu, după un lăcătuş. Dar în momentul în care lăcătuşul vîra şperaclul în broască, uşa se deschise şi abatele Fortier apăru în prag.

— Înapoi ! strigă el, ridicînd mîna într-un gest ameninţător.Înapoi, ereticilor, nelegiuiţilor, hughenoţilor. Înapoi, liberaţi pragul omului lui Dumnezeu !

În mulţime se iscă un murmur puternic, care nu era, trebuie s-o spunem, în favoarea abatelui Fortier.

— Scuzaţi, spuse primarul cu glasul său blînd, căruia îi dăduse accentul cel mai convingător cu putinţă, scuzaţi, domnule abate, dorim să ştim doar dacă voiţi, sau nu să spuneţi liturghia pe altarul patriei.

— Dacă vreau să spun liturghia pe altarul patriei ? exclamă abatele intrînd într-una din acele furii la care era atît de predispus. Dacă vreau să aprob revolta, rebeliunea, ingratitudinea ? Dacă vreau să-i cer lui Dumnezeu să blesteme virtutea şi să binecuvînteze păcatul ? Sînt convins că n-aţi sperat asta, domnule primar ! Vreţi să ştiţi dacă da, sau nu, dacă voi oficia slujba voastră pîngăritoare. Ei bine, nu ! nu ! nu ! n-o voi oficia !

— Bine, domnule abate, răspunse primarul. Sînteţi liber şi nu puteţi fi obligat.

— Ah ! sînt fericit că sînt liber, spuse abatele. Sînt fericit că nu pot fi obligat... În adevăr, sînteţi prea bun, domnule primar.

Şi, cu un rînjet dintre cele mai obraznice, încercă să închidă uşa în nasul autorităţilor.

Uşa urma, cum se spune în limbaj popular, să-şi arate dosul de lemn, mulţimii uluite, cînd un bărbat se avîntă din mijlocul celor adunaţi acolo şi, cu un puternic efort, redeschise cele două canaturi pe trei sferturi închise, fiind cît pe ce să-l răstoarne pe abate, oricît de viguros era preotul.

Acest om era Billot — Billot, palid de furie, cu fruntea încreţită, cu dinţii scrîşnind.

Billot era, o ţinem minte, un filozof. În această calitate îi detesta pe preoţi, pe care-i numea „trîndavi în anteriu”.

Se făcu o tăcere profundă. Lumea înţelese că se va petrece ceva îngrozitor între aceşti doi oameni.

Cu toate că, pentru a împinge poarta, Billot pusese la bătaie o atît de mare violenţă, el începu să vorbească cu glas potolit, aproape blînd :

— Scuzaţi, domnule primar, cum aţi spus ? Aţi spus... repetaţi totuşi, vă rog... aţi spus că dacă domnul abate nu vrea să celebreze serviciul religios, el nu poate fi obligat s-o facă ?

— Da, într-adevăr, bolborosi sărmanul Longpré. Da, cred că asta i-am zis.

— Ah ! atunci aţi făcut o mare greşeală, domnule primar, iar în vremurile pe care le trăim, e important ca greşelile să nu se răspîndească.

— Înapoi, nelegiuitule ! Înapoi, rătăcitule ! Înapoi, ereticule ! ţipă abatele adresîndu-i-se lui Billot.

— Oh ! spuse Billot, domnule abate, mai bine să tăcem, altfel, vă avertizez eu, se va termina rău. Eu nu vă insult, eu discut. Domnul primar crede că nu vă putem obliga să ţineţi slujba. Eu afirm că putem.

— Ah ! necredinciosule ! exclamă abatele. Ah ! nelegiuitule !

— Tăcere ! spuse Billot. O spun şi o dovedesc.

— Tăcere ! strigă mulţimea. Tăcere !

— Auziţi, domnule abate, spuse Billot cu acelaşi calm, toată lumea e de părerea mea. Nu predic atît de

bine ca şi dumneavoastră. S-ar părea însă că spun lucruri mai interesante, de vreme ce sînt ascultat.

Abatelui îi veni să replice printr-o nouă afurisire, dar glasul puternic al mulţimii îi impresionă, împotriva voinţei sale.

— Vorbeşte, vorbeşte ! spuse el cu un ton batjocoritor. Vom vedea ce ai de spus.

— În adevăr, domnule abate, veţi vedea.

— Dă-i drumul, te ascult.

— Şi bine faceţi !

Apoi, aruncînd o privire spre abate, ca şi cum dorea să se asigure că acesta va tăcea în timp ce el va vorbi. Billot continuă :

— Spun, în definitiv, un lucru foarte simplu : cel ce primeşte un salariu este obligat, în schimbul acestui salariu, să-şi facă meseria pentru care e plătit.

— Ah ! spuse abatele, îmi dau seama unde vrei să ajungi.

— Prieteni, spuse Billot cu aceeaşi blîndeţe în glas, adresîndu-se celor două sau trei sute de spectatori ai acestei scene, ce preferaţi să ascultaţi : ocările domnului abate, sau raţionamentul meu ?

— Vorbiţi, domnule Billot, vorbiţi ! Vă ascultăm. Linişte, abate, linişte !

De astă dată Billot se mulţumi să-l privească pe abate şi continuă :

— Spuneam prin urmare că oricine primeşte un salariu e obligat să-şi facă meseria pentru care e plătit, Iată, de exemplu, domnul secretar al primăriei : e plătit să scrie hîrtiile domnului primar, să ducă mesaje, să aducă răspunsurile acelora care le erau adresate mesajele. Domnul primar l-a trimis la dumneavoastră, domnule abate, să vă aducă programul sărbătorii de azi, şi secretarului nu i-ar fi trăsnit prin cap să-i spună : „Domnule primar, nu vreau să duc programul sărbătorii abatelui Fortier.” Nu-i aşa, domnule secretar, că nu v-ar fi venit o asemnea idee ?

— Nu, domnule Billot, răspunse cu naivitate secretarul. Pe legea mea, nu !

— Auziţi, domnule abate ! spuse Billot.

— Hulitorule ! exclamă preotul.

— Linişte ! strigă asistenţa.

Billot continuă.

— Iată-l pe sergentul jandarmeriei, iată un alt om cumsecade, lăcătuşul. Niciodată nu le-ar fi trecut prin minte o asemenea idee : să refuze serviciile pentru care sînt plătiţi.

Abatele voi din nou să-l întrerupă, dar Billot îl opri cu un gest.

— Ei bine, continuă el, în timp ce toată lumea îşi face datoria, dumneavoastră, chemat să fiţi o pildă pentru toţi, sînteţi singurul care nu vi-o faceţi

— Bravo, Billot ! Bravo ! strigară într-un singur glas cei de faţă.

— Şi nu numai că nu vi-o faceţi, repetă Billot, dar sînteţi singurul care daţi pildă de dezordine şi reavoinţă.

— Oh! spuse abatele Fortier înţelegînd că trebuie să se apere. Biserica este independentă, biserica nu ascultă de nimeni, biserica nu depinde decît de ea însăşi!

— Iată, spuse Billot, tocmai în asta constă răul, că sînteţi o putere în ţară, un corp separat în stat. Sînteţi francez sau străin ? Sînteţi cetăţean sau nu ? Dacă nu sînteţi cetăţean, nu sînteţi francez. Dacă sunteţi prusac, englez sau austriac şi vă plăteşte domnul Coburg, domnul Pitt, sau domnul Kaunitz, ascultaţi-i pe ei. Dar dacă sînteţi francez, dacă sînteţi cetăţean, dacă naţiunea vă plăteşte, daţi ascultare naţiunii.

— Da ! da ! strigară trei sute de voci.

— Şi-atunci, spuse Billot cu sprîncenele încruntate, cu ochiul numai fulgere, întinzînd mîna sa puternică pînă spre umărul abatelui — şi-atunci, prelatule, te somez în numele naţiunii să-ţi împlineşti misiunea de

pace şi să ceri bunăvoinţa cerului, dărnicia providenţei şi mila Domnului pentru concetăţenii tăi şi pentru patria ta. Vino ! Vino !

— Bravo, Billot ! Trăiască Billot ! strigară cu toţii. Preotul la altar ! La altar !

Şi, încurajat de aceste aclamaţii, de forţa braţului său viguros, fermierul îl trase în afara bolţii protectoare pe primul preot care, poate, a dat în Franţa atît de deschis semnalul contrarevoluţiei.

Abatele Fortier înţelese că nu mai era posibilă nici o rezistenţă.

— Ei bine, da, spuse el, martiriul... chem martiriul, invoc martiriul...

Şi intonă cu glas tare *Libera nos, Domine* !

Acest ciudat şi zgomotos cortegiu care se apropia de piaţa mare îl uimi pe Pitou în momentul în care era pe punctul să leşine de mulţumirile, cuvintele calde şi strîngerea de mînă a Catherinei.

Capitolul 49
DECLARAŢIA DREPTURILOR OMULUI

Zgomotul îi aminti lui Pitou pe cel al răzmeriţelor pariziene, pe care îl auzise de atîtea ori, încît i se păru că vede apropiindu-se o bandă de asasini şi că va avea de apărat vreun nou Flesselles, vreun nou Foulon, vreun nou Berthier, drept care strigă : „La arme !” şi se puse în fruntea celor treizeci şi trei de oameni ai săi.

Atunci mulţimea îşi deschise rîndurile şi Pitou îl zări înaintînd, tîrît de Billot, pe abatele Fortier, căruia nu-i lipsea decît o ramură de palmier pentru a fi asemuit vechilor creştini mînaţi la circ. Un impuls firesc îl făcu pe Pitou să ia apărarea fostului său profesor, a cărui crimă îi era încă necunoscută.

— Vai ! domnule Billot, exclamă el avîntîndu-se înaintea fermierului.

— Vai ! tată, exclamă Catherine, cu o mişcare în asemenea măsură identică încît părea a fi o punere în scenă a unui regizor abil.

Dar o singură privire a lui Billot a fost deajuns pentru a-l opri pe Pitou de o parte şi pe Catherine de cealaltă. Avea ceva de vultur şi de leu acest om, care era o adevărată întruchipare a poporului. Ajuns la piciorul estradei, Billot îi dădu drumul abatelui Fortier şi, arătîndu-i-l cu degetul, îi spuse :

— Iată altarul patriei pe care, din dispreţ, nu binevoieşti să oficiezi. Eu. la rîndul meu, declar că eşti nedemn să-i fii slujitor. Pentru a urca aceste trepte sfinte trebuie să-ţi simţi sufletul plin de trei sentimente : dorinţă de libertate, devotament pentru patrie, dragoste pentru umanitate ! Părinte, doreşti dezrobirea lumii ? Părinte, eşti devotat ţării tale ? Părinte, îţi iubeşti aproapele mai mult decît pe tine însuţi ? Atunci, urcă cu curaj pe acest altar şi cheamă-l pe Dumnezeu. Dar dacă nu te consideri primul dintre noi toţi, ca

cetăţean, cedează-ţi locul altuia mai demn de el şi retrage-te... dispari... pleacă!...

— Vai, nenorocitule ! spuse abatele retrăgîndu-se şi ameninţîndu-l pe Billot cu degetul, nu ştii cui îi declari război !

— Ba da, ştiu, spuse Billot. Declar război lupilor, vulpilor şi şerpilor. La tot ce înţeapă, la tot ce muşcă, la tot ce sfîşie în beznă. Ei bine, fie, adăugă el lovindu-şi pieptul cu ambele mîini într-un gest plin de forţă, sfîsiaţi... muşcaţi... înţepaţi... aveţi şi de ce !

Se făcu un moment de tăcere, în timpul căreia toată această mulţime deschise preotului drum liber să fugă. Şi, refăcîndu-şi rîndurile, rămase nemişcată şi admirativă în faţa acestui temperament viguros, care se oferea drept ţintă loviturilor acelei puteri teribile căreia, pe atunci, îi mai era sclavă jumătate din univers şi care se chema clerul.

Nu mai exista primar, nu mai exista ajutor de primar, nu mai exista consiliu municipal ; exista doar Billot. Domnul de Longpré se apropie de el.

— După toate astea, domnule Billot, îi spuse el, nu mai avem preot !

— Ei bine, şi ce dacă ? întrebă Billot.

— Nemaiavînd preot, nu mai avem slujbă religioasă!

— Mare nenorocire ! spuse Billot care, de la prima sa comuniune, n-a mai pus piciorul în biserică decît de două ori : în ziua căsătoriei şi în ziua botezului fiicei sale.

— Nu spun că ar fi mare nenorocire, reluă primarul, care ţinea mult, şi din motive binecuvîntate, să nu-l contrarieze pe Billot, dar ce vom pune în locul slujbei ?

— În locul slujbei, exclamă Billot sub elanul unei veritabile inspiraţii, vă voi spune : urcaţi cu mine pe altarul patriei, domnule primar ! Urcă cu mine, Pitou ! Dumneata la dreapta, tu la stînga... asta e. Ceea ce

vom pune în locul slujbei, ascultaţi-mă bine cu toţii, e Declaraţia drepturilor omului, *Credo*-ul libertăţii, evanghelia viitorului.

Toate mîinile aplaudară simultan. Liberi de ieri, sau mai bine zis de curînd dezrobiţi, toţi aceşti oameni erau avizi să cunoască drepturile ce de-abia fuseseră recucerite pentru ei şi de care nu se bucuraseră încă. Erau cu totul altfel însetaţi de acest euvînt decît de cel pe care abatele Fortier îl numea cuvîntul ceresc.

Aşezat între primar, care reprezenta forţa legală, şi Pitou, care reprezenta forţa armată, Billot întinse mîna şi rosti pe din afară — ne amintim că cinstitul arendaş nu ştia să citească — cu glas tunător următoarele cuvinte, pe care întreaga populaţie le ascultă stînd în picioare, în linişte, cu capul descoperit :

DECLARAŢIA DREPTURILOR OMULUI

Articolul 1

Oamenii se nasc şi rămîn liberi şi egali în drepturi. Deosebirile sociale nu se pot întemeia decît pe folosul obştesc.

Articolul 2

Scopul oricărei asocieri politice este păstrarea drepturilor fireşti şi imprescriptibile ale omului. Aceste drepturi sînt: proprietatea, securitatea şi rezistenţa la opresiune.

Cuvintele „şi rezistenţa la opresiune” fuseseră rostite de Billot ca de unul care a văzut căzînd în faţa sa zidurile Bastiliei şi care ştie că nimic nu rezistă braţului poporului, cînd poporul îşi ridică braţul.

Aceste cuvinte avură chiar drept răsunet aclamaţii ale mulţimii, de felul celor care se transformă în urlete.

El continuă :

Articolul 3

Principiul oricărei suveranităţi rezidă esenţial în naţiune. Nici un corp constituit, nici un individ nu poate exercita vreo autoritate care nu emană esenţialmente de la naţiune...

Fără îndoială, această ultimă frază le amintea prea bine celor ce o ascultau discuţia lui Billot cu abatele Fortier şi în care Billot invocase acest principiu, pentru ca fraza să treacă neobservată, şi ea chiar fu urmată de aclamaţii şi aplauze.

Billot lăsă să se stingă aclamaţiile şi aplauzele şi continuă :

Articolul 4

Libertatea consta în putinţa de a face tot ce nu dăunează aproapelui: astfel, exercitarea drepturilor fireşti ale fiecărui om n-are altă îngrădire decît aceea care le asigură celorlalţi membri ai societăţii folosinţa aceloraşi drepturi: aceste îngrădiri nu pot fi determinate decît prin lege...

Acest articol era cam prea abstract pentru oamenii simpli care-l auzeau. De aceea, oricît de fundamental era, a fost ascultat cu mai multă răceală decît celelalte.

Articolul 5

Legea n-are dreptul să interzică decît acţiunile vătămătoare societăţii. Orice nu este interzis de lege nu poate fi oprit şi nimeni nu poate fi constrîns să facă ceea ce nu este prevăzut de lege...

— Înseamnă, întrebă un glas din mulţime, că dacă legea nu prevede corvoada şi a desfiinţat dijma, preoţii nu vor mai putea veni niciodată să ia dijmă de

pe pămîntul meu şi nici regele nu mă va putea sili să fac corvoadă?

— Întocmai, spuse Billot răspunzînd celui ce întrebase, şi din acest moment şi pentru totdeauna sîntem apăraţi de asemenea jigniri ruşinoase.

— În acest caz, trăiască legea !

Şi cei de faţă repetară în cor : „Trăiască legea !”

Billot reluă :

Articolul 6

Legea este expresia voinţei generale.

Apoi, oprindu-se şi ridicînd solemn degetul, spuse :

— Acum ascultaţi cu atenţie, prieteni, fraţi, cetăţeni, oameni !...

Toţi francezii au dreptul să participe personal, sau prin reprezentanţii lor, la alcătuirea legii...

Şi, ridicînd glasul, ca nici o silabă din ce spunea să nu se piardă, continuă :

Legea trebuie să fie aceeaşi pentru toţi; fie că apără, fie că pedepseşte...

Apoi, şi mai tare :

Toţi cetăţenii, egali în faţa legii, au în mod egal dreptul să ocupe demnităţi, slujbe şi funcţii publice după capacitatea lor şi fără altă deosebire decît virtuţile şi talentul lor...

Articolul 6 a fost unanim aplaudat. Billot trecu la următoarele :

Articolul 7

Nici un om nu poate fi acuzat, arestat şi nici reţinut decît în cazurile stabilite de lege şi potrivit prevederilor acesteia. Cei ce solicită, emit, execută, sau dispun să fie executate ordine arbitrare trebuie să fie pedepsiţi. Dar orice cetăţean citat sau arestat în virtutea legii trebuie să se supună numaidecît. El se face vinovat dacă se împotriveşte.

Articolul 8

Legea nu trebuie să stabilească decît pedepse strict necesare, şi nimeni mi poate fi pedepsit decît în virtutea unei legi elaborate şi promulgate anterior delictului şi aplicată legal.

Articolul 9

Orice om, fiind presupus nevinovat pînă în clipa în care a fost declarat culpabil, dacă se consideră indispensabil să fie arestat, orice măsură de constrîngere luată pentru a se asigura detenţia care va fi socotită necesară trebuie aspru sancţionată de lege.

Articolul 10

Nimeni nu poate fi persecutat pentru opiniile sale, chiar cele religioase, cu condiţia ca acestea să nu tulbure ordinea stabilită de lege.

Articolul 11

Libera comunicare a ideilor şi opiniilor este unul dintre drepturile cele mai preţioase ale omului. Orice cetăţean poate, aşadar, să vorbească, să scrie, să tipărească liber, cu condiţia să răspundă pentru abuzul de această libertate în cazurile stabilite de lege.

Articolul 12

Garantarea drepturilor omului şi ale cetăţeanului necesită o forţă publică. Această forţă este aşadar

instituită în avantajul tuturor şi pentru folosinţa specială a celor cărora le este încredinţată.

Articolul 13

Pentru întreţinerea forţei publice şi pentru cheltuielile de administraţie este indispensabilă o contribuţie comună: ea trebuie să fie egal repartizată între toţi cetăţenii, în raport cu posibilităţile lor.

Articolul 14

Toţi cetăţenii au dreptul să constate prin ei înşişi, sau prin reprezentanţii lor, necesitatea contribuţiei publice, să consimtă la ea, să-i urmărească utilizarea şi să-i determine cota-parte, fundamentarea, perceperea şi durata.

Articolul 15

Societatea are dreptul să ceară socoteală oricărui reprezentant public de administrarea sa.

Articolul 16

O societate în care garantarea drepturilor nu este asigurată şi nici separarea puterilor nu este stabilită nu are Constituţie.

Articolul 17

Proprietatea fiind un drept sacru şi inviolabil, nimeni nu poate fi privat de ea decît dacă necesitatea publică, legal constatată, o cere limpede şi numai cu condiţia unei juste şi prealabile despăgubiri.

Şi-acum, continuă Billot, iată aplicarea acestor principii. Ascultaţi, fraţilor, ascultaţi, cetăţeni ! Oameni pe care această declaraţie a drepturilor voastre vă face liberi, ascultaţi !

— Sst ! Linişte ! Să ascultăm ! spuseră împreună zeci de oameni din mulţime.

Billot reluă :

Adunarea naţională, vrînd să aşeze Constituţia franceză pe principiile pe care le-a recunoscut şi le-a declarat, desfiinţează irevocabil instituţiile care aduceau prejudicii libertăţii şi egalităţii în drepturi...

În continuare, glasul lui Billot căpătă accente de ură şi de ameninţare :

Nu mai există, nici nobili, nici pairi, nici deosebiri ereditare, nici deosebiri de ordine, nici regim feudal, nici jurisdicţii patrimoniale, nici titluri, denumiri şi prerogativele care derivă din ele, nici un fel de ordin cavaleresc, nici un fel de corporaţii sau decoraţii pentru care se cereau dovezi de nobleţe sau care presupuneau deosebiri prin naştere, nici vreo altă superioritate decît aceea a funcţionarilor publici în exerciţiul funcţiunii lor.

Nu mai există nici venalitate, nici ereditate în nici un serviciu public; nu mai există, pentru nici o parte a naţiunii şi pentru nici un individ, nici un fel de privilegiu sau excepţie faţă de dreptul comun al tuturor fracezilor.

Nu mai există nici bresle, nici corporaţii de profesiuni, arte şi meserii.

În sfîrşit, legea nu recunoaşte nici legămintele religioase, nici vreun alt fel de angajament care ar fi contrar drepturilor fireşti sau Constituţiei...

Billot tăcu. Fusese ascultat într-o linişte evlavioasă. Pentru prima oară poporul asculta cu uimire recunoaşterea drepturilor sale, proclamate la lumina zilei, la lumina soarelui, în faţa lui Dumnezeu, căruia îi cerea de atîta vreme, în rugăciunile sale,

această cartă naturală, pe care o obţinea numai după secole de sclavie, de mizerie şi de suferinţă !...

Billot coborî de pe altarul patriei în mijlocul strigătelor de bucurie şi al aclamaţiilor întregii populaţii.

Fanfara din Villers-Cotterêts, împreună cu cele din satele vecine, începu îndată să execute cîntecul reuniunilor frăţeşti, cîntecul de la nunţi şi botezuri : *Mai bine decît în sînul familiei, unde te poţi simţi* ?

Într-adevăr, începînd din această clipă Franţa devenea o mare familie. Începînd din această clipă, urile religioase se stinseseră, duşmăniile dintre provincii erau zdrobite. Începînd din această clipă se săvîrşea în Franţa tot ce se va săvîrşi într-o zi pentru întreaga lume : geografia era ucisă ; nu mai existau munţi, fluvii, obstacole care să despartă oameni ; o limbă, o patrie, o inimă !

Şi pe această melodie naivă, cu care familia îl întîmpinase odinioară pe Henric al IV-lea şi cu care astăzi un întreg popor saluta libertatea, se încinse o imensă horă care, desfăşurîndu-se pe dată ca un lanţ fără sfîrşit, îşi rostogolea cercurile vii din centrul pieţii pînă la capătul străzilor ce se desprindeau din ea.

Apoi fură scoase mese în faţa porţilor. Sărac sau bogat, fiecare îşi aducea mîncarea, cana de cidru, halba de bere, sticla de vin, sau cana de apă, şi o întreagă mulţime luă parte la această mare agapă, binecuvîntîndu-l pe Dumnezeu. Şase mii de cetăţeni se înfrăţeau la aceeaşi masă, sfîntă masă a fraternităţii !

Billot a fost eroul zilei. Îşi împărţi cu generozitate onorurile cu primarul şi cu Pitou.

Inutil de spus că, în timpul dansului, Pitou găsi posibilitatea să dea mîna Catherinei. Inutil de spus că la masă Pitou găsi putinţa să stea lîngă Catherine. Dar, sărmana fată era tristă. Bucuria ei de dimineaţă dispăruse, cum dispare o rază proaspătă şi veselă a zorilor sub norii furtunoşi ai amiezei.

În bătălia sa cu abatele Fortier, în declaraţia sa asupra drepturilor omului, tatăl ei provocase clerul şi nobilimea, provocare cu atît mai îngrozitoare cu cît venea mai de jos.

Ea se gîndise la Isidore, care nu mai era nimic... cu nimic mai mult decît oarecare alt om.

Nu titlul, nu rangul, nu bogăţia le regreta la el : l-ar fi iubit pe Isidore şi dacă ar fi fost un simplu ţăran. I se părea însă că lumea era nedreaptă, violentă şi brutală cu acest tînăr. I se părea în sfîrşit că, smulgîndu-i titlurile şi privilegiile, în loc să-l apropie de ea într-o bună zi pe Isidore, tatăl ei îl îndepărta de ea pentru totdeauna.

În ce priveşte slujba religioasă, nimeni nu mai vorbi de ea. Aproape că-i iertaseră abatelui Fortier ieşirea sa contrarevoluţionară. Numai că, a doua zi abatele realiză, văzîndu-şi clasa aproape goală, lovitura pe care refuzul său de a oficia slujba religioasă pe altarul libertăţii o dăduse popularităţii sale în rîndul părinţilor patrioţi din Villers-Cotterêts.

Capitolul 50
SUB FEREASTRĂ

Ceremonia pe care am relatat-o şi care, prin federaţii parţiale, avea drept scop să strîngă la un loc comunele Franţei, nu era decît preludiul marii federaţii care trebuia să aibă loc la Paris în ziua de 14 iulie 1790

În aceste federaţii parţiale, comunele aveau prilejul să se oprească dinainte asupra reprezentanţilor pe care-i vor trimite în federaţia generală.

Rolul ce-l jucaseră Billot şi Pitou în acea zi de duminică 18 octombrie, îi recomanda în chip firesc sufragiilor concetăţenilor lor cînd marea zi a federaţiei avea să sosească.

Dar, aşteptînd această mare zi, totul reintrase în obişnuit, din care fiecare ieşise pentru moment prin lovitura pe care o dăduse calmelor deprinderi provinciale acest memorabil eveniment.

Cînd vorbim de calmele deprinderi provinciale nu vrem să spunem că la ţară cursul vieţii este mai puţin înveselit de bucurii, sau mai puţin umbrit de dureri decît în altă parte. Iar, dacă ne-am îndoi de aceasta, ne-ar putea uşor convinge — după privirea aruncată în palatul Tuileries, unde i-am condus pe cititori — cele ce se petrec la ferma bătrânului Billot, unde îi vom duce acum.

Nicidecum pentru că la suprafaţă totul n-ar părea calm şi aproape vesel. Dar pentru un observator atent, care ar fi putut citi în fundul sufletului fermierului, fiecare din gesturile şi paşii săi ar fi căpătat un aspect mult mai grav.

Ceea ce ochii săi căutau să zărească prin întuneric, ceea ce urechile sale încercau să audă în mijlocul liniştii era dacă nu cumva o chemare misterioasă porneşte din camera Catherinei spre

sălciile care mărginesc drumul, sau spre şanţurile ce despart pădurea de cîmpie.

Ceea ce îi cerea pămîntului, interogat atît de insistent de privirea sa, era dacă acesta nu păstra cumva urma unui pas a cărui uşurinţă sau micime ar trăda originea aristocratică.

În ce o priveşte pe Catherine, am mai spus-o, deşi faţa lui Billot se mai îmblînzise puţin, ea continua să se simtă supravegheată neîncetat, ca de un paznic mereu în gardă, de neîncrederea părintească. Rezultatul era că se întreba în lungile ei nopţi de iarnă, apăsate de singurătate şi teamă, dacă prefera ca Isidore să revină la Boursonnes sau să rămînă departe de ea.

Iar Pitou, după ce savurase cu un orgoliu amestecat cu tristeţe triumful său de căpitan, reintrase în starea sa obişnuită, adică într-o blîndă şi binevoitoare melancolie. Urmînd obişnuitul program, îşi făcea dimineaţa vizita la bătrîna Colombe. Dacă nu erau scrisori pentru Catherine, revenea trist la Haramont, întrucît socotea că în ziua în care Catherine nu primea scrisori de la Isidore, nu avea prilejul să se gîndească la acela ce i le aducea. Dacă găsea vreo scrisoare, o depunea cu religiozitate în scorbura sălciei şi revenea acasă mai trist decît în ziua cînd nu găsise nimic, deoarece îşi spunea că fata se gîndea la el doar prin ricoşeu.

Totuşi, după cum e lesne de-nţeles, Pitou nu era un mesager pasiv, şi dacă era mut, nu era şi orb. După ce fusese întrebat despre Torino şi Sardinia, ceea ce îi revelase scopul călătoriei lui Isidore, recunoscu după marca de pe scrisori că tînărul gentilom se afla în capitala Piemont-ului. Apoi, într-o bună zi, timbrul poştal purtă o ştampilă de la Lyon şi nu de la Torino, iar peste două zile, adică la 25 decembrie, sosi o scrisoare purtînd ştampila de la Paris în loc de Lyon.

Atunci, fără să aibă nevoie de un mare efort de perspicacitate, Pitou înţelese că vicontele Isidore de

Charny părăsise Italia şi revenise în Franţa. Acum, după ce sosise la Paris, era evident că nu va întîrzia să părăsească Parisul şi să vină la Boursonnes.

Inima lui Pitou se strînse. Hotărîrea sa de a fi devotat fusese luată, dar inima nu-i rămînea insensibilă la feluritele emoţii ce-o asaltau...

Astfel, în ziua cînd sosise scrisoarea de la Paris, pentru a-şi găsi un pretext, hotărî să se ducă să-şi plaseze laţurile aproape de rezervaţia de lîngă Bruyère-aux-Loups. Or, ferma Pisseleu era aşezată exact pe drumul spre Haramont, în acea parte a pădurii ce era denumită Bruyère-aux-Loups. Astfel încît nu era de mirare că Pitou se opri trecînd pe acolo. Alese pentru a se opri ora la care Billot îşi făcea obişnuita plimbare de după-amiază peste cîmp.

Ajuns la poarta fermei, privi în jurul său şi o zări pe Catherine la fereastră. Fata părea să aştepte. Privirea ei vagă parcurgea fără să se fixeze pe vreun punct anume toată întinderea pădurii cuprinsă între drumul ce leagă Villeres-Cotterêts de Ferté-Milon, şi Villers-Cotterêts de Boursonnes.

Pitou nu încercă s-o surprindă pe Catherine : se aşeză în aşa fel încît să intre în raza privirii ei şi, întîlnindu-l, ochiul tinerei fete se opri asupra lui.

Ea îi zîmbi. Pentru Catherine, Pitou nu era mai mult decît un prieten, mai bine zis Pitou devenise pentru ea mai mult decît un prieten : îi era confident.

— Dumneata eşti, dragul meu Pitou ? spuse tînăra. Ce vînt te aduce prin această parte ?

Pitou îi arătă laţurile încolăcite în jurul braţului.

— Mi-a venit ideea să vă aduc pentru masă o pereche de iepuri fragezi, domnişoară Catherine, şi să aflu în acelaşi timp veşti despre sănătatea dumneavoastră.

Catherine începu prin a zîmbi la această atenţie a lui Pitou, apoi răspunse prin cuvinte la întrebare :

— Noutăţi despre sănătatea mea? Eşti prea bun, dragă domnule Pitou. Graţie îngrijirilor ce mi le-ai dat cînd am fost bolnavă şi pe care le-ai continuat cînd eram convalescentă, sînt aproape vindecată.

— Aproape vindecată ! reluă Pitou cu un suspin. Aş fi vrut să fiţi complet vindecată.

Catherine roşi, scoase la rîndul ei un suspin, luă mîna lui Pitou, ca şi cum avea să-i spună ceva important, dar, răzgîndindu-se fără îndoială, lăsă mîna pe care o ţinuse, făcu cîţiva paşi prin cameră, chipurile pentru a-şi căuta batista, şi găsind-o, şi-o trecu pe fruntea acoperită de sudoare, cu toate că ziua era una dintre cele mai friguroase ale anului. Nici una din aceste mişcări nu scăpă ochiului investigator al lui Pitou.

— Aveţi ceva să-mi spuneţi, domnişoară Catherine? întrebă el.

— Eu ?... Nu... Nimic... Te înşeli, dragul meu Pitou, răspunse tînăra fată, cu glasul schimbat.

Pitou făcu un efort.

— Vedeţi, spuse el, dacă aţi avea nevoie de mine, domnişoară Catherine, n-ar trebui să vă jenaţi.

Catherine se gîndi, mai bine spus şovăi o clipă.

— Dragul meu Pitou, zise, mi-ai dovedit că mă pot bizui oricînd pe dumneata, şi îţi sînt foarte recunoscătoare. Îţi mulţumesc încă o dată pentru asta.

Adăugă apoi, murmurînd :

— E chiar inutil să mai treci în cursul acestei săptămîni pe la poştă. În următoarele zile nu voi primi scrisori.

Pitou aşteptă, spre a-i da timp Catherinei să se lămurească cu ea însăşi dacă ar avea să-i facă vreo confidenţă. Apoi, văzînd că tăcea cu încăpătînare, vorbi el :

— Domnişoară Catherine, aţi observat schimbarea ce se petrece în domnul Billot ?

Tînăra tresări.

— Ah! spuse ea răspunzînd cu o întrebare printr-o altă întrebare. Ai observat prin urmare şi dumneata ceva?

— Domnişoară Catherine, spuse Pitou clătinind din cap, va veni cu siguranţă un moment — cînd va fi asta mi-e cu neputinţă să ştiu — în care acela care este cauza acestei schimbări va trece prin momente grele. Eu v-o spun, mă-nţelegeţi ?

Catherine păli. Întrebă apoi ţintuindu-l nu mai puţin cu privirea pe Pitou :

— De ce spui acela şi nu aceea ? Poate este o femeie şi nu un bărbat persoana care va avea de suferit de pe urma acestei mînii ascunse...

— Ah ! domnişoară Catherine, spuse Pitou, mă speriaţi. Aveţi de ce să vă temeţi ?

— Prietene, spuse Catherine, mă tem de ceea ce i se poate întîmpla din partea unui tată furios unei sărmane fete care şi-a uitat originea modestă şi care iubeşte un om mai presus de ea.

— Domnişoară, spuse Pitou, îndrăznind să dea un sfat, mi se pare că în locul dumneavoastră...

Aici se opri.

— Ţi se pare că în locul meu ?... repetă Catherine.

— Ei bine, mi se pare că în locul dumneavoastră... Ah ! totuşi nu, eraţi doar pe cale să muriţi pentru o simplă absenţă a lui. Dacă ar fi să renunţaţi la el, ar fi pentru a muri de-a binelea, şi nu vreau să muriţi...

— Sst ! spuse Catherine, să vorbim despre altceva, sau să nu mai vorbim. Iată-l pe tatăl meu.

Pitou se întoarse în direcţia privirii Catherinei şi-l văzu într-adevăr pe fermier care se apropia în trapul calului. Zărind un bărbat aproape de fereastra Catherinei, Billot se opri. Apoi, recunoscîndu-l fără îndoială pe cel cu care avea de a face, îşi continuă drumul.

Pitou făcu cîţiva paşi în întimpinarea lui, zîmbindu-i şi ţinîndu-şi pălăria în mîna.

— Ah ! ah ! tu eşti, Pitou, spuse Billot. Ai venit să mănînci cu noi, băiete ?

— Nu, domnule Billot, nu mi-aş permite asta, dar...

În acest moment i se păru că o privire a Catherinei îl încurajează.

— Atunci ce ? reluă Billot.

— Dar... dacă mă poftiţi, aş primi.

— Ei bine, spuse arendaşul, te poftesc.

— Atunci, spuse Pitou, primesc.

Billot dădu pinten calului şi intră sub bolta porţii. Pitou se întoarse spre Catherine.

— Asta aţi vrut să-mi spuneţi ? întrebă el.

— Da... Astăzi e şi mai întunecat decît în celelalte zile.

Apoi adăugă în şoaptă :

— Ah ! Dumnezeule ! Oare ştie... ?

— Ce, domnişoară? întrebă Pitou care, oricît de încet vorbise Catherine, o auzise.

— Nimic, spuse Catherine retrăgîndu-se în camera ei şi închizînd fereastra.

Capitolul 51
BĂTRÎNUL CLOUÏS REINTRĂ ÎN SCENĂ

Catherine nu se înşelase. Cu toată primirea cordială pe care i-o făcuse lui Pitou, tatăl ei părea mai sumbru ca niciodată. Strînse mîna lui Pitou, care simţi că această mînă este rece şi umedă. Ca de obicei, fiica sa îi întinse obrajii ei palizi şi înfioraţi, dar el se mulţumi să-i atingă uşor fruntea cu buzele. În ce o priveşte pe soţia lui Billot, ea se ridică cu o mişcare ce-i era firească cînd îl vedea intrînd pe soţul ei şi care ţinea în acelaşi timp de simţămîntul ei de inferioritate şi de respectul ce i-l purta. Dar arendaşul nici nu-i dădu atenţie.

— Masa e gata ? întrebă el.

— Da, bărbate, răspunse mama Billot.

— Atunci, la masă ! Am încă multe de făcut înainte de înserat.

Trecură în mica sufragerie a familiei. Această sufragerie dădea spre curte şi nimeni nu putea intra în bucătărie, venind de afară, fără să treacă prin faţa ferestrei ce lumina această mică încăpere.

S-a mai pus un tacîm pentru Pitou, aşezat între cele două femei cu spatele la fereastră.

Era limpede că Billot voia să ştie dacă întîmplarea sau o intenţie premeditată îl adusese pe Pitou la fermă. De aceea, în momentul cînd se strîngea carnea de vacă şi slănina pentru a se aduce o ciosvîrtă de miel fript, arendaşul îşi dezvălui brusc manevra şi, adresîndu-i-se direct lui Pitou, îl întrebă :

— Acum, dragul meu Pitou, cînd vezi că eşti totdeauna binevenit la fermă, putem şti ce te aduce azi pe la noi ?

Pitou zîmbi, aruncă o privire în jur, să se asigure că nu se aflau prin preajmă priviri indiscrete nici urechi

periculoase, şi ridicînd cu mîna stîngă mîneca dreaptă a hainei sale, spuse :

— Iată, moş Billot, arătîndu-i vreo douăzeci de laţuri din sîrmă de alamă, încolăcite ca o brăţară în jurul încheieturii mîinii.

— Ah ! ah ! spuse Billot, aşadar tu ai pustiit ocoalele silvice Longpré şi Taille-Fontaine şi te abaţi din drum să treci pe aici ?

— Nu-i asta, domnule Billot, spuse cu naivitate Pitou, dar de cînd tot am de-a face cu pungaşii ăştia de iepuri, cred că au ajuns să-mi recunoască laţurile şi le ocolesc. Aşa că m-am hotărît să spun în astă noapte vreo două vorbe celor ai bătrînului Lajeunesse, care sînt mai puţin şireţi şi mai delicaţi, deoarece mănîncă iarbă-neagră şi cimbrişor.

— Drace ! spuse fermierul, nu te ştiam atît de pofticios, meştere Pitou.

— Oh ! nu sînt pofticios pentru mine, spuse Pitou. Vînez pentru domnişoara Catherine. Cum tocmai a fost bolnavă, are nevode de carne fragedă...

— Da, ai dreptate, reluă Billot, vezi bine că nu are încă poftă de mîncare.

Şi arătă cu degetul farfuria Catherinei care, după ce mimase cîteva linguri de supă, nu se atinsese nici de slănină, nici de carnea de vacă.

— Nu mi-e foame, dragă tată, spuse Catherine îmbujorîndu-se, fiindcă fusese astfel interpelată, deoarece tocmai terminasem o ceaşcă mare de lapte cu pîine în clipa în care domnul Pitou a trecut pe lîngă fereastra mea şi eu l-am strigat.

— Nu caut cauza pentru care ai sau nu poftă de mîncare, spuse Billot. Constat un fapt, asta-i tot.

Apoi, aruncîndu-şi privirea în curte prin fereastră, spuse ridicîndu-se :

— Ah ! iată pe cineva care vine la mine.

Pitou simţi piciorul Catherinei apăsîndu-l pe al său. Se întoarse în direcţia privirii ei şi-l recunoscu pe

vechiul său prieten, bătrînul Clouïs, trecînd prin faţa ferestrei cu arma de vînătoare a lui Billot pe umăr. Această armă se deosebea de toate celelalte prin aceea că avea inelele şi apărătoarea de trăgaci din argint.

— Ah ! spuse Pitou, e bătrînul Clouïs care vă aduce arma, domnule Billot.

— Da, spuse Billot aşezîndu-se din nou, şi va cina cu noi dacă n-a mîncat. Femeie, spuse el, deschide-i uşa.

Mama Billot se ridică să deschidă, în timp ce Pitou se întreba ce putuse să provoace paloarea bruscă a Catherinei.

Bătrînul Clouïs intră. Ţinea pe umăr, cu aceeaşi mînă, arma fermierului şi un iepure pe care cu siguranţă îl vînase cu această armă.

— Iată, v-am adus arma !

— Mulţumesc, spuse Billot. Mănînci cu noi, nu-i aşa?

— Oh ! domnule Billot, sînteţi foarte amabil, dar n-am nevoie de nimic.

— N-are importanţă. Oricum, aşază-te la masă. Avem de-ale gurii şi băutură şi, dacă nu mănînci, o să bei.

— De ! dacă doriţi neapărat, spuse bătrînul Clouïs.

Şi se duse să pună arma într-un colţ, aşeză iepurele pe tăblia bufetului şi se aşeză la masă.

— Mi-am zis cam aşa, spuse bătrînul Clouïs : „Pe legea mea, azi e rîndul iepurilor, şi e totuna dacă omor unul de o parte sau de alta a pădurii. Aşa că mă voi duce să vînez pe terenul bătrînului Lajeunesse. Şi voi vedea în acelaşi timp cum slobozeşte glontele o armă montată în argint”... Şi cum vă gîndiţi să vînaţi ?

— Nu ştiu încă, răspunse Billot. Ştiu însă, că voi sta la pîndă.

— Da, înţeleg, spuse bătrînul Clouïs, mistreţii ducelui d'Orléans sînt lacomi...

— Nu la mistreţi mă gîndesc, spuse Billot.

Pitou nu putu rezista curiozităţii.

— Scuzaţi, domnule Billot, spuse el. Dacă nu vă gîndiţi la mistreţi, atunci asupra cui veţi trage ?

— Voi trage asupra unui lup, spuse Billot.

— Ei bine, dacă trageţi asupra unui lup, e treaba dumneavoastră, spuse bătrînul Clouïs. Domnule Billot, dumneavoastră trageţi bine, dar încă nu atît de precis încît să ucideţi iepurele dintr-o împuşcătură.

— Ah ! spuse Billot, n-are importanţă, din moment ce animalul asupra căruia voi trage e de douăzeci de ori mai mare decît un iepure. Sper să nu-mi scape.

— De fapt, spuse Pitou, un lup... Vorbiţi de lupi, dar există acum prin canton ? E de mirare, înaintea ninsorii...

— Da, e de mirare, totuşi aşa e.

— Sînteţi sigur, domnule Billot ?

— Foarte sigur, răspunse fermierul privind în acelaşi timp la Pitou şi la Catherine. Ciobanul a văzut unul în dimineaţa asta.

— Unde ? întrebă Pitou cu naivitate.

— Pe drumul de la Paris spre Boursonnes, aproape de crîngul Ivors.

— Ah ! exclamă Pitou uitîndu-se el acum, la rîndul său, la Billot şi la Catherine.

— Da, continuă Billot cu acelaşi calm, a fost observat de anul trecut şi am fost prevenit. Cîtva timp s-a crezut că a plecat pentru a nu se mai întoarce, dar...

— Dar ? întrebă Pitou.

— Dar se pare că s-a întors, spuse Billot, şi că se pregăteşte să dea iarăşi tîrcoale fermei. Iată de ce i-am spus lui moş Clouïs să-mi cureţe arma şi să-mi toarne gloanţe.

Catherine nu mai putea suporta. Scoase un fel de ţipăt înăbuşit, se ridică şi se îndreptă împleticindu-se spre uşă.

Pe jumătate îngrijorat, pe jumătate naiv, Pitou se ridică la rîndul său şi, văzînd-o pe Catherine cum se clatină, se repezi s-o susţină.

Billot aruncă o privire înfricoşătoare înspre uşă, dar pe chipul cinstit al lui Pitou era întipărită o expresie prea autentică de mirare pentru a putea fi bănuit de complicitate cu Catherine. Fără să se îngrijoreze prea mult nici de Pitou, nici de fiica sa, Billot continuă :

— Prin urmare, moş Clouïs, eşti de părere că pentru a fi sigur de lovitură ar fi bine să învelesc gloanţele într-o bucată de piele unsă cu grăsime ?

Pitou auzi întrebarea, dar nu mai auzi răspunsul, căci, ajungînd în acest moment în bucătărie, lîngă Catherine, simţi cum tînăra fată i se prăbuşeşte în braţe.

— Dar ce aveţi, pentru Dumnezeu, ce aveţi ? întrebă Pitou speriat.

— Oh ! spuse Catherine, nu înţelegi ? El ştie că Isidore a sosit în această dimineaţă la Boursonnes şi vrea să-l asasineze dacă se apropie de fermă.

În acest moment uşa sufrageriei se deschise şi Billot apăru în prag.

— Dragul meu Pitou, spuse el cu glas atît de ferm încît nu admitea replică, dacă ai venit în realitate pentru iepurii bătrînului Lajeunesse, cred că e timpul să te duci să pui laţurile. Mai tîrziu, înţelegi, n-o să-i mai vezi.

— Da, domnule Billot, spuse cu umilinţă Pitou, aruncînd o privire Catherinei şi lui Billot. Am venit pentru asta şi nu pentru altceva, vă jur.

— Ei bine, şi-atunci ?

— Ei bine, şi-atunci plec, domnule Billot.

Şi ieşi pe poarta curţii, în timp ce Catherine, dezolată, intra în camera sa, trăgînd zăvorul în urma ei.

— Da, murmură Billot, da, zăvoreşte-te, nenorocito! Puţin îmi pasă, că nu în partea asta mă voi pune la pîndă.

Pitou plecă de la fermă complet zăpăcit. În urma cuvintelor Catherinei înţelese tot ce fusese de neînţeles pentru şi pînă atunci — şi asta îl năucea. Pitou aflase ceea ce voise să ştie, şi chiar ceva mai mult. Ştia că vicontele Isidore de Charny sosise în acea dimineaţă la Boursonnes şi că, dacă ar îndrăzni să vină la fermă s-o vadă pe Catherine, risca să primească un glonţ. Cum se vede, lucrurile deveneau grave.

Cu inteligenţa sa instinctivă, Pitou deveni foarte grăbit, şi cel mai urgent lucru pentru el era să-şi găsească o acoperire. Se îndreptă aşadar spre pădure, cu un aer atît de firesc ca şi cum capul său n-ar fi fost plin de griji, şi atinse liziera avînd puterea să nu arunce nici o privire înapoi.

E-adevărat că atunci cînd, după socoteala sa, ajunse în afara privirilor celor de la fermă, se lăsă în jos, creînd impresia că vrea să-şi strîngă cureaua ghetrei. Cu capul între picioare privi în zare.

Orizontul era liber şi părea, pentru moment, lipsit de orice primejdie. Văzînd aceasta, Pitou îşi continuă drumul în linie dreaptă şi, dintr-o săritură, intră în pădure.

Pădurea era domeniul lui Pitou. Aici era la el acasă; aici era liber ; aici era rege.

Trebuia să taie în diagonală porţiunea de pădure în care pătrunsese şi să revină în acea parte de la marginea pădurii, care se întindea pe toată lungimea fermei.

La şaizeci sau şaptezeci de paşi depărtare, Pitou putea vedea tot ce s-ar întîmpla. La această distanţă putea sfida orice fiinţă obligată să se servească de picioare şi de mîini pentru a se mişca şi ataca.

Pitou se culcă, cît era de lung, într-un lăstăriş, îşi sprijini grumazul de doi copaci gemeni şi chibzui adînc.

Se gîndi că era de datoria lui să împiedice, cît îi sta în putinţă, pe moş Billot să-şi pună în aplicare îngrozitorul plan de răzbunare.

Primul mijloc care-i veni în minte fu să alerge la Boursonnes şi să-l prevină pe Isidore de primejdia ce-l aştepta dacă s-ar încumeta să se apropie de fermă. Dar, aproape în acelaşi moment, se gîndi la două lucruri.

Primul : nu primise încuviinţarea din partea Catherinei.

Al doilea : pericolul ar putea totuşi să nu-l oprească pe Isidore.

Apoi se mai gîndi că, dacă ar pleca să-l caute pe Isidore, ar părăsi-o pe Catherine. Ceea ce-l făcu să adopte soluţia cea mai înţeleaptă, aceea de a aştepta şi de a lua hotărîri în funcţie de împrejurări.

Prima mişcare pe care o observă fu plecarea bătrinului Clouïs. O clipă mai tîrziu, una din ferestre se lumină. Era aceea a camerei lui Billot.

Din locul în care se afla, privirea lui Pitou putea pătrunde în cameră, şi astfel îl putu vedea pe Billot încărcîndu-şi arma, cu toate precauţiunile recomandate de moş Clouïs.

Între timp se întunecase de-a binelea.

Fără să scape cu totul din ochi fereastra lui Billot, privirea i se ţintui asupra ferestrei Catherinei. În clipa cînd întunericul nopţii ajunse atît de profund încît o mulţumi pe tînăra fată, Pitou văzu deschizîndu-se încet oblonul. Apoi, Catherine sări peste pervazul ferestrei, împinse oblonul şi alunecă de-a lungul zidului. Ajunsă la captăul zidului, şovăi cîteva clipe, astfel încît Pitou avu o clipă speranţa că ea se va îndrepta spre Villers-Cotterêts şi nu spre Boursonnes. Dar această ezitare încetă imediat, căci Catherine, încovoindu-se pentru a se sustrage cît putea privirilor, traversă drumul, apucă pe o mică potecă, ajunse în pădure printr-o curbă care

continua sub copaci şi se pregăti s-o ia pe drumul spre Boursonnes, la un sfert de leghe mai departe.

După ce fata ajunse la potecă, Pitou înţelese şi nu mai avu îndoieli asupra drumului pe care Catherine îl urma, astfel încît nu se mai ocupă de ea. Privirea i se îndreptă spre obloanele întredeschise, prin care văzu strecurîndu-se capul lui Billot şi rămînînd o clipă nemişcat, ca şi cum s-ar fi îndoit de ceea ce-i spuneau ochii în întuneric. Dar, deoarece cîinii ciobanului se întorceau la stăpînul lor după ce lătraseră de mai multe ori în direcţia unei umbre, ei confirmară bănuiala lui Billot că această umbră era Catherine. Apropiindu-se de ea, cîinii o recunoscură şi încetară să latre.

Toate acestea se traduceau pentru Pitou atît de limpede, de parcă ar fi fost dinainte la curent cu diferitele incidente ale acestei drame. El se aştepta, aşadar, să zărească închizîndu-se obloanele camerei lui Billot şi deschizîndu-se poarta curţii.

Într-adevăr, după cîteva secunde, poarta se deschise şi în clipa cînd Catherine ajungea la liziera pădurii, Billot trecea pragul porţii, cu arma pe umăr, şi se îndrepta cu paşi mari spre codru.

Nu mai era nici o clipă de pierdut dacă voia ca în cel mult zece minute tînăra fată să nu se pomenească faţă-n faţă cu tatăl ei.

Pitou înţelese bine situaţia. Se ridică, sări prin desiş ca un cerb tînăr speriat şi, tăind în diagonală pădurea în sensul invers al primei sale curse, ajunse la marginea potecii în momentul în care se auzeau paşii grăbiţi şi respiraţia gîfîită a fetei.

Pitou se opri, ascuns de trunchiul unui stejar.

Peste zece secunde Catherine trecu la doi paşi de acest stejar. Pitou ieşi din ascunzătoare, tăie drumul Catherinei şi-şi spuse numele în acelaşi moment.

Considerase necesară unitatea acestei triple acţiuni, pentru a n-o speria prea mult pe Catherine. Într-adevăr, ea nu scoase decît un strigăt slab şi se opri

tremurînd, mai puţin de emoţia prezentă, decît de cea trecută :

— Dumneata aici, domnule Pitou !... Ce vrei de la mine ? spuse ea.

— În numele lui Dumnezeu, nici un pas în plus, domnişoară ! spuse Pitou împreunîndu-şi mîinile.

— Şi de ce ?

— Fiindcă tatăl dumneavoastră ştie că aţi ieşit, fiindcă a luat-o pe drumul spre Boursonnes, cu arma în mînă, fiindcă vă aşteaptă la răspîntia Bourg-Fontaine !

— Dar el, el !... spuse Catherine disperată, el nu va fi prevenit ?

Şi făcu o mişcare pentru a-şi continua drumul.

— Va fi mai bine prevenit, spuse Pitou, dacă tatăl dumneavoastră vă va tăia drumul ?

— Ce-i de făcut ?

— Înapoiaţi-vă, domnişoară Catherine, în camera dumneavoastră, şi cînd îl voi vedea pe domnul Isidore, îl voi preveni.

— Vei face asta, dragă domnule Pitou ?

— Pentru dumneavoastră, domnişoară Catherine, fac orice ! Ah ! Cît vă iubesc ! Plecaţi !

Catherine îi strînse mîinile. Apoi, după o secundă de gîndire, spuse :

— Da, ai dreptate. Du-mă înapoi.

Şi cum nu se mai putea ţine pe picioare, îşi trecu braţul pe sub cel al lui Pitou, care o făcu să reia — el mergînd şi ea fugind — drumul spre fermă.

Zece minute mai tîrziu, Catherine intra în casă fără să fi fost văzută şi închise fereastra în urma ei, pe cînd Pitou îi arăta grupul de sălcii în care va veghea şi va aştepta.

Capitolul 52
LA PÎNDĂ DUPĂ LUP

Grupul de sălcii aflat pe o mică înălţime, la douăzeci, douăzeci şi cinci de paşi de fereastra Catherinei, domina un fel de rîpă cu pereţii abrupţi, adîncă de şapte-opt picioare, în care curgea un pîrîiaş.

Acest pîrîu, care şerpuia ca şi drumul, era umbrit din loc în loc de sălcii de felul celor menţionate mai înainte, adică de copaci ce semănau, mai ales noaptea, cu acei pitici care-şi poartă pe trupul mic un cap mare, zbîrlit.

Pitou stătea lipit de una din sălcii, ca şi cum ar fi fost parte din familia vegetală în mijlocul căreia se găsea. Încordîndu-şi simţurile să poată desluşi cea mai palidă umbră sau cel mai slab sunet în întunericul ce-l înconjura.

Deodată i se păru că aude în spatele său, venind dinspre pădure, un zgomot de paşi împiedicaţi, ca ai cuiva care umblă pe brazdă. Cum acest pas îi păru prea greu spre a fi al tînărului şi elegantului viconte, se întoarse încet, pe nesimţite, în jurul sălciei, şi-l zări, la treizeci de paşi depărtare, pe fermier cu arma pe umăr. Era evident că acesta alesese, pentru pîndă, acelaşi grup de sălcii în care se ascunsese Pitou. Acesta ghici intenţia arendaşului. Nu se gîndea să-şi dispute locul. Se lăsă, aşadar, să alunece de-a lungul pantei şi dispăru în şanţ, cu capul ascuns sub rădăcinile stufoase ale sălciei de care Billot se sprijinise. Din fericire vîntul sufla cu oarecare putere, căci fără şuierul lui, Billot ar fi auzit cu siguranţă bătăile inimii lui Pitou.

Un sfert de oră se scurse fără ca ceva să fi tulburat liniştea nopţii. Dar deodată Pitou, care prin poziţia sa avea sprijinită urechea de pămînt, crezu a desluşi galopul unui cal. Acest cal, dacă în adevăr era

unul, trebuia să vină prin mica potecă care ducea în pădure.

Curînd nu mai avu nici o îndoială : era cu adevărat un cal. Trecu drumul la aproape şaizeci de paşi de grupul sălciilor. Se auziră picioarele animalului răsunînd pe prundiş, iar una din potcoave, lovind o piatră, scoase cîteva scîntei.

Pitou îl văzu pe fermier cum se apleacă deasupra capului său, încercînd să pătrundă cu ochii prin întuneric.

Dar noaptea era atît de neagră, încît nici ochiul foarte obişnuit cu întunericul al lui Pitou nu văzu decît un fel de umbră sărind deasupra drumului şi dispărînd după colţul zidului fermei.

Pitou nu se îndoi nici o clipă că era Isidore, dar spera că vicontele avea o altă cale de a pătrunde în fermă decît fereastra.

Billot se temea de acelaşi lucru, căci mormăi ceva ce semăna a înjurătură.

Apoi trecură zece minute de linişte înfricoşătoare.

La capătul acestor zece minute, Pitou reuşi să zărească, graţie ascuţimii vederii sale, o formă umană la extremitatea zidului.

Călăreţul îşi legase calul de un copac şi se înapoia pe jos. Noaptea era atît de întunecoasă, încît Pitou spera că Billot nu va zări această umbră, sau o va vedea prea tîrziu.

Se înşela. Billot o văzu, căci Pitou auzi de două ori deasupra capului său zgomotul sec ce-l făcu, încărcîndu-se, cocoşul armei.

Bărbatul aluneca uşor pe lîngă zid şi auzi la rîndul său, fără îndoială, acest zgomot, pe care urechea unui vînător nu-l poate confunda cu altul. Se opri, încercînd să străpungă cu privirea întunericul. Îi era însă cu neputinţă.

În timpul secundei ce se scurse Pitou văzu ridicîndu-se deasupra şanţului ţeava armei. Cu

siguranţă însă, fie că fermierul nu era sigur că va ochi bine de la această distanţă, fie că îi era teamă să nu comită vreo greşeală, ţeava care se ridicase cu repeziciune se lăsă încet în jos.

Umbra îşi reluă mişcarea şi continuă să alunece pe lîngă zid, apropiindu-se de fereastra Catherinei.

De astă dată, Pitou era acela care auzi bătăile inimii lui Billot. Se întrebă ce ar putea face, cum l-ar putea avertiza şi salva pe nefericitul tînăr. Nimic însă nu-i veni în minte, şi de disperare îşi afundă mîinile în păr !

Văzu din nou ridicîndu-se ţeava armei, dar, pentru a doua oară, ţeava coborî. Victima era încă prea departe.

Se scursese cam o jumătate de minut, timp în care tînărul făcu cei douăzeci de paşi ce-l despărţeau de fereastră. Ajunse acolo, bătu uşor de trei ori, la intervale egale.

Acum nu mai era nici o îndoială : într-adevăr un iubit venea la Catherine.

Pentru a treia oară ţeava armei se ridică, în timp ce Catherine, la rîndul ei, recunoscînd obişnuitul semnal, întredeschise fereastra.

Pitou simţi într-un fel cum se destinde resortul armei. Se auzi zgomotul făcut de piatra ce se loveşte de baterie, o lumină ca un fulger lumină drumul, dar nici o explozie nu-i urmă acestei scînteieri. Luase foc numai amorsa.

Tînărul gentilom îşi dădu seama de primejdia prin care trecuse. Făcu o mişcare ca pentru a merge direct către locul din care se trăsese, dar Catherine întinse braţele şi, atrăgîndu-l spre ea, spuse încet :

— Nenorocitule ! E tatăl meu !... Ştie tot... Vino !...

Şi, cu o putere supraomenească, îl ajută să treacă peste pervazul ferestrei şi închise fereastra în urma lui.

Îi rămăsese fermierului să tragă al doilea foc, dar cei doi tineri erau atît de înlănţuiţi, încît trăgînd asupra lui Isidore, îi era teamă să nu-şi ucidă fiica.

— Oh ! murmură el, va trebui să iasă pînă la urmă, şi cînd va ieşi îl voi nimeri fără greş.

Deodată, în mijlocul liniştii, lătratul cîinilor legaţi răsună în curtea fermei.

Billot lovi pămîntul cu piciorul, mai ascultă o clipă şi, lovind din nou, cu ciudă, îşi zise :

— Ah ! îl face să fugă prin livadă. Pe el îl latră cîinii.

Sărind peste capul lui Pitou, căzu de cealaltă parte a rîpei şi, în pofida întunericului, cunoscînd bine locurile, dispăru cu repeziciunea fulgerului spre colţul zidului. Spera să ajungă de cealaltă parte a fermei în acelaşi timp cu Isidore.

Pitou înţelese manevra. Cu inteligenţa omului simplu, se azvîrli la rîndul său afară din şanţ, traversă drumul în linie dreaptă, se duse direct spre fereastra Catherinei, trase spre el oblonul care se deschise, intră în camera goală, ajunse în bucătăria luminată de o lampă, se năpusti în curte, o luă pe cărarea care ducea spre livadă şi, ajuns acolo, graţie facultăţii ce o avea de a vedea pe întuneric, zări două umbre : una care încăleca zidul şi alta care stătea dreaptă la picioarele acestui zid, cu braţele întinse. Dar înainte de a se arunca de cealaltă parte a zidului, tînărul se întoarse pentru ultima oară.

— La revedere, Catherine ! spuse el. Nu uita că eşti a mea.

— Oh ! da, da, răspunse fata, dar pleacă, pleacă !

— Da, plecaţi, plecaţi, domnule Isidore ! strigă Pitou, plecaţi.

Se auzi zgomotul ce-l făcu tînărul căzînd la pămînt, apoi nechezatul calului care-l recunoscu, pasul avîntat al animalului îmboldit fără îndoială de pinten, un foc de armă mai întîi, apoi un al doilea.

La primul foc, Catherine scoase un ţipăt şi făcu o mişcare ca şi cum ar fi vrut să se repeadă în ajutorul lui Isidore. La al doilea scoase un suspin şi, lipsită de putere, căzu în braţele lui Pitou.

Acesta asculta încordat pentru a şti dacă viteza calului a rămas aceeaşi ca înaintea focurilor de armă şi, auzind galopul animalului care se îndepărta fără să încetinească, spuse grav :

— Bine ! Sînt speranţe. Nu se poate ţinti la fel de bine noaptea ca ziua şi, mai ales, mîna nu e atît de sigură cînd trage asupra unui om ca atunci cînd ţinteşte un lup sau un mistreţ.

Şi ridicînd-o pe Catherine, voi s-o ducă în braţe. Dar aceasta, făcînd un puternic efort de voinţă, se lăsă să alunece la pămînt şi, oprindu-l pe Pitou cu braţul, întrebă

— Unde mă duci ?

— Dar, domnişoară, răspunse Pitou foarte mirat, vă conduc înapoi în camera dumneavoastră.

— Pitou, spuse Catherine, ai un loc unde mă poţi ascunde ?

— Ah ! cît despre asta, da, domnişoară, spuse Pitou. Şi chiar dacă nu am, voi găsi.

— Atunci, spuse Catherine, du-mă.

— Dar ferma ?...

— În cinci minute voi pleca, sper, de aici, pentru a nu mă mai întoarce niciodată.

— Dar tatăl dumneavoastră ?...

— Totul s-a terminat între mine şi omul care a vrut să-mi ucidă iubitul.

— Dar totuşi... domnişoară... se hazardă Pitou.

— Ah ! refuzi să mă însoţeşti, Pitou ? întrebă Catherine, lăsînd braţul tînărului bărbat.

— Nu, domnişoară Catherine. Să mă ferească Dumnezeu!

— Ei bine, atunci urmează-mă.

Şi, mergînd înainte, trecu prin livadă în grădina de zarzavat. La marginea acestei grădini se găsea o mică poartă care dădea spre cîmpia Noue. Catherine o deschise fără ezitare, luă cheia, închise poarta de două ori în urma ei şi a lui Pitou şi aruncă cheia într-un puţ din spatele zidului.

Apoi, cu pas ferm, se îndepărtă, sprijinită de braţul lui Pitou, mergînd peste cîmp, şi amîndoi dispărură în valea care se întinde din satul Pisseleu pînă la ferma Noue.

Nimeni nu i-a văzut plecînd şi numai Dumnezeu singur ştie unde a găsit Catherine refugiul promis de Pitou.

Capitolul 53
ÎN CARE FURTUNA A TRECUT

Se produc furtuni umane ca şi uragane cereşti. Cerul se acoperă de nori, fulgerul îl brăzdează, tunetul bubuie, pămîntul pare să se clatine pe axa lui. Există un moment de paroxism înfiorător, cînd se crede că oamenii şi lucrurile vor fi nimicite, cînd fiecare tremură, se frămîntă, ridică mîinile spre Dumnezeu ca spre singura speranţă, ca spre unica salvare. Apoi, încet, încet, elementele se liniştesc, bezna se risipeşte, se face lumină, soarele renaşte, florile se redeschid, arborii se ridică iarăşi spre cer, oamenii se întorc la treburile lor, la plăcerile lor, la iubirile lor. Viaţa zîmbeşte şi cîntă la margini de drum şi pe pragul porţilor şi nimeni nu-şi mai face griji din pricina pustiului parţial care s-a produs acolo unde a căzut trăznetul.

Aşa s-au petrecut lucrurile şi la fermă : fără îndoială că sufletul acestui om, care hotărîse şi pusese în practică planul său de răzbunare, fu bîntuit toată noaptea de o furtună îngrozitoare. Cînd îşi dădu seama că fiica sa fugise, cînd căută zadarnic în umbră urmele paşilor ei, cînd o chemă întîi cu vocea furiei, apoi cu cea a implorării şi, în sfîrşit, cu cea a disperării, şi cînd nimeni nu-i răspunse, ceva vital trebuie să se fi frînt în acest organism puternic.

Cînd bătrînul Billot se înapoie, ca de obicei, pentru micul dejun la nouă dimineaţa, soţia sa îl întrebă

— Spune, te rog, bărbate, unde e Catherine ? Ştii cumva ?...

— Catherine ?... răspunse fermierul făcînd un efort. A plecat la mătuşa ei, în Sologne, căci aerul fermei nu-i pria.

— Ah ! făcu mama Billot. Şi va rămîne multă vreme la mătuşa ei ?

— Cîtă vreme nu se va simţi mai bine, răspunse fermierul.

Bătrîna Billot scoase un suspin şi-şi depărtă cana cu cafea cu lapte. Fermierul, la rîndul său, încercă să mănînce, dar la a treia înghiţitură, ca şi cum mîncarea l-ar îneca, luă de gît sticla de Bourgogne şi o goli dintr-o înghiţitură. Apoi spuse cu glas răguşit :

— Sper că nu mi-a fost deşeuat calul ?

— Nu, domnule Billot, răspunse glasul timid al unui copil, care venea în fiecare dimineaţă la fermă să-şi ia micul dejun.

— Bine !

Şi, dîndu-l brusc la o parte pe bietul băiat, încălecă şi se îndreptă spre cîmp.

La ora şase în aceeaşi dimineaţă, Pitou fu văzut ieşind de la croitorul Dulauroy cu factura achitată, căreia îi adăugă chitanţele de primire a uniformelor executate pentru cei treizeci şi trei de oameni ai săi. Obrazul lui Pitou nu prezenta urme de oboseală sau îngrijorare.

Mai avem însă o veche cunoştinţă care dormise destul de prost în noaptea aceea. Era doctorul Raynal.

La unu după miezul nopţii fusese trezit de lacheul vicontelui de Charny, care trăgea cu furie de clopoţel. Deschise el însuşi, cum îi era obiceiul atunci cînd suna clopoţelul de noapte. Lacheul îl căuta pentru un accident grav întîmplat stăpînului său. Ţinea de dîrlogi un al doilea cal înşeuat, ca medicul să nu întîrzie nici o clipă.

Doctorul se îmbrăcă în grabă, încălecă şi porni în galop, împreună cu lacheul care mergea înaintea sa ca un curier.

Despre ce accident era vorba ? Va afla cînd va ajunge la castel. Numai că fusese invitat să ia cu el instrumentele chirurgicale.

Accidentul era o rană în şoldul drept şi o zgîrietură la umărul drept, provocate de două gloanţe care

păreau de acelaşi calibru, adică de calibrul douăzeci şi patru. Vicontele refuză să dea orice explicaţie privind cele petrecute. Una din cele două răni, cea de la şold, era serioasă, fără să prezinte totuşi vreun pericol. Glonţul trecuse prin muşchi fără să fi atins vreun organ vital. A doua rană era fără importanţă.

După ce fu pansat, tînărul viconte îi dădu doctorului douăzeci şi cinci de ludovici, preţ al tăcerii.

— Dacă vreţi să păstrez tăcerea, trebuie să-mi plătiţi vizita la tariful obişnuit, răspunse vrednicul medic, adică o monedă de aur.

Luă un ludovic, dădu vicontelui restul, toate stăruinţele acestuia să primească mai mult rămînînd inutile.

Doctorul Raynal spuse în schimb că vor fi necesare trei vizite şi că, în consecinţă, va reveni poimîine şi apoi peste alte două zile.

La a doua vizită doctorul îşi găsi bolnavul în picioare. Cu ajutorul unei centuri care ţinea bandajul strîns lipit de rană, a putut încăleca încă din a doua zi, ca şi cum nimic nu se întîmplase. Astfel încît în afară de lacheul său de încredere, nimeni nu aflase de accident.

La a treia vizită, doctorul Raynal nu-şi mai găsi pacientul. Plecase. Ceea ce-l făcu să nu primească decît o jumătate din onorariul normal pentru această vizită fără rezultat. Doctorul Raynal era unul dintre acei puţini modici care sînt demni să aibă în cabinetul lor de consultaţie faimoasa gravură cu *Hyppocrate refuzînd darurile lui Artaxerxes.*

Capitolul 54
MAREA TRĂDARE A DOMNULUI DE MIRABEAU

Ne amintim ultimele cuvinte spuse de Mirabeau reginei în momentul în care, plecînd din Saint-Cloud, îi întinse mîna să i-o sărute :

— Prin acest sărut, doamnă, monarhia e salvată !

Această promisiune, făcută de Prometeu Junonei cînd era pe cale să fie detronată, trebuia deci să fie realizată.

Mirabeau începu lupta, încrezător în puterile sale, negîndindu-se că după atîtea imprudenţe comise şi trei comploturi eşuate era de fapt invitat să înceapă o luptă imposibilă.

Poate că Mirabeau — şi ar fi fost mai prudent — ar fi luptat încă un timp fără să se demaşte. Dar a treia zi după cea în care fusese primit de regină, mergînd spre Adunarea Naţională, observă grupuri şi auzi strigăte.

Se apropie de aceste grupuri şi se informă de cauza strigătelor. Se treceau din mînă în mînă mici broşuri. Apoi, din timp în timp, un glas striga :

— *Marea trădare a domnului de Mirabeau ! Marea trădare a domnului de Mirabeau !*

— Ah ! ah ! spuse el scoţînd din buzunar o monedă. Mi se pare că asta mă priveşte !... Prietene, continuă el adresîndu-se vînzătorului ce distribuia broşura şi care avea mii de exemplare în nişte coşuri purtate de un măgăruş, cît costă *Marea trădare a domnului de Mirabeau* ?

Vînzătorul îl privi în faţă, apoi zise :

— Domnule conte, o dau pe gratis !

Apoi adăugă mai încet :

— Broşura a fost tipărită în o sută de mii de exemplare.

Mirabeau se îndepărtă, gînditor. Această broşură care se dădea pe gratis ! Acest vînzător care-l cunoştea!...

Broşura era, fără îndoială, una din acele publicaţii stupide sau duşmănoase care apăreau cu miile în acea vreme. Excesul de duşmănie sau excesul de inepţie o făcea inofensivă şi îi anula eficienţa.

Mirabeau îşi aruncă privirea pe prima pagină şi păli. Prima pagină conţinea o listă a datoriilor lui Mirabeau şi, lucru straniu, această listă era exactă.

— Două sute opt mii franci !

Dedesubtul listei se afla data la care această sumă a fost plătită diferiţilor creditori ai domnului de Mirabeau de către domnul de Fontanges, reprezentant al reginei. Apoi urma cifra ce i se plătea lunar, de către curte : şase mii de franci. În sfîrşit, se relata întrevederea sa cu regina.

Era de neînţeles. Pamfletarul anonim nu se înşelase asupra nici unei cifre. Se putea chiar spune că nu se înşelase asupra nici unui cuvînt.

Ce duşman neîmpăcat, misterios, plin de secrete nemaiauzite îl urmărea astfel, sau, mai degrabă, urmărea prin el monarhia ?

Acest vînzător care-i vorbise şi-l recunoscuse, care-i spusese : *domnule conte*, i se păru lui Mirabeau cunoscut.

Reveni pe urma paşilor săi.

Măgăruşul mai era acolo, coşurile erau pe trei sferturi golite, dar primul distribuitor dispăruse şi un altul îi luase locul. Acesta era cu totul necunoscut. Continua însă distribuirea broşurilor cu aceeaşi îndîrjire.

Întîmplarea făcu ca, în acest moment, doctorul Gilbert, care asista aproape zilnic la dezbaterile Adunării — mai ales cînd dezbaterile aveau oarecare prestanţă — să treacă prin piaţa unde staţiona vînzătorul.

Poate că, fiind visător şi preocupat, nu s-ar fi oprit la zgomotul făcut de aceste grupuri dacă Mirabeau, cu îndrăzneala-i cunoscută, nu s-ar fi dus drept la el, luîndu-l de braţ şi conducîndu-l în faţa vînzătorului. Acesta făcu pentru Gilbert ceea ce făcea şi pentru ceilalţi, adică întinse braţul spre el spunînd :

— Cetăţene, luaţi *Marea trădare a domnului de Mirabeau !*

Dar la vederea lui Gilbert, braţul şi limba îi încremeniră ca paralizate. Gilbert îl privi la rîndul său, lăsă să cadă broşura cu dezgust şi se îndepărtă spunînd :

— Murdară meserie faci aici, domnule Beausire !

Şi, luîndu-l pe Mirabeau de braţ, îşi continuă drumul spre Adunare, care părăsise Arhiepiscopia, spre a se instala la Manège.

— Îl cunoaşteţi deci pe omul acesta ? întrebă Mirabeau.

— Îl cunosc cum poţi cunoaşte asemenea oameni, răspunse Gilbert. E un fost ofiţer de poliţie, un cartofor, un escroc. A devenit calomniator, neştiind ce să mai facă.

— Ah ! murmură Mirabeau punînd mîna unde îi fusese inima şi unde nu se mai găsea decît portofelul conţinînd banii de la castel. Dacă ar calomnia...

Şi, sumbru, marele orator îşi continuă drumul.

— Cum e posibil, spuse Gilbert, să fiţi atît de puţin filozof şi să vă lăsaţi doborît de un asemenea atac ?

— Eu ? exclamă Mirabeau. Ah ! doctore, nu mă cunoaşteţi... Ah ! ei spun că sînt vîndut, cînd ar trebui pur şi simplu să spună că sînt plătit ! Ei bine, mîine cumpăr un palat. Mîine îmi iau trăsură, cai şi servitori. Mîine voi avea un bucătar şi voi ţine casă deschisă. Doborît, eu ? Şi ce mă interesează popularitatea de ieri şi impopularitatea de azi ? Nu am oare tot viitorul înainte ?... Nu, doctore, ceea ce mă doboară este o promisiune făcută şi pe care probabil nu o voi putea

ţine, sînt greşelile, aş spune mai bine trădările Curţii faţă de mine. Am fost la regină, nu-i aşa ? Părea să aibă toată încrederea în mine. Am visat o clipă — vis smintit cu o asemenea femeie — am visat o clipă nu să fiu ministrul unui rege, ca Richelieu, ci ministrul, mai bine spus — şi politica mondială n-ar fi avut nimic de suferit — amantul unei regine, ca Mazarin. Ei bine, ce făcea ea ? În aceeaşi zi, după ce am plecat — am şi dovada — îi scria agentului ei din Germania, domnul Flaschlauden : „Spuneţi-i fratelui meu Leopold că-i urmez sfatul, că mă servesc de domnul de Mirabeau, dar că nu e nimic serios în raporturile mele cu el.”

— Sînteţi sigur ? spuse Gilbert.

— Sigur, materialmente sigur... Dar asta încă nu e tot : ştiţi despre ce va fi vorba în Adunare azi ?

— Ştiu că va fi vorba de război, dar nu sînt informat asupra cauzei acestui război.

— Oh ! Dumnezeule, spuse Mirabeau, e foarte simplu : întreaga Europă scindată în două tabere, Austria şi Rusia de o parte. Anglia şi Franţa de cealaltă, gravitează către aceeaşi ură, ura împotriva revoluţiei. Pentru Rusia şi pentru Austria lucrul nu e prea dificil, el exprimă propria lor opinie : dar Anglia liberală şi Prusia filozoafă au nevoie de timp să se hotărască să treacă de la un pol la altul, să renege, să se lepede, să se recunoască — ceea ce sînt în realitate — duşmane ale libertăţii. În ce o priveşte, Anglia a văzut Brabantul dînd mîna Franţei, ceea ce i-a grăbit hotărîrea. Revoluţia noastră naţională e o revoluţie umană. Irlandezul Burke, elev al iezuiţilor din Saint-Omer, duşman înfocat al domnului Pitt, a lansat recent un manifest împotriva Franţei, care i-a fost plătit cu aur curat de către domnul Pitt. Anglia nu declară război Franţei... nu, nu îndrăzneşte încă, dar părăseşte Belgia lăsînd-o pe mîna împăratului Leopold şi merge pînă la capătul lumii să caute pricină aliatei noastre, Spania. Or, Ludovic al XVI-lea a adus ieri la cunoştinţa Adunării

Naţionale, că echipează paisprezece vase de război. În jurul acestei chestiuni va avea loc azi o mare dezbatere în Adunare. Cui aparţine iniţiativa războiului ? Iată întrebarea. Regele a şi pierdut internele, a pierdut şi justiţia, dacă mai pierde şi războiul, ce-i va mai rămîne ?Pe de altă parte — să abordăm sincer aici, între noi, dragul meu doctor, punctul pe care nimeni nu îndrăzneşte să-l abordeze în Cameră — pe de altă parte, regele e suspect. Revoluţia nu s-a făcut pînă acum. Eu am contribuit la asta mai mult ca oricine şi e un titlu de mîndrie pentru mine. Revoluţia nu s-a făcut decît rupînd sabia din mîna regelui. Este sigur că dintre toate prerogativele sale cel mai periculos este să i se lase în mîini războiul. Ei bine, rămînînd credincios promisiunii făcute cu riscul popularităţii şi, poate, al vieţii mele, voi cere să i se lase această putere, voi susţine această cerere, voi face să se adopte un decret care-l va arăta pe rege victorios şi triumfător. Or, ce face regele la această oră ? Îl pune pe ministrul justiţiei să caute în arhivele parlamentului vechile formule de protest împotriva Statelor generale, pentru a redacta, fără îndoială, un protest secret împotriva Adunării. Iată nenorocirea, dragul meu Gilbert, se întreprind prea multe lucruri în taină şi prea puţine lucruri pe faţă, publice, în văzul lumii. Şi iată de ce eu, Mirabeau, mă înţelegeţi, iată de ce eu vreau să se ştie că sînt de partea regelui şi a reginei — fiindcă sînt. Îmi spuneţi că această infamie îndreptată împotriva mea mă tulbură. Deloc, doctore, ea mă serveşte. Îmi trebuie ceea ce îi trebuie furtunii să izbucnească : nori întunecoşi şi vînturi potrivnice. Veniţi, veniţi doctore, şi veţi vedea o frumoasă şedinţă, răspund de asta !

Mirabeau nu minţea şi, chiar din clipa intrării sale în Manège, a trebuit să dea dovadă de curaj. Toţi îi strigau în obraz : „Trădare!”, unul îi arăta o funie, altul un pistol. Mirabeau ridică din umeri şi trecu, ca Jean Bart, îndepărtînd cu coatele pe aceia ce se aflau în calea sa.

Vociferările îl urmară pînă în sală şi păreau să trezească alte vociferări. Abia apăru, cînd o sută de voci exclamară: „Ah ! iată-l pe trădător ! Oratorul renegat! Omul vîndut !”

La tribună se afla Barnave. Vorbea împotriva lui Mirabeau. Mirabeau îl privi ţintă.

— Ei bine, da, spuse Barnave, tu eşti acela pe care îl numim trădător şi împotriva ta vorbesc.

— Atunci, răspunse Mirabeau, dacă vorbeşti împotriva mea, mă pot duce să fac o plimbare la Tuileries. Voi avea timp să mă întorc înainte să termini.

Şi, într-adevăr ieşi, în mijlocul huiduielilor, imprecaţiilor şi ameninţărilor, cu capul sus şi privirea sfidătoare. Ajunse la terasa Feuillants şi coborî în Tuileries.

Aproape de capătul aleii mari, o femeie tînără, avînd în jurul ei un cerc de persoane, ţinea în mînă o creangă de verbină şi-i mirosea parfumul. Aflîndu-se un loc liber în stînga ei, Mirabeau luă un scaun şi se aşeză.

Jumătate din cei ce o înconjurau se ridicară şi plecară. Mirabeau îi privi zîmbind pe cei ce plecau. Tînăra femeie îi întinse mîna.

— Ah ! baroană, spuse el, nu vă este teamă să vă molipsiţi de ciumă ?

— Dragul meu conte, răspunse ea, se afirmă că înclinaţi de partea noastră, aşa că vă atrag spre noi.

Mirabeau zîmbi şi discută trei sferturi de oră cu tînăra doamnă, care nu era altcineva decît Anne-Louise-Germaine Necker, baroană de Staël.

Scoţîndu-şi apoi ceasul, cam după trei sferturi de oră, zise :

— Ah ! baroană, vă rog să mă iertaţi ! Barnave vorbea împotriva mea încă de o oră cînd am ieşit din Adunare. Sînt aproape trei sferturi de oră de cînd am fericirea să stau de vorbă cu dumneavoastră. Iată deci aproape două ore de cînd acuzatorul meu vorbeşte.

Discursul său se apropie probabil de sfîrşit şi trebuie să-i răspund.

— Duceţi-vă, spuse baroana, răspundeţi-i, şi mult curaj !

— Daţi-mi această creangă de verbină, baroană, spuse Mirabeau, îmi va servi drept talisman.

— Fiţi atent, dragul meu conte, verbina este arborele libaţiunilor funebre !

— Oricum, daţi-mi-o, e bine să fii încoronat ca un martir cînd cobori în circ.

— Adevărul este, spuse doamna de Staël, că e greu să fii mai dobitoc decît a fost ieri Adunarea Naţională.

— Ah ! baroană, răspunse Mirabeau, de ce să dăm date?

Şi luînd din mîinile ei creanga de verbină pe care i-o oferea, fără îndoială, ca recompensă pentru această vorbă, Mirabeau salută politicos, urcă scările ce duceau spre terasa Feuillants şi se înapoie la Adunarea Naţională.

Barnave cobora de la tribună în mijlocul aclamaţiilor întregii săli. Rostise unul din acele discursuri întortocheate care sînt pe placul tuturor partidelor.

Un tunet de urlete şi imprecaţii izbucni împotriva lui Mirabeau în momentul în care fu zărit la tribună.

El însă, ridicîndu-şi mîna puternică, aşteptă şi, profitînd de unul din acele intervale de potolire care intervin la timpul furtunilor sau răzmeriţelor, strigă :

— Ştiam bine că nu e mare distanţa dintre Capitoliu şi Stînca Tarpeiană !

Atît de majestuos e geniul, încît acest cuvînt impuse liniştea celor mai înverşunaţi. Din momentul în care Mirabeau cucerise liniştea, victoria era pe jumătate cîştigată. El ceru ca iniţiativa războiului să fie acordată regelui, însemna să ceri prea mult, şi fu refuzat. Atunci începu lupta în jurul amendamentelor.

Şarja frontală fusese respinsă, terenul trebuia recîştigat prin şarje parţiale. Reveni de cinci ori la tribună.

Barnave vorbise două ore, Mirabeau a vorbit timp de aproape trei ore, în mai multe rînduri. În cele din urmă el obţinu următoarele :

Că regele are dreptul *să facă pregătiri, să conducă* forţele armate cum crede de cuviinţă, că va *propune* războiul Adunării, care la rîndul ei nu va hotărî nimic fără să fie *sancţionat de rege*.

La ieşirea din şedinţă, Mirabeau era să fie rupt în bucăţi. În schimb, Barnave a fost purtat în triumf de mulţime. Nu e departe ziua, sărmane Barnave, cînd vei auzi la rîndul tău strigîndu-se :

— Marea trădare a domnului Barnave !

Capitolul 55
ELIXIRUL VIEŢII

Mirabeau ieşi din Adunare cu privirea mîndră şi capul sus. Atît timp cît se găsea în faţa primejdiei, asprul atlet nu se gîndea decît la pericol, nu şi la forţele sale.

Se întîmplă cu el acelaşi lucru ca şi cu mareşalul de Saxa în bătălia de la Fontenoy. Extenuat, bolnav, acesta stătuse toată ziua în şa, mai zdravăn decît cel mai brav ostaş din armata sa, dar cînd armata engleză a fost înfrîntă, cînd fumul ultimei lovituri de tun salută fuga englezilor, se lăsă să alunece, muribund, pe cîmpul de bătălie pe care îl cucerise.

Acelaşi lucru se petrecu şi cu Mirabeau. Întors acasă, se culcă pe jos, pe perne, înconjurat de flori. Mirabeau avea două pasiuni : femeile şi florile. De altfel, de la începutul sesiunii, sănătatea lui se şubrezea vizibil. Suferise atît de mult din punct de vedere fizic şi moral, datorită persecuţiilor şi întemniţărilor, încît, în pofida temperamentului său viguros, starea sănătăţii sale nu era niciodată perfectă.

Atîta timp cît omul e tînăr, toate organele supuse voinţei sale, gata să asculte la prima comandă ce i-o transmite creierul, acţionează oarecum simultan şi fără să opună vreo rezistenţă voinţei care le pune în mişcare. Dar, pe măsură ce omul înaintează în vîrstă, fiecare organ, ca un servitor care mai ascultă încă, dar pe care un serviciu prea îndelungat l-a nărăvit, fiecare organ face, dacă se poate spune aşa, observaţiile sale, şi nu fără multă luptă şi trudă pot fi strunite.

Mirabeau se afla la această vîrstă a vieţii. Pentru ca organele sale să continue a-l sluji cu promptitudinea obişnuită trebuia să se înfurie şi numai furia avea cîştig de cauză în faţa acestor servitori sătui de muncă şi suferinzi.

De astă dată simţea în el ceva mult mai grav decît de obicei şi nu opuse decît o slabă rezistenţă lacheului său, care-i spuse că trebuie chemat un medic. În acel moment, doctorul Gilbert sună şi fu introdus imediat.

Mirabeau îi întinse mîna şi-l trase spre pernele pe care era culcat, în mijlocul hîrtiilor şi al florilor.

— Ei bine, dragă conte, îi spuse Gilbert, n-am vrut să mă duc acasă fără să vă fi felicitat. Mi-aţi promis o victorie şi aţi repurtat mai mult decît atît, aţi repurtat un triumf.

— Da, dar vedeţi, e un triumf, e o victorie ca a lui Pyrrhos. Încă o victorie ca asta, doctore, şi sînt pierdut !

Gilbert îl privi pe Mirabeau.

— Într-adevăr, spuse el, sînteţi bolnav.

Mirabeau ridică din umeri.

— Adică, în meseria pe care o exercit, un altul ar fi fost mort de o sută de ori pînă acum, spuse el. Am doi secretari şi amîndoi sînt istoviţi. Mai ales Pellinc, care are sarcina să-mi copieze ciornele, scrisul meu atît de îngrozitor, şi de care nu mă pot lipsi pentru că el singur mă poate citi şi înţelege. Pellinc a căzut la pat de trei zile. Doctore, prescrieţi-mi ceva care, n-aş spune să mă facă să trăiesc, dar ceva care să-mi dea putere atît timp cît trăiesc.

— Ce vreţi ! spuse Gilbert, după ce luase pulsul bolnavului. Nu poţi da sfaturi unui om cu firea dumnea-voastră. Poţi oare recomanda odihna unui om care-şi trage forţa mai ales din mişcare, poţi recomanda cumpătare unui geniu care creşte prin exces ! Ce-ar fi dacă aş spune să scoateţi din cameră aceste flori şi aceste plante, care degajă oxigen ziua şi carbon noaptea? V-aţi creat necesitatea de a avea flori şi aţi suferi mai mult de absenţa decît de prezenţa lor. Dacă v-aş spune să trataţi femeile ca şi florile şi să le îndepărtaţi, mai ales noaptea, mi-aţi răspunde că aţi prefera să muriţi... Trăiţi deci, dragul meu conte, în

condiţiile vieţii dumneavoastră. Încercaţi doar să aveţi în jur flori fără parfum şi, dacă e posibil, iubiri fără pasiuni.

— Oh ! dragă doctore, din acest punct de vedere sînteţi admirabil servit. Iubirile cu pasiune s-au terminat prea rău ca să le mai reîncep. Trei ani de închisoare, o condamnare la moarte şi sinuciderea femeii pe care o iubeam şi care s-a omorît pentru un altul m-au vindecat de asemenea iubiri. V-am spus : o clipă am visat ceva măreţ. Am visat la o legătură ca aceea dintre Elisabeta şi Essex, dintre Ana de Austria şi Mazarin, dintre Ecaterina a II-a şi Potemkin. Dar a fost un vis. Ce vreţi, n-am revăzut-o pe această femeie pentru care lupt, şi nu o voi revedea, probabil, niciodată... Înţelegeţi, Gilbert, nu există chin mai mare decît să simţi că porţi în tine proiecte imense, prosperitatea unui regat, triumful prietenilor, zdrobirea duşmanilor şi că, printr-o neşansă, printr-un capriciu al întîmplării, toate astea îţi scapă. Oh ! ei mă fac să ispăşesc nebuniile tinereţii mele, dar şi ei le vor ispăşi. De ce n-au încredere în mine ? În afară de două-trei ocazii în care m-au împins la disperare şi a trebuit să lovesc pentru a le da măsura loviturilor mele, n-am fost oare totdeauna de partea lor, de la început şi pînă la sfîrşit ? N-am fost pentru veto-ul absolut cînd dumnealui, domnul Necker, se mulţumea cu veto-ul de suspendare ? N-am fost împotriva acelei nopţi de 4 august, la care n-am luat parte şi care a lipsit nobilimea de privilegiile ei ? N-am protestat împotriva Declaraţiei Drepturilor omului, nu că m-aş fi gîndit să dau înapoi, ci fiindcă eram convins că ziua proclamării ei nu sosise încă ? Şi azi, chiar azi, nu i-am servit mai mult decît puteau spera ? N-am obţinut, în detrimentul onoarei mele, al popularităţii mele, al vieţii mele, mai mult decît ar fi putut obţine pentru ei orice om, chiar ministru fiind, sau chiar prinţ ? Şi cînd mă gîndesc — gîndiţi-vă bine la cele ce vă voi spune, mare filozof ce

sînteţi, căci prăbuşirea monarhiei stă poate în acest fapt — şi mă gîndesc că eu trebuie să privesc ca o favoare, atît de mare încît nu mi-a fost acordată decît o singură dată, favoarea de a fi primit de regină ; cînd mă gîndesc că, dacă tatăl meu n-ar fi murit în ajunul căderii Bastiliei, dacă decenţa nu m-ar fi oprit să mă arăt a treia zi după această moarte — ziua în care La Fayette a fost numit general comandant al gărzii naţionale şi Bailly primar al Parisului — aş fi fost numit eu primar în locul lui Bailly ! Oh ! atunci lucrurile s-ar fi schimbat. Regele s-ar fi aflat îndată în situaţia de a intra în raporturi cu mine. I-aş fi inspirat alte idei decît cele pe care le are în ce priveşte orientarea ce trebuie dată unui oraş care poartă în sînul lui revoluţia. I-aş fi cucerit încrederea, l-aş fi îndemnat să ia, înainte ca răul să fi fost atît de profund înrădăcinat, măsuri decisive de apărare. În schimb, aşa, ca simplu deputat, om suspect, invidiat, temut, detestat, am fost îndepărtat de rege, calomniat în faţa reginei ! Mă credeţi, doctore ? Cînd m-a zărit la Saint-Cloud, regina a pălit ! Eh ! Explicaţia este foarte simplă. Nu a fost oare îndemnată să creadă că eu sînt acela care am uneltit evenimentele din 5 şi 6 octombrie ? Ei bine, în timpul acestui an aş fi putut face ceea ce am fost împiedicat să fac, pe cînd azi, ah ! azi, mi-e teamă că e prea tîrziu, atît pentru sănătatea monarhiei, cît şi pentru a mea.

Şi Mirabeau, cu figura marcată de semnele unei mari dureri, îşi înfipse mîna toată în piept, deasupra stomacului.

— Suferiţi, conte ? întrebă Gilbert.

— Ca un damnat ! Pe cuvînt de onoare, sînt zile cînd calomnia acţionează asupra moralului meu ca arsenicul asupra trupului... Credeţi în otrava familiei

Borgia, în *aqua tofana* de Perrugia, în prafurile femeii Voisin[1], doctore ? întrebă surîzînd Mirabeau.

— Nu, dar cred în tăişul dogoritor care arde teaca, în lampa a cărei flacără dilatată face să se spargă sticla.

Gilbert scoase din buzunar un mic flacon de cristal conţinînd cam două degetare dintr-o licoare verzuie.

— Luaţi, conte, îi spuse el. Vom face o încercare.

— Ce fel de încercare ? spuse Mirabeau, privind flaconul cu curiozitate.

— Unul din prietenii mei, şi aş vrea să fie şi al dumneavoastră, un om deosebit de instruit în toate ştiinţele, şi în cele oculte cum pretinde, mi-a dat reţeta acestei băuturi ca un antidot suveran, ca un remediu universal, aproape ca un elixir al vieţii. Adesea, cînd eram cuprins de acele gînduri sumbre care-i duc pe vecinii noştri în Anglia la melancolie, la silă de viaţă şi chiar la moarte, am băut cîteva picături din această licoare şi, trebuie s-o spun, totdeauna efectul a fost prompt şi salutar. Vreţi să gustaţi şi dumneavoastră ?

— Din mîna dumneavoastră, doctore, primesc orice, chiar şi cucută, cu atît mai mult elixirul vieţii. Trebuie preparat, sau trebuie băut în stare pură ?

— Nu în stare pură, căci această licoare are în realitate o mare putere. Spuneţi lacheului să vă aducă într-o lingură cîteva picături de rachiu sau spirt curat.

— Drace ! Spirt curat sau rachiu pentru a îndulci băutura dumneavoastră ! Atunci trebuie să fie un foc lichid ! Nu credeam ca vreun om să fi băut aşa ceva de pe timpul cînd Prometeu îi turnă strămoşului neamului omenesc o asemenea băutură. Numai că am îndoieli dacă servitorul meu va găsi în toată casa şase picături de rachiu. Nu sînt ca Pitt şi nu în această băutură îmi caut elocvenţa.

---

[1]Ghicitoare şi otrăvitoare franceză, arsă de vie la Paris,în 1680.(N. T.)

Lacheul reveni, totuşi, peste cîteva momente, cu o lingură conţinînd cele cinci-şase picături de rachiu cerute. Gilbert adăugă o cantitate egală de licoare din flacon, în aceeaşi clipă, cele două licori combinate căpătară culoarea absintului, şi Mirabeau, luînd lingura, înghiţi conţinutul.

— Pe naiba ! doctore, spuse el lui Gilbert, aţi făcut bine că m-aţi prevenit că licoarea e puternică. Am literalmente impresia că am înghiţit un fulger.

Gilbert zîmbi şi păru să aştepte cu încredere. Mirabeau rămase o clipă parcă vlăguit de aceste cîteva picături de flacără, ţinîndu-şi capul aplecat pe piept şi mîna pe stomac. Dar, deodată, ridicîndu-şi capul, spuse:

— Ah ! doctore, în adevăr, m-aţi făcut să beau elixirul vieţii.

Apoi se ridică, respirînd din plin, cu fruntea ridicată şi cu braţele întinse, spuse :

— Să se prăbuşească monarhia, acum mă simt în stare s-o susţin !

Gilbert surîse.

— Vă simţiţi deci mai bine ? întrebă el.

— Doctore, spuse Mirabeau, arătaţi-mi locul unde se vinde această doctorie şi, chiar de-ar trebui să plătesc fiecare picătură cu un diamant egal cu mărimea picăturii, chiar de-ar trebui să renunţ la orice lux pentru acest lux de forţă şi de viaţă, vă asigur că voi avea această flacără lichidă şi că, atunci, mă voi considera de neînvins !

— Conte, spuse Gilbert, promiteţi-mi să nu luaţi din această doctorie decît de două ori pe săptămînă şi să nu vă adresaţi altcuiva decît mie pentru a vă reînnoi rezerva, şi atunci acest flacon vă aparţine.

— Daţi-mi-l, spuse Mirabeau, şi vă promit tot ce doriţi.

— Iată-l, spuse Gilbert, dar asta nu e totul. Mi-aţi spus că veţi avea cai şi trăsură ?

— Da.

— Ei bine, mutaţi-vă la ţară. Aceste flori, care viciază aerul camerei dumneavoastră, purifică aerul unei grădini. Drumul ce-l veţi parcurge în fiecare zi pentru a veni la Paris şi a vă reîntoarce la ţară vă va fi salutar. Alegeţi, dacă e posibil, o reşedinţă situată pe o înălţime, într-o pădure, sau în apropierea unei ape curgătoare, ca de exemplu Bellevue, Saint-Germain sau Argenteuil.

— Argenteuil ! repetă Mirabeau. Tocmai mi-am trimis servitorul să caute acolo o reşedinţă de ţară. Teisch, nu mi-ai spus că ai găsit acolo ceva ce mi-ar conveni ?

— Da, domnule conte, răspunse servitorul, care asistase la tratamentul făcut de Gilbert, da, o casă fermecătoare, despre care mi-a vorbit un anume Fritz, compatriotul meu. Locuise acolo cu un bancher străin, care-i fusese stăpîn. Acum e liberă şi domnul conte o poate închiria oricînd doreşte.

— Unde e situată această casă ?

— În afară de Argenteuil. E cunoscută sub numele de castelul Marais.

— Ah ! o cunosc, spuse Mirabeau. Foarte bine, Teisch. Cînd tatăl meu mă alunga de-acasă cu blestemele sale şi cu cîteva lovituri de baston... Ştiaţi, doctore, că tatăl meu locuia la Argenteuil ?

— Da.

— Ei bine, cum spuneam, cînd mă alunga de-acasă, mi se întîmpla de multe ori să mă plimb pe lîngă zidurile acestei frumoase reşedinţe şi să-mi spun ca Horaţiu, cred, scuzaţi-mă dacă citatul este greşit : *O rus, quando te aspiciam ?*

— Atunci, dragul meu conte, a sosit momentul să vă realizaţi visul. Duceţi-vă, vizitaţi castelul Marais, mutaţi-vă acolo domiciliul... cu cît mai repede, cu atît mai bine.

Mirabeau chibzui o clipă şi, întorcîndu-se spre Gilbert, spuse :

— Nu-i aşa, dragă doctore, că este de datoria dumneavoastră să vegheaţi asupra bolnavului pe care l-aţi înviat ? Nu e decît cinci după-amiază. Ne bucurăm de zilele lungi ale anului şi vremea e frumoasă. Să ne urcăm în trăsură şi să mergem la Argenteuil.

— Fie ! spuse Gilbert. Să mergem la Argenteuil. Cînd începi un tratament pentru sănătatea unei persoane atît de preţioase ca a dumneavoastră, dragul meu conte, trebuie studiat totul... Să mergem să studiem viitoarea dumneavoastră casă de la ţară !

Capitolul 56
SUB PATRU TREPTE NU MAI EXISTĂ PĂRINŢI

Mirabeau nu avea încă o casă aranjată şi, în consecinţă, nu avea trăsură personală. Aşa că servitorul se duse să ia o trăsură de piaţă.

Să mergi la Argenteuil, unde acum ajungi în unsprezece minute şi unde se va ajunge poate, în zece ani, doar în unsprezece secunde era pe atunci aproape o călătorie.

De ce alesese Mirabeau orăşelul Argenteuil ? Fiindcă amintirile sale, cum îi spusese doctorului, se legau de acest mic orăşel, iar omul simte o atît de mare nevoie să dubleze perioada scurtă de existenţă ce i-a fost dată, încît se agaţă, atît cît poate, de trecut, pentru a fi tîrît mai încet spre viitor.

La Argenteuil murise la 11 iulie 1789 tatăl său, marchizul de Mirabeau, aşa cum trebuia să moară un adevărat gentilom care nu voise să asiste la căderea Bastiliei. Aşa că Mirabeau opri trăsura la capătul podului de la Argenteuil.

— Am şi ajuns ? întrebă doctorul.

— Da şi nu. N-am ajuns încă la castelul Marais, situat la un sfert de leghe după Argenteuil. Dar, ceea ce facem azi, dragă doctore, am uitat să vă spun, nu e o vizită, ci un pelerinaj şi încă unul în trei etape.

— Un pelerinaj ! spuse Gilbert zîmbind. Şi la care sfînt ?

— La sfîntul Riqueti, dragul meu doctor. E un sfînt pe care nu-l cunoaşteţi, un sfînt pe care oamenii l-au canonizat. De fapt, mă îndoiesc că bunul Dumnezeu, presupunînd că el se ocupă de toate neroziile de pe acest sărman pămînt, a ratificat această canonizare. Dar nu e mai puţin sigur că aici a răposat Riqueti, marchiz de Mirabeau, *Prietenul oamenilor*, răpus ca un

martir de dezmăţul şi excesele nedemnului său fiu, Honoré-Gabriel-Victor Riqueti, conte de Mirabeau.

— Ah ! e-adevărat, spuse doctorul. Tatăl dumneavoastră a murit la Argenteuil. Iertaţi-mă că am uitat, dragul meu conte. Scuza mea este că tocmai soseam din America cînd am fost arestat pe şoseaua de la Le Havre spre Paris, în primele zile din iulie, şi mă aflam la Bastilia în timpul decesului. Am ieşit de-acolo la 14 iulie, împreună cu alţi şapte prizonieri şi, oricît de mare a fost acest eveniment particular, s-a pierdut în noianul de evenimente care au izbucnit în aceeaşi lună... Şi unde locuia tatăl dumneavoastră ?

În aceeaşi clipă în care Gilbert punea această întrebare, Mirabeau se oprea în faţa grilajului unei case situate pe chei, în faţa rîului, de care o despărţea o pajişte de aproape trei sute de paşi şi o perdea de arbori.

Văzînd un om oprindu-se înaintea gardului de fier, un cîine enorm, din rasa Pirineilor, îşi luă vînt mîrîind, îşi scoase capul prin zăbrelele porţii şi încercă să înşface o bucată din carnea lui Mirabeau sau un petic din hainele sale.

— La dracu ! doctore, spuse el trăgîndu-se înapoi, spre a scăpa de colţii albi şi ameninţători ai dulăului. Nimic nu s-a schimbat şi sînt primit aici ca pe timpul cînd trăia taică-meu.

Totuşi, un tînăr apăru pe peron, linişti dulăul, îl chemă spre el şi se apropie de cei doi străini.

— Scuzaţi, domnilor, spuse el, stăpînii n-au nici o vină în primirea ce vă face cîinele. Mulţi dintre cei care se plimbă pe aici se opresc în faţa acestei case, în care a locuit înainte marchizul de Mirabeau, şi cum sărmanul Cartouche nu poate înţelege interesul istoric legat de locuinţa umililor săi stăpîni, mîrîie neîncetat. La coteţ, Cartouche !

Tînărul făcu un gest de ameninţare şi cîinele, continuînd să mîrîie, plecă şi se ascunse în coteţ. Îşi

trecu prin deschizătura acestuia labele de dinainte, pe care îşi culcă botul cu limba sîngerie, cu dinţii ascuţiţi, cu ochii de foc.

În acest timp, Mirabeau şi Gilbert schimbau o privire între ei.

— Domnilor, continuă tînărul, nu mai e altceva în spatele gardului decît o gazdă gata să deschidă şi să vă primească, dacă curiozitatea dumneavoastră nu se mulţumeşte cumva să privească doar exteriorul.

Gilbert îl împinse pe Mirabeau cu cotul, în semn că ar vizita cu plăcere interiorul casei. Mirabeau îl înţelese. De altfel, nutrea aceeaşi dorinţă ca şi Gilbert.

— Domnule, spuse el, ne-aţi citit gîndurile. Ştiam că această casă a fost locuită de *Prietenul oamenilor* şi eram curioşi s-o vizităm.

— Şi curiozitatea dumneavoastră va spori, domnilor, spuse tînărul, cînd veţi afla că de două sau de trei ori, în timpul în care tatăl a locuit aici, casa a fost onorată de vizita ilustrului său fiu care, dacă e cazul să credem în tradiţie, n-a fost primit întotdeauna aşa cum ar fi meritat şi cum l-am primi noi dacă ar avea dorinţa pe care o aveţi dumneavoastră, domnilor, şi la care mă grăbesc să subscriu.

Şi, înclinîndu-se, tînărul deschise poarta în faţa celor doi vizitatori, împinse grilajul şi o luă înaintea lor.

Dar Cartouche nu păru dispus să-i lase să se bucure astfel de ospitalitatea ce li se oferea. Se repezi din nou în afara coteţului, cu un oribil lătrat.

Tînărul se interpuse între cîine şi acela dintre oaspeţii săi împotriva căruia animalul părea deosebit de înverşunat. Dar Mirabeau îl îndepărtă pe tînăr cu o mişcare a mîinii.

— Domnule, spuse el, cîinii şi oamenii au lătrat puternic la mine : oamenii m-au muşcat uneori, cîinii niciodată. De altfel, se pretinde că privirea omenească este atotputernică asupra animalelor. Lăsaţi-mă, vă rog, să încerc.

— Domnule, spuse tînărul, alarmat, vă previu că dulăul e rău.

— Lăsaţi, lăsaţi, domnule, răspunse Mirabeau. Am de-a face în fiece zi cu fiare mai rele decît el şi chiar azi am dat gata o haită întreagă.

— Da, dar acestei haite i-aţi putut vorbi, spuse Gilbert, şi nimeni nu neagă puterea cuvîntului dumneavoastră.

— Doctore, credeam că sînteţi un adept al magnetismului.

— Fără îndoială. Ei bine ?

— Ei bine, în acest caz ar trebui să recunoaşteţi puterea privirii. Lăsaţi-mă să-l magnetizez pe Cartouche.

Mirabeau vorbea aici cu acel limbaj îndrăzneţ, atît de bineînţeles de fiinţele superioare.

— Daţi-i drumul, spuse Gilbert.

— Ah ! domnule, repetă tînărul, nu vă expuneţi.

— Vă rog ! spuse Mirabeau.

Tînărul se înclină în semn de consimţămînt şi se îndepărtă spre stînga, pe cînd Gilbert, se îndepărtă spre dreapta, cum fac martorii unui duel cînd adversarul urmează să tragă asupra celui aflat sub ocrotirea lor.

De altfel, tînărul, urcat pe cele două sau trei trepte ale peronului, era gata să-l oprească pe Cartouche dacă privirea sau cuvîntul necunoscutului ar fi fost insuficiente.

Cîinele întoarse capul la dreapta şi la stînga, ca şi cum ar fi vrut să examineze dacă acel faţă de care părea animat de o ură implacabilă era cu adevărat lipsit de orice ajutor. Apoi, văzîndu-l singur şi fără arme, se tîrî încet în afara coteţului, mai mult şarpe decît patruped, îşi luă brusc elan şi, din primul salt, depăşi o treime din distanţa ce-l despărţea de adversarul său.

Atunci Mirabeau încrucişă braţele şi, cu acea putere care făcea din el un Jupiter tunător al tribunei, îşi fixă ochii asupra animalului.

În acelaşi timp, tot ce putea conţine ca electricitate acest trup viguros părea să se urce spre fruntea sa. Firele de păr i se zbîrliră ca şi coama unui leu şi dacă întîmplarea nu s-ar fi petrecut la acea oră a după-amiezei cînd soarele începe să apună dar luminează încă, ci la primele ore ale nopţii, fără îndoială că din fiece fir al părului său s-ar fi văzut ţîşnind o scînteie.

Cîinele se opri brusc şi-l privi. Mirabeau se lăsă în jos, luă un pumn de nisip şi i-l aruncă în faţă. Cîinele lătra şi făcu un nou salt, care-l apropie la trei, patru paşi de adversarul său. Atunci însă, bărbatul fu acela care merse spre cîine.

Animalul rămase o clipă nemişcat, ca şi cîinele de granit al vînătorului Kephalos. Apoi, îngrijorat de înaintarea lui Mirabeau, păru să şovăie între furie şi teamă, ameninţă cu dinţii şi cu ochii, dar se lăsă jos, pe picioarele din spate. În cele din urmă, Mirabeau ridică braţele cu acel gest dominator care-i reuşise de atîtea ori la tribună cînd îşi arunca sarcasmele, injuriile sau ironiile asupra adversarilor săi şi cîinele, învins, tremurînd tot, se tîrî privind în urma sa dacă retragerea îi era liberă şi, întorcîndu-se, intră în mare grabă în coteţ.

Mirabeau îşi ridică privirea, mîndru şi voios ca un învingător în jocurile de pe istmul Corint.

— Ah ! doctore, spuse el, domnul Mirabeau-tatăl avea într-adevăr dreptate cînd spunea despre cîini că sînt candidaţi la umanitate. Priviţi-l pe acesta, insolent, laş, şi-l veţi vedea servil ca şi un om.

În acelaşi timp lăsă să-i atîrne mîna de-a lungul pulpei şi strigă cu un ton de comandă :

— Aici, Cartouche, aici !

Cîinele şovăi, dar, după un gest de nerăbdare din partea lui Mirabeau, îşi scoase pentru a doua oară

capul din coteţ, se tîrî din nou cu ochii ţintă în ochii acestuia, străbătu astfel spaţiul ce-l despărţea de învingătorul său şi, ajungînd la picioarele acestuia, ridică încet şi timid capul şi atinse cu vîrful limbii vîrful degetelor lui.

— E bine, spuse Mirabeau, înapoi la coteţul tău !

Făcu un gest şi cîinele plecă să se culce. Apoi, întorcîndu-se spre Gilbert, pe cînd tînărul rămăsese pe peron tremurînd de teamă şi mut de mirare, spuse :

— Ştiaţi, dragul meu doctor, la ce mă gîndeam făcînd nebunia la care aţi fost martor ?

— Nu, dar spuneţi-mi, căci n-aţi făcut-o din simplă bravadă, nu-i aşa ?

— M-am gîndit la faimoasa noapte de 5 spre 6 octombrie. Doctore, doctore, aş da jumătate din zilele ce-mi mai rămîn de trăit ca regele Ludovic al XVI-lea să fi văzut acest cîine repezindu-se asupra mea, intrînd în coteţ şi venind apoi să-mi lingă mîna.

Apoi, adresîndu-se tînărului :

— Mă veţi ierta că l-am umilit pe Cartouche, nu-i aşa, domnule ? Hai să vedem casa *Prietenului oamenilor*, fiindcă doriţi să ne-o arătaţi.

Tînărul îi făcu loc lui Mirabeau să treacă. De altfel, acesta părea să nu aibă nevoie de ghid, cunoscînd casa mai bine decît oricine.

Fără să se oprească la parter, urcă cu repeziciune scara împodobită cu o balustradă de fier artistic lucrată, spunînd :

— Pe aici, doctore, pe aici.

În adevăr, cu elanul care-i era caracteristic, cu acel obicei de a domina care făcea parte din temperamentul său, din spectator Mirabeau se făcu actor, din simplu vizitator, stăpînul casei.

Gilbert îl urmă.

Între timp, tînărul îşi chemă tatăl, om de cincizeci, cincizeci şi cinci de ani, şi cele două surori, fetişcane

de cincisprezece pînă la optsprezece ani, pentru a le spune ce oaspete straniu primise.

Pe cînd le relata istoria supunerii lui Cartouche, Mirabeau îi arăta lui Gilbert cabinetul de lucru, dormitorul şi salonul marchizului de Mirabeau şi, cum fiecare cameră vizitată trezea în el o amintire, Mirabeau povestea anecdotă după anecdotă, cu farmecul şi cu antrenul ce-i erau proprii.

Proprietarul şi familia sa îl ascultau pe acest cicerone, care le spunea istoria propriei lor case, deschizînd bine, pentru a vedea şi auzi totul, ochii mari şi urechile.

Isprăvindu-se vizita apartamentului de la etaj şi cum orologiul bisericii din Argenteuil suna de ora şapte, lui Mirabeau îi fu fără îndoială teamă că-i va lipsi timpul să ducă la bun sfîrşit ceea ce mai avea de făcut, de aceea îl grăbi pe Gilbert să coboare, luîndu-i-o înainte şi păşind repede peste primele patru trepte.

— Domnule, spuse atunci proprietarul casei, dumneavoastră, care cunoaşteţi atîtea întîmplări cu privire la marchizul de Mirabeau şi ilustrul său fiu, mi se pare că aţi avea de povestit, desigur dacă binevoiţi s-o faceţi, o întreagă istorie despre aceste patru trepte, care n-ar fi cea mai puţin ciudată din povestirile dumneavoastră.

Mirabeau se opri şi zîmbi.

— E adevărat, spuse, dar pe aceasta intenţionam s-o trec sub tăcere.

— Şi de ce, conte ? întrebă doctorul.

— Pe legea mea, veţi judeca şi singur. Ieşind din donjonul de la Vincennes, unde stătuse optsprezece luni, Mirabeau, care avea dublul vîrstei fiului risipitor şi care nu vedea nici un indiciu că s-ar pregăti tăierea viţelului gras de bucurie pentru întoarcerea sa, avu ideea să vină să ceară partea de avere ce i se cuvenea prin lege. Existau două motive pentru ca Mirabeau să fie rău primit în casa părintească : în primul rînd, ieşea

de la Vincennes împotriva dorinţei marchizului ; în al doilea rînd, venea acasă să ceară bani. Rezultatul a fost că marchizul, ocupat să termine o operă de binefacere, se ridică la vederea fiului său, apucă bastonul la primele cuvinte pronunţate de acesta şi se repezi asupra lui în clipa cînd auzi cuvîntul *bani*. Contele îşi cunoştea tatăl, spera totuşi că cei treizeci şi şapte de ani ai săi îl vor salva de pedeapsa de care era ameninţat. Contele îşi recunoscu eroarea cînd simţi că loviturile de baston plouă pe umerii săi.

— Cum ! E posibil ? Lovituri de baston ? întrebă Gilbert.

— Da, adevărate, solide lovituri de baston, nu dintre cele ce se dau şi se primesc la Comedia franceză în piesele lui Moliere, ci lovituri de baston reale, bune de spart capul sau de rupt braţul.

— Şi ce a făcut contele Mirabeau ? întrebă Gilbert.

— Asta-i bună ! A făcut ceea ce a făcut Horaţiu în prima sa luptă— a luat-o la fugă. Din nefericire, n-avea, cum avusese Horaţiu, un scut, căci în loc să-l arunce, cum a făcut poetul, s-ar fi servit de el pentru a para loviturile. Dar, neavîndu-l, coborî val-vîrtej primele patru trepte ale acestei scări, cam cum am făcut-o eu acum, poate ceva şi mai repede. Ajuns aici se întoarse şi, ridicînd bastonul la rîndul său spuse tatălui său : „Opreşte-te, domnule, sub patru trepte nu mai există părinţi !” Era un calambur destul de nereuşit, care-l opri totuşi pe bătrîn cu mai mult succes decît ar fi reuşit cel mai bun argument. „Ah ! spuse el, ce nenorocire că judecătorul senioral e mort, i-aş fi scris ce-ai spus.” Mirabeau, continuă povestitorul, era prea bun strateg să nu profite de ocazia ce i se oferea spre a se retrage. Coborî restul treptelor aproape la fel de repede cum coborîse primele patru şi, spre marea sa durere, nu se mai înapoie niciodată în casa

părintească. E un mare netrebnic, nu-i aşa, doctore, acest conte de Mirabeau ?

— Oh ! domnule — spuse tînărul apropiindu-se de Mirabeau cu mîinile împreunate, ca şi cum ar fi cerut iertare oaspetelui său că are o părere contrarie — totuşi este un om atît de mare !

Mirabeau îl privi pe tînăr drept în faţă.

— Ah ! ah ! făcu el, mai există oameni care gîndesc astfel despre contele de Mirabeau ?

— Da, domnule, spuse tînărul, şi cu riscul de a nu vă fi pe plac, eu sînt în primul rînd.

— Oh ! reluă Mirabeau rîzînd, nu trebuie să se spună asta cu glas tare în această casă, tinere, sau zidurile se vor prăbuşi peste capul dumitale.

Apoi, salutînd respectuos pe bătrîn şi curtenitor pe cele două tinere fete, traversă grădina, trimiţînd cu mîna un semn de prietenie lui Cartouche, care i-l înapoie printr-un fel de mîrîit în care un rest de revoltă se amesteca cu supunerea.

Gilbert îl urmă pe Mirabeau, care porunci vizitiului să intre în oraş şi să oprească în faţa bisericii.

La cotul primei străzi opri însă trăsura şi scoţînd din buzunar o carte de vizită, spuse servitorului :

— Teisch, transmite-i din partea mea această carte de vizită tînărului care nu împărtăşeşte părerea mea despre domnul de Mirabeau.

Apoi, cu un suspin, adăugă :

— Ah ! doctore, iată unul care n-a citit încă *Marea trădare a domnului de Mirabeau !*

Teisch reveni. Era urmat de tînăr.

— Oh! domnule conte, spuse acesta cu un accent de admiraţie asupra căruia nu te puteai înşela, acordaţi-mi ce i-aţi acordat lui Cartouche, onoarea de a vă săruta mîna.

Mirabeau deschise braţele şi îl strînse pe tînăr la piept.

— Domnule conte, mă numesc Mornais. Dacă vreodată aveţi nevoie de cineva care să moară pentru dumneavoastră, amintiţi-vă de mine.

Ochii lui Mirabeau se umplură de lacrimi.

— Doctore, spuse el, iată-i pe oamenii care vor veni după noi. Cred că valorează mai mult decît noi, pe cuvînt de onoare !

Capitolul 57
O FEMEIE CARE SEAMĂNĂ CU REGINA

Trăsura se opri la poarta bisericii din Argenteuil.

— V-am spus că nu m-am întors niciodată la Argenteuil din ziua în care tatăl meu m-a gonit de acasă cu lovituri de baston. M-am înşelat : m-am înapoiat în ziua în care l-am condus, în sicriu, în această biserică.

Şi Mirabeau coborî din trăsură, îşi luă pălăria în mînă şi, cu capul descoperit, cu un pas lent şi solemn, intră în biserică.

Se amestecau în acest om straniu atîtea sentimente opuse, încît avea uneori veleităţi religioase în epoca în care toţi erau filozofi şi în care unii împingeau filozofia pînă la ateism.

Gilbert îl urma la cîţiva paşi. Îl văzu pe Mirabeau traversînd biserica şi sprijinindu-se, aproape de altarul Fecioarei, de o coloană masivă al cărei capitel roman părea să poarte înscrisă o dată din secolul al XII-lea. Înclină capul, ochii i se fixară pe o lespede neagră din mijlocul capelei.

Doctorul căută să-şi dea seama ce absorbea în asemenea grad mintea lui Mirabeau : ochii săi îi urmăriră privirea şi se opriră pe o inscripţie care suna astfel :

Aici odihneşte
FRANÇOISE DE CASTELLANE, MARCHIZĂ DE MIRABEAU
Model de pietate şi de virtute, soţie fericită, mamă fericită.
Născută în Dauphiné în 1685, decedată la Paris în 1769. Depusă la Saint-Suplice, apoi transportată aici pentru a fi alături în acelaşi mormînt cu demnul său fiu

VICTOR DE RIQUETI, MARCHIZ DE MIRABEAU
supranumit *Prietenul oamenilor*.
Născut la Pertuis, în Provenţa, la 4 octombrie 1715, mort la Argenteuil, la 11 iulie 1789.
Rugaţi-vă Domnului pentru sufletele lor.

Cultul morţii este atît de puternic, încît doctorul Gilbert plecă o clipă capul şi îşi sondă memoria spre a vedea dacă nu-i rămăsese vreo rugăciune în minte, pentru a da ascultare invitaţiei ce o adresează oricărui creştin o lespede de mormînt ce o are în faţă.

Dacă Gilbert ar fi ştiut vreodată în copilărie, ceea ce e îndoielnic, să vorbească limba umilinţei şi a credinţei, îndoiala, cangrena ultimului secol, venise să şteargă şi ultimul rînd din această carte vie, iar filozofia înscrisese în locul lor sofismele şi paradoxurile sale.

Simţindu-se cu sufletul uscat şi gura mută, el ridică ochii şi văzu două lacrimi alunecînd pe faţa puternică a lui Mirabeau, brăzdată de pasiuni ca şi pămîntul unui vulcan de lavă.

Aceste două lacrimi ale lui Mirabeau provocară o emoţie ciudată lui Gilbert. Merse spre el şi îi strînse mîna.

Mirabeau înţelese.

Lacrimi vărsate în amintirea tatălui care îl trimisese la închisoare, îl torturase şi îl martirizase pe Mirabeau ar fi fost lacrimi de neînţeles sau banale. Se grăbi deci să-i explice lui Gilbert cauza adevărată a acestei sensibilităţi.

— Era o femeie demnă, spuse el, această Françoise de Castellane, mama tatălui meu. Cînd toată lumea mă găsea hidos, ea singură mă găsea doar urît; cînd toata lumea mă ura, ea aproape mă iubea ! Dar, îl iubea mai presus de orice pe fiul său. Vezi, dragă Gilbert, de aceea i-am şi adunat aici. Pe mine cu cine mă vor aşeza alături ? Ce oseminte vor dormi lîngă ale mele ?... Nu am măcar un cîine să mă iubească !

Şi rîse cu durere în suflet.

— Domnule, spuse un glas cu acea amprentă aspră şi plină de reproş care nu aparţine decît evlavioşilor, nu se rîde într-o biserică !

Mirabeau îşi întoarse obrazul pe care curgeau lacrimile spre locul de unde venea glasul şi zări un preot.

— Domnule, răspunse el cu blîndeţe, sînteţi preotul care slujeşte în această capelă ?

— Da... Ce doriţi de la el ?

— Aveţi mulţi săraci în parohia dumneavoastră ?

— Mai mulţi decît din aceia care ar fi dispuşi să facă vreo milostenie...

— Cunoaşteţi totuşi cîteva suflete caritabile, cîteva persoane cu spirit filantropic ?...

Preotul începu să rîdă.

— Domnule, observă Mirabeau, am crezut că mi-aţi făcut onoarea să-mi spuneţi că nu se rîde în biserică...

— Domnule ! spuse preotul jignit, aveţi cumva pretenţia să-mi daţi o lecţie ?...

— Nu, domnule, doar să vă dovedesc că oameni care socot că e de datoria lor să vină în ajutorul fraţilor lor nu sînt chiar atît de rari cum credeţi. Iată, domnule, după toate probabilităţile voi locui în castelul Marais. Ei bine, orice muncitor fără lucru va găsi acolo de lucru şi un salariu bun, orice bătrîn flămînd va găsi pîine, orice om bolnav, indiferent de opiniile sale politice şi principiile sale religioase, va găsi ajutor, şi, începînd de azi, domnule preot, vă ofer în acest scop un credit de o mie de franci pe lună.

Şi, rupînd o filă din carnetul său, scrise pe ea cu creionul :

Bun pentru suma de douăsprezece mii de franci, de care domnul preot din Argenteuil va putea dispune din fondurile mele, în rate de cîte o mie de franci pe

lună, care vor fi întrebuinţaţi de el pentru opere de binefacere, începînd din ziua instalării mele în castelul Marais.

Întocmit în biserica din Argenteuil şi semnat pe altarul Fecioarei.

MIRABEAU, ÎNTÎIUL NĂSCUT

Mirabeau scrisese şi semnase într-adevăr această poliţă pe altarul Fecioarei, pe care o predă preotului, uluit înainte de a fi citit semnătura, şi mai uluit după ce o citi. Ieşi apoi din biserică, făcînd semn doctorului Gilbert să-l urmeze. Luară din nou trăsura.

În puţinul timp cît stătuse Mirabeau la Argenteuil lăsase în urma sa două amintiri care aveau să crească în posteritate.

Anumitor personalităţi le este dat să facă să izbucnească un eveniment în orice loc unde le calcă piciorul. Astfel era Cadmus presărînd soldaţi pe pămîntul Tebei. Astfel era Hercule înfăptuind cele douăsprezece munci ale sale pe tot pămîntul.

Şi azi încă — deşi Mirabeau este mort de şaizeci de ani — şi azi încă dacă veţi face la Argenteuil cele două popasuri făcute de Mirabeau şi doar dacă vila va fi nelocuită şi biserica pustie nu veţi găsi pe cineva care să nu vă povestească în toate amănuntele, ca şi cum evenimentul s-ar fi petrecut ieri, ceea ce v-am povestit mai sus.

Trăsura merse pe strada mare pînă la capătul ei, apoi ieşi din Argenteuil şi merse pe drumul spre Besons. Nu făcu mai mult de o sută de paşi pe acest drum, cînd Mirabeau zări la dreapta sa arborii stufoşi ai unui parc, despărţiţi de acoperişurile de culoarea ardeziei ale castelului şi acareturilor sale.

Era Marais.

La dreapta şoselei pe care mergea trăsura, înainte de a ajunge la drumeagul care duce din această şosea la gardul castelului, se afla o colibă sărăcăcioasă. În

faţa pragului ei o femeie stătea pe un scăunel de lemn, ţinînd în braţe un copil slab, palid, mistuit de friguri. Mama, tot legănînd acest semicadavru, ridica ochii spre cer şi plîngea. Se adresa aceluia căruia i se adresează oamenii cînd nu mai aşteaptă nimic de la ceilalţi oameni.

Mirabeau ţintui din depărtare ochii asupra acestui trist spectacol.

— Doctore, îi zise lui Gilbert, sînt superstiţios ca un bătrîn. Dacă acest copil moare, nu mă mai mut în castelul Marais. Vedeţi ce se poate face, asta vă priveşte.

Şi opri trăsura în faţa colibei.

— Doctore, reluă el, cum nu mai am la dispoziţie decît douăzeci de minute de lumină pentru a vizita castelul, vă las aici. Vă rog să veniţi mai tîrziu după mine şi să-mi spuneţi dacă speraţi să salvaţi copilul.

Apoi i se adresă mamei:

— Dragă femeie, iată-l pe acest domn, care e un mare medic. Mulţumiţi Providenţei care vi-l trimite. Va încerca să vă însănătoşească pruncul.

Femeia nu ştia dacă e vis sau aievea. Ea se ridică, cu copilul în braţe, şi murmură mulţumiri.

Gilbert coborî.

Trăsura îşi urmă drumul. Cinci minute mai tîrziu, Teisch suna la poarta castelului.

Statură cîtva timp fără să vadă apărînd pe cineva. În cele din urmă veni să deschidă un bărbat care, după costumul ce-l purta, puteai recunoaşte că este grădinar.

Mirabeau se informă mai întîi de starea în care se află castelul. Castelul putea fi foarte bine locuit, după cum spunea grădinarul şi după cum, trebuie recunoscut, apărea la prima vedere. Făcea parte din domeniul abaţiei Saint-Dénis, ca reşedinţă a stăreţiei din Argenteuil, şi era pus în vînzare ca urmare a decretelor privind bunurile clerului.

Spusesem că Mirabeau cunoştea dinainte castelul, dar nu avusese niciodată prilejul să-l cerceteze atît de amănunţit ca în această împrejurare.

După ce se deschise poarta, intrară într-o primă curte, aproape pătrată. În dreapta se afla un pavilion locuit de grădinar, în stînga un al doilea pavilion care, datorită cochetăriei cu care era împodobit chiar şi în exterior, îl făcea pe privitor să se îndoiască o clipă că ar putea fi perechea primului.

Era totuşi perechea acestuia, dar, dintr-un pavilion de rînd, ornamentele făcuseră din el o locuinţă aproape aristocratică. Arbuşti uriaşi de trandafir, plini cu flori, îl îmbrăcau într-un veşmînt multicolor, pe cînd o centură de viţă îi încingea mijlocul cu un cordon verde. Fiecare fereastră era acoperită de o perdea de garoafe, floarea soarelui, cerceluşi, ale căror ramuri groase, ale căror flori deschise împiedicau în acelaşi timp soarele şi privirea să pătrundă în apartament. O grădină mică plină de crini, de cactuşi, de narcise — un veritabil covor care părea brodat de mîna Penelopei — alături de casă se întindea pe toată lungimea acestei prime curţi, armonizîndu-se minunat cu o gigantică salcie plîngătoare şi cu ulmii splendizi plantaţi pe partea opusă.

Am mai vorbit de pasiunea lui Mirabeau pentru flori. Văzînd acest pavilion pierdut printre trandafiri, această încîntătoare grădină care părea să facă parte din căsuţa Florei, el scoase un strigăt de bucurie şi spuse grădinarului :

— Oh ! acest pavilion e de închiriat sau de vînzare, prietene ?

— Fără îndoială, domnule, răspunse acesta, fiindcă aparţine castelului, iar castelul e de vînzare sau de închiriat. Numai că el este locuit în acest moment. Dar cum nu există contract, dacă domnul va lua castelul, se va putea cere persoanei care locuieşte aici să se mute.

— Ah ! spuse Mirabeau. Şi cine e această persoană?

— O doamnă.

— Tînără ?...

— De treizeci, treizeci şi cinci de ani.

— Frumoasă ?...

— Foarte frumoasă.

— Bine, spuse Mirabeau, vom vedea. O vecină frumoasă nu strică... Arată-mi castelul, prietene.

Grădinarul merse înaintea lui Mirabeau, trecu un pod care despărţea prima curte de a doua şi pe sub care curgea un pîrîu. Acolo grădinarul se opri.

— Dacă domnul, spuse el, nu doreşte s-o deranjeze pe doamna din pavilion, acest lucru va fi cu atît mai simplu cu cît pîrîul izolează complet porţiunea de parc aparţinînd pavilionului de restul grădinii : ea va fi la ea, şi domnul va fi la el acasă.

— Bine, bine, spuse Mirabeau. Să vedem castelul.

Şi urcă sprinten cele cinci trepte ale peronului. Grădinarul deschise poarta principală.

Această poartă dădea într-un vestibul cu stucaturi, avînd nişe cu statui şi coloane cu vaze pe ele, după moda timpului. Printr-o uşă din fundul acestui vestibul, în faţa porţii de intrare, se putea ieşi în grădină. La dreapta vestibulului se aflau sala de biliard şi sufrageria. La stînga două saloane, unul mare şi altul mic.

Acest prim aranjament îi plăcu destul de mult lui Mirabeau care, dealtfel, părea distrat şi nerăbdător.

Urcară la primul etaj.

Acesta se compunea dintr-un salon mare, minunat aşezat spre a servi drept cabinet de lucru, şi trei, patru camere de dormit pentru stăpîni. Ferestrele salonului şi ale dormitoarelor erau închise.

Mirabeau se duse el însuşi spre una din ferestre şi o deschise. Grădinarul voi să le deschidă pe celelalte.

Dar Mirabeau îi făcu un semn cu mîna şi grădinarul se opri.

Exact dedesubtul ferestrei pe care tocmai o deschisese Mirabeau, la picioarele unei imense sălcii plîngătoare, o femeie citea, pe jumătate culcată, în timp ce un copil de cinci, şase ani, se juca la cîţiva paşi de ea pe pajişte şi printre flori.

Mirabeau înţelese că era doamna din pavilion.

Era imposibil să fii mai graţios şi mai elegant îmbrăcat decît această femeie, cu rochia ei de casă din muselină, garnisită cu dantele, acoperind o rochie lungă pînă la genunchi, de tafta albă, plisată, cu panglici roz şi albe ; cu corsajul din muselină roz, cu volane plisate, roze şi albe ca şi rochia ; cu corsajul din tafta, cu funde de aceeaşi culoare şi cu capişonul împodobit tot cu dantelă care cădea ca un voal şi prin care, ca printr-un abur, se putea desluşi obrazul ei.

Mîini fine, lungi, cu unghii aristocratice. Picioare de copil, încălţate cu pantofi de casă din tafta albă cu fundiţe roz, completau acest armonios şi seducător ansamblu.

Copilul, îmbrăcat numai în satin alb, purta — amestec bizar, destul de obişnuit de altfel pe atunci — o mică pălărie după moda lui Henric al IV-lea, cu o cingătoare tricoloră.

De altfel, acelaşi costum l-a purtat tînărul delfin cînd a apărut ultima oară cu mama sa la balconul palatului Tuileries.

Semnul făcut de Mirabeau avea drept scop să nu fie deranjată frumoasa cititoare.

Era într-adevăr femeia din pavilionul florilor ; era într-adevăr regina grădinii de crini, de cactuşi şi de narcise; în sfîrşit, era într-adevăr vecina lui Mirabeau, pe care acest bărbat cu simţurile aspirînd totdeauna spre voluptate ar fi ales-o cu siguranţă dacă întîmplarea nu i-ar fi adus-o în cale.

Un timp sorbi din ochi fermecătoarea creatură, nemişcată ca o statuie, ea ignorînd totalmente privirea arzătoare de care era învăluită. Dar, fie din întîmplare, fie datorită unui curent magnetic, ochii i se dezlipiră de carte şi se îndreptară spre fereastră.

Îl zări pe Mirabeau, scoase un mic strigăt de surpriză, se ridică, chemă copilul, se îndepărtă ţinîndu-l de mînă, nu fără a întoarce capul de două-trei ori, şi dispăru împreună cu băieţelul printre arbori, iar Mirabeau urmări diferitele reapariţii ale rochiei strălucitoare, al cărui alb lupta cu primele umbre ale nopţii.

La strigătul de surpriză scos de necunoscută, Mirabeau scoase şi el un strigăt de mirare.

Această femeie avea nu numai un mers de regină ci, atît cît îţi permitea să apreciezi prin voalul de dantelă care-i acoperea pe jumătate obrazul, avea chiar trăsăturile Mariei-Antoaneta.

Copilul contribuia şi el la asemănare. Avea vîrsta fiului reginei; al reginei, al cărei mers, al cărei obraz, ale cărei cele mai neînsemnate mişcări rămăseseră atît de prezente nu numai în amintirea, nu, am spune mai mult, în sufletul lui Mirabeau de la întrevederea de la Saint-Cloud, încît ar fi recunoscut-o oriunde ar fi întîlnit-o, chiar dacă ar fi fost înconjurată de acel nor divin cu care Virgiliu o acoperă pe Venus cînd aceasta îi apare fiului său pe ţărmul Cartaginei.

Ce minune stranie aducea oare în parcul casei, pe care urma s-o închirieze Mirabeau, o femeie misterioasă care, dacă nu era regina, era cel puţin portretul ei viu.

În acest moment Mirabeau simţi că o mînă se lasă pe umărul său.

Capitolul 58
ÎN CARE INFLUENŢA DOAMNEI NECUNOSCUTE ÎNCEPE SĂ SE FACĂ SIMŢITĂ

Mirabeau se întoarse tresărind. Cel care-i pusese mîna pe umăr era doctorul Gilbert.

— Ah ! spuse Mirabeau, dumneata eşti, dragă dootore. Ei bine ?

— Ei bine, spuse Gilbert, am văzut copilul.

— Şi speraţi să-l salvaţi ?

— Niciodată un medic nu trebuie să piardă speranţa, chiar dacă se află în faţa morţii.

— Drace, spuse Mirabeau, asta înseamnă că boala e gravă.

— Mai mult decît gravă, dragul meu conte, ea este mortală.

— Totuşi, ce boală este ?

— Tocmai voiam să intru în cîteva detalii ale acestui subiect, ţinînd seama că aceste detalii nu vor fi lipsite de interes pentru un om care a luat, fără să ştie la ce se expune, hotărîrea de a locui acest castel.

— Hait ! făcu Mirabeau, vreţi să-mi spuneţi că risc să mă îmbolnăvesc de holeră ?

— Nu, dar vă voi spune cum a luat sărmanul copil frigurile de pe urma cărora va fi, după toate probabilităţile, mort în opt zile. Mama sa cosea fînul împreună cu grădinarul şi, spre a fi mai liberă, a aşezat copilul la cîţiva paşi de rîpele cu apă stătută ce înconjură parcul. Sărmana femeie, care habar n-are de mişcarea dublă a pămîntului, culcase mica creatură la umbră, fără a bănui că peste o oră umbra va face loc soarelui. Cînd a venit să-şi ia copilul, atrasă de ţipetele sale, l-a găsit de două ori atins : atins de insolaţia puternică care-i lovise creierul fraged ; atins de absorbirea emanaţiei

din mlaştină, care i-a provocat ceea ce se cheamă otrăvire palustră.

— Scuzaţi-mă, doctore, spuse Mirabeau, dar nu vă prea înţeleg.

— Să vedem. N-aţi auzit vorbindu-se de febra mlaştinilor Pontine ? Nu cunoaşteţi, cel puţin din auzite, miasmele distrugătoare pe care le exală mlaştinile toscane ? N-aţi citit în lucrările poetului florentin cum a murit Pia dei Tolomei ?

— Ba da, doctore, ştiu toate astea, dar ca om de lume şi poet, şi nu în calitate de chimist sau medic. Cabanis mi-a spus ceva asemănător ultima dată cînd m-am văzut cu el, relativ la sala Manège, unde ne simţim foarte prost. El pretindea chiar că, dacă nu ies de trei ori din fiecare şedinţă pentru a respira aerul grădinii Tuileries, voi muri otrăvit.

— Şi Cabanis avea dreptate.

— Vreţi să-mi explicaţi asta, doctore ? Mi-aţi face plăcere.

— Serios.

— Da, ştiu suficient de bine limba greacă şi latina. În cei aproape cinci ani de închisoare făcuţi la diferite intervale, graţie susceptibilităţilor sociale ale tatălui meu, am studiat suficient de bine antichitatea. În timpul meu liber am scris chiar despre moravurile antichităţii o carte obscenă care nu e lipsită, totuşi, de o oarecare ştiinţă. Dar mi-e total necunoscut felul cum poţi fi otrăvit în sala Adunării Naţionale, în afară de cazul cînd eşti muşcat de abatele Maury, sau citeşti ziarul domnului Marat.

— Am să v-o spun eu. Poate explicaţia va fi destul de neclară pentru un om care are modestia să mărturisească că e slab în fizică şi ignorant în chimie. Totuşi, voi încerca să fiu cît mai clar posibil.

— Vorbiţi, doctore. Niciodată nu veţi găsi un ascultător mai dornic să înveţe.

— Arhitectul care a construit sala Manège — şi din nenorocire arhitecţii sînt, ca şi dumneavoastră, dragul meu conte, destul de slabi chimişti — nu s-a gîndit să construiască hornuri pentru evacuarea aerului viciat, nici ţevi pentru împrospătare. De aici rezultă că cele o mie o sută de guri care, închise în această sală, inspiră oxigenul şi expiră în schimb vapori carbonici, fac ca la capătul unei ore de şedinţă, mai ales iarna, aerul să nu mai fie respirabil.

— Iată exact lucrul de care am vrut să-mi dau seama, chiar dac-ar fi numai pentru a-l informa pe Bailly.

— Nimic mai simplu decît această explicaţie : aerul pur, aerul aşa cum e destinat să fie inspirat de plămînii noştri, aerul aşa cum îl respirăm într-o casă pe jumătate îndreptată spre răsărit, cu un curs de apă în apropiere, adică în cele mai bune condiţii în care aerul poate fi respirat, se compune din şaptezeci şi opt de părţi de oxigen, din douăzeci şi una de părţi de azot şi din două părţi din ceea ce numim vapori de apă.

— Foarte bine ! Pînă aici am înţeles şi notez cifrele dumneavoastră.

— Ei bine, ascultaţi mai departe. Sîngele din vine este adus negru şi încărcat cu carbon în plămîni, unde el trebuie revitalizat prin contactul cu aerul dinafară, adică cu oxigenul, pe care acţiunea inspiratorie îl va lua din aerul liber. Aici se produce un fenomen dublu, pe care noi îl numim hematoză. Oxigenul pus în contact cu sîngele, se combină cu el, din negru cum era îl face roşu şi-i dă astfel elementul de viaţă necesar fiecărui organism. În acelaşi timp carbonul, care se combină cu o parte din oxigen, se transformă în acid carbonic sau oxid de carbon şi este eliminat, în amestec cu o oarecare cantitate de vapori de apă, prin actul expiraţiei. Ei bine, acest aer pur absorbit prin inspiraţie, acest aer viciat, eliminat prin expiraţie formează, într-o sală închisă, o atmosferă care nu

numai că încetează să fie respirabilă, dar care poate să ajungă să producă o veritabilă otrăvire.

— Astfel încît, după părerea dumneavoastră, sînt de pe acum pe jumătate otrăvit ?

— Exact. Durerile dumneavoastră interne nu se datorează altei cauze. Bineînţeles, adaug la otrăvirea din sala Manège pe cea din sala arhiepiscopiei, cea din donjonul Vincennes, cea din fortul Joux şi din castelul If. Nu vă amintiţi ce spunea doamna de Bellegarde că la castelul din Vincennes există o cameră care face cît greutatea sa în arsenic ?

— Astfel încît, dragă doctore, bietul copil este total otrăvit, iar eu pe jumătate.

— Da, dragă conte. Şi otrăvirea i-a provocat o febră pernicioasă care s-a stabilit în creier şi în meninge. Această febră a produs o boală denumită simplu febră cerebrală şi pe care eu aş boteza-o, dacă îmi daţi voie, cu un nume nou, o hydrocefalită acută. De aici convulsiile, obrazul tumefiat, buzele violete ; de aici un pronunţat trismus al maxilarelor, de aici ochii daţi peste cap ; de aici respiraţia gîfîîtoare, freamătul pulsului în locul bătăilor ; de aici, în sfîrşit, sudoarea vîscoasă care acoperă întregul său trup.

— La dracu ! dragul meu doctor, ştiaţi că numai enumerarea ce mi-o faceţi îmi dă fiori ? Chiar aşa : cînd aud un medic vorbind în termeni tehnici e ca şi atunci cînd citesc o hîrtie timbrată, redactată cu tertipuri. Mi se pare totdeauna că cel mai dulce lucru ce mă aşteaptă e moartea. Şi ce i-aţi prescris sărmanului micuţ ?

— Tratamentul cel mai energic. Şi mă grăbesc să vă spun că vreo doi ludovici înveliţi în reţetă au hotărît-o pe mamă să-l urmeze. Deci, comprese răcoritoare pe cap, stimulante la extremităţi, vomitive, chinină în decoct.

— Nu e puţin ! Şi toate astea nu vor ajuta la nimic?...

— Toate astea, fără ajutorul naturii, nu vor face mare lucru. Pentru liniştea conştiinţei mele, am prescris acest tratament[1]. Îngerul său păzitor, dacă sărmanul copil are unul, va face restul.

— Hm ! făcu Mirabeau.

— Înţelegeţi, nu-i aşa? spuse Gilbert.

— Teoria dumneavoastră despre otrăvirea cu oxid de carbon ? Aproape.

— Nu. nu asta. Vreau să spun că aerul castelului Marais nu vă prieşte.

— Credeţi, doctore ?

— Sînt sigur.

— Ar fi mare păcat, căci castelul îmi convine de minune.

— Vă recunosc bine în asta, veşnic duşman al propriei dumneavoastră persoane ! Vă recomand o înălţime, luaţi un teren plat. Vă recomand un curs de apă, alegeţi o apă stătută.

— Dar uite ce parc... dar priviţi aceşti arbori, doctore.

— Dormiţi o singură noapte cu fereastra deschisă, conte, sau plimbaţi-vă după unsprezece seara la umbra acestor frumoşi copaci şi-mi veţi spune noutăţi a doua zi...

— Adică, în loc să fiu otrăvit pe jumătate, cum sînt acum, a doua zi aş fi cu totul otrăvit ?...

— Mi-aţi cerut adevărul ?

— Da. Şi mi-l spuneţi, nu-i aşa ?

— Oh ! în toată cruzimea sa. Vă cunosc, dragă conte. Veniţi aici să fugiţi de lume, lumea va veni să vă caute. Fiecare îşi tîrăşte lanţul după el, fie de fier, fie de aur, fie de flori. Lanţul dumneavoastră personal este plăcerea în timpul nopţii şi studiul în timpul zilei. Cît aţi

[1] În 1790 nu se cunoştea încă sulfatul de chinină şi nu se puneau lipitori după ureche. Reţeta doctorului Gilbert era prin urmare completă, atît cît permitea nivelul ştiinţei la sfîrşitul secolului al XVIII-lea. (N. A.)

fost tînăr, voluptatea v-a odihnit de muncă, dar munca v-a epuizat zilele şi voluptatea v-a obosit nopţile. Îmi spuneaţi chiar dumneavoastră, în limbajul atît de expresiv şi de colorat pe care-l folosiţi, că vă simţiţi trecînd de la vară la toamnă. Ei bine, dragul meu conte, drept urmare a excesului de plăcere noaptea, drept urmare a excesului de muncă ziua, sînt obligat să vă iau sînge. Ei bine, în acest moment de scădere a forţelor, gîndiţi-vă, veţi fi mai apt ca niciodată să inspiraţi acest aer, viciat noaptea de arborii mari din parc, viciat ziua de miasmele palustre din această apă moartă. Atunci, ce vreţi ? Veţi fi doi împotriva mea, amîndoi mai puternici decît mine : dumneavoastră şi natura. Aşa că voi fi necesarmente înfrînt.

— Astfel, dragă doctore, credeţi că voi pieri din pricina viscerelor ?... Drace ! Mă întristaţi spunîndu-mi acest lucru. Bolile datorate lor sînt lungi şi dureroase ! Aş prefera vreo apoplexie fulgerătoare sau vreun anevrism. N-aţi putea să-mi aranjaţi ceva asemănător?

— Oh ! dragul meu conte, spuse Gilbert, vă rog să nu-mi cereţi nimic de acest fel. Ceea ce doriţi s-a făcut, sau se va face. După părerea mea, viscerele dumneavoastră nu sînt decît secundare şi primul rol îl joacă şi îl va juca la dumneavoastră inima. Din nenorocire, bolile de inimă sînt numeroase şi variate la oamenii de vîrsta dumneavoastră şi nu duc totdeauna la o moarte fulgerătoare. Regula generală, dragul meu conte, ascultaţi bine acest lucru, nu e scrisă nicăieri, dar vă spun eu, ca observator filozof mai mult decît medic: bolile acute ale omului urmează o ordine aproape absolută ; la copil creierul se îmbolnăveşte în primul rînd ; la adolescent pieptul ; la adult viscerele inferioare ; în sfîrşit, la bătrîn, creierul sau inima, adică ceea ce a gîndit şi a suferit mult. Astfel, cînd ştiinţa îşi va fi spus ultimul cuvînt, cînd întreaga creaţie cercetată de om îşi va fi furnizat ultimul secret, cînd orice boală îşi va fi găsit leacul, cînd omul, cu cîteva

excepţii, nu va muri — ca şi animalele ce-l înconjură — decît de bătrîneţe, singurele două organe atacabile la el vor rămîne creierul şi inima, şi încă moartea din cauza creierului va avea drept cauză iniţială boala inimii.

— La naiba! dragul meu doctor, spuse Mirabeau, nu aveţi idee cît mă interesează ce spuneţi. Iată, s-ar spune că inima mea ştie că vorbiţi despre ea. Vedeţi cum bate !...

Mirabeau luă mîna lui Gilbert şi o aşeză pe inimă.

— Ei bine, spuse doctorul, iată că asta vine în sprijinul celor ce vă explicam. Cum vreţi ca un organ care participă la toate emoţiile dumneavoastră, care-şi accelerează bătăile sau le opreşte la urmărirea unei simple conversaţii patologice, cum vreţi, mai ales la dumneavoastră, ca acest organ să nu fie afectat ? Aţi trăit prin inimă, veţi muri prin inimă. Înţelegeţi totuşi : nu există o afecţiune morală violentă, nu există o afecţiune fizică acută care să nu-i dea omului un soi de febră. Nu există febră care să nu producă o accelerare mai mică sau mai mare a bătăilor inimii. Ei bine, în această muncă ce reprezintă trudă şi oboseală, pentru că se îndeplineşte în afara ordinei normale, inima se uzează, inima se vlăguieşte. De aceea, la bătrîni, se produce hipertrofia inimii, adică mărirea ei peste măsură. De aceea se produce anevrismul, adică micşorarea ei. Anevrismul duce la o ruptură a inimii, singura moarte care este instantanee. Hipertrofia duce la apoplexii cerebrale, moarte mult mai lentă uneori, dar în care inteligenţa este ucisă şi în care, în consecinţă, veritabila durere nu mai există, fiindcă nu există durere în sentimentul care judecă şi măsoară această durere. Ei bine, vă imaginaţi că aţi putut iubi, că aţi fost fericit, că aţi suferit, că aţi putut avea momente de bucurie şi ceasuri de disperare ca nimeni altul înaintea dumneavoastră. Că aţi putut atinge triumfuri necunoscute, că v-aţi putut prăbuşi în

decepţii extraordinare. Că inima v-a putut pompa timp de patruzeci de ani sîngele în cataracte arzătoare sau precipitate din centru spre extremităţi. Că aţi putut gîndi, munci, vorbi zile întregi, că aţi putut bea, rîde, iubi nopţi întregi şi că inima dumneavoastră, de care aţi uzat şi aţi abuzat n-o să vă lase pe neaşteptate ? Haida de, dragul meu. Inima este ca o pungă : oricît ar fi de plină, tot împrumutînd din ea, se secătuieşte. Dar după ce v-am arătat aspectul rău al acestei situaţii, lăsaţi-mă să vă expun şi latura sa bună. Inimii îi trebuie timp să se uzeze. Nu acţionaţi atît de mult asupra ei cum faceţi, nu-i cereţi mai multă muncă decît e în stare să facă, nu-i daţi mai multe emoţii decît poate suporta. Creaţi-vă condiţii care să nu provoace perturbări grave în cele trei funcţiuni principale ale vieţii : respiraţia, care-şi are sediul în plămîni; circulaţia, care-şi are sediul în inimă ; digestia, care-şi are sediul în intestine. Astfel veţi trăi încă douăzeci, treizeci de ani, murind doar de bătrîneţe. Pe cînd dacă, dimpotrivă, vreţi să mergeţi spre sinucidere, oh ! Dumnezeule, nimic mai uşor pentru dumneavoastră. Veţi întîrzia sau veţi grăbi moartea după dorinţă. Imaginaţi-vă : mînaţi doi cai impetuoşi, care vă tîrăsc pe dumneavoastră, conducătorul lor ; siliţi-i să meargă la pas, şi vor face într-un timp lung o călătorie îndelungată ; lăsaţi-i să alerge în galop şi, ca şi cei ai Soarelui, vor parcurge într-o zi şi o noapte toată orbita cerului.

— Da, spuse Mirabeau, însă în timpul acestei zile ei încălzesc şi luminează, ceea ce în orice caz este ceva. Veniţi, doctore, se face tîrziu, mă voi gîndi la toate acestea

— Gîndiţi-vă la toate, spuse doctorul urmîndu-l pe Mirabeau, dar, pentru începutul supunerii la ordinele raţiunii, promiteţi-mi mai întîi să nu închiriaţi acest castel. Veţi găsi în jurul Parisului zece, douăzeci, cincizeci care vă vor oferi aceleaşi avantaje ca şi acesta.

Poate că Mirabeau, cedînd glasului raţiunii, era gata, gata să promită. Dar deodată, printre primele umbre ale serii i se păru că vede apărînd, în spatele unei perdele de flori, capul femeii cu fustă de tafta albă şi volane roz. Această femeie — cel puţin aşa i se păru lui Mirabeau — această femeie îi zîmbea. Dar nu avu vreme să capete siguranţa faptului, căci în momentul în care Gilbert, ghicind că se petrece ceva nou cu bolnavul său, scrută din priviri împrejurimile, pentru a-şi da seama personal de cauza tresăririi nervoase a braţului de care se sprijinea, capul se retrase grăbit şi nu se mai văzură la fereastra pavilionului decît ramurile uşor agitate ale trandafirilor, cerceluşilor şi garoafelor.

— Ei bine, spuse Gilbert, nu răspundeţi ?

— Dragă doctore, spuse Mirabeau, vă aduceţi aminte ce i-am spus reginei cînd, părăsindu-mă, îmi dădu mîna să i-o sărut : „Doamnă, prin acest sărut monarhia e salvată !”

— Da.

— Ei bine, mi-am luat atunci un angajament foarte greu, doctore, mai ales în condiţiile în care Curtea mă părăseşte, aşa cum a făcut-o. Totuşi, nu vreau să uit acest angajament. Să nu dispreţuim sinuciderea despre care vorbiţi, doctore. Această sinucidere va fi singurul mijloc să ies basma curată.

A treia zi, Mirabeau cumpără castelul Marais, încheind un contract pe termen lung, cu drept de ipoteci.

Capitolul 59
CHAMP-DE-MARS

Am mai încercat să-i facem pe cititorii noştri să înţeleagă ce nod indisolubil de federalizare legase Franţa întreagă, şi ce efect produsese asupra Europei această federalizare individuală, precedînd federaţia generală.

Europa urma să înţeleagă într-o zi — cînd asta ? epoca era ascunsă în norii viitorului de nepătruns — că ea însăşi va forma o imensă federaţie de cetăţeni, o uriaşă societate de fraţi.

Mirabeau făcu totul să grăbească realizarea acestei mari federaţii. La temerile exprimate de rege, el răspunse că dacă ar mai exista vreo salvare pentru regalitate în Franţa, atunci aceasta nu la Paris trebuie căutată, ci în provincie.

De altfel, din această reuniune a unor oameni veniţi din toate colţurile Franţei rezulta un mare avantaj : acela că regele îşi va vedea poporul, iar poporul îşi va vedea regele. Cînd întreaga populaţie a Franţei, reprezentată de trei sute de mii de federaţi — burghezi, magistraţi, militari — va veni pe Champ-de-Mars să strige „Trăiască Naţiunea !” şi să-şi unească mîinile pe ruinele Bastiliei, cei cîţiva curteni orbi sau interesaţi să-l orbească pe rege nu-i vor mai putea spune că Parisul, împins de un pumn de răzvrătiţi, cere o libertate pe care nu o cere restul Franţei. Mirabeau se bizuia pe judecata raţională a regelui ; Mirabeau se bizuia pe spiritul regalist atît de viu încă la acea vreme în adîncul inimii francezilor şi prevestea că din acest contact neobişnuit, necunoscut, nemaiauzit al unui monarh cu poporul său, va rezulta o alianţă sacră, pe care nici o intrigă nu o va mai putea sfărîma.

Oamenii de geniu sînt uneori atinşi de acea nerozie sublimă care face ca ultimii mitocani politici ai viitorului să aibă dreptul să rîdă în nas amintirii lor.

De pe acum, o federaţie pregătitoare se constituise din iniţiativă proprie, cum s-ar spune, pe cîmpiile de lîngă Lyon. Franţa, care se îndrepta instinctiv spre unitate credea a fi găsit soluţia definitivă pe cîmpiile de pe malurile Rhonului. Acolo însă ea şi-a dat seama că oraşul Lyon putea foarte bine să logodească Franţa cu geniul libertăţii, dar că-i trebuia Parisul spre a o mărita.

Cînd propunerea unei federaţii generale a fost adusă înaintea Adunării Naţionale de primarul şi de Comuna din Paris, care nu mai puteau rezista cererilor celorlalte oraşe, se produse o mare mişcare printre auditori. Reuniunea zecilor de mii de oameni la Paris, acest veşnic centru de agitaţie, era dezaprobată deopotrivă de cele două partide, care împărţeau Camera: de regalişti şi de iacobini.

Aceasta însemna, spuneau regaliştii, să se rişte un gigantic 14 iulie, nu împotriva Bastiliei de astă dată, ci împotriva regalităţii. Ce s-ar întîmplă cu regele în mijlocul atestei înspăimîntătoare învălmăşeli de pasiuni diverse, în mijlocul acestui groaznic conflict între diferite opinii?

Pe de altă parte, iacobinii, care nu ignorau cîtă influenţă păstra Ludovic al XVI-lea asupra maselor, nu se temeau mai puţin decît duşmanii lor de această reuniune, în ochii iacobinilor o asemenea reuniune avea să slăbească forţa spiritului public, să adoarmă neîncrederea, să trezească vechile idolatrii, în sfîrşit, să regalizeze Franţa.

Dar nu exista nici o posibilitate de a stăvili această mişcare, care nu a mai avut egal de cînd întreaga Europă se ridicase, în secolul al XI-lea, pentru a elibera sfîntul mormînt.

Numai că Adunarea a făcut tot ce a putut pentru ca această reuniune să fie mult mai puţin importantă decît se presimţea că va fi. Tărăgănă discuţiile, le lungiră, astfel încît pentru cei ce veneau de la capătul regatului lucrurile să se petreacă aşa cum se petrecuseră la Lyon cu deputaţii Corsicei : degeaba se grăbiră, n-ajunseseră decît a doua zi.

În plus, cheltuielile urmau să fie suportate de localităţi. Or, existau provincii atît de sărace, lucru cunoscut, încît Adunarea presupunea că oricîte eforturi ar face, n-ar putea acoperi cheltuielile deputaţilor lor nici pentru jumătatea drumului ce-l aveau de parcurs, ba nici pentru un sfert, căci trebuiau nu numai să vină la Paris, dar şi să se întoarcă în provinciile lor.

Socotelile fuseseră însă făcute fără a se ţine seama de entuziasmul poporului. Nu se pusese la socoteală contribuţia pe care bogaţii o plătiră de două ori : o dată pentru ei, o dată pentru cei săraci. Îşi făcuseră calculele fără să adauge ospitalitatea care striga de-a lungul drumurilor: „Francezi, deschideţi-vă porţile, iată fraţii care sosesc din cele mai îndepărtate unghiuri ale Franţei!”

Şi acest ultim strigăt nu găsise urechi surde, nici vreo poartă închisă.

Nu mai existau străini, nu mai existau necunoscuţi. Peste tot numai francezi, rude, fraţi. „Veniţi la noi, pelerini ai marii sărbători! Veniţi, gărzi naţionale ! Veniţi, soldaţi ! Veniţi, marinari ! Intraţi la noi ! Veţi găsi taţi şi mame, soţii, ai căror fii şi soţi găsesc în alte locuri ospitalitatea ce v-o oferim !”

Pentru cel ce s-ar fi putut ridica, nu negreşit pe cel mai înalt munte de pe pămînt, dar pe cel mai înalt munte din Franţa, ar fi fost un spectacol minunat să-i vadă pe aceşti trei sute de mii de cetăţeni mergînd spre Paris, toate razele stelei revărsîndu-se spre centru.

Şi de cine erau îndrumaţi aceşti pelerini ai libertăţii? De moşnegi, de sărmanii soldaţi din războiul de şapte ani, de subofiţerii de la Fontenoy, de ofiţeri cărora le-a trebuit o viaţă întreagă de muncă, de curaj şi devotament pentru a ajunge să-şi pună epoleţi de locotenent sau de căpitan ; de mineri săraci, care fuseseră obligaţi să sprijine cu fruntea lor bolta de granit a vechiului regim militar; de marinari care au cucerit India cu Busy şi Dupleix, şi pe care au pierdut-o cu Lally-Tolendal ; de ruine vii, sfîrtecate de tunurile cîmpurilor de bătălie, măcinate de fluxul şi refluxul mării. În ultimele zile bărbaţi de optzeci de ani făcură marşuri de cîte zece şi douăsprezece leghe pentru a ajunge la timp, şi ajunseră.

Tocmai cînd socoteau că sosise momentul să se culce pentru totdeauna şi să doarmă somnul de veci, regăsiseră forţele tinereţii. Fiindcă patria le făcuse semn, chemîndu-i la ea cu o mînă şi arătîndu-le, cu cealaltă, viitorul copiilor lor.

În faţa lor mergea speranţa.

Apoi, ei cîntau un singur şi acelaşi cîntec, fie că pelerinii veneau din nord sau din sud, din est sau din vest, din Alsacia sau din Bretania, din Provenţa sau din Normandia. Cine i-a învăţat acest cîntec, cu ritm greoi, apăsat, ca acele vechi cîntece religioase care-i călăuzeau pe cruciaţi prin marile arhipelagului şi cîmpiile Asiei Mici ? Nimeni nu ştia. Era îngerul reînnoirii, care-şi scutura aripile trecînd pe deasupra Franţei ?

Acest cîntec era faimosul *Ça ira*, dar nu cel din 1693 ; anul '93 a schimbat ordinea, a schimbat totul : rîsul în lacrimi şi sudoarea în sînge.

Nu, Franţa în întregul ei, smulgîndu-se din ea însăşi pentru a veni să aducă la Paris jurămîntul universal, nu cînta deloc cu vorbe ameninţătoare. Nu, cîntecul ei nu era un cîntec al morţii, ci un cîntec al vieţii ; nu era imnul disperării, ci cîntecul speranţei.

Era necesar un circ de proporţii gigantice pentru a primi provincia şi Parisul, cinci sute de mii de suflete. Era necesar un amfiteatru colosal pentru a cuprinde un milion de spectatori.

Pentru provinciali a fost ales Champ-de-Mars. Pentru parizieni, dealurile Passy şi Chaillot.

Numai că Champ-de-Mars prezenta o suprafaţă netedă. Trebuia făcut din el un vast bazin, trebuia săpat şi îngrămădit pămîntul de jur-împrejur pentru a se forma tribune.

Cincisprezece mii de lucrători au fost trimişi cu cazmale, hîrleţe şi tîrnăcoape de către primăria Parisului, pentru a transforma această cîmpie într-o adîncitură mărginită de un vast amfiteatru. Dar aceşti cincisprezece mii de muncitori aveau la dispoziţie doar trei săptămîni pentru a efectua această operă titanică. După două zile de lucru îşi dădură seama că le-ar trebui luni întregi. De altfel, e probabil că fuseseră mai bine plătiţi pentru a nu face nimic decît pentru a munci.

Atunci se produse un fel de miracol, după care poate fi apreciat entuziasmul parizienilor. Munca imensă, pe care n-o puteau executa cele cîteva mii de muncitori, o luă asupra ei întreaga populaţie. Chiar în ziua în care se răspîndise zvonul că Champ-de-Mars nu va fi gata pînă la 14 iulie, o sută de mii de oameni se ridicară şi spuseră, cu acea certitudine care însoţeste voinţa unui popor : „Va fi gata !”.

Cîţiva deputaţi se duseră să-l caute pe primarul Parisului în numele acestor o sută de mii de muncitori şi se stabili ca ei să muncească noaptea, pentru a nu stînjeni lucrările din timpul zilei.

În aceeaşi seară, la ora şapte, s-a tras o lovitură de tun, spre a se anunţa că munca de zi era terminată şi urma să înceapă lucrul de noapte. La auzul loviturii de tun, Champ-de-Mars fu invadat de mulţimea din toate cele patru colţuri ale Parisului.

Fiecare ducea cîte o unealtă : o cazma, un tîrnăcop, o lopată sau o roabă. Alţii rostogoleau butoaie pline cu vin, în sunet de viori, ghitare, tobe şi fluiere.

Oameni de toate vîrstele, de toate sexele, de toate stările erau amestecaţi. Civili, soldaţi, preoţi, călugări, doamne frumoase, precupeţe din hale, surori de caritate, actriţe, toată această omenire mînuia cazmaua şi rostogolea roaba, sau ducea căruciorul pe două roţi. Copiii mergeau înainte, purtînd torţe. Urmau orchestrele cîntînd din toate felurile de instrumente şi, planînd asupra acestui întreg zgomot, asupra acestui întreg vacarm, asupra tututuror acestor instrumente, se ridica cîntecul *Ça ira*, imens cor intonat de o sută de mii de guri, căruia îi răspundeau trei sute de mii de glasuri venite din toate colţurile Franţei.

Printre muncitorii ce lucrau cu înverşunare se remarcau doi, îmbrăcaţi în uniformă, sosiţi printre primii. Unul era un bărbat de vreo patruzeci de ani, îndesat şi cu braţe puternice, dar cu înfăţişarea sumbră. El nu cînta şi de-abia vorbea. Celălalt era un bărbat tînăr, de douăzeci de ani, cu chipul deschis şi zîmbitor, cu ochi mari albaştri, cu dinţi albi, cu părul blond, sigur pe picioarele sale mari şi pe genunchii săi groşi. Ridica în mîini greutăţi enorme, rostogolea roaba şi căruciorul fără să se oprească, fără să se odihnească, cîntînd tot timpul, veghind din colţul ochiului asupra tovarăşului său, spunîndu-i cîte o vorbă de duh, la care acesta nu-i răspundea, aducîndu-i cîte un pahar de vin, pe care-l refuza, revenind la locul său şi ridicînd întristat din umeri, reîncepînd apoi să lucreze cît zece şi să cînte cît douăzeci.

Aceşti doi oameni erau doi deputaţi ai noului departament Aisne. Locuind la numai zece leghe de Paris şi auzind că lipsesc braţe de muncă, ei alergară în toată graba să-şi ofere, primul munca sa tăcută, al doilea, zgomotoasa şi voioasa sa colaborare.

Aceşti doi oameni erau Billot şi Pitou.

Să povestim ce se petrecea la Villers-Cotterêts în cea de-a treia noapte de la sosirea lor la Paris, adică în noaptea de 5 spre 6 iulie, exact în momentul în care i-am recunoscut, cînd se străduiau să muncească cît puteau mai bine în mijlocul lucrătorilor.

Capitolul 60
ÎN CARE SE VEDE CE S-A ÎNTÎMPLAT CU CATHERINE, DAR NU SE ŞTIE CE SE VA MAI ÎNTÎMPLA CU EA

În această noapte de 5 spre 6 iulie, aproape de ora 11, doctorul Raynal, care tocmai se culcase în speranţa — adeseori deşartă, a chirurgilor şi medicilor — de a dormi toată noaptea, fu trezit de trei lovituri puternice în poartă.

Stătea, după cum ştim, în obiceiul bunului doctor să deschidă personal cînd se bătea noaptea la poartă, pentru a fi cît mai repede în contact cu oamenii care ar putea avea nevoie de el.

De astă dată, ca şi în celelalte, sări din pat, îşi îmbrăcă halatul, îşi puse papucii şi coborî cît de repede îi permitea scara îngustă a casei.

Oricît s-a grăbit să deschidă, vizitatorului nocturn i s-a părut, fără îndoială, că vine prea încet, şi reîncepu să bată, de astă dată fără număr şi fără măsură, cînd, deodată poarta se deschise.

Doctorul Raynal îl recunoscu pe acelaşi lacheu care venise să-l caute într-o anumită noapte pentru a-l duce la vicontele Isidore de Charny.

— Oh ! oh ! spuse doctorul văzîndu-l, tot dumneata, prietene ? Nu e un cuvînt de reproş, mă înţelegi ? Dar dacă stăpînul dumitale e din nou rănit, va trebui să ia aminte : nu este indicat să te duci mereu în locurile unde plouă cu gloanţe.

— Nu, domnule, răspunse lacheul, nu vin pentru stăpînul meu şi nu pentru o rană, vin pentru ceva nu mai puţin urgent. Îmbrăcaţi-vă bine. Iată un cal, sînteţi aşteptat.

Doctorul n-avea nevoie niciodată de mai mult de cinci minute pentru a se îmbrăca. Acum, judecînd după glasul lacheului şi mai ales după felul în care bătuse la

poartă, îşi dădu seama că prezenţa sa era urgentă, de aceea se îmbrăcă în patru minute.

— Iată-mă ! spuse el, reapărînd aproape imediat după ce dispăruse.

Fără să pună piciorul jos, lacheul dădu dîrlogii doctorului, care încălecă imediat şi apoi, în loc să cotească la stînga ieşind de la el, cum făcuse prima oară, se întoarse spre dreapta, urmîndu-l pe lacheu care-i arăta drumul. Aşadar, de astă dată era condus în partea opusă satului Boursonnes.

Traversă parcul, se înfundă în pădure, lăsînd Haramont la stînga sa, şi se găsi de îndată într-o parte atît de accidentată a codrului, încît era greu să se continue drumul călare.

Deodată se făcu văzut un om, un bărbat ascuns în spatele unui copac.

— Dumneata eşti, doctore ? întrebă el.

Medicul, care-şi oprise calul, ignorînd intenţiile noului venit, recunoscu vocea vicontelui Isidore de Charny.

— Da, spuse el, eu sînt. Unde dracu mă duceţi, domnule viconte ?

— Veţi vedea, spuse Isidore. Dar descălecaţi, vă rog, şi urmaţi-mă.

Doctorul coborî. Începuse să înţeleagă.

— Ah ! ah ! spuse el, pariez că e vorba de o naştere.

Isidore îl prinse de mînă.

— Da, doctore, şi, în consecinţă, îmi promiteţi să păstraţi tăcerea, nu-i aşa ?

Doctorul ridică din umeri, ca un om care voia să spună : „Eh, Dumnezeule, fiţi liniştit. Am mai văzut eu dintr-astea !”

— Atunci veniţi pe aici, spuse Isidore, răspunzînd gîndului său.

Şi intrară amîndoi — în mijlocul tufelor de laur, pe frunzişul uscat şi scîrţîitor, pierduţi în întunericul dens

al stejarilor gigantici, printre ale căror frunze fremătătoare se zărea, din timp în timp, strălucirea unei stele — în desişul în care, cum am spus, caii nu puteau pătrunde. După cîteva clipe doctorul zări uriaşa stîncă Clouïse.

— Oh ! oh ! spuse el, mergem cumva la coliba lui moş Clouïs ?

— Nu chiar, spuse Isidore, dar pe-aproape.

— Şi, făcînd ocolul imensei stînci, îi conduse pe medic în faţa porţii unei mici clădiri de cărămidă, sprijinită de coliba bătrînului paznic, încît se putea crede că acesta adăugase o cameră locuinţei sale, pentru a avea mai mult spaţiu.

Este adevărat că ţi-ai fi dat uşor seama de greşeală aruncîndu-ţi privirea în interiorul acestei mici încăperi, chiar abstracţie făcînd de Catherine, care era culcată în pat.

Pereţi acoperiţi cu un tapet frumos, perdele dintr-o ţesătură cu desen asemănător la cele două ferestre. Între aceste două ferestre o oglindă elegantă, iar dedesubtul ei o toaletă înzestrată cu toate ustensilele de porţelan necesare. Două scaune, două fotolii, o canapea mică şi o mică bibliotecă : iată interiorul, aproape confortabil, cum s-ar spune azi, care se înfăţişa privirii celui ce intra în cameră.

Dar privirea doctorului nu se opri asupra nici unui lucru. El văzu femeia întinsă pe pat şi se duse direct spre suferindă.

Zărindu-l pe doctor, Catherine îşi ascunse obrazul între mîini, care nu-i puteau opri suspinele, nici ascunde lacrimile.

Isidore se apropie de ea şi-i rosti numele. Ea i se aruncă în braţe.

— Doctore, spuse tînărul, vă încredinţez viaţa şi onoarea celei care azi nu e decît iubita mea, dar care, sper, va fi într-o zi soţia mea.

— Oh ! cît eşti de bun, dragul meu Isidore, spunîndu-mi asemenea cuvinte ! Căci ştii bine că e imposibil ca o sărmană fată ca mine să poată fi vreodată vicontesă de Charny. Dar, oricum, îţi mulţumesc. Ştii bine că voi avea nevoie de putere şi tu încerci să mi-o dai. Fii liniştit, voi avea curaj, şi cel mai mare vi-l dovedesc dumneavoastră, dragă doctore, înfăţişîndu-mă fără gînduri ascunse şi dîndu-vă mîna.

Şi întinse mîna doctorului Raynal.

O durere mai violentă ca oricare alta resimţită pînă atunci de Catherine îi crispă mîna chiar în momentul în care doctorul Raynal o atinse. Acesta făcu un semn lui Isidore, care înţelese că momentul a sosit. Tînărul bărbat îngenunche lîngă patul pacientei, spunîndu-i :

— Catherine, copil adorat, ar trebui, fără îndoială, să rămîn lîngă tine, să te susţin şi să te încurajez. Dar mi-e teamă că-mi va lipsi puterea. Dacă totuşi o doreşti...

Catherine îşi trecu braţul în jurul gîtului lui Isidore şi îi spuse :

— Du-te, pleacă. Îţi mulţumesc că mă iubeşti atît de mult, încît nu mă poţi vedea suferind.

Isidore îşi apăsă buzele pe obrazul sărmanei fete, strînse încă o dată mîna doctorului Raynal şi se repezi afară din cameră.

Rătăci timp de două ore, ca acele umbre despre care vorbeşte Dante, şi care nu se pot opri pentru o clipă de odihnă, iar dacă se opresc sînt gonite din nou de un demon care le împunge cu tridentul său de fier. În fiecare moment, după ce făcea un ocol mai mare sau mai mic, revenea la această poartă în spatele căreia se săvîrşea durerosul mister al naşterii. Dar aproape îndată îl izbea un ţipăt scos de Catherine, ce ajungea pînă la el, ca tridentul de fier al damnatului, şi-l obliga să reia goana rătăcitoare, îndepărtîndu-l de ţinta unde revenea fără încetare.

În cele din urmă se auzi chemat în mijlocul nopţii de glasul doctorului şi de un glas mai duios şi mai slab. Ajunse în două sărituri la uşa deschisă de astă dată şi pe pragul căreia îl aştepta doctorul, ridicînd un copil în braţe.

— Vai ! Vai ! Isidore, spuse Catherine, acum sînt de două ori a ta... a ta ca iubită, a ta ca mamă.

Opt zile mai tîrziu, la aceeaşi oră, în noaptea de 13 spre 14 iulie, uşa se deschise. Doi bărbaţi duceau într-o litieră o femeie şi un copil, pe care un tînăr îi escorta călare, recomandîndu-le cea mai mare grijă. Ajunşi la şoseaua dintre Haramont şi Villers-Cotterêts, cortegiul găsi o berlină mare, trasă de trei cai, în care urcară mama şi copilul.

Tînărul dădu atunci cîteva porunci servitorului, descălecă, îi aruncă dîrlogii calului şi urcă la rîndul său în trăsura care, fără să se oprească în satul Villers-Cotterêts şi fără să-l traverseze, merse numai de-a lungul parcului, de la crescătoria de fazani pînă la capătul străzii de Largny şi, ajunsă acolo, luă drumul spre Paris în mare goană.

Înainte de a pleca, tînărul îi lăsă lui moş Clouïs o pungă mare cu aur, iar tînăra femeie o scrisoare pentru Pitou.

Doctorul Raynal îi asigurase că, avînd în vedere grabnica însănătoşire a bolnavei şi excelenta constituţie a copilului, un băieţel, călătoria de la Villers-Cotterêts spre Paris se putea face într-o trăsură bună fără riscul vreunui accident.

În virtutea acestei asigurări se hotărîse Isidore să facă această călătorie, devenită dealtfel necesară din pricina iminentei înapoieri a lui Billot şi Pitou.

Dumnezeu, care veghează uneori, pînă la un moment dat, asupra acelora pe care mai tîrziu pare să-i părăsească, îngădui ca naşterea să aibă loc în absenţa lui Billot, care de altfel nu cunoştea ascunzătoarea fiicei sale, ca şi a lui Pitou care de altfel,

în nevinovăţia sa, nici nu bănuise măcar sarcina Catherinei.

Către orele cinci dimineaţa trăsura ajunse la poarta Saint-Dénis, dar nu putu să traverseze bulevardele, din cauza aglomeraţiei prilejuite de sărbătoarea care începea.

Catherine riscă o privire în afara portierei, dar se retrase pe loc, scoţînd un strigăt şi ascunzîndu-se la pieptul lui Isidore.

Primele două persoane pe care le recunoscuse printra federaţi erau Billot şi Pitou.

Capitolul 61
14 IULIE 1790

Munca aceasta, care trebuia să transforme un cîmp imens într-o vale imensă aşezată între două coline, a fost terminată în seara de 13 iulie, datorită participării întregului Paris.

Pentru a fi siguri că-şi vor păstra locul a doua zi, mulţi muncitori dormiseră acolo, cum fac şi învingătorii care se culcă pe cîmpul de bătălie.

Billot şi Pitou se alăturară federaţilor şi luară loc în mijlocul lor pe bulevard. Întîmplarea făcu, cum am văzut, ca locul fixat pentru deputaţii departamentului Aisne să fie exact acolo unde nimeri trăsura care aducea la Paris pe Catherine şi pe copilul ei. Şi, într-adevăr, acest şir alcătuit numai din federaţi se întindea de la Bastilia pînă la bulevardul Bonne-Nouvelle.

Fiecare făcuse tot posibilul pentru a-i primi cît mai bine pe oaspeţii iubiţi. Cînd se află că sosesc bretonii, aceşti precursori ai libertăţii, învingătorii Bastiliei le ieşiră înainte pînă la Saint-Cyr şi-i reţinură ca pe nişte oaspeţi.

Avură loc atunci neobişnuite manifestări de dezinteres şi de patriotism. Hangiii se reuniră şi, de comun acord, hotărîră să scadă preţurile, în loc să le urce.

Ziariştii, aceşti aprigi rivali de fiecare zi, care se războiesc neîncetat cu acea pasiune care ascute în general duşmăniile în loc să le stingă, ziariştii — cel puţin doi dintre ei, Loustalot şi Camille Desmoulins — propuseră un pact federativ între scriitori. Ei făgăduiră să renunţe la orice concurenţă, la orice invidie ; să nu mai fie accesibili de acum înainte altei emulaţii decît aceleia ce urmărea binele public.

Din păcate, pactul propus n-a avut nici un răsunet în presă şi a rămas, pentru prezent, ca şi pentru viitor, doar o sublimă utopie.

Adunarea primise, la rîndul ei, o parte din şocul electric care zguduia Franţa ca un cutremur. Cu cîteva zile în urmă ea abolise, la propunerea domnului de Montmorency şi de La Fayette, nobleţea ereditară, apărată de abatele Maury, fiul unui cizmar de la ţară.

Încă din luna februarie, Adunarea Naţională începuse prin a aboli moştenirea păcatului. Ea hotărîse, în legătură cu spînzurarea fraţilor Agasse, condamnaţi pentru falsificarea unor poliţe, că eşafodul nu va mai stigmatiza nici părinţii, nici copiii vinovatului.

În plus, chiar în ziua în care Adunarea abolea transmiterea privilegiilor, cum abolise transmiterea păcatului, un german de pe malul Rinului, care-şi schimbase prenumele de Jean-Baptiste în acel de Anacharsis — Anacharsis Clootz — baron prusac născut la Clèves, se prezentase la bară ca deputat al neamului omenesc. Era urmat de un număr de douăzeci de oameni de toate naţiile, în costumele lor naţionale, toţi proscrişi, şi ceruseră în numele popoarelor, singurii suverani legitimi, locul lor în federaţie. Li se acordă un loc *Oratorului neamului omenesc.*

Pe de altă parte, influenţa lui Mirabeau se făcea simţită în fiecare zi. Graţie acestui puternic luptător, Curtea cucerea partizani nu numai în rîndurile dreptei, dar şi printre cei de stînga. Adunarea votase, am spune, aproape cu entuziasm, douăzeci şi patru de milioane pentru lista civilă a regelui şi patru milioane pentru regină.

Înapoiase cu dărnicie amîndurora datoria de două sute opt mii de franci pe care ei o plătiseră pentru elocventul tribun, dimpreună cu cei şase mii de franci rentă lunară.

În rest, Mirabeau nu părea să se fi înşelat nici în privinţa stării de spirit a provinciilor. Acei dintre

federaţi care au fost primiţi de Ludovic al XVI-lea aduseseră la Paris entuziasmul lor pentru Adunarea Naţională dar, în acelaşi timp, şi credinţa lor în monarhie. Îşi scoteau pălăria în faţa domnului Bailly strigînd : „Trăiască Naţiunea !”, dar îngenunchiau înaintea lui Ludovic al XVI-lea şi-şi depuneau săbiile la picioarele sale strigînd : „Trăiască regele !”

Din nenorocire, regele, avînd prea puţin spirit poetic şi cavaleresc, răspundea prost acestor elanuri pornite din inimă.

Din nenorocire, regina, prea mîndră, prea „lorrenă”, dacă se poate spune aşa, nu preţuia după merit aceste mărturii venite din inimă.

Apoi, sărmana femeie ! avea ceva întunecat în adîncul minţii sale, ceva ca punctele întunecate care pătează faţa soarelui. Acest ceva întunecat, această pată ce-i rodea inima era absenţa lui Charny, care cu siguranţă ar fi putut reveni şi care rămînea totuşi lîngă domnul de Bouillé.

Cînd se văzuse cu Mirabeau, îi venise o clipă ideea, cu titlu de amuzament, să cocheteze cu el. Puternicul geniu îi flatase amorul propriu, regal şi feminin, umilindu-se la picioarele sale. Dar, la urma urmei, ce înseamnă pentru inimă geniul ? Ce le pasă pasiunilor de aceste triumfuri ale amorului propriu, de aceste victorii ale orgoliului ? Regina, cu ochii ei de femeie, văzuse în Mirabeau înainte de toate omul în carne şi oase, bărbatul cu obezitate bolnăvicioasă, cu obrajii brăzdaţi, scobiţi, sfîşiaţi, ciupiţi de vărsat, cu ochii roşii, cu gîtul scurt. Îl comparase imediat cu Charny, elegantul gentilom în floarea vîrstei, în maturitatea frumuseţii ; cu Charny în uniformă strălucitoare, care-i dădea aerul unui prinţ al bătăliilor, pe cînd Mirabeau semăna, în costumul său, cînd geniul nu-i anima puternica figură, cu un popă deghizat. Ea ridicase din umeri, scoase un suspin profund, cu ochii înroşiţi de atîtea nopţi de veghe şi de atîtea lacrimi.

Încercase să străpungă distanţa şi, cu o voce dureroasă şi plină de hohote de plîns, murmurase : „Charny ! Oh ! Charny !”

Ce-i păsa acestei femei, în asemenea momente, de mulţimea adunată la picioarele sale ? Ce-i păsa de valurile de oameni împinşi ca un flux de cele patru vînturi ale cerului, venind să lovească treptele tronului şi strigînd : „Trăiască regele ! Trăiască regina !” Un glas cunoscut, care ar fi murmurat la urechea ei : „Maria, nimic nu s-a schimbat în mine ! Antoaneta, te iubesc !” acest glas ar fi făcut-o să creadă că nimic nu se schimbase în jurul ei şi ar fi făcut mai mult pentru bucuria inimii ei, pentru seninătatea frunţii ei decît toate aceste strigăte, promisiuni, jurăminte.

În sfîrşit, ziua de 14 iulie sosise, impasibilă, aducînd cu sine acele evenimente mari şi mici care fac în acelaşi timp istoria celor umili, ca şi a celor puternici, istoria poporului, ca şi a regalităţii.

Ca şi cum această dispreţuită zi de 14 iulie n-ar fi ştiut că vine să lumineze un spectacol extraordinar, necunoscut, splendid, veni cu fruntea umbrită de nori, cu vînt şi ploaie.

Dar una din calităţile poporului francez este să rîdă de toate, chiar de ploaie în zilele de sărbătoare.

Membrii gărzii naţionale pariziene şi federaţii din provincie, îngrămădiţi de la ora cinci dimineaţa pe bulevardele udate de ploaie, murind de foame, rîdeau şi cîntau.

E-adevărat că populaţia Parisului, care nu le putea garanta că nu va ploua, a avut cel puţin ideea să-i vindece de foame. De la toate ferestrei locuitorii începură să le coboare cu ajutorul frînghiilor pîini, jamboane şi sticle de vin. La fel se petrecură lucrurile pe toate străzile pe unde trecură.

O sută cincizeci de mii de persoane luară loc pe movilele din Champ-de-Mars şi alţi o sută cincizeci de mii stăteau în picioare în spatele lor. Cît priveşte

amfiteatrele de la Chaillot şi Passy, ele erau pline de spectatori, al căror număr era imposibil de cunoscut.

Magnific circ, gigantic amfiteatru, splendidă arenă,unde a avut loc federalizarea Franţei şi unde va avea loc, într-o zi, federalizarea lumii !

Dacă vom vedea sau nu această sărbătoare n-are importanţă. Fiii noştri o vor vedea, lumea o va vedea !

Una dintre marile erori ale omului este credinţa că întregul univers este făcut pentru scurta sa viaţă, în timp ce bucuriile existenţelor infinit de scurte, efemere, aproape invizibile, sînt acelea care constituie *timpul*, adică perioada mai mult sau mai puţin lungă în cursul căreia Providenţa, această Isis[1] cu patru mamele care veghează asupra naţiunilor, lucrează la opera ei misterioasă şi-şi continuă nesfîrşita-i geneză.

Ehei ! Toţi cei care erau acolo credeau desigur cu adevărat că o ţine bine de cele două aripi pe fugara zeiţă numită *Libertatea*, care nu fuge şi nu dispare decît pentru a reapărea apoi, de fiecare dată mai mîndră, mai strălucitoare. Se înşelau, cum aveau să se înşele fiii lor, crezînd că au pierdut-o.

Dar ce bucurie, ce încredere stăpînea această mulţime, care aştepta aşezată sau în picioare, ca şi cealaltă, care, trecînd rîul pe podul de lemn construit în faţa palatului Chaillot, invada Champ-de-Mars trecînd pe sub Arcul de triumf.

Pe măsură ce batalioanele federaţilor îşi făceau intrarea, strigăte uriaşe de entuziasm — şi poate puţin şi de uimire în faţa tabloului ce le izbea ochii — strigăte uriaşe, pornite din inimă, ieşeau din toate piepturile. Şi, într-adevăr, niciodată un asemenea spectacol nu le fusese oferit ochilor oamenilor.

Champ-de-Mars transformat ca prin farmec ! O cîmpie schimbată în mai puţin de o lună într-o vale avînd circumferinţa de o leghe ! Pe povîrnişurile

[1] Zeiţa egipteană a medicinei, căsătoriei, familiei, culturii, grîului etc. (N. T.)

dreptunghiulare ale acestei văi, trei sute de mii de persoane, aşezate sau în picioare ! În mijloc, altarul patriei, cu patru scări de acces, corespunzînd celor patru feţe ale obeliscului care-l domină ! La fiecare unghi al monumentului, în vase imense ardea tămîia pe care Adunarea Naţională hotărîse să nu mai fie aprinsă decît în slava lui Dumnezeu !

Pe fiecare dintre cele patru feţe ale obeliscului se aflau inscripţii, anunţînd lumii că poporul francez este liber, îndemnînd celelalte naţiuni să-şi cucerească libertatea !

O, bucurie a strămoşilor noştri ! La vederea tuturor acestora, tu ai fost atît de vie, atît de profundă, atît de reală, încît efluviile tale au ajuns pînă la noi !

Cu toate acestea, cerul vorbea limpede ca un augur antic ! În fiecare clipă, averse uriaşe, rafale de vînt, nori întunecoşi : 1793, 1814, 1815 ! Apoi, din timp în timp, în mijlocul tuturor acestora, un soare strălucitor : 1830, 1848 !

O, profet care ai fi venit să prevesteşti viitorul acestui milion de oameni, cum ai fi fost oare primit ? Aşa cum l-au primit grecii pe Calcas[1] troienii pe Casandra !

Dar în această zi nu se auziră decît două voci : vocea încrederii, căreia îi răspundea cea a speranţei.

În faţa clădirilor Şcolii militare se construiseră tribune. Acoperite cu postav, cu drapele tricolore fluturînd deasupra lor, aceste tribune erau rezervate reginei, Curţii şi Adunării Naţionale.

Două tronuri egale, ridicîndu-se la o distanţă de trei picioare unul de celălalt, erau destinate regelui şi preşedintelui Adunării.

[1] Ghicitor grec, care l-a întovărăşit pe Agamemnon în asediul Troiei şi l-a sfătuit să construiască faimosul cal troian. S-a sinucis pentru că Mopsus i-a luat locul în arta ghicitului. (N. T.)

Numit numai pentru această zi şef suprem şi absolut al gărzilor naţionale, regele îi transmisese domnului de La Fayette comandamentul său !

Aşadar, La Fayette era în această zi generalisim-conetabil a şase milioane de oameni înarmaţi ! Norocul său, mai mare decît el, era grăbit să ajungă pe culmi şi nu putea întîrzia să coboare şi să se stingă.

În această zi atinsese apogeul, dar, ca acele apariţii nocturne şi fantastice care depăşesc încet, încet toate dimensiunile umane, el nu crescuse fără măsură decît pentru a se preface în aburi şi a dispare.

În timpul federaţiei însă totul era real şi totul avea forţa realităţii.

Un popor care avea să abdice ; un rege al cărui cap avea să cadă ; un generalisim pe care picioarele calului său aveau să-l ducă în exil.

Şi totuşi, sub ploaia de iarnă, sub rafalele furtunoase, la lumina slabelor raze nu ale soarelui, ci ale luminii zilei filtrate prin bolta norilor întunecoşi, federaţii intrau în imensul circ prin cele trei deschizături ale Arcului de triumf. Apoi, în spatele avangardei lor, ca să-i spunem aşa, formate din aproape douăzeci şi cinci de mii de oameni ce se desfăşurau pe două cercuri concentrice pentru a înconjura circul, veneau electorii Parisului, apoi reprezentanţii comunei şi în cele din urmă Adunarea Naţională.

Toate aceste organisme, care aveau locuri reţinute în tribunele sprijinite de clădirea Şcolii militare, urmau o linie dreaptă, ce se desfăcea ca un val în faţa unei stînci pentru a ocoli altarul patriei, unindu-se după el cum fuseseră unite înaintea lui, atingînd cu capul coloanei tribunele, în timp ce coada, şarpe imens, atingea Arcul de triumf.

În urma electorilor, a reprezentanţilor Comunei şi a Adunării Naţionale venea restul cortegiului : federaţi, delegaţii militare, soldaţi din garda naţională.

Fiecare departament îşi ducea drapelul distinctiv, însă legat, învăluit, naţionalizat de această mare centură de flamuri tricolore, care spunea ochilor şi inimilor două cuvinte, singurele cu care popoarele realizează fapte mari : *Patrie, unitate*.

Simultan, preşedintele Adunării Naţionale se aşeză pe fotoliul său, regele pe al său, iar regina luă loc în tribuna sa.

Vai ! Sărmană regină ! Curtea ei era lipsită de strălucire. Cele mai bune prietene o părăsiseră de frică. Poate dacă s-ar fi ştiut că, graţie lui Mirabeau, regele a obţinut douăzeci şi cinci de milioane pentru lista sa civilă, unele ar fi revenit. Dar nu se ştia nimic !

În ce-l priveşte pe acela pe care îl căuta din ochi, Maria-Antoaneta ştia că nu aurul sau puterea îl puteau atrage către ea.

În lipsa lui, ochii ei ar fi dorit să se oprească cel puţin asupra unui chip de prieten devotat. Ea întrebă unde se afla domnul Isidore de Charny şi de ce monarhia, avînd atît de puţini partizani în mijlocul unei asemenea mari mulţimi, nu era înconjurată de apărătorii ei, care nu se aflau în jurul regelui şi la picioarele reginei.

Nimeni nu ştia unde se afla Isidore de Charny, iar dacă cineva i-ar fi spus că la această oră el conduce o mică ţărancă, iubita sa, într-o locuinţă construită pe coasta muntelui Bellevue, ar fi făcut-o cu siguranţă să dea din umeri de milă, dacă nu cumva nu i s-ar fi strîns inima de invidie.

Într-adevăr, cine ştie dacă moştenitoarea Cezarilor nu şi-ar fi dat bucuros tronul şi coroana, n-ar fi consimţit să fie o simplă ţărancă, fiica unui arendaş oarecare, pentru fericirea de a fi iubită de Olivier, aşa cum Catherine era iubită de Isidore ?

Fără îndoială că ea sucea şi răsucea în minte toate aceste gînduri cînd Mirabeau, sesizînd una din acele priviri dubioase, jumătate rază de soare,

jumătate fulger de furtună, nu se putu abţine să spună cu voce tare ;

— Dar la ce se gîndeşte oare vrăjitoarea ?

Dacă Cagliostro ar fi fost pe aproape să audă aceste cuvinte, poate că i-ar fi putut răspunde : „Ea se gîndeşte la maşinăria fatală pe care i-am arătat-o într-o carafă la castelul de Tavernay, şi pe care a recunoscut-o într-o seară la Tuileries, sub pana doctorului Gilbert.” Şi s-ar fi înşelat şi el, marele profet, care se înşela atît de rar.

Ea se gîndea la Charny, aflat departe, şi la dragostea lui stinsă.

Şi asta în larma făcută de cinci sute de tobe şi două mii de instrumente muzicale, care abia se auzeau în mijlocul strigătelor de „Trăiască regele ! Trăiască legea ! Trăiască naţiunea !”

Deodată se făcu o linişte adîncă.

Regele stătea jos, ca şi preşedintele Adunării Naţionale. Două sute de preoţi îmbrăcaţi în sutane albe se îndreptau spre altar, precedaţi de episcopul d'Autun, domnul de Talleyrand, patronul tuturor depunătorilor de jurăminte din trecut, prezent şi viitor.

Şchiopătînd, acest Mefisto urcă treptele altarului aşteptîndu-l pe Faust, care avea să apară în ziua de 13 Vendémiaire[1].

O liturghie oficiată de episcopul d'Autun ! Am uitat să pomenim acest fapt în rîndul prevestirilor sumbre.

Furtuna se înteţi chiar în acel moment. Era ca şi cum cerul protesta împotriva acestui fals preot care profana serviciul divin, oferind drept tabernacol Atotputernicului un piept ce avea să fie spurcat de atîtea jurăminte strîmbe în viitor.

Drapelele departamentelor şi steagurile tricolore din jurul altarului îl înconjurau ca o centură fîlfîitoare

---

[1] *13 Vendémiaire* — ziua victoriei generalului Bonaparte asupra celor ce se răsculaserâ împotriva Convenţiei. (N. T.)

ale cărei culori, fără număr, vîntul de sud-est le desfăşura şi le agita violent.

După terminarea slujbei, domnul de Talleyrand coborî cîteva trepte şi binecuvîntă drapelul naţional şi steagurile celor optzeci şi trei de departamente.

Apoi începu sfînta ceremonie a jurămîntului.

Primul depuse jurămîntul la Fayette, în numele gărzilor naţionale ale regatului.

Al doilea depuse jurămîntul, în numele Franţei, preşedintele Adunării Naţionale.

Regele jură al treilea, în numele său propriu.

La Fayette descălecă, străbătu spaţiul ce-l despărţea de altar, urcă treptele, îşi scoase sabia, îi sprijini vîrful pe evanghelie şi spuse cu glas puternic şi sigur :

— Jurăm să fim veşnic credincioşi naţiunii, legii, regelui. Să păstrăm cu toate puterile noastre Constituţia decretată de Adunarea Naţională şi acceptată de rege. Să apărăm, potrivit legii, securitatea persoanelor şi a proprietăţilor, circulaţia grînelor şi alimentelor în interiorul regatului, perceperea contribuţiilor publice legale sub orice formă. Să rămînem uniţi cu toţi francezii prin legăturile indisolubile ale fraternităţii.

Se făcu o mare linişte în timpul acestui jurămînt. Îndată după rostirea lui, o sută de tunuri bubuiră în acelaşi timp, dînd semnalul pentru departamentele vecine.

Atunci, din toate oraşele fortificate, porni un imens fulger urmat de acel tunet ameninţător inventat de oameni care, dacă e să-l judecăm după dezastrele produse, a învins de multă vreme pe cel al lui Dumnezeu.

Ca cercurile iscate de o piatră aruncată în mijlocul unui lac, cercuri ce se lărgesc pînă ating malul, fiecare cerc de flacără, fiecare bubuit de tun se lărgi, mergînd dinspre centru către margini, de la Paris spre frontiere,

din inima Franţei în străinătate. Apoi, preşedintele Adunării Naţionale se ridică la rîndul său şi, toţi deputaţii stînd în picioare în jurul său, spuse :

— Jur să fiu credincios naţiunii, legii, regelui şi să apăr din toate puterile mele Constituţia decretată de Adunarea Naţională şi acceptată de rege.

Abia terminase şi aceeaşi flacără izbucni, acelaşi fulger răsună şi se rostogoli, din ecou în ecou, spre toate colţurile Franţei.

Era rîndul regelui.

El se ridică.

Linişte ! Ascultaţi cu ce glas va depune jurămîntul naţional, pe care-l trăda în fundul inimii chiar în momentul în care-l rostea.

Luaţi aminte, Sire ! Norul se sfîşie, cerul se luminează, soarele apare. Soarele este ochiul lui Dumnezeu ! Dumnezeu vă priveşte.

— Eu, regele francezilor, spuse Ludovic al XVI-lea, jur că voi folosi întreaga putere ce-mi este delegată de legea constituţională a statului pentru a apăra Constituţia decretată de Adunarea Naţională şi acceptată de mine şi pentru a face ca legile să fie aplicate.

— Oh ! Sire, Sire, de ce nici de astă dată n-aţi vrut să juraţi pe altar ?

Ziua de 21 iulie va răspunde celei de 14 iulie, Varennes va dezlega enigma de pe Champ-de-Mars.

Dar, fals sau real, jurămîntul nu produse mai puţină flacără şi zgomot.

Cele o sută de tunuri bubuiră cum făcuseră pentru La Fayette şi pentru preşedintele Adunării, iar artileria departamentelor duse pentru a treia oară regilor Europei acest sfat ameninţător : „Luaţi aminte, Franţa e în picioare ! Luaţi aminte, Franţa vrea să fie liberă şi, ca acel ambasador roman care purta în cuta mantiei sale pacea şi războiul, ea este gata să-şi scuture mantia asupra lumii !”

Capitolul 62
AICI SE DANSEAZĂ

O imensă bucurie puse stăpînire timp de un ceas pe această mulţime.

Mirabeau uită o clipă de regină. Billot uită o clipă de Catherine.

Adunarea se înapoie în sala de şedinţe, însoţită de acelaşi cortegiu ca şi la venire.

În ce priveşte drapelul dat de primăria Parisului veteranilor armatei — spune *Istoria revoluţiei scrisă de doi prieteni ai libertăţii* — s-a decretat ca el să rămînă suspendat de bolţile Adunării, ca un monument, mărturie pentru legislaturile viitoare despre epoca fericită care fusese sărbătorită şi *ca un simbol menit să amintească trupelor că sînt subordonate faţă de două puteri şi nu îl pot desfăşura fără acordul reciproc al acestora.*

Prevedea cumva Chapelier, la propunerea căruia se dăduse acest decret, zilele de 27 iulie, 24 februarie şi 2 decembrie ?

Se lăsă noaptea. Sărbătoarea de dimineaţă avusese loc pe Champ-de-Mars, cea de seară avea loc la Bastilia.

Optzeci şi trei de arbori acoperiţi de frunze, egale în număr cu cel al departamentelor, reprezentau cele opt turnuri ale fortăreţei pe temelia cărora erau plantaţi. Ghirlande de lumină uneau arbore cu arbore, iar în mijloc se ridica un catarg gigantic, purtînd un steag pe care era scris cuvîntul LIBERTATE. Aproape de şanţuri, într-o groapă lăsată dinadins deschisă erau aruncate cătuşele, lanţurile, zăbrelele Bastiliei şi acel faimos basorelief al orologiului, reprezentînd sclavi înlănţuiţi. În plus, au fost larg deschise şi luminate într-un fel lugubru celulele care înghiţiseră atîtea lacrimi şi înăbuşiseră atîtea gemete. În sfîrşit, cînd, atras de

muzica ce răsuna în mijlocul frunzişului, pătrundeai pînă la locul unde se afla altădată curtea interioară, găseai o sală de bal feeric luminată, deasupra intrării căreia se puteau citi nişte cuvinte, care nu reprezentaţi de fapt decît prezicerea lui Cagliostro :

Aici se dansează

La una dintre cele o mie de mese aşezate în jurul Bastiliei şi sub umbrarul improvizat care reproduceau vechea fortăreaţă aproape la fel de exact ca şi micile pietre cioplite de domnul arhitect Palloy, doi oameni îşi refăceau forţele, epuizate de o zi întreagă de marşuri, contramarşuri şi manevre. Aveau în faţa lor un cîrnat enorm, o pîine de patru livre şi două sticle cu vin.

— Ah ! pe legea mea ! spuse, golind un pahar dintr-o singură sorbitură cel mai tînăr din cei doi bărbaţi, care purta uniforma de căpitan al gărzii naţionale, celuilalt, care era cel puţin de două ori mai în vîrstă decît primul şi care purta uniforma de federal. Pe legea mea ! E bine să mănînci cînd ţi-e foame şi să bei cînd ţi-e sete.

Apoi, după o pauză :

— Dar dumneavoastră nici nu vă e sete nici nu vă e foame, moş Billot ? întrebă el.

— Am mîncat şi am băut, răspunse acesta, iar sete şi foame nu-mi e decît de un lucru...

— De care ?

— Ţi-o voi spune, prietene Pitou, cînd va veni momentul să mă aşez la masă.

Pitou nu sesiză nici o răutate în răspunsul lui Billot. Acesta băuse şi mîncase puţin, în pofida oboselii de peste zi. În general, de la plecarea lui din Villers-Cotterêts spre Paris şi în timpul celor cinci zile, mai bine zis în timpul celor cinci nopţi de muncă pe Champ-de-Mars, mîncase şi băuse puţin.

Un lucru însă îl contraria pe Pitou : nu era vorba de sobrietatea stomacului lui Billot. Fiecare e liber să mănînce puţin sau deloc. De altfel, cu cît Billot mînca mai puţin, cu atît rămînea mai mult lui Pitou. Ceea ce-l contraria era zgîrcenia la vorbă a lui Billot.

Pitou nu avea nici un motiv să fie trist, dimpotrivă. Viaţa pe care o ducea de un timp încoace la Haramont devenise plăcută. După cum am văzut, Pitou o iubea, mai bine zis o adora pe Catherine, şi rog cititorul să ia cuvîntul în înţelesul său cel mai propriu. Or, ce-i trebuie unui italian sau unui spaniol care o adoră pe Fecioară ? S-o vadă, să îngenuncheze în faţa ei, să se roage la ea... Ce făcea Pitou ? De cum se întuneca se îndrepta spre stînca Clouïse, o vedea pe Catherine, îngenunchia dinaintea ei, se ruga la ea...

Şi tînăra fată, recunoscătoare pentru imensul serviciu ce i-l făcuse Pitou, îl lăsa în pace. Avea ochii duşi aiurea, mai departe, mai sus !...

Numai că, din timp în timp, pe bunul Pitou îl încerca un mic sentiment de gelozie, atunci cînd îi ducea Catherinei de la poştă cîte o scrisoare din partea lui Isidore, sau cînd ducea o scrisoare de-a ei.

Dar, dacă ne gîndim bine, această situaţie era incomparabil mai bună decît aceea în care se aflase la înapoierea sa de la Paris, cînd Catherine, văzînd în el un duşman al nobililor şi al aristocraţilor, îl dăduse pe uşă afară, spunîndu-i că nu mai este de lucru pentru el la fermă.

Pitou, care nu ştia nimic despre sarcina Catherinei, nu bănuia deloc că această situaţie nu va putea dura o veşnicie.

De aceea, părăsi satul Haramont cu mare regret, obligat prin gradul său superior să dea exemplu de zel, recomandînd-o pe Catherine atenţiei bătrînului Clouïs şi promiţînd în acelaşi timp să revină cît mai repede cu putinţă.

Aşadar nu lăsase nimic în urmă ce putea să-l întristeze.

La Paris, Pitou nu se lovi de nici un eveniment care să fi putut da naştere acestui sentiment în sufletul său. L-a găsit pe doctorul Gilbert, căruia îi dădu socoteală asupra întrebuinţării celor douăzeci şi cinci de ludovici primiţi de la el, aducîndu-i mulţumirile celor treizeci şi trei de membri ai gărzii naţionale pe care-i îmbrăcase cu aceşti bani. Cu acest prilej Gilbert i-a mai dat încă douăzeci şi cinci de ludovici, de astă dată nu numai pentru nevoile naţionale ci, în acelaşi timp, şi pentru nevoile proprii ale tînărului.

Pitou acceptase cu simplitate şi naivitate această sumă, deoarece, considerîndu-l pe Gilbert ca pe un dumnezeu, nu-i era ruşine să primească bani de la el.

De altfel, după ce stătu o clipă pe gînduri, Gilbert îşi ridicase capul atît de frumos şi-i spusese :

— Cred, dragul meu Pitou, că Billot are să-mi povestească multe lucruri. N-ai vrea, în timpul în care voi sta de vorbă cu el, să-i faci o vizită lui Sébastien ?

— Oh ! ba da, domnule Gilbert, exclamă Pitou, bătînd din palme ca un copil. Doream mult, în sinea mea, dar nu îndrăzneam să vă cer permisiunea.

Gilbert se mai gîndi o clipă. Apoi, luînd o pană, scrise cîteva cuvinte pe o bucată de hîrtie, o împături în chip de plic şi scrise deasupra numele fiului său.

— Ţine, spuse el, ia o trăsură şi du-te la Sébastien. Probabil după cele ce i-am scris, va avea de făcut o vizită, îl vei conduce, nu-i aşa, dragul meu Pitou, şi-l vei aştepta la poartă ? Poate te va face să aştepţi o oră, poate mai mult, dar ştiu cît eşti de amabil, îţi vei spune că-mi faci un serviciu şi nu te vei plictisi.

— Oh ! nu ! fiţi liniştit, spuse Pitou, nu mă plictisesc niciodată, domnule Gilbert. De altfel, voi lua o bună bucată de pîine trecînd pe la brutar şi, dacă mă voi plictisi în trăsură, voi mînca.

— Bună soluţie ! răspunse Gilbert. Numai că, adăugă zîmbind, nu e bine să mănînci pîine goală şi e bine să bei cînd mănînci.

— Atunci, reluă Pitou, voi cumpăra în afară de pîine o bucată de tobă şi o sticlă cu vin.

— Bravo ! exclamă Gilbert.

După această încurajare Pitou coborî, luă o trăsură, se duse la colegiul Saint-Louis, ceru să fie chemat Sébastien, care se plimba prin grădină, îl ridică în braţe, îl îmbrăţişă după pofta inimii, apoi îi predă scrisoarea tatălui său.

Sébastien sărută întîi scrisoarea, cu respectul tandru şi dragostea profundă ce le avea pentru tatăl său, apoi, după o clipă de gîndire, întrebă :

— Pitou, ţi-a spus tatăl meu că trebuie să mă conduci undeva ?

— Da, dacă vei dori să mergi.

— Da, da, spuse cu vioiciune copilul. Da, vreau, şi să-i spui tatălui meu că am acceptat cu multă bucurie.

— Bine, spuse Pitou, se pare că e un loc unde te simţi bine.

— E un loc unde n-am fost decît odată, dragă Pitou, dar sînt foarte fericit să mă înapoiez.

— În acest caz, spuse Pitou, n-avem altceva de făcut decît să-l prevenim pe abatele Bérardier că ieşi. Avem o trăsură la poartă şi te iau imediat.

— E un loc unde n-am fost decît o dată, dragă Pitou, spuse tînărul, du personal biletul tatălui meu abatelui, între timp îmi voi face puţin toaleta şi apoi ne întîlnim în curte.

Întrevederea cu abatele Bérardier aduse o oarecare satisfacţie amorului propriu al lui Pitou, deoarece, cu un an în urmă, sărman ţăran cu o caschetă pe cap, cu o sabie în mînă, cu fundul cam gol, stîrnise răzmeriţă în colegiu, chiar în ziua căderii Bastiliei, atît prin armele pe care le avea, cît şi prin îmbrăcămintea ce-i lipsea. Astăzi se prezenta aici cu

tricornul pe cap, cu uniforma albastră cu reveruri albe, cu pantaloni scurţi, cu epoleţii de căpitan pe umeri. Astăzi se prezenta cu acea încredere în sine ce ţi-o dă consideraţia cu care te înconjură concetăţenii. Astăzi se prezenta aici ca deputat al federaţiei. Avea deci dreptul la tot respectul, pe care abatele Bérardier i-l şi dovedi.

Aproape în acelaşi timp cînd Pitou cobora scara directorului de studii, Sébastien, care avea camera separată, cobora scara camerei sale.

Sébastien nu mai era copil, era un tînăr fermecător de şaisprezece spre şaptesprezece ani. Părul său şaten îi încadra frumos obrazul, iar ochii albaştri aruncau primele flăcări juvenile, aurite ca razele soarelui ce răsare.

— Iată-mă ! spuse el voios. Să plecăm.

Pitou îl privi cu o bucurie atît de mare, amestecată cu o mirare la fel de mare, încît Sébastien fu obligat să-şi repete invitaţia. A doua oară, Pitou îl urmă. Ajuns la grilaj, Pitou îi spuse lui Sébastien :

— Ah, asta-i ! Ştii că habar n-am unde mergem, aşa că va trebui să dai tu adresa vizitiului.

— Fii liniştit, spuse Sébastien.

Şi adresîndu-se vizitiului :

— Strada Coq-Héron numărul 9, prima poartă venind dinspre strada Coquilliere.

Această adresă nu-i spunea nimic lui Pitou. Urcă în trăsură după Sébastien, fără să facă vreo observaţie.

— Dragă Pitou, dacă persoana la care mă duc e acasă, voi rămîne o oră, poate chiar mai mult.

— Nu-ţi face griji, Sébastien, spuse Pitou deschizînd gura mare pentru a rîde fericit. Am prevăzut cazul. Hei, vizitiu ! Opreşte !

Într-adevăr, treceau prin faţa unei brutării. Vizitiul opri. Pitou coborî, cumpără o pîine de două livre şi urcă iar în trăsură.

Puţin mai departe, Pitou opri pentru a doua oară trăsura, de data asta în faţa unei cîrciumi. Coborî, cumpără o sticlă de vin şi-şi reluă locul lîngă Sébastien.

În cele din urmă, Pitou opri pentru a treia oară trăsura, în faţa unui cîrnăţar. Coborî şi cumpără un sfert de tobă.

— Acum, zise, mergem fără să ne mai oprim pînă în strada Coq-Héron. Am tot ce-mi trebuie.

— Bine ! spuse Sébastien, acum înţeleg ce ai avut de făcut şi sînt perfect liniştit.

Trăsura merse pînă în strada Coq-Héron şi nu se opri decît la numărul 9.

Pe măsură ce se apropiau de această casă, Sébastien părea cuprins de o agitaţie febrilă, care creştea neîncetat. Stătea în picioare în trăsură, scotea capul pe portieră şi striga vizitiului, fără ca această invitaţie — trebuie spus spre onoarea vizitiului şi a celor două mîrţoage ale sale — să fi accelerat viteza trăsurii : — Haide, vizitiule, mai repede !

Între timp, cum fiecare lucru trebuie să-şi atingă ţinta — pîrîul rîul, rîul fluviul, fluviul oceanul — trăsura ajunse în strada Coq-Héron şi se opri, cum am spus, la numărul 9.

Pe dată, fără să aştepte ajutorul vizitiului, Sébastien deschise portiera, îl îmbrăţişă pe Pitou, sări jos, sună puternic la uşă, care se deschise, ceru portarului să-l anunţe doamnei contese de Charny şi, înainte de a i se răspunde, se avîntă spre pavilion.

Portarul, văzînd un copil fermecător, frumos şi bine îmbrăcat, nici nu încercă să-l oprească, şi cum contesa se afla în casă, se mulţumi să închidă uşa, după ce se asigură că nimeni nu venea în urma copilului şi nu dorea să intre împreună cu el.

După cinci minute, pe cînd Pitou tăia cu cuţitul prima felie din toba cumpărată, ţinea între genunchi sticla destupată şi muşca bucăţi mari din pîinea proaspătă, cu coaja bine prăjită, portiera trăsurii se

deschise şi portarul, cu boneta în mînă, îi adresă lui Pitou următoarele cuvinte, repetîndu-le la cererea căpitanului :

— Doamna contesă de Charny roagă pe domnul căpitan Pitou să-i facă onoarea să intre în casă în loc să-l aştepte pe domnul Sébastien în trăsură.

După cum am spus, Pitou ceru să i se repete aceste cuvinte şi, cum a doua oară nu avea motiv să se înşele, înghiţi suspinînd ce avea în gură, puse în hîrtie bucata de tobă pe care apucase s-o taie şi propti apoi sticla în colţul trăsurii, pentru ca vinul să nu se verse.

Apoi, ameţit de această aventură, îl urmă pe portar. Dar zăpăceala lui spori cînd se văzu aşteptat în anticameră de o femeie frumoasă care, strîngîndu-l pe Sébastien la piept şi întinzîndu-i mîna, îi spuse :

— Domnule Pitou, mi-aţi făcut o bucurie atît de mare şi nesperată aducîndu-mi-l pe Sébastien, încît am dorit să vă mulţumesc personal.

Pitou privea, Pitou se bîlbîia, dar lăsa întinsă mîna frumoasei femei.

— Ia această mînă şi sărut-o, Pitou, spuse Sébastien. Mama mea îţi permite s-o faci.

— Mama ta ? spuse Pitou.

Sébastien făcu din cap un semn afirmativ.

— Da, mama, spuse Andrée cu privirea strălucind de fericire. Mama, căreia i l-aţi readus, care nu l-a văzut decît o singură dată şi care, în speranţa că o să i-l mai aduceţi, nu vrea să aibă un secret faţă de dumneata, deşi, dacă ar deveni cunoscut acest secret, i-ar putea aduce pierzania.

De fiecare dată cînd te adresai sufletului sau loialităţii sale, puteai fi sigur că omul cumsecade, care era Pitou, se va dezbăra imediat de orice tulburare sau ezitare.

— Oh ! doamnă ! exclamă el apucînd şi sărutînd mîna pe care contesa de Charny i-o întindea. Fiţi liniştită, secretul dumneavoastră e aici.

Şi, ridicîndu-se, îşi puse, cu o anumită demnitate, mîna pe inimă.

— Acum, domnule Pitou, continuă contesa, fiul meu mi-a spus că n-aţi dejunat. Intraţi în sufragerie şi cît timp voi sta de vorbă cu Sébastien — binevoiţi să acordaţi această fericire unei mame, nu-i aşa ? — veţi fi servit şi veţi recîştiga timpul pierdut.

Şi salutîndu-l pe Pitou cu una din acele priviri pe care nu le avusese niciodată pentru cei mai bogaţi seniori de la Curtea lui Ludovic al XV-lea sau al XVI-lea, îl luă cu sine pe Sébastien prin salon pînă în dormitor, lăsîndu-l pe Pitou, mai zăpăcit ca oricînd, să aştepte în sufragerie urmarea promisiunii făcute.

După cîteva clipe numai această promisiune fu împlinită. Pe masă apărură două cotlete, un pui rece şi un platou cu dulciuri, alături de o sticlă cu vin de Bordeaux, un pahar cu picior din cristal de Veneţia, fin ca muselina, şi un vraf de farfurii din porţelan de China.

Cu toată eleganţa serviciului, n-am îndrăzni să spunem că Pitou nu-şi regreta deloc pîinea de două livre, toba şi sticla de vin cu etichetă verde.

În momentul în care începu să taie puiul, după ce înghiţise cele două cotlete, uşa sufrageriei se deschise şi apăru un tînăr gentilom, pregătindu-se să traverseze această sală pentru a ajunge în salon.

Pitou ridică ochii, tînărul gentilom privi în jos. Se recunoscură şi exclamară simultan :

— Domnul viconte de Charny !

— Ange Pitou !

Pitou se ridică. Inima-i bătea violent. Vederea tînărului bărbat îi amintea cele mai dureroase emoţii pe care le resimţise vreodată.

În ce-l priveşte pe Isidore, vederea lui Pitou nu-i reamintea nimic în afară de obligaţiile pe care Catherine îi spusese, că le are faţă de bunul băiat. El ignora, şi nici prin gînd nu i-ar fi trecut să presupună,

dragostea profundă a lui Pitou pentru Catherine, dragoste din care Pitou avusese forţa să scoată izvoarele devotamentului său. În consecinţă, se îndreptă spre Pitou în care, cu toată uniforma sa cu galoane de căpitan, obişnuinţa îl făcea să vadă ţăranul din Haramont, băiatul de fermă al lui Billot.

— Ah ! dumneata eşti, domnule Pitou, spuse el. Încîntat să te întîlnesc, ca să-ţi pot mulţumi pentru toate serviciile pe care ni le-ai făcut.

— Domnule viconte, spuse Pitou cu glas suficient de puternic, cu toate că-şi simţea corpul tremurînd, aceste servicii le-am făcut domnişoarei Catherine şi numai ei.

— Da, pînă în momentul în care ai aflat că o iubesc. Din acest moment o parte din serviciile făcute mi-a revenit mie. Şi întrucît ai făcut cu siguranţă o serie de cheltuieli, atît pentru a duce şi primi scrisorile mele, cît şi pentru construirea căsuţei de lîngă stînca Clouïs...

Şi Isidore duse mîna la buzunar, ca pentru a pune la încercare printr-o demonstraţie conştiinţa lui Pitou. Dar acesta îl opri.

— Domnule, spuse el, cu o demnitate pe care uneori te-ai fi mirat s-o găseşti în el, fac aceste servicii cînd pot, dar nu le fac spre a fi plătite. De altfel, vă repet, aceste servicii le-am făcut domnişoarei Catherine. Domnişoara Catherine e prietena mea. Dacă consideră că-mi datorează ceva, va rezolva aceasta împreună cu mine. Dar dumneavoastră, domnule, nu-mi datoraţi nimic, căci am făcut totul pentru domnişoara Catherine şi nimic pentru dumneavoastră. N-aveţi deci nimic să-mi oferiţi.

Aceste cuvinte, dar mai ales tonul cu care au fost spuse, îl izbiră pe Isidore. Poate numai în momentul acela îşi dădu seama că cel care le rostise era îmbrăcat în uniformă cu epoleţi de căpitan.

— Ba da, domnule Pitou, insistă Isidore, inclinînd uşor capul. Vă datorez ceva şi am să vă ofer ceva. Vă datorez mulţumirile mele şi vă ofer mîna mea. Sper că-mi veţi face plăcerea să acceptaţi primele şi onoarea de a o strînge pe cea de a doua.

Era o asemenea grandoare în maniera de a răspunde a lui Isidore şi în gestul său, încît Pitou, învins, întinse mîna şi atinse cu vîrful degetelor cele ale lui Isidore.

În acel moment, contesa de Charny apăru pe pragul uşii salonului.

— Domnule viconte, spuse ea, aţi cerut să mă vedeţi, iată-mă.

Isidore îl salută pe Pitou şi urmă invitaţia contesei, trecînd în salon. Vru să închidă uşa, fără îndoială pentru a rămîne singur cu contesa. Andrée ţinu însă uşa în loc şi o lăsă întredeschisă. Era evident că aşa dorea contesa.

Pitou putu să audă astfel ce se vorbea în salon. El remarcă că cealaltă uşă a salonului, aflată faţă-n faţă cu cea a sufrageriei în care se găsea, dădea în dormitor şi era de asemenea deschisă. Astfel încît, deşi nu era văzut, Sébastien putea auzi, ca şi Pitou, ceea ce urma să se discute între contesă şi viconte

— Aţi vrut să mă vedeţi, domnule ? îl întrebă contesa pe cumnatul ei. Pot şti cărei împrejurări datorez plăcerea acestei vizite ?

— Doamnă, spuse Isidore, am primit ieri noutăţi de la Olivier. Şi, ca şi în celelalte scrisori primite de la el, mă însărcinează să pun la picioarele dumneavoastră complimentele sale. Nu cunoaşte încă data înapoierii sale şi ar fi fericit; îmi scrie, să aibă veşti de la dumneavoastră, fie să-mi înmînaţi o scrisoare pentru el, fie să mă însărcinaţi numai să-i transmit complimente din partea dumneavoastră.

— Domnule, spuse contesa, n-am putut răspunde pînă azi scrisorii pe care domnul de Charny mi-a scris-o

chiar în ziua plecării, fiindcă nu ştiu unde se află. Dar voi profita bunăoară de mijlocirea dumneavoastră spre a-mi respecta îndatoririle de soţie supusă şi respectuoasă. Deci, dacă doriţi să luaţi o scrisoare pentru domnul de Charny, mii ne o voi avea pregătită.

— Scrieţi scrisoarea în orice caz, doamnă, spuse Isidore. Numai că, în loc să vin mîine s-o iau, voi trece în cinci, şase zile. Am de făcut o călătorie de absolută necesitate. Cît va dura, nu ştiu, încă, dar de îndată ce mă înapoiez, voi veni să vă prezint omagiile mele şi să iau comisioanele dumneavoastră.

Şi Isidore o salută pe contesă, care-i înapoie salutul şi, fără îndoială, îi indică o altă ieşire, căci la plecare nu mai trecu prin sufrageria unde se găsea Pitou care, după ce terminase puiul şi cotletele, începea să atace dulciurile.

Platoul cu dulciuri fusese golit de multă vreme şi era curat ca paharul din care Pitou băuse ultimele picături din vinul de Bordeaux, cînd contesa reapăru, aducîndu-l pe Sébastien.

Ar fi fost greu s-o recunoşti pe severa domnişoară de Tavernay, sau pe grava contesă de Charny, în tînăra mamă cu ochii strălucitori de fericire, cu gura luminată de un surîs inefabil, care reapărea, sprijinindu-se de copilul ei. Lacrimile de mamă, de o dulceaţa necunoscută, vărsate pentru prima oară de Andrée, îi coloraseră obrajii, totdeauna palizi, cu o tentă roz care o mira cel mai mult pe ea însăşi.

Acoperi încă o dată cu sărutări chipul lui Sébastien, apoi îl încredinţă lui Pitou, strîngînd mîna aspră a bravului tînăr între mîinile sale albe, care păreau de marmură încălzită şi devenită suplă.

La rîndul său, Sébastien o îmbrăţişa pe Andrée cu acea ardoare pe care o punea în tot ce făcea şi pe care o putuse răci doar pentru o clipă, în raporturile cu mama sa, imprudenta exclamaţie ce-i scăpase acesteia cu privire la Gilbert.

Dar în timpul singurătăţii sale la colegiul Saint-Louis, în timpul plimbărilor în grădina izolată, dulcea fantomă maternă reapăru şi dragostea intră din nou încet, încet, în inima băiatului, astfel încît în momentul în care primi scrisoarea tatălui său care-i permitea să meargă, condus de Pitou, şi să petreacă o oră sau două cu mama sa, această scrisoare împlinea cele mai secrete şi mai tandre dorinţe ale copilului.

Era o dovadă de atenţie din partea lui Gilbert, care întîrziase atît de mult întrevederea. Înţelesese că, dacă-l ducea el însuşi pe Sébastien la Andrée, îi răpea prin prezenţa sa jumătate din fericirea acesteia de a-şi vedea fiul. Hotărînd să-l ducă un altul decît Pitou, acest suflet bun şi naiv, ar fi putut deconspira un secret ce nu-i aparţinea.

Pitou îşi luă rămas bun de la contesa de Charny fără să pună vreo întrebare, fără să arunce vreo privire de curiozitate asupra celor ce-l înconjurau şi, trăgîndu-l după sine pe Sébastien, care schimba sărutări cu mama sa, pe jumătate întors spre spate, se urcă în trăsură unde-şi găsi pîinea, toba învelită în hîrtie şi sticla cu vin proptită într-un colţ.

Nici în întîmplările din această zi, precum nici în călătoria de la Villers-Cotterêts la Paris nu era nimic care să-l fi putut întrista pe Pitou.

Pentru un om care nu ştie că, anunţînd-o pe doamna de Charny că va lipsi şapte, opt zile, Isidore le va petrece la Villers-Cotterêts ; pentru un om care nu ştia că în urmă cu şase zile Catherine născuse un băiat, că părăsise noaptea mica locuinţă de la stînca Clouïse, că ajunsese dimineaţa la Paris cu Isidore, că scosese un ţipăt, trăgîndu-se înapoi în trăsură cînd i-a zărit pe Billot şi pe el la poarta Saint-Dénis, nu exista nici un motiv de tristeţe. Iar munca făcută pe Champ-de-Mars, întîlnirea cu Maillard, Bailly, Elie sau Hulin, farandola dansată între o actriţă de la Operă şi o călugăriţă bernardină, strîngerea de mînă a lui La Fayette, care

exprima recunoştinţă ; în sfîrşit, acele iluminaţii, acele focuri de artificii, acea Bastilie artificială şi acea masă acoperită de o pîine, de un cîrnat şi de două sticle cu vin erau, toate, motive de bucurie.

Singurul lucru ce-l putea întrista pe Pitou în toate astea era tristeţea lui Billot.

Capitolul 63
FEMEILE ŞI FLORILE

Cîteva luni după evenimentele povestite, spre sfîrşitul lui martie 1791, o trăsură care mergea cu viteză mare pe drumul de la Argenteuil spre Bessons o coti la un sfert de leghe de oraş, luînd-o spre castelul Marais. Poarta cu gratii a acestuia se deschise în faţa sa şi trăsura se opri în fundul celei de a doua curţi, aproape de prima treaptă a peronului.

Orologiul aşezat pe frontonul clădirii arăta ora opt dimineaţa. Un servitor bătrîn, care părea să fi aşteptat cu nerăbdare sosirea trăsurii, se grăbi spre portieră, pe care o deschise, şi un bărbat îmbrăcat în negru se repezi pe trepte.

— Ah ! domnule Gilbert, spuse feciorul, iată-vă, în sfîrşit!

— Ce se întîmplă, sărmane Teisch ? întrebă doctorul.

— Vai ! domnule, veţi vedea, spuse servitorul.

Şi, mergînd înaintea doctorului, îl conduse prin sala de biliard, ale cărei lămpi aprinse din timpul nopţii ardeau încă, apoi prin sufragerie, a cărei masă acoperită de flori, de sticle destupate, de fructe şi de prăjituri dovedea că supeul se prelungise peste orele obişnuite.

Gilbert aruncă o privire întristată asupra acestui decor de dezordine, care dovedea cît de puţin fuseseră urmate prescripţiile sale. Apoi, cu un suspin, ridicînd din umeri, o luă pe scara ce ducea spre camera lui Mirabeau, situată la primul etaj.

— Domnule conte, spuse servitorul intrînd primul în această cameră, iată-l pe domnul doctor Gilbert.

— Cum, doctorul ? spuse Mirabeau. A fost chemat pentru un asemenea fleac ?

— Fleac ! murmură sărmanul Teisch. Judecaţi singur, domnule.

— Oh ! doctore, spuse Mirabeau ridicîndu-se în pat, credeţi-mă, îmi pare rău că aţi fost deranjat fără să fiu consultat.

— Întîi şi-ntîi, dragul meu conte, nu consider că sînt deranjat dacă am prilejul să vă văd. Ştiţi bine că nu-mi exercit profesiunea decît pentru cîţiva prieteni, şi acestora le aparţin integral. Ia să vedem, ce s-a întîmplat? Şi, mai ales, fără secrete. — Teisch, trage te rog perdelele şi deschide ferestrele.

Porunca fu executată, lumina zilei năvăli în camera lui Mirabeau pînă în colţurile cele mai umbrite şi doctorul putu vedea schimbarea petrecută în întregul aspect al celebrului orator, de aproape o lună de cînd nu-l întîlnise.

— Ah ! ah ! exclamă el, fără să vrea.

— Da, spuse Mirabeau, sînt schimbat, nu-i aşa ? Am să vă spun de ce.

Gilbert zîmbi trist. Dar cum un medic inteligent ştie totdeauna să tragă foloase din ceea ce-i spune bolnavul său, chiar dacă îi spune o minciună, îl lasă să vorbească.

— Ştiţi, continuă Mirabeau, ce chestiune a fost dezbătută ieri ?

— Da, cea a minelor.

— Este o problemă încă puţin cunoscută, puţin sau deloc aprofundată. Interesele proprietarilor şi ale guvernului nu sînt prea clare. De altfel, contele de la Marck, prietenul meu intim, era foarte interesat în treaba asta : jumătate din averea sa depindea de dezbaterea de ieri. Punga sa, dragă doctore, a fost întotdeauna şi a mea. Trebuie să fii recunoscător ! De aceea am şi vorbit, mai bine spus, am atacat de cinci ori. La ultimul atac mi-am pus duşmanii în derută, dar după asta am simţit că rămîn mort pe loc, sau aproape mort. Totuşi, înapoindu-mă acasă, am vrut să-mi

sărbătoresc victoria. Am avut cîţiva prieteni la cină. Am rîs, am pălăvrăgit pînă la trei dimineaţa, cînd ne-am culcat. La cinci am fost cuprins de dureri în intestine. Am ţipat ca un imbecil, iar Teisch s-a speriat, ca un fricos ce e, şi a trimis să vă cheme. Acum ştiţi totul, la fel ca şi mine. Iată pulsul, iată limba. Sufăr ca un blestemat ! Scoteţi-mă, dacă puteţi, din încurcătură. În ce mă priveşte, vă declar că nu mă mai bag.

Gilbert era un medic prea bun să nu-şi dea seama, chiar fără ajutorul limbii şi al pulsului, de gravitatea situaţiei în care se găsea Mirabeau. Bolnavul era aproape de sufocare, respira greu, avea obrazul umflat din cauza blocării sîngelui în plămîni. Se plîngea de frig la extremităţi şi, din timp în timp, violenţa durerii îi smulgea fie un suspin, fie un ţipăt.

Doctorul voia totuşi să-şi confirme opinia, aproape gata formată, prin examenul pulsului. Pulsul era convulsiv şi intermitent.

— Curaj, spuse Gilbert. De astă dată nu se va întîmpla nimic, dragă conte, dar era momentul să vin.

Şi îşi scoase trusa din buzunar cu repeziciunea şi calmul care sînt semnele distinctive ale adevăratului talent.

— Ah ! ah ! exclamă Mirabeau. Îmi veţi lua sînge ?

— Chiar acum.

— La braţul drept, sau la cel stîng ?

— Nici de la unul, nici de la celălalt, deoarece aveţi plămînii prea obstruaţi. Am să vă iau sînge de la picior, pe cînd Teisch se va duce la Argenteuil să caute muştar şi cantaridă pentru cataplasme. Ia trăsura mea, Teisch.

— Drace ! exclamă Mirabeau. Se pare, doctore, cum aţi spus, că aţi venit la momentul potrivit.

Fără să-i răspundă, Gilbert procedă imediat la operaţie şi, pe dată, după o clipă de şovăială, un sînge negru şi gros izbucni din piciorul bolnavului. Uşurarea a fost instantanee.

— Ah ! La naiba ! spuse Mirabeau respirînd mai uşor. Hotărît, sînteţi un om mare, doctore.

— Şi dumneavoastră un mare nebun, conte, să vă riscaţi astfel viaţa, atît de preţioasă prietenilor dumneavoastră şi Franţei, pentru cîteva ore de falsă plăcere.

Mirabeau zîmbi cu melancolie, aproape ironic.

— Aş ! dragul meu doctor, spuse el, exageraţi cazul pe care-l vor face prietenii şi Franţa de mine.

— Pe onoarea mea, spuse rîzînd Gilbert, oamenii mari se plîng întotdeauna de ingratitudinea celorlalţi oameni şi, în realitate, ei sînt cei ingraţi. Fiţi bolnav cu adevărat şi veţi avea mîine întregul Paris sub ferestrele dumneavoastră. Muriţi poimîine şi veţi avea Franţa întreagă în convoiul funerar.

— Ştiţi că e foarte mîngîietor ce-mi spuneţi acum ? răspunse rîzînd Mirabeau.

— Vă spun asta tocmai pentru că puteţi vedea una fără a o risca pe a doua. Şi, într-adevăr, aveţi nevoie de o mare demonstraţie de dragoste ca să vă ridice moralul. Lăsaţi-mă să vă duc în două ore la Paris, conte, lăsaţi-mă să-i spun comisarului întîlnit la primul colţ de stradă că sînteţi bolnav, şi veţi vedea.

— Credeţi că pot fi transportat la Paris ?

— Chiar azi, da... Ce simţiţi ?

— Respir mai uşor, capul mi se limpezeşte, ceaţa ce o aveam pe ochi dispare... Sufăr mai departe de intestine.

— Oh ! Asta rămîne pe seama cataplasmelor, dragă conte. Sîngele luat şi-a făcut datoria şi-acum e rîndul cataplasmelor să şi-o facă pe a lor. Eh ! Iată că a sosit Teisch !

În adevăr, chiar în acel moment Teisch intra cu ingredientele cerute. Peste un sfert de oră uşurarea prezisă de doctor se produse.

— Acum, spuse Gilbert, vă las o oră să vă odihniţi şi apoi vă iau.

— Doctore, spuse Mirabeau rîzînd, vreţi să-mi permiteţi să nu plec decît diseară şi să vă dau întîlnire în casa mea din Chaussée-d'Antin mîine la ora unsprezece?

Gilbert îl privi pe Mirabeau. Bolnavul înţelese că medicul său ghicise cauza acestei întîrzieri.

— Ce să fac ! spuse Mirabeau. Aştept o vizită.

— Dragul meu conte, răspunse Gilbert, am văzut destule flori pe masa din sufragerie. Supeul de aseară n-a fost numai unul cu prieteni, nu-i aşa ?

— Ştiţi că nu mă pot lipsi de flori. E nebunia mea.

— Da, dar florile nu sînt singure, conte !

— De ! Dacă florile-mi sînt necesare, trebuie să suport şi *consecinţele* acestei necesităţi.

— Conte, conte, vă ucideţi ! spuse Gilbert.

— Mărturisiţi că va fi, cel puţin, o sinucidere fermecătoare.

— Conte, nu vă părăsesc astăzi.

— Doctore, mi-am dat cuvîntul şi sper să nu credeţi că nu mi-l voi ţine.

— Veţi fi diseară la Paris ?

— V-am spus că vă voi aştepta la ora unsprezece în casa mea din strada Chaussée-d'Antin... O cunoaşteţi?

— Încă nu.

— E o achiziţie pe care am făcut-o de la Julie, soţia lui Talma... Într-adevăr, mă simt foarte bine, doctore.

— Cu alte cuvinte, mă daţi afară.

— Ei, asta-i !...

— De altfel, bine faceţi. Sînt de gardă la Tuileries.

— Oh ! O veţi vedea pe regină, spuse Mirabeau posomorîndu-se.

— Probabil. Aveţi vreun mesaj pentru ea ?

Mirabeau zîmbi amar.

— Nu-mi voi lua o asemenea libertate, doctore. Nici să nu-i spuneţi măcar că m-aţi văzut.

— De ce asta ?

— Pentru că vă va întreba dacă am salvat monarhia, cum am promis s-o fac, şi veţi fi obligat să-i răspundeţi că nu. De altfel, adăugă Mirabeau cu un rîs nervos, vina este deopotrivă a ei, cît şi a mea.

— Nu doriţi să-i spun că excesul de muncă, lupta de la tribună vă ucid ?

Mirabeau reflectă o clipă.

— Da, spuse el, spuneţi-i asta. Faceţi-mă, dacă vreţi, chiar mai bolnav decît sînt...

— Pentru ce ?

— Pentru nimic... Din curiozitate... Ca să-mi dau seama de ceva...

— Fie.

— Îmi promiteţi asta, doctore ?

— Vă promit.

— Şi-mi veţi relata ce va spune ?

— Chiar propriile ei cuvinte.

— Bine... Adio, doctore. Mii de mulţumiri.

Şi-i întinse mîna lui Gilbert.

Gilbert îl privi ţintă, ceea ce-l puse în încurcătură pe Mirabeau.

— Apropo, spuse bolnavul, ce-mi prescrieţi ?

— Oh ! spuse Gilbert, băuturi calde şi diluate, cicoare de grădină sau limba mielului, dietă absolută, şi, mai ales...

— Mai ales ?

— Nici o infirmieră sub cincizeci de ani... Aţi înţeles, conte ?

— Doctore, spuse Mirabeau rîzînd, decît să nu respect reţeta, voi lua mai degrabă două de douăzeci şi cinci !

La uşă, Gilbert îl întîlni pe Teisch. Sărmanul servitor avea lacrimi în ochi.

— Oh, domnule, de ce plecaţi ?

— Plec pentru că am fost dat afară, dragă Teisch, răspunse Gilbert rîzînd.

— Şi toate astea pentru o femeie ! murmură bătrînul. Şi toate astea fiindcă seamănă cu regina ! Un bărbat care are atîta geniu, după cum se spune. Doamne ! Prost trebuie să fie !

Şi cu această concluzie deschise portiera. Preocupat, Gilbert urcă în trăsură, întrebîndu-se :

— Ce vrea să spună vorbind despre o femeie care seamănă cu regina ?

O clipă reţinu braţul lui Teisch ca pentru a-l întreba. Apoi îşi zise şoptind :

— Ei bine, ce era să fac ? E secretul domnului de Mirabeau şi nu al meu. — Vizitiu, la Paris !

Capitolul 64
CE A SPUS REGELE ; CE A SPUS REGINA

Gilbert se achită cu foarte mare grijă de dubla promisiune făcută lui Mirabeau.

Revenind la Paris, îl întîlni pe Camille Desmoulins, o gazetă în picioare, ziarul incarnat al vremii.

Îl anunţă despre boala lui Mirabeau, prezentînd-o intenţionat mai gravă decît era în realitate, nu că ea n-ar fi putut deveni foarte gravă, dacă Mirabeau făcea vreo nouă imprudenţă, dar care totuşi nu era extrem de periculoasă în acest moment. Apoi se duse la Tuileries şi-i comunică acelaşi lucru regelui. Regele se mulţumi să spună :

— Ah ! ah ! Sărmanul conte ! Şi şi-a pierdut pofta de mîncare ?

— Da, Sire, răspunse Gilbert.

— Atunci e grav, spuse regele.

Şi trecu la altceva.

Ieşind de la rege, Gilbert intră la regină şi repetă acelaşi lucru. Fruntea mîndră a fiicei Mariei-Tereza se încruntă.

— De ce această boală nu l-a cuprins în dimineaţa în care a pronunţat frumosul său discurs despre drapelul tricolor ? întrebă ea.

Apoi, ca şi cum ar fi regretat că a lăsat să-i scape în faţa lui Gilbert acest accent de duşmănie faţă de semnul distinctiv al naţionalităţii franceze :

— Ar fi o nenorocire pentru Franţa şi pentru noi, spuse, dacă această indispoziţie s-ar agrava.

— Am crezut că am avut onoarea să-i spun reginei că e ceva mai mult decît o indispoziţie, că e o boală, spuse Gilbert.

— Pe care o veţi învinge, doctore, spuse regina.

— Voi face tot ce-mi va sta în puteri, doamnă, dar nu sînt sigur.

— Doctore, spuse regina, contez pe dumneavoastră, mă înţelegeţi bine ? Să-mi daţi noutăţi despre domnul de Mirabeau.

Şi trecu şi ea la altceva.

Seara, la ora stabilită, Gilbert urca scara casei lui Mirabeau. Acesta îl aştepta culcat pe o canapea. Dar cum fusese lăsat să aştepte cîteva clipe în salon, sub pretextul de a-l preveni pe conte de prezenţa sa, Gilbert îşi aruncase privirea în jur şi ochii i se opriră pe o eşarfă de caşmir, uitată pe un fotoliu.

Fie pentru a abate atenţia lui Gilbert, fie că atribuia o mare importanţă întrebării ce trebuia să urmeze primelor cuvinte schimbate dintre el şi doctor, Mirabeau spuse :

— Ah ! Dumneavoastră sînteţi! Am aflat că v-aţi ţinut o parte din promisiunea făcută. Parisul ştie că sînt bolnav şi sărmanul Teisch n-a avut nici zece minute de linişte în cele două ore de cînd sînt aici, fără să fi fost nevoit să dea noutăţi despre mine prietenilor care sosesc mereu să afle cum mă simt şi, poate, duşmanilor mei, care vin să afle dacă-mi merge mai prost. Asta pentru prima parte. Acum, aţi fost la fel de atent şi cu a doua ?

— Ce vreţi să spuneţi ? întrebă Gilbert surîzînd.

— Ştiţi bine.

Gilbert ridică din umeri în semn de negaţie.

— Aţi fost la Tuileries ?

— Da.

— L-aţi văzut pe rege ?

— Da.

— Aţi văzut-o pe regină ?

— Da.

— Şi i-aţi anunţat că în curînd se vor descotorosi de mine ?

— I-am anunţat că sînteţi bolnav.

— Şi ce-au spus ?

— Regele a întrebat dacă v-aţi pierdut pofta de mîncare.

— Şi la răspunsul dumneavoastră afirmativ, ce-a spus ?

— V-a compătimit foarte sincer.

— Bun rege ! Dar regina ?

— Regina v-a compătimit şi s-a informat cu mult interes de dumneavoastră.

— În ce termeni, doctore ? spuse Mirabeau, care atribuia, evident, o mare însemnătate răspunsului ce urma să i-l dea Gilbert.

— În termeni foarte buni, spuse doctorul.

— Mi-aţi dat cuvîntul să-mi repetaţi textual ce vă va spune.

— Oh ! Mi-ar fi greu să repet cuvînt cu cuvînt.

— Doctore, sînt sigur că n-aţi uitat nici o silabă.

— Vă jur...

— Doctore, am cuvîntul dumneavoastră. Vreţi să vă tratez ca pe un om fără bună credinţă ?

— Sînteţi exigent, conte.

— Da, aşa sînt.

— Vreţi neapărat să vă repet cuvintele reginei ?

— Cuvînt cu cuvînt.

— Ei bine, a spus că această maladie ar fi trebuit să vă apuce în dimineaţa zilei în care aţi apărat de la tribună drapelul tricolor.

Gilbert voia să poată aprecia influenţa pe care regina o avea asupra lui Mirabeau. Acesta sări de pe canapea ca şi cum ar fi fost pus în contact cu o pilă electrică Volta.

— Ingratitudinea regilor ! murmură el. Acest discurs a fost suficient să-i facă să uite lista civilă de douăzeci şi patru de milioane pentru el şi suma de patru milioane pentru ea ! Dar această femeie nu înţelege, această regină uită că era vorba să-mi recuceresc dintr-o lovitură popularitatea pierdută

pentru ea ! Aşadar, ea nu-şi aminteşte că am propus amînarea reunirii Avignon-ului cu Franţa pentru a menaja susceptibilităţile religioase ale regelui ! — Greşeală ! Aşadar, ea nu-şi aminteşte că în timpul preşedinţiei mele la iacobini, preşedinţie de trei luni care mi-a răpit zece ani din viaţă, am apărat legea gărzii naţionale limitată la cetăţenii activi ! — Greşeală ! Ea nu-şi mai aminteşte că în dezbaterea de la Adunarea Naţională a proiectului de lege privind jurămîntul preoţilor am cerut să fie restrîns jurămîntul doar la preoţii duhovnici ! — Greşeală ! Oh ! aceste greşeli ! Aceste greşeli ! Scump le-am mai plătit! Şi, cu toate acestea, nu aceste greşeli m-au făcut să cad : căci există epoci stranii, unice, anormale, cînd nu te prăbuşeşti din cauza greşelilor ce le comiţi. Într-o zi, tot pentru ei, am apărat o chestiune de dreptate, de umanitate : era atacată fuga mătuşilor regelui şi se propunea o lege împotriva emigraţiei : „Dacă adoptaţi o lege împotriva emigranţilor, exclamai eu, jur să n-o respect niciodată !” Şi proiectul de lege a fost respins în unanimitate. Ei bine, ceea ce n-au putut face eşecurile, l-a făcut triumful meu. Am fost numit dictator, am fost împins la tribună pe calea mîniei, cea mai proastă cale pe care o poate urma un orator. Am triumfat a doua oară cînd i-am atacat pe iacobini. Atunci iacobinii îmi jurară moartea, nătărăii ! Duport, Lameth, Barnave, nu văd că ucigîndu-mă ei îi dau lui Robespierre dictatura tripoului lor. Pe mine, pe care ar fi trebuit să mă apere ca lumina ochilor, m-au sfărîmat sub stupida lor majoritate. Au făcut să-mi curgă pe frunte sudori de sînge. M-au făcut să beau pînă la fund cupa amărăciunii. M-au încoronat cu spini, mi-au pus trestia între mîini, în sfîrşit, m-au răstignit ! Sînt fericit a fi suferit aceste patimi, ca şi Cristos, pentru o problemă de umanitate... Drapelul tricolor ! Ei nu văd prin urmare că e singurul lor refugiu, că dacă ar vrea să vină în mod loial, public, să se aşeze în umbra sa,

această umbră i-ar mai putea încă salva ? Dar regina, regina nu vrea să fie salvată, ea vrea să fie răzbunată. Ea nu apreciază nici o idee raţională. Mijlocul pe care i l-am propus ca fiind singurul eficace este acela pe care-l respinge cel mai mult : să fii moderat, să fii drept şi, pe cît e posibil, să ai întotdeauna dreptate. Am vrut să salvez două lucruri deodată : regalitatea şi libertatea. Bătălie ingrată în care lupt singur, părăsit, împotriva cui ? Dacă ar fi fost împotriva oamenilor, n-ar fi nimic ; împotriva tigrilor, n-ar fi nimic ; împotriva leilor, n-ar fi nimic ; dar împotriva forţelor naturii, împotriva mării, împotriva valului ce urcă, împotriva fluxului care creşte, cum să lupţi ? Ieri îmi ajungea pînă la gleznă, azi pînă la genunchi ; mîine va ajunge pînă la brîu şi poimîine, pînă peste cap... Astfel încît, doctore, trebuie să fiu sincer cu dumneata. Întîi m-a cuprins tristeţea, apoi sila. Am visat la rolul de arbitru între revoluţie şi monarhie. Am crezut că am ascendent asupra reginei ca bărbat şi, ca bărbat, într-o bună zi în care s-ar aventura cu imprudenţă în valuri şi nu va mai atinge fundul cu piciorul, mă voi arunca în apă şi-o voi salva. Dar nu. N-au vrut niciodată serios să se ajute prin mine, doctore. Au vrut să mă compromită, să-mi răpească popularitatea, să mă piardă, să mă anihileze, să mă facă neputincios la rău, ca şi la bine. De aceea, doctore, tot ce am mai bun de făcut acum este să mor la timp. Este, mai ales, să mă culc artistic ca atletul antic. Să întind beregata cu graţie. Să-mi dau ultima suflare cuviincios.

Şi Mirabeau se lăsă să cadă pe canapea, muşcînd furios perna.

Gilbert ştia acum ce voise să afle, adică de ce depindea viaţa sau moartea lui Mirabeau.

— Conte, întrebă el, ce-aţi spune dacă mîine regele ar trimite să afle noutăţi despre sănătatea dumneavoastră ?

Bolnavul făcu o mişcare din umeri, ce voia să spună : „Mi-ar fi indiferent !”

— Regele... sau regina, adăugă Gilbert.

— Ce ? spuse Mirabeau ridicîndu-se din nou.

Mirabeau se sprijini în cei doi pumni ai săi ca un leu pe labe şi începu să citească în străfundurile sufletului lui Gilbert.

— Ea nu o va face, zise.

— Dar, dacă totuşi ar face-o ?

— Credeţi, spuse Mirabeau, că se va coborî pînă aici ?

— Nu cred nimic. Presupun.

— Fie, spuse Mirabeau, voi aştepta pînă mîine seara.

— Ce vreţi să spuneţi ?

— Luaţi cuvintele în sensul lor propriu, doctore, şi nu vedeţi în ele altceva decît vor să exprime. Voi aştepta pînă mîine seară.

— Şi mîine seară ?

— Ei bine, dacă va trimite pînă mîine seară, dacă de exemplu domnul Weber va veni pînă mîine seară, sînteţi dumneavoastră cel care aveţi dreptate. Dimpotrivă, dacă nu va veni, oh ! atunci nu veţi avea dreptate, doctore, atunci eu sînt cel care am dreptate.

— Fie, pe mîine seară. Pînă atunci, dragul meu Demostene, calm, odihnă şi linişte.

— Nu-mi voi părăsi şezlongul.

— Şi această eşarfă ?

Gilbert arătă cu degetul obiectul care-i atrăsese în primul rînd privirea la intrarea în cameră. Mirabeau zîmbi.

— Pe cuvînt de onoare ! spuse el.

— Bine ! zise Gilbert, încercaţi să petreceţi o noapte liniştită, şi răspund de dumneavoastră.

La uşă îl aştepta Teisch.

— Ei bine, bunul meu Teisch, stăpînul dumitale se simte mai bine, spuse doctorul.

Bătrînul servitor clătină trist din cap.

— Cum, reluă Gilbert, te îndoieşti de cuvîntul meu?

— Mă îndoiesc de toate, domnule doctor, atîta timp cît geniul său rău va fi lîngă dînsul.

Şi scoase un suspin, lăsîndu-l pe Gilbert să coboare pe scara îngustă. La colţul unuia din paliere văzu un fel de umbră voalată ce-l aştepta. Zărindu-l, această umbră scoase un strigăt uşor şi dispăru în spatele unei uşi întredeschise, care-i uşura retragerea.

— Cine este femeia asta ? întrebă Gilbert.

— Ea e, răspunse Teisch.

— Cine, ea ?

— Femeia care seamănă cu regina.

Pentru a doua oară, Gilbert păru surprins de aceeaşi idee auzind aceeaşi frază. Făcu doi paşi înainte, ca şi cum ar fi vrut să urmărească fantoma, dar se opri murmurînd :

— Imposibil.

Şi îşi continuă drumul, lăsîndu-l pe bătrînul servitor disperat că un om atît de învăţat cum este doctorul nu întreprindea nimic pentru a izgoni demonul pe care-l considera, cu cea mai profundă convingere, un trimis al diavolului.

Mirabeau avu o noapte destul de bună. A doua zi îl chemă devreme pe Teisch să deschidă ferestrele pentru a respira aerul dimineţii.

Singurul lucru ce-l îngrijora pe bătrînul servitor era nerăbdarea febrilă căreia părea că-i era pradă bolnavul.

Cînd, întrebat de stăpînul său, Teisch îi răspunse că era de-abia ora opt, Mirabeau nu voi să creadă şi ceru să i se aducă ceasul pentru a se convinge. Puse ceasul pe masă, lîngă pat.

— Teisch, spuse bătrînului servitor, vei lua locul lui Jean, jos, iar el îşi va face serviciul aici, pe lîngă mine.

— Vai ! Dumnezeule, spuse Teisch, am nefericirea să-l fi nemulţumit pe domnul conte ?

— Dimpotrivă, bunul meu Teisch, spuse Mirabeau înduioşat, tocmai fiindcă mă încred numai în tine, te pun azi la poartă. Fiecărei persoane care va veni să întrebe de sănătatea mea, îi vei spune că mă simt mai bine, dar că nu primesc încă. Numai dacă cineva vine din partea... — Mirabeau se opri o clipă şi reluă — numai dacă vine cineva de la castel, dacă e trimis cineva de la Tuileries, îl vei trimite sus pe mesager, mă-nţelegi bine ? Şi sub orice pretext ar fi, nu-l vei lăsa să plece fără să fi vorbit cu mine. Vezi, bunul meu Teisch, că, îndepărtîndu-te de mine, te ridic la funcţia de confident.

Teisch îi luă mîna lui Mirabeau şi o sărută.

— Oh ! domnule conte, spuse el, numai dacă aţi vrea să trăiţi !

Şi ieşi.

— Zău ! spuse Mirabeau privindu-l cum se îndepărta, iată exact ce-i mai greu.

La ora zece Mirabeau se sculă şi se îmbrăcă cu o oarecare cochetărie. Jean îl pieptănă şi-i rase barba, apoi îi apropie fotoliul de fereastră. De aici putea vedea în stradă.

Din casa de peste drum i s-ar fi putut vedea, în spatele perdelei ridicate, chipul neliniştit apărînd la fiecare lovitură de ciocănel, la fiecare vibraţie a soneriei, privirea pătrunzătoare scrutînd strada, ca apoi perdeaua să recadă, să se ridice din nou la viitoarea vibraţie a soneriei, la următoarea lovitură de ciocănel.

La ora două Teisch urcă, urmat de un lacheu. Inima lui Mirabeau bătu violent. Lacheul era fără livrea.

Prima idee ce-i trecu prin minte era că această persoană cu părul cărunt venea din partea reginei şi era astfel îmbrăcat pentru a nu compromite pe aceea din partea căreia venea.

Mirabeau se înşela.

— Din partea domnului doctor Gilbert, spuse Teisch.

— Ah ! exclamă Mirabeau pălind, ca şi cum ar fi avut douăzeci şi cinci de ani şi, aşteptînd un mesager din partea doamnei de Monnier, ar fi văzut sosind un curier din partea unchiului său, judecătorul.

— Domnule, spuse Teisch, întrucît valetul vine din partea domnului doctor Gilbert şi aduce o scrisoare pentru dumneavoastră, am crezut că pot face o excepţie în favoarea sa faţă de consemnul dat.

— Bine ai făcut, spuse contele.

Mirabeau deschise scrisoarea. Ea nu conţinea decît aceste cîteva cuvinte :

Transmiteţi-mi veşti despre dumneavoastră. Voi fi acolo în jur de unsprezece seara. Sper că primul cuvînt ce mi-l veţi spune va fi că am avut dreptate şi că dumneavoastră aţi greşit.

— Vei spune stăpînului tău că m-ai găsit în picioare şi că-l aştept diseară, spuse Mirabeau lacheului.

Apoi lui Teisch :

— Acest valet să plece mulţumit! spuse el.

Teisch făcu semn că a înţeles şi-l luă pe bătrînel.

Orele se succedară. Soneria nu înceta să vibreze. Întregul Paris se înfăţişa la Mirabeau. Pe stradă erau grupuri de oameni din popor care, aflînd vestea, nu aceea din ziare, nu voiau să creadă în buletinele liniştitoare date de Teisch şi obligau trăsurile să o ia la dreapta şi la stînga străzii, pentru ca zgomotul roţilor să nu-l obosească pe ilustrul bolnav.

Către ora cinci, Teisch crezu că e bine să-şi facă o a doua apariţie în camera lui Mirabeau, pentru a-i anunţa această noutate.

— Ah ! spuse Mirabeau, văzîndu-te, sărmanul meu Teisch, am crezut că ai ceva mai bun să-mi spui.

— Ceva mai bun ! spuse mirat Teisch. N-am crezut că pot anunţa domnului conte ceva mai bun ca o asemenea dovadă de dragoste.

— Ai dreptate, Teisch, spuse Mirabeau, sînt un ingrat.

De aceea, cînd Teisch închise uşa, Mirabeau deschise fereastra. Înaintă pe balcon şi făcu cu mîna un semn de mulţumire bravilor oameni care se făcuseră paznicii odihnei sale. Aceştia îl recunoscură şi strigătele de „Trăiască Mirabeau !” răsunară de la un capăt la celălalt al străzii Chaussée-d'Antin.

La ce se gîndea Mirabeau în timp ce i se aducea acest omagiu neaşteptat, care în orice altă ocazie ar fi făcut să-i tresară inima de bucurie ?

El se gîndea la acea femeie mîndră, care nu-şi făcea deloc griji pentru el, iar ochiul său căuta peste grupurile îngrămădite în apropierea casei sale vreun lacheu în livrea albastră, venind dinspre bulevarde.

Intră în camera sa cu inima strînsă. Umbra serii venise, şi el nu văzuse nimic.

Seara se scurse ca şi ziua. Nerăbdarea lui Mirabeau se schimba într-o sumbră amărăciune. Inima sa fără speranţă nu se mai îndrepta spre clinchetul soneriei. Nu. El aştepta cu o întunecată nemulţumire întipărită pe figură acea dovadă de interes care-i era aproape promisă şi nu venea.

La ora unsprezece, uşa se deschise şi Teisch îl anunţă pe doctorul Gilbert.

Acesta intră zîmbind. Era speriat de expresia obrazului lui Mirabeau, care oglindea fidel tulburarea din sufletul său. Gilbert bănui tot ce se întîmplase.

— Nu a venit nimeni ? întrebă.

— De unde ? spuse Mirabeau.

— Ştiţi bine ce vreau să spun.

— Eu ? Nu, pe onoarea mea !

— De la castel... din partea ei... în numele reginei...?

— Nimic din toate astea, dragul meu doctor. N-a venit nimeni.

— Imposibil ! exclamă Gilbert.

Mirabeau ridică din umeri.

— Naiv om de omenie !

Apoi, apucînd mîna lui Gilbert cu o mişcare convulsivă, întrebă :

— Vreţi să vă spun ce aţi făcut azi, doctore ?

— Eu ? spuse doctorul. Am făcut aproximativ ce fac în fiecare zi.

— Nu, căci nu mergeţi zilnic la castel şi azi aţi fost. Nu, căci n-o vedeţi zilnic pe regină, şi azi aţi văzut-o. Nu, căci nu vă permiteţi în fiecare zi să-i daţi sfaturi, şi azi i-aţi dat unul.

— Haida de ! spuse Gilbert.

— Iată, dragă doctore, eu văd ce s-a petrecut şi aud ce s-a spus ca şi cum aş fi fost acolo.

— Ei bine, să vedem ce s-a întîmplat şi ce s-a spus?

— V-aţi prezentat la Tuileries azi, la o anumită oră, şi aţi cerut să vorbiţi cu regina. I-aţi vorbit, i-aţi spus că sănătatea mea s-a înrăutăţit şi ar fi bine, ca regină şi ca femeie, să trimită după veşti despre sănătatea mea — dacă nu din solicitudine, cel puţin din calcul. Ea a discutat cu dumneavoastră. Părea convinsă că aveţi dreptate. V-a lăsat să plecaţi spunînd că va trimite la mine. Aţi plecat fericit şi satisfăcut, contînd pe cuvîntul regal, şi ea a rămas fudulă şi amară, rîzînd de credulitatea dumneavoastră, care ignoraţi faptul că un cuvînt regal nu angajează la nimic... Ia să vedem sinceritatea unui om onest, spuse Mirabeau privindu-l drept în faţă, aşa este, doctore ?

— Într-adevăr, spuse Gilbert, dacă aţi fi fost acolo, dragă conte, n-aţi fi văzut şi n-aţi fi auzit mai bine.

— Nepricepuţii ! spuse Mirabeau cu amărăciune. Cînd v-am spus că nu ştiu să facă nimic cum trebuie... Dacă ar fi intrat la mine azi livreaua regelui, în mijlocul acestei mulţimi, care striga în faţa porţii şi sub ferestrele mele „Trăiască Mirabeau !”, le-ar fi redat popularitatea pentru un an.

Şi, clătinind din cap, Mirabeau îşi duse mîna cu repeziciune la ochi. Mirat, Gilbert îl văzu ştergîndu-şi o lacrimă.

— Ce aveţi, totuşi, conte ? întrebă el.

— Eu ? Nimic ! spuse Mirabeau. Aveţi noutăţi de la Adunarea Naţională, de la cordelieri, de la iacobini ? A secretat Robespierre vreun nou discurs sau a vomat Marat vreun nou pamflet ?

— E multă vreme de cînd n-aţi mîncat ? întrebă Gilbert.

— Nimic de la două după-amiază.

— În acest caz, veţi face o baie, dragul meu conte.

— Într-adevăr, este o idee bună, doctore. — Jean, o baie.

— Aici, domnule conte ?

— Nu, nu, alături, în cabinetul de toaletă.

Peste zece minute Mirabeau era în baie şi, ca de obicei, Teisch îl conduse pe Gilbert.

Mirabeau se ridică din cadă pentru a-l urmări din priviri pe doctor. Cînd îl pierdu din vedere, ascultă zgomotul paşilor săi şi apoi rămase imobil, pînă ce auzi deschizîndu-se şi închizîndu-se poarta casei sale. Sună apoi violent:

— Jean, spuse el, aranjează o masă în camera mea, şi du-te din partea mea la Oliva şi întreab-o dacă vrea să-mi facă plăcerea de a cina cu mine.

Apoi, în timp ce lacheul ieşea pentru a duce la îndeplinire ordinul :

— Flori, mai ales flori ! strigă Mirabeau. Ador florile.

La patru dimineaţa, doctorul Gilbert a fost trezit de clinchetul puternic al soneriei.

— Ah ! spuse el sărind din pat, sînt sigur că domnul de Mirabeau se simte foarte rău !

Doctorul nu se înşela. După ce cina fusese servită şi masa fusese acoperită de flori, Mirabeau îi dădu liber lui Jean şi-i ordonă lui Teisch să se ducă la culcare. Apoi închise toate uşile, în afară de aceea ce dădea spre apartamentul femeii necunoscute, pe care bătrînul servitor o numea geniul răului. Dar cei doi servitori nu se culcară. Jean, cu toate că era mai tînăr, adormise pe un fotoliu din anticameră. Teisch însă veghea.

La patru fără un sfert, soneria răsună violent. Amîndoi se repeziră spre dormitorul lui Mirabeau. Uşile erau închise. Atunci avură ideea să facă înconjurul apartamentului necunoscutei şi putură pătrunde astfel în dormitor.

Răsturnat, pe jumătate leşinat, Mirabeau ţinea între braţele sale femeia, fără îndoială pentru ca ea să nu poată chema în ajutor. Înspăimîntată, necunoscuta suna cu clopoţelul de pe masă, neputîndu-se deplasa pînă la cordonul soneriei, de lîngă cămin.

Zărindu-i pe cei doi servitori, ea îi chemă atît în ajutorul ei cît şi al lui Mirabeau. În convulsiunile sale, Mirabeau o sufoca. S-ar fi putut spune că moartea, travestită, încerca să-l tîrască în mormînt.

Graţie eforturilor reunite ale celor doi servitori, braţele muribundului se desfăcură, Mirabeau căzu pe scaun, iar ea, toată numai lacrimi, se întoarse în aparatamentul ei.

Atunci Jean alergă să-l caute pe doctorul Gilbert, pe cînd Teisch încerca să dea primele ajutoare stăpînului său.

Gilbert nu pierdu vremea să aştepte înhămarea cailor, nici apropierea vreunei trăsuri. Din strada Saint-Honoré pînă la Chaussée d'Antin drumul nu era lung. Îl

urmă pe Jean şi în zece minute se găsea în locuinţa lui Mirabeau.

Teisch aştepta în vestibulul de la intrare.

— Ei bine, prietene, ce se mai întîmplă ? întrebă Gilbert.

— Ah ! domnule, spuse bătrînul servitor, această femeie, întotdeauna această femeie, şi apoi aceste blestemate flori. Veţi vedea ! Veţi vedea !

În acest moment se auzi ceva ca un plîns. Gilbert urcă în fugă. În momentul cînd ajunse la ultimele trepte ale scării, o uşă vecină cu cea a lui Mirabeau se deschise şi apăru deodată o femeie îmbrăcată într-un capot alb Ea se aruncă la picioarele doctorului.

— Oh ! Gilbert, Gilbert! spuse ea proptindu-şi mîinile de pieptul lui, în numele cerului, salvaţi-l !

— Nicole, exclamă Gilbert, Nicole ! Oh ! Nenorocita, aşadar dumneata erai!

— Salvaţi-l! Salvaţi-l! spuse Nicole.

Gilbert rămase o clipă ca distrus de o idee îngrozitoare.

— Oh ! murmură, Beausire care vinde pamflete împotriva lui, Nicole, amanta lui ! E cu adevărat pierdut, căci în toate astea este mîna lui Cagliostro.

Şi se repezi în apartamentul lui Mirabeau, înţelegînd bine că nu mai era nici un moment de pierdut.

Capitolul 65
TRĂIASCĂ MIRABEAU !

Mirabeau era întins pe pat. Îşi recăpătase cunoştinţa. Resturile cinei, felurile de mîncare, florile se aflau acolo, martori la fel de acuzatori ca şi resturile otrăvii pe fundul unui vas lîngă patul unui sinucigaş.

Gilbert se îndreptă repede spre el şi răsuflă uşurat văzîndu-l.

— Ah! spuse el, nu e încă atît de grav cît mă temeam.

Mirabeau surîse.

— Credeţi, doctore ? spuse el.

Şi clătină din cap, ca un om care socoate că-şi cunoaşte situaţia cel puţin la fel de bine ca şi medicul său care, uneori, vrea să se înşele pe sine pentru a-i putea înşela mai bine pe alţii.

De astă dată, Gilbert nu se opri la diagnosticul extern. Pipăi pulsul : pulsul era rapid şi ridicat. Se uită la limbă : limba era încărcată şi amară. Cercetă starea capului : capul era greu şi dureros. Membrele inferioare erau cuprinse de un început de răcire.

Deodată, spasmele pe care bolnavul le avusese cu două zile în urmă reapărură, cuprinzînd, rînd pe rînd, omoplaţii, claviculele şi diafragma. Pulsul, care, aşa cum am spus, era rapid şi ridicat, deveni intermitent şi convulsiv.

Gilbert administră aceleaşi revulsive care aduseseră o primă ameliorare. Din nenorocire, fie că bolnavul nu mai avea puterea să suporte leacul dureros, fie că nu voia să fie vindecat, peste un sfert de oră se plînse de dureri atît de ascuţite în toate regiunile pe care se aplicaseră cataplasmele, încît acestea au trebuit să fie scoase. Din acel moment îmbunătăţirea ce se manifestase în timpul aplicării dispăru.

Intenţia noastră nu este să urmărim sub toate aspectele lor fazele acestei boli îngrozitoare, dar, din dimineaţa acelei zile, ştirea ei se răspîndi în oraş şi, de astă dată, mai serios decît în ajun. Se spunea că boala recidivase şi că prezenta un pericol mortal.

De-abia atunci s-a putut aprecia cu adevărat locul uriaş pe care-l poate ocupa un om în sînul unei naţiuni, întregul Paris fu cuprins de emoţie, ca în zilele în care o calamitate ameninţă în acelaşi timp persoane izolate şi populaţia toată. Ziua întreagă, la fel cum se petrecuse şi în ajun, strada fu barată şi păzită de oameni din popor, pentru ca zgomotul trăsurilor să nu ajungă pînă la bolnav. Grupurile ce se strînseseră sub ferestre cereau informaţii. Din oră în oră se dădeau buletine privind starea sănătăţii lui Mirabeau şi acestea ajungeau cu mare viteză din Chaussée-d'Antin pînă la marginile Parisului. Poarta era asediată de o mulţime de cetăţeni din toate stările, de toate opiniile, ca şi cum fiecare partid, cît de opus ar fi fost celorlalte, avea ceva de pierdut pierzîndu-l pe Mirabeau. În acest timp, prietenii, rudele şi cunoştinţele marelui orator umpleau curţile, vestibulele şi apartamentul de la parter, fără ca el însuşi să fi aflat de această îngrămădeală.

De altfel, puţine cuvinte au fost schimbate între Mirabeau şi doctorul Gilbert.

— Hotărît, voiţi aşadar să muriţi ? spusese doctorul Gilbert.

— La ce bun să trăieşti ?... răspunse Mirabeau.

Şi, amintindu-şi angajamentele ce şi le luase Mirabeau faţă de regină şi ingratitudinea acesteia, doctorul nu mai insistă asupra acestor lucruri, angajîndu-se faţă de el însuşi să-şi facă pînă la capăt datoria de medic, ştiind însă dinainte că nu era un zeu să poată lupta împotriva imposibilului.

În seara acestei prime zile a recidivei, societatea iacobinilor trimise o delegaţie în fruntea căreia se găsea Barnave, spre a se informa de sănătatea fostului

lor preşedinte. Au vrut ca Barnave să fie întovărăşit de cei doi Lameth, dar aceştia refuzară.

Cînd Mirabeau fu informat de această împrejurare, spuse :

— Ah ! ştiam doar că sînt laşi, dar nu ştiam că sînt şi imbecili !

Timp de douăzeci şi patru de ore, doctorul Gilbert nu-l părăsi o clipă pe Mirabeau. Miercuri seara, către ora unsprezece, acesta se simţea destul de bine pentru ca Gilbert să consimtă să treacă într-o cameră vecină pentru a se odihni cîteva ore.

Înainte de a se culca, doctorul porunci ca la cea mai mică reapariţie a vreunui accident să fie anunţat fără întîrziere.

În zori se deşteptă. Nimeni nu-i tulburase somnul şi totuşi se trezi îngrijorat : i se părea imposibil ca ameliorarea să se fi menţinut astfel, fără nici un accident.

Într-adevăr, coborînd, Teisch îl anunţă pe doctor cu lacrimi în ochi, că Mirabeau se simţea foarte rău, dar că interzisese să fie trezit doctorul Gilbert, indiferent de suferinţele prin care ar trece.

Şi totuşi, bolnavul trebuie să fi suferit cumplit : pulsul reluase un caracter din cele mai alarmante, durerile se accentuaseră în mod atroce, în sfîrşit, fenomenele de asfixie şi spasmele reveniseră.

De mai multe ori — şi Teisch atribuise aceasta unui început de delir — bolnavul pronunţase numele reginei.

— Ingraţii ! spusese el, nici n-au trimis să afle veşti despre mine.

Apoi ca şi cum îşi vorbea sieşi :

— Mă întreb, adăugă el, ce va spune ea cînd va afla mîine, sau poimîine, că sînt mort...

Gilbert socoti că totul va depinde de criza ce se pregătea. De aceea, pregătindu-se să lupte cu vigoare împotriva bolii, prescrise aplicarea de lipitori pe piept.

Dar, ca şi cum ar fi fost complice cu muribundul, ele nu-şi făcură datoria. Atunci, bolnavului i s-a luat pentru a doua oară sînge din picior şi i s-au dat pilule de mosc.

Accesul dură opt ore. În acest timp, ca un abil duelist, Gilbert dădu, pentru a spune aşa, un asalt împotriva morţii, parînd fiecare lovitură, preîntîmpinînd unele, fiind atins uneori de ele. În cele din urmă, la capătul celor opt ore, febra scăzu, moartea bătu în retragere, dar, ca un tigru care fuge pentru a reveni, ea îşi lăsă pe obrazul bolnavului amprenta ghearelor sale înspăimîntătoare.

Gilbert rămase în picioare, cu braţele încrucişate, în faţa acestui pat în care se dăduse îngrozitoarea luptă. Era prea ştiutor al secretelor artei sale nu numai pentru a mai păstra o oarecare aparenţă, dar chiar pentru a se mai îndoi.

Mirabeau era pierdut. Şi în cadavrul întins în faţa ochilor săi, în ciuda unui rest de viaţă, îi era imposibil să-l mai vadă pe Mirabeau viu.

Din acest moment, lucru straniu, bolnavul şi Gilbert, de comun acord şi ca stăpîniţi de aceeaşi idee, vorbiră despre Mirabeau ca despre un om care a fost, dar care a încetat să mai fie.

De asemenea, începînd din acest moment, fizionomia lui Mirabeau luă acel caracter solemn ce aparţine prin esenţă agoniei oamenilor mari. Glasul său deveni încet, grav, aproape profetic. Vorbele sale căpătară un accent mai sever, mai profund, mai complex. Simţămintele sale manifestau mai multă afecţiune, mai multă dăruire, mai mult sublim.

I se anunţă că un tînăr ce nu-l văzuse decît o singură dată şi care nu voia să spună cine era, insista să intre. Se întoarse spre Gilbert, ca pentru a-i cere permisiunea să-l primească pe acest tînăr. Gilbert îl înţelese.

— Poftiţi-l, spuse el lui Teisch.

Teisch deschise uşa. Un tînăr de nouăsprezece ani apăru în prag, se apropie încet, îngenunche în faţa patului lui Mirabeau, îi luă mîna şi o sărută, izbucnind în lacrimi. Mirabeau părea să caute în memorie o vagă amintire.

— Ah ! spuse el deodată. Vă recunosc ! Sînteţi tînărul din Argenteuil.

— Dumnezeule, fiţi binecuvîntat ! spuse tînărul. Iată tot ce vă ceream.

Se ridică şi ieşi, acoperindu-şi ochii cu mîinile.

Peste cîteva secunde Teisch intră ţinînd în mînă un bilet pe care tînărul îl scrisese în anticameră şi care conţinea aceste cuvinte simple :

Sărutînd mîna domnului Mirabeau la Argenteuil, i-am spus că eram gata să mor pentru el.

Am venit să-mi ţin cuvîntul.

Am citit ieri într-un ziar englezesc că transfuzia de sînge a fost executată cu succes la Londra într-un caz similar cu cel al ilustrului bolnav.

Dacă, pentru a salva viaţa domnului de Mirabeau, transfuzia de sînge e considerată utilă, îl ofer pe al meu; e tînăr şi pur.

MARNAIS

Citind aceste cuvinte, Mirabeau nu-şi putu reţine lacrimile. Porunci ca tînărul să fie chemat în cameră, dar, vrînd pesemne să fugă de manifestarea unei recunoştinţe mai mult decît meritate, el plecase, lăsînd ambele sale adrese, cea de la Paris şi de la Argenteuil.

Cîteva clipe mai tîrziu, Mirabeau consimţi să primească pe toată lumea : pe domnii La Marck şi Frochot, prietenii săi ; pe doamna du Saillant, sora sa ; pe doamna d'Aragon, nepoata sa.

Refuză însă să fie văzut de orice alt medic în afara lui Gilbert. Cum acesta insista, spuse :

— Nu, doctore, aţi avut parte de toate inconvenientele bolii mele. Dacă mă vindecaţi, trebuie să aveţi întregul merit al însănătoşirii mele.

Din timp în timp voia să ştie cine venise să se intereseze de mersul bolii sale şi, cu toate că nu întreba niciodată : „Regina a trimis pe cineva de la palat ?” Gilbert ghicea, după suspinul ce-l scotea muribundul cînd ajungea la sfîrşitul listei, că singurul nume pe care ar fi dorit să-l găsească era tocmai acela care lipsea.

Atunci, fără să vorbească despre rege şi despre regină — Mirabeau nu era încă într-atîta pe moarte încît să ajungă pînă acolo — el se lansa cu o elocvenţă admirabilă în politica generală şi în special în aceea pe care ar fi urmat-o faţă de Anglia dacă ar fi fost ministru. Ar fi fost fericit să lupte corp la corp mai ales cu Pitt.

— Oh ! acest Pitt, exclamă el, e ministrul preparativelor : el guvernează mai mult cu ceea ce ameninţă decît cu ceea ce face. *Dacă aş fi trăit*, ce necazuri i-aş mai fi făcut !

Din timp în timp, un strigăt se ridica pînă la ferestre. Era o urare tristă făcută de popor : „Trăiască Mirabeau!” urare ce părea o rugăciune, mai mult plîns decît speranţă.

Atunci Mirabeau asculta şi cerea să se deschidă fereastra, pentru ca acest zgomot ce răsplătea atîtea suferinţe îndurate să ajungă pînă la el. Timp de cîteva secunde rămînea cu mîinile şi urechile încordate, aspirînd şi absorbind parcă în el toată această rumoare. Apoi murmura:

— Oh ! Excelent popor ! Popor calomniat, insultat, dispreţuit, ca şi mine. E drept că ei sînt cei care mă uită, şi tu cel care mă răsplăteşti !

Se lăsă noaptea. Gilbert nu vru cu nici un chip să-l părăsească pe bolnav. Puse să se tragă şezlongul lîngă pat şi se culcă pe el. Mirabeau îl lăsă să facă cum vrea.

De cînd era sigur că moare, părea să nu-i mai fie teamă de medicul său. În clipa cînd se iviră zorile, ceru să se deschidă ferestrele.

— Dragul meu doctor, spuse el lui Gilbert, azi e ziua în care voi muri. Cînd ai ajuns unde mă aflu eu acum, nu mai ai altceva de făcut decît să te parfumezi şi să te încununezi cu flori, pentru a intra cît mai plăcut posibil în somnul din care nu te mai trezeşti... Am permisiunea să fac ceea ce vreau ?

Gilbert îi făcu semn că putea face orice crede de cuviinţă. Atunci Mirabeau îi chemă pe cei doi servitori.

— Jean, spuse el, fă-mi rost de cele mai frumoase flori pe care le poţi găsi, pe cînd Teisch se va strădui să mă facă cît mai frumos posibil.

Jean părea să ceară din priviri permisiunea lui Gilbert, care îi făcu semn din cap că este de acord. Teisch, care fusese foarte bolnav în ajun, începu să facă toaleta stăpînului său.

— Apropo ! îi spuse Mirabeau. Ai fost bolnav ieri, sărmane Teisch. Cum te simţi azi ?

— Oh ! foarte bine, dragă stăpîne, răspunse onestul servitor. Şi vă urez să fiţi în locul meu.

— Ei bine, răspunse Mirabeau rîzînd, oricît de puţin ţii la viaţă, eu nu-ţi urez să fii în locul meu.

În acest moment răsună o lovitură de tun. De unde venea ? Nu s-a aflat niciodată. Mirabeau tresări.

— Oh ! spuse el ridicîndu-se, au început deja funeraliile lui Achile ?

De-abia ieşise Jean din casă şi toată lumea aflată acolo se repezi la el pentru a afla ştiri despre ilustrul bolnav. Cînd le spuse că se duce să caute flori, mulţimea o luă la fugă pe străzi strigînd: „Flori pentru domnul de Mirabeau!” Toate porţile se deschiseră, fiecare oferea ce avea fie în locuinţă, fie în seră, astfel că în mai puţin de un sfert de oră casa fu plină ochi de cele mai rare flori.

La nouă dimineaţa, camera lui Mirabeau se transformase într-o adevărată grădină.

Tot atunci, Teisch îi terminase toaleta.

— Dragul meu doctor, spuse Mirabeau, vă solicit un sfert de oră să-mi iau rămas bun de la cineva care trebuie să părăsească locuinţa înaintea mea. Recomand protecţiei dumneavoastră această persoană în cazul în care cineva ar vrea s-o insulte.

Gilbert înţelese.

— Bine, spuse el, am să vă las.

— Da, însă veţi aştepta în camera de alături. După ce această persoană va pleca, nu mă veţi părăsi pînă ce voi muri ?

Gilbert făcu un semn afirmativ.

— Daţi-mi cuvîntul dumneavoastră, ceru Mirabeau.

Gilbert îl dădu, cu limba împleticită. Acest stoic era peste măsură de mirat să găsească în el lacrimi, el, care credea că graţie filozofiei a ajuns la insensibilitate. Apoi se îndreptă spre uşă. Mirabeau îl opri şi îi spuse :

— Înainte de a ieşi, deschideţi scrinul şi daţi-mi o casetă mică ce se află acolo.

Gilbert se conformă. Caseta era grea. Gilbert îşi închipui că trebuia să fie plină cu aur. Mirabeau îi făcu semn s-o pună pe noptieră, apoi îi întinse mîna.

— Veţi avea amabilitatea să mi-l trimiteţi pe Jean, spuse el. Înţelegeţi bine, pe Jean, nu pe Teisch. Mă oboseşte să chem sau să sun.

Gilbert ieşi. Jean aştepta în camera învecinată, şi intră pe aceeaşi uşă pe care ieşise Gilbert.

Gilbert auzi cum în urma lui Jean uşa se închide cu zăvorul.

Jumătatea de oră care urmă a fost folosită de Gilbert pentru a da informaţii despre bolnav tuturor acelora care îi umpleau casa.

Situaţia era disperată. Nu ascundea deloc celor ce se aflau în casă adevărul, că Mirabeau nu va putea supravieţui acestei zile.

O trăsură se opri la intrarea casei. O clipă crezu că era o trăsură de la Curte, care a fost lăsată să se apropie din consideraţie pentru bolnav şi împotriva consemnului dat. Alergă la fereastră. Ar fi fost o atît de plăcută consolare pentru muribund, să ştie că regina se ocupă de el ! Era însă o simplă trăsură de piaţă pe care Jean se dusese s-o aducă. Doctorul ghici pentru cine.

Şi, într-adevăr, peste cîteva minute Jean ieşi, conducînd o femeie complet acoperită de o pelerină largă. Femeia urcă în trăsură.

Mulţimea, respectuoasă, făcu loc trăsurii fără să întrebe cine era în ea. Jean reveni.

O clipă mai tîrziu, uşa camerei lui Mirabeau se redeschise şi se auzi glasul slăbit al bolnavului, care-l chema pe doctor. Gilbert alergă la el.

— Puneţi la loc această casetă, dragă doctore. Apoi, cum acesta părea mirat s-o găsească la fel de grea ca înainte :

— Da, nu-i aşa, spuse Mirabeau, e al dracului de curios unde se cuibăreşte lipsa de interes !

Revenind lîngă pat, Gilbert găsi pe jos o batistă brodată, împodobită cu dantele. Era udată de lacrimi.

— Ah ! spuse el lui Mirabeau, n-a luat nimic cu ea, dar a lăsat ceva.

Mirabeau luă batista şi, simţind-o umedă, o aplică pe frunte.

— Oh ! murmură el, deci numai ea n-are inimă !...

Şi recăzu pe pat, cu ochii închişi, astfel încît îl puteai crede mort sau leşinat, dacă horcăitul ce-i ieşea din piept nu-ţi spunea că era numai pe cale să se stingă.

Capitolul 66
FUGIŢI ! FUGIŢI ! FUGIŢI !

Într-adevăr, cele cîteva ore pe care le-a mai trăit încă Mirabeau n-au mai fost decît o agonie.

Gilbert îşi ţinu totuşi promisiunea şi rămase lîngă patul bolnavului pînă în ultimul minut.

De altfel, oricît de dureros ar fi, pentru un medic şi un filozof spectacolul acestei ultime lupte dintre materie şi suflet este totdeauna plin de învăţăminte.

Cu cît geniul a fost mai mare, cu atît mai interesant este de studiat cum poartă acest geniu lupta înpotriva morţii, care pînă la urmă îl răpune.

Apoi, sufletul doctorului mai găsea încă o sursă de reflecţii sumbre la vederea acestui mare om care trăgea să moară.

De ce trebuia să moară Mirabeau, acest bărbat cu temperament atletic, cu o constituţie herculeană ?

Nu cumva pentru că a întins mîna spre a susţine această monarhie care e gata să se prăbuşească ? Nu cumva pentru că de braţul său s-a sprijinit o clipă aceasta femeie purtătoare de nenorocire ce se numea Maria-Antoaneta ? Nu i-a prezis Cagliostro ceva asemănător în privinţa morţii lui Mirabeau ? Şi nu erau aceste două fiinţe stranii pe care le întîlnise, una care distruse reputaţia, cealaltă care distruse sănătatea marelui orator al Franţei, devenit susţinător al monarhiei, nu erau pentru el, Gilbert, o dovadă că orice lucru ce-i stă în cale trebuia, ca şi Bastilia, să se prăbuşească în faţa acestui om, mai bine zis în faţa ideii pe care o reprezenta el ?

Pe cînd Gilbert era adîncit într-o profundă meditaţie, Mirabeau făcu o mişcare şi deschise ochii. Revenea la viaţă pe poarta durerii. Încercă să vorbească. Nu izbuti. Însă, departe de a fi afectat de acest nou accident, în momentul în care fu sigur că

limba îi era mută, zîmbi şi încercă să exprime din ochi recunoştinţa pe care o simţea pentru Gilbert şi pentru acei ale căror îngrijiri îl însoţeau în această supremă şi ultimă etapă, a cărei ţintă era moartea. Totuşi, un gînd unic părea să-l preocupe. Singur Gilbert putea să-l ghicească, şi-l ghici.

Bolnavul nu putea aprecia durata leşinului din care ieşise. Durase o oră, durase o zi ? În timpul acestei ore sau al acestei zile, regina se interesase cumva de el ?

Se aduse registrul ce se găsea jos, în anticameră, unde fiecare dintre cei ce veniseră, fie ca mesager, fie personal, îşi înscrisese numele. Nici un nume cunoscut ca făcînd parte din intimitatea familiei regale nu figura în registru. Au fost chemaţi Teisch şi Jean şi au fost întrebaţi. Nimeni, nici un valet, nici un aprod nu venise.

Mirabeau făcu un suprem efort pentru a rosti cîteva cuvinte, şi reuşi :

— Oh ! exclamă el, nu ştiu oare că dacă mor ei sînt pierduţi ? Duc cu mine doliul după monarhie, iar pe mormîntul meu răzvrătiţii îşi vor împărţi rămăşiţele ei...

Glibert se repezi spre bolnav. Pentru un medic bun există speranţă atîta timp cît există viaţă. De altfel, nu trebuia să folosească toate resursele artei sale pentru a permite acestei guri elocvente să mai pronunţe încă cîteva cuvinte ?

Luă o lingură, turnă cîteva picături din acea licoare verzuie din care îi dăduse cîndva un flacon lui Mirabeau şi, fără s-o amestece de data asta cu rachiu, o apropie de buzele bolnavului.

— Oh ! dragă doctore, spuse acesta surîzînd, dacă vreţi ca licoarea dătătoare de viaţă să acţioneze asupra mea, daţi-mi lingura plină, sau conţinutul întregului flacon.

— Cum aşa ? întrebă Gilbert privindu-l atent pe Mirabeau.

— Credeţi că eu, excesiv în toate prin excelenţă, am avut acest tezaur de viaţă între mîinile mele fără să abuzez de el ? Nu. Am descompus licoarea dumneavoastră, dragul meu Esculap. Am aflat că-şi trage originea din rădăcină de cînepă indiană, şi atunci am băut nu numai picături, ci linguri întregi, nu numai pentru a trăi, dar şi pentru a visa.

— Nenorocitule ! Nenorocitule ! murmură Gilbert. Am bănuit eu că v-am turnat otravă.

— Dulce otravă, doctore, graţie căreia am dublat, am împătrit, am însutit ultimele ore ale existenţei mele. Graţie căreia, murind la patruzeci şi doi de ani, am trăit viaţa unui centenar. În sfîrşit, graţie căreia am posedat, în vis, tot ce mi-a scăpat în realitate : putere, bogăţie, dragoste... Oh ! doctore, doctore, nu vă faceţi reproşuri, dimpotrivă, felicitaţi-vă. Dumnezeu nu mi-a dat decît viaţa reală, o viaţă tristă, săracă, cenuşie, amărîtă, foarte puţin de regretat şi pe care omul trebuie să fie dispus să i-o înapoieze ca pe un împrumut cămătăresc. Nu ştiu, doctore, dacă trebuie să-i mulţumesc lui Dumnezeu pentru viaţă, dar ştiu că trebuie să vă mulţumesc dumneavoastră pentru această otravă. Umpleţi, aşadar, lingura şi daţi-mi-o !

Doctorul făcu ceea ce-i ceru Mirabeau şi-i dădu licoarea, pe care el o savură cu mare plăcere. Apoi, după cîteva secunde de tăcere, ca şi cum la apropierea veşniciei moartea permitea să se ridice în faţa ochilor săi vălul ce acoperă viitorul, Mirabeau spuse :

— Ah ! doctore, fericiţi cei ce vor muri în acest an 1791 ! Ei nu vor fi văzut din revoluţie decît faţa strălucitoare şi senină. Pînă azi niciodată o mare revoluţie n-a costat atît de puţin sînge. Fiindcă, pînă azi, ea se făcea doar în gîndire. Dar va veni momentul cînd ea se va face în fapte şi în lucruri. Poate credeţi că mă vor regreta acolo, la Tuileries ? Deloc. Moartea mea îi eliberează de un angajament luat. Cu mine, trebuiau să guverneze într-un anumit fel. Nu le mai eram un

sprijin, le eram un obstacol. *Ea* îşi cerea scuze, în ce mă priveşte, în faţa fratelui ei. „Mirabeau crede că mă sfătuieşte, îi scria ea, şi nu-şi dă seama că-l amăgesc”. Oh ! iată de ce aş fi vrut ca femeia asta să-mi fie amantă şi nu regină. Ce rol frumos de jucat în istorie, doctore, decît acela al unui om ce susţine cu o mînă tînăra libertate şi cu cealaltă bătrînă monarhie, care le obligă să meargă în acelaşi pas spre acelaşi ţel : fericirea poporului şi respectul faţă de regalitate ! Poate era posibil, poate era un vis, dar acest vis, sînt ferm convins, îl puteam realiza numai eu. Ceea că mă frămîntă, doctore, nu e că voi muri, dar îmi dau seama că am întreprins o operă şi că nu o pot duce la capăt. Cine va slăvi ideea mea, dacă ideea mea este oprită în loc, trunchiată, decapitată ? Ceea ce se va şti despre mine, doctore, va fi exact ceea ce nu trebuie să se ştie. Adică viaţa mea desfrînată, nebună, vagabondă. Ceea ce se va citi din opera mea vor fi *Scrisorile către Sophie, Erotika-Biblion, Monarhia prusacă*, pamfletele şi cărţile obscene. Ceea ce mi se va reproşa e că am pactizat cu Curtea şi mi se va reproşa asta fiindcă, din acest pact, n-a ieşit nimic din ceea ce ar fi trebuit să iasă. Opera mea nu va fi decît un fetus inform, un monstru căruia îi va lipsi capul. Şi totuşi, mort la patruzeci şi doi de ani, voi fi judecat ca şi cum aş fi trăit o viaţă de om. Dispărut în mijlocul unei furtuni, voi fi judecat ca şi cum, în loc să fiu obligat să merg fără încetare pe valuri, adică pe marginea prăpastiei, aş fi mers pe o mare şosea solid pavată cu legi, ordonanţe şi regulamente. Doctore, cui îi voi lăsa moştenire nu averea mea delapidată — puţin contează asta, doar n-am copii — dar cui îi voi lăsa moştenire memoria mea calomniată, memoria mea care ar putea fi într-o zi un testament care să facă onoare Franţei, Europei, întregii lumi ?...

— De ce v-aţi grăbit atît de tare să muriţi ? răspunse Gilbert.

— Da, într-adevăr, există momente în care îmi pun eu însumi aceeaşi întrebare. Dar urmăriţi-mă cu atenţie: nu puteam face nimic fără *ea*, şi ea n-a vrut. M-am angajat ca un prost. Am jurat ca un imbecil, supus totdeauna acelor aripi invizibile ale creierului care duc cu sine inima, pe cînd ea, ea, n-a jurat nimic, nu era angajată în nimic... Astfel că totul e perfect, doctore, şi dacă vreţi să-mi promiteţi ceva, nici un regret nu va mai tulbura cele cîteva ceasuri pe care le mai am de trăit.

— Şi ce aş putea să vă promit, Doamne ?

— Ei bine, promiteţi-mi că, în cazul în care trecerea mea din această viaţă la cealaltă ar fi prea grea, prea dureroasă, promiteţi-mi, doctore — cer asta nu numai unui medic, dar mai ales unui om, şi încă unui filozof — promiteţi-mi că mă veţi ajuta !

— De ce îmi cereţi asemenea lucru ?

— Ah ! am să vă spun. Fiindcă, deşi simt că moartea se află aici, îmi dau seama că mai rămîne destulă viaţă în mine. Nu mă sfîrşesc mort, dragă doctore, mă sfîrşesc viu, şi ultimul pas va fi tare greu de trecut !

Doctorul îşi înclină obrazul deasupra celui al lui Mirabeau.

— V-am promis să nu vă părăsesc, prietene, spuse el, şi în momentul suprem încredinţaţi-i profundei mele afecţiuni grija să împlinesc ceea ce va trebui să fac ! Cînd moartea va fi aici, voi fi şi eu.

S-ar fi spus că bolnavul nu aştepta decît această promisiune.

— Mulţumesc, murmură.

Şi lăsă să-i cadă capul pe pernă.

De astă dată, în pofida speranţei pe care medicul are datoria să o insufle pînă la ultima picătură în mintea bolnavului, el nu mai avu nici o îndoială. Doza abundentă de haşiş pe care o luase Mirabeau îi redase bolnavului, împreună cu vorbirea, funcţionarea

muşchilor. Dar cînd încetă să vorbească, muşchii slăbiră. Viaţa gîndirii dispăru iar moartea, întipărită pe chipul său de la ultima criză, reapăru, mai profund gravată ca oricînd.

Timp de trei ore mîna sa îngheţată rămase între mîinile doctorului Gilbert. În timpul acestor trei ore, adică de la patru la şapte, agonia fu calmă. Atît de calmă, încît a fost cu putinţă ca toată lumea să fie lăsată să intre. S-ar fi putut crede că Mirabeau doarme.

Dar către ora opt Gilbert simţi mîna îngheţată tresărind între ale sale. Tresărirea era atît de violentă, că orice greşeală era exclusă.

— Iată, spuse doctorul, a sosit ceasul luptei. Iată adevărata agonie care începe.

Şi, într-adevăr, fruntea muribundului începu să se acopere de sudoare. Ochiul său se deschise şi aruncă un fulger. Făcu o mişcare care arăta că voia să bea. Se grăbiră să-i dea de îndată apă, vin, oranjadă, dar clătină din cap. Nu asta dorea.

Făcu semn să i se aducă o pană, cerneală şi hîrtie. Se supuseră, pentru ca nici un gînd al acestui om mare, chiar şi cel al delirului, să nu se piardă.

Luă pana şi scrise, cu o mînă neşovăitoare, aceste două cuvinte :

A dormi, a muri.

Erau cele două cuvinte ale lui Hamlet.

Gilbert se prefăcu a nu înţelege.

Mirabeau dădu drumul penei, îşi apucă pieptul cu ambele mîini, ca şi cum ar fi vrut să-l spargă, scoase cîteva strigăte nearticulate, luă iar pana şi, făcînd un efort supraomenesc pentru a porunci durerii să se oprească o clipă, scrise :

Durerile au devenit cumplite, insuportabile. Oare un prieten trebuie lăsat ore şi poate zile întregi pe

roata de tortură, cînd poate fi cruţat de tortură cu cîteva picături de opiu ?

Dar doctorul şovăia. Da, aşa cum îi spusese lui Mirabeau, în momentul suprem va fi acolo, în faţa morţii, însă pentru a o combate şi nu pentru a o ajuta.

Durerile deveniră din ce în ce mai violente. Muribundul se înţepenea, îşi răsucea mîinile, muşca perna. În cele din urmă, ele sfărîmară lanţul paraliziei.

— Oh ! medicii, medicii ! exclamă el deodată. Nu sînteţi medicul şi prietenul meu, Gilbert ? Nu mi-aţi promis să mă cruţaţi de durerile unei asemenea morţi ? Vreţi să duc cu mine regretul că v-am acordat încrederea? Gilbert, fac apel la prietenia dumneavoastră, fac apel la onoarea dumneavoastră.

Şi cu un suspin, un geamăt, un strigăt de durere, el recăzu pe pernă. Gilbert scoase la rîndul său un suspin, întinzînd mîna lui Mirabeau şi spuse :

— E bine, vi se va da ceea ce cereţi.

Şi luă pana să scrie o reţetă, care nu era altceva decît o puternică doză de sirop de mac alb în apă distilată. Dar abia scrisese ultimul cuvînt, cînd Mirabeau se ridică pe pat, întinzînd mîna şi cerînd pana. Gilbert se grăbi să i-o dea. Atunci, mîna crispată de moarte a muribundului se cramponă de hîrtie şi, cu un scris de-abia citeţ, scrise :

Fugiţi! Fugiţi! Fugiţi!

Voi să semneze, dar nu putu scrie decît primele patru litere ale numelui său. Apoi, întinzîndu-şi braţul convulsiv spre Gilbert, murmură :

— Pentru ea !

Şi recăzu pe pernă, fără o mişcare, fără o privire, fără suflare.

Era mort.

Gilbert se apropie de pat, îl privi, îi pipăi pulsul, îi puse mîna pe inimă, apoi, întorcîndu-se spre spectatorii acestei scene supreme, spuse :

— Domnilor, Mirabeau nu mai suferă.

Şi, punîndu-şi pentru ultima oară buzele pe fruntea mortului, luă hîrtia a cărei destinaţie o cunoştea numai el, o împături cu religiozitate, o puse la pieptul său şi plecă, socotind că nu are dreptul s-o ţină nici o clipă mai mult decît timpul necesar pentru a duce recomandaţia ilustrului dispărut de la Chaussée d'Antin la Tuileries.

Cîteva secunde după plecarea doctorului din camera mortuară se auzi în stradă un imens urlet. Începea să se răspîndească vestea morţii lui Mirabeau.

Curînd intră un sculptor. Era trimis de Gilbert spre a păstra pentru posteritate imaginea marelui orator chiar în momentul în care sucombase în lupta împotriva morţii. Cele cîteva minute de eternitate dăduseră acestei măşti seninătatea pe care, părăsind trupul, un suflet puternic o reflectă asupra fizionomiei pe care o însufleţise.

Mirabeau nu era mort, Mirabeau părea să doarmă un somn plin de viaţă şi de vise vesele.

Capitolul 67
FUNERALIILE

Durerea fu imensă, generală. Într-o clipă ea se răspîndi din centru pînă la centura exterioară, din strada Chaussée d'Antin pînă la barierele Parisului. Era opt şi jumătate dimineaţa.

Poporul scoase un strigăt îngrozitor, apoi luă hotărîrea să decreteze doliul.

Alergă la teatre, rupse afişele şi închise porţile.

Un bal avea loc în aceeaşi seară într-un palat din strada Chaussée-d'Antin, poporul invadă palatul, îi împrăştie pe dansatori şi zdrobi instrumentele muzicanţilor.

Adunarea Naţională a fost informată, prin preşedintele său, de pierderea suferită.

De îndată, Barrère urcă la tribună şi ceru ca Adunarea să menţioneze în procesul verbal din acea zi funebră, mărturia regretelor ce le resimte la pierderea acestui mare om, insistînd ca, în numele patriei, toţi membrii Adunării să fie invitaţi să asiste la funeralii.

A doua zi, 3 aprilie, departamentul Parisului se prezentă la Adunarea Naţională, ceru şi obţinu ca biserica Sainte-Geneviève să fie instituită Panteon destinat a adăposti mormintele oamenilor mari, iar Mirabeau să fie înhumat acolo.

Să consemnăm aici acest minunat decret al Adunării. E bine să se găsească în cărţile pe care oamenii politici le consideră frivole, deoarece au neajunsul să predea istoria sub o formă ceva mai puţin greoaie decît aceea pe care o folosesc istoricii, e bine, spunem noi, să întîlnim cît mai frecvent posibil, şi n-are importanţă unde, cu condiţia să fie la îndemîna tuturor, aceste decrete care sînt cu atît mai măreţe cu cît sînt creaţia spontană a admiraţiei şi recunoştinţei unui popor.

Iată decretul în toată puritatea sa :

Adunarea naţională decretează :

Aticolul întîi

Noul edificiu Sainte-Geneviève va fi destinat să primească rămăşiţele pămînteşti ale marilor oameni, începînd din epoca libertăţii franceze.

Articolul II

Corpul legislativ este singurul care va hotărî căror oameni li se va acorda această onoare.

Articolul III

Honoré Riqueti Mirabeau este considerat demn de această onoare.

Articolul IV

Legislatura actuală nu va putea acorda în viitor această onoare unuia dintre membrii săi care a decedat; ea nu va putea fi acordată decît de către legislatura următoare.

Articolul V

Excepţiile pentru unii mari oameni morţi înainte de revoluţie vor putea fi stabilite numai de corpul legislativ.

Articolul VI

Directoratul departamentului Parisului va fi însărcinat să predea de urgenţă edificiul Sainte-

Geneviève în stare de a îndeplini noua sa destinaţie şi va veghea să se graveze deasupra frontonului aceste cuvinte

MARILOR OAMENI, PATRIA RECUNOSCĂTOARE

Articolul VII

Pînă cînd noua biserică Sainte-Geneviève va fi terminată, corpul neînsufleţit al lui Riqueti Mirabeau va fi depus lîngă rămăşiţele pămînteşti ale lui Descartes, în cavoul bisericii Sainte-Geneviève.

A doua zi, la ora patru după-amiază, Adunarea Naţională în totalitatea ei părăsi sala Manège pentru a se duce la casa lui Mirabeau. Era aşteptată acolo de directorul departamentului, de toţi miniştrii şi de peste două sute de mii de persoane. Dar din aceste două sute de mii de persoane, nici una nu venise în mod special din partea reginei.

Cortegiul se puse în mişcare. La Fayette mergea în frunte, în calitate de comandant general al gărzilor naţionale din regat. Apoi venea preşedintele Adunării naţionale. Tronchet, înconjurat de doisprezece aprozi, apoi miniştrii. Urma întreaga Adunare Naţională, fără deosebire de partid, Sièyes la braţ cu Charles de Lameth. Apoi, după Adunare, venea clubul iacobinilor, ca o a doua Adunare Naţională, făcîndu-se remarcat prin durerea ce o afişa, probabil mai mult fastuoasă decît reală : decretase opt zile de doliu şi Robespierre, prea sărac pentru a-şi cumpăra o haină de doliu, împrumutase una, cum mai făcuse pentru doliul după Franklin. Apoi urma întreaga populaţie a Parisului, flancată de două şiruri de soldaţi din garda naţională cu un efectiv de peste treizeci de mii de oameni.

O muzică funebră, în care se auzeau pentru prima dată două instrumente necunoscute pînă atunci,

trombonul şi tam-tam-ul, imprimau cadenţa acestei imense mulţimi.

Abia la ora opt cortegiul ajunse la Saint-Eustache. Discursul funebru a fost rostit de Cerutti. La ultimul cu-vînt, zece mii de soldaţi din garda naţională, care se aflau în incinta bisericii, traseră simultan un foc de armă. Adunarea, care nu se aştepta la această salvă, scoase un ţipăt puternic. Şocul fusese atît de violent, încît nici un ochi de geam nu rămase nespart. S-a crezut o clipă că se va prăbuşi cupola şi că biserica va servi drept mormînt coşciugului.

Lumea porni din nou, cu torţe. Întunericul se lăsase şi invadase nu numai străzile pe unde trebuiau să treacă, ci şi marea majoritate a sufletelor celor ce treceau.

Moartea lui Mirabeau producea în adevăr o confuzie politică. Se ştia care pe ce cale să pornească ? Abilul îmblînzitor nu mai era acolo pentru a-i dirija pe aceşti bidivii tumultuoşi care se numesc ambiţia şi ura. Se simţea că ducea cu el ceva ce va lipsi de acum înainte Adunării : spiritul păcii veghind chiar în mijlocul războiului, bunătatea inimii ascunsă sub violenţa gîndirii. Toată lumea pierduse prin această moarte : regaliştii nu mai aveau stimulent, revoluţionarii nu mai aveau frînă. De acum înainte carul va merge mai repede şi coborîşul va fi mai lung. Cine putea spune spre ce alergau : spre victorie, sau spre prăpastie ?

Nu ajunseră la Panteon decît în miezul nopţii.

Un singur om lipsea din cortegiu, Pétion. De ce se abţinuse Pétion ? Spuse singur, a doua zi, acelora dintre prietenii săi care-i reproşau absenţa. Citise, spunea el, un plan de conspiraţie contrarevoluţionară scris de mîna lui Mirabeau.

Peste trei ani, într-o sumbră zi de toamnă, nu în sala Manège, ci la Tuileries, cînd Convenţia, după ce-l ucise pe rege, după ce o ucise pe regină, după ce-i ucise pe girondini, după ce-i ucise pe montagnarzi,

după ce se ucise pe ea însăşi şi nu mai avu nimic viu de ucis — începu să ucidă morţii. Atunci, cu o bucurie sălbatică, declară că se înşelase în judecata sa asupra lui Mirabeau, şi că în ochii ei geniul nu putea scuza corupţia.

Un nou decret fu votat, prin care Mirabeau era scos din Panteon. Veni un aprod şi, la intrarea Templului, dădu citire decretului care îl declara pe Mirabeau nedemn să împartă locul de veci cu Voltaire, Rousseau şi Descartes, şi prin care paznicul bisericii era somat să predea cadavrul.

Astfel, un glas mai cumplit decît acela ce va fi auzit în ziua judecăţii de apoi striga înainte de vreme :

— Panteon, înapoiază morţii !

Panteonul ascultă. Cadavrul lui Mirabeau fu predat aprodului, care dispuse, o spune el însuşi, ca *numitul coşciug să fie adus şi depus în locul obişnuit de înmormîntare.*

Or, acest loc obişnuit era Clamart, cimitirul celor condamnaţi la moarte şi executaţi.

Şi, fără îndoială pentru a face şi mai îngrozitoare pedeapsa care îl urmări chiar şi după moarte, coşciugul a fost înhumat în timpul nopţii, fără cortegiu, fără nici un indiciu privind locul înhumării, fără cruce, fără piatră funerară, fără inscripţie.

Doar mai tîrziu, un bătrîn gropar, întrebat de unul dintre acele spirite scormonitoare care vor să ştie ceea ce alţii nu ştiu, conduse un bărbat într-o seară prin cimitirul pustiu şi, oprindu-se în mijlocul incintei şi lovind cu piciorul, îi spuse :

— Aici e !

Apoi, cum curiosul insistă, vrînd să fie sigur, repetă:

— Aici e, răspund de asta fiindcă am ajutat să fie coborît în groapă şi n-am putut să-l rostogolesc, atît de greu era acel blestemat coşciug de plumb.

Acest om curios era Nodier. Într-o zi, el mă conduse şi pe mine la Clamart, lovi cu piciorul în acelaşi loc şi-mi spuse la rîndul său :

— Aici e.

Or, au trecut peste cincizeci de ani de cînd generaţii succesive calcă pe acest mormînt necunoscut al lui Mirabeau. Nu e oare o suficient de lungă ispăşire pentru o crimă contestabilă, care a fost de fapt mai degrabă a duşmanilor lui Mirabeau decît a lui însuşi, şi nu a venit oare timpul ca, la prima ocazie, să se scormonească acest pămînt impur în care se odihneşte, pînă se va găsi coşciugul de plumb care cîntărea atît de greu în braţele amărîtului de gropar, şi în care va fi recunoscut proscrisul din Panteon ?

Poate că Mirabeau nu merită Panteonul, dar, cu siguranţă, se odihneşte şi se vor odihni creştineşte mulţi cărora li se cuvin mai mult decît lui gemoniile[1].

Franţă, între gemonii şi Panteon, dăruieşte-i lui Mirabeau un mormînt ! Avînd numele lui ca singur epitaf, bustul lui ca singură podoabă, viitorul ca singur judecător !

[1] Gemonii: scară pe care erau expuse trupurile osîndiţilor la moarte în Roma antică, pînă a fi aruncate în Tibru. (N.T.)

Capitolul 68
MESAGERUL

Chiar în dimineaţa zilei de 2 aprilie, poate cu o oră înainte ca Mirabeau să-şi fi dat ultima suflare, un ofiţer superior de marină, îmbrăcat în uniformă de gală de căpitan de vas şi venind din strada Saint-Honoré, se îndrepta spre Tuileries prin strada Saint-Louis şi strada Echelle.

Ajungînd la curtea grajdurilor, lăsă la dreapta această curte, păşi peste lanţurile ce o separau de curtea interioară, răspunse salutului sentinelei care-i dădu onorul şi intră în curtea gărzii elveţiene.

Ajuns aici, el o luă, ca un om căruia drumul îi e familiar, pe o mică scară de serviciu care, printr-un lung coridor circular, ducea spre cabinetul de lucru al regelui.

Zărindu-l, valetul scoase un strigăt de surpriză, aproape de bucurie. Dar ofiţerul puse un deget la gură şi spuse :

— Domnule Hue, regele n-ar putea să mă primească chiar acum ?

— Regele e cu domnul general La Fayette, căruia îi dă ordinele pentru ziua de azi, răspunse valetul. Dar după ce generalul va ieşi...

— Mă veţi anunţa ? spuse ofiţerul.

— Oh ! fără îndoială ar fi de prisos. Majestatea Sa vă aşteaptă. Încă de aseară a dat ordin să fiţi introdus de îndată ce veţi sosi.

În acest moment se auzi clopoţelul din cabinetul regelui.

— Vedeţi ? spuse valetul. Iată că regele sună. Vrea probabil să se informeze dacă aţi venit.

— Atunci intraţi, domnule Hue, şi să nu pierdem vremea dacă regele e într-adevăr liber şi dispus să mă primească.

Valetul deschise uşa şi anunţă — dovadă că regele era singur — aproape imediat :

— Domnul conte de Charny.

— Oh ! Să intre ! Să intre ! spuse regele. De ieri îl aştept.

Charny înaintă repede şi se apropie de rege cu o grabă respectuoasă.

— Sire, spuse el, am întîrziat, pare-se, cîteva ore. Sper însă că, după ce-i voi spune Majestăţii Sale cauzele acestei întîrzieri, mă va ierta.

— Veniţi, veniţi, domnule de Charny. Vă aşteptam cu nerăbdare, e-adevărat, dar sînt dinainte de părerea dumneavoastră, că numai o cauză importantă v-a putut face călătoria mai puţin rapidă decît ar fi trebuit să fie. Iată-vă aici, fiţi binevenit !

Şi întinse contelui mîna pe care acesta o sărută cu respect.

— Sire, continuă Charny, care vedea nerăbdarea regelui, am primit ordinul dumneavoastră alaltăieri noaptea şi am plecat ieri dimineaţa la trei din Montm6dy.

— Cum aţi venit ?

— Cu poştalionul.

— Asta explică cele cîteva ore de întîrziere, spuse regele zîmbind.

— Sire, spuse Charny, aş fi putut veni călare, e-adevărat, şi, în felul acesta, tăind drumul, aş fi fost aici pe la zece sau unsprezece seara, poate chiar mai devreme. Dar am vrut să-mi dau seama de avantajele şi dezavantajele drumului pe care l-a ales Majestatea Voastră. Am vrut să ştiu care posturi sînt bine sau prost înzestrate. Am vrut să ştiu, mai ales, cît timp, în minute şi secunde, durează drumul de la Montmédy la Paris şi, în consecinţă, de la Paris la Montmédy. Am notat totul şi acum sînt în măsură să răspund la toate.

— Bravo ! Domnule de Charny, spuse regele, sînteţi un admirabil slujitor. Daţi-mi voie să încep însă

prin a vă spune în ce situaţie ne găsim noi aici. Îmi veţi spune apoi cum staţi acolo.

— Oh ! Sire, spuse Charny, dacă e să judec după cele auzite, lucrurile merg foarte prost.

— Atît de prost încît sînt prizonier la Tuileries, dragă conte ! Îi spuneam adîneauri acestui nepreţuit domn de La Fayette, temnicerul meu, că aş prefera să fiu rege al Metz-ului decît rege al Franţei. Dar, din fericire, iată-vă aici !

— Majestatea Sa mi-a făcut onoarea să-mi spună că mă va pune la curent cu situaţia.

— Da, e-adevărat, în două cuvinte... Aţi aflat despre fuga mătuşilor mele ?

— Ca toată lumea, Sire, dar fără nici un amănunt.

— Ah ! Dumnezeule, e foarte simplu. Ştiţi că Adunarea nu ne mai permite să avem decît preoţi care au depus jurămîntul pe Constituţie.Ei bine ! Sărmanele femei s-au speriat de apropierea Paştilor. Au crezut că riscă să se spovedească unui preot constituţional şi au plecat, trebuie s-o spun că în urma sfatului meu, la Roma. Nici o lege nu se opunea acestei călătorii şi nimeni n-ar fi trebuit să creadă că două sărmane bătrîne vor întări mult partidul emigraţilor. L-au însărcinat pe Narbonne să le organizeze plecarea. Nu ştiu cum s-a acţionat, dar firul secretului a fost descoperit şi chiar în seara plecării li s-a făcut la Bellevue o vizită în genul aceleia pe care am primit-o la Versailles în zilele de 5 şi 6 octombrie. Din fericire, ele ieşeau pe o poartă, pe cînd toată gloata intra pe cealaltă. Vă daţi seama ? Nici o trăsură nu era pregătită ! Trei trebuiau să aştepte, în grajduri, cu caii înhămaţi. Au fost nevoite să meargă pe jos pînă la Meudon. Acolo au găsit în sfîrşit trăsuri şi au plecat. Trei ore mai tîrziu o zarvă imensă se stîrni în tot Parisul. Cei ce veniseră să împiedice fuga găsiseră cuibul cald încă, dar gol. A doua zi toată presa urla. Marat ţipa că au luat cu ele milioane. Desmoulins că l-

au răpit pe delfin. Nimic din toate astea nu e adevărat. Sărmanele femei aveau trei-patru sute de mii de franci în pungă şi erau destul de încurcate şi singure pentru a mai lua şi un copil datorită căruia puteau fi lesne recunoscute. Dovada este că au fost recunoscute şi fără el, mai întîi la Moret, unde au fost lăsate să treacă, apoi la Arnay-le-Duc, unde au fost arestate. A trebuit să scriu Adunării ca ele să-şi poată continua drumul şi, în ciuda scrisorii mele, Adunarea a discutat chestiunea o zi întreagă. În cele din urmă, au fost autorizate să-şi continue călătoria, dar cu condiţia să se prezinte o lege asupra emigrării.

— Da, spuse Charny, mi se pare însă că, în urma unui discurs magnific al domnului Mirabeau, Adunarea a respins proiectul de lege.

— Fără îndoială că l-a respins. Dar alături de acest mic triumf mă aştepta o mare umilinţă. Cînd au văzut larma provocată de plecarea sărmanelor bătrîne, cîţiva prieteni devotaţi — mi-au rămas mai mulţi decît credeam, dragul meu conte — cîţiva prieteni devotaţi, vreo sută de gentilomi, au pornit în grabă spre Tuileries, venind să-mi ofere viaţa lor. Îndată s-a răspîndit zvonul că s-a descoperit o conspiraţie, care avea drept scop răpirea mea. La Fayette, pe care l-au făcut să alerge în cartierul Saint-Antoine sub pretextul că se reclădeşte Bastilia, furios că s-a lăsat înşelat, revine la Versailles, intră cu sabia în mînă, cu baioneta înainte, îi arestează pe sărmanii noştri prieteni, îi dezarmează. Asupra unora sînt găsite pistoale, asupra altora cuţite. Fiecare luase ce avusese la îndemînă. Bine ! Ziua va fi înscrisă în istorie sub un nou nume : se va numi „Ziua Cavalerilor pumnalului”.

— Oh ! Sire, Sire ! Ce vremuri îngrozitoare trăim ! spuse Charny clătinînd din cap.

— Mai aşteptaţi, că nu e totul. În fiecare an mergem la Saint-Cloud. E un lucru stabilit, hotărît. Alaltăieri comandăm trăsurile. Coborîm. Găsim o mie

cinci sute de persoane în jurul trăsurilor. Urcăm. Imposibil să înaintăm. Poporul sare la frîiele cailor, declară că vreau să fug, dar că nu voi fugi. După o oră de încercări inutile a trebuit să ne întoarcem. Regina plîngea de furie.

— Dar generalul La Fayette nu se afla acolo pentru a face ca Majestatea Voastră să fie respectată ?

— La Fayette ! Ştiţi ce făcea ? Punea să bată clopotul de alarmă la Saint-Roche. Alerga la primărie să ceară drapelul roşu pentru a declara patria în pericol. Patria în pericol, fiindcă regele şi regina se duc la Saint-Cloud ! Ştiţi cine i-a refuzat drapelul roşu şi i l-a smuls din mîini — căci pusese mîna pe el? Danton? Şi a şi început să se afirme că Danton mi-e vîndut, că Danton a primit o sută de mii de franci de la mine. Iată cum stăm, dragul meu conte, fără a mai vorbi despre Mirabeau, care e pe moarte, şi poate chiar a murit la această oră.

— Ei bine, iată un motiv în plus să vă grăbiţi, Sire.

— Aşa şi vom face. Să vedem ce aţi hotărît acolo, cu Bouillé ? Vreau să sper că e puternic. Afacerea de la Nancy a fost un prilej pentru mine să-i măresc comandamentul, să pun alte trupe sub ordinele sale.

— Da, Sire, dar din nenorocire dispoziţiile ministrului de război le contracarează pe ale noastre. I-a retras regimentul de husari saxoni şi îi refuză regimentele elveţiene. Cu mare greutate a putut păstra în fortăreaţa de la Montmédy regimentul de infanterie Bouillon.

— Atunci, începe să aibă îndoieli ?

— Nu, sire, sînt doar cîteva şanse mai puţin, dar ce contează ? În asemenea acţiuni trebuie sacrificată o parte să nu fie totul pierdut şi, dacă acţiunea e bine condusă, avem oricum nouăzeci de şanse dintr-o sută.

— Ei bine, de vreme ce aşa stau lucrurile, să revenim la noi.

— Sire, Majestatea Voastră este mai departe hotărîtă să urmeze drumul Châlons, Clermont şi Stenay, cu toate că acest drum are cel puţin douăzeci de leghe mai mult şi că nu există popas de poştă la Varennes ?

— I-am mai expus domnului de Bouillé motivele care mă fac să prefer acest drum.

— Da, Sire, şi el ne-a transmis în această privinţă ordinele Majestăţii Voastre. Potrivit acestor dispoziţii, am determinat întregul traseu, tufiş cu tufiş, piatră cu piatră. Lucrarea trebuie să fie în mîinile Majestăţii Voastre.

— Şi e un model de claritate, dragă conte. Cunosc acum drumul ca şi cum l-aş fi parcurs eu însumi.

— Ei bine, Sire, iată şi informaţiile pe care ultima mea călătorie le-a adăugat celorlalte.

— Vorbiţi, domnule de Charny, vă ascult şi, pentru mai multă claritate, iată harta alcătuită chiar de dumneavoastră.

Şi, spunînd acestea, regele scoase dintr-un dosar o hartă pe care o desfăşură pe masă. Această hartă era schiţată şi desenată cu mîna şi, cum spusese Charny, nu lipsea din ea nici un copac, nici măcar o piatră. Era rodul a peste opt luni de muncă.

Charny şi regele se aplecară asupra hărţii.

— Sire, spuse Charny, adevărata primejdie va începe pentru dumneavoastră la Sainte-Menehould şi va înceta la Stenay. Pe aceste optsprezece leghe trebuie să repartizăm detaşamentele noastre.

— N-ar putea fi aduse ceva mai aproape de Paris, domnule de Charny ? Să le aducem pînă la Châlons, de exemplu ?

— Sire, spuse Charny, e greu. Châlons e un oraş prea puternic pentru ca patruzeci, cincizeci şi chiar o sută de oameni să poată face ceva eficace pentru siguranţa Majestăţii Voastre, dacă această siguranţă ar fi ameninţată. De altfel, domnul de Bouillé nu răspunde

de nimic decît începînd de la Sainte-Menehould. Tot ce poate face — chiar şi acest lucru mi-a cerut să-l discut cu Majestatea Voastră — este să-şi instaleze primul detaşament la Pont-de-Sommevelle. Vedeţi, Sire, aici, adică la primul popas de poştă după Châlons.

Şi Charny arătă cu degetul pe hartă locul despre care discutau.

— Fie, spuse regele, în zece-unsprezece ore putem ajunge la Châlons. În cîte ore aţi făcut cele nouăzeci de leghe ?

— În treizeci şi şase de ore, Sire.

— Dar într-o trăsură uşoară, în care eraţi numai cu un servitor.

— Sire, am pierdut trei ore să examinez în ce loc din Varennes trebuie plasat schimbul cailor de poştă, înspre Sainte-Menehould, sau înspre Dun. E cam acelaşi lucru. Cele trei ore pierdute vor compensa greutatea trăsurii. Părerea mea este, aşadar, că regele poate merge de la Paris la Montmédy în treizeci şi cinci sau în treizeci şi şase de ore.

— Şi ce aţi prevăzut pentru popasul de la Varennes? E un punct important. Trebuie să fim siguri că nu ne vor lipsi caii.

— Da, Sire, şi părerea mea este că acest popas trebuie să fie plasat dincolo de oraş, înspre Dun.

— Pe ce vă sprijiniţi părerea ?

— Pe însăşi situaţia oraşului, Sire.

— Explicaţi-mi această situaţie, conte.

— Sire, lucrul e simplu. De la plecarea mea din Paris, am trecut de cinci sau de şase ori pe la Varennes, şi ieri am rămas acolo de la prînz pînă la ora trei. Varennes e un oraş mic, cu aproximativ o mie şase sute de locuitori, format din două cartiere deosebite, numite oraşul de sus şi oraşul de jos, despărţite de rîul Aire şi comunicînd printr-un pod peste acest rîu. Dacă Majestatea Voastră binevoieşte

să mă urmărească privind harta... aici, Sire, aproape de pădurea Argonne, pe lizieră, va vedea...

— Ah, văd ! spuse regele. Şoseaua face o cotitură imensă în pădure pentru a se îndrepta spre Clermont.

— Aşa e, Sire.

— Dar toate astea nu-mi arată de ce plasaţi popasul dincolo de oraş şi nu dincoace de el.

— Aşteptaţi, Sire. Podul care duce dintr-un cartier în celălalt este dominat de un turn înalt. Acest turn, vechi turn de vamă, e aşezat pe o boltă întunecoasă, îngustă. Acolo, cel mai mic obstacol poate împiedica trecerea. Întrucît avem de înfruntat un risc, e mai bine să riscăm cu caii şi surugiii lansaţi în goana mare şi venind de la Clermont, decît să schimbăm caii de poştă la cinci sute de paşi dincolo de pod. Dacă din întîmplare regele ar fi recunoscut la acest schimb, la un simplu semnal, el ar putea fi apărat de trei, patru oameni.

— E drept, spuse regele. De altfel, în caz de şovăială, veţi fi acolo, conte.

— Va fi o datorie şi o onoare pentru mine, dacă regele mă consideră demn de o asemenea încredere.

Regele îi întinse din nou mîna lui Charny.

— Astfel, spuse regele, domnul de Bouillé a şi marcat etapele şi a ales oamenii pe care-i va înşirui pe şosea ?

— Da, Sire, sub rezerva aprobării Majestăţii Voastre.

— V-a dat vreo notă în această privinţă ?

Charny scoase din buzunar o hîrtie împăturită şi o prezentă regelui, înclinîndu-se. Regele o desfăcu şi citi :

Opinia marchizului de Bouillé este că detaşamentele nu trebuie să meargă dincolo de Sainte-Menehould. Dacă, totuşi, regele ar cere neapărat ca ele să vină pînă la Pont-de-Sommevelle, iată cum

propun Majestăţii Sale să repartizeze forţele destinate a-i servi drept escortă :

1. La Pont-de-Sommevelle, patruzeci de husari din regimentul Lauzun, comandaţi de domnul de Choiseul, avîndu-l sub ordinele sale pe sublocotenentul Boudet.

2. La Sainte-Menehould, treizeci de dragoni din regimentul regal , comandaţi de căpitanul Dandoins.

3. La Clermont, o sută de dragoni din regimentul lui Monsieur şi patruzeci din regimentul regal, comandaţi de contele Charles de Damas.

4. La Varennes, şaizeci de husari din regimentul Lauzun, comandaţi de domnii de Rohrig, de Bouillé-fiul şi de Raigecourt.

5. La Dun, o sută de husari din regimentul Lauzun, comandaţi de căpitanul Deslon.

6. La Mouzay, cincizeci de călăreţi din regimentul regal german, comandaţi de căpitanul Guntzer.

7. În sfîrşit, la Stenay, regimentul regal german, comandat de locotenent-colonelul baron de Mandell.

— Mi se pare că planul e bun, spuse regele după citirea hîrtiei, dar, dacă aceste detaşamente vor fi obligate să staţioneze două sau trei zile în aceste oraşe sau sate, ce pretext poate fi invocat ?

— Sire, pretextul este gata găsit. Se va spune că aşteaptă un convoi cu bani trimis de minister pentru armata din nord.

— Aşa deci, spuse regele cu o satisfacţie vizibilă, totul e prevăzut.

Charny se înclină.

— Şi, în legătură cu convoiul cu bani, zise regele, ştiţi cumva dacă domnul de Bouillé a primit milionul ce i l-am trimis ?

— Da, Sire. Numai că Majestatea Voastră ştie că acest milion era în hîrtie-monedă, care pierde douăzeci la sută din valoare ?

— Le-a putut sconta cel puţin la acest curs ?

— Sire, în primul rînd, un supus fidel al Majestăţii Voastre a fost fericit să poată lua el singur hîrtie-monedă pentru o sută de mii de taleri, fără scont bineînţeles.

Regele îl privi pe Charny.

— Şi restul, conte ? întrebă el.

— Restul a fost scontat de domnul de Bouillé-fiul la bancherul tatălui său, domnul Perregaux, care i-a plătit suma în poliţe asupra domnilor Bethmann din Frankfurt, care au acceptat poliţele. Aşadar, cînd va veni momentul, banii nu vor lipsi.

— Mulţumesc, domnule conte, spuse Ludovic al XVI-lea. Acum îmi veţi spune numele credinciosului supus care şi-a compromis poate averea pentru a da aceşti o sută de mii de taleri domnului de Bouillé ?

— Sire, acest supus al Majestăţii Voastre este foarte bogat şi, în consecinţă, n-are nici un merit că a făcut ceea ce a făcut.

— Nu are importanţă, domnule, regele doreşte să-i cunoască numele.

— Sire, răspunse Charny înclinîndu-se, singura condiţie ce a pus-o în schimbul pretinsului serviciu ce-l făcea Majestăţii Voastre a fost acela de a i se păstra anonimatul.

— Totuşi, dumneavoastră îl cunoaşteţi ?

— Îl cunosc, Sire.

— Domnule de Charny, spuse atunci regele, cu acea demnitate plină de suflet ce-i era proprie în anumite momente, iată un inel care mi-e deosebit de scump... (Şi scoase din deget un simplu inel de aur.) L-am luat din mîna tatălui meu mort, sărutîndu-i mîna îngheţată de moarte. Valoarea sa e, aşadar, aceea ce i-o atribui eu. Nu are alta. Dar, pentru o inimă care va şti să mă înţeleagă, acest inel va deveni mai de preţ decît cel mai preţios diamant. Repetaţi-i acestui supus

credincios ceea ce v-am spus, domnule de Charny, şi daţi-i inelul din partea mea.

Două lacrimi izvorîră din ochii lui Charny, pieptul i se umflă şi, respirînd profund, puse un genunchi în pămînt pentru a primi inelul din mîna regelui.

În acest moment, uşa se deschise. Regele se întoarse brusc, căci această uşă deschizîndu-se astfel constituia o asemenea încălcare a regulilor de etichetă, încît echivala cu o mare insultă dacă nu era scuzată de o extremă necesitate.

Era regina. Regina, palidă, ţinînd o hîrtie în mînă. Dar la vederea contelui stînd în genunchi şi sărutînd inelul regelui, ea lăsă să-i scape hîrtia, scoţînd un strigăt de uimire.

Charny se ridică şi o salută respectuos pe regină, care mormăi printre dinţi :

— Domnul de Charny !... Domnul de Charny !... Aici... La rege... La Tuileries ?...

Şi adăugă foarte încet :

— Şi eu nu ştiam !

Era o asemenea durere în privirea sărmanei femei, încît Charny, care nu auzise sfîrşitul frazei, dar îl ghicise, făcu doi paşi spre ea.

— Am sosit chiar în acest moment, spuse, şi voiam să cer regelui permisiunea să vă prezint omagiile mele.

Sîngele reapăru în obrajii reginei. Era multă vreme de cînd nu mai auzise glasul lui Charny, nici intonaţia duioasă ce o dădea cuvintelor sale. Îşi întinse atunci amîndouă mîinile ca pentru a se duce spre ei, dar aproape îndată îşi retrase una spre inimă, care fără îndoială bătea prea violent.

Charny văzu tot, ghici tot, deşi senzaţiile sale care ne-ar cere zece rînduri pentru a fi descrise şi explicate se produseră în timpul în care regele se duse să strîngă de jos hîrtia care scăpase din mîinile reginei şi pe care curentul produs prin deschiderea simultană a

ferestrelor şi a uşii o făcuse să zboare pînă în fundul cabinetului. Regele citi ce era scris pe această hîrtie, fără însă a înţelege ceva.

— Ce vor să spună cuvintele : *Fugiţi !... Fugiţi !... Fugiţi !...* şi această jumătate de semnătură ? întrebă regele.

— Sire, răspunse regina, vor să spună că domnul Mirabeau a murit de zece minute, şi iată sfatul ce ni-l dă înainte de moarte.

— Doamnă, reluă regele, sfatul va fi urmat, căci este bun şi a sosit momentul să-l punem în practică.

Apoi, întorcîndu-se spre Charny, continuă :

— Conte, puteţi s-o urmaţi pe regină în apartamentele sale şi să-i spuneţi totul.

Regina se ridică, privind rînd pe rînd pe rege şi pe Charny, apoi, adresîndu-se acestuia din urmă, spuse :

— Veniţi, domnule conte.

Şi ieşi în grabă, căci, dacă ar mai fi trebuit să rămînă un minut în plus, i-ar fi fost imposibil să-şi stăpînească simţămintele contradictorii ce-i agitau inima.

Charny se înclină încă o dată în faţa regelui şi o urmă pe Maria-Antoaneta.

Capitolul 69
PROMISIUNEA

Regina intră în apartamentul ei şi căzu pe o canapea, făcîndu-i semn lui Charny să închidă uşa după el.

Din fericire, buduarul în care intra era gol, căci Gilbert ceruse reginei să-i vorbească fără martori, spre a-i spune ce se întîmplase şi a-i înmîna ultima recomandare a lui Mirabeau. De îndată ce se aşeză, inima ei, prea plină de emoţii, se revărsă. Regina izbucni în lacrimi — lacrimi atît de puternice şi de adevărate, înpît răscoliră în fundul inimii lui Charny rămăşiţele dragostei sale.

Vorbim despre rămăşiţele dragostei sale, căci atunci cînd flăcările unei pasiuni, asemănătoare cu acea pe care am văzut-o născîndu-se şi crescînd, au cuprins inima unui bărbat, ea nu se stinge niciodată cu desăvîrşire, în afară de cazul cînd un şoc puternic înlocuieşte dragostea cu ura.

Numai cei ce au trecut prin situaţii asemănătoare pot aprecia situaţia stranie în care se afla Charny : purta în el, concomitent, o dragoste veche şi una nouă. Începuse să o iubească pe Andrée cu toată ardoarea inimii sale. O iubea încă pe regină cu toată compasiunea sufletului său.

De astă dată regina plîngea fără să spună nimic. Trecuseră mai mult de opt luni de cînd nu-l mai văzuse pe Charny. Credincios promisiunii ce o făcuse regelui, în tot acest timp contele nu se arătase nimănui. Regina nu ştiuse, aşadar, nimic despre viaţa lui, atît de strîns legată de a ei. Timp de doi sau trei ani crezuse că vieţile lor n-ar putea fi despărţite decît zdrobindu-le pe amîndouă.

Şi totuşi, s-a văzut că Charny se despărţise de ea fără să-i spună unde se duce. Numai că — era de altfel

singura ei consolare — ea îl ştia în serviciul regelui, astfel încît îşi spunea : „Lucrînd pentru rege, lucrează totodată şi pentru mine. Aşadar, e obligat să se gîndească la mine chiar de-ar vrea să mă uite.”

Era însă o slabă consolare că gîndul lui se întoarce la ea pe căi ocolite, cînd atîta vreme acest gînd îi aparţinuse numai ei. Tocmai de aceea, revăzîndu-l pe neaşteptate pe Charny în momentul în care se aştepta mai puţin ca oricînd să-l întîlnească, găsindu-l acolo, la rege, la înapoierea sa, aproape în acelaşi loc unde-l întîlnise în ziua plecării sale, toate durerile care-i chinuiseră sufletul, toate gîndurile care-i torturaseră inima, toate lacrimile care-i arseseră ochii în timpul absenţei contelui veneau în acelaşi timp, împreună, tumultuos, să-i inunde obrazul şi să-i copleşească pieptul cu toate acele nelinişti pe care le credea dispărute, cu toate acele dureri pe care le credea depăşite.

Plîngea pentru a plînge : lacrimile ar fi sufocat-o dacă n-ar fi ţîşnit înafară. Plîngea fără să scoată un cuvînt. De fericire ? De durere ?... Poate şi de una şi de cealaltă. Orice emoţie puternică se rezumă în lacrimi.

De aceea, fără să scoată un cuvînt, mai mult cu dragoste decît cu respect, Charny se apropie de regină, îi desprinse mîna cu care îşi acoperea obrazul şi apăsîndu-şi buzele pe mînă, spuse :

— Doamnă, sînt fericit şi mîndru să vă afirm că din ziua în care mi-am luat rămas bun de la dumneavoastră n-a trecut o oră fără să mă fi ocupat de dumneavoastră.

— O, Charny, Charny ! răspunse regina. A fost o vreme cînd v-aţi fi ocupat poate mai puţin de mine, dar v-aţi fi gîndit mai mult la mine.

— Doamnă, spuse Charny, am fost însărcinat de rege cu o gravă responsabilitate. Această responsabilitate îmi impunea cea mai absolută tăcere pînă în clipa cînd avea să fie îndeplinită. De-abia azi ea

e împlinită. Azi vă pot revedea, vă pot vorbi, în timp ce pînă azi nici să vă scriu n-am putut.

— E un frumos exemplu de loialitate pe care l-aţi dat, Olivier, spuse melancolic regina. Şi nu regret decît un lucru : că nu l-aţi putut da decît în dauna unui alt sentiment.

— Doamnă, spuse Charny, permiteţi-mi, fiindcă am primit permisiunea regelui, să vă informez despre cele făcute pentru salvarea dumneavoastră.

— Oh ! Charny ! Charny ! reluă regina. N-aveţi totuşi nimic mai grabnic să-mi spuneţi ?

Şi strînse cu tandreţe mîna contelui, privindu-l cu acea privire pentru care altădată el şi-ar fi dat viaţa, fiind gata şi acum, dacă nu să o dea, cel puţin să o sacrifice. Şi, tot privindu-l astfel, ea văzu nu un călător prăfuit care coboară de pe bancheta unui poştalion, ci un curtezan elegant care şi-a supus devotamentul tuturor regulilor etichetei. Această toaletă atît de completă, de care ar fi putut fi mulţumită cea mai exigentă regină, o îngrijoră pe femeie.

— Totuşi, cînd aţi sosit ? întrebă ea.

— Chiar acum, doamnă, răspunse Charny.

— Şi de unde veniţi

— Din Montmédy.

— Astfel încît aţi străbătut jumătate din Franţa!

— Am făcut nouăzeci de leghe de ieri dimineaţă.

— Călare ? În trăsură ?...

— Pe bancheta poştalionului.

— Cum se poate că după o asemenea lungă şi obositoare călătorie — scuzaţi-mi întrebările, Charny — sînteţi atît de bine periat, lustruit, pieptănat, ca un aghiotant al generalului La Fayette care ar ieşi de la statul major ? Noutăţile ce le aduceţi erau, aşadar, atît de puţin importante ?

— Dimpotrivă, foarte importante, doamnă. Dar m-am gîndit că, dacă aş coborî în curtea palatului Tuileries dintr-un poştalion acoperit de noroi şi praf, aş

stîrni curiozitatea. Chiar în urmă cu cîteva clipe regele mi-a relatat cît de strict sînteţi supravegheaţi şi, ascultîndu-l, m-am felicitat de prevederea de a fi venit aici pe jos şi în uniformă, ca un simplu ofiţer care vine să-şi depună omagiile după o săptămînă sau două de absenţă.

Regina strînse convulsiv mîna lui Charny. Se vedea că mai avea de pus o întrebare, care era cu atît mai greu de formulat cu cît această întrebare i se părea dintre cele mai importante. Aşa încît căută o altă formă de a se întreba.

— Ah ! da, spuse ea cu glas înfundat, uitasem că aveţi o locuinţă de trecere în Paris.

Charny tresări. Abia atunci îşi dădu seama de scopul tuturor întrebărilor.

— Eu, o locuinţă de trecere? spuse el. Şi unde asta, doamnă ?

Regina făcu un efort.

— Dar bine, în strada Coq-Héron, spuse ea. Nu acolo locuieşte contesa ?

Charny era gata să se înfurie, ca un cal pe care-l zgîndări cu pintenii într-o rană încă deschisă. În glasul reginei era însă o asemenea ezitare, o asemenea expresie de durere, încît i se făcu milă de suferinţa ei, a acestei femei atît de mîndre, atît de stăpînă pe ea, care-şi trădase totuşi pînă la acest punct emoţia.

— Doamnă, spuse el cu un accent de profundă tristeţe, care, poate, nu era pricinuită în întregime de suferinţa reginei — credeam că am avut onoarea să vă spun înaintea plecării, că locuinţa doamnei de Charny nu e şi a mea. Am tras la fratele meu, vicontele Isidore de Charny, şi la el m-am schimbat.

Regina scoase un strigăt de bucurie şi se lăsă pe genunchi, ducîndu-şi buzele la mîna lui Charny. Dar, la fel de rapid ca şi ea, o luă de amîndouă braţele şi exclamă ridicînd-o :

— Oh ! doamnă, ce faceţi ?

— Vă mulţumesc, Olivier, spuse regina cu un glas atît de blînd, încît Charny simţi lacrimile venindu-i în ochi.

— Îmi mulţumiţi... spuse el. Doamne, şi pentru ce?

— Pentru ce ?... Mă întrebaţi pentru ce ? exclamă regina. Pentru a-mi fi dat singura clipă de fericire deplină de care am avut parte de cînd aţi plecat. Dumnezeule ! Ştiu că gelozia e un sentiment nebun şi fără sens, dar foarte demn de milă. Şi dumneavoastră, Charny, aţi fost gelos la un moment dat. Azi aţi uitat. Oh! bărbaţii ! Ei sînt fericiţi cînd sînt geloşi. Se pot bate cu rivalii lor, pot ucide, sau se pot lăsa ucişi. Dar femeile nu pot decît să plîngă, deşi îşi dau seama că lacrimile lor sînt inutile, periculoase. Căci noi ştim bine că latrimile, în loc să-l apropie de noi pe acel pentru care le vărsăm, de obicei îl îndepărtează mai mult. Dar, ce să-i faci ? Asta este ameţeala dragostei: vezi prăpastia şi, în loc să te îndepărtezi, te arunci în ea. Vă mulţumesc încă odată, Olivier. Acum, iată-mă bucuroasă şi nu mai plîng !

Şi, în adevăr, regina încercă să rîdă. Dar, ca şi cum din cauza durerilor se dezobişnuise de bucurii, rîsul ei avu un sunet atît de trist şi atît de dureros, încît contele tresări :

— Oh ! Dumnezeule ! murmură el. E posibil să fi suferit atît de mult ?

Maria-Antoaneta îşi împreună mîinile.

— Fii binecuvîntat, atotputernicule, spuse ea, căci în ziua în care va înţelege durerea mea, nu va mai avea puterea să nu mă mai iubească !

Charny se simţea împins pe o pantă de pe care, la un moment dat, îi va fi imposibil să se oprească. Făcu un efort, ca acei patinatori care, pentru a se opri, se arcuiesc pe spate, cu riscul de a sparge gheaţa pe care alunecă.

— Doamnă, spus el, nu-mi permiteţi, totuşi să culeg rodul acestea absenţe îndelungate explicîndu-vă cît de fericit am fost să lucrez pentru dumneavoastră ?

— Ah ! Charny, răspunse regina. Îmi plăcea mai mult ce vă spuneam adineauri Dar aveţi dreptate : femeia nu trebuie să uite multă vreme că e regină. Vorbiţi, domnule ambasador : femeia a obţinut tot ce avea dreptul să ceară, regina vă ascultă.

Atunci Charny îi povesti totul : cum a fost trimis la domnul de Bouillé ; cum venise la Paris contele Louis ; cum el, Charny, notase, tufiş cu tufiş, drumul pe care regina urma să fugă ; cum, în sfîrşit, venise să-i spună regelui că, într-un anume fel, nu mai rămăsese decît ca planul să fie pus în practică.

Regina îl ascultă pe Charny cu mare atenţie şi, în acelaşi timp, cu profundă recunoştinţă. I se părea imposibil ca numai devotamentul să poată merge pînă acolo. Numai dragostea, o dragoste fierbinte şi plină de grijă putea să prevadă aceste obstacole şi să găsească mijloacele necesare pentru a le preveni şi a le învinge. Îl lăsă, aşadar, să povestească de la un capăt la altul. Apoi, cînd încheie, întrebă privindu-l cu o supremă expresie de tandreţe .

— Veţi fi cu adevărat fericit să mă salvaţi, Charny?

— Oh ! exclamă el, mă întrebaţi asta, doamnă ? Dar e visul ambiţiei mele şi, dacă izbutesc, va fi gloria vieţii mele !

— Mi-ar fi plăcut mai mult să fi fost pur şi simplu răsplata dragostei, spuse regina cu melancolie. Dar nu contează... Doriţi cu înflăcărare, nu-i aşa, ca această mare operă de salvare a regelui, reginei şi delfinului Franţei să fie înfăptuită de dumneavoastră ?

— Nu aştept decît asentimentul dumneavoastră pentru a-i consacra existenţa mea.

— Da, înţeleg, prietene, spuse regina, acest devotament trebuie să fie nealterat de orice sentiment

străin, de orice afecţiune materială. Este imposibil ca soţul meu, copiii mei să fie salvaţi de o mînă care n-ar îndrăzni să se întindă spre a-i susţine dacă ar aluneca pe acest drum pe care-l vom parcurge împreună. Vă încredinţez viaţa lor şi a mea, fratele meu. Dar, la rîndul dumneavoastră, veţi avea milă de mine, nu-i aşa ?

— Milă de dumneavoastră, doamnă ?... spuse Charny.

— Da. Doar nu vreţi ca în momentele cînd voi avea nevoie de toate puterile mele, de toată prezenţa mea de spirit, o idee nebună poate — dar ce vrei ! se găsesc oameni care nu îndrăznesc să iasă noaptea de teama strigoilor a căror existenţă o neagă în timpul zilei — doar nu vreţi ca, poate, totul să fie pierdut din cauza nerespectării unei promisiuni, din cauza călcării unui cuvînt dat ? Nu-i aşa că nu vreţi ?...

Charny o întrerupse pe regină.

— Doamnă, doresc salvarea Majestăţii Voastre. Vreau fericirea Franţei. Vreau gloria de a termina opera începută şi, vă mărturisesc, sînt disperat că nu am să vă fac decît acest nevolnic sacrificiu : vă jur să nu mă văd cu doamna de Charny decît cu permisiunea Majestăţii Voastre.

Şi, salutînd-o respectuos şi rece pe regină, se retrase fără ca aceasta, îngheţată de accentul cu care pronunţase aceste cuvinte, să fi încercat să-l reţină.

Dar Charny abia apucă să închidă uşa în urma lui, cînd regina începu să-şi frîngă mîinile şi exclamă cu durere :

— Oh ! ce n-aş fi dat să jure că nu se va vedea cu mine, în schimb să mă iubească cum o iubeşte pe ea !...

Capitolul 70
DARUL GHICITULUI

În ziua de 19 iunie, pe la orele opt dimineaţa. Gilbert se plimba cu paşi mari în locuinţa sa din strada Saint-Honoré, ducîndu-se din timp în timp la fereastră şi aplecîndu-se înafară, ca un om care aşteaptă cu nerăbdare pe cineva care întîrzie să vână.

Ţinea în mînă o hîrtie împăturită în patru, cu litere şi sigilii ce transpăreau de pe cealaltă parte a foii pe care erau imprimate. Era, fără îndoială, un document de mare importanţă, căci de două-trei ori în timpul acestor agitate momente de aşteptare, Gilbert îl desfăcu, îl citi, îl reciti, îl îndoi la loc, pentru a lua apoi iarăşi operaţia de la început.

În cele din urmă, huruitul unei trăsuri ce se oprea la poartă îl făcu să alerge repede la fereastră. Era însă prea tîrziu : cel ce fusese adus de trăsură se şi afla pe alee.

Se părea totuşi că Gilbert nu avea nici o îndoială asupra identităţii personajului, căci, împingînd uşa anticamerei, spuse :

— Bastien ! Deschide-i domnului conte de Charny, pe care-l aştept.

Şi, pentru ultima oară, desfăcu hîrtia, pe care tocmai o recitea, cînd Bastien, în loc să-l anunţe pe contele de Charny, anunţă :

— Domnul conte de Cagliostro.

Acest nume era atît de departe la această oră de gîndurile lui Gilbert, încît el tresări ca şi cum un fulger anunţînd tunetul i-ar fi trecut pe dinaintea ochilor. Strînse cu repeziciune hîrtia şi o ascunse în buzunar.

— Domnul conte de Cagliostro ? repetă el, încă mirat de anunţ.

— Ei ! Dumnezeule, da, chiar eu, dragul meu Gilbert, spuse contele. Nu pe mine mă aşteptai, ştiu

bine, ci pe domnul de Charny. Dar domnul de Charny e ocupat — îţi voi spune îndată cu ce — aşa că nu va putea fi aici decît peste o jumătate de oră. Ceea ce m-a şi făcut să-mi spun : „Fiindcă mă găsesc în cartier, voi urca o clipă la doctorul Gilbert.” Sper că, nefiind aşteptat, voi fi totuşi bine primit.

— Dragă maestre, spuse Gilbert, ştiţi bine că la orice oră din zi sau din noapte două porţi vă sînt deschise aici : poarta casei şi poarta inimii.

— Mulţumesc, Gilbert. Într-o zi îmi va fi dat, poate şi mie, să-ţi dovedesc cît de mult te iubesc. În acea zi, dovada nu se va lăsa aşteptată. Acum, să stăm de vorbă.

— Şi despre ce ? întrebă Gilbert zîmbind, căci prezenţa lui Cagliostro îi vestea totdeauna cîte ceva nou, uimitor.

— Despre ce ? repetă Cagliostro. Ei bine, despre subiectul la modă, fireşte, despre iminenta plecare a regelui.

Gilbert se simţi cuprins de un tremur din cap pînă-n picioare, dar surîsul nu-i dispăru nici o clipă de pe buze. Dacă prin puterea voinţei sale n-a putut opri sudoarea să-i ude rădăcina părului, a împiedicat cel puţin paloarea să-i apară pe obraji.

— Şi întrucît avem un oarecare răgaz, iar subiectul se pretează a fi discutat, continuă Cagliostro, mă voi aşeza.

Şi Cagliostro se aşeză.

În rest, odată depăşită spaima primului moment, Gilbert se gîndi că dacă într-adevăr o întîmplare neprevăzută îl adusese pe Cagliostro, cel puţin a fost o întîmplare providenţială. Deoarece Cagliostro nu obişnuia să aibă secrete faţă de el, îi va povesti fără îndoială tot ce ştie în privinţa plecării regelui şi reginei, despre care deschisese vorba.

— Ei bine, adăugă Cagliostro văzînd că Gilbert aşteaptă, aşadar, s-a hotărît pentru mîine ?

— Scumpe maestre, spuse Gilbert, ştiţi că am obiceiul să vă las să vorbiţi pînă la capăt. Chiar şi atunci cînd vă înşelaţi, am de învăţat cîte ceva nu numai dintr-un discurs, ci şi dintr-un singur cuvînt al dumneavoastră.

— Şi în ce m-am înşelat pînă în prezent, Gilbert ? Cînd ţi-am prezis moartea lui Favras, deşi în momentul hotărîtor am făcut tot ce-am putut pentru a o împiedica? Cînd te-am prevenit că însuşi regele ţesea intrigi împotriva lui Mirabeau şi că Mirabeau nu va fi numit ministru ? Cînd ţi-am spus că Robespierre va înălţa eşafodul lui Carol I şi Bonaparte tronul lui Carol-cel-Mare ? În ce-i priveşte pe aceştia din urmă, nu mă poţi acuza de greşeală, căci nu le-a venit încă vremea, unele din aceste fapte aparţinînd sfîrşitului secolului nostru, altele începutului secolului următor. Azi însă, dragul meu Gilbert, spunîndu-ţi că regele urmează să fugă mîine noapte, ştii mai bine ca oricine că spun adevărul, deoarece dumneata eşti unul dintre factorii acestei fugi.

— Dacă-i aşa, spuse Gilbert, cu siguranţă că nu aşteptaţi de la mine s-o recunosc, nu-i aşa ?

— Şi de ce aş avea nevoie de mărturisirea dumitale?

— Fiindcă ştiţi că regina i-a spus ieri domnului de Montmorin, în legătură cu refuzul doamnei Elisabeth de a participa duminică la Ziua Domnului : „Ea refuză să vină cu noi la Saint-Germain-l'Auxerrois, ceea ce mă mîhneşte. Ar putea totuşi să-şi sacrifice părerile pentru rege.” Or, dacă regina se duce cu regele la biserica Saint-Germain-l'Auxerrois, înseamnă că ei nu pleacă în noaptea asta, oricum, nu pleacă într-o călătorie mai lungă.

— Da, însă mai ştiu, spuse Cagliostro, că un mare filozof a spus : „Cuvîntul i-a fost dat omului spre a-şi ascunde gîndurile”.

— Dragul meu maestru, spuse Gilbert, încercînd mai departe să rămînă pe terenul glumei. Cunoaşteţi povestea lui Toma necredinciosul ?

— Care începu să creadă numai cînd Cristos i-a arătat picioarele, mîinile şi coastele ? Ei bine, dragul meu Gilbert, regina, care este obişnuită cu tot confortul şi care nu vrea să fie lipsită de deprinderile sale în timpul călătoriei, chiar dacă aceasta nu trebuie să dureze — dacă socoteala domnului de Charny e exactă — mai mult de treizeci şi şase de ore, regina a comandat la Desbrosses, din strada Notre-Dame-des-Victoires o splendidă trusă de toaletă din argint aurit, care e destinată, chipurile, sorei sale, arhiducesa Christine, guvernatoarea Ţărilor-de-Jos. Trusa, terminată de-abia ieri dimineaţă, a fost adusă aseară la Tuileries. Asta în loc de mîini. — Se pleacă într-o berlină mare, cu patru uşi, spaţioasă şi comodă, în care intră cu uşurinţă şase persoane. A fost comandată la Louis, cel mai bun caretaş din Champs-Elysées , de către domnul de Charny, care e la el în acest moment şi numără o sută douăzeci şi cinci de ludovici, adică jumătate din suma convenită. Berlina a fost încercată ieri, trasă de patru cai de poştă, şi a rezistat perfect. De altfel, raportul făcut de domnul Isidore de Charny a fost excelent. Asta în loc de picioare. — În sfîrşit, domnul de Montmorin, fără să ştie ce semnează, a semnat azi dimineaţa un paşaport pentru doamna baroană de Korff, pentru cei doi copii ai săi, două cameriste, un intendent şi trei servitori. Doamna de Korff e doamna de Tourzel, guvernanta copiilor regelui. Cei doi copii sînt Madame Royale şi delfinul. Cele două jupînese sînt regina şi Madame Elisabeth. Intendentul e regele. În sfîrşit, cei trei servitori îmbrăcaţi în curieri, care trebuie să meargă înaintea trăsurii şi pe lîngă ea, sînt domnii Isidore de Charny, de Malden şi de Valory. Paşaportul este hîrtia pe care o ţineai în mînă cînd am

sosit, pe care ai strîns-o şi ai ascuns-o în buzunar zărindu-mă şi care este concepută în aceşti termeni :

Din partea regelui.

Ordonăm să fie lăsată să treacă doamna baroană de Korff cu cei doi copii ai săi, o cameristă, un valet şi trei servitori.

Ministrul Afacerilor străine
MONTMORIN

— Asta, în loc de coastă... Sînt bine informat, dragul meu Gilbert ?

— În afară de o mică nepotrivire între cuvintele dumneavoastră şi redactarea suszisului paşaport.

— Care ?

— Spuneţi că regina şi Madame Elisabeth reprezintă cele două cameriste ale doamnei de Tourzel, şi văd pe paşaport o singură cameristă.

— Aha, asta-i ! Iată şi cauza : cînd vor ajunge la Bondy, doamna de Tourzel, care crede că face călătoria pînă la Montmédy, va fi rugată să coboare. Domnul de Charny, care e un om devotat şi pe care se poate conta, va urca în locul ei pentru a sta la pîndă şi a scoate, în caz de nevoie, două pistoale din buzunar. Regina va deveni atunci doamna de Korff, şi cum — în afară de Madame Royale, care face parte dintre copii — nu va fi decît o femeie în trăsură. Madame Elisabeth, este inutil să se treacă pe paşaport două cameriste. Mai vrei şi alte detalii ? Fie amănuntele nu lipsesc şi-ţi voi da şi altele. Plecarea trebuie să aibă loc la 1 iunie. Domnul de Bouillé ţinea foarte mult la asta. I-a şi scris regelui cu privire la o scrisoare ciudată, în care îl roagă să se grăbească, avînd în vedere, spune el, că trupele *se descompun* pe zi ce trece şi că nu mai răspunde de nimic dacă li se permite soldaţilor să depună jurămîntul. Or, adăugă Cagliostro cu aerul său batjocoritor, prin cuvintele *se descompun* trebuie înţeles

că armata începe să înţeleagă că, avînd de ales între o monarhie care timp de trei secole a sacrificat poporul nobilimii, soldatul ofiţerului, şi între o Constituţie care proclamă egalitatea în faţa legilor, care face din gradele militare recompense pentru merite şi curaj, această armată ingrată înclină spre Constituţie. Dar berlina şi trusa nefiind gata, a fost imposibil să se plece la 1 iunie, ceea ce e o mare nenorocire, dat fiind că de la 1 iunie încoace armata a putut să se descompună din ce în ce mai mult şi că soldaţii au depus jurămîntul pe Constituţie. Plecarea a fost fixată pentru ziua de 8. Dar domnul de Bouillé a primit prea tîrziu notificarea acestei zile şi, la rîndul său, a fost obligat să răspundă că nu va fi pregătit. Atunci, de comun acord, plecarea a fost amînată pe ziua de 12. S-ar fi preferat data de 11, dar pe lîngă delfin era de serviciu o femeie foarte democrată, în plus iubita domnului de Gouvion, aghiotantul domnului de La Fayette — doamna de Rochereul, dacă vreţi să-i ştiţi numele — şi le-a fost teamă să nu-şi dea seama că se petrece ceva şi să nu-i denunţe. În ziua de 12, regele şi-a dat seama că nu mai avea de aşteptat decît şase zile pentru a primi un sfert din lista sa civilă — şase milioane. Drace ! Vei fi de acord, dragă Gilbert, merita osteneala de a mai aştepta şase zile ! În plus, Leopold, marele temporizator, acest Fabius[1] printre monarhi, a promis în sfîrşit că cincisprezece mii de austrieci vor ocupa în ziua de 15 ieşirile de la Arlon. Păi vezi ! Acestor regi de treabă nu voinţa le lipseşte, dar are fiecare, în felul său, o trebşoară de terminat. Austria tocmai înghiţise Liège-ul şi Brabant-ul, şi era pe cale să digere atît oraşul cît şi provincia. Or Austria e asemenea şarpelui boa : cînd digeră, doarme. Ecaterina era pe cale să-l

---

[1] Fabius — denumit Cunctator (temporizatorul), om politic şi general roman (275—203 î.e.n.). Prin tactica sa de hărţuială şi amînare a bătăliei decisive, a reuşit să oprească înaintarea lui Hanibal. (N. T.)

bată pe acest mic regişor Gustav al III-lea, căruia îi acordă, pînă la urmă, un armistiţiu, pentru ca el să aibă timp să se ducă şi s-o primească la Aix, în Savoia, pe regina Franţei la coborîrea din trăsură. În acest timp, ea va roade ce va putea din Turcia şi va suge oasele Poloniei. Acestei demne împărătese îi place măduva leului. Prusia filozoafă şi Anglia filantroapă sînt pe cale să-şi schimbe pielea, pentru a se putea întinde cuminte una pe malul Rinului, cealaltă în Marea Nordului. Dar, fii liniştit, ca şi caii lui Diomede, regii au gustat carne omenească şi vor mai vrea să mănînce şi altceva, doar dacă noi nu-i vom deranja în acest delicios festin. Pe scurt, plecarea a fost amînată pentru duminică, 19, la miezul nopţii. Apoi, în dimineaţa de 18, o nouă depeşă a fost expediată, amînînd plecarea pentru ziua de 20, la aceeaşi oră, adică pentru mîine seara. Ceea ce va putea duce la inconveniente, avînd în vedere că domnul de Bouillé a şi transmis ordine tuturor detaşamentelor sale şi a trebuit să le trimită contraordine. Ia seama, dragul meu Gilbert, ia seama, toate astea îi obosesc pe soldaţi şi dau de gîndit populaţiei.

— Conte, spuse Gilbert, nu voi folosi şiretlicuri cu dumneavoastră. Tot ce aţi spus e adevărat şi voi fi cu atît mai puţin şiret cu cît părerea mea n-a fost ca regele să plece, mai bine zis să părăsească Franţa. Acum, mărturisiţi sincer, din punctul de vedere al primejdiei personale în care se găseşte regina şi copiii săi, dacă regele trebuie să rămînă rege, bărbatul, soţul, tatăl, n-are dreptul să fugă ?

— Ei bine, vrei să-ţi spun un lucru, dragul meu Gilbert ? Nu fuge Ludovic al XVI-lea, nu fuge nici ca părinte, nici ca soţ şi nici ca bărbat. Nu din cauza celor petrecute în zilele de 5 şi 6 octombrie părăseşte el Franţa. Nu, căci prin tatăl său e un Bourbon, şi Bourbonii ştiu ce înseamnă să privească primejdia în faţă. Nu, el părăseşte Franţa din cauza acestei Constituţii pe care i-a fabricat-o — după modelul

aceleia din Statele Unite — Adunarea Naţională, fără să-i treacă prin minte că tiparul ce l-a urmat e croit pentru o republică şi că, aplicată unei monarhii, nu-i lasă regelui o cantitate suficientă de aer respirabil. Nu, el părăseşte Franţa din cauza acestei faimoase afaceri a „Cavalerilor pumnalului”, în care prietenul dumitale La Fayette a acţionat ireverenţios faţă de regalitate şi devotaţii ei. Nu, el părăseşte Franţa din cauza acestei faimoase afaceri de la Saint-Cloud, în care el a vrut să vadă dacă este liber şi în care poporul i-a dovedit că este prizonier. Nu, vezi dumneata, dragul meu Gilbert, dumneata care eşti în mod sincer şi cinstit un regalist constituţional, dumneata care crezi în această dulce şi mîngîietoare utopie a unei monarhii temperate de libertate, trebuie să ştii un lucru : regii, imitîndu-l pe Dumnezeu, ai cărui reprezentanţi pe pămînt se pretind a fi, au o religie : religia regalităţii. Nu numai persoana lor, unsă cu mir la Reims, este sacrosanctă, dar şi palatul lor e sfînt, servitorii lor sînt sfinţi. Palatul lor e un templu unde nu trebuie să intri decît rugîndu-te. Servitorii lor sînt preoţi cărora nu trebuie să le vorbeşti decît în genunchi. Nu ai voie să te atingi de regi sub pedeapsa cu moartea ! Nu ai voie să te atingi de servitorii lor, sub pedeapsa excomunicării ! Or, în ziua în care regele a fost împiedicat să se ducă la Saint-Cloud, regele a fost lovit. În ziua în care au fost expulzaţi din Tuileries „Cavalerii pumnalului” au fost loviţi slujitorii săi. Asta n-a putut suporta regele. Iată adevărata grozăvie a dezolării. Iată de ce l-au rechemat pe domnul de Charny de la Montmédy. Iată de ce regele, care a refuzat să fie răpit de domnul de Favras şi să se salveze împreună cu mătuşile sale, consimte să fugă mîine, cu un paşaport eliberat de domnul Montmorin — care nu ştie de ce a semnat acest paşaport — sub numele de Durand şi sub haina unui servitor, recomandînd totuşi — regii sînt întotdeauna regi, pînă la capăt — să nu se uite a se pune în cufăr

haina roşie brodată cu aur, pe care o purtase la Cherbourg.

În timp ce Cagliostro vorbea, Gilbert îl privise stăruitor, avînd aerul că ghiceşte ce gîndea acest om în străfundul minţii sale. Era însă inutil : nici o privire omenească n-avea puterea să pătrundă sub această mască batjocoritoare. De aceea, Gilbert luă hotărîrea să abordeze chestiunea cu toată sinceritatea.

— Conte, repet, tot ce aţi spus e adevărat. Dar în ce scop aţi venit să-mi spuneţi toate astea ? Sub ce titlu vă prezentaţi acum la mine ? Veniţi ca un duşman loial care mă previne că va lupta ? Veniţi ca un prieten care se oferă să ajute ?

— Mai întîi, dragul meu Gilbert, răspunse afectuos Cagliostro, vin ca profesorul la elev, spre a-i spune : „Prietene, mergi pe un drum greşit legîndu-te de această ruină care se sfărîmă, de acest edificiu care se prăbuşeşte, de acest principiu care moare, numit monarhie. Oameni ca tine nu sînt oameni ai trecutului, nu sînt nici măcar oamenii prezentului, sînt oamenii viitorului. Părăseşte cauza în care nu crezi pentru cauza în care credem. Nu te îndepărta de realitate pentru a urma umbra, şi, dacă nu devii soldat activ al revoluţiei, priveşte-o măcar cum înaintează şi nu încerca să o opreşti din drumul ei. Mirabeau era un gigant, şi Mirabeau a fost doborît sub povara acestei încercări.

— Conte, spuse Gilbert, voi răspunde la asta în ziua cînd regele, care se încrede în mine, va fi în siguranţă. Ludovic al XVI-lea m-a făcut confident, ajutor, complice dacă vreţi, în acţiunea ce o întreprinde. Am acceptat această misiune, o voi îndeplini pînă la capăt, cu inima deschisă, cu ochii închişi. Sînt medic, dragul meu conte, salvarea materială a bolnavului meu înainte de toate ! Acum, răspundeţi la rîndul dumneavoastră. În misterioasele dumneavoastră proiecte, în sumbrele dumneavoastră

combinaţii aveţi nevoie ca această fugă să reuşească sau să eşueze ? Dacă vreţi să eşueze, lupta e inutilă. Spuneţi : „Nu plecaţi !” şi vom rămîne, vom pleca grumazul şi vom aştepta lovitura.

— Nu, spuse Cagliostro, dacă nu vin ca prieten — nu pot fi prietenul regilor, eu, care am fost victima lor — nu vin nici ca duşman. Vin cu un cîntar în mînă, spunîndu-ţi : „Am cîntărit destinele acestui ultim Bourbon şi nu cred că moartea sa are vreo importanţă pentru binele cauzei. Or, să mă ferească Dumnezeu ca eu care, ca şi Pitagora, abia îmi recunosc dreptul de a dispune de viaţa ultimei insecte, să mă ating în mod imprudent de cea a unui om, acest rege al creaţiunii.” Mai mult încă, îţi voi spune nu numai : „Rămîn neutru, dar mai şi adaug : „Ai nevoie de ajutorul meu ? Ţi-l ofer.”

Gilbert încercă pentru a doua oară să citească în fundul inimii lui Cagliostro.

— Bine, spuse acesta reluîndu-şi aerul batjocoritor, văd că te îndoieşti. Să vedem, ştiutorule de carte, cunoşti povestea cu lancea lui Achile care rănea şi vindeca ? Această lance eu o posed. Femeia care a trecut drept regină în boschetele Versailles-ului nu poate tot atît de bine să treacă drept regină în apartamentele din Tuileries, sau pe vreun drum opus celui pe care va merge adevărata fugară ? Să ştii, ceea ce îţi ofer acum, dragul meu Gilbert, nu e de dispreţuit.

— Atunci fiţi cinstit pînă la capăt, conte, şi spuneţi-mi în ce scop faceţi această propunere.

— Dar, dragă doctore, e foarte simplu : pentru ca regele să plece, pentru ca regele să părăsească Franţa, să ne lase să proclamăm republica.

— Republica ! spuse Gilbert mirat.

— De ce nu ? spuse Cagliostro.

— Dar, dragul meu conte, privesc aici în Franţa în jurul meu, de la sud la nord, de la est la vest, şi nu văd nici un singur republican.

— În primul rînd te înşeli, eu văd trei : Pétion, Camille Desmoulins şi eu. În al doilea rînd, îi mai văd pe aceia pe care dumneata nu-i vezi acum, dar îi vei vedea cînd va sosi vremea să apară. Atunci, încrede-te în mine şi vei vedea o lovitură de teatru care te va uimi. Numai că, înţelege-mă, doresc ca în transformarea ce va să vină să nu se producă accidente prea grave. Accidentele se întorc totdeauna împotriva maşinistului.

Gilbert reflectă o clipă. Apoi, întinzînd mîna lui Cagliostro, spuse :

— Conte, dacă n-ar fi vorba decît de mine, dacă n-ar fi vorba decît de viaţa mea, de onoarea, de reputaţia mea, aş accepta pe loc. Dar e vorba de un regat, de un rege, de o regină, de o casă, de o monarhie, şi nu pot lua asupra mea să tratez în numele lor. Rămîneţi neutru, dragul meu conte, iată tot ce vă cer.

Cagliostro zîmbi.

— Da, înţeleg, spuse el, omul colierului!... Ei bine, dragul meu Gilbert, omul colierului vă va da un sfat.

— Linişte ! spuse Gilbert, sună cineva.

— Ce contează ! Ştii bine că cel ce sună e contele de Charny. Or, sfatul pe care am să ţi-l dau îl poate auzi şi el, şi încă cu folos. Intraţi, domnule conte, intraţi.

Într-adevăr, Charny apăru în uşă. Văzind un străin acolo unde nu se aştepta să-l întîlnească decît pe Gilbert, se opri îngrijorat şi şovăind.

— Acest sfat, continuă Cagliostro, iată-l : feriţi-vă de truse prea scumpe, de trăsuri prea grele şi de portrete prea asemănătoare. Adio, Gilbert, adio, domnule conte. Şi, pentru a folosi formula acelora care, ca şi dumneavoastră, le urez drum bun, spun: Dumnezeu să vă aibă în sfînta sa pază !

Şi profetul, salutîndu-l amical pe Gilbert şi curtenitor pe Charny se retrase, urmat de privirea îngrijorată a unuia şi de ochiul întrebător al celuilalt.

— Cine e acest om, doctore ? întrebă Charny cînd zgomotul paşilor se stinse pe scară.

— Unul dintre prietenii mei, spuse Gilbert. Un om care ştie tot, dar care mi-a dat cuvîntul că nu ne va trăda.

— Şi cum îl cheamă ?

Gilbert şovăi o clipă.

— Baronul Zannone, spuse el.

— Ciudat, reluă Charny, nu cunosc acest nume şi mi se pare totuşi că îi cunosc chipul. Aveţi paşaportul, doctore ?

— Iată-l, conte.

Charny luă paşaportul, îl despături repede şi, total absorbit de citirea acestui important act, păru să uite, cel puţin pentru moment, de baronul Zannone.

Capitolul 71
SEARA DE 20 IUNIE

Acum vom vedea ce se petrece în diferite puncte ale capitalei în seara zilei de 20 iunie, de la ora nouă pînă la miezul nopţii.

Nu fără motiv cei interesaţi n-aveau încredere în doamna de Rochereul. Deşi îşi terminase serviciul pe ziua de 11, avînd unele bănuieli, ea găsise un mijloc să revină la castel şi-şi dădu seama că deşi cutiile de bijuterii ale reginei se aflau la locul lor, diamantele dispăruseră, într-adevăr, acestea fuseseră încredinţate de Maria-Antoaneta coaforului său Léonard, care trebuia să plece în seara de 20 iunie, cu cîteva ore înaintea stăpînei sale, cu domnul de Choiseul, comandantul primului detaşament de soldaţi postat la Pont-de-Sommevelle, însărcinat în afară de aceasta, şi cu schimbul de la Varennes, pe care trebuia să-l alcătuiască din şase cai buni. Coaforul aştepta acasă, în strada d'Artois, ultimele ordine din partea regelui şi a reginei. Era, poate, cam nedelicat să-i mai încurce pe domnul de Choiseul cu meşterul Léonard şi puţin imprudent să ia un coafor cu ea. Dar care artist ar fi putut realiza în străinătate acele admirabile coafuri pe care Léonard le executa jucîndu-se ? Ce vreţi ? Cînd ai un coafor genial, nu renunţi la el cu uşurinţă !

Astfel încît, presimţind că plecarea era fixată pentru ziua de luni, 20 iunie, la ora unsprezece seara, camerista delfinului îl informă nu numai pe iubitul ei, domnul de Gouvion, dar şi pe domnul Bailly.

Domnul de La Fayette se duse la rege pentru a discuta în mod deschis cu el acest denunţ, şi apoi ridicase din umeri.

Domnul Bailly procedă mai bine : pe cînd La Fayette devenise orb ca un astronom, el, Bailly,

devenise curtenitor ca un cavaler. Îi trimise reginei chiar scrisoarea doamnei de Rochereul.

Domnul de Gouvion, influenţat direct, era singurul care păstrase serioase bănuieli. Prevenit de iubita lui, chemase la el o duzină de ofiţeri din garda naţională, sub pretextul unei reuniuni militare. Plasă la vedere cinci sau şase ofiţeri, la diferite uşi, iar el însuşi luă asupra sa, împreună cu cinci comandanţi de batalion, paza porţilor apartamentului domnului de Villequier, desemnat în mod special atenţiei sale.

Cam la aceeaşi oră, în strada Coq-Héron numărul 9, într-un salon pe care-l cunoaştem, aşezată pe o canapea pe care am mai văzut-o, o tînără femeie frumoasă, calmă în aparenţă, dar profund emoţionată în străfundul sufletului, stătea de vorbă cu un bărbat de vreo douăzeci şi patru de ani, în picioare în faţa ei, îmbrăcat cu o haină de curier de culoare galben-deschis, cu un pantalon de piele strîmt pe picior, încălţat cu o pereche de cizme cu rever şi înarmat cu un cuţit de vînătoare. Ţinea în mînă o pălărie rotundă, galonată. Tînăra părea să insiste, tînărul părea să se apere.

— Dar încă odată, viconte, spunea ea, de ce de două luni şi jumătate, de cînd e la Paris, n-a venit personal ?

— De cînd s-a întors, doamnă, fratele meu m-a însărcinat de mai multe ori să vă dau veşti despre el.

— Ştiu, şi-i sînt recunoscătoare, ca şi dumneavoastră , viconte. Dar mi se pare că în momentul plecării ar fi putut să vină şi să-şi ia rămas bun personal.

— Fără îndoială, doamnă, că i-a fost imposibil, de aceea mi-a dat mie aceasta misiune.

— Şi călătoria pe care o întreprindeţi va fi lungă ?

— Nu ştiu, doamnă.

— Vorbesc la plural, viconte, fiindcă după costumul ce-l purtaţi trebuie să mă gîndesc că şi dumneavoastră sînteţi gata de plecare.

— După toate probabilităţile, voi părăsi Parisul la miezul nopţii, doamnă.

— Vă însoţiţi fratele, sau urmaţi o direcţie opusă ?

— Cred, doamnă, că urmăm acelaşi drum.

— Îi veţi spune că m-aţi văzut ?

— Da, doamnă, căci după insistenţa cu care m-a trimis la dumneavoastră, după recomandările repetate ce mi le-ar făcut de a nu mă întoarce la el fără să vă fi văzut, nu mi-ar ierta dacă aş fi uitat o asemenea misiune.

Tînăra femeie îşi trecu mîna pe ochi, scoase un suspin şi, după ce chibzui o clipă, spuse :

— Viconte, sînteţi un gentilom, veţi înţelege întreaga importanţă a cererii ce vă fac. Răspundeţi-mi aşa cum mi-aţi răspunde dacă aş fi fost cu adevărat sora dumneavoastră, răspundeţi-mi aşa cum i-aţi răspunde lui Dumnezeu. În călătoria pe care o întreprinde, domnul de Charny se expune vreunui pericol serios ?

— Cine poate şti, doamnă, replică Isidore, încercînd să ocolească răspunsul, unde e şi unde nu e pericol în epoca în care trăim ?... În dimineaţa de 5 octombrie, sărmanul nostru frate Georges, întrebat dacă crede că se expune vreunui pericol, ar fi răspuns, cu siguranţă, nu. A doua zi zăcea fără viaţă, întins de-a curmezişul uşii reginei. În vremurile prin care trecem, doamnă, primejdia răsare din pămînt şi te găseşti, uneori, faţă în faţa cu moartea, fără să ştii de unde vine şi cine a chemat-o.

Andrée păli.

— Aşadar, spuse ca, există pericol de moarte, nu-i aşa, viconte ?

— N-am spus asta.

— Nu, dar o gîndiţi

— Socot, doamnă, că dacă aveţi ceva important să-i comunicaţi fratelui meu, ţinînd seama că acţiunea în care se aventurează împreună cu mine este suficient de gravă, este bine să mă însărcinaţi să-i transmit prin scris sau prin viu grai gîndurile, dorinţele sau recomandările dumneavoastră.

— Bine, viconte, spuse Andrée ridicîndu-se, vă rog să mă aşteptaţi cinci minute.

Şi, cu acel pas lent şi rece care-i era obişnuit, contesa intră în camera sa, închizînd uşa după ea. Tînărul îşi privi ceasul cu oarecare îngrijorare.

— Nouă şi un sfert, murmură el. Regele ne aşteaptă la nouă şi jumătate... Noroc că e numai un pas pînă la Tuileries.

Dar contesa nu folosi nici măcar tot timpul pe care-l ceruse. Reveni peste cîteva secunde, ţinînd în mînă o scrisoare sigilată.

— Viconte, spuse ea solemn, încredinţez aceasta onoarei dumneavoastră.

Isidore întinse mîna pentru a lua scrisoarea.

— Aşteptaţi, spuse Andrée, şi înţelegeţi bine ce vreau să vă spun : dacă fratele dumneavoastră, dacă domnul conte de Charny duce la capăt fără accident acţiunea ce o întreprinde, nu aveţi nimic altceva să-i spuneţi decît cele ce v-am spus — simpatie pentru loialitatea sa, respect pentru devotamentul său, admiraţie pentru caracterul său... Dacă e rănit — glasul ei tremură uşor — dacă e grav rănit, îi veţi cere să-mi acorde favoarea de a veni la el şi, dacă-mi acordă această favoare, îmi veţi trimite un mesager care să-mi spună exact unde-l pot găsi, căci voi pleca fără întîrziere. Dacă e rănit mortal... — emoţia era pe cale să-i sugrume glasul — îi veţi preda această scrisoare. Dacă nu o va mai putea citi el însuşi, i-o veţi citi dumneavoastră, căci vreau să ştie înainte de a muri ce conţine această scrisoare. Pe cuvîntul dumneavoastră de gentilom, veţi îndeplini ceea ce vă cer, viconte ?

La fel de emoţionat ca şi contesa, Isidore întinse mîna.

— Pe onoarea mea, doamnă ! spuse.

— Atunci, luaţi scrisoarea şi plecaţi, viconte.

Isidore luă scrisoarea, sărută mîna contesei şi ieşi.

— Oh ! exclamă Andrée lăsîndu-se pe canapea, dacă moare, vreau cel puţin înainte de a muri să ştie că-l iubesc !

Exact în momentul cînd Isidore o părăsea pe contesă şi punea scrisoarea la pieptul său, alături de o altă scrisoare a cărei adresă o citise în colţul străzii Coquilière, la lumina felinarului, doi bărbaţi, îmbrăcaţi întocmai la fel ca şi dînsul se îndreptau spre un loc comun de întîlnire, adică spre acel budoar al reginei în care l-am mai introdus pe cititor pe două căi diferite. Unul mergea pe sub galeria de la Louvre, de-a lungul cheiului, galeria în care se află azi muzeul de pictură şi la extremitatea căreia aştepta Weber ; celălalt urca mica scară pe unde l-am văzut urcînd pe Charny la sosirea sa din Montmédy. În capul acestei scări, la fel ca şi tovarăşul său care era aşteptat de Weber, valetul reginei, acesta era aşteptat de François Hue, valetul regelui.

Au fost introduşi amîndoi aproape în acelaşi timp pe două uşi diferite. Primul era domnul de Valory. Cîteva secunde mai tîrziu, cum am mai spus, o a doua uşă se deschise şi, spre mirarea sa, domnul de Valory văzu intrînd un *alter ego* al său. Cei doi ofiţeri nu se cunoşteau, totuşi, presupunînd că erau chemaţi amîndoi pentru aceeaşi cauză, merseră unul spre celălalt şi se salutară.

În acest moment se deschise o a treia uşă şi apăru vicontele de Charny. Era al treilea curier, la fel de necunoscut celorlalţi doi cum îi erau aceştia necunoscuţi lui. Numai Isidore ştia în ce scop fuseseră strînşi aici şi ce acţiune comună trebuiau să realizeze. Fără îndoială se pregătea să răspundă întrebărilor ce i

le-ar fi adresat cei doi viitori tovarăşi, cînd uşa se deschise din nou şi apăru regele.

— Domnilor, spuse Ludovic al XVI-lea adresîndu-se domnilor de Malden şi Valory, scuzaţi-mă că am dispus de dumneavoastră fără a vă cere permisiunea, dar vă ştiam supuşi fideli ai monarhiei : faceţi parte din gărzile mele. V-am invitat să treceţi pe la un croitor a cărui adresă v-am transmis-o, să vă facă fiecăruia cîte un costum de curier şi să veniţi în această seară la mine, la nouă şi jumătate. Prezenţa dumneavoastră îmi dovedeşte că, oricare ar fi, binevoiţi să acceptaţi misiunea cu care vă voi însărcina.

Cei doi se înclinară.

— Sire, spuse domnul de Valory, majestatea voastră ştie că nu are nevoie să-şi consulte gentilomii pentru a dispune de devotamentul, de curajul şi de viaţa lor.

— Sire, spuse la rîndul său domnul de Malden, colegul meu, răspunzînd pentru el, a răspuns şi pentru mine, şi presupun acelaşi lucru pentru al treilea tovarăş al nostru.

— Cel de-al treilea tovarăş al dumneavoastră, domnilor, cu care vă invit să faceţi cunoştinţă, este domnul viconte de Charny, al cărui frate a fost ucis la Versailles apărînd uşa reginei.

— După cele spuse de rege, reluă domnul de Valory, vicontele de Charny ştie, fără îndoială, motivul ce ne-a adus aici, pe cînd noi îl ignorăm, Sire, şi sîntem nerăbdători să-l aflăm.

— Domnilor, reluă regele, nu ignoraţi faptul că sînt prizonier, prizonierul comandantului gărzii naţionale, prizonierul preşedintelui Adunării, prizonierul primarului Parisului, prizonierul poporului, în sfîrşit, prizonierul tuturor. Ei bine, domnilor, mă bizui pe dumneavoastră pentru a mă ajuta să scap de această umilinţă şi să-mi recîştig libertatea. Soarta mea, a reginei şi a copiilor mei este între mîinile domniilor-

voastre. Totul este pregătit să fugim în această seară. Întrebarea este dacă puteţi lua asupra dumneavoastră sarcina de a ne scoate de aici ?

— Sire, spuseră cei trei tineri, ordonaţi !

— Nu putem ieşi împreună, după cum vă este desigur clar, domnilor. Întîlnirea noastră comună este în colţul străzii Saint-Nicasse, unde domnul conte de Charny ne va aştepta cu o trăsură. Dumneavoastră, viconte, vei avea grijă de Madame Elisabeth şi de Madame Royale şi vă veţi chema Jean. Dumneavoastră, domnule de Valory, veţi avea grijă de doamna de Tourzel şi de delfin, şi vă veţi chema François. Nu vă uitaţi noile nume, domnilor, şi aşteptaţi aici noi instrucţiuni.

Regele dădu mîna pe rînd celor trei tineri şi ieşi, lăsînd în această cameră trei bărbaţi dispuşi să moară pentru el.

În acest timp, domnul de Choiseul — care-i comunicase în ajun regelui din partea domnului Bouillé că era imposibil să aştepte mai tîrziu de 20 iunie la miezul nopţii, anunţase că în 21, la patru dimineaţa, va pleca daca nu va primi ştiri şi va lua cu el toate detaşamentele la Dun, Stenay şi la Montmédy — domnul de Choiseul, aşa cum am spus, se afla acasă, în strada d'Artois, unde aştepta să primească noi ordine de la Curte. La ora nouă seara începu să dispere. Tocmai atunci singurul om pe care-l oprise acasă şi care-l credea gata să plece la Metz, veni să-l anunţe că un om cerea să-i vorbească din partea reginei. Porunci să fie adus la el.

Intră un bărbat cu o pălărie rotundă înfundată peste ochi, înfăşurat într-o enormă mantie îmblănită.

— Dumneata eşti, Léonard, spuse el, te aşteptam cu nerăbdare.

— Dacă v-am făcut să aşteptaţi, domnule duce, nu o vina mea, ci a reginei, care m-a prevenit abia cu

zece minute în urmă că trebuie să vin la dumneavoastră.

— Şi altceva nu ţi-a spus ?

— Ba da, domnule duce. M-a însărcinat să iau toate diamantele sale şi să vă aduc această scrisoare.

— Dă-mi-o dar ! spuse ducele, cu o uşoară nerăbdare.

Scrisoarea era lungă, plină de recomandări. Ea anunţa că se va pleca la miezul nopţii, îl invita pe ducele de Choiseul să plece imediat şi îi făcea rugămintea să-l ia cu el pe Léonard, care primise ordinul să i se supună ca şi ei însăşi. Şi sublinia următoarele şapte cuvinte :

Îi reînnoiesc încă odată acum acest ordin.

Ducele ridică ochii către Léonard, care aştepta cu o vădită îngrijorare. Coaforul era grotesc sub enorma pălărie şi în mantia îmblănită.

— Să vedem, spuse ducele, încordează-ţi memoria : ce ţi-a spus regina ?

— Voi repeta vorbele sale cuvînt cu cuvînt domnului duce.

— Dă-i drumul, te ascult.

— A trimis după mine cam cu trei sferturi de oră în urmă, domnule duce.

— Bine.

— Mi-a spus cu glas şoptit...

— Majestatea Sa nu era prin urmare singură ?

— Nu, domnule duce. Regele stătea de vorbă în nişa unei ferestre cu Madame Elisabeth. Delfinul şi Madame Royale se jucau împreună, iar regina se sprijinea de cămin.

— Continuă, Léonard, continuă.

— Regina mi-a spus aşadar pe şoptite : „Léonard, pot conta pe dumneata ? — Ah ! doamnă, am răspuns, dispuneţi de mine. Majestatea Voastră ştie că-i sînt

devotat trup şi suflet. — Ia aceste diamante şi ascunde-le în buzunarele dumitale. Ia această scrisoare şi du-o în strada d'Artois, la ducele de Choiseul. Mai ales, nu i-o da decît lui. Dacă nu s-a înapoiat, îl vei găsi la ducesa de Grammont.” Apoi, cum mă şi îndepărtasem spre a executa ordinele reginei, Majestatea Sa mă rechemă : „Pune o pălărie cu boruri mari şi o redingotă largă, să nu fii recunoscut, dragul meu Léonard, adăugă ea, şi, mai ales, ascultă de domnul de Choiseul ca de mine însămi.” Atunci am urcat la mine, am luat pălăria şi redingota fratelui meu, şi iată-mă.

— Aşadar, spuse domnul de Choiseul, regina ţi-a recomandat să mă asculţi pe mine ca pe ea însăşi ?

— Sînt chiar augustele sale cuvinte, domnule duce.

— Sînt foarte bucuros că-ţi reaminteşti atît de bine această recomandare verbală. În orice caz, iată aceeaşi recomandare în scris. Şi fiindcă trebuie să ard scrisoarea, citeşte-o !

Domnul de Choiseul îi arătă partea de jos a scrisorii pe care tocmai o primise prin Léonard, care citi cu voce tare :

Am dat ordin coaforului mea, Léonard, să vă asculte ca pe mine însămi. Îi reînnoiesc încă odată acum acest ordin.

— Înţelegi, nu-i aşa ? întrebă domnul de Choiseul.

— Oh ! domnule, spuse Léonard, credeţi-mă,era suficient ordinul verbal al Majestăţii Sale.

— N-are importanţă, spuse domnul de Choiseul.

Şi arse scrisoarea. În acest moment, servitorul intră şi anunţă că trăsura era pregătită.

— Vino, dragă Léonard, spuse ducele.

— Cum să vin ? Şi diamantele ?

— Le vei lua cu dumneata.

— Şi unde mergem ?

— Unde te duc.

— Şi unde mă duceţi ?

— La cîteva leghe de aici, unde vei avea de îndeplinit o misiune deosebită.

— Imposibil, domnule duce.

— Cum imposibil ? Regina nu ţi-a spus să mă asculţi ca pe ea însăşi ?

— E-adevărat, dar, ce să fac ? Am lăsat în uşă cheia apartamentului nostru. Cînd fratele meu se va înapoia, nu-şi va mai găsi nici redingota, nici pălăria. Văzînd că nu mă înapoiez, nu va şti unde sînt. Şi apoi, mai e doamna de l'Aage, căreia i-am promis s-o coafez, şi care mă aşteaptă. Ca dovadă, domnule conte, cabrioleta şi servitorul meu se găsesc în curtea de la Tuileries.

— Ei bine, dragul meu Léonard, spuse domnul de Choiseul, ce vrei ? Fratele dumitale îşi va cumpăra o pălărie şi o redingotă nouă, pe doamna de l'Aage o vei coafa în altă zi, iar servitorul dumitale, văzînd că nu mai vii, va deshăma calul şi-l va duce în grajd. Al nostru este însă înhămat, să mergem !

Şi, fără să mai dea vreo atenţie plîngerilor şi văicărelilor lui Léonard, domnul duce de Choiseul îl urcă în cabrioleta sa pe coaforul disperat şi porni calul în trap mare spre bariera Petite-Vilette.

Ducele nu depăşise încă ultimele case din Petite-Vilette, cînd un grup de cinci persoane, care veneau de la clubul iacobinelor, intrară pe strada Saint-Honoré, părînd că se îndreaptă spre Palais-Royal. Aceste cinci persoane erau : Camille Desmoulins, care povesteşte el însuşi acelaşi lucru, Danton, Fréron, Chénier şi Legendre. Ajunşi în capul străzii d'Echelle şi aruncînd o privire spre Tuileries, Camille Desmoulins spuse :

— Pe legea mea, nu vi se pare că Parisul e mai liniştit în seara asta, că Parisul pare părăsit ? În tot drumul parcurs n-am întîlnit o singură patrulă.

— Cauza sînt măsurile luate spre a se lăsa drum liber regelui, răspunse Fréron.

— Cum, drum liber regelui ? întrebă Danton.

— Fără îndoială, spuse Fréron, pleacă în noaptea asta.

— Ei aşi ! spuse Legendre. Ce glumă mai e şi asta !

— Poate e o glumă, reluă Fréron, dar am fost prevenit printr-o scrisoare.

— Ai primit o scrisoare prin care eşti prevenit de fuga regelui ? spuse Camille Desmoulins. O scrisoare semnată ?

— Nu, o scrisoare anonimă. De altfel, o am la mine... Iat-o, citiţi.

Cei cinci patrioţi se apropiară de o trăsură de piaţă care staţiona şi, la lumina felinarului acesteia, citiră următoarele rînduri :

Cetăţeanul Fréron este prevenit că în această seară domnul Capet, austriaca şi cei doi pui de lupi ai lor părăsesc Parisul şi se duc la domnul de Bouillé, călăul din Nancy, care-i aşteaptă la frontieră.

— Ia te uită, *domnul Capet*, spuse Camille Desmoulins, numele e bun. De-acum înainte îi voi spune lui Ludovic al XVI-lea *domnul Capet*.

— Şi nu ţi se va putea reproşa decît un lucru, spuse Chénier, că Ludovic al XVI-lea nu este *Capet*, ci *Bourbon*.

— Ei ! Cine ştie asta ? spuse Camille Desmoulins. Doi sau trei pedanţi ca tine. Nu-i aşa, Legendre, că numele de Capet se potriveşte ?

— Ia să vedem, observă Danton, dacă scrisoarea spune cumva adevărul şi dacă toată clica regală chiar vrea să spele putina în această noapte.

— Întrucît sîntem la Tuileries, spuse Camille, hai să vedem !

Şi cei cinci patrioţi se distrară făcînd înconjurul Tuileriilor. Revenind spre strada Saint-Nicaise, îl zăriră pe La Fayette şi întregul său stat major intrînd în palat.

— Ehei, spuse Danton, iată-l pe Bălăior, care vine să asiste la culcarea familiei regale. Serviciul nostru s-a terminat, al lui începe. Bună seara, domnilor ! Cine vine cu mine spre strada Paon ?

— Eu, spuse Legendre.

Şi grupul se despărţi în două.

Danton şi Legendre traversară piaţa Carroussel, în timp ce Chénier, Fréron şi Camille Desmoulins dispăreau la încrucişarea străzilor de Rohan şi Saint-Honoré.

Capitolul 72
PLECAREA

La ora unsprezece seara, pe cînd doamna de Tourzel şi Brennier, care-i dezbrăcaseră şi culcaseră pe Madame Royale şi pe delfin, îi trezeau şi-i îmbrăcau cu hainele lor de călătorie, spre marea ruşine a moştenitorului, care voia să îmbrace haine băieţeşti şi refuza cu încăpăţînare îmbrăcămintea de fată, regele, regina şi Madame Elisabeth îl primeau pe generalul La Fayette şi pe domnii Gouvion şi Romeuf, aghiotanţii săi.

Această vizită era dintre cele mai îngrijorătoare, mai ales după bănuielile ce le aveau în privinţa doamnei de Rochereul. Regina şi Madame Elisabeth făcuseră în acea seară o plimbare în pădurea Boulogne şi se înapoiaseră la ora opt. Domnul La Fayette o întrebă pe regină dacă plimbarea a fost plăcută. Numai că, adăugă el, nu e bine să se înapoieze atît de tîrziu, mai ales că ceaţa de seară îi poate fac e rău.

— Ceaţă de seară în luna iunie ! spuse regina rîzînd. Dar, într-adevăr, dacă n-aş comanda o asemenea ceaţă special pentru a ascunde fuga noastră, nu ştiu unde s-ar putea găsi... Spun pentru a ascunde fuga noastră, căci presupun că zvonul că fugim continuă.

— Faptul este, doamnă, spuse La Fayette, că se vorbeşte mai mult ca oricînd de această plecare şi că, personal, am primit informaţia că plecarea are loc în această seară.

— Ah ! spuse regina, pariez că această frumoasă ştire provine de la domnul de Gouvion.

— Şi de ce de la mine, doamnă ? întrebă roşind tînărul ofiţer.

— Deoarece cred că aveţi informatori la castel. Iată-l pe domnul Romeuf, care nu are. Ei bine, sînt sigură că el ar răspunde de noi.

— Şi meritul meu n-ar fi mare, doamnă, răspunse tînărul aghiotant, fiindcă regele şi-a dat Adunării cuvîntul că nu va părăsi Parisul.

Era rîndul reginei să roşească. Se vorbi despre altceva.

La ora unsprezece şi jumătate, domnul La Fayette şi cei doi aghiotanţi îşi luară rămas bun de la rege şi regină.

Totuşi, nu îndeajuns de liniştit, domnul de Gouvion se înapoie în camera sa din castel. Îi găsi pe prietenii săi stînd de pază şi, în loc să-i scoată din gardă, le recomandă să întărească supravegherea.

Domnul de La Fayette se duse la Bailly să-l liniştească asupra intenţiilor regelui în cazul cînd Bailly ar fi avut totuşi oarecare temeri. După plecarea lui La Fayette, regele, regina şi Madame Elisabeth îşi chemară cameristele, cerîndu-le să-i ajute, ca în fiecare seară, să-şi termine toaleta de noapte, după care, la ora obişnuită, se retraseră.

Regina şi Madame Elisabeth se îmbrăcară ajutîndu-se reciproc. Rochiile lor erau de o extremă simplitate, pălăriile cu boruri mari le ascundea complet obrazul.

Cînd erau gata îmbrăcate, regele intră. Purta un costum cenuşiu şi o perucă mică, cu bucle, după moda lansată de Rousseau. Avea pantalonii scurţi, ciorapii gri şi ghete cu cataramă.

De opt zile Hue, valetul regelui, ieşea — îmbrăcat absolut la fel — pe uşa domnului de Villequier, care emigrase de şase luni, şi mergea pînă în piaţa Carroussel şi pe strada Saint-Nicaise. Această precauţiune fusese luată pentru ca cei puşi de pază să se obişnuiască să vadă un bărbat îmbrăcat astfel

trecînd în fiecare seară, şi să nu-i dea atenţie regelui cînd va trece la rîndul său.

Fură apoi chemaţi cei trei curieri din budoarul reginei, unde aşteptaseră. Ei trecură prin salonul apartamentului locuit de Madame Royale, unde aceasta se afla împreună cu delfinul.

În pregătirea fugii, această cameră fusese luată la 11 iunie din apartamentul domnului de Villequier. Regele ceru să-i fie date cheile acestui apartament în ziua de 13.

Odată intrat la domnul de Villequier, nu mai era greu să ieşi din castel. Se ştia că apartamentul este neocupat. Nu se ştia că regele ceruse cheile şi, în împrejurări obişnuite, apartamentul nu era păzit.

De altfel, sentinelele de rond se obişnuiseră să vadă ieşind multă lume deodată imediat după ce suna ora unsprezece. Erau cei din personalul de serviciu, care nu dormeau la castel şi care se duceau acasă.

În camera menţionată fură definitivate toate pregătirile de călătorie.

Domnul Isidore de Charny, care notase drumul împreună cu fratele său şi cunoştea toate locurile dificile sau periculoase, urma să călărească în faţă. El îi va preveni pe şefii de poştă, astfel încît schimburile de cai să nu sufere niciodată întîrziere.

Domnii de Malden şi Valory, aşezaţi pe capră, vor plăti cîte treizeci de parale fiecărui surugiu. De obicei li se dădeau cîte douăzeci şi cinci. De astă dată însă, din cauza greutăţii trăsurii, suma va fi sporită.

Contele de Charny va sta în trăsură, gata să facă faţă oricărui accident. Va fi bine înarmat, la fel ca şi cei trei curieri. Fiecare dintre ei va găsi în trăsură cîte o pereche de pistoale.

S-a calculat că, mergînd cu viteză medie, vor ajunge în treisprezece ore la Châlons.

Toate aceste instrucţiuni au fost stabilite de contele de Charny şi ducele de Choiseul şi au fost

repetate de mai multe ori celor trei tineri, pentru ca fiecare dintre ei să-şi înţeleagă bine sarcinile. Fiecare făgădui să se ţină de programul stabilit. Apoi stinseră lumînările şi înaintară, pe dibuite, în apartamentul domnului Villequier.

Suna miezul nopţii cînd treceau în camera ocupată de Madame Royale în acest apartament. Contele de Charny trebuia să se afle la postul său de mai mult de o oră.

Regele găsi uşa pe bîjbîite. Era pe cale să vîre cheia în broască, cînd regina îl opri :

— Sst ! făcu ea.

Traseră cu urechea. Se auzeau paşi şi murmur de voci. Se petrecea ceva neobişnuit.

Doamna de Tourzel, care locuia în castel şi a cărei prezenţă pe coridor la orice oră nu putea mira pe nimeni, se oferi să facă turul apartamentului şi să vadă de unde veneau zgomotele de paşi şi murmurul de voci.

Aşteptară fără să facă o mişcare, fiecare ţinîndu-şi răsuflarea. Cu cît liniştea era mai mare, cu atît era mai uşor să se audă că în coridor se aflau mai multe persoane.

Doamna de Tourzel reveni. Îl recunoscuse pe domnul de Gouvion şi văzuse mai multe uniforme.

Era imposibil de ieşit din apartamentul domnului de Villequier dacă acest apartament n-avea vreo altă ieşire în afara celei alese iniţial.

Numai că erau pe întuneric. O candelă ardea la Madame Royale. Madame Elisabeth se duse să aprindă de la ea lumînarea pe care o stinseseră. Apoi, la lumina acestei lumînări, mica trupă de fugari începu să caute o ieşire. Multă vreme crezură căutarea inutilă, şi în această căutare pierdură mai mult de un sfert de oră. În cele din urmă găsiră o mică scară care ducea la o cameră izolată de la mezanin. Această cameră fusese

locuită de lacheul domnului de Villequier şi dădea într-un coridor şi o scară de serviciu.

Uşa era închisă cu cheia. Regele încercă toate cheile din legătura sa : nici una nu se potrivea. Vicontele de Charny încercă să dea înapoi limba broaştei cu vîrful cuţitului său de vînătoare, dar limba rezistă.

Exista o ieşire şi ei erau totuşi la fel de închişi ca şi înainte. Regele luă lumînarea din mîna surorii sale şi, lăsînd toată lumea pe întuneric, se înapoie în dormitorul său. Apoi, pe scara secretă, urcă pînă la fierărie. Acolo luă o trusă de şperacle de diferite dimensiuni şi coborî. Îşi făcuse alegerea încă înainte de a se fi alăturat grupului care-l aştepta cu înfrigurare. Şperaclul ales de rege intră în gaura broaştei, scîrţîi învîrtindu-se, apucă limba, lăsă să-i scape de două ori, dar a treia oară se agăţă atît de bine, că peste trei secunde limba broaştei cedă şi uşa se deschise. Tuturor le veni inima la loc.

Ludovic al XVI-lea se întoarse spre regină cu un aer triumfător şi îi spuse :

— Ei, doamnă ?

— Da, domnule, spuse regina rîzînd, e-adevărat, nu zic că e rău să fii lăcătuş. Spun doar că e bine să fii uneori rege.

Acum trebuia stabilită ordinea ieşirii. Madame Elisabeth ieşi prima, conducînd-o pe Madame Royale. La douăzeci de paşi trebuia să fie urmată de doamna de Tourzel conducîndu-l pe delfin. Între ele două mergea domnul de Malden, gata să vină în ajutor unuia sau altuia din grupuri.

Aceste prime mărgele detaşate din şiragul regal, aceşti sărmani copii, coborîră tremurînd, în vîrful picioarelor, intrară în cercul de lumină format de felinarul care lumina poarta palatului ce dădea spre curte şi trecură prin faţa sentinelei, fără ca aceasta să pară a se preocupa de ei.

— Bun ! zise Madame Elisabeth, iată un prim pas greu pe care l-am trecut.

Ajunşi la ghereta dinspre Carroussel, găsiră sentinela stînd de-a curmezişul drumului fugarilor. Văzîndu-i venind, sentinela se opri.

— Mătuşă, spuse Madame Royale strîngînd mîna doamnei Elisabeth, sîntem pierduţi, acest om ne recunoaşte.

— N-are importanţă, copilul meu, spuse Madame Elisabeth. Sîntem şi mai rău pierduţi dacă dăm înapoi.

Şi îşi continuară drumul. Cînd se aflară la numai patru paşi de sentinelă, aceasta le întoarse spatele şi ele putură trece. Le recunoscuse oare acest om ? Ştia el ce iluştri fugari lăsa să treacă ? Prinţesele rămaseră convinse de asta şi-l binecuvîntară, fugind, de o mie de ori pe acest salvator necunoscut.

De cealaltă parte a gheretei ele remarcară obrazul îngrijorat al lui Charny. Contele era înfăşurat într-o redingotă cu mai multe gulere, de culoare albastră, şi avea capul acoperit cu o pălărie rotundă, de muşama.

— Ah ! Dumnezeule, murmură el, iată-vă totuşi, în sfîrşit ! Dar regele ? Dar regina ?

— Ne urmează, răspunse Madame Elisabeth.

— Veniţi, spuse Charny.

Şi le conduse repede pe fugare spre vehiculul care staţiona în strada Saint-Nicaise. O trăsură veni să se aşeze alături, ca pentru a spiona.

— Ei bine, cetăţene, spuse vizitiul trăsurii văzîndu-i pe noii veniţi împreună cu Charny, se pare că eşti împovărat ?

— Precum vezi, cetăţene, răspunse Charny.

Apoi, foarte încet, spuse ofiţerului ce îi însoţea :

— Domnule, luaţi această trăsură de piaţă şi duceţi-vă drept spre poarta Saint-Martin. Nu va fi greu să recunoaşteţi trăsura care ne aşteaptă.

Domnul de Malden înţelese şi sări în trăsură.

— Repede, la Operă !

Opera se afla atunci la poarta Saint-Martin. Vizitiul crezu că are de-a face cu un valet care se duce să-şi întîlnească stăpînul la spectacol, şi porni fără vreo altă observaţie decît cîteva cuvinte care-i exprimau rezerva asupra preţului cursei.

— Ştiţi că e miezul nopţii, domnule ?

— Da. Dă-i drumul şi fii liniştit.

Cum în acea vreme lacheii erau uneori mai generoşi decît stăpînii lor, vizitiul porni caii în trap mare şi fără nici o altă remarcă. De-abia dăduse colţul străzii de Rohan cînd, prin acelaşi loc de trecere prin care găsiseră cale liberă Madame Royale, Madame Elisabeth, doamna de Tourzel şi delfinul, a fost văzut venind cu un pas obişnuit un om cumsecade, în haină gri, cu colţul pălăriei pe nas şi cu mîinile în buzunare.

Era regele, urmat de domnul de Valory. Pe drum una din cataramele pantofilor săi se desfăcu. El îşi continuă drumul fără să-i dea atenţie. Domnul de Valory o culese de pe jos.

Charny făcu cîţiva paşi înainte. Îl recunoscu pe rege, dar nu direct, ci prin domnul de Valory care-l urma.

— Veniţi, Sire, veniţi, murmură el.

Apoi, mai încet, către domnul de Valory.

— Şi regina ?

— Regina ne urmează împreună cu fratele dumneavoastră.

— Bine. Luaţi-o pe drumul cel mai scurt şi aşteptaţi-ne la poarta Saint-Martin. Eu voi merge pe drumul mai lung. Ne vom întîlni lîngă trăsură.

Domnul de Valory o porni pe strada Saint-Nicaise, ajunse în strada Saint-Honoré, apoi pe rînd în strada Richelieu, piaţa Victoriilor şi, în cele din urmă, în strada Bourbon-Villeneuve.

O aşteptară pe regină peste o jumătate de oră.

Nu vom încerca să descriem teama fugarilor. Charny, asupra căruia apăsa întreaga responsabilitate,

era ca nebun. Micul delfin plîngea chemînd : „Mamă, mamă!” Madame Royale, Madame Elisabeth şi doamna de Tourzel nu reuşeau să-l consoleze. Groaza crescu cînd văzură venind trăsura generalului La Fayette, înconjurată de torţe. Ea se înapoia la Carroussel.

Iată ce se întîmplase. La poarta curţii, vicontele de Charny, care dădea braţul reginei, voi s-o ia la stînga. Dar regina îl opri.

— Încotro mergeţi ? spuse ea.

— La colţul străzii Saint-Nicaise, unde ne aşteaptă fratele meu, răspunse Isidore.

— Strada Saint-Nicaise e pe malul apei ? întrebă regina.

— Nu, doamnă.

— Ei bine, fratele dumneavoastră ne aşteaptă la ghereta de pe malul apei.

Isidore voi să insiste. Regina părea atît de sigură de ceea ce spunea, încît îndoiala îi intră în suflet.

— Doamne ! spuse Isidore, să luăm aminte, doamnă, orice greşeală poate fi mortală.

— La malul apei, repetă regina. Am auzit bine, la malul apei.

— Să mergem la malul apei, doamnă, dar dacă nu găsim trăsura, nu-i aşa că vom reveni de îndată spre strada Saint-Nicaise ?

— Da, dar să mergem.

Şi regina îşi duse cavalerul prin cele trei curţi, despărţite pe atunci de un zid gros şi care nu comunicau între ele decît prin cîte o deschizătură strîmtă, barată de un lanţ şi păzită de o sentinelă.

Regina şi Isidore trecură una după alta prin cele trei deschizături şi păşiră peste cele trei lanţuri. Nici unei sentinele nu-i veni în gînd să-i oprească. Ajunseră la malul apei. Cheiul era pustiu.

— Atunci, e de cealaltă parte, spuse regina.

Isidore voi să se înapoieze, dar ea, ca şi cum ar fi fost cuprinsă de ameţeală spuse :

— Nu, nu, e pe-aici.

Şi îl tîrî după sine pe Isidore spre podul Royal. După ce trecură podul, văzură cheiul malului stîng la fel de pustiu ca şi cel drept.

— Să încercăm pe strada asta, spuse regina.

Şi îl obligă pe Isidore să meargă puţin în strada Bac. După o sută de paşi recunoscu, în sfîrşit, că se înşelase şi se opri gîfîind. Era gata să-şi piardă firea.

— Ei bine, doamnă, spuse Isidore, mai insistaţi încă ?

— Nu, spuse regina. Acum vă priveşte, duceţi-mă unde doriţi.

— În numele cerului, doamnă, curaj ! spuse Isidore,

— Vai ! spuse regina, nu curajul îmi lipseşte, ci forţa.

Apoi, arcuindu-se pe spate :

— Mi se pare că nu voi putea să-mi regăsesc răsuflarea, spuse ea. Doamne ! Dumnezeule !

Isidore ştia că suflul care-i lipsea reginei îi era tot atît de necesar ca şi unei căprioare urmărită de cîini. El se opri şi îi spuse :

— Respiraţi, doamnă, avem timp. Răspund de fratele meu. Va aştepta pînă în zori dacă va fi necesar.

— Credeţi deci că mă iubeşte ? exclamă pe atît de emoţionată pe cît de imprudentă Maria-Antoaneta, strîngînd braţul tînărului bărbat la pieptul ei.

— Cred că viaţa lui, ca şi a mea, vă aparţin, doamnă, iar sentimentul de respect şi dragoste ce sălăşluiesc în mine este la el adoraţie.

— Mulţumesc, spuse regina, îmi faceţi bine, respir ! Să mergem...

Şi porni la drum cu aceeaşi febrilitate, făcînd cale întoarsă. Numai că, în loc să intre în Tuileries, Isidore o făcu să treacă prin ghereta ce dădea spre Carroussel.

Traversară imensa piaţă care era de obicei plină pînă la miezul nopţii de mici dughene ambulante şi de

trăsuri de piaţă. Acum era aproape pustie şi întunecată.

Totuşise auzi ceva ca un zgomot mare de roţi de trăsură şi tropăit de cai.

Ajunseră la uşiţa din strada Echelle. Era evident : caii al căror tropăit se auzea, trăsura al cărei zgomot se apropia, vor trece pe lîngă această uşiţă.

Se şi zărea o licărire, fără îndoială acea a torţelor care însoţeau trăsura.

Isidore voi să se arunce îndărăt, regina îl împinse înainte. Isidore se azvîrli sub gheretă, spre a o proteja, chiar în momentul în care capul cailor şi a purtătorilor de torţe apăreau prin intrarea opusă. O împinse în adîncitura cea mai întunecoasă şi se aşeză în faţa ei.

Dar adîncitura cea mai întunecoasă a fost în acelaşi moment inundată de lumina purtătorilor de torţe. În mijlocul lor, pe jumătate culcat în trăsură, îmbrăcat în eleganta sa uniformă de general al gărzilor naţionale, se zărea generalul La Fayette.

În momentul cînd trăsura trecea, Isidore simţi că un braţ plin de voinţă, dacă nu de reală putere, îl îndepărta brusc. Era braţul stîng al reginei. Cu mîna dreaptă ţinea o mică nuieluşă de bambus cu o măciulie de aur, cum purtau femeile pe atunci. Lovi cu nuieluşa roţile trăsurii spunînd :

— Du-te, temnicerule, sînt în afara închisorii tale.

— Ce faceţi, doamnă, spuse Isidore, şi la ce vă expuneţi ?

— Mă răzbun, răspunse regina. Merită să rişti ceva pentru asta.

Şi o porni repede la drum, după ce dispăru şi ultimul purtător de torţă, radioasă ca o zeiţă, fericită ca un copil.

Capitolul 73
O PROBLEMĂ DE ETICHETĂ

Nici zece paşi nu făcuse regina, ieşind din ghereta sentinelei, cînd un bărbat îmbrăcat în redingotă albastră, cu obrazul ascuns de o pălărie de muşama o apucă convulsiv de braţ şi o trase spre o trăsură ce staţiona în colţul străzii Saint-Nicaise.

Era contele de Charny. Iar trăsura era aceea în care aştepta de o jumătate de oră întreaga familie regală.

Toţi credeau că o vor vedea pe regină venind dezolată, abătută, gata să moară, dar ea sosea zîmbitoare şi fericită. Primejdiile prin care trecuse, oboseala îndurată, greşeala comisă, timpul pierdut, consecinţa ce o putea avea întîrzierea, toate astea le uitase după lovitura de nuia dată trăsurii lui La Fayette şi care i se părea că i-o dăduse chiar lui.

La zece paşi de trăsură, un servitor ţinea un cal de dîrlogi. Charny nu făcu decît un semn cu degetul spre cal şi Isidore se aruncă pe el şi porni în galop spre a pregăti caii la Bondy.

Văzîndu-l plecînd, regina îi spuse cîteva cuvinte de mulţumire, pe care acesta nu le mai auzi.

— Să mergem, doamnă, să mergem, spuse Charny cu acea voinţă întrepătrunsă de respect pe care oamenii cu adevărat puternici o capătă în marile împrejurări, n-avem nici o secundă de pierdut.

Regina urcă în trăsura în care se afla familia regală şi doamna de Tourzel, adică cinci persoane. Se aşeză în fundul trăsurii, luîndu-l pe moştenitor în braţe. Regele se aşeză alături, iar ceilalţi pe scaunul din faţă.

Charny închise portiera, urcă pe capră şi, pentru a-i deruta pe spioni dacă s-ar fi aflat prin apropiere, întoarse caii, urcă din nou strada Saint-Honoré, o luă

pe bulevarde, de la Madeleine înainte, şi merse pînă la poarta Saint-Martin.

Berlina se afla acolo, aşteptînd pe un drum mărginaş ce ducea spre ceea ce se numea groapa de gunoaie. Acest drum era pustiu. Contele de Charny sări de pe capră şi deschise portiera. Cea a berlinei în care urma să se facă marea călătorie era dinainte deschisă, domnii de Malden şi de Valory aşteptînd de o parte şi de alta a scăriţei.

Într-o clipă, cele şase persoane sosite cu trăsura de piaţă coborîră. Atunci, contele de Charny duse trăsura mai la vale, o răsturnă într-un şanţ şi reveni apoi la trăsura de călătorie.

Regele urcă primul, urmat de regină şi de ceilalţi. Domnul de Malden urcă în spatele trăsurii, iar domnul de Valory se aşeză alături de Charny pe capră. Patru cai erau înhămaţi la trăsură. Un plescăit din limbă îi făcu să pornească la trap.

Ceasul bisericii Saint-Laurent bătu unu şi un sfert. Făcură o oră pînă la Bondy.

Caii aşteptau afară din grajd, gata pentru a fi înhămaţi la trăsură. Isidore aştepta lîngă cai.

De cealaltă parte a drumului mai staţiona o cabrioletă la care erau înhămaţi cai de poştă. Înăuntru erau două cameriste aparţinînd serviciului delfinului şi al sorei sale. Ele crezuseră că vor găsi la Bondy o trăsură de închiriat, dar, negăsind-o, se aranjaseră cu stăpînul cabrioletei să o cumpere cu o mie de franci. Acesta, mulţumit de tîrgul făcut şi vrînd, fără îndoială, să vadă ce se întîmpla cu persoanele care făcuseră prostia să-i dea o mie de franci pe o asemenea hodoroagă, stătea la un pahar chiar în clădirea poştei.

Văzu sosind trăsura regelui condusă de Charny, care coborî şi se apropie de portieră. Sub mantaua de vizitiu era îmbrăcat în uniformă. În lada scaunului se găsea pălăria.

Era stabilit între rege, regină şi Charny că, la Bondy, el va lua locul doamnei de Tourzel în interiorul trăsurii, iar aceasta se va înapoia singură la Paris. Dar uitaseră s-o consulte şi pe doamna de Tourzel în această privinţă. Regele îi expuse situaţia. Doamna de Tourzel, pe lîngă profundul ei devotament, se asemăna în privinţa problemelor de etichetă cu bătrîna doamnă de Noailles.

— Sire, răspunse ea, sarcina mea e să veghez asupra copiilor Franţei şi să nu-i părăsesc nici o clipă. Fără un ordin expres al Majestăţii Voastre, ordin care n-ar avea precedent, nu-i voi părăsi.

Regina tremura de nerăbdare. Două cauze o făceau să-l dorească pe Charny în trăsură : ca regină, se simţea în siguranţă, ca femeie, se bucura să-l aibă lîngă ea.

— Dragă doamnă de Tourzel, spuse regina, vă sîntem mai mult decît recunoscători, dar sînteţi suferindă şi aţi venit cu noi dintr-un exces de devotament. Rămîneţi la Bondy şi oriunde vom fi vă vom chema lîngă noi.

— Doamnă, răspunse doamna de Tourzel, regele să-mi ordone şi sînt gata să cobor şi să rămîn, dacă trebuie, pe şosea. Doar un ordin al regelui mă poate face nu numai să nu-mi fac datoria, dar chiar să renunţ la drepturile mele.

— Sire, spuse regina, Sire !

Dar Ludovic al XVI-lea nu îndrăznea să se pronunţe în această problemă gravă. El căuta un ocoliş, o portiţă de ieşire, un subterfugiu.

— Domnule de Charny, spuse el, nu puteţi totuşi să rămîneţi pe capră ?

— Pot orice doreşte regele, spuse contele. Numai că trebuie să rămîn sau în uniforma mea de ofiţer — şi cu această uniformă sînt văzut de patru luni pe acest drum — sau cu redingota mea modestă şi cu pălăria de

vizitiu, îmbrăcăminte care este cam modestă pentru o trăsură atît de elegantă.

— Intraţi în trăsură, domnule de Charny, intraţi, spuse regina. Îl voi lua pe genunchi pe moştenitor, Madame Elisabeth va face la fel cu Maria-Tereza, şi totul va merge de minune... Vom sta puţin înghesuiţi, asta-i tot.

Charny aşteptă hotărîrea regelui.

— Imposibil, draga mea, gîndeşte-te că avem de făcut optzeci de leghe.

Doamna de Tourzel stătea în picioare, gata să asculte ordinul regelui dacă hotăra să coboare. Dar regele nu îndrăznea s-o facă, atît de mari sînt chiar şi cele mai mici prejudecăţi pentru oamenii de la Curte.

— Domnule de Charny, spuse regele contelui, nu puteţi lua locul fratelui dumneavoastră călărind înaintea noastră, pentru a pregăti caii de schimb ?

— I-am mai spus regelui că sînt gata să fac orice. Numai că îmi voi permite să observ că, de obicei, caii sînt comandaţi de un curier şi nu de un căpitan de vas. Această schimbare, care-i va mira pe stăpînii cailor de poştă, ar putea aduce grave neplăceri.

— E-adevărat, spuse regele.

— Oh ! Dumnezeule, Dumnezeule ! murmură regina în culmea nerăbdării.

Apoi, întorcîndu-se spre Charny, spuse :

— Faceţi cum vă convine, domnule conte, dar nu vreau să ne părăsiţi.

— E şi dorinţa mea, doamnă, spuse Charny. Şi, nu văd decît un mijloc pentru asta.

— Care ? Spuneţi repede !

— În loc să intru în trăsură, în loc să mă urc pe capră, în loc să călăresc înainte, voi urma trăsura într-un simplu costum de poştaş. Plecaţi, doamnă, şi, înainte ca dumneavoastră să fi făcut zece leghe, voi fi la cinci sute de paşi de trăsură.

— Atunci, vă înapoiaţi la Paris ?

— Fără îndoială, doamnă. Dar, pînă la Châlons, Majestatea Voastră nu are a se teme de nimic şi, înainte de Châlons, o voi reîntîlni.

— Dar cum vă veţi înapoia La Paris ?

— Pe calul cu care a venit fratele meu, doamnă. E un cal excelent, care a avut vreme să se odihnească, şi voi fi la Paris în mai puţin de o jumătate de oră.

— Atunci ?

— Atunci, doamnă, voi îmbrăca un costum adecvat, voi lua un cal de poştă şi voi goni pînă ce vă voi ajunge.

— Nu există nici un alt mijloc ? spuse Maria-Antoaneta aproape disperată.

— Păi ! făcu regele, nu văd altul.

— Atunci, să nu pierdem vremea, spuse Charny. Hai, Jean şi François, la posturile voastre. Înainte, Melchior ! Poştaşi, la cai !

Triumfătoare, doamna de Tourzel se aşeză la locul ei şi trăsura porni în galop, urmată de cabrioletă.

Importanţa discuţiei îl făcu pe vicontele de Charny să uite a preda domnilor de Malden şi de Valory pistoalele încărcate ce se găseau în cufărul trăsurii.

Ce se petrecea la Paris, spre care revenea Charny în mare goană ?

Un peruchier numit Buseby, care locuia în strada Bourbon, se dusese spre seară să-şi viziteze un prieten care era de gardă la Tuileries. Acest prieten îi auzise pe ofiţeri afirmînd că fuga va avea loc chiar în acea noapte, îi povesti acest lucru peruchierului, care nu-şi mai putu scoate din cap vestea ce o aflase.

Acasă, îi povesti soţiei ce a auzit la Tuileries, dar aceasta socoti totul drept o născocire. Această îndoială a femeii îl influenţă pe peruchier, care sfîrşi prin a se dezbrăca şi a se culca, fără să mai dea urmare bănuielilor sale.

Dar, odată culcat, fu cuprins din nou de aceeaşi preocupare, care din acel moment deveni atît de

obsedantă, încît nu mai putu rezista : coborî din pat, se îmbrăcă şi alergă la unul din prietenii săi, numit Hucher, care era în acelaşi timp brutar şi genist în batalionul Théatins.

Acolo relată ce i se spusese la Tuileries şi-i transmise cu atîta energie bănuielile sale brutarului, încît acesta nu numai că le împărtăşi, dar se arătă chiar mai întărîtat decît acela de la care aflase ştirea. Sări din pat şi, fără să piardă timpul de a îmbrăca altceva decît nişte izmene, ieşi în stradă şi, bătînd pe la porţi, trezi vreo treizeci de vecini de-ai săi.

Era cam douăsprezece şi un sfert, cîteva minute după ce regina îl întîlnise pe La Fayette lîngă ghereta de la poarta Tuileries.

Cetăţenii treziţi de peruchierul Buseby şi de brutarul Hucher hotărîră să se prezinte în uniforma gărzii naţionale la domnul general La Fayette, spre a-l preveni de cele ce se petreceau.

Hotărîrea luată a fost pusă în aplicare. Domnul de La Fayette locuia pe strada Saint-Honoré, în „Palatul Noailles”, aproape de Feuillants. Patrioţii se puseră în mişcare şi ajunseră la el o jumătate de oră după miezul nopţii.

După ce regele se dusese la culcare în prezenţa sa, după ce îi comunicase prietenului său, Bailly, că regele s-a culcat, după ce îi făcuse o vizită domnului Emmery, membru al Adunării Naţionale, generalul se înapoiase acasă şi se pregătea să se dezbrace.

În acest moment se auziră bătăi la poarta „Palatului Noailles” şi generalul îşi trimise valetul să vadă despre ce e vorba.

Acesta intră de îndată, anunţîndu-l pe general că vreo treizeci de cetăţeni voiau să-i vorbească, chiar în acel moment, despre unele lucruri de cea mai mare importanţă.

În această epocă generalul La Fayette avea obiceiul să-i primească pe solicitanţi indiferent de oră.

De altfel, dacă treizeci de oameni se deranjau pentru o treabă, însemna că trebuia să fie un lucru important.

Ordonă aşadar ca cei ce voiau să-i vorbească să fie introduşi. Generalul nu avu decît să-şi îmbrace hainele pe care şi le scosese şi putu să-i primească.

Atunci, domnii Buseby şi Hucher, în numele lor şi al celor ce-i însoţeau, îi expuseră temerile lor.

Dar generalul rîse de toate aceste temeri şi, ca unul priceput la vorbă, le povesti de unde veneau aceste zvonuri, cum au fost răspîndite de doamna de Rochereul şi de domnul Gouvion ; cum el, pentru a se asigura de falsitatea lor, stătuse să-l vadă pe rege plecînd la culcare, aşa cum cetăţenii de faţă l-ar putea vedea culcîndu-se pe el, La Fayette, dacă ar mai rămîne cîteva minute ; în sfîrşit, deoarece toate cele povestite nu părură să-i convingă, La Fayette le spuse că răspunde cu capul de rege şi de familia regală.

După toate acestea era imposibil să mai manifeste vreo îndoială. Se mulţumiră doar să-i ceară domnului de La Fayette parola de trecere, pentru a nu fi sîcîiţi la înapoiere, ceea ce generalul acceptă.

Înarmaţi cu parola, hotărîră să viziteze sala Manège, pentru a vedea dacă nu se petrecea ceva nou prin această parte, precum şi curţile castelului, pentru a vedea dacă nu se petrece ceva excepţional.

Se întorceau de-a lungul străzii Saint-Honoré şi se pregăteau să intre pe strada Echelle, cînd un călăreţ în galop dădu buzna în mijlocul lor. Cum într-o asemenea noapte orice lucru era un eveniment, ei încrucişară armele, strigînd călăreţului să oprească. Călăreţul se opri.

— Ce doriţi ? întrebă el.

— Vrem să ştim unde mergeţi, spuseră soldaţii gărzii naţionale.

— Mă duc la Tuileries.

— Ce vreţi să faceţi la Tuileries ?

— Să-i raportez regelui rezultatul unei misiuni încredinţate.

— La ora asta ?

— Fireşte, la ora asta.

Unul, mai răutăcios, le făcu semn celorlalţi să-l lase pe el să acţioneze.

— Dar la această oră, repetă el, regele doarme.

— Da, spuse călăreţul, dar va fi trezit.

— Dacă aveţi de-a face cu regele, reluă acelaşi bărbat, trebuie să aveţi parola.

— N-ar fi un motiv, observă călăreţul, ţinînd seama că s-ar putea să vin de la frontieră şi nu de la trei leghe de aici, şi să fi fost plecat de o lună în loc să fiu plecat de două ore.

— E adevărat, spuseră soldaţii.

— Atunci, l-aţi văzut pe rege cu două ore în urmă ?

— Da.

— I-aţi vorbit ?

— Da.

— Ce făcea cu două ore în urmă ?

— Nu aştepta decît plecarea generalului de La Fayette pentru a se duce la culcare.

— Înseamnă că aveţi parola ?

— Fără îndoială. Ştiind că trebuie să mă înapoiez la Tuileries spre două dimineaţa, generalul mi-a dat-o, ca să nu am nici o întîrziere.

— Şi care e această parolă ?

— Paris şi Poitiers.

— Aşa-i, spuseră soldaţii gărzii naţionale, asta e. Plăcută înapoiere, camarade, şi spuneţi-i regelui că ne-aţi găsit veghind la poarta castelului, de teamă să nu fugă.

Şi se dădură la o parte din faţa călăreţului.

— Nu voi uita, răspunse acesta.

Şi, dîndu-i pinteni calului, se lansă sub ghereta porţii Tuileriilor, unde dispăru.

— Dacă l-am aştepta să iasă din Tuileries, pentru a şti dacă l-a văzut pe rege ? spuse unul din cei de faţă.

— Dar dacă locuieşte în Tuileries, spuse un altul, vom avea de aşteptat pînă mîine ?

— E drept, spuse primul, şi, într-adevăr, dacă regele s-a culcat, dacă domnul de La Fayette s-a dus şi el la culcare, să mergem la rîndul nostru să ne culcăm, şi „Trăiască naţiunea !”

Cei aproape treizeci de patrioţi repetară în cor „Trăiască naţiunea” şi plecară să se culce, fericiţi şi mîndri de a fi aflat chiar din gura lui La Fayette că nu exista pericolul ca regele să părăsească Parisul.

Capitolul 74
DRUMUL

Am văzut plecînd în trap mare trăsura cu cei patru cai de poştă, ducînd regele şi familia sa. Să-i urmărim pe şosea în toate amănuntele călătoriei, cum i-am urmărit în toate amănuntele fugii lor. Evenimentul este atît de important şi a exercitat o influenţă atît de mare asupra destinului lor, încît cel mai neînsemnat incident de pe acest drum ne pare demn de curiozitate sau de interes.

Zorile răsăriră către orele trei dimineaţa. Trăsura schimbă caii de poştă la Meaux. Regelui i se făcu foame şi începură să consume din provizii. Aceste provizii erau o bucată de carne de viţel rece, care fusese pusă de Charny în micul cufăr al trăsurii, împreună cu nişte pîine şi patru sticle de vin de Champagne nespumos. Cum n-aveau nici cuţite nici furculiţe, regele îl chemă pe Jean. Jean era, ne aducem aminte, numele de călătorie al domnuluide Malden. Domnul de Malden se apropie.

— Jean, spuse regele, împrumutaţi-mi cuţitul dumneavoastră de vînătoare, să pot tăia în bucăţi această halcă de carne de viţel.

Jean scoase din toc cuţitul de vînătoare şi-l întinse regelui. În acest timp regina se apleca în afara trăsurii şi privea înapoi, fără îndoială spre a vedea dacă venea Charny.

— Doriţi să luaţi ceva, domnule de Malden ? spuse pe şoptite regele.

— Nu, sire, răspunse acesta tot în şoaptă. N-am încă nevoie de nimic.

— Nici dumneavoastră, nici tovarăşii dumneavoastră să nu vă jenaţi, spuse regele.

Apoi, întorcîndu-se spre regină care privea mai departe prin portieră, o întrebă :

— La ce vă gîndiţi, doamnă ?

— Eu ? răspunse regina încercînd să surîdă. Mă gîndesc la domnul de La Fayette, probabil că în acest moment nu se prea simte bine.

Apoi spuse domnului de Valory, care se apropiase la rîndul său de portieră :

— François, mi se pare că lucrurile merg bine şi am fi fost arestaţi, dacă ar fi trebuit să fim. Se pare că nu şi-au dat încă seama de plecarea noastră.

— E mai mult decît probabil, doamnă, răspunse domnul de Valory, căci nu observ nicăieri vreo mişcare sau suspiciune. Curaj, doamnă, totul merge bine.

— La drum ! strigă surugiul.

Domnii de Malden şi de Valory se urcară din nou pe capră, şi trăsura îşi continuă drumul.

Spre opt dimineaţa ajunseră la începutul unui lung urcuş. La dreapta şi la stînga acestuia se întindea o pădure frumoasă, în care păsările cîntau, iar primele raze ale soarelui, într-una dintre cele mai frumoase zile de iunie, străpungeau cu săgeţile de aur frunzişul. Surugiul lăsă caii la pas. Cei doi ofiţeri săriră jos de pe capră.

— Jean, spuse regele, opriţi trăsura şi deschideţi-ne portiera. Aş vrea să merg pe jos, şi cred că nici regina şi nici copiii nu vor fi supăraţi de această mică plimbare.

Domnul de Malden făcu un semn. Surugiul opri. Portiera fu deschisă şi regele, regina, copiii şi Madame Elisabeth coborîră. Doamna de Tourzel rămase singură, fiind prea suferindă ca să coboare.

Chiar în acea clipă, întreaga colonie regală se împrăştie pe drum. Delfinul începu să alerge după fluturi şi Madame Royale să culeagă flori. Madame Elisabeth luă braţul regelui. Regina mergea singură.

Văzînd această familie împrăştiată astfel pe şosea, aceşti doi copii frumoşi jucîndu-se şi alergînd, această soră sprijinită de braţul fratelui ei, zîmbindu-i,

această femeie frumoasă dusă pe gînduri şi privind în urmă, toate acestea luminate de un frumos şi matinal soare de iunie, care proiecta umbra transparentă a pădurii pînă în mijlocul şoselei, ai fi zis că vezi o familie fericită înapoindu-se de la castelul ei, pentru a-şi relua viaţa-i liniştită şi cotidiană, şi nu o regină şi un rege al Franţei părăsind un tron spre care aveau să fie readuşi numai pentru a fi duşi pe eşafod !

E-adevărat că un incident avea să imprime curînd în acest tablou, calm şi senin, zbuciumul numeroaselor pasiuni ascunse în fundul inimilor diferitelor personaje ale acestei povestiri.

Regina se opri deodată ca şi cum picioarele ei ar fi prins rădăcini în pămînt. Un călăreţ apărea la un sfert de leghe, într-un nor de praf ridicat de galopul calului său. Maria-Antoaneta nu îndrăzni să spună : „E contele de Charny”. Dar un strigăt îi izbucni din piept :

— Ah ! noutăţi de la Paris !

Toţi se întoarseră, cu excepţia moştenitorului. Copilul fără griji prinsese tocmai fluturele după care alerga şi nu-l interesau noutăţile de la Paris.

Puţin miop, regele scoase din buzunar un mic binoclu.

— Eh ! spuse el, cred că e domnul de Charny.

— Da, Sire, spuse regina, el e.

— Să continuăm, să continuăm să urcăm, spuse regele. Ne va ajunge oricum şi n-avem timp de pierdut.

Regina nu îndrăzni să spună că, fără îndoială, noutăţile ce le aducea Charny meritau osteneala să fie aşteptate. De altfel, era o întîrziere doar de cîteva secunde : călăreţul se apropia în plină viteză. Pe măsură ce se apropia, el însuşi privea la rîndul său cu mare atenţie şi părea să nu înţeleagă de ce gigantica trăsură îşi împrăştiate călătorii pe şosea. În cele din urmă îi întîlni chiar în momentul cînd trăsura atingea capătul urcuşului şi făcea haltă în vîrf.

Era într-adevăr Charny, cum ghicise inima reginei şi privirea regelui. Era îmbrăcat într-o mică redingotă verde cu gulerul larg, cu o pălărie cu şnur lat şi cataramă de oţel, cu o jiletcă albă, un pantalon de piele strîns pe corp şi cizme mari militare urcînd deasupra genunchiului. Tenul său, de obicei de un alb mat, era înviorat de goană şi scînteile flăcării ce-i înroşeau obrazul îi ţîşneau din pupile. Avea ceva dintr-un învingător în răsuflarea sa puternică şi în nara sa dilatată.

Niciodată regina nu-l văzuse atît de frumos. Ea scoase un suspin adînc.

El sări de pe cal şi se înclină în faţa regelui. Apoi, întorcîndu-se, o salută pe regină. Toată lumea se grupă în jurul său, cu excepţia celor doi din garda personală a regelui, care rămaseră ceva mai departe, din discreţie.

— Apropiaţi-vă, domnilor, apropiaţi-vă ! spuse regele. Noutăţile ce ni le aduce domnul de Charny ne privesc pe toţi.

— Mai întîi, Sire, totul merge bine, spuse Charny, şi, la ora două dimineaţa nimeni nu bănuia fuga dumneavoastră.

Toţi răsuflară uşuraţi. Apoi începură să curgă întrebările.

Charny povesti cum intrase în Paris, cum se întîlnise în strada Echelle cu patrula patrioţilor, cum îl iscodiseră şi cum îi lăsase convinşi că regele se culcase şi dormea. Apoi povesti cum intrase în Tuileries, găsind palatul calm ca în zilele obişnuite. Urcase în camera sa, îşi schimbase hainele, coborîse prin coridoarele regelui, asigurîndu-se astfel că nimeni nu bănuia fuga familiei regale. Chiar domnul de Gouvion, văzînd că şirul de santinele pe care le aşezase în jurul apartamentului regelui nu servea la nimic, îl rupse, şi trimise acasă ofiţerii şi şefii de batalioane.

Atunci Charny îşi luase calul pe care-l lăsase în curte în grija unui servitor şi, socotind că ar întîmpina

mari dificultăţi în a obţine, la asemenea oră, un căluţ la poşta Parisului, plecase din nou spre Bondy pe acelaşi cal. Acest nefericit cal reuşi să ajungă la Bondy cu picioarele aproape umflate, sfîrşit, dar, ceea ce era important, ajunsese. Acolo, contele luase un cal odihnit şi îşi continuase drumul. În rest, nimic îngrijorător pe drumul parcurs.

Regina găsi potrivit să-i întindă mîna lui Charny, căci asemenea noutăţi meritau o asemenea favoare. Charny sărută respectuos mîna reginei. De ce pălise regina ? De fericire că Charny i-a strîns mîna ? De durere fiindcă nu i-a strîns-o ?

Urcară în trăsură. Trăsura porni. Charny galopa pe lîngă portieră.

La următoarea poştă găsiră caii pregătiţi, mai puţin calul înşeuat pentru Charny. Isidore nu-l comandase, deoarece nu ştia că fratele său avea nevoie de el.

Se produse aşadar o întîrziere din cauza calului. Trăsura plecă şi cinci minute mai tîrziu Charny se afla în şa.

De altfel, era convenit că va merge în urma trăsurii şi că nu o va escorta. O urmă însă foarte de aproape, pentru ca regina să-l zărească cînd îşi va scoate capul prin portieră şi pentru ca fiecare schimb de cai să sosească fără întîrziere, spre a avea vreme să schimbe cîteva cuvinte cu iluştrii călători.

Charny îşi schimbă calul la Montmirail. Credea că trăsura avea un sfert de oră avans asupra lui, cînd, deodată, după ce dădu colţul unei străzi, calul său lovi aproape cu botul spatele trăsurii oprite şi pe cei doi ofiţeri de gardă care încercau să cîrpească un ham.

Contele sări jos de pe cal, îşi vîrî capul prin portieră pentru a-i recomanda regelui să se ascundă şi reginei să nu fie îngrijorată. Apoi, deschise un fel de ladă în care erau dinainte rînduite tot felul de unelte sau obiecte necesare în cazul unui accident oarecare.

Găsi o pereche de hamuri, luă unul pentru a înlocui pe cel rupt.

Cei doi ofiţeri profitară de oprire pentru a-şi cere armele lor, dar regele se opuse în mod categoric să le fie date. I se invocă drept argument cazul în care trăsura ar fi oprită, dar el răspunse că în nici un caz nu vrea să se verse sînge pentru el.

În cele din urmă hamul este schimbat, cufărul închis şi cei doi ofiţeri urcară pe capră. Charny încălecă, şi trăsura o porni.

Numai că se pierdu peste o jumătate de oră, şi asta într-o împrejurare cînd fiecare minut pierdut este o pierdere ireparabilă.

La ora două au ajuns la Châlons.

— Dacă ajungem la Châlons fără să fim arestaţi, spusese regele, totul va merge bine !

Ajunseseră la Châlons fără să fie arestaţi şi se schimbară caii. Regele se arătă o clipă. În mijlocul grupelor formate în jurul trăsurii, doi oameni îl priviră cu o atenţie deosebită. Deodată, unul din aceşti doi oameni se îndepărtează şi dispare. Celălalt se apropie.

— Sire, spuse acesta pe şoptite, nu vă mai expuneţi astfel, sau veţi fi pierdut.

Atunci, adresîndu-se surugiilor, le spuse :

— Haida de, leneşilor ! Aşa sînt serviţi bravii călători care plătesc treizeci de bănuţi ?...

Şi se puse el însuşi la treabă, ajutîndu-i pe surugii. Era proprietarul staţiei de cai de poştă.

În sfîrşit, caii sînt înhămaţi, surugiii sar în şa. Primul surugiu vrea să pornească caii. Amîndoi se prăbuşesc. Caii se ridică sub loviturile de bici şi încearcă să pornească trăsura. Ceilalţi doi cai, ai celui de-al doilea surugiu, se prăbuşesc la rîndul lor. Surugiul e prins sub cal. Charny, care aştepta în linişte, îl trase pe vizitiu de sub cal.

— Oh ! domnule, exclamă Charny adresîndu-se proprietarului staţiei de poştă, ignorînd devotamentul acestuia, ce fel de cai ne-aţi dat ?

— Cei mai buni din grajd ! răspunse acesta.

Numai că aceşti cai sînt atît de împiedicaţi în hamuri că, cu cît încearcă să se ridice, cu atît se încurcă mai rău. Charny se aruncă asupra hamurilor.

— Haide ! spuse el, să dezhămăm şi să înhămăm din nou.

Proprietarul se pune pe treabă, plîngînd de disperare. În acest timp, omul care se îndepărtase şi dispăruse fugi la primar, anunţîndu-l că în acest moment regele şi întreaga familie regală schimbă caii şi-i ceru un mandat să-i aresteze.

Din fericire, primarul era prea puţin republican, sau nu se sinchisea să ia asupra sa o asemenea răspundere. În loc să se încredinţeze că faptul e real, ceru la rîndul său tot felul de explicaţii, tăgădui că ar putea fi adevărat şi, în cele din urmă, văzînd că n-o scoate la capăt, veni la clădirea poştei în momentul în care trăsura dispăru după colţ.

Se pierduseră mai mult de douăzeci de minute.

În trăsura regală alarma era mare. Caii care se prăbuşesc fără nici un motiv vizibil unii după alţii îi amintesc reginei acele lumînări care se stingeau singure.

Între timp, pe cînd ieşeau din oraş, regele, regina şi Madame Elisabeth spun deodată :

— Sîntem salvaţi !

Dar, o sută de paşi mai departe, un bărbat se repede, îşi vîră capul prin portieră şi strigă iluştrilor călători :

— Măsurile ce le-aţi luat n-o să vă ajute. Veţi fi arestaţi !

Regina scoase un ţipăt. Necunoscutul se aruncă într-o parte şi dispăru în pădure.

Din fericire, mai au doar patru leghe pînă la Pont-de-Sommevelle, unde îl vor întîlni pe domnul de Choiseul cu cei patruzeci de husari ai săi.

Numai că era ora trei după-amiază şi au o întîrziere de aproape patru ore !...

Capitolul 75
FATALITATE

Ne amintim de ducele de Choiseul, care plecase în goana poştalionului împreună cu Léonard, care era deznădăjduit că lăsase deschisă uşa camerei sale, că luase pălăria şi redingota fratelui său, că nu-şi ţinuse făgăduiala de a o coafa pe doamna de l'Aage. Singura consolare a bietului Léonard era că domnul de Choiseul îi făgăduise că-l va duce la vreo două, trei leghe numai, pentru a-i încredinţa un comision din partea reginei, după care va fi liber. În consecinţă, ajungînd la Bondy şi simţind că trăsura se opreşte, coaforul răsuflă uşurat şi se pregăti să coboare. Domnul de Choiseul îl opri spunîndu-i :

— N-am ajuns încă.

Caii erau comandaţi dinainte. În cîteva secunde au fost înhămaţi şi trăsura porni ca o săgeată.

— Bine, domnule, spuse sărmanul Léonard, dar unde mergem ?

— De vreme ce ne-am înţeles că te înapoiezi mîine dimineaţă, răspunse domnul de Choiseul, ce contează restul ?

— Chestiunea este, spuse Léonard, că trebuie să fiu dimineaţa, la zece, la Tuileries, s-o coafez pe regină...

— E tot ce te frămîntă, nu-i aşa ?

— Fără îndoială... Numai că, dacă aş sosi mai devreme, l-aş putea linişti pe fratele meu şi i-aş explica doamnei de l'Aage că nu din vina mea nu m-am ţinut de cuvînt.

— Dacă asta-i tot, linişteşte-te, dragul meu Léonard, totul va fi bine, răspunse domnul de Choiseul.

Léonard nu avea nici un motiv să creadă că domnul de Choiseul îl răpea, aşa că se linişti, cel puţin deocamdată. Dar la Claye, văzînd că se schimbă din

nou caii la trăsură şi tot nu se punea problema să se oprească, nenorocitul exclamă :

— Ah ! domnule duce, mergem aşadar la capătul lumii ?

— Ascultă, Léonard, îi spuse atunci ducele cu un aer serios, nu te duc într-o casă din apropierea Parisului, ci la frontieră.

Léonard scoase un strigăt, îşi sprijini mîinile pe genunchi şi îl privi pe duce cu aer îngrozit.

— La... la... frontieră ?... bîlbîi el.

— Da, dragul meu Léonard. Acolo, la regimentul meu, trebuie să găsesc o scrisoare de o importanţă deosebită pentru regină. Neputîndu-i-o preda personal, aveam nevoie de o persoană de încredere pentru a i-o trimite. Am rugat-o să-mi indice pe cineva, şi ea te-a ales ca pe omul mai demn de încredere, avînd în vedere devotamentul ce i l-ai arătat întotdeauna.

— Oh ! domnule, exclamă Léonard, cu siguranţă că sînt demn de încrederea reginei ! Dar cum mă voi înapoia ? Sînt în pantofi decupaţi, cu corapi albi de mătase, în pantaloni de mătase. N-am nici bani, nici lenjerie.

Acest băiat de treabă uita că avea în buzunar diamantele reginei, care valorau două milioane.

— Nu te îngrijora, dragă prietene, îi spuse ducele de Choiseul. Am în trăsura mea cizme, haine, lenjerie, bani, tot ce este necesar. În sfîrşit, nimic nu-ţi va lipsi.

— Fără îndoială, domnule duce, sînt sigur că cu dumneavoastră nimic nu-mi va lipsi. Dar bietul meu frate, căruia i-am luat pălăria şi redingota, dar această sărmană doamnă d'Aage, care nu e bine coafată decît de mine ?... Doamne ! Dumnezeule ! cum se vor isprăvi toate astea ?

— Cît se poate de bine, dragul meu Léonard. Cel puţin aşa sper ! spuse ducele.

Goneau ca vîntul. Domnul de Choiseul spusese curierului său să pregătească două paturi şi o cină la

Montmirail, unde vor petrece restul nopţii. Ajungînd la Montmirail, calatorii găsiră două paturi şi cina pregătită. După cină cei doi călători se culcară, ducele dînd dispoziţie ca trăsura sa să-l aştepte cu caii gata înhămaţi la ora patru. La ora zece trecea prin Châlons, iar la unsprezece ajunse la Pont-de-Sommevelle. Aici se informează : husarii nu sosiseră încă. Se opri la clădirea poştei, coborî, ceru o cameră şi îşi îmbrăcă uniforma.

Léonard privea toate aceste pregătiri cu o mare îngrijorare, însoţită de suspine, care-l înduioşară pe ducele de Choiseul.

— Léonard, îi spuse el, e timpul să-ţi dezvălui adevărul.

— Cum adevărul ? exclamă Léonard, mergînd din surpriză în surpriză. Nu cunosc, aşadar, adevărul ?

— Cunoşti o parte din el şi îţi voi spune restul.

Léonard işi împreună mîinile.

— Eşti devotat stăpînilor dumitale, nu-i aşa, dragul meu Léonard ?

— Pe viaţă şi pe moarte, domnule duce !

— Ei bine. În două ore vor fi aici.

— Oh ! Dumnezeule, e cu putinţă ? exclamă bietul băiat.

— Da, continuă ducele, aici, împreună cu copiii şi cu Madame Elisabeth... Ştii prin ce primejdii au trecut ? (Léonard făcu un semn afirmativ cu capul.) Prin ce primejdii vor mai trece ? (Léonard ridică ochii spre cer). Ei bine, în două ore vor fi salvaţi !...

Léonard nu putu răspunde. Plîngea cu lacrimi fierbinţi. Totuşi, reuşi să murmure :

— În două ore vor fi aici ? Sînteţi sigur ?

— Da, în două ore. Urmau să plece de la Tuileries noaptea la unsprezece, sau la unsprezece şi jumătate, şi să ajungă la ora prînzului la Châlons. Să adăugăm o oră şi jumătate pentru cele patru leghe pe care le-am făcut, aşa că vor fi aici în cel mult două ore. Vom cere

să ni se servească prînzul. Aştept un detaşament de husari pe care trebuie să mi-l aducă domnul de Goguelat. Vom lungi dejunul cît mai mult posibil.

— Oh ! domnule, întrerupse Léonard, nu mi-e foame deloc.

— N-are importanţă, vei face un efort şi vei mînca.

— Da, domnule duce.

— Vom lungi deci cît mai mult dejunul spre a avea un pretext să rămînem... Ei ! iată că sosesc şi husarii !

În adevăr, se auzea în acelaşi timp şi trompeta şi tropotul cailor. În acest moment, domnul de Goguelat intră în cameră şi-i înmînă ducelui un pachet din partea domnului de Bouillé, care conţinea şase semnături în alb şi o copie a ordinului expres dat de rege tuturor ofiţerilor, indiferent de grad şi vechime, să se supună domnului de Choiseul. Ducele dădu ordin să fie priponiţi caii, distribui pîine şi vin husarilor şi se aşeză la rîndul său la masă.

Noutăţile ce le aducea domnul de Goguelat nu erau bune. Peste tot, pe drumul parcurs, găsise o mare fierbere. Zvonurile privind plecarea regelui circulau de peste un an, nu numai la Paris, dar şi în provincie, iar staţionarea unor detaşamente din diferite arme la Saint-Menehould şi la Varennes trezise bănuieli. Auzise chiar sunînd clopotul de alarmă într-o comună lîngă şosea.

Toate astea îi tăiară pofta de mîncare pînă şi domnului de Choiseul. De aceea, după o oră petrecută la masă, cum orologiul sunase tocmai douăsprezece şi jumătate, el se ridică şi, lăsînd domnului Boudet paza detaşamentului, ajunse la şoseaua de la intrarea în Pont-de-Sommevelle, de unde se putea cuprinde cu privirea mai mult de o jumătate de leghe de drum.

Nu se vedea nici urmă de curier sau de trăsură, dar nu era încă de mirare. Nu aşteptau curierul înainte

de o oră şi jumătate şi pe rege înainte de două ore, ţinînd seama , de eventualele mici accidente din cursul călătoriei.

Totuşi, timpul trecea şi nimic nu apărea pe şosea, cel puţin nimic care să semene cu ceea ce aşteptau.

Domnul de Choiseul îşi scotea ceasul din cinci în cinci minute şi, de fiecare dată, Léonard spunea :

— Oh ! Nu vor veni... Sărmanii mei stăpîni ! Sărmanii mei stăpîni ! Li s-o fi întîmplat o nenorocire !

Disperarea bietului băiat sporea îngrijorarea domnului de Choiseul.

La două şi jumătate, la trei, la trei şi jumătate, nici un curier, nici o trăsură ! Ne amintim că abia la ora trei regele părăsea localitatea Châlons.

Dar, pe cînd ducele aştepta astfel pe şosea, soarta neînduplecată pregătea la Pont-de-Sommevelle un eveniment care avea să aibă cea mai mare influenţă asupra întregii drame pe care o povestim.

Soarta neînduplecată, repetăm, făcuse ca exact cu cîteva zile în urmă, ţăranii de pe un domeniu aparţinînd doamnei d'Elboeuf, domeniu situat aproape de Sommevelle, să refuze plata drepturilor nerăscumpărabile. Atunci au fost ameninţaţi cu execuţia silită, cu ajutorul armatei. Dar Federaţia îşi dăduse roadele, astfel încît ţăranii din satele învecinate făgăduiră să dea o mînă de ajutor celor de pe moşia doamnei d'Elboeuf în momentul cînd s-ar încerca punerea în aplicare a ameninţării.

Cînd îi văzură pe husari sosind şi oprindu-se acolo, ţăranii crezură că aceştia veniseră cu un scop duşmănos. Au fost trimişi curieri de la Pont-de-Sommevelle spre satele învecinate şi, către ora trei, clopotul de alarmă începu să sune în tot ţinutul.

Auzind acest sunet, domnul de Choiseul reveni la Pont-de-Sommevelle şi-l găsi pe sublocotenentul Boudet foarte îngrijorat.

Ameninţări surde li se adresară husarilor, care pe atunci alcătuiau trupele cele mai detestate din armată. Ţăranii îi sfidau şi începuseră să cînte, chiar sub nasul lor, acest cîntec improvizat:

Husarii-s nişte netrebnici,
Dar ne batem joc de ei !

De altminteri, alte persoane, mai bine informate sau mai perspicace, începură să spună pe şoptite că husarii erau acolo nu pentru a-i sili la plata dijmelor pe ţăranii de pe moşia doamnei d'Elboeuf, ci pentru a-i aştepta pe rege şi pe regină.

Tocmai atunci orologiul suna ora patru, fără să aducă nici curier, nici ştiri.

Cu toate acestea, ducele se hotărî să mai rămînă. Dispuse însă ca la trăsura sa să fie înhămaţi caii, luă la el diamantele lui Léonard, pe care-l expedie la Varennes, recomandîndu-i să le înfăţişeze în trecere — la Sainte-Menehould, domnului Dandoins, la Clermont, domnului de Damas şi la Varennes, domnului de Bouillé-fiul — situaţia în care se găseşte.

Apoi, pentru a potoli agitaţia crescîndă din jurul său, declară că el şi husarii săi nu se află aici pentru a proceda la represalii împotriva ţăranilor — cum crede lumea — ci pentru a aştepta şi escorta un tezaur pe care ministrul de război îl trimite armatei.

Dar cuvîntul tezaur, care are un dublu sens, calmînd iritabilitatea asupra uneia din chestiuni, confirma bănuielile asupra celeilalte. Regele şi regina sînt şi ei un tezaur, deci iată cu siguranţă tezaurul pe care-l aştepta ducele de Choiseul.

Peste un sfert de oră, ducele şi husarii erau atît de înghesuiţi şi împresuraţi încît domnul de Choiseul înţelege că nu va mai putea rezista multă vreme şi că, dacă din nenorocire, regele şi regina ar sosi în acest moment, va fi cu neputinţă să-i apere cu ajutorul celor

patruzeci de husari. Se hotărî să facă în aşa fel încît *trăsura regelui să-şi continue drumul fără piedici.*

În loc să fie un sprijin, prezenţa lui devenise o piedică. Cel mai bun lucru de făcut, chiar în cazul în care regele ar sosi, era prin urmare, să plece.

Într-adevăr, plecarea lui ar elibera şoseaua. Numai că avea nevoie de un pretext pentru plecare.

Şeful poştei se afla acolo în mijlocul a cinci-şase sute de curioşi, cărora le era suficient un singur cuvînt spre a se preface în duşmani. Privea, ca şi ceilalţi, cu braţele încrucişate. Şedea chiar sub nasul domnului de Choiseul.

— Domnule, îi zise ducele, aveţi cunoştinţă de vreun transport de bani spre Metz în aceste ultime cîteva zile ?

— Chiar azi dimineaţă, răspunse acesta, diligenţa a dus o sută de mii de taleri. Era escortată de doi jandarmi.

— E-adevărat ? spuse domnul de Choiseul, complet zăpăcit de părtinirea cu care norocul îl ajuta.

— Zău ! spuse un jandarm, e-adevărat, căci Robin şi cu mine eram de pază.

— Atunci, spuse ducele întorcîndu-se liniştit spre domnul de Goguelat, ministrul a preferat probabil acest fel de expediere. Întrucît prezenţa noastră aici nu mai are nici un rost, cred ca ne putem retrage. Hei, husari, fiţi gata de pornire !

Husarii erau destui de îngrijoraţi şi nu cereau altceva decît să se supună acestui ordin. Într-o clipă luară frîiele şi încălecară. Se rînduiră în şir. Domnul de Choiseul trecu în revistă frontul, aruncă o privire spre Châlons şi zise, cu un suspin :

— Husari, rupeţi rîndurile cîte patru, şi la pas !

Şi plecă din Pont-de-Sommevelle, cu trompeţii în capul coloanei. În momentul cînd orologiul suna ora cinci şi jumătate.

La două sute de paşi de sat, domnul de Choiseul o luă pe scurtătură, spre a evita Sainte-Menehould, unde se spunea că ar domni o mare agitaţie.

Tocmai în acest moment, Isidore de Charny, îmboldindu-şi calul cu pintenii şi biciuşca, după ce străbătuse patru leghe în două ore, ajunse la clădirea poştei, schimbă calul şi se informă în acelaşi timp dacă n-a fost văzut un detaşament de husari. Află că acest detaşament a plecat la pas abia de un sfert de oră pe drumul spre Sainte-Menehould. Comandă caii şi, sperînd să-l ajungă pe domnul de Choiseul din urmă şi să-l oprească în retragerea sa, plecă în galop întins pe un cal odihnit.

Domnul de Choiseul, cum am văzut, părăsise drumul către Sainte-Menehould, luînd-o pe scurtătură, exact în momentul în care vicontele de Charny ajungea la clădirea poştei, astfel încît acesta nu-l putu întîlni.

Capitolul 76
SOARTA NEÎNDUPLECATĂ

Trăsura regelui sosi la zece minute după plecarea lui Isidore de Charny. Cum prevăzuse domnul de Choiseul, mulţimea se risipise.

Ştiind că un prim detaşament de trupe trebuia să se găsească la Pont-de-Sommevelle, contele de Charny nu se gîndise că ar fi fost important pentru el să rămînă în urmă. Galopa aproape de portiera trăsurii grăbindu-i pe surugii, care păreau a fi primit cuvînt de ordin să meargă dinadins în trap mic.

Ajungînd la Pont-de-Sommevelle şi nevăzînd husarii, nici pe domnul de Choiseul, regele scoase cu îngrijorare capul prin portieră.

— Vă rog, Sire, spuse Charny, nu vă expuneţi, mă voi informa.

Şi intră în clădirea poştei. Reapăru peste cinci minute. Aflase tot şi repetă totul regelui. Regele înţelese că domnul de Choiseul se retrăsese pentru a-i lăsa cale liberă. Important era să cîştige timp şi să ajungă la Sainte-Menehould. Fără îndoială că ducele se retrăsese acolo, iar ei îi vor găsi în acest oraş reuniţi pe husari şi pe dragoni. În momentul plecării, Charny se apropie de portieră.

— Ce porunceşte regina ? întrebă el. Să merg înainte ? Să urmez trăsura la distanţă ?

— Nu mă părăsiţi, spuse regina.

Charny se înclină şi galopă alături de portieră.

În acest timp, Isidore alerga în faţă, neînţelegînd de ce era atît de pustiu drumul, ce se întindea în linie atît de dreaptă, încît pe alocuri putea vedea în faţă la o distanţă de o leghe sau chiar de o leghe şi jumătate.

Îngrijorat, îşi grăbi calul, distanţîndu-se de trăsura regală şi temîndu-se, mai ales, ca locuitorii din Sainte-Menehould să nu devină neîncrezători faţă de dragonii

domnului Dandoins, la fel ca şi cei din Pont-de-Sommevelle faţă de husarii domnului de Choiseul.

Nu se înşela. Primul lucru ce-l zări la Sainte-Menehould fu marele număr de soldaţi din garda naţională răspîndiţi pe străzi. Erau primii pe care-i întîlnise de la Paris. Întregul oraş părea să fie în fierbere şi în cartierul opus celui pe unde intra Isidore se bătea toba.

Vicontele porni în goană mare pe străzi, părînd a nu fi deloc îngrijorat de toată această agitaţie. Traversă piaţa mare şi se opri la poştă.

Traversînd piaţa, remarcă o duzină de dragoni aşezaţi pe o bancă, cu chipiu de poliţist în cap. La cîţiva paşi de ei, la o fereastră de la parter, se afla marchizul de Dandoins, ţinînd o cravaşă în mînă şi avînd pe cap acelaşi chipiu.

Isidore trecu fără să se oprească şi lăsă impresia că nu vede nimic. Presupunea că domnul Dandoins, ştiind care trebuie să fie îmbrăcămintea curierilor regali, îl va recunoaşte şi, în consecinţă, nu va mai avea nevoie de alt indiciu.

Un tînăr de vreo douăzeci şi opt de ani, cu părul tuns ca împăraţii romani, cum îl purtau patrioţii în acea vreme, cu favoriţi lungi pînă sub fălci şi făcînd înconjurul obrazului, stătea în poarta poştei, îmbrăcat într-un halat.

Isidore privi în jur, să vadă cui trebuie să i se adreseze.

— Ce doriţi dumneavoastră, domnule ? spuse tînărul cu favoriţi negri.

— Să vorbesc cu şeful poştei, răspunse Isidore.

— Pentru moment nu-i aici, domnule, dar sînt fiul lui, Jean-Baptiste Drouet... Dacă pot să vă fiu de folos, vorbiţi cu mine.

Tînărul apăsase pe aceste cuvinte : Jean-Baptiste Drouet, de parcă ar fi ghicit că aceste cuvinte, mai bine

zis aceste nume, vor obţine în istorie o fatală celebritate.

— Doresc şase cai de poştă pentru două trăsuri care mă urmează.

Drouet făcu un semn din cap, care voia să spună că va obţine ceea ce dorea. Apoi, trecînd din casă în curte, strigă :

— Hei, surugii ! Pregătiţi şase cai pentru două trăsuri şi un căluţ pentru curier.

În acest moment, marchizul Dandoins intră în graba mare.

— Domnule, spuse el adresîndu-se lui Isidore, precedaţi trăsura regelui, nu-i aşa ?

— Da, domnule, şi sînt mirat să vă văd pe dumneavoastră şi pe oamenii dumneavoastră cu chipiu de poliţie militară. Înseamnă că sînteţi în repaus.

— N-am fost preveniţi, domnule. De altfel, demonstraţii foarte ameninţătoare au loc în jurul nostru. Unii încearcă să-mi corupă oamenii. Ce trebuie să fac ?

— Regele trebuie să treacă peste puţin timp, deci supravegheaţi-i trăsura, acţionaţi în funcţie de împrejurări şi plecaţi la o jumătate de oră după familia regală, pentru a-i servi drept ariergardă.

Apoi, întrerupîndu-se brusc, adăugă :

— Tăcere ! Sîntem spionaţi. Poate am fost auziţi. Duceţi-vă la escadronul dumneavoastră şi faceţi tot posibilul să menţineţi oamenii la datorie.

Într-adevăr, Drouet se află la uşa bucătăriei unde avea loc această conversaţie. Domnul Dandoins se îndepărtă. În acelaşi moment răsunară lovituri de bici, sosi trăsura regelui, traversară piaţa, se opri în faţa poştei. Larma făcută stîrneşte curiozitatea oamenilor, care se adună în jurul caleştii.

Domnul Dandoine, ţine să-i explice regelui cauza pentru care el şi oamenii săi se găsesc în repaus în loc să fie sub arme, se repede la portieră şi, dînd toate

dovezile de respect, prezintă scuze regelui şi familiei. Răspunzîndu-i, regele îşi scoate în mai multe rînduri capul pe portieră.

Isidore, cu piciorul pe scara şeii, stă lîngă Drouet, care priveşte în trăsură cu o profundă atenţie. Cu un an în urmă fusese la Paris, la Federaţie, îl văzuse pe rege şi acum crede că-l recunoaşte.

În acea dimineaţă primise o sumă considerabilă în asignate[1] şi examinase, una după alta, bancnotele cu portretul regelui pentru a vedea dacă nu erau false, iar chipul regelui rămăsese întipărit în memorie, părînd să-i strige : „Acest om din faţa ta e regele !”

El scoate un asignat din buzunar, compară cu originalul portretului gravat pe asignat şi murmură :

— Hotărît, el e !

Isidore trece de cealaltă parte a trăsurii. Fratele lui acoperă cu propriu-i corp portiera de care se sprijină regina.

— Regele a fost recunoscut! îi spune. Grăbeşte plecarea trăsurii şi uită-te bine la acest tînăr înalt şi brun... E fiul şefului poştei. El e acela ce l-a recunoscut pe rege. Se numeşte Jean-Baptiste Drouet.

— Bine ! spuse Olivîer, voi veghea. Du-te !

Isidore se avîntă în galop şi se duce să comande caii 1a Clermont. Abia ajunse la capătul oraşului cînd, stimulaţi de insistenţele domnilor de Malden şi Valory şi de promisiunea unui galben în plus, surugiii pornesc trăsura, care pleacă în trap mare. Contele nu l-a pierdut din vedere pe Drouet. Acesta nu s-a mişcat, numai că i-a şoptit ceva unui grăjdar. Charny se apropie de el.

—Domnule, îi spuse el, n-a fost comandat un cal pentru mine ?

— Ba da, domnule, răspunse Drouet, dar nu mai sînt cai.

---

[1] *Asignat* — hîrtie-monedă emisă în 1789 ; bancnotă avînd un curs forţat. (N.T.)

— Cum e cu putinţă să nu mai fie cai ? spuse contele. Dar ce e cu acest cal pe care tocmai se pune şaua în curte, domnule ?

—E al meu.

—Nu mi-l puteţi ceda, domnule ? Voi plăti cît trebuie.

— Imposibil, domnule ! Se lasă seara şi am de făcut un drum pe care nu-l pot amîna.

A insista înseamnă a da de bănuit. A încerca să ia calul cu forţa înseamnă a compromite totul. De altfel, Charny găsise o soluţie. Se duse la Dandoins, care urmărise din priviri trăsura regală pînă la colţul străzii.

Domnul Dandoins simte că o mînă i se pune pe umăr. Se întoarce.

— Sst ! zice Olivier, sînt eu, contele de Charny... Nu există cal disponibil pentru mine la poştă. Puneţi un dragon să descalece şi daţi-mi calul său. Trebuie să-i urmez pe rege şi pe regină ! Numai eu ştiu unde se află schimbul domnului de Choiseul şi, dacă nu ajung acolo, regele rămîne la Varennes.

— Conte, răspunse Dandoins, nu vă voi da calul unuia din oamenii mei, ci un cal de-al meu.

— Primesc. Salvarea regelui şi a familiei regale poate depinde de cel mai neînsemnat amănunt! Cu cît va fi mai bun calul, cu atît voi avea mai multe şanse.

Şi se îndepărtară amîndoi, îndreptîndu-se spre locuinţa marchizului Dandoins.

Înainte de a pleca, Charny însărcinase un subofiţer să urmărească toate mişcările lui Drouet. Din nenorocire, casa marchizului se afla la cinci sute de paşi de piaţă. Pînă s-au înşeuat caii s-a mai pierdut un sfert de oră. Spunem caii, căci domnul Dandoins va încăleca la rîndul său şi, potrivit ordinului dat de rege, se va replia în spatele trăsurii, spre a forma ariergarda.

Deodată lui Charny i se pare că aude strigăte şi, printre ele, cuvintele : „Regele, regina !”

Iese în goană din casă, cerîndu-i domnului Dandoins să-i trimită calul în piaţă.

Într-adevăr, tot oraşul e în fierbere.

Charny şi Dandoins abia ieşiseră din piaţă şi, ca şi cum Drouet n-ar fi aşteptat decît acest moment spre a izbucni, strigă :

— Trăsura care a trecut pe aici e trăsura regelui ! Regele, regina şi copiii Franţei sînt în această trăsură !

Şi se aruncă pe cal. Mai mulţi prieteni de-ai săi încercară să-l oprească.

— Unde se duce ? Ce vrea să facă ? Care îi e planul?

El le răspunse şoptind :

— Colonelul şi detaşamentul de dragoni erau aici... Regele nu poate fi arestat fără o ciocnire care putea să ia o întorsătură proastă pentru noi. Ceea ce n-am făcut aici, voi face la Clermont... Reţineţi aici dragonii, iată tot ce vă cer.

Şi plecă în galop pe urmele regelui.

Atunci se răspîndi zvonul că regele şi regina se aflau în trăsura care tocmai trecuse şi se fac auzite strigătele care ajung pînă la Charny.

La aceste strigăte, primarul şi municipalitatea sosesc la faţa locului, şi primarul somează pe dragoni să reintre în cazarmă, ţinînd seama că trecuse de ora opt.

Charny auzi totul: regele a fost recunoscut, Drouet a plecat, el tremură de nerăbdare.

În acest moment soseşte domnul Dandoins.

— Caii ? Unde-s caii ? îl întreabă Charny din clipa în care-l zăreşte.

— Vor fi aduşi pe dată, răspunde Dandoins.

— Aţi dispus să se pună pistoale în buzunarul şeii calului meu ?

— Da.

— Sînt în stare de funcţionare ?

— Le-am încărcat eu însumi.

— Bine ! Acum totul depinde de viteza calului dumneavoastră. Trebuie să ajung din urmă un om care are aproape un sfert de oră avans asupra mea şi pe care-l voi ucide.

— Cum se poate ? Să-l ucideţi ?

— Da ! Dacă nu-l ucid, totul e pierdut !

— La dracu ! Să mergem atunci în întîmpinarea cailor.

— Nu vă ocupaţi de mine, ocupaţi-vă de dragonii dumneavoastră care sînt îndemnaţi să se revolte... Iată, îl vedeţi pe primar ? Le ţine un discurs. Nici dumneavoastră nu aveţi timp de pierdut. Duceţi-vă, duceţi-vă !

În acest moment soseşte servitorul cu cei doi cai. Charny sare la întîmplare pe cel ce se află mai aproape de el, smulge dîrlogii din mîna servitorului, strînge hăţurile, înţeapă cu amîndoi pintenii şi pleacă în goana mare pe urmele lui Drouet, fără să mai înţeleagă ultimele cuvinte ce i le striga marchizul Dandoins.

Aceste ultime cuvinte pe care le-a luat vîntul au totuşi importanţa lor :

— Aţi luat din greşeală calul meu şi nu pe-al dumneavoastră ! a strigat marchizul. Aşa că pistoalele nu sînt încărcate !

Capitolul 77
DIN NOU SOARTA

Între timp trăsura regelui, precedată de Isidore, zbura pe şoseaua de la Sainte-Menehould spre Clermont.

Cum am spus, soarele scăpăta spre asfinţit. Tocmai bătea de ora opt şi trăsura intra în pădurea Argonne.

Charny n-o putuse preveni pe regină că va fi reţinut, deoarece trăsura regală plecase înainte ca Drouet să-i fi răspuns că nu mai are cai.

Ieşind din oraş, regina îşi dădu seama că însoţitorul ei părăsise portiera trăsurii, dar nu avea nici o posibilitate de a încetini goana sau a-i întreba pe surugii.

Se aplecă de zece ori în afara trăsurii pentru a privi în urmă, dar nu descoperi nimic. Odată crezu că zăreşte un călăreţ galopînd la mare distanţă, dar acest călăreţ începu să se piardă în umbrele crescînde ale nopţii.

Între timp — căci pentru înţelegerea evenimentelor şi lămurirea fiecărui act al acestei îngrozitoare călătorii trebuie să trecem, rînd pe rînd, de la un actor la altul. — între timp, adică pe cînd Isidore, în calitate de curier, preceda, cu un sfert de leghe trăsura, pe cînd trăsura urma drumul de la Sainte-Menehould la Clermont şi tocmai intra în pădurea Argonne, pe cînd Drouet gonea după trăsură, iar Charny gonea după Drouet, marchizul Dandoins revine la detaşamentul său şi ordonă să se sune din trompetă semnalul de înşeuare a cailor. Dar în momentul cînd soldaţii încearcă să pornească, străzile sînt atît de pline de lume, încît caii nu pot face un singur pas înainte.

În mijlocul acestei mulţimi se află trei sute de soldaţi din garda naţională, în uniforme şi cu arma în mînă.

A risca o luptă — şi totul prevestea că aceasta ar fi crîncenă — însemna a-l pierde pe rege. Era mai bine să rămînă pe loc, şi, rămînînd pe loc, să reţină toată această mulţime. Domnul Dandoine parlamentează cu ei, îi întreabă pe conducători ce vor, ce doresc şi de ce fac aceste ameninţări şi demonstraţii ostile, în acest timp, regele putea ajunge la Clermont, unde îl va găsi pe domnul Damas cu cei o sută patruzeci de dragoni ai săi.

Dacă ar avea o sută patruzeci de dragoni, ca domnul Damas, ar putea încerca ceva — dar nu erau decît treizeci. Ce să facă cu treizeci de dragoni împotriva a trei-patru mii de oameni ?

Să parlamenteze — şi, am spus-o — chiar asta face. La nouă şi jumătate trăsura regelui, pe care Isidore o precede doar cu cîteva sute de paşi, atît de repede merseseră surugiii, ajunge la Clermont. N-a făcut decît o oră şi un sfert pentru a parcurge cele patru leghe ce despart cele două orăşele. Pînă la un anumit punct, regina îşi explică astfel absenţa lui Charny. El îi va ajunge la schimbarea cailor.

Înainte de intrarea în oraş, domnul Damas aşteaptă trăsura regelui. Fusese prevenit de Léonard. Recunoaşte livreaua curierului şi-l opreşte pe Isidore.

— Scuzaţi, domnule, spuse, este chiar regele cel pe care-l precedaţi ?

— Şi dumneavoastră, domnule, întrebă Isidore, sînteţi contele Charles de Damas ?

— Da.

— Ei bine, domnule, îl preced într-adevăr pe rege. Adunaţi-vă dragonii şi escortaţi trăsura Majestăţii Sale.

— Domnule, răspunde contele, suflă în aer un vînt de insurecţie care mă sperie, şi sînt obligat să vă mărturisesc că nu răspund de dragonii mei dacă îl vor

recunoaşte pe rege. Tot ce vă pot promite este că, după ce trăsura va fi trecut, să mă repliez în urma ei şi să închid drumul.

— Faceţi cum e mai bine, domnule, spuse Isidore. Iată-l pe rege.

Şi el arătă în mijlocul întunericului trăsura care sosea şi putea fi urmărită după scînteile ce ţîşneau de sub copitele cailor. În ce-l priveşte, datoria sa era să se avînte mai departe, şi să comande caii de schimb.

Cinci minute mai tîrziu se opri în faţa clădirii poştei. Aproape în acelaşi timp cu el sosesc domnul de Damas şi cinci-şase dragoni. Apoi trăsura regelui.

Trăsura îl urmează pe Isidore atît de aproape, încît nici nu are vreme să încalece din nou. Această trăsură, fără să fie excepţională, este atît de arătoasă, încît numeroase persoane încep să se îmbulzească în faţa clădirii poştei.

Domnul de Damas stătea în faţa portierei, fără să pară că-i cunoaşte pe iluştrii călători. Dar nici regele, nici regina nu putură rezista ispitei de a cere informaţii. Dintr-o parte, regele îi făcu semn domnului de Damas. Din cealaltă, regina îi făcu semn lui Isidore.

— Dumneata eşti, domnule de Damas ? întrebă regele.

— Da, Sire.

— De ce dragonii dumneavoastră nu sînt sub arme?

— Sire, Majestatea Voastră e în întîrziere cu cinci ore. Escadronul meu se afla în şa de la patru după-amiază. Am lungit lucrurile cît mai mult timp posibil, dar oraşul a început să se agite. Pînă şi dragonii mei făceau presupuneri îngrijorătoare. Dacă agitaţia izbucnea înainte de trecerea trăsurii Majestăţii Voastre, clopotul de alarmă ar fi sunat şi şoseaua ar fi fost blocată. Astfel încît n-am păstrat decît doisprezece oameni pe cai şi am dispus ca ceilalţi să se întoarcă la cazarmă. Numai că am închis gorniştii la mine, ca să

pot suna încălecarea la prima necesitate. De altminteri, Majestatea Voastră vede că totul e în ordine de vreme ce drumul e liber.

— Foarte bine, domnule, spuse regele, aţi acţionat ca un om prudent. După ce vom pleca, veţi suna înşeuarea şi veţi urma trăsura la aproape un sfert de leghe.

— Sire, spuse regina, doriţi să auziţi ce spune domnul Isidore de Charny ?

— Şi ce spune ? întrebă regele cu o oarecare nerăbdare.

— El spune, Sire, că aţi fost recunoscut de fiul stăpînului poştei din Sainte-Menehould, că e sigur de asta, că l-a văzut pe acel tînăr ţinînd în mînă un asignat, spre a se încredinţa de asemănarea portretului cu dumneavoastră, că fratele său, prevenit de el, a rămas în urmă şi, fără îndoială, în acest moment se petrece ceva grav în urma noastră, fiindcă nu-l vedem revenind pe contele de Charhy.

— Atunci, dacă am fost recunoscuţi, un motiv în plus să ne grăbim, doamnă. Domnule Isidore, grăbiţi surugiii şi alergaţi înainte.

Calul lui Isidore era pregătit. Tînărul se avîntă în şa strigînd surugiilor :

— La Varennes !

Domnul de Damas se dădu înapoi, salutîndu-l respectuos pe rege, şi surugiii porniră caii. Trăsura se îndepărtă cu iuţeala fulgerului.

Ieşind din oraş, trăsura se încrucişă cu un subofiţer de husari care venea spre oraş.

Domnul de Damas avu o clipă ideea să urmeze trăsura cu cei cîţiva oameni disponibili, dar regele îi dăduse ordine cu totul contrarii. El crezu de datoria sa să se conformeze acestor ordine, cu atît mai mult cu cît o anumită agitaţie începuse să se facă simţită în oraş. Burghezii alergau din casă în casă. Ferestrele se deschideau şi se vedeau apărînd capete şi lumînări.

Domnul de Damas era preocupat de un singur lucru : de clopotul de alarmă care putea să sune şi, de aceea, alergă la biserică şi păzi poarta. De altfel, domnul Dandoins urma să vină dintr-o clipă în alta cu cei treizeci de oameni ai săi, întărindu-i astfel forţele.

Cu toate acestea, lucrurile păreau să se calmeze. Peste un sfert de oră Damas reveni în piaţă. Îl găsi aci pe şeful său de escadron, domnul de Noirville. Îi dădu instrucţiuni pentru drum şi ordinul de a-şi pune oamenii în stare de alarmă.

În acest moment i se comunică domnului de Damas că un subofiţer de dragoni trimis de domnul Dandoins îl aşteaptă în locuinţa sa. Acest subofiţer venea să-l anunţe că nici dragonii, nici comandantul lor nu vor veni, deoarece domnul Dandoins era reţinut la municipalitate de locuitorii din Sainte-Menehould. Totodată i se anunţă sosirea unei ştafete a husarilor lui Lauzun. Această ştafetă era trimisă de domnul de Rohrig, care comanda postul din Varennes, împreună cu domnii Bouillé-fiul şi Raigecourt. Îngrijoraţi că se scurseseră ceasuri întregi fără să fi venit cineva, aceşti viteji gentilomi trimiteau să afle de la domnul Damas veşti despre rege.

— În ce stare se află postul din Varennes ? întrebă mai întîi domnul de Damas.

— Într-o stare de linişte desăvîrşită !

— Unde sînt husarii ?

— În cazarmă, cu caii înşeuaţi.

— Pe drum n-ai întîlnit vreo trăsură ?

— Ba da, o trăsură cu patru cai şi una cu doi.

— Acestea sînt trăsurile despre care ai venit să te informezi. Totul merge bine, spuse domnul de Damas.

După care se duse acasă şi ordonă gorniştilor să sune înşeuarea. Se pregătea să-l urmeze pe rege şi să-i vină în ajutor la caz de nevoie. Cinci minute mai tîrziu, trompetele sunau.

Aşadar, toate mergeau bine, cu excepţia incidentului care-i reţinea la Sainte-Menehould pe cei treizeci de oameni ai domnului Dandoins. Dar, cu cei o sută patruzeci de dragoni ai săi, domnul de Damas se putea lipsi de această întărire a forţelor.

Să revenim la trăsura regelui care, plecînd din Clermont, în loc să urmeze linia dreaptă care duce la Verdun, a luat-o la stînga şi mergea pe drumul spre Varennes.

Am expus mai înainte situaţia topografică a oraşului Varennes, împărţit în oraşul de sus şi în oraşul de jos. Am spus cum s-a hotărît ca schimbarea cailor să se facă la capătul oraşului dinspre localitatea Dun şi cum, pentru a ajunge acolo, trebuia părăsită şoseaua care ducea la pod. Apoi, era necesar să se treacă podul, pe sub bolta turnului, în jurul căruia trebuia să vegheze domnii de Bouillé şi Raigecourt, şi să se aştepte schimbul domnului de Choiseul. Domnului de Rohrig, tînăr ofiţer de douăzeci de ani, nu i s-a destăinuit secretul, astfel încît el credea că se află acolo pentru a escorta tezaurul armatei.

De altfel, ne amintim că, după ce ar fi ajuns în acest loc dificil, Charny trebuia să preia conducerea trăsurii regale prin labirintul străzilor. Charny stătuse cincisprezece zile la Varennes, studiase totul, făcuse o recunoaştere completă. Nici o piatră nu-i era necunoscută, toate străzile îi erau familiare.

Din nenorocire, Charny nu era acolo.

De aceea îngrijorarea reginei era de două ori mai mare. Deoarece, dacă într-o asemenea situaţie Charny nu venea să însoţească trăsura, trebuia să i se fi întîmplat un accident grav.

Apropiindu-se de Verennes, însuşi regele începu să se îngrijoreze. Bizuindu-se pe Charny, nu luase cu el nici măcar planul oraşului. Apoi, noaptea era foarte întunecoasă, luminată doar de stele. Era una din acele nopţi în care te poţi rătăci cu uşurinţă, chiar şi în

localităţi cunoscute, cu atît mai mult în mahalalele unui oraş străin.

Consemnul lui Isidore, dat de Charny, însuşi, era ca trăsura să se oprească înainte de intrarea în oraş. Acolo Olivier îl va schimba şi, cum am mai spus, va prelua conducerea caravanei.

Dar, ca şi regina, şi poate tot atît de mult ca şi ea, Isidore era îngrijorat de absenţa fratelui său. Singura speranţă ce-i rămînea era că domnul de Bouillé sau de Raigecourt, în nerăbdarea lor, vor veni în întîmpinarea regelui şi vor aştepta înainte de Varennes. Se aflau de cîteva zile în oraş şi cu siguranţă îl cunoşteau bine, astfel încît puteau sluji cu uşurinţă de călăuze.

Ajungînd la poalele colinei şi văzînd cîteva lumini care străluceau prin oraş, Isidore se opri nehotărît. Îşi aruncă ochii în jur, încercînd să străpungă întunericul cu privirea, dar nu văzu nimic. Atunci chemă întîi pe şoptite, apoi mai tare şi în cele din urmă aproape strigînd, pe domnii Bouillé şi Raigecourt. Nu răspunse nimeni.

La un sfert de leghe depărtare se auzea uruitul trăsurii care sosea, ca un tunet îndepărtat apropiindu-se din ce în ce mai mult. Lui Isidore îi veni o idee. Poate că aceşti domni erau ascunşi în liziera pădurii ce se întindea de-a lungul şoselei. El intră în pădure şi explloră întreaga lizieră. Nimeni. Nu avea altceva de făcut decît să aştepte, şi aşteptă.

Peste cinci minute trăsura regelui îl ajunse.

Capetele regelui şi reginei apărură la cele două portiere ale trăsurii. Întrebară în acelaşi timp :

— Nu l-aţi văzut pe contele de Charny ?

— Sire, răspunse Isidore, nu l-am văzut. Şi fiindcă nu e aici, trebuie să i se fi întîmplat un accident grav în urmărirea acestui nenorocit de Drouet.

Regina scoase un geamăt.

— Ce-i de făcut ? spuse regele.

Apoi, adresîndu-se celor doi oameni din gardă care descălecaseră, întrebă :

— Cunoaşteţi oraşul, domnilor ?

Nimeni nu-l cunoştea, şi răspunsul fu negativ.

— Sire, spuse Isidore, totul e calm şi, în consecinţă, rog pe Majestatea Voastră să aştepte aici zece minute. Voi intra în oraş, încercînd să aflu veşti despre domnit de Bouillé şi de Raigecourt, sau cel puţin despre schimbul pregătit de domnul de Choiseul. Majestatea Voastră nu-şi aduce aminte de numele hanului unde trebuie să ne aştepte caii de schimb ?

— Vai ! nu, spuse regele. L-am ştiut, dar l-am uitat. N-are importanţă, duceţi-vă oricum. Pînă atunci vom încerca să căpătăm cîteva informaţii.

Isidore se repezi în direcţia oraşului de jos şi dispăru curînd după primele case.

Capitolul 78
JEAN-BAPTISTE DROUET

Această frază a regelui : *Vom încerca să căpătăm cîteva informaţii* era explicată de prezenţa cîtorva case, sentinele avansate ale oraşului de sus, şi care se răzleţeau pe partea dreaptă a şoselei. Uşa uneia din aceste case, cea mai apropiată, se deschisese chiar la zgomotul celor două trăsuri şi se ivi şi o licărire de lumină.

Regina coborî, luă braţul domnului Malden şi se în-dreptă spre casă. Dar, la apropierea lor, uşa se închise.

Totuşi, uşa nu fusese împinsă înapoi atît de repede încît domnul de Malden, care-şi dăduse seama de intenţiile puţin ospitaliere ale proprietarului casei, să nu fi avut vreme să se repeadă şi să oprească uşa înainte ca zăvorul să fi intrat în scoabă. La zguduitura domnului de Malden, în ciuda rezistenţei opuse, uşa se deschise. În spatele uşii, şi făcînd un efort pentru a o închide, se afla un bărbat de vreo cincizeci de ani, fără ciorapi, în halat şi papuci.

Nu fără oarecare mirare, e lesne de-nţeles, bărbatul în halat se simţi împins înăuntrul casei sale şi văzu uşa deschizîndu-se sub presiunea unui necunoscut, în spatele căruia stătea o femeie.

Bărbatul în halat aruncă o privire rapidă asupra reginei, al cărei obraz era luminat de lumînarea ce o ţinea el în mînă, şi tresări.

— Ce doriţi, domnule ? îl întrebă pe de Malden.

— Domnule, răspunse acesta, nu cunoaştem oraşul Varennes şi vă rugăm să fiţi atît de amabil să ne spuneţi care e drumul spre Stenay.

— Şi dacă o fac, spuse necunoscutul, şi dacă se află că v-am dat această informaţie, şi dacă, pentru că v-am dat-o, sînt pierdut ?

— Ah ! zise de Malden, chiar dacă v-aţi asuma unele riscuri pentru a ne face acest serviciu, sînteţi prea binecrescut pentru a lăsa fără ajutor o femeie care se găseşte într-o situaţie primejdioasă.

— Domnule, răspunse omul în halat, persoana care e în spatele dumneavoastră nu e o femeie...

El se apropie de urechea domnului de Malden şi îi spuse şoptind :

— E regina !

— Domnule !

— Am recunoscut-o.

Regina, care auzise sau ghicise ceea ce tocmai se spunea, îl trase pe de Malden îndărăt.

— Înainte de a merge mai departe, spuse ea, preveniţi-l pe rege că am fost recunoscută.

Domnul de Malden execută acest ordin într-o secundă.

— Ei bine, spuse regele, rugaţi acest om să vină să stea de vorbă cu mine.

Domnul de Malden se întoarse şi, socotind că e inutil să se mai ascundă, zise :

— Regele doreşte să vă vorbească, domnule.

Omul oftă, îşi luă papucii şi, în picioarele goale — pentru a face cît mai puţin zgomot — înaintă spre portieră.

— Cum vă numiţi, domnule ? întrebă regele.

— Domnul de Préfontaine, Sire, răspunse el şovăind.

— Cine sînteţi ?

— Sînt maior de cavalerie şi cavaler al ordinului regal şi militar Saint-Louis.

— În dubla dumneavoastră calitate de maior şi cavaler de Saint-Louis, domnule, mi-aţi făcut de două ori jurămînt de credinţă. Aşadar, este de datoria dumneavoastră să mă ajutaţi în încurcătura în care mă aflu.

— Desigur, răspunse maiorul bîlbîind. Dar o implor pe Majestatea Voastră să se grăbească, căci aş putea fi văzut.

— Eh ! domnule, spuse de Malden, dacă veţi fi văzut, cu atît mai bine ! Nu veţi avea niciodată un prilej mai bun de a vă face datoria !

Maiorul, care nu părea să împărtăşească această părere, scoase un fel de geamăt. Regina ridică din umeri de milă şi bătea din picior de nerăbdare. Regele îi făcu un semn. Apoi, adresîndu-se maiorului, îi spuse :

— Domnule, aţi auzit oare din întîmplare că nişte cai de schimb aşteaptă o trăsură care trebuie să treacă, şi aţi văzut cumva nişte husari care staţionau de ieri în oraş ?

— Da, Sire, caii şi husarii sînt în cealalată parte a oraşului : caii la hotelul „Grand-Monarque”, husarii, probabil în cazarmă.

— Mulţumesc, domnule... Acum întoarceţi-vă acasă. Nu v-a văzut nimeni, deci nu vi se va întîmpla nimic.

— Sire !

Fără a asculta mai departe, regele întinse mîna reginei pentru a urca în trăsură şi, adresîndu-se gărzii personale care aştepta ordinele sale, spuse :

— Domnilor, pe scaunele dumneavoastră şi spre „Grand-Monarque” !

Dar, în acelaşi moment, un fel de umbră pe cal, un călăreţ fantastic, se repezi din pădure şi, tăind drumul în diagonală, strigă :

— Surugii ! Nici un pas mai mult !

— De ce ? întrebară surugiii miraţi.

— Pentru că îl duceţi pe rege, care vrea să fugă. În numele naţiunii, vă ordon să nu vă mişcaţi !

Vizitiii, care şi făcuseră o mişcare să pornească trăsura, se opriră murmurînd :

— Regele !

Ludovic al XVI-lea îşi dădu seama că era momentul suprem.

— Cine sînteţi, domnule, exclamă el, pentru a da ordine aici ?

— Un simplu cetăţean... numai că eu reprezint legea şi vorbesc în numele naţiunii. Vizitii, nu mişcaţi, vă ordon pentru a doua oară ! Mă cunoaşteţi bine ! Sînt Jean-Baptiste Drouet, fiul şefului poştei de la Sainte-Menehould.

— Oh ! Nenorocitul ! strigară cei doi din garda regelui aruncîndu-se de pe capră şi luînd cuţitul de vînătoare în mînă. El e !

Dar, înainte ce aceştia să fi pus piciorul pe pămînt, Drouet se avîntase pe străzile oraşului de jos.

— Ah ! Charny ! Charny ! murmură regina. Ce i s-o fi întîmplat ?...

Şi se lăsă să cadă pe bancheta din fundul trăsurii, aproape nepăsătoare la cele ce aveau să urmeze.

Ce i se întîmplase lui Charny şi cum îl lăsase pe Drouet să treacă?

Din nou destinul implacabil ?

Calul domnului Dandoins alerga bine, dar Drouet avea un avans de aproape douăzeci de minute asupra contelui. Trebuia să cîştige aceste douăzeci de minute. Charny înfipse pintenii în burta calului, calul sări, scoase aburi pe nări şi porni în goana mare.

De partea sa, Drouet, fără să ştie dacă e sau nu urmărit, alerga în galop mare. Numai că Drouet avea un căluţ de poştă, iar Charny un pur sînge. Astfel încît, după o leghe, Charny cîştigase o treime din drum asupra lui Drouet.

Atunci Drouet îşi dădu seama că era urmărit şi îşi spori eforturile pentru a scăpa de cel ce ameninţa să-l ajungă.

După cea de-a doua leghe Charny continua să cîştige teren în aceeaşi proporţie, iar Drouet privea mai des în urmă şi cu îngrijorare crescîndă.

Drouet plecase atît de repede, încît nu-şi luase arma. Or, tînărul patriot nu se temea de moarte — a dovedit-o mai tîrziu — dar îi era teamă că va fi oprit din drum, îi era teamă că-l va lăsa pe rege să fugă, îi era teamă să nu-i scape acest prilej neprevăzut de a da strălucire pentru totdeauna numelui său. Mai avea de făcut două leghe înainte de a ajunge la Clermont, dar era evident că va fi ajuns din urmă după prima leghe sau, mai bine spus, după a treia de la plecarea din Sainte-Menehould. Şi totuşi, pentru a-şi stimula ardoarea, simţea în faţa sa trăsura regelui.

Spunem o simţea, căci era, o ştim, aproape nouă jumătate seara şi, cu toate că ne aflam în perioada anului cu cele mai lungi zile, noaptea începea să se lase.

Drouet îşi înteţi loviturile de pinteni şi de bici. Nu se afla la mai mult de trei sferturi de leghe de Clermont, dar Charny nu se afla la mai mult de două sute de paşi de el. Fără îndoială — Drouet ştia că nu existau cai de poştă la Varennes — regele îşi va continua drumul prin Verdun. Drouet începea să-şi piardă speranţa : înainte de a-l ajunge pe rege va fi ajuns el însuşi.

La o jumătate de leghe de Clermont auzi galopul calului lui Charny şi nechezatul calului acestuia răspunzînd nechezatului calului său. Trebuie să renunţe la urmărire, sau să se hotărască să-şi înfrunte adversarul. Şi, am spus-o, pentru a-şi înfrunta adversarul, Drouet nu avea nici o armă.

Deodată, cînd Charny nu mai era decît la cincizeci de paşi în urma sa, mai mulţi vizitii ce se înapoiau pe cai dezhămaţi se încrucişează cu Drouet. El îi recunoscu. Erau cei care condusese trăsurile regelui.

— Ah ! spuse el, voi eraţi... Drumul spre Verdun, nu-i aşa ?

— Cum adică, drumul spre Verdun ? întreabă vizitiii.

— Spun, repetă Drouet, că trăsurile pe care le-aţi condus au luat-o pe drumul spre Verdun ?

Şi depăşi, grăbind calul cu un ultim efort.

— Nu, îi strigară vizitiii, pe drumul spre Varennes.

Drouet scoate un răcnet de bucurie. El e salvat, şi regele pierdut ! Dacă regele ar fi luat-o pe drumul spre Verdun, el ar fi fost obligat — drumul mergînd în linie dreaptă de la Sainte-Menehould la Verdun — să urmeze drumul drept.

Dar regele o luase pe drumul dintre Varennes şi Clermont. Drumul spre Varennes coteşte spre stînga, într-un unghi aproape ascuţit.

Drouet se repede în pădurea Argonne, unde cunoaşte toate cotloanele. Tăind de-a curmezişul pădurii, va cîştiga un sfert de oră asupra regelui. De altfel, întunericul pădurii îl va proteja.

Charny, care cunoaşte topografia ţinutului aproape la fel de bine ca şi Drouet, înţelege că Drouet îi scapă şi scoate la rîndul său un strigăt de furie. Aproape în acelaşi timp cu Drouet, el îşi împinge calul în strîmta cîmpie care separă şoseaua de pădure, strigînd :

— Opreşte ! Opreşte !

Dar Drouet se fereşte să răspundă. Se apleacă pe grumazul calului, stimulîndu-l cu pintenii, cu cravaşa şi cu glasul. Dacă intră-n pădure, e tot ce-i trebuie să fie salvat.

Va intra în pădure, numai că, pentru a ajunge acolo, va trece la zece paşi de Charny.

Charny scoate unul din pistoale şi-l ocheşte pe Drouet.

— Opreşte ! strigă el. Sau eşti un om mort!

Drouet se lipeşte şi mai mult de grumazul calului şi îl strînge şi mai tare.

Charny dă drumul trăgaciului, dar scînteile pietrei se abat asupra bateriei şi strălucesc singure în noapte. Furios, Charny zvîrle pistolul asupra lui Drouet, îl ia pe

al doilea, se năpusteşte în pădure în urmărirea fugarului, îl zăreşte printre copaci, trage din nou, dar, ca şi prima oară, pistolul nu ia foc. De-abia atunci îşi aminteşte că, pe cînd se îndepărta în galop, domnul Dandoins îi strigase ceva ce el n-a mai înţeles.

— Ah ! spuse el, am greşit calul şi, fără îndoială, el mi-a strigat că aceste pistoale nu sînt încărcate. N-are importanţă, îl voi ajunge pe acest mizerabil şi, dacă trebuie, îl voi gîtui cu mîinile mele.

Şi continuă să urmărească umbra pe care o zărea încă în mijlocul întunericului. Dar abia făcu o sută de paşi în pădurea pe care n-o cunoaşte, cînd calul se prăbuşi într-o rîpă. Charny se dă peste cap, se ridică, sare din nou în şa, dar Drouet dispăruse !

Iată cum i-a scăpat Drouet lui Charny, iată cum a trecut Drouet pe şosea ca o fantomă ameninţătoare şi le-a ordonat vizitiilor care-l duc pe rege să nu mai facă nici un pas.

Vizitiii se opriră, căci Drouet le poruncise în numele naţiunii, care începuse să aibă un ecou mai puternic decît numele regelui.

Abia dispăruse Drouet în oraşul de jos, cînd, în locul galopului calului său care se îndepărta, se auzi galopul unui cal care se apropia. Era Isidore, care venea pe acelaşi drum. Informaţiile sale sînt identice cu cele date de domnul de Préfontaine : caii domnilor de Choiseul, de Bouillé şi de Raigecourt se găsesc în celălalt capăt al oraşului, la hotelul „Grand-Monarque”. Al patrulea ofiţer, domnul de Rohrig, se află în cazarmă împreună cu husarii. Un ospătar care-şi închidea localul îi dăduse drept sigure aceste amănunte.

Dar, în locul bucuriei pe care credea că o aduce iluştrilor călători, Isidore îi găseşte cufundaţi în cea mai profundă derută.

Domnul de Préfontaine se lamentează, cei doi ofiţeri din garda regelui ameninţă pe cineva nevăzut şi necunoscut.

Vicontele se opreşte în mijlocul povestirii.

— Bine, dar ce s-a întîmplat, domnilor ? întrebă el.

— N-aţi văzut pe această stradă un om care trecea în galop ?

— Ba da, Sire, răspunse Isidore.

— Ei bine, acest om e Drouet, spuse regele.

— Drouet ! exclamă Isidore, cu o profundă durere. Atunci fratele meu e mort !

Regina scoase un strigăt şi îşi ascunse capul între mîini.

Capitolul 79
TURNUL VĂMII DE LA PODUL VARENNES

A fost un moment de nespusă deznădejde pentru toţi aceşti nefericiţi opriţi în mijlocul drumului şi ameninţaţi de un pericol necunoscut, dar îngrozitor. Isidore îşi reveni primul.

— Sire ! spuse el, mort sau viu, să nu ne mai gîndim la fratele meu, să ne gîndim la Majestatea Voastră. Nu mai e nici o clipă de pierdut. Vizitiii cunosc hotelul „Grand Monarque”. În galop la hotelul „Grand-Monarque !”

Dar vizitiii nu se mişcară.

— N-aţi auzit ? întrebă Isidore.

— Ba da.

— Ei bine, atunci de ce nu plecăm ?

— Pentru că domnul Drouet ne-a interzis.

— Cum ? Domnul Drouet v-a interzis ? Şi cînd regele ordonă şi domnul Drouet interzice, vă supuneţi domnului Drouet ?

— Ne supunem naţiunii.

— Haideţi, domnilor, spuse Isidore celor doi camarazi ai săi, sînt momente în care viaţa unui om nu valorează nimic. Ocupaţi-vă fiecare de cîte unul din aceşti oameni. Eu mă ocup de ăsta. Vom conduce noi înşine.

Şi îl ia de guler pe cel mai apropiat vizitiu, punîndu-i în piept vîrful cuţitului său de vînătoare.

Regina vede strălucind cele trei lame şi scoate un strigăt.

— Domnilor, spuse ea, domnilor, vă implor !

Apoi li se adresă vizitiilor :

— Prieteni, vă dau cincizeci de ludovici să-i împărţiţi pe loc între voi şi o pensie de cinci sute de franci pentru fiecare, dacă-l salvaţi pe rege.

Fie că au fost speriaţi de demonstraţia celor trei tineri, fie că au fost ispitiţi de ofertă, vizitiii pornesc caii şi reiau drumul.

Domnul de Préfontaine pleacă tremurînd acasă unde se baricadează.

Isidore galopează în faţa trăsurii. Mai întîi trebuie să traverseze oraşul, apoi să treacă podul. După aceea, vor fi în cinci minute la hotelul „Grand Monarque”.

Trăsura coboară în goana mare drumul ce duce spre oraşul de jos. Dar, ajungînd la bolta care dă spre pod şi trece pe sub turn, observă că unul din canaturile porţii e închis. Deschid acest canat : două-trei căruţe barează podul.

— După mine ! domnilor, spuse Isidore sărind de pe cal şi îndreptîndu-se spre căruţe.

În acest moment se aud primele răpăieli de tobă şi primele dangăte ale clopotului de alarmă.

Drouet îşi realizase opera.

— Ah ! Mizerabile ! exclamă Isidore, scrîşnind din dinţi. Dacă pun mîna pe tine...

Printr-un efort extraordinar, împinse deoparte una din cele două căruţe, pe cînd Malden şi Valory o împing pe cealaltă. O a treia rămîne de-a curmezişul.

— Al nostru-i ultimul cuvînt ! spune Isidore.

Şi, în acelaşi timp, trăsura porneşte sub boltă.

Deodată, între loitrele celei de-a treia căruţe se zăresc ţevile a patru-cinci puşti.

— Domnilor, domnilor, zice regele scoţînd capul prin portieră, nu încercaţi să forţaţi trecerea, vă ordon !

Cei doi ofiţeri şi Isidore fac un pas înapoi.

— Ce vor de la noi ? întrebă regele.

În acelaşi timp se aude un strigăt de spaimă din trăsură.

În afară de oamenii care interceptează trecerea peste pod, alţi doi-trei se strecuraseră în spatele trăsurii şi mai multe ţevi de armă apăruseră la portiere. Una dintre ele este îndreptată spre pieptul reginei.

Isidore văzu totul. Se repede, apucă ţeava armei şi o îndepărtează.

— Foc ! Foc ! strigă mai multe glasuri.

Unul dintre oameni se supune. Din fericire, arma nu ia foc.

Isidore ridică braţul şi vrea să înjunghie acest om cu cuţitul de vînătoare; dar regina îi opreşte braţul.

— Ah ! doamnă, exclamă Isidore furios, în numele cerului, lăsaţi-mă să lichidez această canalie !

— Nu, domnule, spuse regina. Sabia în teacă ! Aţi înţeles ?

Isidore se supune pe jumătate : lasă în jos cuţitul de vînătoare, dar nu-l pune înapoi în teacă.

— Ah ! dacă-l întîlnesc pe Drouet!... murmură el.

— Pe acesta, spuse şoptind regina strîngîndu-i braţul cu o putere stranie, vi-l las în seamă.

— Dar, în sfîrşit, domnilor, repetă regele, ce doriţi ?

— Vrem să vedem paşapoartele, răspunseră mai multe glasuri.

— Paşapoartele ? Fie ! spuse regele. Duceţi-vă şi chemaţi autorităţile oraşului şi le vom arăta.

— Asta-i bună ! Ce mai mofturi ! exclamă, ochindu-l pe rege, omul a cărui armă nu luase foc.

Dar cei doi ofiţeri din garda regelui se aruncă asupra lui, răsturnîndu-l la pămînt... În luptă glonţul porni, dar nu atinse pe nimeni.

— Stai ! strigă un glas. Cine a tras ?

Omul, călcat în picioare, scoase un urlet :

— Ajutor !

Ceilalţi oameni înarmaţi sar în ajutorul său. Cei doi ofiţeri scot cuţitele de vînătoare şi se pregătesc de luptă.

Regele şi regina fac eforturi inutile pentru a-i opri şi pe unii şi pe ceilalţi. Lupta avea să înceapă, îngrozitoare, îndîrjită, mortală.

În acest moment, doi oameni se aruncară în mijlocul încăierării : unul, încins cu o eşarfă tricoloră, celălalt, în uniformă. Omul cu eşarfa tricoloră era procurorul comunei Sausse. Cel în uniformă era comandantul gărzii naţionale, Hannonet. În spatele lor se vedeau lucind la lumina torţelor vreo douăzeci de arme. Regele înţelese că în aceşti doi oameni putea avea, dacă nu un ajutor, cel puţin o garanţie.

— Domnilor, spuse el, sînt gata să mă încredinţez dumneavoastră împreună cu persoanele ce mă însoţesc, dar apăraţi-ne de brutalitatea acestor oameni.

Şi arătă oamenii înarmaţi cu puşti.

— Jos armele, domnilor ! exclamă Hannonet.

Oamenii se supuseră bombănind.

— Ne veţi scuza, domnule, spuse procurorul comunei adresîndu-i-se regelui, dar s-a răspîndit zvonul că majestatea sa Ludovic al XVI-lea e pe cale să fugă, şi e de datoria noastră să ne încredinţăm dacă e-adevărat.

— Să vă încredinţaţi dacă e-adevărat ? exclamă Isidore. Dacă e-adevărat că în această trăsură se găseşte regele, ar trebui să-i cădeţi la picioare. Dacă, dimpotrivă, se află înăuntru un simplu particular, cu ce drept îl reţineţi ?

— Domnule, spuse Sausse continuînd să se adreseze regelui, dumneavoastră vă vorbesc. Doriţi să-mi faceţi onoarea să-mi răspundeţi ?

— Sire, spuse şoptind Isidore, cîştigaţi timp. Domnul de Damas şi dragonii săi ne urmează, fără îndoială, şi nu vor întîrzia să sosească.

— Aveţi dreptate, spuse regele.

Apoi îi răspunde domnului Sausse :

— Şi dacă paşapoartele noastre sînt în regulă, domnule, ne veţi permite să ne continuăm călătoria ?

— Desigur, spuse Sausse.

— Ei bine, atunci, doamnă baroană, spuse regele adresîndu-se doamnei de Tourzel, aveţi bunătatea să căutaţi paşaportul dumneavoastră şi să-l daţi acestor domni.

Doamna de Tourzel înţelese ceea ce regele voia să spună prin aceste cuvinte : „Aveţi bunătatea să căutaţi paşaportul dumneavoastră.”

Într-adevăr, ea începu să caute, dar în buzunare, unde nu se găsea.

— Eh ! spuse o voce nerăbdătoare şi plină de ameninţări, vedeţi bine că n-au nici un fel de paşaport.

— Ba da, domnilor, spuse regina, avem unul, dar neştiind că ne va fi cerut, doamna baroană de Korff nu mai ştie unde l-a pus.

Un fel de huiduială se ridică din mulţime, indicînd că lumea nu se lăsa păcălită de acest subterfugiu.

— Putem face ceva mai simplu, spuse Sausse. Vizitii, conduceţi trăsura în faţa magazinului meu. Aceşti domni şi aceste doamne vor intra la mine, şi acolo toate se vor lămuri. Vizitii, înainte ! Domnilor din garda naţională, escortaţi trăsura.

Această invitaţie semăna prea bine a ordin pentru ca cineva să încerce să i se sustragă. De altfel, chiar dacă ar fi încercat, n-ar fi reuşit. Clopotul de alarmă continua să sune, toba continua să bată şi mulţimea care înconjura trăsura sporea în fiece moment. Trăsura se puse în mers.

— Oh ! Damas, Damas ! murmură regele. Dacă ar sosi înainte să ajungem la această casă blestemată !

Regina nu spunea nimic. Se gîndea la Charny, îşi înăbuşea suspinele şi îşi reţinea lacrimile.

Ajunseră la uşa magazinului lui Sausse fără să fi auzit vorbindu-se de domnul Damas.

Ce se mai întîmplase şi cine-l oprea pe acest gentilom, pe al cărui devotament ştiau că puteau conta, să execute ordinele ce le primise şi promisiunea făcută ?

O vom spune în două cuvinte, să iasă pentru totdeauna la lumină fiecare punct din această lugubră povestire[1].

L-am lăsat pe domnul de Damas ordonînd înşeuarea cailor după semnalul gorniştilor. Pentru mai multă siguranţă, aceştia fuseseră reţinuţi în locuinţa sa.

În momentul în care răsună primul sunet, Damas luă banii din sertarul mesei, scoţînd totodată şi cîteva hîrtii pe care nu voia nici să le lase în urma sa, nici să le ia cu el.

Se ocupa de această treabă, cînd uşa camerei sale se deschise şi mai mulţi membri ai municipalităţii apărură în prag. Unul dintre ei se apropie de conte.

— Ce doriţi de la mine ? întrebă el foarte mirat de neaşteptata vizită şi, ridicîndu-se spre a ascunde o pereche de pistoale aşezate pe cămin.

— Domnule conte, răspunse politicos dar ferm unul dintre vizitatori, dorim să ştim de ce plecaţi la această oră.

Domnul de Damas îl privi cu uimire pe acel ce-şi permitea să pună o asemenea întrebare unui ofiţer superior din armata regelui şi răspunse :

— Dar e foarte simplu, domnule. Plec în acest moment pentru că am primit ordin.

— În ce scop plecaţi, domnule colonel? insistă acelaşi.

Domnul de Damas fixă asupra lui o privire din ce în ce mai mirată.

— În ce scop plec ? Mai întîi nici eu nu-l ştiu, şi-apoi, chiar de l-aş şti, nu vi l-aş spune în nici un caz.

---

[1] „Povestea momentului tragic cînd regele a fost arestat este şi va fi întotdeauna trunchiat cunoscută. Principalii istorici ai călătoriei spre Varennes n-au ştiut nimic decît din auzite. Domnii de Bouillé, tatăl şi fiul, nu se aflau acolo, iar domnii de Choiseul şi de Goguelat nu sosiră decît o oră după momentul fatal ; domnul Deslon încă şi mai tîrziu.” — Michelet (N.A.)

Delegaţii municipalităţii se priviră între ei, încurajîndu-se reciproc prin gesturi. Astfel încît cel ce se adresase domnului Damas continuă.

— Domnule, spuse el, dorinţa municipalităţii din Clermont este să plecaţi nu în această seară, ci de-abia mîine de dimineaţă.

Damas zîmbi cu acel zîmbet rău de soldat căruia i se cere, fie din ignoranţă, fie din speranţa de a-l intimida, un lucru incompatibil cu legile disciplinei.

— Ah ! spuse el, e dorinţa municipalităţii din Clermont să rămîn pînă mîine dimineaţă ?

— Da.

— Ei bine, domnule, spuneţi municipalităţii din Clermont că am supremul regret de a trebui să refuz această dorinţă, ţinînd seama că nici o lege — pe care cel puţin o cunosc — nu autorizează municipalitatea din Clermont să împiedice marşul trupelor. În ce mă priveşte, n-am de primit ordine decît de la superiorul meu militar, şi iată ordinul de plecare.

Spunînd aceasta domnul de Damas întinse ordinul spre deputaţii municipali.

Cel ce se afla mai aproape de conte îl luă din mîinile sale şi-l transmise însoţitorilor săi, pe cînd Damas lua pistoalele puse dinainte pe cămin şi ascunse de trupul său. După ce cercetă împreună cu colegii săi hîrtia, acelaşi membru al municipalităţii care-i vorbise şi înainte îi spuse :

— Domnule, cu cît mai precis este acest ordin, cu atît mai mult trebuie să ne opunem executării sale, căci, fără îndoială, vă ordonă un lucru care, în interesul Franţei, nu trebuie să se împlinească. Vă anunţ aşadar, în numele naţiunii, că vă arestez.

— Iar, eu, domnilor, spuse contele scoţînd cele două pistoale şi îndreptîndu-le asupra celor doi funcţionari municipali ce se aflau mai aproape de el, vă anunţ că plec.

Funcţionarii municipali nu se aşteptau la această ameninţare cu arma. Un prim sentiment de teamă sau poate de mirare îi făcu să se dea la o parte din faţa domnului Damas. Acesta trecu pragul salonului, se repezi în anticameră închizînd uşa de două ori cu cheia, se repezi pe scări, îşi găsi calul la poartă, sări pe el, se duse în goana mare în piaţă unde se aduna regimentul şi, adresîndu-se domnului de Floirac, unul dintre ofiţerii săi pe care îl găsi pe cal, spuse :

— Trebuie să scăpăm de aici cum putem, dar important este ca regele să fie salvat.

Pentru domnul de Damas, care ignora plecarea lui Drouet din Sainte-Menehould, care nu cunoştea decît insurecţia din Clermont, regele era salvat fiindcă trecuse de Clermont şi urma să ajungă la Varennes, unde staţiona schimbul domnului de Chioseul şi husarii lui Lauzun, de sub comanda domnilor Jules de Bouillé şi de Raigecourt .

Oricum, pentru mai multă siguranţă, adresîndu-se caporalului regimentului, care se înapoiase în piaţă printre primii, împreună cu furierii şi cîţiva husari, îi spuse pe şoptite :

— Domnule Rémy, plecaţi. Luaţi-o pe drumul spre Varennes, duceţi-vă în goana mare, găsiţi trăsurile care tocmai au trecut. Răspundeţi cu capul !

Caporalul dădu pinteni calului şi plecă împreună cu curierii şi patru dragoni, dar, ieşind din Clermont şi ajungînd într-un loc unde şoseaua se bifurca, o luă pe drumul greşit şi se rătăci.

Toate merseră pe dos în această noapte fatală !

În piaţă, trupa se aduna încet. Funcţionarii municipali închişi în casa domnului de Damas ieşiseră cu uşurinţă din închisoarea lor, forţînd uşa. Ei aţîţară poporul şi garda naţională, care se aduna cu altfel de înflăcărare şi alt entuziasm decît dragonii. Damas observă că orice mişcare a lui era urmărită de cîteva arme cu ţeava îndreptată spre el, ceea ce era

îngrijorător. Vedea că ostaşii sînt îngrijoraţi şi trecea printre rîndurile lor încercînd să le trezească devotamentul faţă de rege, dar soldaţii clătinau din cap. Deşi nu erau încă adunaţi cu toţii, el gîndi că era timpul să plece. Dădu ordinul de pornire în marş, dar nimeni nu mişcă. În acest timp, delegaţii municipali strigau :

— Dragoni ! Ofiţerii voştri sînt nişte trădători. Ei vă duc la măcel ! Dragonii sînt patrioţi... Trăiască dragonii !

Soldaţilor gărzii naţionale şi poporului ei le strigau :

— Trăiască naţiunea !

La început, domnul de Damas, care dăduse în şoaptă ordinul de plecare, crezu că acest ordin nu fusese auzit. El se întoarse şi-i văzu pe dragonii din al doilea rînd descălecînd şi fraternizînd cu poporul.

Înţelese atunci că nu mai era nimic de aşteptat de la oamenii săi. Dintr-o privire îi reuni pe ofiţeri în jurul său.

— Domnilor, spuse el, soldaţii îl trădează pe rege... Fac apel la spiritul ostăşesc al gentilomilor. Cine mă iubeşte, să mă urmeze! La Varennes !

Şi, înfigînd pintenii în coastele calului, se avîntă primul în mijlocul mulţimii, urmat de domnul de Floirac şi de trei ofiţeri. Aceşti trei ofiţeri, mai bine spus subofiţeri, erau adjutantul Fouck şi sergenţii Saint-Charles şi La Poterie.

Cinci sau şase dragoni devotaţi ieşiră din rînd şi-l urmară şi ei pe domnul de Damas.

Cîteva gloanţe trase împotriva eroicilor fugari nu-i nimeriră.

Iată de ce domnul de Damas şi dragonii săi nu erau prezenţi pentru a-l apăra, cînd regele fu reţinut sub bolta turnului vămii din Varennes, apoi obligat să coboare din trăsură şi dus la domnul Sausse, procurorul comunei.

Capitolul 80
CASA DOMNULUI SAUSSE

Casa domnului Sausse, sau cel puţin ce văzură din ea iluştrii prizonieri şi tovarăşii lor întru nenorocire, se compunea dintr-o băcănie, în fundul căreia, printr-o uşă cu geam, apărea o sufragerie. De aici, stînd la masă, puteau fi văzuţi clienţii care intrau în băcănie, intrare anunţată de altfel de un clopoţel cu un sunet ascuţit, pus în mişcare la deschiderea unei uşiţe joase cu geam.

Mergînd cu cîţiva paşi înaintea călătorilor, procurorul comunei intrase primul.

Cei peste o sută de oameni, care însoţiseră trăsura, rămaseră în faţa casei domnului Sausse, situată într-o piaţetă.

— Ei bine ? spuse regele intrînd.

— Ei bine, domnule, răspunse Sausse, a fost vorba de paşaport. Dacă doamna care spune că e stăpîna trăsurii binevoieşte să-l arate pe al său, îl voi duce la municipalitate, unde consiliul se află adunat, să vadă dacă e valabil.

Regele făcu semn doamnei de Tourzel să dea paşaportul. Ea scoase preţioasa hîrtie din buzunar şi o încredinţă mîinilor domnului Sausse. El îşi rugă soţia să facă misterioşilor oaspeţi onorurile casei şi plecă spre primărie.

Acolo spiritele erau deosebit de înfierbîntate, căci Drouet participa la şedinţă. Domnul Sausse intră cu paşaportul, pe care-l depuse în fata primarului.

Am citit înainte conţinutul paşaportului, astfel încît cititorul îl cunoaşte şi nu mai e nimic nou de adăugat.

După ce îl citi, primarul spuse :

— Domnilor, paşaportul este bun şi în cea mai perfectă regulă.

— Bun ? repetară cu mirare vreo zece glasuri.

Şi în acelaşi timp o mulţime de mîini întinse cerură să-l cerceteze.

— Este fără îndoială bun, spuse primarul, fiindcă are semnătura regelui.

Dar Drouet aproape că-l smulse din mîinile ce-l ţineau.

— Semnat de rege ! spuse el. Fie ! Dar e semnat şi de Adunarea Naţională ?

— Da, spuse unul din vecinii săi, care citea paşaportul în acelaşi timp cu Drouet, la lumina luminării. Iată semnătura membrilor unuia din comitete.

— De acord, reluă Drouet, dar e semnat şi de preşedinte ? Şi de altfel, tranşă tînărul patriot, nu asta e problema. Călătorii nu sînt doamna de Korff, rusoaică, împreună cu copiii ei, intendentul, două doamne de companie şi trei servitori. Călătorii sînt regele, regina, delfinul, Madame Royale, Madame Elisabeth, o oarecare doamnă de la curte şi trei servitori — în sfîrşit, întreaga familie regală ! Vreţi sau nu vreţi să lăsaţi să plece din Franţa familia regală ?

Problema se punea sub aspectul său real. Dar, pusă astfel, era greu de rezolvat de nişte bieţi funcţionari municipali ai unui oraş de mîna treia ca Varennes.

Prin urmare, deliberară, şi această deliberare, ameninţînd să se lungească prea mult, procurorul hotărî să-i lase pe delegaţii municipiului să chibzuiască mai departe şi plecă spre casă.

Îi găsi pe călători în picioare în prăvălia sa. Mai întîi doamna Sausse îi invitase stăruitor să urce în camera sa, apoi să ia loc în prăvălie, să le servească ceva de mîncare; dar refuzară cu toţii. Li se părea că dacă s-ar instala în această casă, sau s-ar aşeza, sau ar accepta ceva, ar face o concesie celor care-i reţinuseră şi ar renunţa la o plecare imediată, obiect al tuturor dorinţelor lor.

Toate facultăţile lor erau — ca să spunem aşa — oprite în loc pînă la înapoierea stăpînului casei, care trebuia să le comunice hotărîrea municipalităţii asupra problemei atît de importante a paşaportului.

Deodată procurorul fu văzut croindu-şi drum prin mulţimea care se îmbulzea la uşă şi depunînd eforturi pentru a intra în casă. Regele făcu trei paşi în intîmpinarea lui.

— Ei bine ? îl întrebă el cu o nelinişte pe care încerca în zadar s-o ascundă şi care se manifesta împotriva voinţei sale. Ei bine, ce-i cu paşaportul ?

— Paşaportul, răspunse domnul Sausse, trebuie să spun că stîrneşte o gravă discuţie la municipalitate în acest moment.

— Ce fel de discuţie ? întrebă Ludovic al XVI-lea. Există cumva îndoieli asupra valabilităţii sale?

— Nu, dar există îndoieli că el ar aparţine cu adevărat doamnei de Korff, şi se răspîndeşte zvonul că, în realitate, regele şi familia sa, pe care avem fericirea să-l adăpostim înlăuntrul zidurilor noastre...

Ludovic al XVI-lea ezită un moment să răspundă, apoi, deodată, resemnîndu-se :

— Ei bine, da, domnule, spuse el, eu sînt regele ! Iat-o pe regină ! Iată copiii mei ! Şi vă rog să ne trataţi cu consideraţia pe care au avut-o întotdeauna francezii pentru regii lor !

Am mai spus-o, uşa către stradă rămăsese deschisă. Un mare număr de curioşi se îmbulzeau în faţa ei. Cuvintele regelui fură auzite nu numai înăuntru, dar şi afară.

Din nefericire, dacă cel ce le rostise le-a spus cu o anumită demnitate, haina sa cenuşie, pantalonii şi ciorapii cenuşii şi mica sa perucă nu corespundeau deloc acestei demnităţi.

Iată sub ce deghizare nedemnă poate fi întîlnit un rege al Franţei!

Regina simţi impresia produsă asupra acestei mulţimi, şi roşeaţa i se urcă în obraji.

— Să acceptăm ce ne-a oferit doamna Sausse, spuse ea cu vioiciune, şi să ne urcăm la etaj.

Domnul Sausse luă o lumînare şi se repezi pe scară pentru a arăta drumul iluştrilor săi oaspeţi.

Între timp, vestea că într-adevăr regele este acela care se află la Varennes şi că mărturisirea a fost făcută chiar de gura sa, zbura ca vîntul şi se răspîndea în tot oraşul.

Un om intră foarte înspăimîntat în primărie.

— Domnilor, spuse el, călătorii arestaţi în casa domnului Sausse sînt cu adevărat regele şi familia regală ! Am auzit mărturisirea din propria sa gură.

— Ei bine, domnilor, exclamă Drouet, ce vă spuneam ?

În acelaşi timp se auzea freamătul mulţimii în tot oraşul, toba bătea şi clopotul de alarmă continua să sune.

Acum putem să ne întrebăm, cum e cu putinţă ca toate aceste zvonuri şi tot acest zgomot să nu-i fi atras în centrul oraşului şi alături de fugari pe domnul de Bouillé[1], de Raigecourt şi pe husarii ce se găseau la Varennes să-l aştepte pe rege ?

O vom spune imediat.

Pe la nouă seara, cei doi tineri ofiţeri tocmai intrau în hotelul „Grand-Monarque” cînd auziră huruitul unei trăsuri. Amîndoi se aflau într-o sală de la parter şi alergară la fereastră. Trăsura era o simplă cabrioletă. Totuşi, cei doi gentilomi erau pregătiţi, la nevoie, să scoată caii de schimb. Dar călătorul pe care-l zăriră nu era regele. Era un personaj grotesc, avînd pe cap o pălărie cu boruri largi, împopoţonat cu o enormă

[1] Acest domn de Bouillé era Jules, şi nit Louis de Bouillé, pe care l-am văzut apărînd în cursul acestei povestiri şi care a pătruns deghizat în ajutor de lăcătuş în fierăria regelui. (N. A.)

mantie îmblănită. Tocmai se dădură un pas înapoi cînd călătorul le strigă :

— Hei ! domnilor! Vreunul din dumneavoastră nu e cumva cavalerul Jules de Bouillé ?

Cavalerul se opri din retragere.

— Da, domnule, spuse, eu sînt.

— În acest caz, spuse omul cu mantia îmblănită şi cu pălăria cu boruri mari, am multe lucruri să vă spun.

— Domnule, spuse cavalerul de Bouillé, sînt gata să le ascult, deşi nu am onoarea să vă cunosc. Dar daţi-vă osteneala să coborîţi din trăsură şi să intraţi în acest han, să facem cunoştinţă.

— Cu plăcere, domnule cavaler, cu plăcere ! exclamă omul cu mantia îmblănită.

Şi, sărind din trăsură fără să atingă scăricica, intră în mare grabă în han. Cavalerul observă că era foarte speriat.

— Ah ! domnule cavaler, spuse necunoscutul, îmi veţi da caii pe care-i aveţi aici, nu-i aşa ?

— Cum ? Caii pe care-i am aici ? răspunse cavalerul Bouillé, speriat la rîndul său.

— Da ! Da ! Mi-i veţi da ! Nu-i nevoie să-mi ascundeţi nimic... Ştiu tot!

— Domnule, permiteţi-mi să vă mărturisesc că surpriza mă opreşte să vă răspund, reluă Bouillé, şi că nu înţeleg nici o vorbă din tot ce vreţi să spuneţi.

— Vă repet că ştiu tot, insistă călătorul. Regele a plecat din Paris ieri noapte... dar se pare că nu a putut urma drumul plănuit. L-am şi prevenit pe domnul de Damas şi el şi-a retras posturile de observaţie. Regimentul de dragoni s-a răzvrătit. La Clermont e insurecţie... Am avut mari greutăţi să răzbesc, eu, cel care vă vorbesc !

— Dar, în sfîrşit, dumneavoastră, care-mi vorbiţi, spuse domnul de Bouillé, cine sînteţi ?

— Sînt Léonard, coaforul reginei. Cum, nu mă cunoaşteţi ? Imaginaţi-vă, domnul de Choiseul m-a adus

cu el fără voia mea. Tocmai îi aduceam diamantele reginei şi ale doamnei Elisabeth şi, cînd mă gîndesc, domnule, că fratele meu, a cărui pălărie şi blană o port, nu ştie ce s-a întîmplat cu mine...

Şi Léonard se plimba cu paşi mari prin sală, ridicînd disperat braţele spre tavan.

Domnul de Bouillé începu să înţeleagă.

— Ah ! dumneavoastră sînteţi domnul Léonard ! spuse el.

— Desigur că sînt Léonard, reluă călătorul, omiţînd, în maniera oamenilor mari, titlul ce i-l dăduse cavalerul de Bouillé. Şi acum, fiindcă mă cunoaşteţi, îmi veţi da caii, nu-i aşa ?

— Domnule Léonard, reluă cavalerul, încăpăţînîndu-se să-l facă pe ilustrul coafor să reintre în pielea muritorilor de rînd, caii pe care-i am aici sînt ai regelui şi nimeni nu se va putea servi de ei în afara lui!

— Dar de vreme ce vă spun, domnule, că e probabil ca regele să nu treacă pe aici...

— E-adevărat, domnule Léonard, dar regele poate să şi treacă, şi dacă trece fără să găsească caii, şi dacă-i spun că vi i-am dat dumneavoastră, poate îmi va răspunde că nu sînt întreg la minte.

— Cum, spuse Léonard, credeţi că regele s-ar înfuria că i-am luat caii în situaţia dificilă în care ne găsim ?

Cavalerul nu se putu opri să zîmbească şi răspunse:

— Nu pretind că regele v-ar dezaproba fiindcă i-aţi luat caii, dar va socoti cu siguranţă că am greşit dîndu-vi-i.

— Ah ! spuse Léonard, ah ! drace !... N-am privit problema din acest punct de vedere ! Aşadar, refuzaţi să-mi daţi caii, domnule cavaler?

— Întocmai.

Léonard scoase un suspin.

— Dar, cel puţin, spuse el revenind cu insistenţă, vă veţi strădui să mi se dea nişte cai.

— Ah ! cît despre asta, dragă domnule Léonard, asta-i şi dorinţa mea !

Léonard fiind realmente un musafir stînjenitor, domnul de Bouillé se grăbea să scape de el. În consecinţă, îl chemă pe patronul hanului „Grand Monarque”, îl rugă să caute nişte cai care să-l ducă pe călător pînă la Dun şi, după această recomandare, îl lăsă în voia soartei, spunîndu-i, ceea ce era adevărat, că pleacă după veşti.

Cei doi ofiţeri intrară într-adevăr în oraş, îl traversară de la un cap la altul, făcură un sfert de leghe pe drumul spre Paris, nu văzură şi nu aflară nimic şi — începînd să creadă că regele, fiind în întîrziere cu aproape zece ore, nu va mai trece — se înapoiară la han.

Léonard tocmai plecase. Era ora unsprezece.

Foarte îngrijoraţi, chiar înainte de a fi auzit spusele coaforului, către ora nouă şi un sfert trimiseră o ordonanţă după veşti. Era ordonanţa care se încrucişase cu trăsurile la ieşirea din Clermont, pe care am văzut-o apoi sosind la domnul de Damas.

Cei doi ofiţeri aşteptară pînă la miezul nopţii. La miezul nopţii se culcară, însă îmbrăcaţi. La douăsprezece şi jumătate fură treziţi de clopotul de alarmă, de tobă şi de strigăte. Scoase capul pe fereastra hanului şi văzură tot oraşul în fierbere, alergînd, mai bine zis năpustindu-se spre primărie.

Cei doi ofiţeri se duseră la grajduri, scoaseră caii regelui, îi duseră în afara oraşului, astfel încît în cazul cînd regele ar trece prin Varennes să-i găsească acolo. Apoi reveniră să-şi caute proprii cai, pe care-i duseră lîngă cei ai regelui.

Dar aceste plecări şi veniri n-au trecut neobservate şi au stîrnit bănuieli şi, pentru a ieşi din

han cu caii lor personali, au avut de înfruntat un fel de bătălie, în care s-au şi tras asupra lor cîteva gloanţe.

În acelaşi timp, în mijlocul strigătelor şi ameninţărilor, au aflat că regele a fost arestat şi dus la procurorul comunei.

Ţinură sfat asupra celor ce aveau de făcut. Trebuia oare să-i adune pe husari şi să încerce eliberarea regelui? Trebuia oare să încalece şi să-l anunţe pe marchizul de Bouillé, pe care îl vor întîlni, după toate probabilităţile, la Dun, şi cu siguranţă la Stenay ?

Or, distanţa de la Dun pînă la Varennes era de numai cinci leghe, iar pînă la Stenay de numai opt. Într-o oră şi jumătate puteau fi la Dun, în două ore la Stenay, apoi ar fi pornit îndată în marş spre Varennes, cu micul corp de armată comandat de marchizul de Bouillé.

Se opriră asupra acestei ultime soluţii şi exact la o jumătate de oră după miezul nopţii, cînd regele se hotăra să se urce în camera procurorului comunei, au decis să abandoneze caii de schimb ce le fuseseră încredinţaţi, pornind în galop spre Dun.

Era însă un sprijin nemijlocit pe care regele se bizuia, dar pe care îl pierdea !

Capitolul 81
SFATUL DISPERĂRII

Ne amintim situaţia în care se afla domnul de Choiseul, comandantul primului post de la Pont-de-Sommevelle. Văzînd că insurecţia lua proporţii şi voind să evite lupta, spusese într-o doară că tezaurul trecuse probabil şi se replie spre Varennes, fără să-l mai aştepte pe rege.

Numai că, pentru a nu trece prin Sainte-Menehould, care, ne amintim, era în mare fierbere, el o luase pe scurtătură, avînd grijă, pînă în momentul în care părăsise şoseaua, să nu meargă decît la pas, dînd astfel o şansă curierului să-l ajungă. Dar curierul nu-l ajunse şi, la Orbeval, o luase iar pe scurtătură.

În spatele lui trecea Isidore.

Domnul de Choiseul era încredinţat că regele fusese oprit de un eveniment neprevăzut. De altfel, dacă ar fi avut fericirea să se înşele şi dacă regele continua drumul, nu-l va găsi oare pe domnul Dandoins la Sainte-Menehould şi pe domnul de Damas la Clermont ?

Am văzut ce i s-a întîmplat domnului Dandoins, reţinut de oamenii săi la primărie şi domnului de Damas obligat să fugă aproape singur.

Dar ceea ce nouă ne este cunoscut, nouă care planăm de la înălţimea a şaizeci de ani asupra acestei îngrozitoare zile şi care avem sub ochi relatarea fiecăruia dintre actorii acestei mari drame, îi era încă ascuns domnului de Choiseul de norul prezentului. Ducele, care o luase pe scurtătură la Orbeval, ajunse deci pe înnoptate în pădurea Varennes, chiar în momentul cînd Charny, în altă parte a pădurii, se înfunda sub arbori în urmărirea lui Drouet. În ultimul sat de pe lizieră, adică la Neuville-au-Pont, el a fost nevoit să piardă o jumătate de oră aşteptînd o călăuză.

Între timp, clopotul de alarmă suna în toate satele înconjurătoare şi o ariergardă de patru husari era capturată de ţărani. Prevenit, domnul de Choiseul nu reuşi să ajungă pînă la ei decît printr-un atac violent. Astfel cei patru husari au fost eliberaţi.

Dar, începînd din acest moment, clopotul de alarmă se făcu auzit cu furie şi nu se mai opri.

Drumul prin această pădure era deosebit de anevoios şi uneori chiar periculos. Călăuza, fie intenţionat, fie fără voie, rătăci mica trupă. Un husar căzu într-o prăpastie şi pierdură trei sferturi de oră să-l salveze. Aceste trei sferturi de oră erau exact acelea în timpul cărora regele fusese oprit, constrîns să coboare din trăsură şi dus la domnul Sausse.

La o jumătate de oră după miezul nopţii, cînd domnii de Bouillé şi de Raigecourt goneau pe şoseaua spre Dun, domnul de Choiseul, cu cei patruzeci de husari ai săi, intra prin celălalt capăt al oraşului, sosind pe drumul făcut pe scurtătură.

La înălţimea podului a fost întîmpinat cu un viguros „Stai ! Cine-i ?”

Acest „Stai ! Cine-i ?” fusese strigat de un soldat din garda naţională, care făcea de pază.

— Franţa ! Lauzun-husari ! răspunse domnul de Choiseul.

— Nu se trece ! răspunse soldatul.

Şi chemă la arme !

Chiar în acelaşi moment se produse o mişcare în rîndul populaţiei. Se putea vedea cum se adună în noapte grupuri mari de oameni înarmaţi şi, la lumina torţelor şi a luminilor ce apăreau la ferestre, puşti strălucind pe străzi.

Neştiind cu cine are de-a face, nici ce se întîmplase, domnul de Choiseul vru mai întîi să spună cine e. Începu prin a cere să fie pus în legătură cu postul de poliţie al detaşamentului stabilit la Varennes. Această cerere duse la lungi pertractări. În cele din

urmă hotărîră să se supună dorinţei domnului de Choiseul.

Dar, pe cînd se lua şi se executa această hotărîre, domnul de Choiseul putea vedea că soldaţii gărzii naţionale îşi foloseau timpul pentru a pregăti mijloace de apărare. Făceau mormane de copaci tăiaţi şi orientau spre el şi spre cei patruzeci de oameni ai săi gurile a două mici tunuri. Pe cînd ochitorul îşi vedea de lucru, sosi grupul postului de poliţie al husarilor, dar pe jos. Oamenii care îl alcătuiau nu ştiau nimic în afară de faptul că regele, după cum li se spusese, tocmai fusese arestat şi dus în comună. Ei fuseseră surprinşi de populaţie şi daţi jos de pe cai. Nu ştiau ce s-a întîmplat cu camarazii lor.

Terminînd de dat aceste explicaţii, domnului de Choiseul i se păru că vede înaintînd în mijlocul întunericului o mică trupă de călăreţi şi auzi în acelaşi timp strigîndu-se : „Stai ! Cine-i ?”

— Franţa ! răspunse o voce.

— Ce regiment ?

— Dragonii lui Monsieur !

La aceste cuvinte răsună o împuşcătură trasă de un soldat din garda naţională.

— Bine ! spuse în şoaptă domnul de Choiseul subofiţerului care se găsea lîngă el, iată-l pe domnul Damas şi dragonii săi.

Şi, fără să mai aştepte, se eliberă de cei doi oameni care se cramponaseră de frîul calului său şi-i strigau că e obligat să se supună municipalităţii. Luîndu-i prin surprindere pe cei ce voiau să-l aresteze, forţă trecerea şi intră prin furnicarul de oameni şi pe străzile iluminate.

Apropiindu-se de casa domnului Sausse, zări trăsura regelui deshămată, apoi o piaţetă în care, în faţa unei case modeste, staţiona o gardă numeroasă. Pentru a nu pune trupa în contact cu locuitorii, se duse drept la cazarma husarilor, a cărei poziţie o cunoştea.

Cazarma era goală, închise în ea pe cei patruzeci de husari ai săi. Ieşind, fu oprit de doi oameni veniţi de la primărie, care-l somară să meargă cu ei la municipalitate. Dar cum domnul de Choiseul se afla la o distanţă de unde putea fi auzit de husarii săi, îi puse la respect pe cei doi oameni, spunîndu-le că se va duce la primărie cînd va avea vreme. Ordonă apoi sentinelei să nu lase pe nimeni să intre.

Cîţiva grăjdari rămăseseră în cazarmă. Ducele îi interogă şi află că husarii, neştiind ce s-a întîmplat cu şefii lor, au plecat în oraş cu burghezii care au venit să-i ia şi chefuiesc cu ei.

La această ştire, domnul de Choiseul intră în cazarmă. Rămăsese doar cu cei patruzeci de oameni, ai căror cai făcuseră în acea zi mai mult de douăzeci de leghe. Oamenii şi caii erau istoviţi.

Cu toate acestea, nu era de şovăit în situaţia în care se găsea. Începu să verifice pistoalele, spre a vedea dacă erau încărcate. Apoi comunică husarilor în limba germană — aceştia nu înţelegeau o boabă de franceză — că se aflau la Varennes, că regele, regina şi familia regală sînt arestaţi, că trebuia să-i scape din mîinile celor ce-i ţineau prizonieri, sau să moară.

Cuvîntarea a fost scurtă, dar înflăcărată. Ea păru să producă o puternică impresie asupra husarilor. *Der könig ! die königin !*[1] repetau ei cu mirare.

Domnul de Choiseul nu le lăsă vreme să se calmeze. Le ordonă să ia sabia în mînă, să se încoloneze cîte patru. Apoi porni în trap mare spre casa unde văzuse o gardă militară, presimţind că acolo era prizonier regele. Ajuns în faţa locuinţei procurorului el plasă la uşă două sentinele călare şi descălecă pentru a intra în casă, în mijlocul invectivelor membrilor din garda naţională.

În momentul în care era pe cale să treacă pragul, simţi că cineva îi atinge umărul. Se întoarse şi îl văzu

[1] *Regele ! regina !* (În germană în original.)

pe contele Charles de Damas, al cărui glas îl recunoscuse cînd răspunsese gărzii naţionale la „Cine-i ?” Poate că domnul de Choiseul se bizuise un pic pe acest ajutor.

— Ah! Dumneavoastră sînteţi ! spuse el. Aveţi oameni ?

— Sînt singur sau aproape singur, răspunse domnul de Damas.

— Cum se poate ?

— Regimentul meu a refuzat să mă urmeze şi mă aflu aici cu cîţiva ostaşi.

— Ce nenorocire ! Dar nu-i nimic, îmi rămîn cei patruzeci de husari ai mei. Să vedem ce vom putea realiza cu ei.

Regele primea o delegaţie din partea comunei, condusă de domnul Sausse. Această delegaţie venise să-i spună lui Ludovic al XVI-lea :

— Deoarece locuitorii din Varennes sînt siguri că au fericirea să aibă în mijlocul lor pe suveran, vin să-i primească ordinele.

— Ordinele mele ? răspunse regele. Dispuneţi atunci ca trăsurile mele să fie pregătite şi să pot pleca.

Nu se ştie ce avea de gînd să răspundă la această cerere precisă delegaţia municipalităţii, cînd se auzi galopul cailor domnului de Choiseul şi fură văzuţi prin fereastră, husarii orînduindu-se în piaţă, cu sabia în mînă. Regina tresări şi o rază de bucurie trecu prin ochii ei.

— Sîntem salvaţi! murmură ea la urechea doamnei Elisabeth.

— Să dea Dumnezeu ! răspunse pioasa femeie.

Regele se ridică în picioare şi aşteptă. Funcţionarii municipali se priviră îngrijoraţi.

În acest moment se iscă mare gălăgie în anticamera păzită de ţărani înarmaţi cu seceri. Avu loc un schimb de cuvinte, apoi o ciocnire, şi domnul de Choiseul apăru în prag, fără pălărie, cu sabia în mînă.

Peste umărul său se vedea capul palid, dar hotărît, al domnului de Damas.

În privirea celor doi ofiţeri mocnea o asemenea ameninţare, încît delegaţii comunei se îndepărtară, lăsînd liber spaţiul care-i despărţea pe noii veniţi de rege şi de familia regală.

Cînd intrară, interiorul camerei prezenta următorul tablou :

În mijloc se afla o masă pe care erau aşezate o sticlă de vin începută, pîine şi cîteva pahare.

Regele şi regina, în picioare, îi ascultau pe delegaţii comunei ; lîngă fereastră stătea Madame Elisabeth şi Madame Royale ; pe patul pe jumătate desfăcut dormea, istovit de oboseală, delfinul; lîngă el şedea doamna de Tourzel, cu capul sprijinit în mîini şi, în picioare în spatele ei, doamnele Brunier şi de Neuville ; în sfîrşit, cei doi ofiţeri din garda personală a regelui şi Isidore de Charny, zdrobit în acelaşi timp de oboseală şi de durere, se pierdeau în penumbra din fundul încăperii, pe jumătate culcaţi pe scaune.

Zărindu-l pe domnul de Choiseul, regina traversă camera în toată lungimea ei şi, luîndu-l de mînă, îi spuse :

— Ah ! domnule de Choiseul, dumneavoastră sînteţi !... Fiţi binevenit!

— Vai ! doamnă, spuse ducele. Mi se pare că sosesc destul de tîrziu...

— N-are importanţă, dacă sosiţi în bună tovărăşie...

— Ah ! doamnă, dimpotrivă, sîntem aproape singuri. Domnul Dandoins a fost reţinut dimpreună cu dragonii săi la municipalitatea din Sainte-Menehould, şi domnul de Damas a fost părăsit de ai săi.

Regina clătină trist din cap.

— Dar, continuă domnul de Choiseul, unde-i cavalerul de Bouillé ? Unde-i domnul de Raigecourt ?

Şi ducele îi căută din ochi, privind în jurul său.

Între timp, regele se apropiase.

— Nici nu i-am zărit pe aceşti domni, spuse el.

— Sire, spuse domnul de Damas, vă dau cuvîntul meu de onoare că-i credeam ucişi în faţa roţilor trăsurii dumneavoastră.

— Ce-i de făcut ? spuse regele.

— Să vă salvăm, Sire, spuse domnul de Damas. Aşteptăm ordinele Majestăţii Voastre.

— Sire, reluă ducele, am aici patruzeci de husari. Au făcut douăzeci de leghe în cursul zilei, dar vor mai merge încă pînă la Dun.

— Dar noi ? spuse regele.

— Ascultaţi, Sire, răspunse domnul de Choiseul, iată singurul lucru ce poate fi făcut. Am patruzeci de husari, cum v-am spus. Dau jos de pe cai şapte. Dumneavoastră veţi încăleca pe unul din cai luînd delfinul în braţe. Regina va încăleca pe al doilea, Madame Elisabeth pe al treilea, Madame Royale pe al patrulea, iar doamnele de Tourzel, de Neville şi Brunier, pe care nu doriţi să le abandonaţi, vor încăleca pe ceilalţi trei... Noi vă vom înconjura cu ceilalţi treizeci şi trei de husari şi vom acţiona. Astfel vom avea o şansă de salvare. Dar, reflectaţi bine, Sire. E o măsură care trebuie adoptată chiar în această clipă, dacă desigur o adoptaţi, căci peste o oră, sau o jumătate de oră, poate chiar peste un sfert de oră, husarii mei vor trece de cealaltă parte !

Domnul de Choiseul tăcu aşteptînd răspunsul regelui. Regina părea să adere la proiect şi, cu ochii îndreptaţi asupra lui Ludovic al XVI-lea, îl întreba cu ardoare din priviri. Dar el, dimpotrivă, părea să evite ochii reginei şi influenţa pe care o putea exercita asupra lui. Apoi, privindu-l în faţă pe domnul de Choiseul, spuse :

— Da, ştiu bine că e un mijloc, şi poate chiar singurul. Dar îmi puteţi răspunde dacă în această încăierare inegală între treizeci şi trei de oameni

împotriva a şapte sau opt sute, o împuşcătură nu l-ar putea ucide pe fiul meu sau pe fiica mea, sau pe regină, sau pe sora mea ?

— Sire, răspunse ducele, dacă o asemenea nenorocire s-ar produce fiindcă aţi urmat sfatul meu, n-aş avea decît să mă împuşc în faţa ochilor Majestăţii Voastre.

— Ei bine, atunci, spuse regele, în loc să ne lăsăm mînaţi de asemenea planuri disperate, să chibzuim la rece.

Regina scoase un suspin şi făcu doi-trei paşi înapoi. În această mişcare, în care nu-şi ascundea regretul, ea îl întîlni pe Isidore care, atras de zgomotul străzii şi continuînd să spere că acest zgomot se datora sosirii fratelui său, se apropiase de fereastră. Ei schimbară pe şoptite cîteva cuvinte şi Isidore se repezi afară.

Regele continuă, fără să pară a fi observat cele petrecute între Isidore şi regină :

— Municipalitatea nu refuză să mă lase să trec. Îmi cere numai să aştept răsăritul soarelui. Nu vorbesc despre contele de Charny, care ne este atît de profund devotat şi despre care nu avem veşti. Dar cavalerul de Bouillé şi domnul de Raigecourt au plecat, aşa cum am fost asigurat, la zece minute după sosirea mea aici, spre a-l preveni pe marchizul de Bouillé să pună în mişcare trupele care, cu siguranţă, sînt pregătite. Dacă aş fi singur, v-aş urma sfatul şi aş trece. Dar cu regina, cei doi copii, sora mea şi aceste doamne e imposibil de riscat cu puţinii oameni pe care-i aveţi, dintre care pe cîţiva trebuie să-i mai daţi jos de pe cai, căci vă spun că nu voi pleca lăsîndu-i aici pe cei trei ofiţeri din garda mea personală !

Îşi scoase ceasul din buzunar.

— E aproape ora trei. Tînărul Bouillé a plecat la douăsprezece jumătate. Cu siguranţă, tatăl său a eşalonat trupele din distanţă în distanţă. Primele vor fi

avertizate de cavaler şi vor sosi pe rînd... Nu sînt decît opt leghe de aici pînă la Stenay. Un om călare le poate face în două, sau două ore şi jumătate. Vor sosi, aşadar, detaşamente în tot cursul nopţii. Pe la ora cinci sau şase va putea fi aici marchizul de Bouillé în persoană şi atunci, fără nici o primejdie pentru familia mea, fără nici o violenţă, vom părăsi Varennes şi ne vom continua drumul.

Domnul de Choiseul recunoştea logica acestui raţionament şi, totuşi, instinctul său îi spunea că sînt anumite momente în care nu trebuie să asculţi de logică. Se întoarse deci spre regină şi o imploră din privire să-i dea alte ordine, sau cel puţin să obţină de la rege să le revoce pe cele date.

Dar ea, clătinînd din cap, spuse :

— Nu vreau să iau nimic asupra mea. E de datoria regelui să comande, şi a mea să mă supun. De altfel, sînt de părerea regelui : domnul de Bouillé nu poate întîrzia să sosească.

Ducele de Choiseul se înclină, făcu cîţiva paşi înapoi, luîndu-l cu el pe domnul de Damas, cu care avea nevoie să se sfătuiască, făcînd în acelaşi timp semn celor doi bărbaţi din garda regelui să vină şi să ia parte la sfatul ce urmau să îl ţină.

Capitolul 82
BIATA CATHERINE!

Încăperea îşi schimbase puţin aspectul.

Madame Royale nu putuse rezista oboselii şi Madame Elisabeth împreună cu doamna de Tourzel au culcat-o alături de fratele ei, unde adormi.

Madame Elisabeth stătea alături, cu capul rezemat de un colţ al patului.

Regina, crispată de furie, stătea în picioare lîngă sobă, uitîndu-se pe rînd la rege, care se aşezase pe un balot de marfă, şi la cei patru ofiţeri care deliberau lîngă uşă.

O octogenară şedea în genunchi, ca în faţa unui altar, lîngă patul în care dormeau cei doi copii. Era bunica procurorului comunei, care, fermecată de frumuseţea celor doi copii şi de aerul impozant al reginei, căzuse în genunchi, izbucnise în plîns şi se ruga.

Domnul Sausse şi funcţionarii municipali se retrăseseră, promiţîndu-i regelui că vor dispune înhămarea cailor la trăsură.

Dar privirea reginei arăta că nu-şi făcea nici o iluzie. De aceea ducele de Choiseul le şi spuse domnilor de Damas, de Floirac şi Fouck, care-l urmaseră, precum şi celor din garda personală a regelui:

— Domnilor, să nu ne oprim la liniştea simulată a regelui şi a reginei. Situaţia nu e chiar disperată, dar s-o luăm în consideraţie aşa cum este.

Ofiţerii făcură semn că-l ascultă şi că domnul de Choiseul poate continua.

— Probabil că la această oră domnul de Bouillé este pus în gardă şi va fi aici pe la cinci sau şase dimineaţa, pentru că se află între Dun şi Stenay cu un detaşament din regimentul regal german. E chiar

posibil ca avangarda să sosească aici cu o jumătate de oră înaintea lui. Întrucît, în situaţia în care ne găsim, trebuie făcut tot ce este posibil. Dar să nu omitem faptul că ne înconjură vreo cinci mii de oameni şi că momentul în care aceştia vor zări trupele domnului de Bouillé va fi un moment de pericol iminent şi de clocot înfricoşător. Vor vrea să-l ducă pe rege în afara oraşului, vor încerca să-l facă să încalece şi să-l ducă cu ei la Clermont. Îi vor ameninţa viaţa, vor atenta poate la viaţa sa. Dar acest pericol, domnilor, continuă domnul de Choiseul, nu va dura decît puţin şi, după ce se va trece bariera şi husarii vor intra în oraş, deruta va fi completă. Aşadar, trebuie să rezistăm vreo zece minute. Sîntem zece. Datorită felului în care sînt amplasaţi, putem spera că nu vom fi ucişi decît cîte unul pe minut. În consecinţă, avem timp.

Ascultătorii se mulţumiră să facă un semn afirmativ din cap. Acest devotament, care mergea pînă la moarte, era propus simplu şi acceptat cu aceeaşi simplitate.

— Ei bine, domnilor, iată ce cred că avem de făcut, continuă ducele. La primul foc de armă pe care-l vom auzi, la primele strigăte care vor răsuna afară, ne vom repezi în prima cameră, vom ucide tot ce ne va ieşi în cale şi vom pune stăpînire pe ferestre şi pe scară... Sînt trei ferestre : trei dintre noi le vom apăra. Ceilalţi şapte se vor plasa pe treptele scării, care, fiind în formă de spirală, este uşor de apărat, fiindcă un singur om poate face faţă la cinci-şase atacanţi. Chiar cadavrele unora dintre noi care vom fi ucişi vor servi drept acoperire celorlalţi. Putem deci miza o sută contra unu că trupele vor fi stăpîne pe oraş pînă cînd ultimul dintre noi va fi ucis. Şi chiar de-ar fi aşa, locul ce-l vom ocupa în istorie va fi o frumoasă recompensă pentru devotamentul nostru.

Tinerii bărbaţi îşi strînseră mîinile, cum făceau spartanii înainte de bătălie, apoi fiecare îşi alese postul

de luptă : cei doi din garda regelui şi Isidore de Charny — căruia i se reţinea locul cu toate că era absent — la cele trei ferestre ce dădeau în stradă ; ducele de Choiseul în josul scării ; apoi, după el, contele de Damas, domnul de Floirac, domnul Fouck şi cei doi subofiţeri din regimentul de dragoni care rămăseseră credincioşi domnului de Damas.

În momentul cînd aceste măsuri au fost hotărîte, în stradă se auzi o oarecare zarvă. Era o doua delegaţie, alcătuită din Sausse — care părea să fie personajul principal în toate delegaţiile — din comandantul gărzii naţionale, Hannonet, şi din cîţiva funcţionari municipali. Cerură să fie anunţaţi, şi regele, crezînd că veneau să-i spună în sfîrşit că au fost înhămaţi caii la trăsură, ordonă să fie introduşi.

Intrară. Tinerii ofiţeri, care interpretau fiece gest, fiecare semn, crezură a remarca pe fizionomia lui Sausse o ezitare şi pe fruntea lui Hannonet o voinţă hotărîtă, care nu li se păreau de bun augur.

În acelaşi timp, Isidore de Charny urcă, îi şopti cîteva cuvinte reginei, apoi coborî iar în mare grabă.

Regina făcu un pas înapoi şi, lividă, se sprijini de patul în care dormeau copiii săi.

În ce-l priveşte pe rege, el îi întrebă din priviri pe trimişii comunei şi aştepta ca aceştia să-i adreseze cuvîntul. Dar ei se înclinară în faţa regelui, fără să vorbească.

Ludovic al XVI-lea se prefăcea că nu le pricepe intenţiile.

— Domnilor, spuse el, francezii nu sînt decît rătăciţi, şi ataşamentul lor pentru rege e real. De aceea, obosit de jignirile continue la care sînt supus în capitală, am hotărît să mă retrag în fundul provinciilor mele, unde mai arde încă flacăra sacră a devotamentului. Sînt încredinţat că acolo voi regăsi vechea dragoste a poporului meu pentru suveranii săi.

Trimişii se înclinară din nou.

— Şi sînt gata să dau dovada încrederii mele în popor, continuă regele. Astfel încît voi lua de aici jumătate din oamenii gărzii naţionale şi jumătate din trupele de infanterie, şi această escortă mă va însoţi pînă la Montmédy, unde sînt hotărît să mă retrag. În consecinţă, vă rog, domnule comandant să alegeţi chiar dumneavoastră dintre oamenii gărzii naţionale pe aceia care mă vor însoţi şi să dispuneţi să se înhame caii la trăsura mea.

Se făcu un moment de tăcere, în timpul căruia, fără îndoială, Sausse aştepta ca Hannonet să vorbească, iar Hannonet aştepta ca Sausse să ia primul cuvîntul. În cele din urmă, înclinîndu-se, Hannonet spuse :

— Sire, aş da urmare cu cea mai mare bucurie ordinelor Majestăţii Voastre, dar există un articol din Constituţie care interzice regelui să iasă din regat şi bunilor francezi să-l ajute în fuga sa.

Regele tresări.

— În consecinţă, continuă Hannonet făcînd un semn cu mîna pentru a-l ruga pe rege să-l lase să termine, în consecinţă, municipalitatea din Varennes a hotărît ca înainte de a permite regelui să meargă mai departe, să trimită un curier la Paris şi să aştepte răspunsul Adunării Naţionale.

Regele simţi cum fruntea i se îmbrobonează de sudoare, pe cînd regina îşi muşca de nerăbdare buzele palide, iar Madame Elisabeth ridica mîinile şi ochii spre cer.

— Hei ! domnilor, spuse regele cu o incontestabilă demnitate, care-i revenea cînd era scos din sărite. Oare nu mai sînt stăpîn să merg unde vreau ? În acest caz, sînt mai sclav decît ultimul dintre supuşii mei!

— Sire, răspunse comandantul gărzii naţionale, sînteţi de-a pururi stăpînul. Numai că toţi oamenii, rege şi simpli cetăţeni, sînt angajaţi prin jurămîntul lor.

Dumneavoastră aţi jurat, supuneţi-vă primul legii, Sire. Nu aveţi de dat numai un mare exemplu dar şi o obligaţie nobilă de îndeplinit.

Între timp, domnul de Choiseul o consulta din ochi pe regină şi, după răspunsul afirmativ la întrebarea mută ce i-o făcea, coborî la rîndul său.

Regele înţelese că dacă suportă fără rezistenţă rebeliunea unei municipalităţi săteşti — şi din punctul său de vedere era o rebeliune — este pierdut. De altfel, recunoştea acelaşi spirit revoluţionar pe care Mirabeau a voit să-l combată în ţară şi pe care l-a văzut ridicîndu-se dinaintea lui la Paris, la 14 iulie, la 5 şi 6 octombrie şi la 18 aprilie, zi în care regele — pentru a face o încercare să vadă dacă e liber — a vrut să se ducă la Saint-Cloud şi a fost împiedicat de popor.

— Domnilor, spuse el, asta înseamnă violenţă. Dar nu sînt atît de izolat precum par. Am acolo, în faţa uşii, vreo patruzeci de oameni credincioşi şi, în jurul oraşului Varennes, zece mii de soldaţi. Vă ordon aşadar, domnule comandant, să dispuneţi pe loc să fie înhămaţi caii la trăsura mea. Înţelegeţi ? Vă ordon, vreau !

Regina se apropie de rege şi îi spuse în şoaptă :

— Bine, bine, Sire ! Să ne riscăm viaţa, dar să nu renunţăm la onoarea şi la demnitatea noastră.

— Şi dacă refuzăm să nu ne supunem Majestăţii Voastre, spuse comandantul gărzii naţionale, ce va urma?

— Va urma, domnule, că voi face apel la forţă şi veţi fi responsabil de sîngele pe care am refuzat să fie vărsat şi care, în acest caz, va fi vărsat în realitate de dumneavoastră.

— Ei bine, fie, Sire, spuse comandantul, încercaţi să recurgeţi la husarii dumneavoastră. Eu voi recurge la garda naţională.

Şi coborî pe scară la rîndul său.

Regele şi regina se priviră aproape speriaţi. Poate că nici unul, nici celălalt n-ar fi riscat un suprem efort dacă, îndepărtînd-o pe octogenara care continua să se roage la piciorul patului, soţia procurorului Sausse nu s-ar fi apropiat şi nu i-ar fi spus reginei, cu asprimea şi sinceritatea femeii din popor :

— Ei, na ! doamnă ! sînteţi chiar regina, nu-i aşa ?

Regina se întoarse, simţindu-se ofensată în demnitatea ei prin această întrebare mai mult decît familiară.

— Desigur, spuse ea, cel puţin aşa credeam cu o oră în urmă.

— Ei bine, dacă sînteţi regina, continuă doamna Sausse fără să se tulbure, vi se dă douăzeci şi patru de milioane pentru a vă păstra locul. Locul e bun, mi se pare, fiind bine plătit. De ce vreţi să-l părăsiţi ?

Regina scoase un strigăt de durere şi, întorcîndu-se spre rege, spuse :

— Oh ! domnule, mai bine orice, orice, orice, decît asemenea umilinţe !

Şi luîndu-l pe delfin, încă adormit, alergă la fereastră şi, deschizînd-o, spuse :

— Domnule, să ne arătăm acestui popor şi să vedem dacă este cu adevărat cangrenat. Şi, dacă e aşa, să ne folosim de soldaţi, încurajîndu-i prin vorbe şi acţiune. Cel puţin atît merită cei ce vor muri pentru noi !

Regele o urmă maşinal, şi apăru împreună cu ea în balcon.

Întreaga piaţă spre care îşi aruncau privirile Ludovic al XVI-lea şi Maria-Antoaneta era cuprinsă de o agitaţie violentă.

Jumătate din husarii domnului de Choiseul erau descălecaţi, cealaltă jumătate călare. Cei descălecaţi, îmbrobodiţi, pierduţi, înecaţi în mijlocul grupelor de burghezi, îi lăsau pe aceştia să le mîne caii în toate direcţiile. Erau cîştigaţi de partea cauzei naţiunii.

Ceilalţi, rămaşi călare, păreau a fi încă supuşi domnului de Choiseul, care le adresa o cuvîntare în limba germană, dar îi arătau colonelului pe ceilalţi camarazi ai lor de arme, care-l abandonaseră.

Stînd la o parte, Isidore de Charny părea străin de toată această învălmăşeală, aşteptînd, cu cuţitul în mînă, un om, ca un vînător la pîndă care aşteaptă vînatul.

Strigătul : „Regele ! Regele !” izbucni curînd, scos de cinci sute de guri.

În adevăr, regele şi regina apărură la fereastră. Cum am spus regina îl ţinea în braţe pe delfin.

Dacă Ludovic al XVI-lea ar fi fost îmbrăcat regeşte sau în uniformă militară, dacă ar fi ţinut în mînă un sceptru sau o spadă, dacă ar fi vorbit cu acel glas puternic şi impunător care, în acea epocă, îi părea poporului glasul lui Dumnezeu sau al trimisului său coborît din cer, poate că ar fi obţinut asupra, acestei mulţimi influenţa pe care spera să o obţină.

Dar, în lumina zorilor, în semiobscuritatea care urîţeşte chiar şi frumuseţea, regele, îmbrăcat ca un valet, cu haina sa cenuşie, nepudrat, cu capul acoperit de acea mică perucă informă despre care am mai vorbit, palid, gras, cu barba nerasă de trei zile, cu buzele groase, cu privirea stinsă, neexprimînd nici o idee, nici cea a tiraniei, nici cea a paternităţii, regele, rostind bîlbîit aceste două cuvinte : „Domnilor ! Copiii mei !” — ah ! nu asta aşteptau la acest balcon prietenii regalităţii şi nici duşmanii săi.

Şi totuşi, domnul de Choiseul strigă : „Trăiască regele !” Isidore de Charny strigă şi el „Trăiască regele !” şi cîteva glasuri din mulţime repetară cuvintele, atît de mare mai era prestigiul monarhiei, cu toate că aspectul regelui răspundea atît de puţin ideii pe care oamenii şi-o făcuseră despre conducătorul unui mare regat.

Dar un alt strigăt, scos de şeful gărzii naţionale, altfel repetat de mulţime, avu un ecou mai puternic. Era strigătul : „Trăiască naţiunea”.

În această clipă cuvintele „Trăiască naţiunea” însemnau rebeliune. Regele şi regina putură vedea că ele au fost spuse şi de o parte dintre husari.

La rîndul ei, Maria-Antoaneta scoase un fel de urlet de furie şi, strîngîndu-l pe delfin la piept, se aplecă peste balcon mestecînd între dinţi şi împroşcînd mulţimea cu cuvîntul :

— Mizerabililor !

Cîţiva îl auziră şi răspunseră prin huiduieli. Piaţa se transformă într-un vuiet, într-un imens urlet de nemulţumire.

Disperat, domnul de Choiseul voia să-şi curme viaţa. El întreprinse o ultimă încercare.

— Husari ! strigă el, în numele onoarei, salvaţi-l pe rege !

Dar, în acest moment, un nou actor intră în scenă, în mijlocul a douăzeci de oameni înarmaţi.

Era Drouet, care ieşea de la primărie unde obţinuse hotărîrea de a-l împiedica pe rege să-şi continue drumul.

— Ah ! exclamă el îndreptîndu-se spre ducele de Choiseul, vreţi să-l luaţi pe rege ? Ei bine, v-o spun eu, nu-l veţi lua decît mort!

Choiseul făcu la rîndul său un pas înainte, cu sabia ridicată. Dar comandantul gărzii naţionale se afla acolo.

— Dacă mai faceţi un pas, zise domnului de Choiseul, vă ucid !

La aceste cuvinte, un om se repezi fără ca ameninţările celor de faţă să-l fi putut opri. Era Isidore de Charny. Omul pe care-l pîndea era tocmai Drouet.

— Înapoi ! Înapoi ! strigă el, lovind cu pieptul calului său mulţimea. Acest om îmi aparţine.

Şi, cu cuţitul de vînătoare ridicat în sus, se năpusti asupra lui Drouet. Dar cînd era gata să-l ajungă, două împuşcături porniră în acelaşi timp : una de pistol şi una de puşcă.

Glonţul pistolului se turti de clavicula lui Isidore.

Glonţul puştii îi străpunse pieptul.

Cele două lovituri au fost trase atît de aproape, încît nefericitul se găsi literalmente învăluit de un val de foc şi de un nor de fum. A fost văzut întinzînd braţele şi a fost auzit murmurînd :

— Biata Catherine !

Apoi, lăsînd să-i scape cuţitul de vînătoare, căzu pe spate pe crupa calului, de unde se rostogoli la pămînt.

Regina scoase un strigăt îngrozitor. Era cît pe ce să lase să-i scape fiul din braţe, şi se aruncă înapoi, nevăzînd un nou călăreţ care sosea în goana mare dinspre Dun şi care intră, ca să zicem aşa, în brazda lăsată în mijlocul mulţimii de trecerea sărmanului Isidore.

Regele intră în urma reginei şi închise fereastra. Regina se trînti pe un fotoliu, cu capul în mîini, gîndindu-se că-l văzuse căzînd pentru ea şi la picioarele ei pe Isidore, aşa cum îl văzuse căzînd pe Georges de Charny.

Dar, la uşa de la intrare se produse deodată un mare zgomot care o făcu să-şi ridice ochii.

Nu vom încerca să povestim ce se petrecu într-o secundă în această inimă de femeie şi de regină.

Olivier de Charny, palid şi plin de sînge după ultima îmbrăţişare dată fratelui său, stătea în picioare în prag.

În ce-l priveşte pe rege, el părea zdrobit.

Capitolul 83
CHARNY

Camera era plină de soldaţi ai gărzii naţionale şi de străini pe care curiozitatea îi adusese acolo.

Regina îşi reţinu deci primul elan de a se arunca înaintea lui Charny şi a-i şterge cu batista sîngele de care era mînjit, de a-i spune cîteva cuvinte mîngiietoare de consolare care, pornite din inimă, ajung la inimă. Nu putu decît să se ridice de pe scaun, să întindă braţele spre el şi să murmure :

— Olivier !...

El, calm şi întunecat, făcu un semn străinilor ce se găseau acolo şi, cu glas blînd şi puternic, spuse :

— Scuzaţi, domnilor, trebuie să le vorbesc Majestăţilor Lor.

Membrii gărzii naţionale încercară să răspundă că, dimpotrivă, erau acolo pentru a-l împiedica pe rege să intre în comunicaţie cu persoane din afară. Charny îşi strînse buzele palide, îşi încruntă sprîncenele, îşi deschise redingota care, deschizîndu-se, lăsă să se vadă o pereche de pistoale, şi repetă, poate cu un glas şi mai blînd decît prima oară, dar prin asta şi mai ameninţător:

— Domnilor, am avut onoarea să vă spun că am ceva particular de discutat cu regele şi cu regina.

Şi, în acelaşi timp, le făcu un semn cu mîna străinilor să iasă.

La acest glas şi la această forţă pe care Charny exercitînd-o asupra sa, o exercita implicit asupra altora, domnul de Damas şi cei doi din garda personală a regelui îşi recăpătară energia pierdută o clipă şi, împingîndu-i afară pe membrii gărzii şi pe curioşi, reuşiră să evacueze încăperea.

Regina înţelese atunci de cît mare folos ar fi fost un asemenea om în trăsura regelui, dacă eticheta n-ar fi impus ca doamna de Tourzel să se urce în locul său.

Charny privi în jur spre a se încredinţa că nu rămăseseră aproape de regină pentru moment decît oameni devotaţi şi, apropiindu-se de ea, spuse :

— Doamnă, iată-mă. Am şaptezeci de husari la poarta oraşului. Cred că mă pot bizui pe ei. Ce-mi ordonaţi ?

— Oh ! mai întîi, spuse regina în limba germană, ce vi s-a întîmplat, sărmanul meu Charny ?

Charny făcu semn reginei că domnul de Malden era alături şi că înţelege germana.

— Vai ! vai ! reluă regina în franceză, nevăzîndu-vă, v-am crezut mort !

— Din nefericire, doamnă, răspunse Charny cu o profundă melancolie, deocamdată nu eu sînt mort, ci fratele meu Isidore...

Nu-şi putu reţine o lacrimă.

— Dar, murmură el, va veni şi rîndul meu...

— Charny, Charny ! Vă întreb ce vi s-a întîmplat, spuse regina şi de ce aţi dispărut astfel ?

Apoi, adăugă cu jumătate de glas şi în germană :

— Olivier, ne-aţi lipsit, şi mai ales mie !

Charny se înclină.

— Credeam, spuse el, că fratele meu ar fi trebuit să aducă la cunoştinţa Majestăţii Voastre cauza care m-a îndepărtat momentan de dînsa.

— Da, ştiu, îl urmăreaţi pe acest om, pe păcătosul Drouet, şi o clipă ne-a fost teamă că vi s-a întîmplat o nenorocire în această urmărire.

— În adevăr, mi s-a întîmplat o mare nenorocire. Cu toate eforturile, nu l-am putut ajunge la timp. Un vizitiu ce se înapoia l-a informat că trăsura dumneavoastră, pe care credea că o urmăreşte pe drumul spre Verdun, o luase spre Varennes. Atunci a intrat în pădurea Argonne. Am tras două focuri de

pistol în el, dar pistoalele nu erau încărcate ! Am greşit calul la Sainte-Menehould. Îl luasem pe cel al domnului Dandoins în loc să-l iau pe al meu. Ce vreţi, doamnă ? Fatalitatea ! Am continuat să-l urmăresc în pădure, dar nu cunoşteam drumurile. În schimb, el le cunoştea pînă la ultima potecă. Apoi, întunericul devenea mereu mai de nepătruns. Atîta timp cît l-am putut vedea, l-am urmărit ca o umbră. Atît timp cît l-am putut auzi, l-am urmărit după zgomot. Dar zgomotul s-a stins, cum a dispărut şi umbra, şi m-am pomenit singur, pierdut în mijlocul pădurii, rătăcit în întuneric... Oh, doamnă, sînt bărbat, mă cunoaşteţi, nu plîng ! Ei bine, în acel moment, în mijlocul acelei păduri, în acel întuneric, am vărsat lacrimi de furie, am scos strigăte de turbare.

Regina îi întinse mîna. Charny se înclină şi atinse această mînă tremurătoare cu vîrful buzelor.

— Dar nimeni nu mi-a răspuns, continuă Charny. Am rătăcit toată noaptea şi, în zori, m-am pomenit aproape de satul Gèves, pe drumul dintre Varennes şi Dun... Să fi avut norocul să-i scăpaţi lui Drouet aşa cum el mi-a scăpat mie ? Era un lucru posibil. Atunci aţi fi trecut doar prin Varennes şi ar fi fost inutil să mă duc acolo. Să fi fost arestaţi la Varennes ? Atunci era singur, şi devotamentul meu v-ar fi fost inutil. Am hotărît să-mi continui drumul spre Dun. Puţin mai înainte de a intra în oraş l-am întîlnit pe domnul Deslon cu o sută de husari. Deslon era îngrijorat, dar n-avea nici o ştire. Numai că îi văzuse trecînd în galop, spre Stenay, pe domnii de Raigecourt şi de Bouillé. De ce nu i-au spus nimic ? Fără îndoială că nu aveau încredere în el. Dar eu îl cunosc pe Deslon ca pe un bun şi loial gentilom. Am bănuit că Majestatea Voastră a fost arestată la Varennes, că domnii de Bouillé şi de Raigecourt au fugit şi se duceau să-l prevină pe general. I-am spus totul lui Deslon, l-am implorat să mă urmeze cu husarii săi, ceea ce a făcut pe dată, lăsînd totuşi treizeci de oameni să păzească podul de pe

Meuse. O oră mai tîrziu eram la Varennes. Am făcut patru leghe într-o oră ! Am vrut să pornesc pe dată atacul, să răstorn totul spre a ajunge pînă la rege şi la Majestatea Voastră. Am întîmpinat baricadă după baricadă. A încerca să le trecem ar fi fost o nebunie ! Atunci am încercat să parlamentez. S-a prezentat o sentinelă din garda naţională şi i-am cerut permisiunea să-i unesc pe husarii mei cu cei ce se aflau în oraş. Această permisiune mi-a fost refuzată. Am cerut să mă duc la rege spre a primi ordinele sale şi, cum se pregăteau fără îndoială să-mi refuze şi a doua cerere, am dat pinteni calului, am trecut de prima baricadă, apoi de a doua...

Călăuzit de freamătul glasurilor, am venit în galop şi am ajuns în piaţă în momentul în care... Majestatea Voastră, dîndu-se înapoi, părăsea balconul. Şi-acum, continuă Charny, aştept ordinele Majestăţii Voastre.

Regina strînse din nou mîinile lui Charny în ale sale. Apoi, întorcîndu-se spre rege, cufundat mai departe în aceeaşi toropeală, îi spuse :

— Sire, aţi auzit cuvintele rostite de credinciosul vostru slujitor, contele de Charny ?

Dar regele nu răspunse. Atunci, ridicîndu-se, regina se îndreptă spre el :

— Sire, spuse ea, nu avem timp de pierdut şi, din nenorocire, am pierdut pînă acum prea multă vreme ! Iată-l pe domnul de Charny, care dispune de şaptezeci de oameni siguri şi aşteaptă ordinele voastre.

Regele clătină din cap.

— În numele cerului, Sire, spuse regina, care sînt ordinele voastre ?

Şi Charny implora din priviri, pe cînd regina implora cu glas tare.

— Ordinele mele ? repetă regele. N-am de dat ordine : sînt prizonier... Faceţi ce credeţi că puteţi face.

— Bine, spuse regina, iată tot ce vă cerem.

Şi, trăgîndu-l pe Charny îndărăt, reluă :

— Aveţi mînă liberă. Faceţi, cum v-a spus regele, tot ce credeţi că puteţi face.

Apoi adăugă în şoaptă :

— Grăbiţi-vă, acţionaţi cu vigoare, sau sîntem pierduţi !

— Am înţeles, doamnă, spuse Charny, lăsaţi-mă să mă consult cu domnii, şi ceea ce vom hotărî va fi executat imediat.

În acest moment intră domnul de Choiseul. Ţinea în mînă cîteva hîrtii învelite într-o batistă însîngerată. Le întinse lui Charny fără să scoată o vorbă.

Contele înţelese că erau hîrtiile găsite asupra fratelui său. Întinse mîna pentru a primi însîngerata moştenire, apropie batista de buzele sale şi o sărută. Regina nu-şi putu reţine un oftat. Dar Charny nici nu se întoarse şi, punînd hîrtiile la pieptul său, spuse :

— Domnilor, mă puteţi ajuta în acest ultim efort pe care-l voi încerca ?

— Sîntem gata să ne sacrificăm viaţa, răspunseră tinerii.

— Credeţi că puteţi răspunde de vreo doisprezece oameni rămaşi credincioşi ?

— Aici sîntem opt sau nouă.

— Ei, bine, mă înapoiez la cei şaptezeci de husari ai mei. În timp ce eu voi ataca frontal baricadele, dumneavoastră veţi face o diversiune prin spate. Cu ajutorul acestei diversiuni voi forţa baricadele şi, cu cele două trupe reunite, vom pătrunde pînă aici şi-l vom salva pe rege.

În loc de răspuns, tinerii întinseră mîna contelui de Charny. Apoi, întorcîndu-se spre regină, acesta spuse :

— Doamnă, într-o oră Majestatea Voastră va fi liberă, sau eu voi fi mort.

— Oh ! Conte ! Conte ! spuse regina. Nu rosti acest cuvînt ! Îmi produce prea multă suferinţă !

Olivier se mulţumi să se încline drept confirmare a promisiunii sale şi, fără să dea atenţie noului vacarm şi

noilor agitaţii ce izbucniseră şi păreau să năvălească în casă, se îndreptă spre uşă.

Dar în momentul în care punea mîna pe clanţă, uşa se deschise şi lăsă să intre un nou personaj, care urma să se amestece în intriga, încă de pe acum atît de complicată, a acestei drame.

Este un bărbat de patruzeci şi doi de ani, cu obrazul sumbru şi sever. Gulerul desfăcut larg, costumul descheiat, ochii înroşiţi de oboseală, hainele prăfuite arătau că şi el, împins de vreo pasiune violentă, făcuse o cursă îndîrjită. Purta la cingătoare o pereche de pistoale şi o sabie. Gîfîind, aproape fără glas în momentul în care deschisese uşa, el păru să se liniştească doar cînd îi recunoscu pe rege şi pe regină. Un zîmbet de răzbunare satisfăcută trecu pe obrazul său şi, fără să se sinchisească de personajele secundare care ocupau adîncimea încăperii, chiar din uşa pe care o acoperea aproape în întregime statura sa puternică, întinse braţul spunînd :

— În numele Adunării naţionale, sînteţi cu toţii prizonierii mei.

Printr-o mişcare la fel de iute ca şi gîndul, domnul de Choiseul se repezi înainte cu un pistol în mînă şi întinse la rîndul său mîna pentru a zbura creierii noului venit, ce părea să depăşească în neruşinare şi în hotărîre tot ce am văzut pînă acum. Dar, printr-o mişcare şi mai iute încă, regina opri această mînă ameninţătoare, spunînd în şoaptă domnului de Choiseul:

— Nu grăbiţi pieirea noastră, domnule. Prudenţă ! În orice caz, cîştigăm timp, şi domnul de Bouillé nu poate fi departe.

— Da, aveţi dreptate, doamnă, răspunse ducele.

Şi îşi înfundă pistolul în buzunarul de la piept.

Regina aruncă o privire asupra lui Charny, mirată că în această nouă primejdie nu l-a văzut acţionînd energic. Dar, lucru straniu, Charny părea să dorească a

nu fi văzut de noul venit şi, pentru a scăpa, fără îndoială, privirilor sale, el se înfundă în colţul cel mai întunecat al apartamentului.

Cu toate acestea regina, care-l cunoştea bine pe conte, presimţea că, la momentul potrivit, acesta va ieşi, deopotrivă, şi din această umbră şi din acest mister.

Sfîrşitul primului volum

CUPRINS